

ספר בני אמונים

אוצר דינים ומנהגים
מקורות וביאורים
אמרות טעמים ורמזים
משולכים בעובדות והנהגות
על מצוות עניית אמן
ואמידת ברכות השחר בחברותא

נלקט ונערך בס"ד ע"י
מערכת 'בני אמונים'
מהדורה שניה
מנחם אב תשע"ח

©
כל הזכויות שמורות

יצא לאור על ידי 'בני אמונים'

ת.ד. 102 בני ברק

טלפון: 03-91-7-91-91

דוא"ל: office@bneyemunim.org

עימוד: יוסף סלמון
כריכה ושערים: הראל זנזורי

תוכן הענינים

❖ חוקי אמונים ❖

הלכות עניית אמן עם מקורות והערות

- פרק א **מצוות עניית אמן** 3
חובת עניית אמן • 3 שמיעת הברכה הנענית • 5 ברכה שלא נאמרה
כהלכה • 7 חובת המברך • 7 שאר תפילות ובקשות • 8 אחר ברכת
הכהנים • 9 חינוך הקטנים בעניית אמן • 10 עניית אמן בבית המקדש • 10
- פרק ב **ברכות שאינן נענות באמן** 11
על ברכה שאינה ראויה • 11 ברכה השנויה במחלוקת • 12 על ברכת
אשה • 13 על ברכת קטן • 13 על ברכת הפטורים מן המצוות • 15 על
תפילת הלחש • 15 המשנה ממטבע שטבעו חכמים • 15 על ברכת נכרי
ואפיקורוס • 16 על ברכה מתוך חלום • 17 באמצעות רמקול או
טלפון • 17 דינים שונים • 17 ברכות המחוברות זו לזו • 18
- פרק ג **אמן יתומה וחטופה** 19
אמן יתומה • 19 בקריאת התורה • 20 אמן חטופה • 20 חובת הש"ת
להמתין לעונים • 21
- פרק ד **עניית אמן כהלכתה** 22
שיעור האריכות בעניית אמן • 22 אמן בהגבהת הקול • 24 הגייתה
כהלכתה • 24 נקיות וכבוד בעניית אמן • 26
- פרק ה **כוונת אמן** 27
ביאור תיבת אמן • 27 על ברכות השבח • 28 על בקשה ותפילה • 28 על
ברכות שיש בהן שבח ובקשה • 29 להפסיק קודם 'מודים דרבנן' • 30 א-ל
מלך נאמן • 31 שאר כוונות • 31 עצה טובה • 31
- פרק ו **מעלת עניית אמן** 32
דברי חז"ל במעלת אמן • 32 מעלת הברכה הנענית באמן • 34 מנהג
חסידים ואנשי מעשה • 34

35	מנהג אמירת ברכות השחר בחברותא	פרק ז
	תשעים אמונים ביום • 35 מנהג ישראל • 35 אמירת ברוך הוא וברוך שמו • 37	
38	הפסקה בדברים שבקדושה לעניית אמן	פרק ח
	הפסקה בפסוקי דזמרה • 38 הפסקה בקריאת שמע וברכותיה • 40 הפסקה בתפילת העמידה • 42 הפסקה בכל הברכות • 43 שאר דיני הפסקות • 43	
46	עניית אמן על ברכת עצמו	פרק ט
	בכל הברכות • 46 בברכת המזון • 46 אחר חתימת סדרת ברכות • 46 סיים ברכה עם חברו • 47 אמירת אמן אמן • 47 בשמיעת שתי ברכות • 48	

❖ אוצרות אמונים ❖

פנינים עובדות ואמרות על מעלת עניית אמן

53	מעלת עניית אמן	פרק א
64	חובת ההשתדלות לעניית אמן	פרק ב
74	עניית תשעים אמונים ביום	פרק ג
78	אמירת ברכות השחר בחברותא	פרק ד
89	מעלת הברכה הנענית באמן	פרק ה
94	פותחין לו שערי גן עדן	פרק ו
102	שכר עניית אמן בעולם הזה	פרק ז
112	גדול העונה אמן יותר מן המברך	פרק ח
120	עניית אמן – יסוד האמונה	פרק ט
126	אמן בכוונה	פרק י
136	חינוך לעניית אמן	פרק יא
145	עניית אמן על איחולי ברכה	פרק יב

❖ רזי אמונים ❖

רמזים וגמטריאות בשבח מצוות עניית אמן

151	חומש בראשית
162	חומש שמות
172	חומש ויקרא
179	חומש במדבר
187	חומש דברים
195	נביאים וכתובים
200	חמש מגילות
202	ספר תהלים
210	משנה וגמרא
213	סדר התפילה
217	חגים ומועדים
222	ענינים שונים

❖ נאומי אמונים ❖

דרשות ונאומים שנאמרו במעמדי 'בני אמונים

		פוסק הדור הגאון הגדול רבי שמואל הלוי וואזנר זצ"ל בעל 'שבט הלוי'
227	חובת חינוך ילדי ישראל לעניית אמן
		ראש הישיבה הגאון הגדול רבי אהרן יהודה לייב שטיינמן זצ"ל בעל 'אילת השחר'
229	הנהגה טהורה וזכה
		המשגיח הגאון הצדיק רבי דב יפה זצ"ל מנהל רוחני דישיבת 'כנסת חזקיהו' - כפר חסידים
230	עניית אמן - לחיות עם הבורא
		הגאון רבי שמואל יעקב בורנשטיין זצ"ל ראש ישיבת 'קרית מלך'
232	אמן - אמונה - תורה

- ראש הישיבה
הגאון רבי גרשון אידלשטיין שליט"א
ראש ישיבת 'פוניבז'
236 עניית אמן - חיזוק האמונה
- הגאון רבי שמעון בעדני שליט"א
ראש מוסדות 'תורה וחיים'
238 התיקון הנעשה בעולמות העליונים על ידי עניית אמן
- הגאון רבי אליהו שמואל שמרלר שליט"א
ראש ישיבות 'צאנז' בארץ הקודש
241 עבודת הקודש בברכות השחר
- הגאון רבי ברוך דב פוברסקי שליט"א
ראש ישיבת פוניבז'
243 שכרם הגדול של מזכי הרבים
- הגאון רבי ברוך מרדכי אזרחי שליט"א
ראש ישיבת 'עטרת ישראל'
246 'אמן' - חלק ה'תפילה' שבברכה
- הגאון רבי משה הלל הירש שליט"א
ראש ישיבת 'סלבודקא'
249 סודה של ה'אמן'
- הגאון רבי חיים מאיר הלוי וואזנר שליט"א
גאב"ד זכרון מאיר
251 יסוד בניין חינוך בני דורנו
- הגאון רבי שמחה הכהן קוק שליט"א
אב"ד רחובות
253 עניית אמן מקרבת את הגאולה
- הגאון רבי משה צדקה שליט"א
ראש ישיבת 'פורת יוסף'
256 עניית אמן - יותר ממאה ברכות
- הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א
רב ואב"ד רמת אלחנן בני ברק
258 עוצמת מתנתו של מלך

	הגאון רבי יצחק אזרחי שליט"א מראשי ישיבת 'מיר'
261	אמן מגינה מכל רע
	הגאון רבי אברהם יצחק הכהן קוק שליט"א ראש ישיבת 'מאור התלמוד'
265	גוי צדיק - שומר אמונים
	הגאון רבי יעקב משה הלל שליט"א ראש ישיבת 'אהבת שלום'
268	אמן - הדרך ליראת שמים
	הגאון רבי אברהם אליהו וואזנר שליט"א רב קהילת 'שבט הלוי' מודיעין עילית
270	'מה' ה' אלקיך שואל מעמך
	הגאון רבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א רב אב"ד מערב בני ברק
273	חובתם וזכותם של אנשי החינוך
	כ"ק אדמו"ר מפייטסבורג שליט"א
277	שערי 'אמן' לא ננעלו
	הגאון רבי מנחם ארנסטר שליט"א ראש ישיבות 'ויז'ניץ'
281	התחזקות באמן - התחזקות באמונה
	הגה"ח רבי דניאל אלתר שליט"א ראש כולל 'ארי שבחבורה'
284	חיזוק ה'אמן' - חיזוק התפילה
	הגאון רבי צבי כץ שליט"א ראש ישיבת 'חזון נחום'
294	אין גדול לפני הקב"ה יותר מאמן שישראל עונים
	הגה"צ רבי חזקיהו מישקובסקי שליט"א משגיח ישיבת 'ארחות תורה'
297	על דברי חז"ל - אין מה להוסיף!
	הגה"צ רבי אברהם אלימלך בידרמן שליט"א
301	החיים תלויים בתיבת אמן

307	הגה"ח רבי זושא הורוביץ שליט"א רב 'קהל חסידים' אלעד הכל הולך אחר החיתום
312	הגאון רבי שלמה מילר שליט"א ר"מ ישיבת 'כנסת יצחק' מודיעין עילית 'ארגון מאחד נפלא'
321	הרב יעקב דב מרמורשטיין שליט"א יו"ר ומייסד 'בני אמונים' דרך אמונה בחרתי
326	הרב יעקב דב מרמורשטיין שליט"א יו"ר ומייסד 'בני אמונים' כינוס לצדיקים - הנאה להם והנאה לעולם
330	הרב יעקב דב מרמורשטיין שליט"א יו"ר ומייסד 'בני אמונים' 'ושאינו יודע לשאול - את פתח לו'

❖ מעשי אמונים ❖

מקבץ סיפורים בני זמננו על סגולתה וכוחה של עניית אמן

337	כי תקדמנו ברכות טו"ב
341	אמן מצילה נפשות
343	הקול שבקע מן היקב
346	"ח"י ח"י הוא יודך..."
348	צדיק שומר אמונים
350	סנגורים של אמן
353	'שערי גן עדן' - בעולם הזה
356	סומך נופלים ורופא חולים... 'אמן'
360	קבלה שהביאה לישועה על טבעית
362	אמן בקול נעים
365	אריכות ימים כמניין אמן
366	'אמן' תלויה באוויר...

369	אמן מצילה נפשות
371	חברת שמירה של אמנים
374	נס ההצלה ב'בית חורון'
377	מלכודת של אמנים
379	מלאך בכל בית
381	'אמן' שפתחה שערים
385	אמן שחסכה דרך ארוכה
388	שידוך, מעשי ידי אָמן
390	הרוצה בתשובה. אמן.
394	פתח פיו באמן
397	אמן לא מחמיצים
399	אמן שחרצה גורלות
401	לו הייתי זוכה לענות אמן...
404	דמי שכירות משתלמים במיוחד
406	מפני מה נדדה שנת הצדיק
408	אמן בחלום הלילה
410	עסק של אמן
413	ברוך שעשה לי נס במקום עניית אמן

בשער הספר

בסייעתא דשמיא

יראתי בפצותי שיח להשחיל, בעמדי בפתח המהדורה החדשה של ספר 'בני אמונים', ספר מושקע ומיוחד שכולו מוקדש להאדרת יקרתה וגדולתה של אותה מצווה מופלאה שהיא כל כך חשובה ויקרה לפני ה' עד שאין גדול לפניו ממנה, מצות עניית אמן.

ספר זה יוצא לאור על ידי 'בני אמונים', מהפכה חובקת עולם שזכיתי בסייעתא דשמיא לייסד לפני כעשור שנים בברכת מורי ורבותיי גדולי ישראל, למען חיזוק מצוות עניית אמן, ובפרט אחר ברכות השחר, בקרב ישראל.

אילו פי מלא שירה כים ולשוני רינה כהמון גליו, אין אני יכול להספיק להודות לבורא כל עולמים על שזיכני לעמוד בראש מהפכה מופלאה זו ולראות בהצלחתה הכבירה ובהגשמת מטרתה לחיזוק האמונה בישראל.

ראשית ויסוד המיזם הנפלא היה לאחר פטירת אבי מורי עטרת ראשי רבי חיים בן ציון זצ"ל, חיפשתי אחר דבר שאוכל לעשות לעילוי נשמתו הטהורה, ולנגד עיני צפו ועלו תמונות וזכרונות מימי חייו.

עבודת התפילה בכללותה הייתה חלק מרכזי בחייו של אבי מורי זצ"ל, אולם יותר מכל הקפיד ודקדק על עניית אמן ובפרט אחר ברכות השחר. מראשית שנות ילדותי חינך אבי אותי ואת אחיי ובהמשך גם את נכדיו, למצווה חשובה זו, תמיד היה מקפיד שיאמרו בפניו את הברכות כשהוא היה מקשיב בריכוז ועונה אחריהן אמן בכוונה. וכך עד אחרית ימיו היה עושה ומעשה למען מצוה רבה זו, כשהוא מחזק עמו את יתר המתפללים בקרבנו, מצעירי הצאן – באמצעות חלוקת דברי מתיקה, ועד אנשי שיבה – במתק לשונו.

ביקשתי לעשות לעילוי נשמתו והחלטתי כי אין ראוי מלהקים לזכרו מיזם שימשך בדרכו ויפעל לחזק את מצות עניית אמן ובפרט אחר ברכות השחר בקרב ישראל. נכנסתי אל הקודש פנימה להיוועץ במורי ורבי הבלתי נשכח, מרן בעל 'שבט הלוי' זי"ע. הצעתי בפניו את הרעיון והוא הביע את שמחתו הרבה והרעיף עלי מברכותיו.

באותו מעמד, ואף בנוסח המכתב שכתב לאחר מכן, ציין מורי ורבי זי"ע את העובדה כי בדורות עברו הקפידו בכל תפוצות ישראל על מנהג אמירת ברכות השחר

בחברותא, וכי אין הארגון בא לחדש מנהגים, כי אם להחזיר את עטרת מנהג קודש זה ליושנה.

למטרה זו הקמתי בחסד ה' יתברך את 'בני אמונים', ואכן, לא חידשתי בו דבר, כי אם בסך הכול עוררתי שוב את אותו מנהג קדום שבו נהגו אבותינו ורבותינו מדורי דורות, אך בדורות האחרונים נחלש והיה כ'מת מצוה'.

כאשר חקרתי בעצמי אודות שורשי המנהג נפעמתי לראות כי מקורו קדוש ויסודותיו איתנים בדברי רבותינו הראשונים והאחרונים, גדולי תורה ומקובלים, וכדברי מורי ורבי, במשך כל הדורות נהגו בו בכל תפוצות ישראל.

בתוך הספר המושקע והמפואר המוגש לפניכם תוכלו למצוא חומר רב, מרתק ועשיר בנושא, אולם במסגרת זו הנני להציע את תמצית יסוד הדברים, דברים נכוחים וברורים המיוסדים על אדני פז בספרי רבותינו:

א. ידועים דברי הפוסקים (רמ"א או"ח קס"ז ב) כי עניית אמן הינה חלק מהברכה והיא הופכתה לברכה מושלמת, ואם כך, בודאי שאת אותן ברכות נשגבות שבהן בחרו חכמינו לפתוח את סדר עבודת היום, ברכות שבהן אנו מודים לבורא העולמים על כל הטובות והחסדים שמרעיף עלינו בכל יום ויום, ומחזקים את אמונתנו בו, ראוי שנאמר בצורה מושלמת כשהן נענות באמן.

זאת מלבד העובדה שיכול כל אחד להעיד עליה; ברכות הנאמרות באזני אחרים הינן ברכות אחרות לגמרי! הן נאמרות במתינות ובדקדוק, והקדוש ברוך הוא אוהבן ומחבבן, וכפי שמבואר בזהר הקדוש (וילך רפה ב) שכאשר עולה הברכה שנענתה באמן לפני כסא הכבוד, כל מלאכי מעלה מקבלים את פניה ומכריזים: "זו היא הברכה שנאמרה כראוי", וקושרים ממנה כתרים לרבון העולמים.

בכל מצווה ומצווה אנו מדקדקים להדר כפי מדת האפשר, ואף מפזרים ממון רב לשם כך, והנה לפנינו הידור, שאינו נובע משיטה כלשהי בפוסקים, אלא מעיקר תקנת חז"ל, ואין הוא דורש מאיתנו השקעה כספית גדולה או הקדשת זמן יקר, מדוע שלא נקיימו ונרוויח בכפל כפליים.

אף בכל תפילותינו ובקשותינו אנו מדקדקים לבקש שתתקיימנה בשלימות; "גאולה שלימה", "תשובה שלימה", "רפואה שלימה", מדוע שאת הודאתנו לא נאמר בשלימות, בבחינת "ברכה שלימה", והרי אין הברכות מושלמות בלא עניית אמן.

ב. הזהר הקדוש (תיקוני זהר יח לג א) קובע כי על האדם לענות תשעים אמנים בכל יום, תקנה זו אשר בספרים קדמונים אמרו אודותיה כי "אין אדם נקרא צדיק אם לא קיימה" ('אור הישר' עמוד העבודה ו כב), יכולה להתקיים רק באמנים הנענים על ברכות

(רמ"ע מפאנו קט), ולפיכך קשה מאוד לקיימה מבלי לענות אמן אחר ברכות השחר של זולתנו.

ראש וראשון לאלו שדבקו בתקנה זו בדורות האחרונים היה מרן קדוש ישראל האריז"ל זיע"א, וכפי שהעידו עליו שבכל יום היה עונה אמן אחר ברכות השחר של אנשים רבים, לעתים אפילו מאה, ולרוב יקרת העניין היה מפסיק לשם כך אף באמצע פסוקי דזמרה ('שערי תשובה' או"ח ו ה).

בעקבותיו נהגו רבים מגדולי ישראל במנהג קדוש זה, ולשם כך היו תרים אחר אנשים שיאמרו בפניהם את ברכות השחר בכדי לזכות ולצבור תשעים אמנים על ברכות ובכך להיות "צדיק שומר אמונים".

ג. עוד מובא בזוהר (וילך רפה ב) כי בזכות עניית אמן מתקבלת התפילה. ומה יותר מתאים למטרה זו, מלהקפיד בעניית אמן על ברכות השחר הנאמרות לפני התפילות, הלוא ללא ספק הן פותחות שערי שמים לתפילותינו. ובפרט שההקפדה על כך גורמת לנו להקדים ולבוא לבית הכנסת, וכך התפילה נאמרת במתון ובניחותא.

ובכלל הלוא ברכות השחר נאמרות על ידינו בתחילת היום, והם נתקנו על ידי דוד המלך כדי לעצור מגיפות ולמנוע אסונות (במ"ר יח כא), ומה יותר מתאים מלצרף להן את עניית האמן שפותחת את כל השערים: ככתוב: "פתחו שערים" – לשון רבים; שערי תפילה, שערי הצלחה, שערי רחמים ומעל הכול שערי גן עדן.

ד. כאמור, אמרו חכמינו זכרונם לברכה: "אין גדול לפני ה' יותר מאמן שישראל עונים", פסוק זה עומד תמיד אל מול עיני בפעילות במסגרת 'בני אמונים' והנה, באחד הימים, בעת שהגעתי בתפילת שחרית למילים: "תנו עוז לאלוקים על ישראל גאוותו", הרהרתי לעצמי: רבנו של עולם, האם הנך גאה ב'בני אמונים'? האם פעילות הקודש בה אנו עוסקים גורמת לך לנחת רוח?!

בהשגחה עליונה התבוננתי במילים שזה עתה קראתי, ונפעמתי לראות כי ראשי התיבות: "על ישראל גאוותו ועוזו בשחקים", עולים יחדיו לגימטרייה 'אמן', היה זה מסר מדהים שכמו נשלח אלי ממרומים – הקדוש ברוך הוא גאה בישראל המפארים אותו ב'אמן'! אולם אם לא די בכך, הרי שהתבוננות נוספת גילתה לי כי אף המשך המזמור: "נורא אלוקים ממקדשיך", הינו סופי תיבות 'אמן'.

מכאן יוצאת הקריאה לכל איש מישראל: הלוא עניית אמן היא דבר כה קל לביצוע, והנה ניתנה לנו ההזדמנות לקיימו בכל בוקר, לפתוח את היום בהצהרת אמונה שאין כמותה, להרבות אמונה בעולם ולתת לתפילותינו ערך מוסף, שהרי אמן היא סגולה לקבלת התפילה.

כאן המקום לציין, כי אבי רבי חיים בן ציון זצ"ל שעל שמו ולזכרו התייסד הארגון, גדל בילדותו בבית סבו הרה"ח ר' יעקב דב מרמורשטיין זצ"ל, אשר היה תלמידו של הרה"ק רבי יהודה אסאד זי"ע, תלמיד מהר"ם בנעט זצ"ל, מי שהאדיר את מצות עניית אמן כל ימיו, ואף הקפיד לענות אמן אחר ברכות השחר של מתפללי בית מדרשו, כפי שהעיד עלי בנו רבי יעקב (תולדות רבי מרדכי בנעט' עמוד 16).

מהר"ם בנעט שניתן לומר כי אבי היה תלמיד תלמידי תלמידיו, היה תלמידו של הרה"ק רבי שמעלקא מניקלשבורג זי"ע, אשר אף על אודותיו העידו כי החזיק במצות אמן בכל כוחו ומאודו, ואף הקפיד שלא לברך ברכה מבלי שישמעוה אחרים ויענו אחריה אמן ('אהל יצחק' עמ' 71).

אך סמלי הדבר כי יום כלולות נכדתי הבכורה חיה שרה תחיל' עב"ג החתן המופלג כמר ישעיה לאזאר הי"ו, אשר לכבודו יוצא לאור ספר זה, חל בי"ג לחודש מנחם אב, יארציית של מהר"ם בנעט זי"ע.

יהי רצון שזכותו הקדושה, יחד עם זכות אבותי ורבותיהם, וזכות כל הגדולים אשר האדירו ויקרו את מצות עניית אמן והפיצו אורה על פני תבל, תעמוד לי, לאימי מורתי היקרה תחיל', לנו"ב העומדת לימיני בכל פעולותי מרת ראצא (ריטה) תחיל', לילדי ולנכדי היקרים.

ברוב שמחה הנני לשגר בזאת ברכת מזל טוב לבני היקר והאהוב רבי זאב שליט"א אשר חלקו רב וגדול מאוד בכל מפעלות הארגון, יחד עם כלתי היקרה מרת פייגי תחיל' העומדת לימינו, ולמחותניהם היקרים רבי משה אברהם ומרת פערל לאזאר הי"ו. יהיה הבית הזה הנבנה לתפארת בישראל, בית מלא אמונה ושמחה, בית שבו תשכון ברכת ה', תשרה בו ברכה והצלחה עם נחת ושמחה כל הימים, ויזכו לראות דורות ישרים מבורכים הולכים בדרך התורה והאמונה לאורך ימים, אמן.

אזכיר כאן ברוב כבוד ויקר, את נשמות חמי וחמותי היקרים, הר"ר אהרן ז"ל ומרת שרה לאה ע"ה וקס, אנשי מעלה צנועים ויראים את ה' שהתהלכו באמת ובתום לב עם בוראם, רוח המקום ורוח הבריות הייתה נוחה מהם, והיא שעמדה להם לראות דורות ישרים ומבורכים לתפארת בית ישראל.

לסיום, הריני מביע בהכנעה את רגשי הכרת הטוב לבורא עולם, על הזכות הגדולה שנפלה בחלקי, להאיר באור יקרות את שגב גדלותה ויקר תפארתה של מצוות עניית אמן. ויהי רצון שנזכה במהרה לראות בהתגשמות הפסוק (תהילים עב יט): "וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן".

יעקב דב מרמורשטיין

יו"ר 'בני אמונים'

דבר העורך

בסייעתא דשמיא

היום נכבד לבני אמונים, האבות עם הבנים, בעת אשר נפתחו גנזי קדמונים ונגלה אור יקרתם על פני תבל, עד שכל הרואה אומר ברקאי.

"זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו". ביום השלמת המהדורה החדשה של ספר 'בני אמונים', בו קובצו ונאספו כאחד, הלכות וביאורים, מקורות ומנהגים, עובדות ורמזים, על גודל מעלת עניית אמן ואמירת ברכות השחר בחברותא. מודים אנו לבורא עולם שהחינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה.

ספר זה הינו חוליה נוספת בשלשלת הזהב של פעילות 'בני אמונים', פעילות המשלבת בתוכה עשייה בלתי פוסקת להפצת מצוות עניית אמן בקרב כל הארץ, יחד עם חיזוק רבבות אלפי ישראל, בתלמודי התורה, בישיבות, בסמינרים ובבתי הכנסת, למנהג אמירת ברכות השחר בחברותא.

שעות, ימים, שבועות וחודשים של השקעה עומדים מאחורי הוצאתו לאור של ספר זה. עבודה רבה הושקעה בו על מנת שיצא כדבר נאה ומתוקן, מדויק בתכלית הדיוק, ומפואר בתכלית הפאר, באופן שיהיה בו כדי לחזק את הרבים ולהפיק את מטרתו של ספר זה בצורה הטובה ביותר.

ספר זה יוצא לאור לציון עשור שנים של פעילות חובקת עולם על ידי 'בני אמונים' לחיזוק עניית אמן, אשר הוקם ומנוהל על ידי נשיא הארגון, איש חי רב פעלים, הרב רבי יעקב דב מרמורשטיין שליט"א, ולרגל השמחה השרויה במעונו, בכלולות נכדתו הבכורה, בת לבנו העומד לימינו במסירות, רבי זאב מרמורשטיין שליט"א.

הספר שלפניכם מחולק לחמשה מדורים עיקריים:

- א.** 'חוקי אמונים' – מדור הכולל בתוכו את כל הלכות עניית אמן, בצורה מקיפה ומפורטת, מיסודות ההלכה עד לפסקי האחרונים.
- ב.** 'אוצרות אמונים' – למדור זה קובצו דבריהם של גדולי ומאורי הדורות, מהתלמוד, מהמדרשים, מספרי הראשונים ומכתבי האחרונים, בשגב גדולת ומעלת עניית אמן בכלל ובפרט אחר ברכות השחר.
- ג.** 'רזי אמונים' – אוצר בלום של רמזים נפלאים מספרי הראשונים והאחרונים, המגלים עד כמה עמוקים שורשיה של מצות עניית אמן בין פסוקי התנ"ך, בספרי חז"ל ובסדר התפילה.

ד. 'נאומי אמונים' – מקבץ נפלא של משאות ונאומים שנישאו מפי גדולי ישראל שליט"א וזצ"ל בכינוסי 'בני אמונים' שנערכו לאורך השנים.

ה. 'מעשי אמונים' – סיפורים נפלאים ומחזקים, מהם רבים שנשלחו למערכת 'בני אמונים' על ידי אנשים שזכו לראות ישועה בזכות התחזקותם במצוות עניית אמן, ומהם עולה המסר הנוקב: "כל העונה אמן בכל כוחו קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה" (תיקו"ז מ א).

תפילתי כי ישיג הספר את מטרתו, וכי באמצעותו תתרבה ותתחזק האמונה בעולם, שוטטו הרבים ותתרבה הדעת, וכבוד ה' ימלא פני תבל, עד אשר יקוים לעינינו הפסוק העומד בחזון 'בני אמונים': "וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן".

רואה אני כחובה להזכיר לברכה ולהודות מקרב לב ליד"נ היקר והנכבד, איש אמונים, מלא וגדוש בתורה וביראה הרה"ג רבי יצחק סבו שליט"א שותפי בעריכת פרקי ספר זה ויתר החיבורים בהם אנו עוסקים במערכת 'בני אמונים'. כמו כן תועלה על נס מסירותו הרבה של הגה"ח רבי אהרן צבי מרמורשטיין שליט"א ראש כולל סערט וז'נץ בבני ברק.

מאחורי הקלעים של הפעילות הכבירה במסגרת מהפכת 'בני אמונים' עומדים חברי הצוות המסור של בני אמונים, אשר איש איש עומד הכן על תפקידו במסירות ובשקידה ראויה לציון, וברצוני בזאת להביע את הוקרתי והערכתי העמוקה לפועלם הרם. יהי רצון שיבואו כולם על הברכה, יפתחו בפניהם שערי גן עדן ויזכו לראות פירות בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא.

אחרון חביב, אבקש לשגר תודה עמוקה וברכה מיוחדת מקרב לב ליו"ר ומחולל מהפכת 'בני אמונים', הרב רבי יעקב דב מרמורשטיין שליט"א אשר הגדיל חסדו עלי כאשר זיכני לפעול עימו במיזם הנפלא וההיסטורי ששינה פני תבל והאיר את העולם כולו, ואיתו עמו נו"ב העומדת לימינו במסירות בכל מפעלותיו הכבירים לתורה ולחסד, מרת ראצא שתחי', יחד עם בני משפחתם הרוממה, יהי רצון שתשרה הברכה בכל מעשי ידיהם, יזכו לראות בנים ובני בנים הולכים בדרך התורה והאמונה ויקוים בהם מאמר הכתוב: "ברוך אשר יקים את דברי התורה הזאת ואמר כל העם אמן".

כעתירת המודה בכל לב לבורא כל עולמים שהחייני וקיימני וזיכני להגיע עד הלום, ויהי רצון שלא ימיש חסדו ממני ומבני משפחתי לעולם, ואזכה להיות ציר נאמן לשולחי, להרבות תורה ואמונה בישראל מתוך בריות גופא ונהורא מעליא לאורך ימים אמן.

יצחק מנדלקורן

העורך

חוקי אמזונים

הלכות ומנהגי
מצוות עניית אמן
ואמירת ברכות השחר בחברותא
בתוספת מקורות והערות

פרק א

מצוות עניית אמן

חובת עניית אמן

א. כל השומע אחד מישראל מברך ברכה מן הברכות, אפילו אין בדעתו לצאת בברכה זו ידי חובה¹ - חייב לענות אמן².

ב. דבר זה למדו חכמים מדברי משה לישראל בפתח שירת האזינו (דברים לב, ג): "כי שם ה' אקרא - הבו גדל לאלקינו", וכך פירשו:

...

1. על פי לשון הרמב"ם, ראה הערה הבאה. השומע ברכה כדי לצאת בה ידי חובתו, ואף המברך כיון להוציא את השומע ידי חובתו, הרי הוא יוצא בה ידי חובתו אף בלא שענה אמן, כהוראת הגמרא בסוכה לח ב: "שמע ולא ענה - יצא", וכפי שנפסק להלכה בטוש"ע או"ח ריג ב, וכן פסק הרמב"ם בהל' ברכות א יא. אולם במשנה ברורה שם ס"ק יז כתב, שהשומע ברכה כדי לצאת בה ידי חובתו - עליו להקפיד לענות אמן, זאת בנוסף לחיוב הכללי על כל השומע ברכה מן הברכות שמחויב לענות אמן, שכן בכך מורה בפועל שמסכים ומצטרף לברכה, ולא אמרו 'שמע ולא ענה - יצא' אלא לענין דיעבד. וראה עוד משנה ברורה רטו ז. וראה דברי חמודות על פסקי הרא"ש לברכות, פרק ח סי' ה ס"ק לב. ועי' הגהות רעק"א סי' ריט סעי' ד שאם מברך רק כדי להוציא אחרים, אם השומעים לא ענו אמן לא יצאו יד"ח וחשש לדבריו במנחת שלמה ח"א סי' ג.

2. על פי לשון הרמב"ם ברכות א יג, הובאה להלכה בטור ובשלחן ערוך או"ח רטו ב; רמ"א קצח א מדברי בה"ג, הובא בסמ"ג עשין כז ובטור או"ח קצח, וראה להלן. מקור דברי הרמב"ם בלשון המשנה בברכות נא ב: "ועונין אמן אחר המברך, ואין עונין אמן אחר כותי המברך עד שישמע כל הברכה כולה". הרמב"ם הסיק שהלשון 'ועונין אמן אחר ישראל המברך' פירושה חיוב. אולם הטור כתב: "ויראה דעונין דקאמר לאו חיובא קאמר, אלא קא משמע לן דאין עונין אמן אחר הכותי", ומשמע לכאורה שלדעתו אין חובה בעניית אמן, כי אם רשות ומנהג יפה, וכן הבינו בדבריו הבית יוסף והפרישה שם והלחם משנה ברכות א טו. אלא שהאחרונים (ב"ח וחידושי הגהות שם) תמזהו מפני מה חולק הטור על הרמב"ם, ובפרט לאחר שבסי' קצח הביא הטור את לשון בעל הלכות גדולות (הל' ברכות יא ג): "וכן בכל ברכות שאדם שומע בין ברכת פירות בין ברכת מצות - עונה אמן", ומשמע שפסק כדבריו להלכה, וכיצד אם כן כתב 'עונין דקאמר לא חיובא קאמר'? וראה ב"ח שם וט"ז שם ס"ק ב שאין כונת הטור אלא באופן שלא שמע כל הברכה מפי המברך, שבזה אינו חייב לענות אמן, מה שאין כן השומע את הברכה כולה מפי המברך - חייב לענות אמן אף לדעת הטור. וכן כתב במאמר מרדכי שם, והביאם להלכה בביאור הלכה רטו סעי' ב ד"ה חייב לענות, וראה פרי מגדים משב"ז שם ס"ק ב. בספר צידה לדרך מבעל באר שבע, פרשת האזינו, כתב שלדעת

"בשעה שאני מזכיר שמו של הקדוש ברוך הוא - אתם הבו גודל בעניית אמנ"³.

ג. אף השומע קדיש מפי שליח ציבור - בין אם משתתף בתפילה ובין אם לאו - חייב לענות אמנ"⁴.

...

הרמב"ן (שכחות העשין טו) עניית אמנ על ברכת המזון וברכות התורה - היא מצוה מן התורה, וראה עוד בתיבת גמא שם ובפרי מגדים סי' רטו א"א ו ומשב"ז ב. לענין עניית אמנ על ברכת כהנים - ראה להלן סעי' יא וכן בפרק ט סעי' י. בשו"ת האלף לך שלמה סי' צה, חידש שעניית אמנ על ברכות הנהנין אינה חובה כי אם רשות, כשם שאין הברכה חובה אלא למי שנהנה, וכן הוא ביצועות יעקב רטו א, אולם מלשונות הפוסקים נראה שלא חילקו כן, ובפשטות חובה לענות אמנ על כל ברכה.

3. לשון הגמרא יומא לז א: "תניא, רבי אומר: 'כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלקינו' - אמר להם משה לישראל: בשעה שאני מזכיר שמו של הקב"ה, אתם הבו גודל". וראה שם שמוסב על עניית 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' בבית המקדש (ראה להלן סעי' טו), ועל כן במשנה ברורה רטו ס"ק ח העתיק כלשון הזה והוסיף: "אתם הבו גודל בעניית אמנ", כי דין אחד לשניהם, וראה עוד צידה לדרך לדברים לב ג שפירש כן דברי רש"י שם. ובפירושו רש"י לברכות כא א ד"ה דלית כתב: "כשבא משה לפתוח בדברי שירה, אמר להם לישראל: אני אברך תחילה ואתם ענו אחרי אמנ; כי שם ה' אקרא - בברכה - אתם הבו גודל לאלקינו - באמן, הכי מפרשי לה במסכת יומא". בספרי (דברים פסקא שו) יש שגרסו דרשה מיוחדת על עניית אמנ אחר המברך, וכלשון הילקוט שמעוני (רמז תקמב): "ומנין שעונים אמנ אחר המברך? תלמוד לומר: הבו גודל לאלקינו", וראה ביאור הגר"א לאו"ח רטו ג המציין ללשון זו בשם ספרי, אבל בנוסחת הגר"א לספרי אינו.

4. ספרי דברים פסקא שו: "ומנין לאומר 'יהא שמייה רבא מברך' שעונים אחרינו לעולם ולעולמי עולמים? תלמוד לומר: הבו גודל לאלקינו". הלשון צריכה עיון, וראה תורה תמימה דברים לב ג הערה לה שפירש על הבא לבית הכנסת ושמע שהציבור עונים אמנ יהא שמייה רבא מברך שעליו להשלים עמם "לעלם ולעלמי עלמיא", וקדמו בפירוש תולדות אדם לספרי שם. והשוה לגירסת ילקוט שמעוני האזינו רמז תקמב: "ומנין לעונין 'יהי שמו הגדול מבורך' שעונין אחריהן לעולם ולעולמי עולמים? תלמוד לומר: הבו גודל לאלקינו". ומכל מקום יש ללמוד מכך על חיוב עניית איש"ר. וראה בשו"ע הרב נו א שהנמנע מלענות אמנ יש"ר יהא בנידוי ארבעים יום, וראה עוד משנה ברורה ריש סי' נו. ככלל, יסוד תקנת הקדיש לוט בערפל, ובגמרא לא הוזכר מקורו, אם כי נזכרה אמירת אמנ יהא שמייה רבא בברכות נו א ובשבת קיט ב וראה ברכות ג א. ובסוטה מט א מוזכרת כנראה אמירת קדיש לאחר הלימוד ("ואלא עלמא אמאי קא מקיים? אקדושא דסידרא ואיהא שמייה רבא דאגדתא"). הקדיש מוזכר לראשונה בשמו במסכת סופרים י ז בכלל דברים שבקדושה, עיין שם. ובערוך השלחן או"ח נה א כתב: "הקדיש הוא שבח גדול ונורא שתקנו אנשי כנסת הגדולה אחרי חורבן בית ראשון, והוא תפלה על חילול שמו יתברך מחורבן בית המקדש וחורבן ארץ הקודש ופיזור ישראל בארבע כנפות הארץ, ואנו מתפללים שיתגדל ויתקדש שמו ית'..." וואולם ראה שבלי הלקט

שמיעת הברכה הנענית

ד. גם אם לא שמע את כל הברכה מפי המברך, אלא רק את הזכרת השם וחתימת הברכה - כגון "ברוך אתה ה' מגן אברהם" - חייב לענות אמן⁵. ויש אומרים שאף אם לא שמע את הזכרת השם - כל ששמע חתימת הברכה חייב לענות אמן⁶. ויש שפסק שאף אם לא שמע כלל את הברכה אך יודע איזו ברכה ברח המברך - יענה אמן אחריו⁷.

וכל זה הוא באדם שאינו מתכוין לצאת ידי חובת הברכה, אך המתכוין לצאת ידי חובת הברכה חייב לשמוע את כל הברכה כדי

...

וילנא תרמ"ז דף ד א בשם הראב"ד: "על מעשה הקדיש לא נמצא בידינו דבר מבורר היטב מן הראשונים...". מכל מקום נראה שנוסח הקדיש הוא בכלל "כי שם ה' אקרא", ועל כן למדו בספרי חובה לענות עליו אמן כדין "הבו גודל לאלקיננו". וראה עוד באריכות בתפילת הקדיש לרב"ז יעקבזון (י-ם תשל"ד), עמ' טו (ובהערות ר"מ הרש"ל שם), ובנתיב בינה לאחיו ר"י יעקבסון (ת"א תש"ד), ח"א עמ' 365.

5. לשון הרמב"ם שם: "אף על פי שלא שמע הברכה כולה מתחילה ועד סוף". וראה להלן הערה 6 בדעתו. לדעת הרא"ש בפסקיו לברכות פרק ח סי' ה ותלמידי רבנו יונה שם נא ב ד"ה כל, אין חייב לענות אמן אלא אם כן שומע את הזכרת השם. הטעם לכך, כתב בביאור הלכה רטו א ד"ה שלא, מפני שחובת עניית אמן נלמדת מהכתוב 'כי שם ה' אקרא' ואם כן כל שלא שמע את קריאת שם ה' אינו מחויב לענות אמן, ועיין שם עוד. לעיל הערה 2 הובא שלדעת הטור, כפי שביאר הט"ז את דבריו, אין חובה לענות אמן אלא אם כן שמע את כל הברכה מפי המברך.

6. כן דעת רש"י בפירושו לברכות נא ב ד"ה עונין והשיטה מקובצת שם נג ב ד"ה אסיקנא, וראה עוד שער הציון רטו ז. ובביאור הלכה סי' רטו סעי' א' ד"ה שלא, מבואר שכן דעת הרמב"ם, עיין שם. ובמשנה ברורה רטו ו כתב שלדעת החיי אדם כל שידוע לו איזו ברכה בירך המברך - חייב לענות אפילו לא שמע אלא את חתימת הברכה, וראה חיי אדם כלל ו הגהה לאות א.

7. דעת שו"ע הרב רטו ב, וכן פסק בביה"ל רטו ב ד"ה מתחלתה ועד סופה. לענין השלמת מאה ברכות, כתב הבית יוסף סי' מו ד"ה דתניא שבשבת שאפשר להשלים למאה ברכות על ידי שמיעת ברכות הקרואים לתורה ועניית אמן אחריהם, אף אם לא שמע את כל הברכה, כיון שענה אמן עולה לו הברכה למנין מאה ברכות, וראה בפרי מגדים קכד יח שדן בזה. וע"ע הגהות רעק"א על השלחן ערוך או"ח רפד ג.

לענות אמן אחריה, ואם לא שמע את כל הברכה אסור לו לענות אמן אחריה⁸.

ה. אם שומע אדם המברך ברכה בלשון אחרת⁹, אף על פי שאינו מבין את לשון הברכה, כל שיודע מהי הברכה שמברך - עליו לענות אמן¹⁰.

ו. מי ששמע אחרים עונים אמן, ולא שמע כלל את הברכה מפי המברך, אם יודע על איזו ברכה עונים - רשאי לענות עמהם, אך אם אינו יודע על איזו ברכה עונים - הרי זו 'אמן יתומה'¹¹ ואין לענותה¹¹.

...

8. שלחן ערוך או"ח רי"ג ג; קכ"ד ח, וראה ביאור הלכה שם ד"ה וזה אינו (וראה להלן הערה 11).

9. המברך בלשון אחרת יוצא ידי חובה אם מבין באותה לשון, כמבואר במשנה ברורה סב ג. 10. ראה שו"ת שבט הקהתי ח"ד סי' סט.

11. בגמרא ברכות מז א: "תנו רבנן: אין עונין לא אמן חטופה... ולא אמן יתומה... בן עזאי אומר: כל העונה אמן יתומה - יהיו בניו יתומים". בפירוש 'יתומה', כתבו רש"י ותוספות שם ושאר ראשונים (ראה טור ובית יוסף סי' קכ"ד) דהיינו השומע אחרים עונים אמן ולא שמע הברכה כלל ועונה עמהם. והקשו על כך הראשונים מדברי הגמרא בסוכה נא ב על אודות בית הכנסת באלכסנדריא של מצרים, שהיו מניפים בסודרים כשהגיעה העת לענות אמן, ומשמע שענו הקהל אמן אף בלא ששמעו את הברכה מפי המברך. ותיירצו הראשונים (ראה רש"י ד"ה יתומה ותוספות ד"ה אמן ותלמידי רבנו יונה שם לה א וטור שם) בשתי דרכים: א. ששם ענו אמן על ברכות שאינם חייבים בהן, כגון שהתפללו כבר שמונה עשרה וענו על הברכות שבחזרת שליח הציבור (ראה להלן), מה שאין כן העונה אמן על ברכה שמחויב בה - אינו עונה אלא אם שמע את הברכה כולה מתחילה ועד סוף; ב. ששם היו יודעים מכל מקום על איזו ברכה הם עונים, מה שאין כן מי שאינו יודע כלל על איזו ברכה הוא עונה - הרי זו אמן יתומה ואין לו לענות. ולענין הלכה נחלקו הראשונים: יש אומרים שלא נאמרה ההלכה של אמן יתומה אלא בעניית אמן על ידי מי שרוצה לצאת בברכה ידי חובתו, וכגון העונה אמן על קידוש בלא ששמע את הברכה, שאין לו לענות עליה אמן עד שישמע הברכה כולה מתחילה ועד סוף, אבל על ברכה שאינו מחויב בה יכול לענות אמן גם בלא ששמע את הברכה כלל, ואף אם אינו יודע איזו ברכה בירך המברך כל ששמע אחרים העונים אמן יכול להצטרף עמהם - כן דעת הרי"ף בהלכותיו ברכות לה א בשם הירושלמי, ערוך ערך אמן בשם רב נסים גאון, רמב"ם ברכות א יד, תלמידי רבנו יונה ברכות שם, ולהלכה בשלחן ערוך או"ח קכ"ד ח. ויש אומרים שאף אם אינו מחויב בברכה, אין לענות אמן אם לא שידע לכל הפחות על איזו ברכה הוא עונה, אך השומע אחרים עונים אמן ואינו יודע על מה - אסור לו לענות

ברכה שלא נאמרה כהלכה

ז. שחך המברך להזכיר שם שמים בברכתו, כגון שאמר 'ברוך אתה מלך העולם', כיון שלא יצא ידי חובה בברכה זו – אין עונים אחריו אמון. אך אם השמיט אחד מהשמות כגון שאמר 'ברוך אתה ד' מלך העולם' ולא הזכיר 'אלקינו', או להיפך, כיון שיצא ידי חובה בברכתו – יש לענות אמון אחריו¹².

חובת המברך

ח. עניית אמון הרי היא מכלל הברכה ועל ידה הברכה חשובה יותר, על כן נכון לכתחילה שיכוין המברך לצאת בעניית האמן של העונה¹³.

...

עמדה ואם עונה הרי זו אמון יתומה – כן דעת רב כהן צדק, הובאה בתוספות סוכה נא ב ובטור או"ח קכד ולהלכה ברמ"א שם. להלכה ולמעשה יש להחמיר כשתי השיטות: בברכה שמחויב בה אין לענות אמון אם לא שמע את כל הברכה מתחילה ועד סוף, כמבואר בביאור הלכה קכד סעי' ח ד"ה וזה אינו. וכן אין לענות אמון – אף בברכה שאינו מחויב בה – אם אינו יודע כלל על איזו ברכה הוא עונה, כמבואר בביאור הלכה שם ד"ה ויש ובכף החיים קכד אות מז. בחזרת הש"ץ יש להקפיד לשמוע את כל ברכות התפילה מפני שליח הציבור, משום שיש אחרונים (ב"ח הובא במגן אברהם שם) הסוברים שאחר תקנת חכמים לחזור על התפילה בציבור הרי זו חובת כל אחד ואחד, וממילא אלו ברכות שמחויב בהן שאין לענות עליהן בלי לשמען כולן. ואולם בדיעבד – כל שיודע איזו ברכה מסיים הש"ץ יענה אמון עם העונים, ראה משנה ברורה קכד לג.

12. אם לא הזכיר בה שם כלל אין עניין לענות אחריו, ומכל מקום אין איסור בכך – שו"ת בצל החכמה ח"ה סי' פט, ע"פ דברי השלחן ערוך או"ח ריד א ומשנה ברורה שם ד שברכה שאין בה הזכרת שם ומלכות אינה ברכה. אך אם הזכיר אחת מהאזכרות שבה יצא ידי חובה, וממילא יש לענות אמון אחריו. להשלמת הדברים ראה עוד בשו"ת בצל החכמה ח"ה סוף סי' קסד שהבין בדברי החוות דעת שמותר להזכיר תיבת 'אמן' שלא לצורך כלל, אך במקום ספק אסור.

13. רמ"א או"ח קסז ב ובמשנה ברורה כ. בביאור הלכה שם הביא שמקור הדין הוא באור זרוע (ח"א הלכות סעודה סי' קס) שהביא דין זה מהירושלמי, שם הובא מעשה ברבי אבא בר זמינא שכאשר שימש לפני רבי זעירא ומזג לו את הכוס, אמר לו רבי זעירא: אני אברך ואוציאך ידי חובת הברכה ואתה תענה אמון ותכוין להוציאני באמן, ומכאן למד האור זרוע שצריך המברך לכיון לצאת ידי חובת אמון מהשומע. אלא שמדברי האור זרוע משמע שדין זה מעכב בברכה, והמברך לעצמו לא יצא ידי חובת הברכה, ותמה הביאור הלכה כיצד יתכן ששום פוסק לא הביא דין זה. ועל כן פסק הביאור הלכה שודאי אין זה מעכב, והוסיף שכפי

שאר תפילות ובקשות

ט. **על כל דבר ברכה הנשמע מפי אדם מישראל או על אדם מישראל, וכן על כל דברי תחינות ובקשות אף הנאמרות בלא שם ומלכות¹⁴ - יש לענות אמן¹⁵. לפיכך רווח המנהג שעונים אמן על תפילות 'הרחמן' הנאמרות לאחר ברכת המזון¹⁶ וכיוצא בזה.**

...

הנראה טעות סופר הוא בירושלמי, וכונת רבי זעירא היתה לומר לרבי אבא שיכוין לצאת ידי חובת הברכה, כיון שכדי לצאת ידי חובה צריך דעת שומע ומשמיע. ובאמת הביא הביאור הלכה, שאחר זמן מצא בפירוש ה'חרדים' על הירושלמי שהביא גירסא שונה בירושלמי כדבריו.

14. ראה משנה ברורה קפט ה שיש לענות אמן אחר כל תחנה ובקשה אף על פי שאין בה שם, והשוה להלן במשנה ברורה רטו ט. מלשון המשנה ברורה משמע שעניית אמן אחר תפילות וברכות הינה חובה, ואולם בעמק שאלה נג ב כתב שאין זה אלא ממידת חסידות וכן משמע מלשון רש"י שבועות, המובא בהערה הבאה, וראה פסקי תשובות רטו ז. לענין עניית אמן אחר אמירת 'ברוך שפטרני', מדברי שערי אפרים שער ד סכ"ה נראה שדוקא אם אמרה בשם ומלכות עונים אחריו אמן, ובשו"ת בצל החכמה ח"ה סי' פט כתב שאף שמשמע מדברי שערי אפרים שבלא שם ומלכות אין עונים אמן אחריו, מכל מקום ודאי אין איסור בכך. [וראה בהגהות שערי חיים על שערי אפרים שם שהביא מכמה מקורות שכבר נתפשט המנהג לומר ברכה זו בלא שם ומלכות. וראה פס"ת סי' רכה הערה 36 והדרת קודש השלם עניני קטן סי' ל"ז ושם בהערה 109].

15. לבד מהדין הנלמד מהכתוב "הבו גודל לאלקינו", הורו חכמים שראוי לענות אמן על כל דבר ברכה על ישראל, שכן אמרו חכמים (שבועות לו א; ירושלמי סוטה ב ה; דברים רבה ז א): "אמן - בו שבועה, בו קבלת דברים, בו האמנת דברים", ופירש רש"י (שבועות שם ד"ה בו אמנת): "וראוי לענות אמן על כל דבר תפלה ותחנה שהוא לשון מאמן הדברים שיהא רצון שיהא אמת כן". וכן מצאנו בירמיה כח ו שענה על דברי חנניה בן עזור שישובו כלי הקודש לירושלים: "אמן כן יעשה ה' יקם ה' את דבריך", ובירושלמי שם הביאו מדברי בניהו שענה על צוואת דוד להמליך את שלמה (מלכים א א לו): "אמן כן יאמר ה' אלקי אדני המלך". וראה ספרי דברים פיסקא שכ, דרשת רבי דוסתאי בן יהודה על הכתוב בדברים לב כ: "כי דור תהפכת ה' לא אמן פם", דהיינו שלא היו רוצים לענות אמן אחר הנביאים בשעה שהיו מברכים אותם. וראה עוד דברים רבה לב ג. בירושלמי ברכות ח ח: "אמר רבי תנחום: אם בירכך גוי - ענה אחריו אמן, דכתיב (דברים ז יד): 'ברוך תהיה מכל העמים'", ובעבודה זרה סה א מסופר שרבה ענה אמן על דברי בר שישך שאמר 'עינא דבעי למיחזי לנו בישותא - תיפקע', עיין שם.

16. מגן אברהם רטו ג, וע"ש עוד; משנה ברורה שם ט. וראה במגן אברהם קפט א, הובא במשנה ברורה שם ה, שלכן בסיום הרחמן הוא יברך את בעל הבית הנאמרת לאחר ברכת המזון, אומרים "ונאמר אמן" ולא "ואמרו אמן" כמו בסיום "עושה שלום", לפי שעל ברכת

י. מצוה לענות אמן על ברכות 'מי שברך' הנאמרות בבית הכנסת, ויש בזה משום מצות 'ואהבת לרעך כמוך'¹⁷. כמו כן יש שפסקו שהאבלים עונים אמן אחר אמירת המנחמים "המקום ינחם אתכם" וכו'¹⁸.

אחר ברכת הכהנים

יא. אחר כל פסוק ופסוק מברכת הכהנים בשעה שעומדים על הדוכן יש לענות אמן¹⁹. ויש אומרים שאמן זו היא חובה מן התורה²⁰, ויש שהוסיפו שבלעדיה לא חלה הברכה²¹.

...

בעל הבית אי אפשר לגזור ולחייב לענות אמן, אלא לבקש "ונאמר אמן", מה שאין כן על שבחו של הקב"ה המוזכר ב"עושה שלום" אפשר לגזור ולחייב לענות אמן ולכך מסיימים בלשון "ואמרו אמן".

17. ערוך השלחן רטו א, והשוה לספר חסידים אות ריח שבכלל מצות 'ואהבת לרעך כמוך' להתפלל על השרוי בצרה או בחולי, ואם כן הוא הדין למשתתף בברכה על חברו בעניית אמן על 'מי שברך'. וראה בהליכות שלמה על תפילה פ"ח הערה 61 ופי"ב הערה 68 שהגרש"ז אויערבך זצ"ל היה מזהיר לדקדק בעניית אמן על 'מי שברך', וכן עורר על כך שיש לדקדק ולומר את תפילת 'מי שברך' בקול, כדי שישמעו הציבור ויענו אמן וכך ישתתפו גם הם בברכה.

18. פני ברוך סי' ס"ה בשם הגרש"ז אויערבך, וכ"כ בשו"ת תשובות והנהגות ח"ג סוס"י שעז. ובאשרי האיש יו"ד ח"ב פפ"ח סכ"ז כתב בשם הגר"ש אלישיב שהאבלים אינם צריכים לענות אמן, דאין זה ברכה.

19. שלחן ערוך או"ח קכח יג, ומקור הדברים בגמרא סוטה לט ב שם מובא ענין אמירת אמן אחר ברכת הכהנים, ואף שהיה מקום לומר שכונת הגמרא שם לעניית אמן אחר הברכה הפותחת, אך מדברי רש"י שם (ד"ה לעקור) נראה שדברי הגמרא נסובים אף על אמן שאחר פסוקי הברכה.

20. קרית ספר על רמב"ם תפילה י"ד; מדרש יונתן [לר"י אייבשיץ] פרשת כי תבוא; שו"ת משנת יוסף סי' יג.

21. אגרות משה או"ח ח"ב סי' לא, וראה גם ח"ד סי' כא אות ב ובלשון המשנה ברורה קכח סוף ס"ק עא. ומכל מקום, הש"ץ לא יענה אמן אחר פסוקי ברכת הכהנים, שמא תטרף דעתו. ואם מתפלל מתוך סידור ומובטח לו שלא תתבלבל דעתו רשאי לענות אמן, ואין אמן זו נחשבת להפסק כיון שהיא צורך התפילה. אולם על ברכת 'אשר קדשנו... לברך את עמו ישראל' אין הש"ץ רשאי לענות אמן. משנה ברורה שם.

חינוך הקטנים בעניית אמן

יב. על האדם ללמד את בניו הקטנים לענות אמן, כדי שיהיו בני העולם הבא. ואולם אם מביאים לבית הכנסת לשם כך יחנכם לעמוד באימה וביראה²².

יג. חינוך הקטנים להרגילם בעניית אמן נוהג אף בטרם הגיעם לגיל חינוך, כל שיודעים למי מברכים²³.

יד. נוהגים לחנך את הקטנים לעניית אמן על ידי שעונים על ברכותיהם, אף בגיל קטן מאוד²⁴.

עניית אמן בבית המקדש

טו. בבית המקדש לא היו עונים אמן, כי אם "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד"²⁵. ויש אומרים שלא נהגו כן אלא בתפילה ובברכת כהנים, אבל בשאר ברכות ענו אמן גם במקדש²⁶.

...

22. רמ"א או"ח קכד ז ומשנה ברורה שם ס"ק כח, וראה עוד משנה ברורה צח ג. דברי הרמ"א מבוססים על לשון הגמרא בסנהדרין קי ב: "קטן, מאימתי בא לעולם הבא? תנא משום רבי מאיר: משעה שיאמר אמן, שנאמר (ישעיה כו, ב): 'פְתָחוּ שְׁעָרֵי יְבֵא גוֹי צְדִיק שְׁמֵר אֲמִנִים' - אל תקרי שומר אמונים אלא שאומר אמן".

23. ראה חידושי אגדות מהרש"א סנהדרין קי ב שדברי הגמרא על עולם הבא המובטח לתינוק הוא משעה שמבין בדעתו את משמעות עניית אמן, וראה בספר פסקי תשובות ח"ב סי' רטו הערה 44.

24. ראה להלן פרק ב סעי' ו-ח.

25. ברכות סג א ותענית טז ב וסוטה מ ב על פי הכתוב בנחמיה ט ה: "קומו ברכו את ה' אלקיכם מן העולם עד העולם ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה", וכן פסק הרמב"ם תעניות ד טו. לדעת רש"י בפירושו לתענית טז ב ד"ה מנין וליומא סט ב ד"ה ויברך, מנהג זה מתקנת עזרא הוא ולא נהג אלא מימות הבית השני, וראה תוספות ישנים וחידושי הריטב"א ליומא שם החולקים על כך. ה'מנחת אלעזר' (דברי תורה מהד' ה אות נח) דייק מלשון המשנה (יומא ו ב): "והכהנים והעם העומדים בעזרה כשהיו שומעים שם המפורש שהוא יוצא מפי כהן גדול היו כורעים ומשתחוים ונופלים על פניהם ואומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", שרק העומדים בעזרה ענו בשכמל"ו, אבל העומדים בחוץ ענו אמן.

26. בית הבחירה למאירי ברכות סג א בשם גדולי המפרשים, וראיתו מלשון הכתוב בנחמיה ח ו: "ויברך עזרא את ה' האלקים הגדול ויענו כל העם אמן אמן".

פרק ב

ברכות שאינן נענות באמן

על ברכה שאינה ראויה

- א. המברך ברכה שאינה צריכה, אסור לענות אחריו אמן¹. והוא הדין המברך ברכה על דבר האסור באכילה - אין לענות אמן על ברכתו².
- ב. יש שהסתפק האם מותר לענות אמן על ברכת המוציא שבירך

...

1. רמב"ם ברכות א טו וטוש"ע רטו ד. מקור דברי הרמב"ם בלשון הגמרא בברכות נג ב על עניית אמן אחר ברכת התינוקות, שאין לברך על ברכה הנאמרת כדי להתלמד, ומשמע שכל שלא נאמרה הברכה כהלכתה [היינו במקום המחויב בברכה] - אין לענות עליה אמן. לפיכך אחר ברכה שאינה צריכה אין לענות אמן.

הטעם שאסור לענות אמן על ברכה שאינה צריכה, הוא מפני שהעונה אמן הרי הוא כמוציא את הברכה מפיו וכמי שמשותף עם המברך בברכתו (וראה ברכות נג ב: "גדול העונה אמן יותר מן המברך"). ראה לשון הרשב"א בשו"ת ח"א סי' קכו: "שהאומר אמן - כמוציא ברכה מפיו דמי", והשוה עוד לדבריו בחידושים לברכות מג א. ובדרך זו ביארו האחרונים את לשון הרמב"ם ברכות א יא: "כל השומע ברכה מן הברכות מתחילתה ועד סופה ונתכוין לצאת בה ידי חובתו - יצא, ואף על פי שלא ענה אמן, וכל העונה אמן אחר המברך - הרי זה כמברך", דהיינו שאף על גב שלצורך יציאה ידי חובה אין צורך בעניית אמן, מכל מקום עדיף לענות אמן שבכך נחשב כמוציא את הברכה מפיו ממש (ראה כסף משנה ומעשה רוקח שם) וראה עוד בספר אהל מועד, דרך א נתיב י. ולפיכך, אם עונה אמן אחר ברכה שאינה צריכה, הרי זה כמי שמוציא מפיו ברכה לבטלה. ראה ספר חסד לאלפים סי' רטו ו.

2. משנה ברורה קצו ב ושער הציון שם א.

בספר ברכי יוסף קצו ד כתב שהנהנה מפת עכו"ם מחויב מכל מקום לענות על ברכתו של האוכל ממנה, כי לדידו אין בזה איסור, והובאו דבריו בשערי תשובה שם א. כתב בספר לקט הקמח החדש קכד כד, שמי שאנסוהו גוים לאכול נבלות וטרפות ובירך עליהם [כדעת כמה פוסקים] מותר לענות אחריו אמן. עוד כתב שם לגבי האוכל גבינה תוך שש שעות מאכילת בשר וכן לענין האוכל קודם התפילה שמותר לענות אמן אחריהם. עיין שם שהעלה, שכל שהמאכל עצמו מותר ורק דבר אחר גורם לו איסור, מותר לענות אמן אחר ברכתו.

במשנה ברורה הוצאת דרשו סי' קצו סוף הערה 3 הובא שהגרש"ז אויערבך הסתפק במי שיודע שחברו מברך על אכילה מתוך כוונה לאכול בשר חזיר אולם השומע יודע שהוא בשר טלה, האם צריך לענות אמן אחר ברכתו; שכן יתכן שכשם שאין מברכים על אכילת איסור הוא הדין אין לברך על מחשבת איסור, שהרי אין הקב"ה רוצה בתודתו, והוא כעין ניאוף, ומוטב שלא היה אוכל אכילה זו.

אדם שלא נטל ידיו לאכילה.³

ג. אף המברך ברכה שספק אם מחויב בה אם לאו, כיון שמדין 'ספק ברכות להקל' אסור לו לברכה⁴, על כן אין לענות אחריו אמין⁵.

ברכה השנויה במחלוקת

ד. ברכה שנחלקו הפוסקים אם יש לברכה כגון ברכת תפילין של ראש⁶, אף הנוהג כדעת הפוסקים שלא לברכה צריך לענות אמין אחר ברכתו של הנוהג כדעת הפוסקים לברכה⁷. ויש שכתב שלא

...

3. בספר הליכות שלמה פ"ב הערה 85 הובא שהגרש"ז אויערבך הסתפק אם יש לענות על ברכת המוציא שברך אדם שלא נטל ידיו לאכילה. ובתחילה הביא דברי הלב חיים (סי' ב) שיכול לענות אמין כיון שעל אכילת פת פחות מכזית פטור מנטילת ידים ואף על פי כן חייב בברכת המוציא, ואם כן יש לומר שברכתו חלה על פחות מכזית שאוכל בתחילה, אולם למעשה טען הגרש"ז על סברתו, שמאחר שבדעת האוכל להרבות באכילתו יתר על כזית, שוב מחויב מלכתחילה בנטילת ידים, ויש בברכתו משום איסור.

4. טוש"ע או"ח קסז ט; רט ג.

5. שו"ת הרמב"ם מהד' בלאו סי' קכד. וראה פרי מגדים א"א כה י.

6. שהרי נחלקו לגביה השלחן ערוך והרמ"א או"ח כה ה: לדעת השלחן ערוך אין לברך ברכה נפרדת על תפילין של ראש, ולדעת הרמ"א יש לברך עליהם ברכה נפרדת.

7. ראה שו"ת יכין ובוועז סי' קיח שהרשב"ץ והרשב"ש בנו לא ענו אמין אחר ברכת הקידוש שנהגו לומר בבית הכנסת בליל שבת, מחשש לדעת השוללים את מנהג הקידוש בבית הכנסת. יצוין שהרשב"ץ עצמו לימד זכות על מנהג זה בשו"ת התשב"ץ ח"ג סי' רמו. וראה מנחת שלמה ח"ב סי' ג אות א שיש לספרדי לענות אמין על ברכת ההלל בראש חודש, על אף שמנהגם שלא לברכה כדעת הרמב"ם וסייעתו. ובביאור הלכה סי' רטו סעי' ד ד"ה ואסור, הביא בשם פרי מגדים שהנוהג כדעה שלא נדחתה לגמרי מן הפוסקים (כגון החותם ברכת בורא נפשות ב"ברוך אתה ה' חי העולמים" כדעת הירושלמי), ניתן לענות על ברכתו אמין. ומשמע בדבריו שאין זו חובה, כי אם רשות. ולפי זה במקום שמנהג קהילה מסוימת לברך ברכה כלשהיא, יתכן שאף לדעת הביאור הלכה הכל מחויבים לענות עליה אמין, אף הנוהגים שלא לברכה. באשר לברכת ההלל בראש חודש, יש לציין לדברי הנצי"ב בשו"ת משיב דבר אה"ע סי' טז (ובהעמק שאלה ויקהל סי' סז אות ג) שאף לדעת הרמב"ם אין זה נחשב כברכה לבטלה, כי אם כברכת רשות.

לגוף דברי הביאור הלכה, השוה לדברי פרי מגדים סי' כה א"א ס"ק י שהסתפק אם יש לענות אמין על ברכת תפילין של ראש, אע"פ שנוהגים לברכה. וראה ביאור דבריו בספר הליכות שלמה פרק ד הערה כז. וראה עוד קיצור שלחן ערוך סי' י סעי' ד. ובספר סדר היום עמ' קג כתב שאף על פי שיש לחוש לדעת הסוברים שאין לברך ברכת הנותן ליעף כח, מכל מקום יש לענות אמין אחר המברכה.

יענה אמן בפיו, אלא יהרהר בה בליבו⁸.

אמנם בעניין ברכת תפילין של ראש, יש שכתבו שראוי לברכה בלחש כדי שלא יתחייבו השומעים בעניית אמן אחריה⁹.

על ברכת אשה

ה. אשה המברכת על מצוות עשה שהזמן גרמא, אף שהיא פטורה ממצוה זו, רשאי השומע לענות אחריה אמן, אולם אינו מחויב בדבר¹⁰. ויש אומרים שחובה לענות אמן על ברכתה¹¹.

על ברכת קטן

ו. קטנים המשננים טופסי ברכות כדי להתלמד, אסור לענות אחריהם אמן¹².

ז. השומע ברכה ראויה מקטן, כגון ברכות התפילה, ברכות המצוות וברכות הנהנין - יענה אחריו אמן¹³.

...

8. כף החיים כה מ.

9. לגבי ברכת תפילין של ראש, כתב בשו"ת רמ"ץ סי' ו' אות ו' שכיון שלהלכה צריך לומר לאחר ברכה זו בשכמל"ו מחשש ברכה לבטלה, אם כן אף אמן אין לענות אחריה, ולפי זה כתב לחדש שצריך לברך ברכה זו בחשאי שלא ישמע חברו ויבא לידי ספק, וסיים הרמ"ץ: "ושלא כדין מברכים כמה בנ"א ברכה זו בקול רם ונכון מאד להזהירם על זה", וכן פסק בקיצור שלחן ערוך י' ד. אמנם בשו"ת האלף לך שלמה סי' נז כתב שלדעתו אין כל ספק שצריך לברך על של ראש בקול, שכל אמן שלא נאמר בחינם ממש אין בו משום אמן יתומה, ובודאי באמן זו שנאמרה מכח ספק. ואין זה דומה למברך ברכה שאינה צריכה וכיו"ב שהמברך עצמו עשה שלא כהוגן והעונה אמן אחריו נחשב כמחזיק ידי עוברי עבירה עי"ש. וכן כתב העטרת צבי מזידיטשובי ('פרי קדש הילולים' שער התפילין) וכן נהגו ה'מנחת אלעזר' ממונקאטש ('דרכי חיים ושלום' אות מז) ועוד.

10. כפי שנהגו על פי הוראת הרמ"א או"ח תקפ"ו. משנה ברורה קכד מז בשם פרי מגדים, וראה אשי ישראל פרק ד' הערה מב.

11. שו"ת שבט הלוי ח"י סי' מה, וראה עוד שו"ת בנין עולם או"ח סי' ה.

12. אף שרשאים הם להזכיר שם שמים בברכתם. גמרא ברכות נג ב; רמב"ם ברכות א טו; טוש"ע רטו ג ומשנה ברורה שם יד.

13. שם. וראה בשו"ת בנין עולם סי' ה שלפי זה יש להפסיק לעניית אמן על ברכת קטן בכל מקום שבו מותר להפסיק לעניית אמן.

- ח. נוהגים לענות על ברכת קטן, אפילו לא הגיע לגיל חינוך¹⁴, ואין צריך לבדוק אחריו אם גופו נקי בשעת הברכה¹⁵.
- ט. שוטה וחרש שאינו שומע ואינו מדבר - אין עונים אמן על ברכותיו שהרי אינו מחויב במצוות¹⁶, ויש אומרים שמותר לענות אמן אחר ברכת חרש¹⁷.

...

14. ראה שלחן ערוך שם ומשנה ברורה טז בשם ראש יוסף שאין לענות על ברכת קטן שלא הגיע לגיל חינוך. בספר ערוך השלחן, רטו ב כתב שאין לענות על ברכת קטנה פחותה מי"ב שנים ויום אחד, ודבריו צריכים עיון. וראה עוד בספר אור לציון ח"ב פרק יד סעי' לג. אולם המנהג רווח לענות כדי להרגילו אף בעניית אמן, ראה: חנוך לנער פרק יד הערה ד; שו"ת שלמת חיים סי' קלד; ארחות רבנו ח"ג, עמ' רכג; שו"ת שבט הקהתי ח"ב סי' צה. הטעם בזה הוא מפני שאין בעניית אמן זו משום עניית אמן על ברכה, שכן אין ברכת הקטן כלום עד שלא הגיע לחינוך, אלא רק להרגילם בעניית אמן, ראה שו"ת שלמת חיים שם והמבואר לעיל. וראה בספר אור לציון שם עצה לומר בלחש את הכתוב 'ברוך ה' לעולם אמן ואמן' ואת ה'אמן' השני לומר בקול באופן שישמע כעניית אמן על ברכת הקטן. ויש שיעצו לומר 'אמן' ללא נ' באופן שייראה כעניית אמן ממש.
15. שו"ת דברי חיים ב ט וראה פסקי תשובות סי' רטו הערה 48. אולם ראה שו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' קל שאין לענות אמן על ברכת קטן שאין גופו נקי. וע"ע שו"ת שבט הלוי ח"א סי' רה ד"ה סי' פא.
16. כן פסק בפרי מגדים קכד א"א יד ועיין במשנה ברורה מז.
17. בשו"ת שבט הלוי ח"י סי' מה הביא שיש מהאחרונים שסוברים שיכול לברך אחר ברכת חרש, וע"כ העלה שמספק אפשר לענות אמן אחריה. וראה גם בלקט הקמח החדש קכד כו שכתב שחרש שלמדוהו במוסד מיוחד והוא מניח תפילין ומתפלל נראה שעונים אמן אחר ברכותיו. ולענין עניית אמן יהא שמיה רבא, עי' בקונטרס הלכות כיבוד אב ואם להגר"י זילברשטיין (נדפס בסוף ספר 'אבני זכרון' בני ברק תש"ס) עמ' שכד, שיתכן שיש לענות אף אחר השוטה, אלא שיש להסתפק אם מותר להפסיק לזה אף במקומות שאפשר להפסיק לאמירת יהש"ר.
- ולענין פגועי מח באופן כזה שהם שוטים לכל דבר, מובא בהליכות שלמה פרק כב הערה 70, דאף שמלמדים אותם קצת ברכות ותפלה, יש לזהר שלא לענות אמן אחר ברכתם כיון שעכ"פ שוטים הם.

על ברכת הפטורים מן המצוות

י. מי שהוא אונן, אינו עונה אמן על ברכת אחרים, ואם בירך – אין עונים אמן על ברכתו¹⁸.

יש להסתפק במי שמחויב להתעסק בהצלת נפשות, ופטור באותה שעה מלברך כל הברכות, והוא טועה ומחמיר על עצמו לברך, אם מותר לענות אחריו אמן¹⁹.

על תפילת הלחש

יא. אין לענות אמן אחר ברכות תפילת העמידה הנשמעות מפי אדם המגביה קולו בתפילת הלחש²⁰, לבד מתפילות ראש השנה ויום הכיפורים שבהן נהגו העם להגביה מעט את קולם²¹.

המשנה ממטבע שטבעו חכמים

יב. המשנה ממטבע הברכה שטבעו חכמים אין לענות אמן על ברכתו²².

...

18. שלחן ערוך יו"ד שמא א. פני ברוך - אבלות בהלכה (ירושלים תשמ"ו) עמ' 20 בשם הגרש"ז אויערבך שפסק כן ע"פ דברי התוספות מועד קטן כג ב ד"ה ואין. ועי' שש"כ פס"ד הערה עו.

בפני ברוך סי' א ס"ק כו כתב בשם גשר החיים שאבל לא יענה אמן על ברכת דיין האמת של אבל אחר מכיון שהוא עדיין אונן. אולם שם בעמ' תסא כתב הגרי"י פישר שזה אינו נראה, כי אמן הוא כמו שמברך עוד הפעם דיין האמת, ואיזה איסור יש בזה.

19. הליכות שלמה פכ"ב סי"ט.

20. שו"ת שבט הלוי ח"ג סי' טו; חכמת שלמה סי' קכד ס"ד. אמנם, בשו"ת יגל יעקב או"ח סי' מב כתב שע"פ דברי הבכור שור בברכות לא א שמעיקר הדין אין קפידא על המתפלל תפילת הלחש באופן ששומעים את קולו רק בתוך ד' אמות, אף לענייננו, אם עומד בתוך ד' אמות של המתפלל ושומע ברכתיו יכול לענות אחריו אמן (וכן דעת הגרי"י פישר בהסכמתו לספר 'פנת השולחן'), אך יזהר שלא להפסיק לצורך כך אף במקום שהתירו להפסיק לאמירת דברים שבקדושה. וע"ע הליכות שלמה פ"ח הל' ל"ב ושם בהערה 117, שו"ת ישא יוסף או"ח סי' כ"ג, אפרקסתא דעניא ח"ב או"ח סי' י"ז; אלף המגן המצוין בהערה הבאה.

21. אלף המגן על מטה אפרים תקפב מג.

22. רמב"ם ברכות א יג וטוש"ע רטו ב. וראה משנה ברורה שם יא שאם שינה באופן שאינו מעכב את הברכה - עונים אחריו אמן.

יג. אין לענות אמן על ברכת עמי ארצות המחליפים את האותיות בברכתן, שאין לך 'משנה ממטבע שטבעו חכמים' גדול מזה²³.

על ברכת נכרי ואפיקורוס

יד. אין לענות אמן על ברכה הנשמעת מפי נכרי, אלא אם כן שמע את כל הברכה מתחילתה ועד סופה²⁴. ויש אומרים שאף אם שמע את כל הברכה - לא יענה אמן²⁵.

טו. אולם ישמעאלי המברך ברכה, לכל הדעות ניתן לענות עליה אמן אם שמע את כולה²⁶.

טז. השומע ברכה מיהודי אפיקורוס - לא יענה אמן, אפילו שמע את כולה²⁷.

...

23. ספר ברך את אברהם סי' נה סעי' ג.

24. רמ"א או"ח רטו ב, כדעת הרא"ש ותלמידי רבנו יונה ברכות נג ב על פי דברי הירושלמי שם שגוי המברך עונים אחריו אמן, לפי שאין דרך עכו"ם לכוין לעבודה זרה בשעה שמזכירים את שם ה'. וכן פסק המשנה ברורה שם יב ובביאור הלכה שם ד"ה אם שמע. ודברי הרמב"ם ברכות א יג אינם אמורים אלא על הכותים, שאין עונים אמן על ברכתם גם אם נשמעה כולה. וראה ט"ז שם ג שמכל מקום אין זה חובה אלא רשות, כיון שאין על ברכתם גדר ברכה המחויבת בעניית אמן. ולענין גוי המברך את חברו ישראל, ראה לעיל פרק א סוף הערה 15 מדברי הגמרא בעבודה זרה סה א, אולם בשו"ת בצל החכמה ח"ג סי' לט כתב שאם מזכיר שם שמים בשעה שמברך את חברו ישראל, לא יענה אמן כי יש לחשוש שמא כוונתו לעבודה זרה, אלא אם כן אמר בלשון 'אלקיך' או 'אדוניך' שאז נראה שמכוין לשם ה'.

25. כן דעת הרמב"ם ברכות א יג, וכן נראה לכאורה בדעת השלחן ערוך שלא חילק בין כותי לשאר גויים, ראה או"ח רטו ב ובפרי מגדים שם א"א ג ובמטה יהודה שם ס"ק א. וכן כתב בכף החיים שם ס"ק יד שאין נוהגים לענות אמן על ברכתו של גוי.

26. כן פסקו להלכה מהריק"ש בהגהותיו לשלחן ערוך או"ח רטו ב (הביאו בכף החיים שם טו) על פי דברי הרמב"ם מאכלות אסורות יא ז שהישמעאליים אינם עובדי עבודה זרה.

27. שלחן ערוך או"ח רטו ב ומשנה ברורה שם י ובביאור הלכה ד"ה שלא. ואולם דעת הגר"א, הובאה במשנה ברורה שם, שאם שומע את כל הברכה - יכול לענות אמן. וכל זה דוקא ב'מומר אדוק לעבודה זרה', כמבואר בביאור הלכה סי' לט ד"ה שכתבם, אבל אנשים שאינם שומרים תורה ומצוות - עונים אמן על ברכתם. מחלל שבת בפרהסיא, אף על פי שהוא כמומר לכל דבריו - כדברי הרמב"ם שבת ל טו וכנפסק בשלחן ערוך יו"ד ב ה, מכל מקום אפשר לענות אמן על ברכתו, כיון שאין לחשוש שמכוין לעבודה זרה, כן פסק בשו"ת

על ברכה מתוך חלום

יז. השומע את חברו מברך מתוך חלומו בשנתו לא יענה אחריו
אמן²⁸.

באמצעות רמקול או טלפון

יח. השומע ברכה דרך רמקול או טלפון עליו לענות אמן גם אם הוא
נמצא בריחוק מקום²⁹. ואולם יש שפסקו שאסור לו לענות, אלא
אם כן הוא נמצא בסמוך למקום אמירת הברכה, והוסיפו שאם
מתכוין לצאת ידי חובת הברכה אסור לו לענות אמן גם אם נמצא
בסמוך למקום אמירת הברכה³⁰.

יט. השומע ברכה דרך קלטת וכיוצא בזה בשאר אופנים שהברכה אינה
נאמרת באותה שעה, לא יענה אמן אחריה³¹.

דינים שונים

כ. הנחפז לצאת לדרך ושמע את חברו מתחיל לברך, רשאי ללכת
לדרכו ואינו חייב להמתין עד שיסיים את הברכה כדי שיוכל לענות
אמן אחריו³².

...

רב פעלים ח"ג או"ח סי' יב. לענין אותם המכונים 'רפורמים', ראה בשו"ת אגרות משה (או"ח
ח"ב סי' נ) שדינים כאפיקורסים שאין יוצאים מהם יד"ח ואין עונים אמן אחר ברכתם.

28. שו"ת פרי השדה ח"ג סי' צא, עיי"ש טעמו שהוא משום שאין כאן סרך חיוב ברכה.

29. שו"ת מנחת אלעזר ח"ב סי' עב; שו"ת נטע שעשועים סי' ד; שו"ת אגרות משה או"ח
ח"ד סי' צא אות ד [עיי"ש שבשעת הדחק יוצאים יד"ח הבדלה בטלפון. וע"ע מש"כ שם
בח"ב סי' קח ובח"ד סי' קכו אם יוצאים יד"ח קריאת המגילה בשמיעה דרך מיקרופון]. וכן
צי"ד החזו"א, כפי שהובא במנחת שלמה סי' ט, שיוצאים יד"ח קריאת המגילה בשמיעה דרך
טלפון או רמקול. וכן הוא בשו"ת שבט הלוי ח"ה סי' פד, וע"ע שם ח"י סי' מ; רמד; רמה.
ועיין בשיעורי הגרי"ש ברכות מז א שלדעתנו מותר לענות רק באופן שאין טומאה חוצצת בין
העונה למברך.

30. מנחת שלמה סי' ט, שו"ת באר משה ח"ג סי' קסו. וע"ע שו"ת תשובות והנהגות ח"ג
סי' עט.

31. שו"ת נטע שעשועים סי' ד אות ב.

32. לקט הקמח החדש סי' קכד ס"ק יט; תשובות הגר"ח קנייבסקי הנדפס בסוף ספר 'גם
אני אודך' תשובה מא.

כא. יש שכתבו שהמתפלל בציבור [מלבד הש"ץ] אין ראוי לו לסיים את כלל הברכות שבתפילה בקול רם, כיון שסביבו מצויים הרבה שאינם יכולים לענות אמן ועלול להכשילם בעניית אמן שלא כדין³³.

כג. המנהג שלא לענות אמן אחר המזמן כשמסיים 'ובטובו חיינו'³⁴.

כד. שליח ציבור העובר לפני התיבה כנגד רצון הקהל, אין עונים אמן אחר ברכותיו³⁵.

ברכות המחוברות זו לזו

כה. אין עונין אמן אחר ברכת 'לעסוק בדברי תורה', אלא אחר שיחתום המברך 'המלמד תורה לעמו ישראל', כיון שברכה אחת היא, ועל כן נהגו לומר 'והערב' עם וי"ו³⁶.

כו. אין עונין אמן אחר ברכת 'המעביר שינה', אלא אחר שיחתום המברך: 'הגומל חסדים טובים לעמו ישראל', כיון שברכה אחת היא³⁷.

...

33. ראה 'הליכות מלכי בקודש' - הנהגות רבי שאול בראך זצ"ל מקאשוי עמ' קפט שהיה ר"ש זצ"ל רגיל להזהיר על זה, וראה עוד בלקט הקמח החדש סי' קכד ס"ק יח.

34. משנה ברורה קצב ג. וראה בשעה"צ שם ב שהביא שיש בזה חילוקי דעות בין האחרונים, אך לכולי עלמא המזמן לא יענה אמן אחר אמירת המסובין 'ברוך שאכלנו' וכו' כיון שהוא עצמו חוזר אח"כ ואומר 'ברוך שאכלנו'.

35. רמ"א או"ח נג כב בשם שו"ת בנימין זאב סי' קסג, ובביאור הגר"א ביאר טעם הדבר ע"פ דברי הגמרא ב"ק צד א שהמברך על דבר גזול אין ברכתו ברכה, כלשון הכתוב 'ובוצע ברך נאץ ה' (תהלים י ג).

36. שלחן ערוך או"ח מזו ובמשנה ברורה שם יא. וראה במ"ב שם יב שיש מקצת אחרונים הסבורים שיש לענות אמן אחר ברכת 'לעסוק בדברי תורה', ועל כן נכון שיאמרנה המברך בלחש.

37. שלחן ערוך או"ח מזו א, שלא כדעה חולקת שהביא הבית יוסף בשם 'כלבו'. כתב בספר ליקוטי מהרי"ח (סדר ברכות השחר) שרבים נהגו לומר את ברכת המעביר עד אחר 'יהי רצון' בלחש כדי שלא יבואו השומעים לטעות ולענות אמן וגם משום שיש לחוש לשיטת היש אומרים שהובאה בכלבו, ועל כן ראוי לומר זאת בלחש כדי שלא לבוא לידי ספק ברכה. עוד כתב במקור חיים לבעל 'חוות יאיר' (מו א) שאם יוצא מבית הכנסת לפני גמר הברכה יכול לענות אמן אף לפני סיום יהי רצון.

פרק ג

אמן יתומה וחטופה

אמן יתומה

- א. אסור לענות אמן יתומה. על כן חובה על העונה אמן לדעת על איזו ברכה הוא עונה, ולענותה מיד אחר שכלתה הברכה מפי המברך¹.
- ב. אם שהה מלאומרה יותר מכדי דיבור (שלוש או ארבע תיבות), שוב לא יאמרנה². אך אם הוא עומד בתוך ציבור שלא סיים לענות אמן, יכול להצטרף עמהם אף אם שהה יותר מכדי דיבור³.
- ג. לא יפסיק בדיבור, אפילו בתיבה אחת, בין שמיעת הברכה לעניית אמן אחריה, ואם הפסיק – שוב לא יענה אמן⁴.
- ד. לענין עניית 'יהא שמייה רבא': כל זמן שלא סיימו הציבור 'ולעלמי עלמיא יתברך' יכול להצטרף עמהם לאמירת 'יהא שמייה רבא', אך לא יתחיל בתיבת 'אמן' אלא בתוך כדי דיבור ל'ואמרו אמן'⁵.

...

1. ראה לשון הגמרא ברכות מז א: "תנו רבנן: אין עונין...אמן יתומה...בן עזאי אומר: כל העונה אמן יתומה - יהיו בניו יתומים", וביאר רש"י שאמן יתומה היינו שלא שמע הברכה מפי המברך, אלא ששמע אחרים עונים אמן ועונה אחריהם [ואמן זו נקראת 'יתומה', שהרי היא כיתומה מהברכה שנאמרה לפנייה]. בשלחן ערוך או"ח קכד ח פסק שאיסור אמן יתומה הוא רק באופן שמחויב בברכה ומכוין לצאת ידי חובת הברכה, אך ברמ"א כתב שאפילו אינו מחויב בברכה זו, לא יענה אמן אם אינו יודע על איזו ברכה עונה, והוסיף עוד הרמ"א שבכלל איסור זה נכלל האיסור לשהות מלענות אמן, על כן מיד שכלתה הברכה יענה אמן.
2. משנה ברורה שם לד בשם פרי מגדים. וראה ביאור הלכה שם ד"ה מיד.
3. ראה טור ושלחן ערוך שם יא, וראה משנה ברורה שם וביאור הלכה ד"ה מיד שכלה וד"ה וקודם שכלתה.
4. הליכות שלמה – תפילה פרק כב אות יח. ועיי"ש בס"ק לח שנשאר בצ"ע לגבי אם הפסיק בחצי תיבה, כגון שהשלים תיבה שהתחיל בה קודם לכן.
5. ואף בתוך כדי דיבור לא יאמר 'אמן', אלא אם יודע שיוכל לכוין דעתו על מה הוא עונה. משנה ברורה נו ט.

ה. אם התחיל הש"ץ לומר ברכה אחרת, כגון שהתחיל 'אתה גבור' אחר 'מגן אברהם', יש שכתב שאין לענות אמן על הברכה הקודמת אפילו אם עדיין הוא בתוך כדי דיבור.⁶ ויש שכתב שאם פשע הש"ץ וחטף והתחיל מיד ברכה אחרת – לא נתבטלה חובת אמן מהציבור.⁷

וכל זה בברכות שמחובת הציבור לשומען, כגון חזרת הש"ץ, אך בשאר ברכות שאין חובה לשומען מותר לכולי עלמא לענות אמן אף אם התחיל המברך ברכה אחרת.⁸

בקריאת התורה

ו. בעלי קריאה הנוהגים להגביה קולם באמן שאחר ברכה ראשונה של קריאת התורה, יזהרו להתחיל באמירתה מיד בסיום הברכה, ולא ישהו בענייתה באופן שתחשב לאמן יתומה.⁹

אמן חטופה

ז. כשם שאין לשהות עם עניית אמן, כך אין למהר ולהקדימה אל תוך חתימת הברכה שבפי המברך, אלא יש להמתין עד שיסיים הש"ץ את התיבה האחרונה לגמרי.¹⁰

...

6. ברכי יוסף קכד ט. ובספר קשר גודל סי' ט אות כט הוסיף החיד"א שעונש ביטול אמן זה מוטל על כתפי הש"ץ.

7. הלכות קטנות ח"א סי' נה, ובתורת חיים ס"ק יב הביאו וכתב שכדבריו מסתבר, שכל זמן שלא ענו הציבור אמן לא כלתה הברכה.

8. שו"ת בצל החכמה ח"ה סי' יז, וראה שם שכתב שכן הדין אף באופן שהתחיל המברך לומר דבר חול מיד אחר שסיים ברכתו.

9. ואמרו אמן ח"א אות ד. וראה משנה ברורה קמא יז שהקורא עונה עם הציבור בקול רם וממשיך בו קצת יותר מהציבור. ומכל מקום יזהר שלא ימשוך בה יותר מדאי כמבואר להלן פרק ד הלכה א.

10. טוש"ע שם. עניית אמן מוקדמת כל עוד לא סיים המברך את ברכתו, היא הקרויה בגמרא (ברכות מז א) 'אמן חטופה', לדעת רבי נתן בעל הערוך, כמובא בבית יוסף שם [וראה בשלחן ערוך שם דעות נוספות בביאור 'אמן חטופה'].

חובת הש"ת להמתין לעונים

ח. כאשר הש"ץ מאריך הרבה בקדיש בניגון המילים 'ואמרו אמן' אין להמתין עד שיסיים לומר 'ואמרו אמן', אלא יש לענות אמן מיד¹¹.

וכל זה הוא דוקא בקדיש¹², אך בשאר ברכות אף אם מאריך הש"ץ בסוף הברכה בניגון, לא יענה אמן כל זמן שלא סיים הש"ץ את התיבה האחרונה של הברכה¹³.

ט. כאשר כמה בני אדם אומרים קדיש יחדיו, והאחד מסיים לפני חברו, אם מסיימים כולם בתוך כדי דיבור, יכול לענות עם הראשון או עם האחרון ועולה לכולם, אך אם יש ביניהם הפסק של תוך כדי דיבור יענה אחר כל אחד ואחד¹⁴. ויש אומרים שלעולם יענה אחר האחרון¹⁵.

...

11. משנה ברורה קכד לה. עיין שם שכתב שדין זה הוא דוקא אם הש"ץ מאריך הרבה בניגון, וטעם הדבר הוא משום שבקדיש עיקר הבקשה מסתיימת אחר התיבות 'בזמן קריב' או 'דאמירן בעלמא' ועל כן אפשר לענות אמן אף קודם 'ואמרו אמן' אם על ידי הניגון יהיה הפסק בין הבקשה לאמן.

12. וראה במשנה ברורה נו ב שכתב שעל כן נכון שיאמר הש"ץ את התיבות 'בזמן קריב ואמרו אמן' בבת אחת ולא יפסיק ביניהם כלל. וע"ע סי' רפא במשנה ברורה ג.

13. שם קכד לה. ולענין אם אומרים בזה 'רובו ככולו' ראה בלקט הקמח קכד לג.

14. משנה ברורה נה ד בשם הלכות קטנות. ובאמת יש שפקפקו במנהג הרווח שכמה אומרים קדיש יחדיו, ראה שו"ת בנין ציון סי' קכב, דינים והנהגות לחזו"א פ"ד ועוד. ובשו"ת חתם סופר או"ח סי' קנט הביא בשם היעב"ץ שאדרבה יש מעלה במצוה שנעשית ברבים, אך לענין הלכה צידד כדעת הנוהגים לומר בנפרד. וראה עוד בפתחי תשובה יו"ד שעו ו שהביא בשם שו"ת דברי אגרת שיאמרו כל האבלים יחדיו קדיש, וכן פסק בקיצור שלחן ערוך כו יח. ובשו"ת ציץ אליעזר כתב שנכון שכל בעלי החיובים יעמדו במקום אחד כדי שלא יתבלבלו זה מזה, אך בשו"ת משנה שכיר סי' לב כתב שיש בכך חסרון כיון ש'תרי קלי לא משתמע'.

15. אשל אברהם מבוטשאטש קכד ו. ובשערי תשובה נו ג כתב בשם הברכי יוסף שיענה על הראשון דוקא.

פרק ד

עניית אמן כהלכתה

שיעור האריכות בעניית אמן

- א. יש לענות אמן בקול ברור וצלול, בדיבור מתון - שלא כמי שדומה עליו עניית אמן למשא כבד¹, אך לא יאריך בה יותר מדי באופן שמאבד את משמעות המילה².
- ב. משך זמן עניית אמן ראוי שיהא בכדי אמירת 'א-ל מלך נאמן'³.
- ג. אמרו חכמים: כל המאריך באמן - מאריכין לו ימיו ושנותיו⁴. וכל זה כשמאריך במידה הראויה, אך המאריך בה יותר מדי אינו אלא טועה⁵.

...

1. בברכות מז א: "אין עונין לא אמן חטופה... ולא יזרוק ברכה מפיו", ופירש רש"י: "ולא יזרוק ברכה מפיו במהירות שדומה עליו כמשא אלא שחוק קבוע הוא לו", ומפשטות לשון הברייתא נראה שכוונתה לענין אמן קצרה, ומפורש כן בלשון הטור סי' קכד: "אין עונין לא אמן חטופה... ולא יזרקנה מפיו פירוש שלא ימהר לאמרה שלא בכוונה". וכן פסק השלחן ערוך שם ח, וראה משנה ברורה שם לו, והשווה פירוש רבנו מנוח לרמב"ם ברכות א יד.
2. בברכות שם: "כל העונה אמן יותר מדאי - אינו אלא טועה... וכל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו", ובביאור דברי הברייתא כתבו התוספות שם ד"ה כל שאף שיש ענין להאריך באמן, מ"מ אין להאריך בה יותר מדאי, כיון שאין קריאת התיבה כמשמעה כשהוא מאריך יותר מדאי. וכן פסק הרמב"ם ברכות א יד והשלחן ערוך שם. ועיין פסחים קו א. מצוי לעיתים שעל ידי שמאריך בעניית אמן הרי הוא כמחלק התיבה לשנים: א - מן, ובאופן זה הוא בכלל 'אמן קטופה', עליה אמר בן עזאי בגמרא שם: "כל העונה אמן קטופה - יתקטפו ימיו", וראה להלן סעי' ט.
3. בראבי"ה ח"א סי' קכו (הובא בהגהות מיימוניות, דפוס קושטא ברכות א יד, ומשם לבית יוסף שם ד"ה ומ"ש ובלבד): "גרסינן בירושלמי: העונה אמן ארוכה יאריך ימיו בטובה, כמה שיעורה - כדי שיכול לומר אל מלך נאמן", אולם בירושלמי לפנינו (ברכות ח ח) אינו. וראה עוד אור זרוע ח"א קצג. וראה דרכי משה שם אות ה, שהבין כן בדעת התוספות שבת קיט ב ד"ה אמר. וראה עוד במ"ב קכד לו שהסיבה ששיערו את אורך האמן דוקא בתיבות 'אל מלך נאמן' היא משום שזהו פירושה של 'אמן' והוא הר"ת שלה.
4. דברי בן עזאי בברכות מז א. בירושלמי (ברכות ח ח) "העונה אמן ארוכה - מאריכין לו ימיו ושנותיו בטובה". ולגירסת הטור, סי' קכד, עוד אמר בן עזאי: "העונה אמן קצרה - יתקצרו ימיו", וכן גרסו רבים מן הראשונים.
5. ראה דברי הגמרא שם: "כל העונה אמן יותר מדאי אינו אלא טועה", ובתוספות שם ד"ה

ד. בחזרת התפילה צריך הש"ץ להיזהר שלא להתחיל בברכה קודם שסיימו רוב העונים לענות אמן על הברכה הקודמת – אף אם האריכו יותר מכדי הצורך, אך אם רוב העונים ענו כהוגן ומיעוטם האריכו יותר מדי אין צריך הש"ץ להמתין על המיעוט⁶. ויש אומרים שצריך להמתין על המיעוט אף אם האריכו יותר מדי⁷.
בברכת כהנים אין הכהנים רשאים להתחיל פסוק של ברכה קודם שסיימו כל הציבור לענות אמן אחר הפסוק הקודם, וראה בהערה⁸.

...

כל ביארו שכשמאריך יותר מדי מוציא את הברכה ממשמעה. וכן הוא בשלחן ערוך או"ח קכד ו.

6. בגמרא בברכות שם מבואר: "אין הוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי העונים, רב חסדא אמר מפי רוב העונים", וכדברי רב חסדא פסק להלכה בשלחן ערוך או"ח קסז טז (ועיין מגן אברהם שם). ומלשון השלחן ערוך או"ח קכד ט משמע ששואה דין חזרת הש"ץ לבציעת הפת, וכן הבינו הפרישה שם והאליה רבה בדעתו, וכן פסקו להלכה מהריק"ש בהגהות ערך לחם קכח יח, ט"ז שם יג, מאמר מרדכי קכד ס"ק יב וערוך השלחן קכד יג. וראה עוד כף החיים קכד נב שפסק כן בשם המקובלים. ובמשנה ברורה קכד לח נראה שהסתפק בזה לענין הלכה, וראה ביאור הלכה ד"ה אין צריך. בביאור הלכה ד"ה שמאריכין כתב בשם מאמר מרדכי, שבאופן שרוב הציבור ענה אמן במרוצה שלא כראוי והמיעוט ענוהו כהוגן [דבר שאינו מצוי כלל] ודאי צריך הש"ץ להמתין למיעוט.

אף בקדיש אין אומר הקדיש צריך להמתין על המיעוט אם הם מאריכים באמן שלא כהוגן. משנה ברורה שם לז.

7. מגן אברהם קכד טו, וטעמו לפי שאין דין חזרת הש"ץ דומה לבציעת הפת [שדינה הובא לעיל], שבחזרת הש"ץ חובה על הציבור לשמוע כל הברכות מפי החזן, ואילו ברכת הפת אינה חובה על השומעים (וראה פרישה שם ופרי מגדים א"א ס"ק טו). וכדברי המגן אברהם פסק באליה רבה קכח ס"ק לז שם ובשו"ת מהר"מ מינץ סי' פא. ולענין אם יכולים הציבור לענות אמן אחר שהתחיל הש"ץ ברכה אחרת - ראה לעיל פ"ג סעי' ה. ועי' שו"ע קמא ה ובמ"ב שם יז לענין אמן על ברכות העולה לתורה.

8. כן פסק השלחן ערוך או"ח קכח יח על פי דברי התוספות סוטה לט ב ד"ה עד. וטעם החילוק בין ברכת כהנים לבציעת הפת [ראה הערה לעיל], שבברכת כהנים על הציבור מוטלת החובה לשמוע את הברכה מפי הכהנים, ולפיכך יש להמתין אף למיעוט הטועים, מה שאין כן בבציעת הפת שאין השומעים מחויבים בברכה (ראה פרישה קכד אות יג). וראה במשנה ברורה קכח סה שדברי השלחן ערוך הם לשיטתו שם סי"ג שאין הש"ץ מקריא לכהנים 'יברכך', אך למנהגו שהש"ץ מקריא לכהנים מילה במילה, צריך הש"ץ להזהר שלא להתחיל להקרות קודם שסיימו לכל הפחות רוב הציבור לענות אמן.

אמן בהגבהת הקול

ה. העונה אמן יזהר שלא יגביה קולו מעל לקול המברך, שנאמר (תהלים לד ד): "גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדו", כלומר שהמברך והעונה מרוממים את ה' יחדיו - בקול אחיד⁹.

ו. אך אם מבקש להגביה את קולו בעניית אמן כדי לזרז אחרים ולעודדם שיענו עמו - רשאי להגביה קולו אף למעלה מקול המברך¹⁰.

הגייתה כהלכתה

ז. יש לענות אמן בחיתוך ההברות כראוי¹¹.

ח. את האלף שבראש המילה יש לבטא בקמץ גדול ולא בהבלעה (כחטף-קמץ, וכפי ששגור בלשון העם בדיבור מהיר לקצץ אלף שבראש מילה)¹². אמן הנאמרת בהבלעת האלף נקראת בלשון

...

9. ברכות מה א: "אמר רב חנן בר אבא, מנין לעונה אמן שלא יגביה קולו יותר מן המברך, שנאמר 'גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדיו'", ולהלכה ברמב"ם ברכות א יד ובשלחן ערוך קכד יב. וראה פרישה שם יד שלפיכך פירש הטור לשון הגמרא בשבת קיט ב על העונה אמן 'בכל כוחו' דהיינו בכל כוונתו, שלא נפרש שיש מעלה בצעקה בקול גדול.

10. משנה ברורה שם מז. וכן כתב בשו"ת לב חיים ח"ג סי' ב ובכף החיים שם סג. באשל אברהם מבוטשאטש מהדו"ת קכד יב פסק שהקורא בתורה רשאי להגביה את קולו יותר מן המברך כי אין לחוש שתתבלבל בכך דעת המברך. עוד כתב שבקדיש רשאי העונה להגביה את קולו יותר מקולו של אומר הקדיש. ועי' בקצות השלחן כה לה שביאר דברי המ"ב קמא יז שמותר לקורא להגביה קולו בעניית אמן יותר מהמברך כיון שעושה כן לצורך, שיבינו שמתחיל לקרוא ויטו אוזן לשמוע. וע"ע שו"ת שלמת חיים סי' קמה.

אם שומע ברכה מכמה אנשים בשוה, והאחד מברך בקול נמוך ואחד בקול גבוה, כפי שמצוי בברכת כהנים, אין צריך לדקדק, ורשאי לענות בקול הגבוה שביניהם, כן הובא באשרי האיש או"ח ח"א פ"י סי"א.

אם חלק מהברכה בירך המברך בקול נמוך וחלק בקול גבוה, רשאי לענות אמן בקול הגבוה, כן הובא באשרי האיש שם פל"ה ס"א.

11. ראה דברי מהר"ל בנתיבות עולם נתיב העבודה פרק יא.

12. שלחן ערוך או"ח קכד ח. והוא הדין שלא יאמר אמן בשאר נקודות, כגון בשורוק או בחולם, שבכל אלו התנועות אין משמעות המילה מלשון האמנת דברים, כן כתב הלבוש סעי' ג, הביאו במשנה ברורה שם כט ובשאר ספרים. וראה עוד שו"ת זכרון יהודה או"ח סי' ו.

חכמים "אמן קטופה", ועל הרגיל לענות אמן כזו אמר בן עזאי בגמרא: "יתחטפו ימיו!"¹³.

ט. יש להקפיד להגות את המילה 'אמן' בשלימותה, מבלי לחסר את הנו"ן שבסוף המילה או כל אות אחרת, שכן 'אמן' הנאמרת תוך חיסור אחת מאותיותיה נקראת 'אמן קטופה'¹⁴ עליה אמר בן עזאי (שם): "כל העונה אמן קטופה - יתקטפו ימיו"¹⁵.

בהגדרת 'אמן קטופה' נכלל גם המפסיק באמצע אמירת 'אמן' באופן שנראית המילה כחלוקה לשניים: 'א-מן', לכן יש להיזהר לענותה ביישוב הדעת ובשימת לב אך לא להאריך בה יותר מדי כדי שלא תיעקר ממשמעותה.¹⁶

...

13. ברכות מז א ע"פ פירוש רש"י שם. ואולם בראשונים מצאנו פירושים נוספים בביאור 'אמן קטופה', ראה לעיל פרק ג סעי' ז שלדעת בעל הערוך היינו שממהר לענות אמן בטרם סיים המברך את הברכה. ולדעת תלמידי רבנו יונה בברכות שם (לד ב ד"ה אין) היינו העונה אמן במהירות ובחטף, והובאו דבריהם בבית יוסף סי' קכד ד"ה תניא, וכן הוא בראב"ן סי' קפד. ובספר האשכול (מהד' נחל אשכול) ח"א סי' כה עמ' 56 פירש בשם גאון שהוא החוטף ואינו מפריד בין א' למ' ובין מ' לן, וראה נחל אשכול שם.

14. בגמרא ברכות מז א: "אין עונין... ולא אמן קטופה", ופירש רש"י: "שמחסר קריאת הנו"ן שאינו מוציאה בפה שתהא ניכרת", וכן להלכה בשלחן ערוך או"ח קכד ח [הרמב"ם ברכות א יד סתם כלשון הגמרא ולא פירש מהי אמן קטופה]. והב"ח כתב שה"ה המשמיט את הא' או את המ' שאף הוא בכלל אמן קטופה, ולא נקט רש"י אות נ' אלא לפי שרגילות היא בשפת העם להשמיט אות נ' בסוף תיבה, והובאו דבריו בביאור הלכה שם ד"ה קריאת. וכן מפורש בדברי רבים מן הראשונים, ראה לשון המאירי בבית הבחירה לברכות שם שאמן קטופה הוא כל המבליע אות אחת מתיבת אמן. ובספר האשכול (שם) כתב מפורש: "שקוטף ואין מוציא האלף או הנו"ן", וראה לשון הטור שם ולשון אור זרוע ח"א סי' קצג.

15. בירושלמי ברכות ח ח גרסו: "קטופה - תקטף נשמתו".

16. אף המחלק את תיבת אמן לשניים, כגון שאומר 'א - מן', הרי זו 'אמן קטופה', כן כתב הערוך ערך אמן, הובא במרדכי לברכות קסח, ונפסק להלכה בהגהת הרמ"א שם. בספרי חכמי הספרדים (קשר גודל סי' ט אות ד; שלמי ציבור דף פד ב; כף החיים סי' קכד ס"ק מה) הובאו דבריו של מהר"ם די לונזאנו בספר שתי ידות: "רבים טועים בעניית אמן שהם אומרים "אָמְ" ומאריכים בתנועת המ"ם ואחר כך אומרים "נְי" - הנו"ן דגושה ובצירי, וצריך להזהירם ולומר להם".

נקיות וכבוד בעניית אמן

- י. מותר לענות אמן בשעה ששורה רוח רעה על הידים והן חייבות בנטילה, כגון בשעה שקם משנתו, או בשעה שנוטל את צפרניו¹⁷.
- יא. יש מי שמתיר לענות אמן אף כאשר ידיו חייבות בנטילה מחמת שאינן נקיות, כגון שנגע במקומות המכוסים¹⁸.
- יב. בכל מקום שאסור לומר דברים שבקדושה, כגון במבואות המטונפות ובית הכסא אסור לענות אמן¹⁹.
- אסור לענות אמן בבית המרחץ²⁰. והיינו בחדר המרחץ עצמו, אך בחדר המבוא לבית המרחץ - אף שאין כל העומדים שם לבושים - מותר לענות אמן²¹.
- יב. מעיקר הדין מותר לענות אמן בראש מגולה, כגון השומע ברכה בעת שהניח תפילין של ראש ועדיין לא כיסה ראשו, אך ראוי שיניח ידו על ראשו²².

...

17. שו"ת מהרש"ם ח"ד סי' קמח, הליכות שלמה פ"ב סי"ג, שו"ת שבט הלוי ח"י סי' קסה אות ד.
18. אשל אברהם מבוטשאטש סי' פד סעי' א. ראה שם שכתב שטעם האיסור הוא משום שהעונה אמן הרי הוא כאילו מהרהר הברכה, ולפי זה חילק בין אופן שרק דיבור בדברי תורה אסור, כגון בידים שאינן נקיות או במקום ערוה שאז מותר לענות אמן, לבין אופן שאף הרהור אסור, כגון במבואות המטונפות שאז אסור לענות אמן. וראה שם עוד שכתב שאם ברכו חברו בבית המרחץ בלשון חול, ודאי מותר לענות אחריו 'אמן כן יה"ר' וכיו"ב. וכן הוא בכף החיים שם אות יא בשם עוד פוסקים. ובאשרי האיש או"ח ח"א פ"א סכ"ד הובא שאסור לענות אמן כאשר ידיו חייבות בנטילת ידים.
19. ראה ירושלמי שבת פ"ג ה"ג: "שאל שמואל לרב מהו לענות אמן במקום המטונף, ואמר ליה אסור", והביאו הר"ן (שבת יט א מדפי הרי"ף ד"ה ואשמועינן).
20. באופן ששמע ברכה שנאמרה מחוץ לבית המרחץ. משנה ברורה פד ז בשם פרי מגדים.
21. רמ"א או"ח פד א ומשנה ברורה שם ז בשם מגן אברהם.
22. שו"ת כנסת ישראל סי' יז. ובספר כתר מלוכה עמ' קסד ועמ' קפו, בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל. וע"ע שו"ת רבבות אפרים ח"ו סי' לד.

יג. השומע ברכה ויש לו דבר מאכל בפיו, יענה אמן²³.

פרק ה

כוונת אמן

א. הכוונה בעניית אמן הינה חלק בלתי נפרד מחובת ענייתה¹, על כן לא יסיח דעתו כלל בשעת הברכות והקדיש, כדי שיוכל לכוין כראוי בעניית האמן².

ביאור תיבת אמן

ב. תיבת 'אמן' באה לאמת את הדברים הנשמעים [השורש א.מ.ן משמש גם במובן אמת, כבלשון הכתוב (בראשית כ, יב): "וגם אמנה אחתי בת אבי הוא", וכפי שתרגם אונקלוס: "וברם בקושטא"]³.

...

23. שו"ת אור לציון ח"ב פמ"ו ס"ק נ. וטעמו דכיון שאין הדבר תלוי בו, אלא שנזדמנה לו ברכה ומוכרח לענות אמן, דמי לשכח והכניס אוכלין לפיו ונזכר שלא בירך, עיי"ש. וע"ע אשרי האישי או"ח ח"א פ"י ס"ח.

1. במהר"ל (נתיבות עולם נתיב העבודה פרק יא) כתב שאמן בלא כוונה אינה נחשבת לאמן. בשם רבי חיים מוולוז'ין מובא שעל אמירת אמן בלי כונה - לא מצא שום לימוד זכות (כתר ראש אות כה). יתר על כן, על העונה אמן ללא כונה אמרו בזוהר (וילך רפה ב) כי עליו נאמר (שמואל א ב ל): "ובזי יקלו". והרב חיד"א בהגהות "נצוצי אורות" לספר הזוהר הביא בשם הרמ"ז ז"ל סי' לדבר: "מלא פניהם קלון" (תהלים פג יז) - סופי תיבות 'אמן', ללמדך שמי שאינו מכוין בעניית אמן, עליו נאמר "ובזי יקלו". עוד יש לציין כאן לדברי ריש לקיש (שבת קיט ב): "כל העונה אמן בכל כחו פותחים לו שערי גן עדן", ולפי ביאורו של רש"י 'בכל כחו' היינו בכל כונתו.

2. משנה ברורה נו א.

3. אמרו חכמים (שבועות לו א; ירושלמי סוטה ב ה; דברים רבה ז א): "אמן - בו שבועה, בו קבלת דברים, בו האמנת דברים", ולענייננו ביאור תיבת אמן הוא מלשון האמנת דברים, שהעונה מצהיר על אמונתו באמיתות הדברים הנאמרים, כמבואר בטור סי' קכד (וראה פרישה שם אות ז שאולי בכלל עניית אמן גם שבועה וקבלה), ובבית יוסף שם ד"ה ויענו (וצ"ע מדוע הביא מן המדרש ולא מדברי הגמרא בשבועות שם). וראה בספר השרשים לרד"ק ערך 'אמן': "ואמר כל העם אמן (דברים כז יז) - אמת יהיה זה שיהיה ארוך מי שיעבור על אחת מאלה, והוא נאמר על דרך תפילה, או הוא על דרך קבלה שקבלו על עצמם הקללה אם יעברו". יש שנקטו שמשמעותה של אמן היא רק 'הלואי'. ראה ב'כתר ראש' (נדפס בסידור הגר"א - אשי ישראל אות כה) שכתב בשם הגר"ח מוולוז'ין זצ"ל: "אמן לכוין הפירוש - הלואי שיהיה

על ברכות השבח

ג. על כן בעניינת אמון על ברכות שעניינם שבח והודאה יש לכיין: 'אמת היא הברכה שבירך המברך והנני מאמין בזה'⁴.

ד. ראוי לכיין בעניינת אמון של כל הברכות אף על דברי המברך בפתיחת הברכה: "ברוך אתה ד'", וכגון בברכת 'מגן אברהם' יש לכיין 'אמת שיהיה שם ד' מבורך ושהוא מגן אברהם וכו'⁵.

על בקשה ותפילה

ה. בעניינת אמון על תפילות ובקשות יש לכיין 'יהי רצון שיתקיימו דברי המברך'⁶. והוא הדין בכל מקום שנהגו לענות אמון על בקשות ותפילות שבנוסח התפילה, כגון בלשונות התפילה שב'יעלה ויבוא' וכיוצא בזה⁷. ולענין אמון שבקדיש ראה הערה⁸.

...

כן, וכזה בדברי חז"ל משביע אני ואמר אמון". וכן הובא בספר 'הצדיק ר' יוסף זונדל מסלנט ורבותיו' (עמ' קיג) בשם הגר"א שאמר: "לולי דמסתפינא אמינא לכיין באמן רק הלואי!". וראה אריכות בענין זה בספר 'ברכת אברהם' עמ"ס סנהדרין דף קיא.

4. שלחן ערוך או"ח קכד ו.

5. חיי אדם כלל ו (הובא במשנה ברורה שם כד), עי"ש שלדעתו 'ברוך' אינו לשון שבח אלא הוא מלשון ברכה ועל כן אף אמון פירושו כך.

6. ט"ז קכד ג, ובמשנה ברורה קכד כה. וכעין זה בפירוש רש"י לשבועות לו א ד"ה בו האמנת דברים. וראה באריכות בהגהות לספר יש נוחלין [מרבי יעקב זצ"ל אחי השל"ה] פרק טו.

7. הגהות לספר יש נוחלין שם. והוא הדין ל'הרחמן' שבברכת המזון וכדו', וכמבואר לעיל, פרק א סעי' ט.

בהגהות שם כתב דברים נלהבים על גודל החובה לשמוע היטב את הברכה בטרם יענה אמון, כדי שיוכל לכיין את הכונה הראויה, וזו לשונו: "והנה אי אפשר ליתן את האמור בזה גם בזה ואת האמור בזה לזה, כי מי שמתכוין במלת אמון הנאמר על הקדיש ובזולת זה מן השאלות והבקשות שזכר למעלה ודומיהן, וכן אחר ברכת כהנים שהיא ברכה - אם הוא מתכוין בעניינת אלו האמנים 'אמת היא התפלה והבקשה והברכה שאמר המבקש' הנה הוא עונה ככסיל זולתו, כי לא ידע מאי אמר ולא חש לקמחיה [פירוש: שעושה הדבר בלא שימת לב - ראה פסחים פד א ורש"י שם]. או מלת אמון הנאמר בשבחיו ותואריו יתברך, כגון ברוך שאמר וישתבח ושלוש ברכות הראשונות שבח"י ברכות וכל מה שזכרנו למעלה מברכת ההודאות והשבחים מהתארים והשבחים לו יתברך, הנה מי שמכוין בעניינת אמון שלהם זו הכוונה הנזכרת 'יהי רצון שיאמנו דברי המהלל והמשבח ושיהא כן כמו שאומר' הנה הוא כרשע

על ברכות שיש בהן שבח ובקשה

- ו. על ברכות שיש בהן שבח ובקשה, כגון ברכות אמצעיות שבתפילת העמידה שעניינן בקשות ותפילות, אך הן חותמות בשבחיו של הקדוש ברוך הוא, יש לכוין 'אמת' ו'כן יהי רצון'. לדוגמא: בברכת 'חונן הדעת' שעניינה בקשה על הדעת אך חותמת בשבח ה' - חונן הדעת, יש לכוין בעניינת אמן עליה את שתי הכונות - "אמת הוא שה' חונן הדעת ויהי רצון שיחונן לנו דעה"⁹.
- ז. אף בברכת 'המחזיר שכינתו לציון' וברכת 'שים שלום' (שבשלוש הברכות האחרונות), יש לכוין "אמת שה' מחזיר שכינתו לציון ויהי רצון שכך יהיה במהרה" ו"אמת שה' מברך את עמו ישראל בשלום ויהי רצון שכך יהיה"¹⁰.
- ח. יש אומרים שאף בברכות 'מגן אברהם' ו'מחיה המתים' יש ענייני

...

וכופר, כי הנה הוא כמסתפק ח"ו אם התוארים והשבחים הם שלו ית' ומבקש לומר שיהא כן. ע"כ יכוין במאד שיהא לו און שומעת לשמוע אל הרנה ואל התפלה אשר הש"ץ אומר איזה הוא ברכה או איזה ענין הוא תפלה ובקשה שמתפלל ושואל צרכי עם ישראל איזה ברכה ואיזה ענין הוא שבח והודאה ומשבח ומהלל לו ית' ובלבו יבין לענות אמן כהוגן וכראוי ולא בזיוף שלא יהא ח"ו נרגן מפריד אלוף [פירוש: ע"י דברי תרעומתו הוא מפריד ממנו אלוף של עולם. ע"פ משלי טז כח ורש"י שם] כי כל מאן דלא מעיין במלת אמן לענות אמן כראוי וכמה דאיצטריך עונשו הרבה מאוד עיין לעיל ועל כן יתכוין לענות אמן באמונה, וצור ישראל אל אמונה ישים בפינו דבר נכונה, וישים חלקנו וגורלנו עם הנזוהרים והחרדים לדברו כל עת ועונה, ונזכה מייעל בלא בר קמה דשכינה", וראה להלן סעי' אות יב.

8. לגבי כונת אמן שבקדישו, במשנה ברורה קכד כה כתב בשם פרי מגדים שאחר 'יתגדל ויתקדש שמיה רבא' יש לכוין בקשה - 'יהי רצון שיתאמתו דברי המבקש ויתגדל ויתקדש שם ה' במהרה'. וב'עוד יוסף חי' ויחי טז כתב הבן איש חי שבבקשת 'יתגדל ויתקדש' יש לכוין 'אמת' שלא כדברי הפמ"ג. וראה שם שפירש את כונת שאר אמנים שבקדישו: על אמן של 'ויצמח פורקניה' ו'בעגלא ובזמן קריב' יכוין 'אמת וכן יהי רצון', על אמן של 'זיתעלה ויתהלל שמיה דקוב"ה' ו'דאמירן בעלמא' יכוין רק אמת, ועל אמן של 'על ישראל' ו'יהא שלמא' יכוין כן יהי רצון. ולגבי כונת אמן שאחר 'עושה שלום', כתב בספר 'עולת תמיד' פרק יג שיש לכוין בו 'אמת וכן יהי רצון'.

9. משנה ברורה קכד כה, מדברי הב"ח שם בשם סידור ה"ר הירץ והט"ז שם ג, וראה מגן אברהם ומחצית השקל שם ס"ק י.

10. שו"ע הרב קכד ט.

בקשה¹¹, וע"כ יש לצרף בהם את הכוונה הראויה לבקשות ותפילות, ולכוין "אמת שה' מגן אברהם ויהי רצון שיקוימו בנו כל הדברים האמורים בברכה" ו"אמת שה' מחיה המתים ויהי רצון שיקוימו במהרה"¹².

להפסיק קודם 'מודים דרבנן'

ט. יש להפסיק מעט בין עניית אמן על ברכת 'המחזיר שכינתו לציון' לאמירת 'מודים דרבנן'¹³.

11. בברכת מגן אברהם נזכרת הגאולה בתיבות: "גומל חסדים טובים...וזוכר חסדי אבות ומביא גואל", ובברכת מחיה המתים מוזכרת תחיית המתים וכו'. ביאור הלכה שם ו ד"ה ובכונה.

12. ראה ביאור הלכה שם שהבין כן בדברי המגן אברהם שם י בשם הב"ח, אמנם כתב הביאור הלכה שמדברי הב"ח עצמו לא משמע כן, ואפשר שהמגן אברהם חולק בזה על הב"ח. וראה שם שכתב שלגבי ברכת הא-ל הקדוש שאין בה שום בקשה אף המגן אברהם יודה שאין צריך לכוין בה 'וכן יהי רצון'. וכעין זה כתב בבן איש חי תרומה אות יא ובכף החיים ה יד. אולם ראה במחצית השקל על המגן אברהם שם שהבין בדעת המגן אברהם שלא כדברי הביאור הלכה, וכן כתב בשל"ה מס' תמיד אות ס שבג' ראשונות יש לכוין רק 'אמת' כשאר ברכות השבח, ראה לעיל הערה 7.

13. פרי מגדים סי' נא במשבצות זהב ס"ק ג, הובא במשנה ברורה קכד כה. וראה גם בספר יוסף אומץ [לר"י יוזפא] סי' ש.

זה לשון בעל 'ספר הגן ודרך משה' (ליום יא): "איתא בספרי מוסר, שחסידי אחד התענה על אריכות הגלות ונתגלה לו בחלום: איך יבוא הגאולה והעולם אינם משגיחים לענות אמן על ברכת הגאולה, וזהו 'המחזיר שכינתו לציון' [שהעם פותחים מיד ב'מודים דרבנן', ואינם עונים אמן על ברכת רצה] ו'ועל ירושלים' [שהעם פותחים מיד באמירת 'ושמרו'] וגורמים להחזון שעושה ברכה לבטלה, חס ושלום, וכבר המה מרגילים בזה בעוונותינו הרבים. על כן אני מתקן בכל הקהילות ובכל מקום שאני נוסע לזכות הרבים, גוזר אני על כל החזנים - קודם 'מודים' וקודם 'ושמרו' ימתין החזן מעט אחר סיום הברכה, ויכה באגרופ על התיבה שקוראים 'עמוד', כדי שיזכיר להקהל - אנשים ונשים וטף - לענות אמן. ואם מנערתו ירגיל הנער בזה, ההרגל נעשה טבע, וגם בזקנותו לא יסור ממנו. ואם לא יעשה החזן זאת - העונש על החזן שהוא גורם מיתה להשומע ואינו עונה. ובאמת תיכף ומיד חייב מיתה, חס ושלום, רק אין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחילה, ובא לידי עניות, חס ושלום, ועני חשוב כמת. על כן אחי ורעי לא יהא אמן הזה קל בעיניכם". על שני אמנים אלו, לאחר ברכת 'המחזיר שכינתו לציון' ולאחר 'הפורש סוכת שלום', שלעתים אין עונים אותם מחמת שפותחים מיד לומר מודים דרבנן ופסוקי 'ושמרו', המליצו קדמונים את הכתוב (ישעיה סב א): "למען ציון לא אחשה ולמען ירושלים לא אשקוט", דהיינו מחמת האמן שלאחר 'המחזיר שכינתו לציון' ומחמת

א-ל מלך נאמן

י. למילה אמן משמעות נוספת, שה' הוא 'א-ל מלך נאמן' - ראשי תיבות 'אמן', והיינו שהעונה אמן מעיד על בוראו שהוא א-ל מלך נאמן. לפיכך צריך להרהר בתיבות אלו בשעת עניית אמן¹⁴.

שאר כוונות

יא. המקובלים כתבו שראוי לכוין בעניית אמן כי מניין 'אמן' בגימטריא צ"א, כמניין שם הוי"ה ושם אדנות יחד¹⁵. עוד כתבו שבשעת עניית אמן יצייר האדם במחשבתו שם הוי"ה ואדנו"ת בשילוב¹⁶.

יב. כל כוונות אלו אמורות רק במי שיכול לכוין את כולן כהלכה בשעת עניית אמן¹⁷, אולם מי שאין בידו לכוין הכל בעת עניית אמן יצא ידי חובה כל שיודע איזו ברכה הוא שומע ומכוין לאמת את הדברים כאילו אמרם בעצמו¹⁸.

עצה טובה

יג. כעצה טובה שלא להיכשל בעניית אמן ללא כוונה, כתב בספר 'אור צדיקים' (פרק נב) לומר לפני התפילה: "ריבוננו של עולם, גלוי וידוע לפניך שאני בשר ודם ואין בי כוח לכוין כוונת אמן כראוי, לכן יהי רצון מלפניך שתהא עולה כוונת אמן שלי עם כוונת אמן מאותם השרידים היודעים לכוין כוונת עניית אמן כראוי".

...

האמן שלאחר "ועל ירושלים", 'לא אשקוט ולא אחשה' - אלא אתבע את עוון אי עניית אמן ובשל כך מתעכבת הגאולה (ספר "ואמרו אמן" ח"ב עמ' מח). וראה עוד הליכות שלמה תפילה פ"ט הערה 11.

14. גמרא שבת קיט ב ורש"י שם ד"ה א"ל וסנהדרין קיא א ד"ה מאי. ובתוספות שבת שם ד"ה א"ר, הובא בפרישה או"ח קכד ו.

15. כף החיים נו ט בשם מהר"מ זכות.

16. כף החיים ה יג בשם שער הכוונות ופרי עץ חיים. וראה שם שבעניית אמן על ברכה יצייר השילוב 'איהדונה' ובעניית אמן אחר קדיש יצייר השילוב 'אידיהנויה'.

17. מבלי להאריך יתר על המידה בעניית אמן, כמבואר לעיל פרק ד סי' ג.

18. אשל אברהם מבוטשאטש סי' קכד סעי' ו.

פרק 1

מעלת עניית אמן

דברי חז"ל במעלת אמן

- א. אמרו חכמים: "אין גדול לפני הקדוש ברוך הוא יותר מאמן שישראל עונים"¹.
- ב. "תניא, רבי יוסי אומר: גדול העונה אמן יותר מן המברך. אמר לו רב נהוראי: השמים, [לשון שבועה] כן הוא. תדע, שהרי גולייירין [חיילים זוטרים] יורדין ומתגרין במלחמה וגיבורין יורדין ומנצחין"².
- ג. "אמר ריש לקיש: כל העונה אמן בכל כוחו פותחין לו שערי גן עדן, שנאמר (ישעיה כו, ב): 'פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמונים' - אל תקרי 'שומר אמונים' אלא 'שאומר אמונים'³. ועל דרך זו השיב רבי מאיר לשאלה "קטן, מאימתי בא לעולם הבא?" ואמר:

...

1. דברים רבה ז א. עוד אמרו במדרש: "ומדברך נאווה" (שיר השירים ד ג) - המדבר שבכם נאה לפני, על אחת כמה וכמה מיושב שבכם. ואיזה הוא המדבר? אלו עמי הארץ, שאינם יודעין לא לקרות ולא לשנות ולא לדרוש, כמדבר שאין מגדל פירות, והם נכנסים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, ומברכין [הקהל] ברוך יוצר המאורות ומחיה המתים שהוא ברא המאורות והוא מחיה המתים, והם עונים אחריו [אחר החזן] אמן, ואומרים מאמינים אנו שהוא מחיה המתים והוא ברא את העולם, אפילו אין בידן אלא שכר אמן זה - דיים" (אגדת בראשית עט).

2. ברכות נג ב, וכעין זה בנזיר סו ב, ופירש רש"י (נזיר שם): "חלשין מתגרין במלחמה תחלה ואחר כך גבורים באין ונוצחין, אף כאן העונה אמן בא לאחר המברך ומנצח לומר שהעונה אמן משובח מן המברך".

בעניין 'גדול העונה' באר רבנו בחיי (בפירושו לשמות יד לא ובספר כד הקמח ערך אמונה), שמעלתו של העונה אמן גדולה מן המברך, מפני שבהצטרפותו להאמנה שבפי המברך, הופכת הכרזת המברך ל'עדות' של שני אנשים, שתוקפה חזק יותר מעדות של אדם אחד. ובספר חסידים אות יח באר שהמברך מזכיר את שם ה' פעם אחת, ואילו בעניית אמן יש משום שתי הזכרות, שכן 'אמן' בגימטריא צ"א כמנין שם אלקים ושם הוי"ה, ראה לעיל פרק ה סעי' יא.

3. שבת קיט ב.

"משעה שיאמר אמן, שנאמר: 'פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמנים' - אל תקרי שומר אמנים אלא שאומר אמן"⁴.

ד. "מה נתנבאה דבורה לישראל? אלא כך אמרה דבורה לישראל: במי אדם שמשכימין ומעריבין לבית הכנסת ולבית המדרש, ועונין אמן, ומברכין את הקדוש ברוך הוא בכל יום תמיד"⁵.

ה. בספר הזוהר הובאו דברים חמורים על מי שאינו מקפיד לענות אמן בכוונה על כל ברכה ששומע, ואלו דבריו: כל מי ששמע ברכה מאדם שמברך ולא כיוון לבו באמן - עליו נאמר (שמואל א' ב ל): "ובזי יקלו", וכמו שנאמר (מלאכי א ו): "לכם הכהנים בוזי שמי". מה ענשו? כשם שהוא לא פתח הברכות - כן למעלה אין פותחין לו ברכות. ולא עוד, אלא שכשיוצא מהעולם הזה מכריזים לפניו ואומרים: 'סגרו הפתחים לפני פלוני ולא ייכנס ולא תקבלו אותו'. אוי לו ואוי לנשמתו⁶.

...

4. סנהדרין קי ב. עוד אמרו (דברים רבה ז א): "כל העונה אמן בעולם הזה - זוכה לענות אמן לעתיד לבוא". דרשי רשומות אמרו שהעונה אמן בקול רם זוכה למעלה רמה בגן עדן, שנאמר (ישעיה לג טז): "הוא מְרוֹמִים יִשְׁכֵן" - סופי תיבות 'אמן', לומר לך שבעניית אמן בקול רם - זוכה לשכון מרומים. וסימן לדבר: סופי התיבות "שומר אמנים" הינם: 'רם' (יפה ללב ה נו).

5. תנא דבי אליהו רבה י א.

6. זוהר וילך רפה ב בתרגום ללשון הקדש. על הכתוב (דברים לב כ): "כי דור תהפכת המה בנים לא אמן במ", דרש רבי דוסתאי בן יהודה (ספרי דברים פסקא שכ וראה דברים רבה לב ג): "שלא היו רוצים לענות אמן אחר הנביאים בשעה שמברכים אותם". ובגמרא אמר בן עזאי דברים חמורים על מי שאינו עונה אמן כהלכה (ברכות מז א): "כל העונה אמן יתומה - יהיו בניו יתומים, חטופה - יתחטפו ימיו, קטופה - יתקטפו ימיו". אך מאידך: "כל המאריך באמן - מאריךין לו ימיו ושנותיו". והטעם לזה הוא כמו שכתב רבנו בחיי (כד הקמח ערך אמונה): "תן את לבך, אילו מלך בשר ודם בצאת הקהל לקראתו מברכין אותו ועונין אמן בקול רם, והיה שם אחד מן העומדין לפניו ולא ענה אמן, הרי זה מבזה את המלך ומקצר בחוק כבודו, קל וחומר למלך עליון יתעלה שהוא סיבת הכל וראשית הכל".

מעלת הברכה הנענית באמן

ו. ברכה הנשמעת לאזני אחרים העונים עליה אמן, יקרה וחסובה היא יותר מברכה שלא ענו אחריה אמן.⁷

ז. אף דברי חכמים שערכה של ברכה עשרה זהובים והמונעה מחברו מתחייב לו כסכום הזה, לא נאמרו אלא על ברכה שאחרים עונים עליה אמן.⁸

ח. לפיכך ישתדל אדם לברך את ברכותיו בקול רם כדי שישמעו אחרים ויענו אמן.⁹ אך אם חושש שיש סביבו אנשים שלא יענו אמן אחר ברכתו, טוב יותר שיברך בלחש¹⁰.

מנהג חסידים ואנשי מעשה

ט. יש חסידים ואנשי מעשה המשתדלים להמתין מלברך עד שיזדמנו אחרים לפנייהם, כדי שיזכו שיענו אמן על כל ברכותיהם.¹¹

...

7. יסוד ושורש העבודה שער האשמורת פרק י, בשם הזוהר ח"ג רעא א; וראה רמ"א או"ח קסז ב ומשנה ברורה שם כ בשם אור זרוע ח"א קעח ע"פ ירושלמי ברכות ז ג, וראה בה"ל שם ד"ה והמברך.

8. ראה חולין פז א וב"ק צא ב, ובטוש"ע חו"מ שפב א, ש"ך שם סוף ס"ק ד וסמ"ע שם ז, וראה מחצית השקל ו ט.

9. נחל קדומים [לחיד"א] בראשית; פלא יועץ, ערך אמן; של"ה עניני ספר תורה; ווי העמודים פרק י, וראה ספר חסידים סי' רנד.

10. חסד לאלפים סי' רטו ג.

11. ראה ספר ציצית הכנף עמ' כ. וראה מחצית השקל ו ט בשם ספר עשרה מאמרות שיהדר כל אחד שיהיו שנים שומעים ברכותיו ויענו עליהן אמן, עיין שם.

פרק ז

מנהג אמירת ברכות השחר בחברותא

תשעים אמנים ביום

א. ראוי לכל אדם לענות בכל יום לכל הפחות תשעים אמנים על ברכות (מלבד האמנים שעונים על הקדישים), ורמזו חכמים לכך מלשון הכתוב (ישעיה כו ב): "פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמנים", 'צדי"ק' – ר"ת: צ' אמנים, ד' קדושות, י' קדישים, ק' ברכות¹, ויש שכתבו שצריך לענות תשעים אמנים אלו עוד קודם תפילת שמונה עשרה, וראה הערה².

מנהג ישראל

ב. כדי להשלים עניית צ' אמנים על ברכות בכל יום³, נהגו רבים לברך ברכות השחר בבית הכנסת בחברותא, באופן שהאחד מברך בקול רם וחבריו עונים אמן על ברכתיו, ולאחר מכן אחד מהעונים עומד

...

1. שו"ת הרמ"ע מפאנו סי' קט בשם תיקוני זוהר [ולפנינו בתיקון"ז חדש ח"ב דף פד א (וכע"ז) בעוד מקומות) איתא: 'צדק"ה' – צ' אמנים, ד' קדושות, ק' ברכות, ה' חמשה חומשי תורה]; מגן אברהם ו ט; משנה ברורה שם ס"ק יג. הרמ"ע מפאנו (שם) הוכיח שלמניין תשעים אמנים ניתן לצרף דווקא אמנים שנענו על ברכות, ממה שפירט הזוהר מניין צ' אמנים לחוד ומניין י' קדישים לחוד.

2. בהגהות 'בני אבא' על ספר פתורא דאבא למהרח"ו (ענין ברכות השחר אות ו) הביא בשם ה'עטרת צבי' מזידיטשויב שדייק כן ממה שאמרו בזוהר שם שמי שאינו יכול לומר תשעים אמנים, יכוין בחמש עשרה ווי"ן הפותחים את התיבות 'ויציב ונכון' וכו' אשר יחד עם האות א' של תיבת 'אמת' הקודמת להם עולים לחשבון אמן, והרי תפילה זו - קודם שמונה עשרה נאמרת.

3. שו"ת הרמ"ע מפאנו סי' קט; מגן אברהם ו ט ; שלחן ערוך או"ח ו ב ובמשנה ברורה שם יג.

בפירוש הרמ"ז על הזוהר (וילך רפה א) דייק מלשון הכתוב (ישעיה כו ב): "שומר אמנים", שמבין כל הדברים שבקדושה יש להמתין ולצפות רק על עניית אמן. והוסיף וביאר: בזוהר הקדוש (ראה לעיל סעי' א ובהערה 1) נקבעה מכסה יומית לאמירת דברים שבקדושה, והיא: 'צדי"ק' – צ' אמנים, ד' קדושות, י' קדישים וק' ברכות. והנה, כדי לעמוד במכסת הקדושות, הקדישים והברכות, אין צורך להתאמץ במיוחד, והמתפלל שלוש תפילות במניין בכל יום בדרך כלל צובר בנקל את המכסה המבוקשת. אולם כדי לצבור תשעים אמנים על ברכות [כמבואר

ומברך את ברכותיו וחבריו עונים אמן, וכן עושים כל בני החבורה בזה אחר זה.⁴

ג. יש שכתבו שרק הש"ץ יאמר את ברכות השחר בקול רם באופן שישמעו כל הציבור ויענו אמן,⁵ ומכל מקום כתבו שהנוהגים שכל אחד מהציבור אומר את ברכותיו בקול - יש להם על מה שיסמוכו.⁶

ד. אין לערער על מנהג זה ולטעון שבכך יוצאים השומעים ידי חובתם בשמיעת ברכותיו של הראשון ושוב אינם צריכים לברך, כיוון שאין בדעתם לצאת בשמיעה, כי אם לברך בעצמם מיד לאחר מכן.⁷

...

לעיל הערה 1 שבמניין צ' אמנים נכללים רק אמנים שנענו על ברכות] צריך האדם להמתין ולצפות לכל ברכה, ואף לשמוע ברכות השחר מכמה אנשים, לפיכך נקטו לגבי 'אמן' לשון שמירה וציפייה.

4. שלחן ערוך או"ח ו ד. וראה שו"ת מהרשד"ם ח"א סי' א ושו"ת המבי"ט ח"א סי' קיז וסי' קפ שכך הנהיג חכם אחד בדורו של הבית יוסף. וראה עוד שערי תשובה סי' ו ס"ק ה. ואולם בבית יוסף (סי' ו אות ד ד"ה וכתב עוד) הובא מדברי האגור: "שנשאל מהר"י מולין (מהרי"ל) לקהלות אשכנז שנוהגין הזקנים בהשכמה בבית הכנסת לברך על נטילת ידיים בקול רם ואחד הוא המברך וחבריו עונים אמן ואחר כך מברכין האחרים גם כן פעם אחרת על נטילת ידיים בקול רם למה לא יצאו באמן שענו...". ונראה אם כן שזהו מקור דברי השלחן ערוך (וכפי שציין בבאר הגולה שם).

וראה שו"ת רמ"ע מפאנו סי' קט ששיבח המנהג וכתב ש"טוב עושים", ועל ידי זה משתדל האדם בכל כוחו "להיות צדיק גמור", והיינו שבאמצעות עניית אמן על ברכות השחר מגיע האדם לסך צ' אמנים על ברכות, ואף כתב על הנוהגים כן: "אין לך רעים אהובים יותר מאלו".

5. פרי מגדים או"ח סי' ו באשל אברהם אות ט.

6. משנה ברורה שם יג. בספר 'נוטרי אמן' (ח"ב עמ' יח) הביא בשם הגר"ח קנייבסקי שבמקום שהש"ץ עומד לפני התיבה רק מ'ברוך שאמר' ודאי יכול כל אחד לומר הברכות בקול רם ואין יכולים האומרים קרבנות וכיו"ב באותו הזמן למחות בידו בטענה שהדבר מפריע להם.

7. בראשונה ערערו על מנהג זה בשו"ת מהרשד"ם שם ובשו"ת המבי"ט שם, וכתבו שיש לחוש לברכה לבטלה, כי על ידי שעונים הקהל אמן על ברכות הראשון הרי יצאו ידי חובתם ואין להם לברך שוב לעצמם. ולמעשה, חשש זה קיים גם במנהג שאר קהילות ששליח הציבור מברך ברכות השחר בקול רם והציבור עונה אמן ולאחר מכן מברך כל אחד לעצמו, וכבר עמד על זה בשו"ת בנימין זאב סי' קעו-קעח, וכן בשו"ת הרשב"א ח"א סי' תנח לענין ספירת העומר

אמירת ברוך הוא וברוך שמו

ה. מכל מקום, ראוי לומר 'ברוך הוא וברוך שמו' על הזכרת ה' בברכות הנשמעות, כדי שיהא ניכר שאין בדעתו לצאת ידי חובה בשמיעה זו⁸.

...

ששליח הציבור מברך בקול ועונים אחריו אמן ושוב מברך כל אחד לעצמו, וכתבו שאין לחשוש בכך לברכה לבטלה, כיון שאין בדעת הציבור לצאת ידי חובתם בשמיעה זו, שהרי בדעתם לברך תיכף כל אחד לעצמו. וכן פסק להלכה בשלחן ערוך או"ח ו ד. ובמקור חיים [לבעל חות יאיר] סי' ו סעי' ד כתב, שאין הכוונה שכל אחד מהרהר בדעתו שלא לצאת ידי חובתו, אלא "אחר שנהגו כך, מסתמא לא ניחא להו שיצאו בברכתו דאזי הוי ברכתן לבטלה". [ובערוך השלחן שם אות יג, ביאר דעת השוללים בלשון זו: "וטעמם נראה לי דבזה לא שייך כונה לצאת שהרי הוא רק על מנהגו של עולם, וכיון שענה אמן דיו", והדברים טעונים ביאור]. וראה בפרי מגדים שם שכתב כי ראוי עתה שלא יברכו כל אחד בקול רם, כי אם שליח הציבור לבדו, אכן במשנה ברורה ו יג כתב שבכל מקום ומקום יעשו לפי מנהגם, שכל אחד יש לו על מי לסמוך. ועיין עוד בשו"ת תשובה מאהבה ח"ב סי' ריב שאין לחוש כלל לברכה לבטלה במנהג זה, כיון שאין אנו נוהגין לצאת בברכותיו של שליח הציבור. ובשערי תשובה שם הביא שאמרו על האר"י ז"ל שהיה שומע הברכות מהמסדרים בבית הכנסת, אפילו היו מאה איש - היה עונה אחריהם אמן, עם זאת שהיה אומרם לעצמו בביתו. יצוין כי בספר בירור הלכה תניינא סי' ו הביא בשם הגהות כתב יד מהגאון רבי צבי הירש לוי ז"ל אב"ד ברלין שהן אמנם אין הציבור יוצאים בשמיעה זו ידי חובתם כי בדעתם לברך לעצמם, אבל הא גופא יש להבין מדוע לא יכוונו להדיא לצאת ידי חובתם ובכך לא יברכו ברכה שאינה צריכה. אכן פשטות הכרעת האחרונים שאין לחוש בכך לברכה שאינה צריכה. וראה עוד בשערי תשובה שם שחילק בין המתכנסים יחד בחבורה לבין מי ששומע ממקומו את המברך בקול רם.

8. כן כתב בערוך השלחן שם. והיינו שעל ידי אמירת ברוך הוא וברוך שמו הרי זה הפסק בשעת שמיעת הברכה, ומוכח שאין בדעתו לצאת ידי חובתו. וראה עוד במשנה ברורה קכד כא לענין דיעבד, במי שענה ברוך הוא וברוך שמו בשמיעת ברכה שבדעתו לצאת בה ידי חובתו.

פרק ח

הפסקה בדברים שבקדושה לעניית אמן

א. אדם העומד בתפילה ושמע ברכה מפי אדם אחר, כפי שמצוי בעת תפילה בציבור או בבתי כנסת סמוכים (שטיבלאך), עליו לבחון על פי המקום שבו עומד בתפילה אם מותר לו להפסיק ולענות אמן אם לאו:

הפסקה בפסוקי דזמרה

הקורא פסוקי דזמרה ושמע ברכה, אם עומד בקריאתו במקום הפסק עניין (כגון בסוף פסוק או בין שני חלקי פסוק) - יפסיק ויענה אמן¹.

ואם עומד באמצע עניין, לא יפסיק אלא לעניית אמן על ברכות הא-ל הקדוש ושומע תפילה², ועל קדיש לא יפסיק אלא לעניית אמן הראשונה, וכן ל'אמן יהא שמיה רבא', ולאחר 'דאמירן בעלמא'³.

...

1. משנה ברורה נא ח, וראה עוד שו"ע הרב שם ה. אין להפסיק לאמירת 'ברוך הוא וברוך שמו' באמצע פסוקי דזמרה, אף לא במקום הפסק ענין, ראה משנה ברורה שם; קכד כא.

לענין אמירת 'ברוך הוא' באמצע פסוקי דזמרה, כתבו האחרונים שאין לאמרו אף לא במקום הפסק ענין, ראה שו"ת לבושי מרדכי או"ח תנינא סי' י; שו"ת אגרות משה או"ח ח"ב סוף סי' טז; שו"ת ציץ אליעזר ח"א סי' ג.

2. חשיבותם היתירה של אמנים אלו נובעת מכך ש'הא-ל הקדוש' הוא סיום שלשת הברכות הראשונות, ו'שומע תפילה' הוא סיום הברכות האמצעיות, כמבואר במגן אברהם סו ז והביא דבריו במשנה ברורה שם כא. ולענין אמן של ברכת שים שלום ראה במגן אברהם שם שהביא דעת הבית יוסף שלמנהגם שיחיד המתפלל אומר אמן אחר שים שלום, אין מפסיקים לאמן זה אף בתפילת הש"ץ, כיון שיכול לאומרו ביחיד. ובשם הלבוש הביא המגן אברהם, שלמנהגנו שאין היחיד אומר אמן בסיום ברכת שים שלום יש להפסיק בקריאת שמע אף לאמן זו. אך מכל מקום להלכה הביא דעת הלבוש שאף למנהגנו אין לענות אמן אחר שים שלום באמצע קריאת שמע, כיון שיכול היחיד לסמוך על אמן שאומר בסיום אלקי נצור, וכן פסק המשנה ברורה שם.

3. משנה ברורה נא ח ובביאור הלכה שם ד"ה צריך, עיין שם. ואולם כתבו האחרונים שלעתים מוטב שלא להפסיק לעניית אמן אם הדבר יפריע מאמירת פסוקי דזמרה בכוונה

ב. אם עומד באמצע ברכת ברוך שאמר או ישתבח, ושמע ברכה מאדם אחר - מפסיק ועונה אמן. אך אם שמע את חברו או את החזן מסיים ברכת ברוך שאמר או ברכת ישתבח לפניו - אין לו לענות אמן עליה בתוך ברכתו שלו.⁴

בין סיום ברכת 'ברוך שאמר' לתחילת פסוקי דזמרה - יכול להפסיק לעניית אמן על כל הברכות.⁵

...

הראויה, וכפי שכתב בשו"ת שבט הלוי ח"ט סי' מג שאם על ידי כן יתבטל מכוונת התפילה - לא יפסיק לעניית אמן. וכן הביא בקובץ מבקשי תורה - סיון תשנ"ה סי' קסה אות כו בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל שהשומע קדושה או קדיש ממנין אחר והוא עומד באמצע אמירת פסוקי דזמרה, אם הדבר יפריעו בכוונת האמירה - לא יפסיק לעניית אמן.

לענין שאר אמנים שבקדיש, דהיינו אמן שאחר 'ויצמח פורקניה ויקרב משיחיה' ואמן שבסיום הקדיש, ראה בספר אשי ישראל, פרק טז הערה כג בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל שאין להפסיק בעבורם כלל בפסוקי דזמרה אף לא במקום הפסק ענין. וטעמו, לפי שאין ענייתם חובה (וראה שם דיוק לשון הרמב"ם בנוסח הקדיש). וראה עוד בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סי' יד, שלדעתו במקום הפסק ענין יש להפסיק גם לעניית אמן אחר 'תתקבל' ואחר 'על ישראל ועל רבנו'. ובכף החיים סי' נא ס"ק י כתב שיש להפסיק לעניית חמשת האמנים שבקדיש - כולל אמן שלאחר 'ויקרב משיחיה', ואמן שלאחר 'ברוך הוא' (כמנהג הספרדים).

בשעה שאומר 'ה' מלך, ה' מלך, ה' מלך' ימלוך לעולם ועד" לא יפסיק כלל, כפי שנפסק לענין אמירת 'ה' אלקיכם אמת' (ראה שלחן ערוך או"ח סו ה), משנה ברורה נא יב. אולם בכף החיים שם ס"ק טו, כתב שאין להפסיק אלא בין ה' ל'מלך' או ל'ימלוך', אבל בין ה' מלך' ל'ה' מלך' ובין 'ה' מלך' ל'ה' ימלוך' - אפשר להפסיק [וראה עוד בדבריו שיש להקפיד בכל מקום שמזכיר שם ה', שלא להפסיק לעניית אמן אם משתבשת משמעות דבריו].

4. ברכת ברוך שאמר פותחת במילים 'ברוך אתה ה'...הא-ל-אב הרחמן', והנוסח שלפניה אינו אלא שבח בעלמא, ראה משנה ברורה נא ב. אולם בברכת ישתבח - הנוסח כולו בכלל הברכה, ראה ביאור הלכה שם ד"ה ברוך. לפיכך אף אם התחיל לומר 'ברוך שאמר', כל עוד לא התחיל את הברכה שבתוכה, יכול להפסיק לעניית כל אמן שהיא, אף לעניית אמן על ברכת ברוך שאמר הנשמעת מפי אחר, ראה משנה ברורה שם. ואולם לאחר שהתחיל את הברכה עצמה - לא יפסיק אלא לעניית אמן אחרת, אך לא לעניית אמן על ברכת ברוך שאמר של אדם אחר, וראה הטעם בביאור הלכה שם ד"ה אם סיים. וראה אשי ישראל פרק טז הערה טו בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א שאף לאמן על ברכת ישתבח הנשמעת מפי אדם אחר - לא יפסיק באמצע ברכת ברוך שאמר, וכן להיפך.

5. שלחן ערוך או"ח נא ב ובמשנה ברורה שם ג ובביאור הלכה שם ד"ה החזן. וראה בכף החיים שם ד שמכל מקום, לכתחילה טוב שיתחיל מעט באמירת פסוקי דזמרה כדי שלא לגרום הפסק בין הברכה לאמירה. ועיין ביאור הלכה שם ד"ה עונה שאין צריך למהר ולסיים ברוך שאמר כדי לענות אמן אחר ברכת החזן.

ג. אם אמר 'ברוך אתה ה'" ועדיין לא חתם - לא יפסיק כלל, אף לא לעניית אמן על ברכה אחרת, כדי שלא לקלקל הברכה שבפיו.⁶

הפסקה בקריאת שמע וברכותיה

ד. שמע ברכה בעודו מברך ברכות קריאת שמע או בעודו קורא את שמע, אם עומד בין פרקי שמע וברכותיה⁷ - יפסיק ויענה אמן.⁸

ה. אם עומד באמצע פרק - לא יפסיק אלא לעניית אמן על ברכות 'הא-ל הקדוש' ו'שומע תפלה' של החזן, ועל קדיש לא יפסיק אלא לעניית אמן הראשונה, וכן ל'אמן יהא שמיה רבא', ולאחר 'דאמירן בעלמא'.⁹

...

הטעם שיכול להפסיק לעניית אמן לאחר ברוך שאמר, הוא לפי שענינם של פסוקי דזמרה הוא דברי שבח לקב"ה, ואף אמירת אמן בכלל זה. ולפיכך כתב בפרי מגדים שם א"א ג שאף לעניית אמן על ברכות שהן בגדר שאילת צרכיו יכול לענות אמן.

6. משנה ברורה נא ב.

7. סדר דין הפרקים מפורט בשלחן ערוך או"ח סו ה וזה לשונו: "ואלו הן בין הפרקים: בין ברכה ראשונה לשניה, בין שניה לשמע, בין שמע לוויהא אם שמוע, בין וויהא אם שמוע לויאמר".

8. משנה ברורה נט יח; סו כג. ויש אומרים שהעומד לאחר ברכה מברכות קריאת שמע, לא יענה אמן אלא אם שמע אדם אחר שסיים לברך את אותה ברכה, ראה חיי אדם כ ד, וראה עוד שו"ע הרב סו ה. ובפתחי תשובה סי' סו סעי' ג הביא בשם שו"ת בנין עולם סי' ה שבין הפרקים מותר לענות אמן גם על ברכתו של קטן, כל שלא ברך אותה להתלמד, ראה לעיל פרק ב סעי' ו.

כל זה אמור לענין אמן של ברכות בעלמא, וכן לענין שלושת האמנים שבקדיש המפורטים בסעיף הבא. ואולם לענין שאר אמנים שבקדיש - כתבו הפוסקים שלא יפסיק אפילו בין הפרקים, ראה משנה ברורה סו יז. ואולם ראה בספר דעת תורה סו ג בשם ספר תפארת מנחם שבברכות קריאת שמע ובפרשה שניה של שמע, שאמירתן מדרבנן - אפשר לענות את כל סוגי האמנים.

9. שלחן ערוך ורמ"א או"ח סו ג ומשנה ברורה שם ס"ק יז וס"ק כא. הטעם שמפסיק לעניית אמן של הא-ל הקדוש ושל שומע תפילה, הוא לפי שברכת הא-ל הקדוש היא סיום שלש ברכות ראשונות וברכת שומע תפילה היא סיום ברכות אמצעיות, ראה משנה ברורה שם. לענין עניית אמן על ברכת 'מקדש השבת' שבתפילת העמידה של שבת - ראה ספר שיח הלכה סי' סו אות טז, וראה עוד אשי ישראל פרק לב הערה סז בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א שהוכיח מתוספות ברכות כא ב ד"ה עד שאין לענות אמן על ברכת מקדש השבת.

- ו. לעניינת שאר אמנים שבקדיש לא יפסיק אפילו בין הפרקים¹⁰.
- ז. השומע ברכת כהנים בשעה שאומר קריאת שמע וברכותיה - יכול להפסיק לעניינת אמן אפילו באמצע פרק¹¹. אך כשאין שם כהן ורק הש"ץ אומר הברכה, אין להפסיק לאמירת 'כן יהי רצון' אפילו בפסוקי דזמרה¹².
- ח. לדעת השלחן ערוך¹³ אין לענות אמן אחר 'הבוחר בעמו ישראל באהבה' כיון שהוא הפסק בין קריאת שמע לברכותיה. על כן כתבו הפוסקים¹⁴ שראוי להשתדל לסיים ברכת 'אהבה רבה' עם שליח הציבור כדי שלא יצטרכו לענות אמן אחריו. ואולם אם סיים את הברכה לפני שליח הציבור ושמע את חתימת ברכתו, וכן אם שמע אדם אחר החותם את ברכת 'אהבה רבה' - יענה אמן¹⁵.

...

10. ראה לעיל הערה 3.

11. שו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סי' כא אות ב. לעיל פרק א הערה 20 הובאו דברי הפוסקים שעניינת אמן אחר ברכת הכהנים הינה מדאורייתא, ולפי זה כתב בספר תשובות והנהגות ח"א סי' עח, שיש להפסיק לעניינת אמן על ברכת כהנים אף באמצע פרק. וראה עוד ספר נחלת אליהו [לר"א דושניצר] בהקדמת הספר. וראה עוד בקובץ מוריה שנה כה גליון יא-יב עמ' צה, שם הובא שהגר"י לוינשטיין זצ"ל שאל את החזון איש בבואו לארץ ישראל על יחיד המתפלל מילה במילה עם הש"ץ בחזרת התפילה, האם יכול לענות אמן אחר הכהנים אף שהוא באמצע שמונה עשרה, והורה לו החזון איש שיענה. וראה עוד באליה רבה סי' קכח סי' ק לח לענין השליח ציבור.

12. ואף הנוהגים לענות 'אמן' אחר החזון במקום שאין כהנים, לא יפסיקו לצורך זה. הליכות שלמה - תפילה פ"י אות ה.

13. סי' נט סעי' ד.

14. משנה ברורה שם כה וכן סא טז.

15. ולדעת הרמ"א (או"ח סא ג, ראה משנה ברורה נט כה) עונים אמן אף אחר 'הבוחר בעמו ישראל באהבה'. ובמשנה ברורה שם כתב שהטעם שלדעת הרמ"א יכול לענות אמן, הוא מפני שאין ברכות אלו כברכת המצוות ממש, שכן אין אנו מברכים 'אשר קדשנו במצוותיו וצונו על קריאת שמע', אלא ברכות שבח הן שנתקנו בסמוך לקריאת שמע. וראה עוד בספר מקור חיים, סי' סא סעי' ג שאדרבה יש לזהר לענות אמן על ברכת אהבה רבה, שכיון שלא רבים עונים אחריה, אלא מתחילים מיד בקריאת שמע, הרי היא בבחינת 'אמן יתומה'. ובסידור 'אזור אליהו' מובא בשם 'מעשה רב' שלדעת הגר"א עונים אמן אחר ברכה זו, והרבה נהגו

ט. בין 'גאל ישראל' לתפילת הלחש אין לענות אמן כלל, לפי שצריך לסמוך גאולה לתפילה¹⁶. אולם מותר לענות אמן על ברכת גאל ישראל הנשמעת מפי אחר¹⁷, אך יש מדקדקים להימנע מכך על ידי שמסיימים את הברכה יחד עם החזן, או שהחזן מנמיך את קולו לבל יישמע בחתמו את הברכה¹⁸.

י. יש אומרים שבשבת - דין העומד בין גאל ישראל לתפילת הלחש כדין העומד באמצע פרקי קריאת שמע, שמפסיק לעניית אמן על ברכות 'הא-ל הקדוש' ו'שומע תפלה' של החזן, ולעניית אמן ראשונה של קדיש ול'אמן יהא שמייה רבא' ואמן על 'דאמירן בעלמא'¹⁹.

הפסקה בתפילת העמידה

יא. העומד בתוך תפילת הלחש לא יפסיק לעולם לעניית אמן²⁰.

...

כן למעשה [להרחבה ראה ספר 'הליכות ישראל' (לר"י גוסטמן) סי' לה בהערות]. וראה עוד בספר אשל אברהם (בוטשאטש), מהדו"ת סי' נט לענין מי שכבר קרא את שמע לפני התפילה, ואינו קורא שנית אלא כדי לסדרה עם ברכותיה.

16. שלחן ערוך או"ח סו ט ומשנה ברורה שם לה.

17. לדעת השלחן ערוך או"ח סו ז אין לענות אמן על ברכת גאל ישראל, אף זו הנשמעת מפי החזן. ואולם הרמ"א כתב שם שמנהגנו לענות אמן על ברכת שליח הציבור אם סיים את הברכה לפני שסיים החזן [שכן אם עומד באמצע הברכה הרי זה 'באמצע הפרק', ראה לעיל סעי' ה, ומשנה ברורה שם לה]. וראה ערוך השלחן שם יד.

18. ראה משנה ברורה שם לה שהציע לסיים עם שליח הציבור בשוה, או להתחיל את אמירת 'ה' שפתי תפתח' מעט לפני שמסיים החזן את ברכת גאל ישראל. אולם ראה בספר יוסף אומץ סי' רצו, שאף אם יתחיל לומר 'ה' שפתי', כל שלא התחיל את הברכה עצמה יתחייב לענות אמן. עצה נוספת היא שיסיים החזן את ברכת גאל ישראל בלחש, באופן שלא יתחייבו השומעים בעניית אמן, וכך נהגו בקהילות שונות, אולם יש מי שפקפק על עצה זו מכמה פנים, ראה בהרחבה בספר אשי ישראל פרק יז הערה פג.

19. רמ"א קיא א ומשנה ברורה שם ס"ק ט וסי' סו ס"ק נ. ועיין עוד בספר אשי ישראל שם הערה צא. וראה משנה ברורה שם שלדעת הבית יוסף אין הבדל בין שבת ליום חול. ולענין יום טוב, כתב הרמ"א שם שדינו כיום חול.

20. שלחן ערוך קד ז.

הפסקה בכל הברכות

יב. באמצע כל ברכה קצרה כברכות הנהנין וברכות המצוות אין לענות אמן, ואם ענה - יתכן שלא יצא ידי חובת הברכה. אך באמצע ברכה ארוכה כברכת אשר יצר מותר לענות אמן אחר קדיש, 'הא-ל-הקדוש' ו'שומע תפילה', וכן אחר קדושה²¹.

שאר דיני הפסקות

יג. בירך על דבר מאכל וקודם שהכניס המאכל לפיו שמע ברכה - לא יפסיק לעניית אמן אפילו אם שמע ברכה זהה מחברו²².

יד. אף בברכת המצוות, לא יפסיק לעניית אמן בין הברכה לקיום המצוה²³.

טו. כמו כן, אין להפסיק לעניית אמן בין הנחת תפילין של יד לתפילין של ראש, ואם הפסיק - חוזר ומברך²⁴.

טז. בירך ברכות התורה, ובטרם קרא את דברי התורה שתיקנו לומר

21. חיי אדם ה יג. עיין שם שביאר טעם החילוק בין ברכה ארוכה לקצרה.

22. שלחן ערוך רו ג ומשנה ברורה שם יב. וראה בברכי יוסף קסז ד ובשערי תשובה שם ג בשם שו"ת פנים מאירות ח"ב סי' ה שבעת שכמה אנשים מברכים יחד ברכת המוציא, יש להיזהר שלא לענות אמן על ברכות האחרים בטרם יאכל מעט מפתו, כי אם יענה הוי ברכתו לבטלה וצריך לחזור ולברך. אמנם בכף החיים קסז סא כתב שכיון שאפשר לתלות דין זה במחלוקת הפוסקים - והרי קיימא לן דספק ברכות להקל - אף אם ענה אמן אינו צריך לחזור ולברך.

ראה עוד בפרי מגדים נא בא"א ג שאם טעה וענה אמן על ברכת עצמו קודם שטעם מן המאכל או קודם שקיים המצוה ודאי צריך לחזור ולברך, שהרי זה כמדבר דברים בטלים בין ברכה לעשייה.

23. משנה ברורה שם יא.

24. שלחן ערוך כה י ומשנה ברורה שם לו, וראה עוד בביאור הלכה שם ד"ה אם. וזהו שלא כדברי שו"ת פנים מאירות ח"א סי' נט (הביאו השע"ת כה ח) שלדעתו מותר לכתחילה לענות אמן קודם ברכת תפילין של ראש, כיוון שאמן זו היא קבלת דברים שמאמין בהקב"ה שציונו להניח תפילין, אין זה נחשב הפסק.

אחריהן שמע ברכה - מותר לו לענות אמן, ויש שכתבו שלכתחילה לא יענה²⁵.

יז. הנוטל ידיו לסעודה לא יפסיק לעניית אמן בין הנטילה לברכה. ובין הברכה לניגוב יכול להפסיק²⁶.

יח. בין הנטילה לברכת המוציא אין עניית אמן נחשבת להפסק²⁷.

יט. מותר לענות אמן באמצע הלל, אמנם בימים שגומרים בהם את ההלל מותר לענות רק בין הפרקים²⁸.

כ. אשה שברכה שהחיינו בהדלקת נרות של יום טוב יכולה לענות אמן אחר ברכת שהחיינו של קידוש, ואין זה נחשב להפסק בין ברכת הגפן לשתיית היין²⁹. ויש שחילקו בזה בין ליל פסח וסוכות לליל שבועות³⁰.

...

25. ספר אשי ישראל פרק ו הערה סג, בשם ספר שיח הלכה מז יז שדברים שבקדושה נחשבים כתלמוד תורה ואפשר לאמרם לפני הפסוקים, ואולם בשם הגר"ח קנייבסקי הביא שפסק שנכון ליזהר ולא לענות.

בדעת תורה סי' מז סעי' ו כתב שאם שמע ברכה בין 'לעסוק בדברי תורה' לבין 'הערב נא' - יפסיק ויענה אמן. וראה עוד קצות השלחן סי' ה סעי' ח, ובספר בית ברוך על החיי אדם כלל ט הגהה לס"ק כד.

26. 'נוטרי אמן' פי"ד אות יב בשם הגר"ח קנייבסקי. וראה גם שו"ת אור לציון ח"ב פי"א תשובה ג.

27. קיצור שלחן ערוך מא ב.

28. בספר בירור הלכה (תליתאה סי' תפח) הביא שיש שרצו לומר שכשם שמותר לענות אמן באמצע פסוקי דזמרה כך מותר באמצע הלל, אך הביא בשם הגר"ח קנייבסקי שאין לדמות הלל לפסוקי דזמרה, ולמעשה כתב הבירור הלכה שאין לענות אמן בהלל השלם באמצע הפרק, ובין הפרקים נראה שלדעת המשנה ברורה מותר לענות. עוד כתב שם שלמנהג הספרדים שאין עונים אמן באמצע ברכות קריאת שמע, נראה שלגבי הלל אפילו בבין הפרקים אין לענות. אמנם בשו"ת 'אור לציון' ח"ג פ"ג שאלה ג פסק שאף בימים שגומרים בהם את ההלל מותר לענות בין הפרקים ובימים שאין גומרים את ההלל מותר אף באמצע הפרק. ועיין עוד בספר אשי ישראל פרק לט סעי' מו ופרק מא סעי' לט מה נחשב לבין הפרקים. ועיי"ש בתשובות הגר"ח ק תשובות שכה ושכט.

29. אגרות משה ח"ד סי' קא אות א עי"ש שהאריך בזה. וראה עוד בשש"כ פרק מד ס"ד ובהערה יז.

30. שו"ת שבט הלוי ח"ג סי' סט, וכתב שבסוכות ובפסח יכולה האשה לענות אמן כיון

כא. שמע ברכת בורא מיני בשמים בהבדלה וקודם שהגיעו הבשמים לידיו התחיל המברך ברכת המבדיל, אפשר שאם עונה אמן אחר המבדיל הוי הפסק וצריך שוב לברך על הבשמים³¹.

כב. העוסק בתורה ושמע ברכה צריך להפסיק כדי לענות אמן, ולענין עניית ב"ה וב"ש ראה בהערה³². אמנם הסכימו הפוסקים³³ שאינו מחויב להטות אזנו לשמוע את הברכה כדי לענות אמן אחריה.

...

שבסוכות יש חידוש בברכת הבעל על עצם מצות סוכה, וכן בפסח על מצוות ליל הסדר, אך בשבועות הברכה היא רק על קדושת היום, ולענין זה כבר יצאה יד"ח בברכת עצמה. אך בתשובת הגרש"ז אויערבך זצ"ל שהובאה בשו"ת אבני ישפה ח"ב סי' נו כתב שאין לחלק בזה כיון שבכל מקרה בטלה דעת האשה אצל דעת המקדש. בענין ברכת שהחיינו של תקיעת שופר דיום ב' דר"ה, לנוהגים כדעת הבית יוסף שלא לברכה לכאורה יש בעניית אמן אחריה משום הפסק בין ברכת השופר לתקיעות, ועיין שו"ת אבני ישפה ח"ב סי' נו.

31. הגר"ח קנייבסקי שליט"א - 'שאלת רב' ח"ב פרק כז.

32. בפתחי תשובה סי' קכד הביא בשם שו"ת דברי דוד שאין להפסיק מלימודו לעניית ב"ה וב"ש ואמן, אך כתב הפתחי תשובה שלדעתו אם אינו בגדר 'תורתו אומנותו' כרשב"י וחבריו, או שעוסק בתלמוד תורה דרבים, ודאי צריך להפסיק לעניית אמן כיון שהוא מדינא דגמרא, ורק לענין ב"ה וב"ש אי"צ להפסיק. באשל אברהם מבוטשאטש סי' רטו ס"ב הביא את דברי הזהר (זוה"ח רות לג ב) שמי שאינו נזהר לענות אמן אחר המברך נידון במדור השלישי שבגיהנם, אך כתב שאין הדברים אמורים במי שטרוד בעיון או בשיחה בדברי תורה, שהגם שרשאי לענות אמן, מכל מקום הרי ודאי שייך לגביו הכלל של 'העוסק במצוה פטור מן המצוה'.

33. ראה הליכות שלמה פ"ט ה"ו, שבט הלוי ח"ט סי' מג, תשובות והנהגות ח"ב סי' עה ועוד.

פרק ט

עניית אמן על ברכת עצמו

בכל הברכות

א. העונה אמן אחר ברכת עצמו - הרי זה מגונה, לפי שכל עניינה של עניית אמן הוא הסכמה והאמנה של דברי הברכה, ולאחר שבירך בעצמו - מה צורך עוד בהאמנה¹

ב. מכל מקום כתבו הפוסקים שאין איסור בדבר, מלבד לגבי המברך ברכת המצוות או ברכת הנהנין ועונה אמן אחר ברכתו, שכן בכך שמפסיק בין הברכה לקיום המצוה או האכילה הוי איסור בידו, ועליו לחזור ומברך².

בברכת המזון

ג. נוהגים לענות אמן אחר ברכת 'בונה ירושלים' שבברכת המזון, כדי להבחין בין שלוש הברכות הראשונות בברכת המזון שחיובן מדאורייתא לברכה הרביעית שחיובה מדרבנן³.

אחר חתימת סדרת ברכות

ד. לדעת השולחן ערוך, עונים אמן אף אחר כל ברכה החותמת סדרת ברכות, כגון ברכת 'שומר עמו ישראל לעד' החותמת את ברכות קריאת שמע, וברכת 'ישתבח' החותמת את ברכות פסוקי דזמרה⁴,

...

1. גמרא ברכות מה ב ורמב"ם ברכות א טז וטוש"ע רטו א. ובתוספתא מגילה פרק ג הלכה טז כינו זאת 'דרך בורות' וראה ירושלמי ברכות ה ד. להרחבה בטעם הדבר - ראה בערוך השלחן רטו ד.

2. משנה ברורה רטו א, בשם פרי מגדים. וראה עוד בשו"ת שבט הלוי ח"ח סי' צב אות ב לענין בעל קורא שענה אמן על ברכת עצמו.

3. גמרא ברכות שם ולהלכה ברמ"א או"ח רטו א ומשנה ברורה שם ד. וראה עוד במשנה ברורה קפח ב שיש להמתין מעט בין 'ירושלים' ל'אמן' כדי שלא יהא נשמע שה'אמן' הוא חלק מנוסח הברכה, ובפרי מגדים שם במשבצות זהב א כתב שיזהר שלא לשהות יותר מכדי דיבור שלא תהא האמן יתומה.

4. דהיינו ברכות ברוך שאמר וישתבח. אולם הפרקים שביניהן אינם נחשבים הפסק, שהכל עניין אחד.

וברכת 'יהללוך' החותמת את ברכות ההלל לפניו ולאחריו. אך לדעת הרמ"א אף בברכות אלו אין לענות אמן אחר ברכת עצמו.⁵

סיים ברכה עם חברו

ה. כיון שאין לענות אמן על ברכת עצמו, לכן המסיים ברכה במקביל לאדם אחר המברך את אותה ברכה - לא יענה אמן על ברכת חברו שנראה כעונה על ברכת עצמו. אך אם חברו סיים ברכה אחרת - יכול לענות עליה, שניכר הדבר שעונה אמן על ברכת חברו.⁶

ו. אחר ברכת 'ישתבח', ברכת 'יהללוך' שבהלל וכן אחר 'שומר עמו ישראל לעד', יכול לענות גם אם סיים החזן או אדם אחר עמו בשוה.⁷

אמירת אמן אמן

ו. יש אומרים שאין לענות 'אמן אמן' שתי פעמים, שלא יהא נשמע חס ושלום כמודה בשתי רשויות⁸ [וכפי שאסור לומר 'שמע' שתי

...

5. שלחן ערוך ורמ"א או"ח רטו א. דעת השלחן ערוך היא כדעת הרי"ף ברכות שם והרמב"ם שם. אכן ברכת מעין שלש וברכת בורא נפשות אינן נחשבות כחותמות את סדרת ברכות האכילה, על אף שמברכים לפניה ולאחריה, שהרי מותר לשוח ביניהן, וממילא אינן סדרה אחת של ברכות, ראה בית יוסף שם ומשנה ברורה שם ג. והוא הדין לברכות השחר, שאין המברך עונה אמן אחר 'הגומל חסדים טובים', כיון שבעיקרן לא נתקנו ברכות השחר לאמן על הסדר, אלא כל אחת בזמן הנאתה, כמבואר בגמרא ברכות ס ב ובטוש"ע סי' מו.

6. משנה ברורה נא ג. בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ה סי' ט כתב שאם סיים ברכתו אחר ברכת חברו, אך לא עבר שיעור זמן של תוך כדי דיבור - יכול לענות אמן על ברכת חברו, שאין נחשב כעונה על ברכת עצמו אלא אם סיימו יחדיו בשוה ממש. וראה עוד בספר פתחי הלכה פרק א סעי' יא. וראה עוד בהליכות שלמה תפילה פכ"ב סעי' יז.

7. משנה ברורה שם, וטעמו משום שהרבה פוסקים סוברים שבברכות אלו עונה אמן אף אחר ברכת עצמו, ואף שאין המנהג כן, ודאי יש לסמוך על דעה זו לענין זה.

8. כן הביא הבית יוסף סי' סא מספר אהל מועד שער קריאת שמע דרך א נתיב ז, ותמה עליו מנין לו כן (והביא מלשון המקרא, ראה להלן הערה 10). אולם האחרונים הראו מקורו טהור בלשון הירושלמי מגילה ד י: "מודים מודים משתקין אותו ודכוותה אמן אמן" (ראה ביאור הגר"א שם יב; פרי חדש שם יב; מאמר מרדכי שם ט; פרי מגדים א"א שם י; באר היטב שם י. ואמנם בשלחן ערוך שם לא הביא הלכה זו, אולם הרמ"א שם יב הביא את

- פעמים⁹]. אולם אפשר לומר "אמן ואמן" בתוספת ו' החיבור, כפי שמצאנו בלשון המקרא¹⁰, או להפסיק מעט בין שני האמנים¹¹.
- ח. בברכות הכוללות דברי שבח ותהילה לה' לצד בקשות ותפילות, ניתן לענות אמן שתי פעמים לשתי הכוונות שבעניית אמן¹².
- בשמיעת שתי ברכות
- ט. השומע שתי ברכות שונות משני אנשים בבת אחת, יענה 'אמן ואמן' עם הכוונה הראויה לכל אמן לפי עניין הברכה¹³.

...

דברי האהל מועד בשם יש אומרים, וראה עוד מור וקציעה שם שבאר דברי הבית יוסף והכריע להלכה כמותו. וכן במגן אברהם שם י הביא מדברי רבנו בחיי בפירושו לתורה (שמות יד לא): "והמכוין וכופל אמן אמן זוכה לשני עולמות, וכן אמר דוד - סוף מזמור מא", וכן בשו"ע הרב שם יא העלה להלכה להקל. ובספר מעיל צדקה (אלף תפז) ביאר שלגבי עניית אמן אמן שתי פעמים, אין לומר שנשמע כאילו מודה ח"ו בשתי רשויות, שהרי כל מהותה של עניית אמן היא יחוד השם, כפי שידוע שאמן היא בגימטריה שמות הוי"ה ואדנות, והרי הוא כאומר: 'ה' אחד ושמו אחד', וראה לעיל פרק ה סעי' יא.

9. ברכות לג ב ולהלכה בשלחן ערוך או"ח סא ט.

10. בתהלים (מא יד): "ברוך ה' אלקי ישראל מהעולם ועד העולם אמן ואמן", ושם (פט ג): "ברוך ה' לעולם אמן ואמן", ושם (עב יט): "וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן". ואמנם מצאנו בנחמיה (ח ו): "ויענו כל העם אמן אמן ללא ו' החיבור, אולם יש ליישב לדעת הירושלמי שכוונת הכתוב לומר כי מקצה העם ועד קצהו נשמע קול עניית אמן, וראה ביאור הגר"א שם שהניח בצ"ע והביא לשון הכתוב בדברי הימים (א' טז לו): "ויאמרו כל העם אמן והלל לה'", ויש להבין את ראייתו. ואילו הלשון "אמן אמן" שבפרשת סוטה כבר נדרשה יפה בגמרא סוטה יח א. עצה זו, להוסיף ו' החיבור בראש האמן השני, הובאה במשנה ברורה שם כח, ויסודה בלבוש שם יב.

11. פרי חדש שם יב, וראה בספר עוד יוסף חי (לגרי"ח מבבל ויגש אות יג). ושם כתב עוד שכל זה אינו אמור אלא באמן על ברכות השבח וכדו' שמובנה 'אמת דברי המברך', כי בזה יש לחשוש למודה בשתי רשויות ח"ו. מה שאין כן באמן על בקשות ותפלות אין מניעה לענות אמן מספר פעמים. ובזה הליץ טוב על מנהג הספרדים לומר אמן ג' פעמים בברכת הלבנה (וכן מודפס בנוסח לסיום מסכת שבכרכי הש"ס הנפוצים). אולם יתכן שלבד מזה יש לחלק בין האומר ב' פעמים שנראה כשתי רשויות, לאומר מספר רב של פעמים שניכר ככפילות לחיזוק הדבר, ולמעשה צ"ע.

12. פרי מגדים שם הובא להלכה במשנה ברורה שם כח. וכיוצא בזה בשו"ת לב חיים [לר"ח פלאג'י] ח"ב סי' קמו. אולם בכף החיים שם מג, החמיר להלכה בכל ענין.

13. משנה ברורה סא כח; קכד כה.

י. השומע שתי ברכות משני אנשים ויכול לענות אמן רק אחר אחת מהם, יעדיף את הברכה שחיובה מדאורייתא¹⁴ על פני ברכה שחיובה מדרבנן¹⁵.

14. כגון ברכת התורה או ברכת המזון.
15. 'תיבת גמא' [לבעל 'פרי מגדים'] תחילת פרשת האזינו.

אוצרות אמונים

לקט פנינים, עובדות
ואמרות מאוצרם
של חכמינו זיכרונם לברכה
ורבותינו גדולי הדורות
על גודל כוחה ויקרת
מעלתה של מצוות
עניית אמן.

פרק א

מעלת עניית אמן

פנינים ואמרות מאוצרם של חכמינו זכרונם לברכה ורבותינו גדולי הדורות בגודל כוחה ובשגב מעלתה של מצות עניית אמן.

♦ גדול העונה אמן

"רבי יוסי אומר: גדול העונה אמן יותר מן המברך! אמר ליה רבי נהוראי: השמים! כן הוא; תדע, שהרי גולייירין יורדין ומתגרין [במלחמה] וגבורים יורדין ומנצחין". ברכות נג ב; נזיר סו ב

"השמים כך הוא" – בשבועה... כך הוא שהעונה אמן גדול מן המברך. 'ותדע' - שהוא כך. 'שהרי גולייירין' - חלשין מתגרין במלחמה תחלה ואחר כך גבורים באין ונוצחין, אף כאן, העונה אמן בא לאחר המברך ומנצח, לומר שהעונה אמן משובח מן המברך". רש"י נזיר שם

♦ אין גדול לפני ה' יותר מאמן

"אין גדול לפני הקדוש ברוך הוא יותר מאמן שישראל עונין". דברים רבה ז א

♦ אמן – מקור הברכות

עניית 'אמן' מושכת את הברכה מהמקור העליון, ומשם הברכה הולכת ומתפשטת בכל העולמות, בעליונים ובתחתונים, והקול יוצא ומכריז: 'שתו ממשקה הברכה שהגיש פלוני, עבד המלך הקדוש'. וכשישראל שומרים לענות אמן בעולם הזה כראוי, כמה פתחי ברכה נפתחים למעלה, כמה טובות מושפעות לכל העולמות, כמה שמחה פושטת בכל...

♦ צדיקים - בזכות אמן

"בשביל המדה הזאת של עניית אמן נקראו ישראל צדיקים, שנאמר (ישעיה כו ב): '...ויבא גוי צדיק שומר אמונים'". כד הקמח' ערך אמונה

♦ כמעלת ברוך שם

בזמן שבית המקדש קיים, היה השליח ציבור מזכיר את השם המפורש ככתבו,

וכל העם היו עונים אחריו: 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' (יומא לה ב). עתה שאנו בגלות... אין אנו מזכירין את השם בפירוש אלא בכינוי, וכאשר אנו עונין אמן אחר הזכרת השם - יש לכך את מעלת 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' שהיתה בזמן המקדש. 'כד הקמח' ערך אמונה

• הקב"ה חפץ באמן

צריך אדם ליזהר בתפילה ובברכות שעונה אחריהם אמן... וכל שכן שהוא יתברך קובע לו מצוה בדבר זה ומצנה אותו שיברכנו, והוא מצות עשה בתורה, שנאמר (דברים ח י): "וברכת את ה' אלקיך". וכן נראה מדברי הגמרא (ברכות ז א) שבקש הקב"ה 'שמעאל בני ברכני'. וכשם שהוא יתברך חפץ בברכה, הוא הדין בעניית אמן שהוא לשון קיום הברכה. 'כד הקמח' ערך אמונה

• עולה עד רום מעלה

"ראה ראיתי מהחרדים את דבר ה', שמשמיין סידור פתוח לפנייהם בשעת חזרת שליח ציבור התפילה, ויהיה עיניהם וליבם שם, ולא יראו חוצה, ואז מכוונים על כל מלה ומלה ועונים קדושה ואמן ומודים בשבח ותהלה. היא העולה למעלה עד רום מעלה, ופותח המקור העליון ומקשר את השתלשלות של העולמות כולן".

'של"ה' מסכת תמיד אות פ

• לגדולתו אין חקר

"כן הוא האמת שאמן גדול מצד עצמו ולגדולתו אין חקר".

'של"ה' מסכת תמיד אות פא

• 'קדוש יאמר לו'

הנזהר בעניית אמן כהלכתה, בכל כוונותיה ופרטיה, 'קדוש' יקרא, דכתיב (ויקרא כ ז): "והתקדשתם והייתם קדושים כי אני ה' אלוקיכם", ודרשו (ברכות נג ב): "והתקדשתם... אני ה' אלוקיכם" - זו ברכה, ואם המברך נקרא קדוש, על אחת כמה וכמה העונה אמן נקרא קדוש, שהרי 'גדול העונה אמן יותר מהמברך'. 'בית רחל' [לבעל 'סמיכת חכמים'] ח"ב ספר הצוואה פ"ד

• כלימוד תורה

פשוט שמותר לענות אמן באמצע לימודו, שמעלת עניית אמן אינה פחותה ממעלת לימוד תורה. 'חפץ ה' [ל'אור החיים' הקדוש] ברכות נג א

• המלאכים עונים אמן

"ידוע... שבכל מצוה ומצוה שאדם עושה נולדים ונבראים מלאכים קדושים ממנה, ולכל מצוה שנבראים ממנה מלאכים, הם נקראים מחנה של מצוה זו. וזהו פשוט, שבכל מצוה שמברכים עליה, מתאספים אליה אותם המלאכים ועומדים סביבות המברך ושומעים הברכה ועונים אמן. ורמז לדבר: 'מלאך' הוא בגימטרייה 'אמן', ולכן כשישראל עונים אמן בברכה או בקידוש יכוונו לאותם המלאכים שיענו 'אמן', כי 'אמן' בגימטרייה 'מלאך'".
 'קב הישר', פרק צו

• קיום וחתומת הברכה

"ויאמר אמן, מפני שהיא סוף הברכות, וראוי לו [ל'אמן'] לקיים כל הכתוב לעיל כשטר מקוים שחותמים העדים בסופו כדי לקיים כל הכתוב לעיל. ומלת אמן עולה צ"א כמנין ב' שמות - אדנות והוי"ה אשר לא יתפרדו שניהם לעולם, כי מוצא שפתינו הוא שם אדנות וכוונת מחשבתנו הוא שם הוי"ה - ליחד ולחבר שניהם כאחד".
 'סדר היום' כוונת שמונה עשרה

• אמן אחת כראוי

בעלות הרה"ק רבי מנחם מנדל מוויטבסק לארץ הקודש אמר בהתרגשות: כל זמן שהייתי בחוץ לארץ הייתי משתוקק להתפלל כראוי תפילה אחת לפני בורא עולם, ואחר כך כשבאתי לארץ הקודש והרגשתי באוירא דארץ ישראל דמחכים, אזי אני רואה שלהתפלל תפילה כראוי זהו דבר שאי אפשר, אך הלוואי שאזכה לענות אמן אחת כראוי. וכן אמר אחד מהקדושים, שאם היה יודע שענה בכל ימי חייו אמן אחת כראוי לפני בורא כל עולמים, לא היה דואג כלל!
 'הנהגות צדיקים' ח"ה עמ' תיט

• אמן אחת כראוי

ביום שנעשה הרה"ק רבי משה מקוברין בן שבעים שנה, ערכו סעודה לכבודו, ובתוך דבריו אמר בהתרגשות: "לו הייתי יודע שבכל חיי הייתי עונה אמן אחת כמו שצריך, אזי לא הייתי דואג כלל... הכל היה כדאי...".
 'אמרות משה' ח"א עמ' קצג-קצד

• 'שהכל נהיה בדברו' - אמן

פעם ביקש אחד להיכנס להרה"ק רבי משה מקוברין ולהתברך מפיו, אמר לו הרבי שיכנס אליו בשעה שסועד את ארוחת הבוקר. טרם כניסתו שמע הלה את הרבי מברך 'שהכל נהיה בדברו' וענה אחריו אמן. כשנכנס אמר לו הרבי: הנה

זה עתה שמעת את ברכתי וענית אמן שמשמעותה אמונה, אם כן מה עוד יש לי להוסיף?! השיב הלה: יברכני הרבי שתחקק האמונה בלבבי ואאמין באמת 'שהכל נהיה בדברו'. אמר לו הרבי: כתיב: "כי עד צדק ישוב משפט", ולמדנו בא הכתוב כי כל ה'משפט' והייסורים באים על האדם עד שיצדיק את ה' ויאמין באמת בלבו 'שהכל נהיה בדברו' ולטובתו, ומרגע שיענה אמן באמת אחר 'שהכל נהיה בדברו', ומתוך כך יקבל ייסוריו באהבה, ממילא 'ישוב משפט' – יסתלקו הייסורים ממנו ויתמתקו הדינים מעליו. 'אמרות משה' ח"א עמ' קד

♦ ביטוי לפנימיות האמונה

המברך מבטא את שם אדנות, והעונה אמן [שהיא בגימטרייה הוי"ה ואדנות] משלים לכך את שם הוי"ה שמבטא את פנימיות ועומק האמונה. והנה, במקדש לא היו צריכים לענות אמן (ראה סוטה מ ב), כיון שהמקדש עצמו היה מבטא את אותה פנימיות, אך משחרב בית המקדש הוצרכנו להוסיף זאת מעצמנו בעניית אמן. רמז לדבר: 'אמן' בגימטרייה 'צא' – שמשיצאה השכינה מן הבית, עלינו להשלים את החסרון בעניית אמן. 'חיים וחסד' [לרבי חייקא מאמדור] עמ' כא

♦ יהלום בגימטרייה 'אמן'

הרה"ק בעל 'אוהב ישראל' מאפטא זי"ע היה דורש את הפסוק (תהילים קכו ו): "הלוך ילך ובכה נשא משך הזרע בא יבא ברנה נושא אלמתיו" בנוגע למצוות עניית 'אמן', וכך אמר:

בעולם הזה אין אדם יודע להעריך את גודל מעלתה של עניית אמן, שומע הוא ברכות לרוב ולעתים אינו שת ליבו לענות אמן אחריהן. אך בבואו לעולם העליון, עת יווכח לראות עד כמה חשובה כל עניית אמן לפני ה', בודאי יתחרט עד מאוד על הזלזול שהפגין, אלא שאז יהיה זה כבר מאוחר מדי.

לכך רומז הכתוב דלעיל: מי שזלזל בעניית אמן בעולם הזה; כאשר "הלך ילך" – לבית עולמו, אזי "ובכה" – יבכה ויתחרט על שלא השכיל לאסוף עוד ועוד אמנים. אולם "נשא משך הזרע" – מי שבעולם הזה העריך והכיר בעובדה שה'אמן' הינה מילה קטנה, אך היא כמו 'זרע' קטן שעתיד להצמיח עץ ענק, ועל כן היה 'שומר אמונים' – הקפיד להאזין היטב לכל ברכה ולענות אמן אחריה, אזי 'בא ברינה' – ייכנס לעולם העליון בגיל וברינה, כשהוא "נושא אלמותיו" – את אותם רבבות אמנים שכצפוי גדלו והפכו לאלומות גדולות.

הוסיף ה'אוהב ישראל' ונשא על כך את משלו:

משל לאדם שהיה מחוסר פרנסה, אך כיון שהתבייש לקבץ צדקה במקומו, בעל כרחו עזב את ביתו ועירו ונדד למרחקים למקומות שאין מכירים אותו כדי לקבץ נדבות להחיות את נפש ונפש עולליו. כך נדד שנים מספר עד שבא ל'ארץ החוילה אשר שם הזהב' - מקום הרים וגבעות גדושים במחצבי זהב ואבנים יקרות.

במדינה ההיא היו מתגוללים אבנים יקרות כדומן על פני האדמה, ולרוב שכיחותם איש לא שם על לבו להרימם, ואף הנווד דן נטה לחשוב משום כך כי אבני-גיר או חצץ הן.

ויהי היום, סוף סוף עלה בדעתו לשוב לביתו ולהתראות עם משפחתו שנותרה במרחקים, אלא שכסף רב לא הצליח לעשות במקום, וכיון שלא רצה לחזור בידיים ריקות התבונן במחשבתו מה להביא לביתו. לבסוף נפל ברעיונו ליטול קומץ מהאבנים המתגוללות באותו מקום, שהרי הן שונות במראיהן מן האבנים הנמצאות במקום מגוריו... אמר ועשה, נטל קומץ אבנים וצררן באמתחתו, ובנוסף רכש לעצמו בגד חדש שכפתוריו היו רכוסים באבנים הללו, שכן כך היה נהוג ללבוש במדינה זו, ולאחר מכן מיהר לצאת ליעדו.

הדרך לביתו הייתה קשה ורצופת מכשולים וסכנות, והאיש תעה בדרכו ולא הצליח למצוא מוצא. אף מטה לחמו נשבר, באשר מעט המזון שנטל ברשותו אזל בעקבות העיכוב הארוך שחוהה. הוא סובב על פני השממה בדאגה וכבר החל לחשוב על הגרוע מכל... אלא שאז הבחין בזווית עיניו באדם הנושא שק מלא ככרות לחם על כתפו.

איש זה רמאי היה, השק שברשותו היה מלא בלחם מעופש, ורק מלמעלה הניח שניים ושלושה כיכרות טריים בכדי להטעות את העין, אלא שמיועדנו שלא ידע על כך ונפשו כלתה מרעבון, התחנן בפני ההלך: אנא הענק לי מכיכרותיך, כי כשל כוחי מרעבון.

ומה תהיה תמורתך על כך? תהה הרמאי.

אין בידי מאומה, ענה לו הנווד, רק קומץ אבנים קטנות, הואל נא לקחתם תמורת ככרותיך...

הרמאי הביט באבנים ונשימתו נעתקה, אך הוא כלא את התרגשותו ומתוך רחמים מעושים 'נאות' לעסקה והרכוש החליף ידיים; זה קיבל לרשותו שק מלא בלחם נקודים, והשני הפך בן רגע לעשיר מופלג.

סוף סוף תמו תלאותיו של מיודענו ורגליו עמדו בפתח עירו, בני ביתו וחבריו הנרגשים מיהרו לצאת לקראתו ולקדם פניו בשמחה גדולה, הן שנים כה רבות שלא התראו עמו. כאשר נכנס לביתו מיהרו ילדיו לחטט בצרורותיו מתוך תקווה שבודאי מלאים הם מכל טוב הארץ אשר בא משם, אך מה רבה הייתה אכזבתם כשגילו שהשקים מלאים בלחם מעופש. בראותם זאת, זעקו ילדיו במר נפשם: 'אבא, האם לכך עזבתנו שנים רבות, כדי להביא לנו לחם שאיננו ראוי אפילו לאכילת כלב?.'

לאחר שנרגעו מעט מצערם, שבו וחיפשו באמתחתו, עד שלבסוף מצאו אבן אחת שנשמטה מידו כאשר הוריק את שקו לידי מוכר הלחם הרמאי, כמו כן הבחינו בכפתורי בגדו שהיו מעוטרים אף הם באבנים אלו, ומיד נטלו ומיהרו לרוץ לסוחר המרגליות שגר ברחוב הסמוך בכדי שיעריך את שוויים, לשמחתם הוא העריכם בהון תועפות שהפך אותם מיד לעשירים.

אלא שאביהם לא היה שותף לשמחתם, אדרבה, השמועה על כך גרמה לו למרוט את שערות ראשו ולזעוק בקול גדול: 'אוי לי, הן יכולתי לקחת משם עגלות טעונות בזהב ואבנים טובות ולהפוך עתה לעשיר שבעשירי תבל, ואילו אני במו ידי אבדתי את הכול כשהחלפתים בעד שק מלא כיכרות שאינם ראויים למאכל. דמעות זלגו על לחייו כשאמר זאת ואיש לא הצליח לנחמו.

והנמשל ברור, כאמור: אם יקפיד האדם לענות אמן על כל הברכות הרבות המזדמנות לפניו מדי יום בבית הכנסת, בבית ובכל פינה, אזי יזכה ובעת פקודתו "בא יבוא ברינה", אך אם חלילה יתרושל בכך, אזי בבואו לפני בית דין של מעלה, כאשר ייוכח בערך שכרה ובשוויה האמתי של כל אמן שיכול היה לענות בנקל ובלא טורח, "הלוך ילך ובכה" על אשר לא שת לבו והשליך מנגד אבני פז ויהלומים שכאלו, ותחת לאגרום בבית גנזיו החליפם בעד ככרות לחם מעופשים...

'ספר הפנים' [לרי"י מאוסטרהא] אות לא

♦ 'שומרי אמונים' בשכר אמן

"אל תקרי שומר אמונים אלא שאומרים אמן' (שבת ק"ט ב); יש לפרש בדרך דרוש כוונת המאמר: 'אל תקרי' - שאין נקראים ישראל: 'שומר אמונים', אלא בשכר 'שאומרים אמן'."

♦ אין לדמות חץ לתותח

"הנה האדם בעצמו אינו יכול לכוין כראוי, וכשהתפלל בלא כוונה - אם היה יכול

לחזור ולהתפלל פעם נוספת, פשיטא שהיה ראוי לעשות כן, אך אינו רשאי. אבל כששומע התפילה מפי הש"ץ ועונה אמן בכל כוחו הרי זה חשוב מאוד עד שקורעין גזר דינו [כמובא בתיקוני זוהר (מ א): העונה אמן בכל כוחו קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה], כי כשם שאינו דומה חץ זוטר שיורים בקשת לפגז המועף בתותח גדול, כך אין דמיון בין תפילת היחיד לתפילת הרבים, ועל ידי עניית אמן נעשה גם היחיד חלק מן הציבור".

דברי שמואל' [סלונים] וישלח

• כרטיס למחלקה ראשונה

את הסיפור שלפנינו הביא מרן ה'חפץ חיים' כמשל נוקב שיש בו כדי להמחיש את הייחוס המוטעה לו זוכה עניית אמן בעיני רבים:

מעשה בכפרי שהוצרך בדחיפות להגיע אל העיר הגדולה. הוא ביקש לרתום לשם כך את עגלתו הרעועה, אך אשתו יעצה לו עצה נבונה: לנסוע לשם ברכבת, כך יגיע ליעדו במהירות המרבית. מיודענו שעד לרגע זה לא שמע על המושג רכבת, נזקק להסבר מקיף בטרם השתכנע לקבל עת העצה.

ההסבר הניח לבסוף את דעתו, וכך, למחרת עם שחר יצא הכפרי לעבר הרציף וכולו נרגש, הן עבורו זו הפעם הראשונה שבה הוא נוסע ברכבת, היש מאושר הימנו?! כשהגיע תורו, ניגש אל הקופאי בלב פועם, וכשהלה שאלו לאיזו מחלקה מעונין הוא לרכוש את כרטיס הנסיעה, שוב נזקק הוא להסבר מקיף רק בכדי להבין את השאלה. תשובתו של הקופאי בלבלה את דעתו, הוא הגיש לו את צרור הכסף, והקופאי, מבלי לחשוב פעמיים ספר מתוכו את הסכום הדרוש לכרטיס היקר ביותר, למחלקה הראשונה.

כשהכרטיס המהודר בידיו מיהר הכפרי לעבר הרכבת, שמח וטוב לב. הוא לא ידע להיכן לפנות, וכאשר הבחין בקבוצה גדולה של אנשים הנדחפת ונדחקת לעבר אחד הקרונות, הבין כי עליו להידחק עימם, זה לא היה קל, אך לבסוף הוא הצליח לעלות לרכבת ואף למצוא מקום ישיבה פנוי, לצד אדם שהיה לבוש בבגדים פשוטים כמוהו.

בעודו סוקר בעיניו את שכנו החדש, הבחין הלה כי הכרטיס שבידי הכפרי שונה מהכרטיס שבידיו. אף הוא לא היה בקי גדול בענייני רכבות, ובטיפשותו טעה לחשוב כי כרטיס זה אינו בר תוקף, ועל כן הזהירו כי טוב יעשה אם יתחבא בפינה נסתרת, בטרם יבוא הכרטיסן ויסלקו מן הקרון.

נבהל הכפרי לשמע הדברים ומיד התכופף ודחק עצמו אל מתחת לספסל

במטרה להסוות עצמו מפני המבקר. אלא שבעודו מצטנף ומנסה לשוא לאסוף את רגליו אל המחבוא חש לפתע בחבטה עזה. לרוע מזלו היה זה לא אחר מהכרטיסן שנתקל ברגליו, נפל ונחבל. משהצליח הלה להתרומם, גרר את הכפרי ממחבואו כשכל גופו רותח מזעם עצור: "היכן כרטיסך?!" שאל הוא בכעס.

הכפרי חיטט בכיסו והוציא בחשש את הנייר המקומט שפעם היה נקרא כרטיס... כעסו של הכרטיסן התחלף מיד לרחמים ובוז, הוא השתומם נוכח בערותו של הכפרי וקרא בלגלוג: שוטה שבעולם, הלוא בידך מצוי כרטיס למחלקה הראשונה המפוארת והמאובזרת, פתוחה לפניך הדרך למקום המכובד ביותר, ותחת זאת התיישבת במחלקה בזויה זו, ולא זו בלבד אלא שעוד נחבאת מתחת הספסל למרמס רגליהם של היושבים כאן?!

והרי המסר נוקב ויורד עד חדרי בטן; הן ביד כל אחד מאיתנו כרטיס כניסה למחלקה הראשונה, כרטיס שעליו רשום: 'כל העונה אמן בכל כוחו פותחים לו שערי גן עדן' (שבת קיט ב), ושערי גן עדן, כידוע, הם כל שערי השפע והסייעתא דשמיא שבאמצעותם ניתן להגיע להשגות רוחניות גבוהות.

מה גדולה היא הזהירות הנדרשת מאתנו, לא להיות כאותו שוטה המאבד את מה שנותנים לו, ואינו מכיר בערך המתנה הנפלאה הלזו הנקראת 'אמן בכל כוחו', אלא להכיר בערכה ולהשתמש בה ככל שנוכל. 'נוטרי אמן' ח"א עמ' מט

• כדאי לסבול שבעים שנה

אמר הגאון רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל בשם הסבא מקלם:

כדאי לו לאדם לרדת לעולם הזה ואף לסבול בו ייסורי איוב במשך שבעים שנה, ולו בשביל שיענה 'אמן' פעם אחת בכל ימי חייו. 'תפילת חנה', הקדמה

• 'וידעת... והשבות אל לבנך'

רבותינו הפליגו מאוד בשבחו של העונה אמן שקורעין לו גזר דינו (תיקו"ז מ א) ופותחין לו שערי גן עדן (שבת קיט ב), ובפרט אמרו ש'גדול העונה אמן יותר מהמברך' (ברכות נג ב), ויש לבאר את הסוד הצפון באמן, מפני מה יש לה כוח גדול כזה?

והנה, לב יודע מרת נפשו, כי פעמים רבות שומע האדם תוכחות מוסר מדברי תורה ונביאים, חכמים וסופרים, דברים המפלחים כליות ולב, ונפשו מתעוררת להתחזק, אלא שבפועל לדאבון לב זמן מה לאחר מכן נשכחים הדברים מקרב

לב ולא נותר מהם כל זכר. נראה כי סיבת הדבר היא מפני שחסרה לנו מחשבה אחת חשובה ויסודית, והיא: להתבונן ולהפנים כי הדברים ששמענו אינם דברים של מה בכך, אלא הם דברי תורה שאמיתותם אינה מוטלת בספק, ואף אם יחיה האדם בשקר כל ימיו, לא תיפול מאמיתותם כשערה ארצה, וסופו להיענש על שסטה מהם. אם נשוב ונהרהר במחשבה זו שוב ושוב בכל עת שנשמע דברי מוסר, אזי לבטח נתרגל להשיב אל ליבנו כי אין לנו עצה אחרת אלא להתנהל לאורם, ואז ישפיעו הדברים על עומק נשמתנו.

"זהו סוד מה שאמרו: 'גדול העונה אמן יותר מן המברך', שייתן דעתו... לחשוב בלבו ולומר לנפשו: הלא היא המציאות, ואי אפשר לעשות אחרת, ומוכרח אני לחיות על פי הדברים האלו... וזהו ענין אמרם: 'העונה אמן בכל כחו פותחין לו שערי גן עדן', ובזה נדע כי לא דברו חז"ל דברי הבאי חלילה או גוזמא בעלמא להלהיב הלבבות, כאשר נדמה כן לקלי הדעת, בראותם דברי חז"ל אלו מה שעשו כל הרעש הזה על דבר קל כזה לענות אמן. אכן לפי מה שבארנו נראה שאינם דברי גוזמא, כי אם דברים אמתיים בנויים על מסתרי כחות נפשונו".

'יסודי הדעת' [לר"מ רוזנשטיין משגיח דלומז'א] פרק כז

♦ תורה ותפילה בזכות אמן

התחבולה הראשונה שעשו היוונים כדי 'להשכיחם תורתך' הייתה - למנוע מישראל להתפלל כהוגן. כי אם התפילה אינה כדבעי אי אפשר ללמוד תורה, שכן רק על ידי תפילה כהלכה אפשר להיות בן תורה, אך אם התפילה היא שלא כדת, ואפילו אם רק מחסרים בה אמן אחת, כבר יש בכך מניעה ללימוד התורה.

'שפע חיים' רעוא דרעוין ח"א פר' תולדות מאמר ב אות ה

♦ 'העולם' צריך להתעורר יותר

איתא במדרש (דברים רבה ז א): "אין גדול לפני הקב"ה יותר מאמן שישראל עונים"; אולי צריך העולם להתעורר יותר, ולידע גודל חשיבות ומעלת עניית אמן, העולם אין יודעים במה זכו [וואס מ'פארמאגט], דבר גדול כזה כעניית אמן...
'לב שמחה' כי תשא

♦ עניית אמן - רושם גדול

לא כל אדם זוכה לדעת איזו מצווה היא חשובה יותר ואיזו פחות. כי למשל אצל בני אדם הפשוטים יכול להיות שעניית אמן היא מצווה שאינה חשובה כל כך, אבל גדולי תורה ויראים יודעים אשר בעניית אמן הם עושים רושם גדול, כי

"גדול העונה יותר מן המברך" (ברכות נג ב), וגם אמרו (שבת קיט ב): "כל העונה אמן בכל כוחו פותחין לו שערי גן עדן"..." 'ברכת יצחק' [מעלין] פרשת עקב

• יקרתה של אמן אחת

סיפר אחד מתלמידיו של הגאון רבי יעקב קמינצקי זצ"ל:

בסוף ימיה של אמי ע"ה סבלה היא ממחלות וייסורים שונים. ראייתה ושמיעתה נחלשו וגופה הפסיק מלתפקד, עד שנפלה ל'מרה שחורה' ואיבדה כל טעם בחייה.

התייעצתי עם מורי ורבי כיצד אוכל לחזק את רוחה, והוא אמר לי:

לאחר שהתאבק יעקב אבינו עם המלאך, אמר לו המלאך 'שלחני כי עלה השחר', ופירש רש"י שהמלאך בקש לומר שירה כיון שבאותו יום הגיע זמנו לומר שירה; והנה, המלאך הלזה נברא עם כל שאר המלאכים בששת ימי בראשית - כאלפיים שנה לפני אותו מעמד, והרי מסתבר שגם המלאכים זקוקים לסוג מסויים של 'פרנסה' בכדי להתקיים, רואים אנו מכאן שכדאי למלאך להיבראות ולהתפרנס ע"י ה' יתברך במשך אלפיים שנה אך ורק בכדי שיוכל לומר שירה לרגע אחד!

סיים הגר"י: אם הייתה מצליח לגרום לאמך להעריך את הכח של אמן אחת, של ברכה אחת, או של פרק תהלים אחד שהיא עדיין מסוגלת לומר, היתה בודאי מבינה ששוה לה לחיות ולו בשביל זה בלבד אף אלפי שנים, וזו סיבה טובה להקב"ה אף לפרנס אותה למשך אותן אלפי שנים...

'במחיצת רבנו' [הגר"י קמינצקי זצ"ל] עמ' קפא

• פועלת גדולות ונצורות

כל אמן שעונים מקרבת את הגאולה ופועלת גדולות בעולמות העליונים. הצדיק רח"מ מנדל זצ"ל, קובץ 'צהר' ח"ו עמ' שצח

• לדעת כי ה' הוא האלוקים

רגיל היה המשפיע רבי אלי' ראטה (משב"ק הרבי ר' שלמה מזוועהיל זי"ע) לעורר תמיד בדרשותיו על חשיבות עניית אמן בכונה. באחת ההזדמנויות אמר:

'עלינו לדעת את גודל חשיבות עניית אמן על הברכות, כי הרי ידוע ש'אמן' בגימטריה צ"א [כצירוף הגימטרייה של שמות הוי"ה ואדנות], וכשעונים אמן,

נעשה היחוד הנפלא של קודשא בריך הוא ושכינתיה, שזהו תכלית הכל - לדעת שה' הוא האלקים'.
'איש חסיד היה' [תולדות רבי אלי' ראטה] עמ' רלא

♦ 'כי אם ליראה'

במסכת שבת (ק"ט ב) תמנה הגמרא: "מאי אמון?" ותרצה: "אמר רבי חנינא: א-ל מלך נאמן!" וביאר רש"י שכונת הגמרא לשאול כיצד משתמעת קבלת עול מלכות שמים על ידי עניית אמון על כל ברכה וברכה? ועל כך תירצה הגמרא: ש'אמן' הוא ראשי תיבות "א-ל מלך נאמן", והיינו שעל ידי עניית אמון מאמין ומעיד האדם על בוראו, שהוא א-ל מלך נאמן.

יש להוסיף על כך, שכיון שעניינה של ברכה הוא יראת שמים - כפי שדרשו חז"ל את מצות אמירת מאה ברכות מן הפסוק (דברים י"ב): "מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה", והיינו, שהזכרת שם שמים בכל אחת ממאה הברכות מביאה את האדם לידי יראת שמים, אם כן, אף העונה אמון מסכים ומקבל על עצמו יראת שמים, ומכאן גודל מעלתו.
'נוטרי אמון' ח"א עמ' קפט

פרק ב

חובת ההשתדלות לעניית אמן

אוצר עובדות, הנהגות ומאמרים, מהם נוכל ללמוד כי על האדם להתאמץ לתור ולחפש אחר כל הזדמנות לענות אמן, וכן על החובה לברך בקול כדי לזכות את זולתנו בעניית אמן

• לא לשוח בחזרת הש"ץ

"וכל מי ששומע ברכה, חייב לומר אמן, אף על פי שאינו מחויב באותה הברכה וכבר יצא ידי חובתה. משום שהוא מרבה לשבח ולפאר ולרומם לשם הנכבד והנורא בזה, שלא יזכרהו ולא ישמע זכרו מבלי לצרף לו שבח או אמירת אמן למי שרוממו..."

ומה שחייב אותי לעשות זאת הוא, שהאנשים כולם בשעת תפלת שליח ציבור אינם משגיחים למה שהוא אומר, אלא מסיחין זה עם זה ויוצאין החוצה והוא מברך ברכה לבטלה כמעט, הואיל ואין שומע לה. וכל מי שאינו בקי, כאשר הוא רואה תלמידי חכמים וזולתם מסיחין וכחין ורקין ומתנהגין כמי שאינו מתפלל בשעת תפלת שליח ציבור, עושה גם הוא כזה, ונקבע בלבבות האנשים כולם, שאין תפלה אלא בעת הלחש. ואנו אומרים באיסורי תורה עת לעשות לד' הפרו תורתך ומכל שכן בתקנת התפלה, ובזה יש משום הסרת חלול השם, שחושבים בנו שהתפלה אצלנו שחוק ולעג..."

• לסיים הברכה במהירות

הרא"ש היה ממנהר לסיים את ברכות קריאת שמע לפני החזן, כדי שיוכל לענות אמן אחר ברכתיו.

טור או"ח סוף סי' נט

• גוזל את המצוות

האומר ברכות התורה ושאר ברכות בלחש הרי זה חוטא וגוזל את המצוות, שהרי אין הסובבים יכולים לענות אמן אחריו אלא אם מברך בקול רם. את החובה לברך בקול רם ניתן אף ללמוד מכך שציותה התורה על הלויים במעמד הר גריזים והר עיבל לומר את הברכות והקללות בקול רם, ככתוב (דברים כז יד):

"וְעָנּוּ הַלְוִיִּם... אֶל כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל קוֹל רֶם", כדי שיוכלו ישראל לענות אמן אחריהם, ככתוב (שם טו): "וְעָנּוּ כָּל הָעָם... אָמֵן".
'ספר חסידים' רנד

למה תפילתנו כדי לענות אמן

"חייבים כל המסובים לברך מילה במילה בלחש עם המברך ברכת המזון, אפילו חתימת הברכות, רק ימהרו מעט ויקדימו את עצמם לגמור כל ברכה, כדי שיוכלו לענות אמן אחר כל ברכה של המברך ברכת המזון. וכן בתפילה, מחויב כל אחד למהר את עצמו כדי שיענה אמן".

'אור צדיקים ודרך סעודה' [למהר"ם פאפירש מגורי האר"י] תיקון הסעודה

• צריך תשובה גדולה

"צריך תשובה גדולה למי שאינו עונה אמן, ואף שרק פעם אחת לא ענה, דהיינו כששמע איזה ברכה, אפילו על פרי או שמברך חברו על איזה מצוה, ומכל שכן בתפילת הש"ץ... וכן להיפך – שכר טוב על כל אמן שענה".

'אור הישר' [למהר"ם פאפירש מגורי האר"י] עמוד העבודה ז יח

• לענות אמן בשמחה

"ועיקר כוונת עניית אמן היא השמחה והחדווה במחשבתו על גודל אלקותו יתברך שמו, ששמע שבח והודאה אמיתית שאינה כוזבת בשום פנים ואופן, יוצא מפי המברך להבורא יתברך שמו, ועונה אמן. ויכוין במחשבתו: 'אמת היא ההודאה שיצא מפי המברך ליוצרי יתברך שמו'... מכך יתלהב לב האדם להשתדל ולהתאמץ לשמוע הברכה מפי המברך, כדי לענות אחריה אמן לעשות נחת רוח לבורא יתברך שמו...".

'סידור נהורא השלם' פט"ו

• ברכות בקול רם

כל איש מישראל חייב לומר ברכותיו בקול רם, כדי שישמעו בני הבית או שאר העומדים אצלו ויכונו לענות אמן. שמלת אמן היא עדות על הברכה שהיא אמת, ואם יאמר בלחש הרי הוא כמעלים עדות על הדבר. 'ספר הגן ודרך משה' ליום י"א

• גדול עונו מנשוא

בשעת חזרת הש"ץ אל יפסיק חס ושלום אפילו בדיבור קל עד שיסיים השליח ציבור שמונה-עשרה. ולא כפי שנהגו המוני עם שבשעה שהחזן חוזר תפילת שמונה עשרה הם אומרים בקשות ומעמדות... שכן אם חס ושלום אפילו אחד מכל השומעים אינו עונה אמן – גדול עונו מנשוא... ובפרט שהמון העם הרואים

אותו מביאים לעצמם ראייה מתלמיד חכם זה שהוא מפלפל בשעת חזרת הש"ץ, ומתוך כך המה מפטפטים במילי דעלמא, ונמצא גורם בזה רעה לעצמו ולאחרים והרי הוא בכלל ירבעם בן נבט שחטא והחטיא. 'ספר הגן ודרך משה' ליום ט"ו

• סוד אריכות הגלות

מעשה בחסיד אחד שהתענה בכדי שיגלו לו משמים את סוד טעם אריכות הגלות, ונתגלה לו בחלום: "איך תבוא הגאולה והעולם אינם משגיחים לענות אמן על ברכות הגאולה..." [ברכת "המחזיר שכינתו לציון", לפי שקהל פותח מיד ב'מודים דרבנן', וברכת "ופרוש עלינו" לפי שהעם פותח מיד באמירת "ושמרו"].

"על כן, בכל מקום שאני נוסע לזכות הרבים, מורה אני לחזנים להמתין מעט אחר סיום הברכות הנ"ל ולהכות באגרוף על התיבה כדי להזכיר לקהל לענות אמן. ואם מנערתו יתרגל הנער בזה, יעשה לו ההרגל לטבע בזקנותו ולא יסור ממנו, ואם לא יעשה החזן כן, יכול הוא לגרום חלילה מיתה לאותו ששמע ולא ענה אמן, או שיבוא לידי עניות ועני חשוב כמת. על כן, אחי ורעי, לא יהא אמן הזה קל בעיניכם, ואין האדם נקרא צדיק אלא אם קיים בכל יום צ' אמנים.

ועתה בעוונותינו הרבים גם אחר ברכת 'מחיה המתים' אין נוהרים לענות אמן מתוך שמתחילים מיד לומר 'קדושה', וכיון שאלו ג' אמנים גדולים מאד אשר בהם תלוי הגאולה, על כן כל אחד יהיה נזהר בזה מאד".

'ספר הגן ודרך משה' ליום יא

• לא לאסוף צדקה בחזרת הש"ץ

"נכון וישר הוא מנהג ארץ ישראל, וכן צוה האר"י זלה"ה, שיסובב הגבאי לגבות את הצדקה ב'ויברך דוד'. ולא כפי שנהגו בשאר הארצות שהגבאי גובה צדקה בעת חזרת הש"ץ ומתוך כך אין מחשבת העם מכוונת על שמיעת התפילה, לומר אמן כדינה".

'שני לוחות הברית' רמזי אותיות אות שסט

• 'בנים לא אמן במ'

"רבים מעמי הארץ, המקלים בכבוד ה', תבקע הארץ לקולם לענות אמן כשהשליח ציבור אומר 'היום תאמצנו' בימים הנוראים, ואף מזרזים עצמם ואת בניהם הקטנים לענות אמן, ואולם בשמעם ברכות וקדישים - אין קול ואין עונה.

קורא אני עליהם 'בנים לא אָמְן במ' (דברים לב כ) - 'לא אָמְן במ', על אשר עשו את הטפל עיקר ואת העיקר טפל".

'חמדת ימים' ג ז יט

• לעבור לפני המתפלל

נראה להקל לעבור לפני המתפלל כדי לענות אמן, כי אין ספק בלבול-דעת-חבירו מוציא מידי ודאי מצוה - לענות אמן. 'אשל אברהם' [בוטשאטש] סי' קב

• אם תבקשנה ככסף

"ראוי לכל אדם להשתדל לרוץ ולהמתין על עניית אמנים, ומי יתן והיה שישתדלו על עניית אמנים כמו על ריוח איזה פרוטות. על כגון זה נאמר (משלי ב ד): 'אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת ה'". והן רבים מעמי הארץ אין חוששים לענות בהיותם בבית הכנסת, ועומדים ומשיחין זה עם זה ואין מפסיקים משיחתם, וכל שכן שאין ממתנינים אפילו רגע כדי לענות - שרי להו מרייהו כי לכל העם בשגגה...". 'חסד לאלפים' [לבעל 'פלא יועץ'] נו א

• 'אל תמנע טוב מבעליו'

"כתיב (משלי ג כו): "אל תמנע טוב מבעליו בהיות לאל ידך לעשות"; מה מאד צריך ליהרהר לומר הברכות בקול רם. אם יש אנשים שיודע בהם שחפצים לענות אל ימנע טוב מהם, ולו תהיה צדקה יותר ממנה, כי גדול המזכה. וכל המעשה את חבירו לדבר מצוה מעלה עליו הכתוב כאלו עשה. ועוד כתבו הפוסקים (רמ"א קסז ב) שהעונה אמן יענה גם כן בקול רם כדי שישמע המברך ויכוין המברך להיות שומע האמן כעונה, והעונה יכוין להוציא ידי חובת ענייה להמברך, ומהמברך והעונה יתקלס עילאה ועליהם תבא ברכת טוב". 'פלא יועץ' ערך אמן

• 'חטאו בכפליים' - בעניית אמן

במדרש (איכ"ר א נז) דרשו מלשונות הכתובים כי בתקופת החורבן ישראל "חטאו בכפליים" ומשום כך "לקו בכפליים", ואף לעתיד לבוא הם "מתנחמים בכפליים". ופירש הר"א אשכנזי מלובלין, כי "חטאו בכפליים" היינו שלא היו עונים אמן (ראה רות רבה פתיחתא ד) שהיא כוללת בתוכה את שני השמות - הוי"ה ואדנות, ועל כן "לקו בכפליים" כפי שמבואר בזוהר הקדוש (וילך רפא א) ענשו הקשה של המזלזל באמן, ולעתיד לבוא יגאלו בזכות שיחזרו להקפיד על עניית אמן, כמבואר במדרש (שוח"ט תהלים לא) שישראל נגאלים בשכר עניית אמן.

רמז לכך נוכל למצוא בלשון הכתוב (דברים לב כ-כב): "ויאמר אסתירה פני מהם... כי דור תהפוכות המה בנים לא אָמֵן בם" - 'לא אָמֵן בם', וכיון ש: "הם קנאוני

בלא א-ל" – שלא ענו אמן ובכך מנעו את ייחוד הוי"ה ואדנות, לפיכך נענשו בעונשים החמורים המבוארים בהמשך הכתובים שם.

'מגילת אליהו' [לר"א הכהן מאיזמיר] דרוש לפורים

• לא להפסיד עניית אמן

כשמגיע זמן ההליכה לבית הכנסת להתפלל, יזהר האדם מאד מלדבר עם רעהו, אף דבר הכרחי, פן אולי על ידי זה יפסיד איזה אמן, או שמא על ידי זה יאחר לסיים תפילתו בלחש, או שלא יוכל כלל להתפלל עם הציבור, ונמצא שבדיבור מועט יאבד טובות הרבה. על כן צריך להזהר בזה מאוד.

'יסוד ושורש העבודה' סוף פרק שמיני

• מסירות נפש לעניית אמן

כשהעלו את גר הצדק מוילנא, הגרף פוטוצקי זצ"ל, על המוקד, מסר הגה"ק בעל יסוד ושורש העבודה את נפשו, והתחזה כגוי כדי לשמוע כיצד הוא מברך: "אשר קדשנו במצוותיו... לקדש שם שמים" ולענות אמן אחר ברכתו. הוא היה היהודי היחיד באותו המקום, ואילו היו ההמון מגלים אותו לבטח היו עושים בו שפטים. הובא ב'פתח דבר' לספר 'יסוד ושורש העבודה', וילנא תרפ"ט

• לעיין בסידור בחזרת הש"ץ

"בחזרת הש"ץ יעיין בסידור, כדי לענות אמן בכל כחו על כל ברכה וברכה".
'צעטיל קטן' [לרבי אלימלך מליזענסק]

• אמן על כל ברכה

"יאמר אמן על כל ברכה ששומע, אפילו מקטן, והכל בכל כחו!".
הרה"ק רבי שמעלקא מניקלשבורג, 'הנהגות צדיקים' ח"א עמ' שז

• גבורים הנוצחים

"ולפי דעתי מהראוי לכל אדם לחזר אחר עניית כל האמנים בשמיעת הדברים מהברכות המחויבות בכל יום כי הם 'גבורים הנוצחים' (ראה ברכות נג ב)".
מכת"י רבי אהרן מקרלין, הובא בהנהגות וסדר היום של צדיקי קרלין עמ' כט

• קנס למבורך בשקט

"זה שאמרנו ששכר ברכה עשרה זהובים, דווקא כשהוא אומר אותה בקול רם שהוא מזכה את הרבים שעונין אמן. והרי זה כבודו של השי"ת לברכו בפני קהל עם, כפי שנאמר (משלי יד כח): 'ברוב עם הדרת מלך', ומכאן ילמד אדם לומר

הברכות בפני הקהל בקול רם, הן ברכות הנהנין והן ברכות השחר, כדי שהקהל יענו אמן. ובפרט הברכות שאומרים כשעולים לתורה, שמן הדין יש לאמרם בקול רם כדי שישמעו האנשים, שאם אומרים בלחש בין השיניים, הרי אלו ברכות לבטלה... אם כן הברכה שאומר אדם בינו לבין עצמו אין לו שכר עשרה זהובים, ולכן כשנוטל הכוס וברך בלחש, חייב לשלם לחבירו הקנס הזה".

'ילקוט מעם לועז' משפטים עמ' תשלא

♦ למסור נפשו כרבי עקיבא

"חייב למסור נפשו על עניית אמן, כמו רבי עקיבא שקפץ מן הגג כמה אמות כדי שישמע הקדיש ויענה אמן (ראה זוהר תרומה קסו א), ורמזו ראשי תיבות 'אמן' – 'אני מוסר נפשי', וראתה זאת בתו של כלבא שבוע ונשאת לו שלא ברצון אביה".

♦ ביטול אמן - פגם באמונה

"ידע כל איש ישראל את חומר איסור שיחת חולין בבית הכנסת, ובזוהר הקדוש מבואר שהסח בבית הכנסת גורם בזה פירוד - שאין נפשו דביקה באלקי ישראל, וגם פוגם באמונה, והיינו, שמחמת שעסוק בדבורו אינו נזהר לענות אמן, כיון שלא שם לבו לסיום הברכה, ואף אם שם לבו - סוף סוף אינו יודע על מה עונה אמן [ובפרט בחזרת הש"ץ שאם אין עשרה שעונים אמן הרי זו ברכה לבטלה], וכיון שהעונה אמן נקרא 'שומר אמונים', נמצא שמי שאינו נזהר בזה פוגם באמונתו".

'מורא מקדש' אות ה, בשם מהר"ם שיף

♦ 'בחזרה, מאוד עמוד במורא'

"הוי זהיר בתשעים האמנים, כהלכתן ישרים והגונים. ובחזרה מאוד עמוד במורא, ואזנך הטה לברכת החזנים. ידיד שורה ועמוד בשררה, בעת עמוד לברך הקצינים. בהאמנים זהירים הם ועונים, בקול יחד גדולים עם קטנים. ואם אחד לבב יפנה ויכחד, וברכותיו בעיניו אין ספונים. הלא נמלא אדון עליו חרונים, ובן מות הוא מזומן לאסונים".

'מזמור לאסף' [למהר"ש שנדוך מחכמי בבל] מוסר להחזרה והאמנים

♦ המלאכים עונים אמן

יכוין שהמלאכים שומעים הברכה או הקדיש ועונים אמן, כי 'אמן' בגימטרייה 'מלאך'. ואם אינו עונה אמן בכונה מקדימין לנשמתו הקליפות ומוליכין אותו לחדרי חושך. ויזהר כל אדם אף בביתו ויאמר הברכות בקול רם, והשומעים יענו

'ברוך הוא וברוך שמו'. וידקדק בעניית אמן, כי פירושו אינו שוה תמיד, רק לפי העניין - פעם פירושו 'אמת' ופעם פירושו 'יהיה כן' ופעם פירושו 'אני מאמין ומודה בזה'. על כן צריך ליתן דעת על זה מאד, ומי שמדקדק כן זוכה ועונה אמן לעולם הבא. ובשני ברכות יזהר ביותר לענות אמן: אחר "המחזיר שכינתו לציון", ואחר "ופרוש עלינו" בליל שבת ויו"ט. 'ספר הפנים' [לר"י מאוסטרהא] עמ' לא

• מה יענה ליום פקודה

"להיזהר מאד בעניית אמן, כי מה יענה ליום פקודה כשישאלוהו: 'למה לא ענית אמן - מה עבודה היא?' ועל זה בא הרמז (תהלים פג יז): 'מלא פניהם קלון' - סופי תיבות אמ"ן".

• לא לאבד אמנים

"בני היקרים, בעת שקראתי מאמרי הזוהר הקדוש המדברים במעלת עניית אמן, תסמר שערך בשרי; אוי לי ואוי לנפשי, כמה פעמים נאבדו ממני כמה אמנים. על כן תזהרו מאד מאד לשמוע כל ברכה מן המברך כדי לידע על מה לענות אמן כראוי, שהרי כבר נודע מחכמינו ז"ל שאף העונה אמן בלא שידע על איזה ברכה ענה נחשב שענה אמן יתומה ח"ו. על כן אֶשְׁנֶה, שלא לדבר שום דבור בחזרת הש"ץ או קדיש, ובזה תזכו לכמה ברכות בעולם הזה ובעולם הבא".

מתוך צוואת רבי מרדכי מפאדייץ, הובאה ב'הנהגות צדיקים' ח"ה עמ' תמה

• עשרות אמנים מתפילה בציבור

"אם יתפלל בציבור, יתרבה לו עוד כמה עשירות מצוות בכל יום מאמנים שעונה על כל ברכה וברכה ששומע, והם: ט"ז של ברכות השחר, ועוד ד' אמנים עד שמונה עשרה, וי"ט אמנים של חזרת הש"ץ... שעולה קרוב לששים אמנים מתפילת שחרית לבד. וגדול זכות השומר לענות אמן על כל ברכה ששומע, כמו שאמרו חז"ל שעבור זה פותחין לו שערי גן עדן..."

'נדחי ישראל' [למרן ה'חפץ חיים] פ"ה

• עזות דקדושה מכפרת על עזות פנים דעבירה

"קחו עמכם דברים ושובו אל ה'" (הושע יד ג), נראה שרמז הכתוב לדברי הגמרא (יומא פו ב) שתשובה מושלמת מתקיימת רק באופן שיזדמן האדם אותו חטא באותו מקום ובאותו זמן שחטא בו, ואם יתגבר שלא יחטא - זו היא תשובה אמיתית. ובאותו עניין - אדם שחטא בעזות מצח ובחוצפה לעיני כל, אם רוצה שתשובתו תהא מושלמת ומקובלת, עליו לקיים כנגד זה: 'קחו עמכם דברים' -

להתפלל ולענות אמן בקול בבית הכנסת, מבלי להתבייש מפני המלעיגים עליו, ואם יעשה כן יקוים בו 'ושובו אל ה' – שיקבל ה' את תשובתו באהבה. דרשות לחם שלמה' [לרש"ז ארנריך משאמלוין] לשבת שובה

♦ קיום הברכה תלוי בעשרה שעונים אמן

אמרו חז"ל (סנהדרין לט א): "כל בי עשרה שכינתא שריא", והנה, כשהש"ץ חוזר התפילה וישנם תשעה שמקשיבים לברכותיו ועונים אמן אחריו, הרי בבחינת 'שומע כעונה' נעשים הם כעשרה המברכים ועונים אמן יחדיו, וכיון שכך השכינה מצטרפת עמם ומעלת הברכה גדלה עד אין שיעור. מכאן עלינו ללמוד עד כמה יש להיזהר בחזרת הש"ץ להקשיב היטב לברכות הש"ץ ולענות אמן אחריו בכוונה, שבכך גורמים שהשכינה מצטרפת ומסכימה לברכות, ולעומת זאת אם אין תשעה שעונים כן, מי יודע אם תתקיים הברכה.

על כן הזהירו כל כך בספרים על חומר איסור הדיבור בשעת התפילה, כי מלבד שהמדברים נמנעים בעצמם מלהקשיב לברכות ולענות אמן כראוי, הרי הם מפריעים לאחרים לענות, ומונעים את הברכה מלהתקיים. והנה, הם מצטדקים ואומרים שהלוא עונים אמן, אך זהו הבל, כי אין זו עניית אמן כראוי. וכל מי שבידו למחות בהם חייב למחות, שלא ייתפס חלילה בעוונם. ומי האיש החפץ חיים לזכות לחיים טובים בעולם הזה ובעולם הבא – ישים עצמו כאלם בעת חזרת הש"ץ, ויכוון על מה שאומר הש"ץ ויענה אמן כראוי, ושכרו הרבה מאוד. 'בית אברהם' [לר"א שרמאן] לך לך

♦ דרגת התפילה עולה

בקרב בני הישיבות, התחלת התשובה יכולה להיות דווקא בפעולות הטובות שאנו עושים – בכך שנקפיד לעשותן כהוגן. דבר זה אפשרי בשימת לב מעטה, ובפרט בדברים שאדם דש בעקביו ומזלזל בהם, אף שהם חמורים מאוד; לדוגמא, בעניית אמן; הרי כמה הלכות נשנו בזה, והכל יודעים עד כמה החמירו חז"ל – באופן מבהיל – באמן חטופה ובאמן יתומה, ואפשר לדון מזה חומר מניעת עניית אמן, וכמו כן נאמרו בזה עוד הלכות לאין שיעור, וההשתדלות בזה מעלה את כל התפילה בדרגתה". 'משנת רבי אהרן מאמרים ח"ב עמ' פ

♦ 'ותשמע הארץ אמרי פי'

המברך בקול רם, ומזכה בהן את השומעים לענות אמן על ברכתו, זוכה שתפילתו תתקבל. דבר זה נרמז בפסוק (דברים לב א): "האזינו השמים ואדברה

ותשמע הארץ אמרי פי"; אימתי מקשיבים משמים לתפילתו של אדם? בעת שמברך בקול רם באופן ש"ותשמע הארץ אמרי פי", ורמז לכך: ראשי התיבות של 'ותשמע הארץ אמרי פי' הינם בגימטרייה צ"ב, כגימטרייה של 'אמן' עם הכולל.

• לברך בקול על התורה

שח הגאון רבי יעקב וייל שליט"א, ראש ישיבת 'שערי תורה':

העליה לתורה בשבת שלפני חתונתי הייתה בבית מדרשו של ה'בית ישראל' מגור זצ"ל. בערב שבת שלח ה'בית ישראל' לזרזני שבעלותי לתורה אברך את הברכות בקול רם בכדי שבאי בית המדרש יענו אמן, כשהוא מטעים דבריו ואומר: 'ראיתי לזרזך על כך, לפי שבעלותך לתורה בהגיעך למצוות, זוכר אני שברכת את ברכות התורה בשקט...'

• לענות אמן ב'שנות השובע'

העולם הזה הוא בבחינת 'שנות השובע', בכל יום ויום יש לאדם אינספור הזדמנויות לאסוף מצוות שילוהו לעתיד לבוא - 'שנות הרעב' שבהן לא יוכל להוסיף עוד זכויות. החכם עיניו בראשו, לנצל כל רגע ורגע, לחטוף עוד דף גמרא, עוד מצוה, עוד ברכה ועוד אמן. ב'שנות הרעב' - בעולם הבא, ירצה אדם לשלם מיליונים בשביל לענות עוד אמן אחת, אך דבר לא יועיל לו, או אז הוא יתגעגע וישתוקק לימי חיותו ויאמר לעצמו: למה לא חטפתי עוד זכויות...

החפץ חיים זצ"ל היה מסמיך לכך את הכתוב בשיר השירים (ג א): "על משכבי בלילות בקשתי את שאהבה נפשי... בקשתי ולא מצאתיהו", 'על משכבי' - בקבר, אז יתחיל האדם לבקש את שנשמתו אהבה כל כך, אך גם אם יחפש ויחפש, לא ימצא דבר. על כן איש נבון וחכם שרואה את הנולד, בודאי לא יחמיץ ולו אמן אחת בעולם הזה...

מדברי המשגיח רבי אלי' לופיאן זצ"ל, ספר זכרון 'חסדי אברהם' עמ' קלב

• 'שופטים ושוטרים' בבית הכנסת

"שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלוקיך נותן לך" (דברים טז יח); נראה לפרש בדרך רמז: 'שעריך' הם שערי גן עדן העתידים להיפתח בפני עונים אמן; הזהירה התורה כי עלינו להעמיד 'שופטים ושוטרים' בכל בית כנסת ובית מדרש שיזהירו את העם שלא ידברו בשעת התפילה ויקפידו לענות אמן בכוונה

כראוי, למען ייפתחו שערים אלו לפניהם כשיעלו לעולם העליון, כפי שהבטיחו חז"ל (שבת קיט ב): "כל העונה אמן בכל כחו פותחין לו שערי גן עדן".
'עטרת יהושע' שופטים עמ' פו

• 'אמן' עד כלות הנפש

"גדלותו של הגאון רבי ראובן יוסף גרשונוביץ זצ"ל נבעה מכך שכל הנהגה שברוחניות עשה בכל כוחות נפשו ממש... כך גם בתפילה... העידו בני ביתו כי רגעים ספורים קודם יציאת נשמתו בקש לשמוע ברכות השחר, והתגבר בכל שארית כוחותיו לענות אמן כשבכל ברכה הולך כוחו ונחלש, עד שאזלו כוחותיו, ונתקיים בו, 'אדם כי ימות באהל'..."

מתוך הספדו של הגרי"ג אידלשטיין בשעת הלוויה, 'ניצוצי אש' עמ' קפה

• על מה מקפידים בשמים?

שנת תשס"א. בליל שבועות חג מתן תורתנו נפטר בבני ברק אברך חשוב, שקדן ומתמיד עצום, רבי משה הורביץ זצ"ל. לאחר פטירתו התגלה בחלום לחברותא שלו מכולל חזון איש, שאלו החברותא: 'התוכל לגלות לי מה רוצים מן השמים שנתקן...?', אמר לו רבי משה: 'להקפיד על עניית אמן כהלכתה! בשמים מקפידים מאוד על מי שאינו נזהר בכך'.
'נוטרי אמן' ח"ב עמ' שכ

עניית תשעים אמנים ביום

לחובת ההשתדלות בעניית אמן קבעו חכמים מכסה - לענות תשעים אמנים מידי יום. להלן יובאו מקורות, הארות וביאורים הנוגעים לתקנה חשובה זו.

• המרחם בצדק"ה

התפילה נקראת 'צדקה', שהיא: צ' אמנים, ד' קדושות, ק' ברכות, ה' חומשי תורה, ועל כך אמר הכתוב (משלי יד לד): "צִדְקָה תְרוֹמֵם גּוֹי" – שבזכות 'צדק"ה' זו מרחם הקדוש ברוך הוא על בריותיו. תיקוני זוהר חדש, ח"ב פג א

• דורון למלך

כשישראל עונים תשעים אמנים, הרי הם נותנים דורון לקב"ה בימין שהיא צדקה, ובאותה שעה נפתחים השמים ומלאכי מעלה מקבלים מתנתם. תיקוני זוהר, תיקון יח דף לג א

• חמש עשרה ווים

מי שחושש שלא יוכל לענות תשעים אמנים במשך היום, יכוון בתפילת 'אמת ויציב' בחמש עשרה ווי"ם הפותחות את התיבות: "ויציב ונכון וקיים וישר ונאמן ואהוב וחביב ונחמד ונעים ונורא ואדיר ומתוקן ומקובל וטוב ויפה". חמש עשרה ווי"ם אלו עולים יחד למניין צ', ויעיל לו הדבר במקום אמירת צ' אמנים. תיקוני זוהר חדש ח"ב דף פג א

• 'צדק"ה בכל יום

בכל יום צריך כל אדם לעשות 'צדקה', דהיינו לומר: צ' אמנים, ד' קדושות, ק' ברכות, ה' חומשי תורה - ויש אומרים ה' קדישים. 'מעבר יבק' עתר ענן הקטורת פרק ח

• צ' אמנים - על ברכות

בכלל צ' אמנים שצריך האדם לענות מידי יום, נכללים רק אותם אמנים שעונים על ברכות ולא אמנים שעונים על קדיש. שו"ת רמ"ע מפאנו סי' קט

• צ' אמנים מציל ממזיקים

כל האומר צ' פעמים אמן בכל יום אין המכשפות יכולות להזיק לו. כך שמעה אשה אחת ממכשפה ששלחה חברותיה לקחת את היילוד החי והיא הייתה ישנה, והשיבה המכשפה שאינה יכולה, כיון שאמו ענתה צ' פעמים אמן היום, והתעוררה האשה ושמעה זאת. 'מדבר קדמות' [לחיד"א] מערכה א אות לג

• העונה צ' אמנים נקרא צדיק

כתבו חכמי אמת, שלעתיד לבוא ישאל כל אדם אם היה 'צדיק', דהיינו אם קיים בכל יום את מכסת הדברים שבקדושה שנרמזו באותיות צדי"ק: - צ' אמנים ד' קדושות, י' קדישים, ק' ברכות, שאין האדם נקרא צדיק אלא אם כן הקפיד על כך. 'ספר הגן ודרך משה' ליום יא

• 'צדיק באמונתו יחיה'

"ישתדל אדם להתפלל בבית הכנסת דווקא עם הציבור ויהיה מובטח גם כן שיענה התשעים אמנים, ויקוים בו 'צדיק באמונתו יחיה' כפשוטו - שבזכות הצ' אמנים יזכה לחיים טובים וארוכים בזה ובבא, ולישב למעלה במדור הצדיקים אשר אף במיתתן הם קרויים חיים, ויחיה חיים נצחיים". 'ואמרו אמן' ח"ב אות כח, בשם ספר קדמון

• זוכה לחיי העוה"ז והעוה"ב

"העונה אמן מחבר השני שמות [הוי"ה ואדנות] יחד, ומבקש שיאמן ה' דבריו שהבטיח לקבץ גלויותנו, ומאמין בכל מצוותיו שהם מורים על קדושתנו, ומוסיף אור לנשמתו משני שמות המרומזים בתיבת אמן. והעונה אמן בעולם הזה זוכה לענות אמן בעולם הבא. וצריך לזהר בה מאד מאד, כי שכרו הרבה מאד בעולם הזה ובעולם הבא, ובזכות עניית תשעים אמנים זוכה לחיי העולם הזה שמשלימין לו שניו, ולחיי העולם הבא שזוכה להבין תורה שבכתב ובעל פה". רבי נטע משינאווע, הנהגות צדיקים ח"א עמ' רעא

• תשעים אמנים כקטורת

"כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת" (במדבר ז יד). "זהב מלאה" בגימטרייה תשעים כנגד תשעים אמנים שצריך אדם לענות בכל יום. ללמדנו שהעונה תשעים אמנים בכל יום כקטורת חז"ל, תפילתנו נחשבת לפני הקדוש ברוך הוא כקטורת. 'תולדות יצחק' - אלף המגן [לרבי יצחק אבוחצירא] עמוד נ

• לעשות נחת רוח

עניית תשעים אמנים ושאר דברים שבקדושה כונו בזוהר הקדוש בדווקא בשם 'צדקה', ללמדנו שעל האדם לעשות את אלו הדברים, לא לשם קבלת פרס, כי אם כדרך 'צדקה' - לעשות נחת רוח ליוצרו, ואם הוא מדקדק לעשות כן משמים מלמדים עליו זכות, ומקבל הקדוש ברוך הוא תפילתו בימין צדקו.

'באר לחי רואי' [לרצ"ה ממונקאטש] על תקו"ז דף לג א

• 'ברוך ה' לעולם אמן ואמן'

מצאתי כתוב בספר 'כתר מלכות' (בכתיבת יד): מנהג יפה שיאמר האדם בכל יום את הפסוק: "בְּרוּךְ ה' לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן" (תהלים פט גג) ארבעים וחמש פעמים. בעת שהוא אנוס ואינו יכול לענות, כגון שהוא יושב בבית לבדו ואין הולך לבית הכנסת מחמת אונס, תועיל לו הנהגה זו במקום תשעים אמנים שחייב הוא לענות בכל יום. ונראה לי שמנהג יפה הוא זה.

וכן אני נהגתי לומר פסוק זה כמספר הנזכר בכל יום, אחר פרשה של ברכת כהנים הנאמרת אחר ברכות השחר בכל יום. ועשיתי כן כדי שלא תשכח אמירתם ממני, מאחר שעשיתי לה זמן קבוע.

'בן איש חי' ש"א פר' וישב אות טו

• לא לאבד אף אמן אחת

"אל תהי עניית אמן קלה בעיניכם. כי אין האדם נקרא צדיק אלא אם כן ענה בכל יום תשעים אמנים. אם כן, מי הוא זה שיראה כל אלה ולא תסמר שערות גופו, וכארי יעמוד על משמרתו משמרת הקדש שלא יאבד אפילו אמן אחת".

'שיח יצחק' [לרבי אליהו מני] עמ' רעט

• הלך למנין אחר

הצדיק רבי סלמן מוצפי זצ"ל היה מאריך מאד בתפילתו, וכשסיים להתפלל תפילת לחש של שמונה עשרה כבר סיימו הציבור את התפילה. על כן היה מטריח עצמו ללכת למנין אחר כדי להשלים קדושה ותשעים אמנים.

'דברי שלום' מו טז

• חסרון בשלימות ה'צדיק'

אם חסר לאדם אחת מהמכסות שקבעו חכמינו לאמירת דברים שבקדושה, שהם: צ' אמנים, ד' קדושות, י' קדישים, ק' ברכות, הוא כבר לא צדיק! אין זה עניין של עוד אמן או פחות אמן, יש לנו כאן בנין של 'צדיק' - ואם חסר לנו אמן אחת, כל הבניין של הצדיק חסר! כפי שאדם שחסרה לו אצבע אחת, אינו

'אדם' פחות אצבע, אלא הוא בגדר 'בעל מום' שחסר לו בשלימות ה'אדם', כך אדם שלא השלים מכסה זו, חסר לו בשלימות ה'צדיק'.

'נפש שמשון' על סידור התפילה עמ' קלח

♦ תשעים מציל מתשעים

אמר הגאון רבי יצחק זילברשטיין: כפי שידוע שאמירת מאה ברכות נתקנה כדי להציל ממאת הקללות הכתובות בתוכחה, כך אפשר לומר שטעם אמירת תשעים אמנים היא בכדי להציל ממנין תשעים המומים הפוסלים בכהנים, וכפי שמנאם הרמב"ם (ביאת מקדש ח א). ויש שמצאו לכך סמך: 'המום' בגימטריה 'אמן' – צ"א.

♦ 'אין, מי, נודה'

המתפלל ביחידות, או שנמצא במקום ישוב נדח שאין שם מנינים בימות החול ומשום כך אין לו אפשרות לענות תשעים אמנים, נראה שיוכל להשלים למנין תשעים אמנים על ידי אמירת תפילת: 'אין כאלוקינו... מי כאלוקינו... נודה לאלוקינו', שראשי תיבותיה אמן. 'נוטרי אמן' ח"ב עמ' קנח

אמירת ברכות השחר בחברותא

מנהג קדום היה בישראל לברך ברכות השחר איש באזני רעהו, בכדי לזכות זה את זה בעניית אמן, ובכך אף להשלים את חובת עניית תשעים אמנים ביום. להלן מקבץ אמרות, פנינים והנהגות בעניין זה.

• מנהג אבותינו בידינו

כיון שצריך כל אדם לענות מידי יום תשעים אמנים על ברכות. לפיכך נהגו רבים לברך ברכות השחר בבית הכנסת בצוותא, באופן שהאחד מברך בקול רם וחבריו עונים אמן על ברכתיו, ולאחר מכן אחד העונים עומד ומברך ברכתיו שלו וחבריו עונים אמן, וכן כל החבורה כולה, וכך זוכים לענות תשעים אמנים. 'שלחן ערוך' או"ח ו ד; 'משנה ברורה' שם ס"ק יג

• מנהג ישיבות בבל

"בבבל יש שלשים בתי כנסיות... ולמי שמצוה ראש הישיבה להתפלל, אחד אומר ביחיד 'מאה ברכות' [ברכות השחר שנתקנו כדי להשלים מאה ברכות (טור או"ח מו)] ועונים אחריו אמן, ואחר כך יעמיד אחר שיאמר 'ברוך שאמר' בקול רם...". 'סיבוב הרב רבי פתחיה' [לר"פ מרגנשבורג שחי לפני כאלף שנים] עמ' 34

• הנהגת רבנו האר"י הקדוש

האר"י הקדוש היה עונה אמן אחר המברכים ברכות השחר בבית המדרש, אפילו היו מאה היה עונה אמן אחריהם. ואפילו באמצע פסוקי דזמרה. 'שערי תשובה' שם ו ה

• רעים אהובים

"ומה טוב להנהיג שש"ץ יברך ברכות השחר בקול רם, והעונים יכוונו שלא לצאת ידי חובת ברכה, ולא זו בלבד, אלא חברים הישנים בחדר אחד... ישכימו לברך כל אחד לעצמו, וחבריו יענו אמן, ואחר כך אל בית אלקים יהלכו ברגש. ומי שמברך לעצמו, ואח"כ אשתו ובניו גדולים וקטנים מברכים לו כהאי גונא, אין לך רעים אהובים יותר מאלה. והוא הדין למברכים בבית הכנסת זה אחר זה, לזכות את הרבים שיענו אמן בכינופיא" 'שו"ת הרמ"ע מפאנו' סי' קט

• כנהר שלומך וצדקתך כגלי הים

"לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי הים..." (ישעיה מח יח);
 "למצותי מלשון צוות וחבורה, ויהיה פירושו: 'לו הקשבת' - שהיית ממתין
 ומקשיב לענות אמן על כל ברכה שתשמע מחברך - צוות לך בבית הכנסת, יהיה
 שכרך כנהר שלום..."
 ח"א מהרש"א ברכות ו א

• כך נתפשט המנהג

"כתב מרן בבית יוסף: יש נוהגין שאחר שבירך אחד ברכת השחר וענו אחריו
 אמן, חוזר אחד מהעונים אמן ומברך ועונים אחריו אמן, וכסדר הזה עושים כל
 אותם שענו אמן... וכידוע נתפשט המנהג בכרכים ועיירות גדולות כדברי מרן"
 'ברכי יוסף' או"ח סי' תרעז

• שומר ומצפה

במסכת שבת (ק"ט ב) דרשו חכמים מן הפסוק (ישעיה כו ב): "פתחו שערים ויבא
 גוי צדיק שומר אמונים", ששערי גן עדן נפתחים בפני העונה אמן, ולפי פירוש
 רש"י (בראשית לו יא) ש'שומר' האמור בפסוק זה משמעותו - ממתין ומצפה, יש
 להקשות: מפני מה מבין כל הדברים שבקדושה, רק על האמן יש להמתין
 ולצפות?

ביאר רבי משה זכות ממנטובה, מגדולי מקובלי איטליה:

בזוהר הקדוש (תיקו"ז דף לח א) קבעו חכמים מכסה יומית לאמירת דברים
 שבקדושה, והיא: 'צדי"ק' - 'צ' אמנים, 'ד' קדושות, 'י' קדישים וק' ברכות. והנה,
 כדי לעמוד במכסת הקדושות, הקדישים והברכות אין צורך להתאמץ במיוחד,
 שכן המתפלל שלש תפילות בכל יום במניין יכול לעמוד בכך בנקל. אך כדי
 לצבור תשעים אמנים על ברכות (שכידוע, במכסה זו נכללים רק אמנים על
 ברכות, כפי שכתב בשו"ת רמ"ע מפאנו סי' קט), צריך האדם להמתין ולצפות
 לכל ברכה, ואף לשמוע ברכות השחר מכמה אנשים (כמובא בשו"ע או"ח ו ב) ולכך
 נאמר לגבי זה לשון שמירה וציפייה. פירוש הרמ"ז על הזוהר, וילך רפה א

• אמן מדאורייתא

דעת הרמב"ן (סה"מ, שכחת העשין לדעת הרמב"ן, מצוה טו) שברכת התורה הינה מצוות
 עשה מן התורה, וכן דעת רבים מן הראשונים והפוסקים (ראה משנה ברורה ריש סי'
 מז).

כתבו הפוסקים כי לדעה זו אף עניית אמן אחר ברכת התורה הנאמרת בשחר

הינה מצוות עשה מן התורה, ולדבריהם כל השומע ברכת התורה ואינו עונה
אמן אחריה הינו מבטל מצוות עשה דאורייתא.

'צדה לדרך' דברים לב ג ; 'תיבת גמא' [לפמ"ג] שם ; 'פרי מגדים' א"א רטו ו

♦ צ' אמנים בברכות השחר

"יש נוהגין שאחר שבירך אחד ברכת השחר וענו אחריו אמן, חוזר אחד מהעונים
אמן ומברך גם כן כל ברכות השחר, ועונין אחריו אמן. וכסדר הזה עושין כל
אותן שענו אמן תחלה, ועושין כן כדי לענות צ' אמנים בכל יום".

'שו"ע הרב' או"ח ו ט

♦ הביאני המלך חדריו

רמז נפלא על חשיבות עניית אמן אחר ברכות השחר הביא הרמ"ע מפאנו:

הכתוב אומר (שה"ש א ד): "מְשַׁכְּנֵי אַחֲרֶיךָ נְרוּצָה הִבֵּי־אֲנִי הַמֶּלֶךְ חֲדָרָיו". – ר"ת
'אמן', ללמדך כי המקפיד לרוץ ולרדוף אחר עניית אמן, יתקיים בו "הביאני המלך
חדריו" – יזכה לקרבת אלוקים, להיות במחיצתו של הקדוש ברוך הוא.

ויש להוסיף כי האותיות השניות בכתוב: "משכני אחריך נרוצה" הם 'שחר',
ללמדנו כי ההקפדה על עניית אמן אחר ברכות השחר הינה סגולה לזכות לקרבה
יתירה לפני ה', בכך שהאדם פותח את יומו בהצהרת אמונה.

מאמר מאה קשיטה [לרמ"ע מפאנו] ס' פו; 'דברי תורה' [לבעל 'מנחת אלעזר' ממונקאטש]
ח"ט אות יח ; 'עיני העדה' שה"ש א ד

♦ כן נהג הבעל שם טוב

"יאמר כל בר ישראל ברכת השחר מן הנותן לשכוי בינה עד הנותן ליעף כח
דווקא בבית המדרש, כדי לזכות את ישראל בעניית אמן, ועוד שהוא התחלת
קבלת עול מלכות שמים, וכן נהג מרן הבעל שם טוב זלה"ה".

רבי אליעזר צבי מקאמרנא, 'הנהגות צדיקים' ח"ב עמ' תרנג

♦ ברכות השחר בפני אחרים

"ברכות השחר... טוב לסדרם בבית הכנסת עם שאר התפלה, כדי שיענו אחרים
אמן אחר ברכתיו, כי מה מאד גדולה מעלת הברכה כשעונין אחרים אמן. וכך
כתב בזוהר (עקב רעא א): כשעולות ברכות אלו מלמטה כל השערים נפתחים,
ומכריזים ואומרים בכל הרקיעים, זהו הדורון ששלח פלוני למלך, זהו הדורון

שנעשה על ידי אמירת הברכה כיאות. העונה אמן בכוונה כראוי מעטר את הברכה בעטרות כראוי, והקב"ה שמח באלו שמברכין ברכה זו, ותאב לברכות כאלו, ועל זה נאמר (שמואל א ב ל): 'כי מכבדי אכבד'.

על כן מן הנכון שיזהר האדם להשמיע ברכותיו כל מה דאפשר בפני אחרים, כדי שיענו אמן אחר הברכה. 'יסוד ושורש העבודה' שער האשמורת פרק י

• הנהגת החוזה מלובלין

החוזה מלובלין זיע"א היה אומר לחסידיו כי ראוי שיאמרו ברכות השחר בצבור כדי שיענו אחריהם אמן. 'פרי קודש הלולים' שער הברכות פרק ד

• הנהגת רבי שמעלקא מניקלשבורג

"החוזה מלובלין למד בצעירותו בשינאווא, בישיבתו של הרבי ר' שמעלקא מניקלשבורג... הרבי ר' שמעלקא אהב מאוד את תלמידו הצעיר בעל המוח החריף והשנון, קירבו אצלו בחיבה יתירה, ובכל בוקר היה ר' יעקב יצחק אומר ברכות השחר בקול רם, והרבי ר' שמעלקא היה עונה אמן על כל ברכה וברכה. חבריו תלמידי הישיבה היו מקנאים בו, והרבי ר' שמעלקא היה אומר להם: 'דעו לכם שעל ברכותיו עונים אמן כל פמליא של מעלה'".

'מגדולי התורה והחסידות' יט, עמ' טז

• דבר יום ביומו

מדי יום ביומו נוהג היה ה'חוזה מלובלין' זי"ע נוהג לקרוא אליו ילד בשעת הבוקר, כדי שיאמר לפניו את הברכות ויוכל לענות אחריו אמן.

'אבני זכרון' עמ' רכז

• הנהגת רבי מרדכי בנעט

הגאון רבי מרדכי בנעט זצ"ל הקפיד להיות תמיד מעשרה ראשונים בבית הכנסת, והיה שומע מכל אחד ואחד מהמתפללים את ברכת השחר כדי לענות אמן אחריהם, ואחרי כן אמר הוא בעצמו הברכות על הסדר בקול נעים ובכוונה קודם שעמד השליח ציבור בתפילה. 'תולדות רבי מרדכי בנעט' [מבנו רבי יעקב] עמ' 16

• הנהגת ה'אריה דבי עילאי'

נהג הרה"ק רבי לייבוש חריף בעל 'אריה דבי עילאי' ומגדולי תלמידי החוזה מלובלין, לקרוא אליו בכל יום שבעה ילדים כדי שיאמרו לפניו את ברכות השחר והוא היה עונה אמן אחריהם. 'ארי שבחבורה' עמ' פו

• 'אמן' באמצע פסוקי דזמרה

"ואף על פי שכבר אמר 'ברוך שאמר' ואומר הזמירות פסוקי דזמרה), לא ימנע מלענות אמן אחרי המברכים ברכות השחר".

סידור 'משנת חסידים' [אמשטרדם תקכ"ד] דף צ א

• מנהג רבי ישכר בער מראדושיץ

הרבי ר' ישכר בער מראדושיץ הקפיד לשמוע בכל יום ברכות השחר מכמה וכמה אנשים ולענות אחריהם אמן, ומאוד הקפיד שבניו ונכדיו יאמרו בפניו את הברכות.

'דברות חיים', מנהגים אות א

• הנהגת ה'בית אהרן' מקרלין

"אני מסכים שכל אחד ישמע מחבירו כל ברכה שצריך לאומרה בכדי שיענה אמן. כי איתא בכתבי האר"י ז"ל שהיה שומע ברכת השחר אפילו ממאה אנשים, אע"פ שהיה יכול ברגע אחד לייחד כל העולמות, אפילו הכי לא השגיח על זמנו ולא היה מתעצל לשמוע אפילו מאה פעמים, הנותן לשכוי בינה וכל הברכות".

'בית אהרן' [קרלין] דף ג

יש להתאמץ לענות אמן על כל הברכות, הן על ברכות השחר וברכות שמונה עשרה והן על הקדישים.

מכת"י רבי אהרן מקרלין, 'הנהגות וסדר היום מצדיקי קרלין' דף לה

רבי יום טוב שמחה משב"ק בעל ה'בית אהרן' מקרלין היה נכנס כל בוקר לרבו לומר בפניו את ברכות השחר, כדי שיענה אחריהן אמן. 'אוצר ישראל' עמ' צב

• הנהגת מהר"ם אש

מהר"ם א"ש זצ"ל היה הולך לבית הכנסת או לבית המדרש מעוטף בציצית ומוכתר בתפילין, ואמרו לפניו חמשה או ששה אנשים ברכות השחר, והיה עונה אחריהם אמן כדי להשלים צדיק אמנים.

'זכרון יהודה' עמוד יח

• הנהגת רבי חיים פלאגי

"מעולם לא קץ [רבנו חיים פלאגי] על השמעת קול התינוקות, אדרבה, היה קורא אותם בבוקר בבוקר לפניו כדי שיאמרו ברכת השחר, כדי לענות אחריהם 'ברוך הוא וברוך שמו ואמן... ומקיים בכך: 'ושננתם לבניך' בכל יום".

'צואה מחיים' הנהגות המחבר אות ד

• את הברכה אשר תשמעו

הרה"ק בעל 'דברי חיים' מצאנו ראה פעם את אחד מחסידיו המברך ברכות

השחר לעצמו בלחש מבלי שיענו אמן אחר ברכותיו. פנה אליו ואמר לו בתוכחת מוסתרת: בתחילת פרשת ראה נאמר (דברים יא כז): "את הברכה אשר תשמעו אל מצות ה' אלקיכם", כלומר, "את הברכה" יש לברך באופן "אשר תשמעו" שישמעו הסובבים ויענו אמן, ואין לזלזל בדבר לפי שהוא נמנה בכלל "מצות ה' אלקיכם".

• הנהגת ה'דברי חיים' מצאנו

גדולה הייתה התלהבותו וזריזותו של הרה"ק בעל 'דברי חיים' מצאנו לעניית אמן. זכורני כי פעם אחת נחלה ברגליו עד שלא היה מסוגל ללכת בלא שיתמכו בו. עם כל זה, בבואו לבית הכנסת לתפילת שחרית, משאך שמע אדם, ואפילו ילד קטן, המתחיל לומר ברכות השחר, מיד באותו רגע נשכחו ממנו כל כאביו, ובמהירות עצומה כעוף הפורח כבר היה עומד לצדו בראש מורכן, מקשיב לברכותיו ועונה אחריו אמן במתינות ובקול גדול. ובכל פעם שהיו מתקבצים סביבו ילדים ומבקשים לומר את הברכות בפניו, היה הוא מרכין ראשו בפני כל אחד ועונה אחריו אמן. עדות אחד מחסידיו, הובא בקובץ 'עלי זכרון' ז', עמ' לח

• הנהגת רבי יחזקאל משינאווא

הרה"ק רבי יחזקאל שרגא משינאווא זצ"ל היה מקפיד בכל יום לשמוע ברכת השחר מכמה אנשים, כדי לענות אחריהם אמן. 'דברי יחזקאל' עמ' שיט

• לומר ברכות השחר במתינות

"כשאומר ברכות השחר ויש אחר ששומע ממנו הברכות, יזהר לומר הברכות במתינות מאוד, בכדי שיוכל השני לענות אחריו 'ברוך הוא וברוך שמו' ו'אמן' כראוי, ואם נזדמן לאחד ששומע הברכות במהירות, יענה רק 'אמן' לבד בכוונה כראוי, כי 'אמן' חמור מ'ברוך הוא וברוך שמו'".

'ישועות חכמה' [לבעל 'מסגרת השלחן' על קצש"ע] או"ח ז א

• הנהגת האדר"ת

"מאוד מאוד הייתי נזהר בעניית אמן עוד מילדותי, ואני אוהב ורץ בחיבה יתירה למצוה זו, עד שכמעט כטבע הוא לי, שהורגלתי בכל יום לשמוע ברכות השחר מכמה אנשים, וממני ילמדו כל הרואה אותי לעשות כן לחבב עניית אמן (ואמן יהא שמיה רבה), אשר בתחילה היו מזלזלים בהם, ולא החשיבו את המצוה הזאת לכלום, ומי זוטר מה שהפליגו חז"ל בשבחה?! ובדרך קל כזה יוכל כל אחד לקנות לו עולם הבא, לקיים מצוות למאות, בכל יום בנקל ובלי ליאות".

'נפש דוד' [לרבי אליהו דוד רבינוביץ תאומים - 'האדר"ת'] אות כג

• הנהגת הרב משאמלוי

"בראש השנה וביום הכיפורים היה מתפלל בהשכמה, ואחר שענו אמן על ברכות השחר שלו, היה דרכו לשמוע הברכות מהרבה באי בית הכנסת, ולענות 'אמן' אחריהם". תולדות רש"ז ארנרייך משאמלוי, בהקדמת 'דרשות לחם שלמה' אות כח

• מה שלא שמעתי היום - אבוד לעולם

החסיד רבי מרדכי חנא, מחשובי חסידי ויז'ניץ, היה מקפיד לשמוע את ברכות השחר שיצאו בקדושה מפי רבו הסבא קדישא בעל 'אהבת ישראל' זצ"ל, ולא ויתר על שמיעתם בעד שום הון שבעולם.

בשנותיו האחרונות נתקף בחולשה יתירה, וביום מן הימים הצליחה בתו לשכנעו, שיכנס לביתה כדי לחזק את לבו בשתיית כוס קפה לפני התפילה.

כשנכנס ר' מרדכי חנא באותו בוקר לבית המדרש, כבר אחז הרבי לאחר ברכות השחר... ר' מרדכי חנא לא יכול היה לסלוח לעצמו; הוא התהלך הלך ושוב ככאב ולא חדל מלהוכיח עצמו בקול: בעל תאוה שכמוך! וכי קפה היה חסר לך! אי מי מידידיו העז לגשת אליו בנסיון להרגיעו ושאלו: 'מה קרה? מה הרעש? הלוא כבר שמעתם את הברכות פעמים אין ספור, ועוד תזכו לשמוע אותם, אם ירצה ה'...'

אך ר' מרדכי חנא לא התרגש מהדברים, הוא הניף ידו בביטול ואמר: 'אי, מה שחיים אתם?! אכן, שמעתי, אך מה ששמעתי, היה בשביל העבר, מה שאשמע, יהיה בשביל העתיד, אולם מה שלא שמעתי היום - אבוד לעולם...!' 'קדוש ישראל' א יד

• זיווג הגון באמת

אחד מנכדיו של בעל ה'תפארת שלמה' מראדומסק ניגש פעם אל הרה"ק רבי שלומ'קה מזוועהיל זצ"ל והתייעץ עמו לגבי שידוך לבתו שהגיעה לפרקה. נענה לו הרבי: 'רד להתפלל ב'שטיבלאך' דשכונת בית ישראל, כאשר תראה שם בחור העומד ומברך ברכות השחר לפני אדם אחר העומד ועונה אמן אחר ברכותיו, דע כי אותו בחור הוא הזיווג המיועד לבתך...'. למותר לציין כי כדבריו כן היה. קובץ 'מעיינות השמחה' [זוועהיל] עמ' פב

• הנהגת רבי אהרן מבעלזא

"הרה"ק רבי אהרן רוקח מבעלזא היה מקפיד לשמוע ביום הכיפורים לפחות

ארבע פעמים את סדר ברכות השחר, וענה אחריהם אמן, ושמעתי שהפליג והחמיר בזה".

'תשובות והנהגות' ח"ד סי' קנג

• עשו הגיע אחר הברכות...

בעת שכיהן בעל 'מקור ברוך' מסערט ויז'ניץ זצ"ל כרב העיר סערט, היה נוהג להתפלל בצפרא דשבתא כל פעם בבית כנסת אחר.

פעם כשהגיע להתפלל באחד מבתי הכנסת שבעיר, נוכח לראות כי משום מה הקדימו באותה שבת את תחילת התפילה מבלי להודיעו, וכשנכנס כבר אחזו אחר אמירת ברכות השחר.

בראותו כך החליט מיד לעזוב את המקום וללכת להתפלל בבית כנסת אחר. הגבאים שחשו תחושת החמצה החלו לרוץ אחריו ולהתחנן לפניו כי מאחר וכבר טרח ובא עד כאן, יישאר להתפלל עימם. אך רבינו עמד על שלו, ועזב את בית הכנסת, כשהוא מפטיר לגבאים: 'אני אינני עשיו...!'

משהבחין בתמיהתם עמד והסביר להם במשפט קצר: 'עשו הגיע אחר הברכות...!'.
'נועם הברכה' עמ' פד

• את כל חיותי אני שואב מה'אמן'

בישיבת ויז'ניץ בבני ברק התגורר ישיש כבן מאה שנה אשר עוד זכה להסתופף בצלו של ה'צמח צדיק' זי"ע. היה האיש מקפיד בכל בוקר לגשת למקום מושבו של האדמו"ר בעל 'אמרי חיים', להקשיב לברכות השחר הנאמרות מפי קדשו ולענות אחריו אמן. באחד הבקרים, לאחר התפילה ניגש האיש לרבי והתלונן: 'מדוע לא אמר היום הרבי את ברכותיו בקול?' והטעים: 'הלוא את ראייתי כבר איבדתי... איני יכול כיום לקרוא או ללמוד, ואת כל חיותי אני שואב מעניית אמן אחר ברכותיו של הרבי...'

הבין הרבי כי האיש לקה אף בשמיעתו, ולמני אותו יום ואילך טרח בכל בוקר לגשת למקומו של הישיש בקצה בית המדרש, ולומר את ברכותיו בקול רם באזניו.
ירחון ויז'ניץ 27 עמ' 15

• הנהגת רבי משה מעש

רגיל היה הצדיק מחברון רבי משה מעש זצ"ל, לבקש מבחורי הישיבה שיאמרו בפניו את ברכות השחר בקול רם כדי שיזכה לענות אחריהם אמן. ומורגל היה בפיו: 'ברכה בלי אמן, כחצי ברכה נחשבת'.
'מפארי לב' עמ' קיח

• הנהגת רבי יחזקאל לוינשטיין

המשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין היה משכים בכל יום לבוא להיכל הישיבה שעה ארוכה לפני תחילת תפילת שחרית... בישיבה היה בחור קבוע שהתבקש לומר לפניו כל בוקר את ברכות השחר כדי שיוכל לענות אמן אחר ברכותיו.
'עמוד היראה והעבודה' עמ' 67

• הנהגת רבי נתן ווכטפויגל

המשגיח רבי נתן ווכטפויגל היה זהיר בברכות בצורה מופלגת... היה נוהג לומר ברכות השחר בקול, והקפיד שיהיה מי שיענה אמן על ברכותיו.
'לקט רשימות' בעניני תפילה עמ' רה

• חוק קבוע

כך דרש הרה"ק בעל 'שפע חיים' מצאנו בשיעור חומש רש"י פרשת חוקת-בלק תשל"ט:

"ירא שמים ישתדל לשמוע מעוד כמה אנשים [ברכות השחר] כדי לענות אחריהם ברוך הוא וברוך שמו ואמן. ואצל זקני הקדוש מצאנו זי"ע היה חק קבוע דבר יום ביומו שאחד, ולפעמים שנים מהילדים היה אומר לפניו ברכות השחר, אם בניו הקדושים בקטנותם או אחד מנכדיו או ילד אחר".
'הליכות חיים' סדר היום עמ' קסב

• צער על הפסד אמן

תשוקה עזה ואהבה יתירה היתה לאדמו"ר רבי שמחה מסאטוב (לונדון) לעניית אמן. תדיר היה מתהלך בבית המדרש בין המתפללים בכדי לענות אמן אחר ברכותיהם. אירע פעם שאיחר בכמה דקות, וכשנכנס כבר אחז הש"ץ באמצע ברכות השחר. צער עמוק התפשט באותה שעה על פני הרבי על שהפסיד הזדמנות אחת לענות כמה אמנים... גם בשנותיו האחרונות הקפיד שלא להפסיד כל הזדמנות לענות אמן, והיה מבקש מכל אחד ואחד מהבאים אליו שיזכרוהו בעניית אמן על ברכותיהם.
קובץ 'קול התורה' חוברת נז עמ' קח

• בבחינת 'מת מצוה'

"איתא בספר חסידים (סי' רסא) שמצוה שהיא מוזנחת ואין לה עוסקים, וכן מסכת שאין בני אדם רגילים ללמוד בה, הרי היא בבחינת 'מת מצוה', ועל האדם להתחזק ולאחוז במצוה זו ובלימוד זה דווקא.

אף אנו נאמר: מנהג ישראל קדום היה, שהיו אומרים כל ברכות השחר בציבור, גם סדר הברכות שלפני ברכת 'הנותן לשכוי בינה' ואילך. והיו כל הקהל מברכים הברכות בצוותא חדא, האחד מברך וחבירו עונה אחריו אמן, ואחר כך היו מתחלפים, זה מברך ומשנהו עונה על ברכתיו. מנהג זה נשתכח בתקופות האחרונות, וידידינו החשוב ר' יעקב דב מרמורשטיין הי"ו, זכה לאחוז בעץ החיים של זיכוי הרבים, בפעולתו לחזק עניית אמן אצל תינוקות של בית רבן אשר עליהם העולם עומד, וברצונו להחיות וליסד מחדש מנהג קדום זה, בבחינת (שבת קד א ועוד) 'שכחום וחזרו ויסדום'..."

מתוך דברי הגאון רבי שמואל הלוי ואזנר בעל 'שבט הלוי' בכינוס מנהלים שע"י 'בני אמונים' י"ג אלול תש"ע

• כל אמן שווה מיליארדים

"כשנמצאים בעולם הזה אינם מבינים את חשיבות הדבר של אמן, שזה שווה מיליארדים מיליארדים, ולא מעריכים את זה, ואילו בעולם הבא כל אמן יעזור לו, ואם יחסר לו אמן כמה יחסר לו זה, ואף אמן אחד יכול להציל!"

בעבר היו יהודים מקפידים מאד בעניית אמן, והיו מחפשים עוד אמן ועוד אמן, עד שהיו הולכים מאחד לאחד כדי לשמוע את הברכות ולענות אמן. וכך יש האומרים את ברכות השחר בקול כדי שיוכלו לענות אחריהם אמן, וזו הנהגה טובה מאוד שהם מזכים אחרים במצוות."

מדברי הגרא"ל שטיינמן - נוטרי אמן ח"ב עמ' 26; 'אעלה בתמר' עמ' קב

• כך יהיה נהוג בכל בוקר

"הניחו ברכה באהליכם והרגילו את בניכם ובנותיכם היקרים, לברך ברכת הנהנין תחילה וסוף וכן ברכת אשר יצר בשפה ברורה ובנעימה, והרגילו את כל בני הבית לענות אחריהם אמן בקול, וכן יהיה נהוג בכל בוקר, שאחד מבני הבית יברך את כל ברכות השחר בקול ובמתינות, ויענו כולם אחריו אמן, ועל ידי זה תנוח ברכה בבתים".

מתוך מכתב הגרי"מ שכטר שליט"א, נדפס בראש ספר 'המברך יתברך'

• ברכה עם אמן בהידור

"לכן אני נוהג, שאף שאני מברך ברכות השחר כשאני משכים, אבל כשאני בא לביהכ"נ אני משתדל עוד פעם לשמוע ולכוין לצאת בברכות, ולענות אמן כדי שיהא לי ברכה עם אמן בהידור".

'תשובות והנהגות' ח"ה או"ח סב

♦ אמן בתחילת היום

בכל בוקר אנו מבקשים בברכת התורה: "ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי צאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל כולנו יודעי שמך", ולכאורה מדוע אנו מזכירים כאן דווקא את הכינוי "צאצאינו וצאצאי צאצאינו" ולא 'זרעינו וזרע זרעינו', שנראה מתאים יותר?

ויש לומר כי מיד בתחילת היום משתוקק כל אחד מאיתנו להזכיר את הזכות של עניית אמן, אלא שלפי שאין אדם עונה על ברכת עצמו, ובהשכימו קום לעסוק בתורה לעיתים אין מי ששוהה לידו לזכותו בעניית אמן, לכך תיקנו אנשי כנסת הגדולה לומר את הנוסח: "צאצאינו וצאצאי צאצאינו" וכו', שבתוכו מופיעים מספר פעמים תיבות 'צא' שהם בגימטרייה אמן, ובאמירתן אנו מעוררים את הכח והזכות של עניית אמן. מדברי האדמו"ר רבי דוד אבוחצירא שליט"א ליור' בני אמונים' הר"ר יעקב דב מרמורשטיין שליט"א, אלול תש"ע

פרק ה

מעלת הברכה הנענית באמן

לעניית 'אמן' ישנן סגולות רבות, ושכר העונה אותה כראוי גדול הוא עד לאין שיעור, בפרק זה יוסבר עד כמה גדלה ומתעלת הברכה כאשר היא נענית באמן

• דורון מושלם למלך העולם

כשעולות אלו הברכות מלמטה, אין שום פתח ופתח למעלה, ואין שום ממונה למעלה שאינו פותח כל אלו הפתחים, ומכריזים ואומרים בכל אותם הרקיעים, זהו הדורון של המלך ששלח פלוני, זהו דורון בקיום ושלימות כראוי להיות. ואיזו ברכה היא בשלימותה כראוי? היא הברכה שענו עליה אמן. כי כל ברכה שענו עליה אמן, זו היא ברכה במעמדה ובשלימותה כראוי להיות. זוהר עקב רעא א, ע"פ 'מתוק מדבש'

• אמן מכלל הברכה

"אם רבים מסובים, יכוונו לבם לשמוע ברכה ויענו אמן, והמברך יכוון לאמן שאומרים".

"לפי שעניית אמן גם כן מכלל הברכה היא, ואף על גב דהוא בירך כבר בעצמו, מכל מקום על ידי שעונים אמן עליה הברכה חשובה יותר, ולכך נכון לכתחילה לכוין לצאת בענית אמן שעונה העונה".

• עשרה זהובים בשכר אמן

במסכת חולין (פו ב) מבואר שערכה של ברכה הוא עשרה זהובים והמונעה מחבירו מתחייב לו בסכום זה.

"ונראה דאין לאדם שכר ברכה עשרה זהובים, אלא על ברכה שמברך בפני אחרים ועונים עליה אמן, אבל ברכה שמברך בינו לבינו – לא". ש"ך חו"מ שפב ד

• המברך 'עונה' אמן

דרשו חכמים (שבת קיט ב) את לשון הכתוב "פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים" – אל תקרי שומר אמונים אלא שאומרים אמן.

נראה לבאר דרשתם: דהנה הוקשה לחכמים מדוע נקט הכתוב 'אמונים' לשון רבים ולא 'אמונה'? ולכך דרשו שיש לערב את האותיות ולקרוא: 'שאומרים אמן', כי אותיות 'שומר אמנים' הינם אותיות 'שאומרים אמן', [האות א' נחשבת כשתי אותיות ועולה לכאן ולכאן, כמבואר בספרי המקובלים].

עוד יש לפרש שלכך נקטו 'שאומרים' בלשון רבים, אף שהכתוב מדבר בלשון יחיד, כדי ללמדנו שכיון שאין האדם עונה אמן על ברכת עצמו, על המברך להקשיב ל'אמן' שעונים אחריו ולצאת בה ידי חובתו (רמ"א או"ח קס"ז ב), וכיון שבדרך כלל רבים עונים אמן אחר היחיד, יכול היחיד להיחשב על ידם כ'אומרים אמן'.
'אדרת אליהו' [לרבי עמנואל חי ריקין] שבת קיט ב

• כתבשיל תפל

ברכה בלי עניית אמן הרי היא כתבשיל משובח, אך תפל בלי מלח, וכשם שמעט מלח שנותנים בתבשיל מתקנת את כל התבשיל, כך גם עניית 'אמן' משלימה ומתקנת את הברכה.
'פתח עינים' [לרבי משה יקר אשכנזי] עמ' ז

• בעניית אמן הברכה מתעלה

"כל ברכה שהאדם מברך, הוא מעורר אותו העולם של הברכה ההיא אשר שם שורשה ואורה... וכשחבירו עונה אמן הרי הוא כמסכים על דבריו, ובזה מעלהו יותר למעלה... ואמן הוא שבח על כל העולמות".
'נועם אלימלך' פר' בלק

• כפלג גופא

"ברכה בלא אמן הוא ממש כפלג גופא"
'פרי קודש הלולים' שער הברכות פ"ד

• מלאכים נשלחים משמים

זמן מה קודם הסתלקותו סיפר הצדיק הנודע רבי שמעלקא מניקלשבורג זצ"ל לסובביו:

כידוע לכם, דרכי הייתה מאז ומקדם להיזהר שלא לברך ברכה מברכת המצוות או ברכת הנהנין, אלא במקום שיש שומע שיוכל לענות אחרי 'אמן', כיון שמהברכה נברא מלאך, ולא תושלם יצירתו אלא באמירת אמן.

פעם אחת הוזמנתי על ידי בעל בית עשיר לאחת העיירות. ביקש הלה לכבדני בסנדקאות בברית מילה שערך לבנו, ולשם כך שלח אלי עגלה רתומה לסוסים

שהייתה נהוגה על ידי עגלון יהודי ריק ופוחז. באמצע הדרך כאשר בקשתי לברך 'אשר יצר' הבנתי לחרדתי שאין מי שיוכל לענות אחרי אמן, כיון שהעגלון הלז היה כל כך גס ומגושם עד כדי שלא היה מקום לצרפו לשום דבר שבקדושה.

לא ידעתי לשית עצות בנפשי, עד שלפתע כמו מאי שם הופיעו מן היער שני יהודים משונים בצורתם ונעמדו בסמוך אלי, לאחר שברכתי באזניהם את הברכה ענו הם אמן במתיקות והתלהבות לא מצויה ומיד נעלמו. עמדתי שם נרעש ונפחד, עד שהבנתי שמלאכי אלוקים נשלחו אלי מן השמים כדי לענות אמן אחר ברכתי.

בדרך צחות דרש אז רבי שמעלקא את לשון הכתוב באיוב (כג יג): "והוא באחד ומי ישיבנו ונפשו אותה ויעש", אשר בנוסח תפילות ראש השנה אנו מסיימים אותו במילים "נורא וקדוש":

כידוע עניית אמן משלימה את דברי המברך, אם כן, מה יעשה אדם שנאלץ לשבת בדד בביתו או שהוא הולך לבד בדרך ואין מי שיענה אחריו אמן? על כך אומר הכתוב: 'והוא באחד' - כאשר האדם מברך ביחידות, 'ומי ישיבנו' - ואין מי שיענה אחריו אמן, אזי 'ונפשו אותה ויעש' - נורא וקדוש' - אם ברכותיו נאמרות מתוך כיסופין והתרוממות הנפש, נברא מהם מלאך 'נורא וקדוש' אשר יענה אמן אחר ברכתו. שו"ת 'תשובה מאהבה' או"ח סי' ריב; 'אהל יצחק' עמ' 71

♦ אליהו הנביא מתגלה

את סיפור המעשה שלפנינו סיפר ראב"ד ירושלים הגאון הגדול רבי זעליג ראובן בנגיס זצ"ל, אשר קיבלו איש מפי איש עד רבנו חיים מוולוז'ין:

הצדיק רבי חיים מוולוז'ין גדר על עצמו שלא לברך שום ברכה אם אין מי שיענה אחריה אמן. הנהגה זו שאב רבי חיים מדברי הזהר הקדוש, שברכה בלא אמן הרי היא כאיגרת שאינה יכולה להיפתח.

והנה, באחד הלילות, כאשר ישב רבי חיים והגה בתורה, החל לפתע להציק לו הצמא. בקש רבי חיים למצוא מישהו שיענה אמן אחר ברכתו, אך ללא הועיל, כל בני הבית היו שקועים בשינה, ובשעה כזו אף עובר אורח לא שוטט בחוץ. הדקות התארכו והצמא הלך וגבר, ולפתע נשמעה דפיקה בדלת, ובפתח עמד אחד מבני הישיבה אשר בקש להבין פשרה של סוגיה מסוימת. שמח רבי חיים עד מאד, ברך 'שהכל' בכונה, הבחור ענה אמן ורבי חיים הרווה את צימאונו. לאחר מכן התפנה רבי חיים לענות לבחור על שאלתו.

למחרת בבוקר, כאשר נכנס רבי חיים לבית המדרש, ניגש תחילה למקומו של הבחור הנזכר ובקש להודות לו שוב על שבזכותו התאפשר לו לברך. אך הבחור הביט בפליאה ואמר: 'רבי, אינני זוכר כלל מעשה זה, אתמול בלילה עליתי על יצועי כהרגלי בשעה מוקדמת ולא ירדתי ממנה עד הבוקר'.

לימים גילה רבי חיים כי אליהו הנביא הוא שהופיע בדמותו של אותו בחור; כיון שכל כך הקפיד הוא שלא לומר ברכה מבלי שתענה באמן, נשלח אליו מלאך משמים כדי לאפשר לו לומר את הברכה ולהרוות את צימאונו.

'שאל אביך ויגדך' ח"א עמ' פז

♦ עד זקנה ושיבה

ליל יום טוב ראשון של סוכות. השעה היתה שעת לילה מאוחרת מאד, בסוכתו הקטנה יושב 'הצדיק מפתח תקוה' הלא הוא רבי זאב ועלוול אידלמן זצ"ל. יראת השמים החופפת עליו תמיד ניכרת עתה במיוחד על פניו הקורנות, הן לא בכל יום מזדמנת לו מצוה כה מיוחדת כמצות השיבה בסוכה.

הסעודה הסתיימה כבר מזמן, השעות נוקפות, ורבי ועלוול הישיש כבר עייף מאד, המיטה מוצעת לפניו, הוא כבר סיים את כל ההכנות לשינה, אך הוא שומר על עיניו בכל כוחו שלא תעצמנה חלילה, הוא עדיין אינו מוכן לתת תנומה לעיניו. נראה היה כי הוא ממתין למשהו, מדי פעם הוא ניגש לחלון, סוקר את הרחוב החשוך ושב למקומו.

והנה, בשעה מאוחרת מאד עובר ליד סוכתו אחד ממקורביו, הצדיק אך הבחין בו וקרא לו להיכנס לסוכה. האיש התפלא מאד, רבי ועלוול הזקן היה אמור לישון כבר מזמן, מה גרם לו לקרוא לו לסוכתו בשעה כה מאוחרת, אולי הוא זקוק לעזרה!?

ברגע שנכנס לסוכה נטל רבי זאב מעם השולחן עוגייה קטנה, ברך עליה בכוונה ובדביקות 'בורא מיני מזונות' ו'לישב בסוכה' כאשר מקורבו עונה אמן בכוונה, ומיד פנה להסביר לו:

מאז ומתמיד נהגתי לברך ברכת 'לישב בסוכה' על אכילת מזונות לפני השינה בסוכה, כדי לצאת ידי השיטות שיש לברך 'לישב בסוכה' על השינה בסוכה. אך מאידך, מזה שנים נוהג אני כמנהגו של רבינו חיים מוולוז'ין ומשתדל להימנע מאמירת ברכה כשאין מי שעונה אמן אחריה. לכן למרות שעברו כמה שעות מאז שפרשתי לשינה, המתנתי עד שהגעת כדי לענות אמן על ברכתי.

'נוטרי אמן' ח"ב עמ' שלה

• כתפירה ללא קשר

"המברך ואין עונים אמן אחריו, הרי הוא כתופר בגד ואינו עושה קשר בסיום התפירה. שכפי שבתפירה בלא הקשר התפירה תתפרק ולא תתקיים, והרי זה כאילו עשה רק חצי מלאכה, כך גם בעניית אמן שהיא חותם הברכה, אם אין עונים אמן אחר הברכה, חסרה הברכה את החותם המחזק"

שו"ת 'משנה הלכות' חלק טו סי' מב

פותחין לו שערי גן עדן

לימדונו חכמינו זכרונם לברכה, שלעונה אמן מובטח שכר רב ומיוחד לעולם הבא ושערי גן עדן נפתחים בפניו. בפרק שלפנינו נלקטו מאמרים נבחרים המלבנים ומבררים הבטחה זו.

• פותחין לו שערי גן עדן

"אמר ריש לקיש: כל העונה אמן בכל כוחו [לרש"י: 'בכל כוונתו', לתוספות: 'בקול רם'] פותחין לו שערי גן עדן, שנאמר (ישעיה כו ב): "פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שמר אמונים" אל תקרי 'שומר אמונים' אלא 'שאומרים אמן'". שבת קיט ב

• אמן בעולם הזה ואמן לעולם הבא

"אמר רבי יהודה בן גדיא: כל העונה אמן בעולם הזה זוכה לענות אמן לעולם הבא שנאמר (תהילים מא יד): 'ברוך ה' אלקי ישראל מהעולם ועד העולם אמן ואמן' - אמן בעולם הזה ואמן לעולם הבא". מדרש תנחומא צו ז

• מגיהנום לגן עדן

"ואומר דוד [קדיש של] אגדה לפני הקדוש ברוך הוא... ופושעי ישראל עונין אמן מתוך גיהנם, אומר להן הקדוש ברוך הוא למלאכים: מי הן הללו שעונין אמן מתוך גיהנם? אומרים לפניו: רבונו של עולם, הללו פושעי ישראל שאף על פי שהן בגיהנם בעקה [בצרה] גדולה מתחזקים ואומרים לפניך אמן. אומר הקדוש ברוך הוא למלאכי השרת: פתחו להן גן עדן ויבאו ויזמרו לפני, שנאמר: 'פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמונים' (ישעיה כו ב) - אל תקרי אמונים' אלא 'שאומרים אמן'". תנא דבי אליהו זוטא פרשה כ

• מדה כנגד מדה

בעולם הבא - מה שכרו של העונה אמן? נשמתו עולה ומכרזת עליו פתחו שערים לפניו, כמו שהוא היה פותח שערים בכל יום, בהקפדתו על עניית אמן. זוהר וילך רפה ב

• עונה אמן בסעודת לוייתן

"כל העונה אמן בעולם הזה זוכה לומר אמן בסעודה של לוייתן, שנאמר (תהילים פט ג): "ברוך ה' לעולם אמן ואמן". מדרש קדמון שהובא ב'ספר הנבון' [לאחד מקדמוני חסידי אשכנז] נדפס ב'קובץ על יד' ספר ו עמ' 220

• מדה כנגד מדה

"כשם שהעונה אמן המשיך הברכה - כמי שפותח המעיין להשקות הצריכים השקאה, כך יקבל הוא את שכרו שיפתחו לו שערי גן עדן, שנאמר (ישעיה כו ב): 'פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים' אל תקרי 'אמונים' אלא 'אמנים', אלו שעונים אמן, והנה שכרו איתו - מדה כנגד מדה". רבינו בחיי שמות יד לא

• שערי המדורים כולם

לכל צדיק וצדיק יש בגן עדן מקום מיוחד על פי דרגתו, כפי שאמרו חז"ל (שבת קנב א): "כל צדיק וצדיק נותנים לו מדור לפי כבודו", אך לעונה 'אמן' בכל כוחו, נפתחים שערי המדורים כולם. ולכן הבטיחו חכמינו זיכרונם לברכה: "כל העונה אמן בכל כוחו פותחים לו שערי גן עדן". 'שערי' - לשון רבים, ללמדך שנפתחים לפניו שערי המדורים כולם.

לכל מצוה ומצוה יש שער מיוחד בשמים, וכל המקיים אחת ממצוות התורה פותחים לפניו את השער המיוחד לה, אולם עניית אמן בכל כוחו היא מפתח שבו ניתן לפתוח את שערי כל המצוות כולם. לפיכך דייקו חכמים לומר "פותחין לו שערי גן עדן" - 'שערי' לשון רבים, שנפתחים לפניו כל השערים הנמצאים בגן עדן. 'להורות נתן' - מועדים ח"ד עמ' כ

• אשרי הזוכה לעשות נחת רוח ליוצרו

"אמרו: 'כל העונה אמן בכל כוחו פותחין לו שערי גן עדן, ומתוך השכר נבין כמה נחת רוח עושה ליוצרנו. אשרי יילוד אישה שיזכה לעשות נחת רוח ליוצרו, אין לו שכר גדול מזה, וראוי לאיש הישראלי למסור נפשו לעשות נחת רוח ליוצרו". 'חסד לאלפים' [לבעל 'פלא יועץ'] נו א

• אפילו הוא כגוי לכל דבריו

"אמר ריש לקיש: כל העונה אמן בכל כוחו פותחין לו שערי גן עדן, שנאמר: 'פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים', אל תקרי 'שומר אמונים' אלא 'שאומרים אמנים'". (שבת קט ב)

...והכריח לריש לקיש לדרוש 'שומר' לשון 'שאומר אמנים', לפי שבכלל 'גוי צדיק' היה, אם כן למה הוציא מן הכלל 'שומר אמנים'? ועוד הוקשה לו בפסוק: אם הוא 'גוי צדיק' ודאי שיפתחו לו שערים, כי צדיק הוא...? לזה אמר: 'שאומר אמן' דעל זה בלבד נקרא צדיק... ואולי דקדק תיבת 'גוי' לומר: שאפילו הוא כגוי לבל דבריו, ואין לו זכות אלא שהוא צדיק בדבר הזה לבד שאומר אמן בבל כחו, די שיפתחו לו שערי גן עדן.

ולמדו 'בכל כחו' מדקאמר 'שומר', דלמה 'שומר', הרי מצווה הוא לענות אמן בכל כחו, דהיינו כוונתו? ואם 'בכל כחו' כפשוטו, יליף לה מלשון 'אמנים' דהיינו 'אמן' אחד בכל כחו שהוא כשנים? ולזה שאלו ואמרו: 'מאי אמן? א-ל מלך נאמן!', לפי שבזה נכלל כל העיקרים: 'א-ל' - תקיף בעל היכולת והחסדים, 'מלך' - מושל בעמו כמלך בצבאיו, 'נאמן' - להיפרע, ו'נאמן' לשלם שכר טוב למתהלכים לפניו... אם כן, כדאי הוא דבר זה ל'פתחו שערים'."

'כלי פז' [למהר"ש לניאדון] ישעיה כו ב

• אמן אחת מצילה מגיהנם

כתיב (שמות כא ג): "אם בגפו יבוא בגפו יצא" - 'בגפו' בגימטרייה 'אמן', וכן כתיב (איוב לג כג-כד): "אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו... פדעהו מרדת שחת" - 'מלאך' בגימטרייה 'אמן'. מכתובים אלו למדנו כי אפילו אם יש לאדם זכות עניית 'אמן' בלבד, כדאית היא זכות זו בכדי להוציאנו זכאי מבית דין של מעלה ולהצילו מגיהנם.

'ליקוטים מפרדס' ערך אמן

• להביט בגן עדן

הרה"ק רבי פינחס מקוריץ שח פעם לפי תומו כי ראה צדיק אחד בעודו בגן עדן. כאשר תמה אחד מהשומעים: "הלוא ראינו את רבנו כאן...?" השיבו רבי פינחס: "הן אמרו חכמים (שבת קיט ב): 'כל העונה אמן בכל כוחו פותחין לו שערי גן עדן', ובודאי כוונת דבריהם היא כי מי שזוכה ועונה אמן בכל כוחו, כפי שתיקנו חכמינו זיכרונם לברכה, זוכה לראות שפותחין לו שערי גן עדן ויוכל להסתכל בתוכו, כי רבותינו זיכרונם לברכה לא דיברו בגוזמאות, אלא שבדרך כלל אין אנו זוכים לכך".

'שומר אמנים' מאמר פתחו שערים פרק ב

• להסתכל בתוך הגן עדן

הרה"ק רבי גדליה מליניץ בעל 'תשואות חן' הפטיר פעם אודות אדם שנפטר לפני שנים רבות: "מזה עשרים שנה הינו בגן עדן, אולם אל האמת טרם הגיע...".

השתוממו הסובבים על הדברים ושאלוהו: "כיצד יכול אדם להיות בגן עדן אם עדיין לא הגיע אל האמת? ובכלל... כיצד הרבי יודע מה נעשה בגן עדן?".

ענה ואמר: "לשאלה הראשונה - הרי זה פסוק מפורש (שמות יח כא): 'ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלוקים אנשי אמת', ומכאן שיכול להיות אדם שהוא 'ירא אלוקים', אך לא הגיע למדרגת 'איש אמת', ובודאי יקבל הוא גן עדן על יראתו מה' יתברך אף שאל האמת לא הגיע".

לשאלה השנייה - כיצד הוא יודע מה נעשה בגן עדן? - השיב רבי גדליה לפי תומו: "הרי אמרו חכמינו זכרונם לברכה (שבת קיט ב): 'כל העונה אמן בכל כוחו פותחין לו שערי גן עדן', ואחר שפותחים לו - יכול הוא להסתכל פנימה ולראות מה נעשה שם...".

'תפארת אבות' [ויז'ניץ] תשנ"ג, עמ' 224

• **שערי גן עדן בעולם הזה**

הגאון רבי ברוך פרנקל-תאומים, רבה של לייפניק, ישב פעם בסעודת ברית מילה, כאשר לפתע נראתה בת שחוק על פניו. לתמיהת המסובים על כך השיב כי שחק על דבר מה שראה בעולם העליון. אחד מן המסובים הרהיב עוז ושאל: "ומדוע אני אינני זוכה לראות מהנעשה בעולם העליון...?" השיבו רבי ברוך: "חכמינו אמרו (שבת קיט ב) כי 'כל העונה אמן בכל כוחו פותחין לו שערי גן עדן', והנה חכמינו לא אמרו כי אותו אדם יזכה לכך רק לאחר פטירתו, אלא אמרו 'פותחין' בלשון הווה, והיינו שעוד בעודו חי בעולם הזה יזכה שייפתחו לו שערי גן עדן ויראה את הנעשה שם, ובתנאי שיקפיד לענות אמן בכל כוחו".

'אשל ברוך' אות מז

• **'שמחה לאיש במענה פיו'**

"שמחה לאיש במענה פיו" (משלי טו כג); נראה לפרש בדרך רמז: שמחה היא לאדם העונה בפיו אמן בכל כוחו, שבשכר מצוה זו זוכה לגן עדן, כמו שאמרו: "העונה אמן בכל כוחו פותחים לו שערי גן עדן".

'מקוה המים' [למהר"י בירדוגו] מהד"ח עמ' שצג

• **שערי תשובה נפתחים**

"שמעתי מאדוני אבי אדמו"ר [רבי אשר מסטאלין] זצוקלל"ה; 'כל העונה אמן בכל כוחו פותחין לו שערי גן עדן', ולא אמר 'יפתחו לו' אלא 'פותחין לו' - תיכף

- שערי גן עדן, היינו שער התשובה, כפי ששמעתי בשם הרב הצדיק מוה"ר שלמה מקארלין, ד'שערי גן עדן' נקרא 'שערי התשובה'...".
'בית אהרן' [מקרלין] - הגדה של פסח, 'הא לחמא עניא'

• מעלה יתירה על נשמות הצדיקים

מעלה יתירה הובטחה לעונה אמן; שלכל נשמות הצדיקים נפתחים שערי גן עדן רק לאחר שמגיעים לגן עדן, אולם המקפיד על עניית אמן בכוונה זוכה שמיד כשנשמתו עולה למעלה רואה היא מרחוק את שערי גן עדן פתוחים בפניה, ודבר זה הוא לנחת רוח גדולה עבורה, והיא אות למעלתה היתירה בקרב נשמות הצדיקים, שאין לה את הפחד מלהט החרב המתהפכת השומרת את דרך עץ החיים.
'בן יהודע' [לבן איש חי] שבת קיט ב

• ההכנה המתאימה ביותר

"סודו של העולם הבא הוא המנוחה, לא עוד להיות נע ונד כמו בעולם הזה כי אם קבוע במקום אחד. לפיכך ההכנה המתאימה ביותר לעולם הבא היא השליטה על המחשבות המתרוצצות במוחו של האדם וקביעת האמונה בלבו כיתד שלא תימוט. והוא ענין אמרם זכרונם לברכה: "כל העונה אמן בכל כוחו פותחין לו שערי גן עדן", ענין האמן היא האמונה, היינו להיות נטוע ומושרש בתכלית לבל תיזח דעתו, זוהי ההכנה היותר גדולה לעולם הבא".
'דעת תורה' [לרבי ירוחם הלוי ממיר] לך לך עמ' קי

• המלאכים פותחים שערים בפני עוני אמן

נראה לפרש מאמר חז"ל (שבת קיט ב): "כל העונה אמן בכל כוחו פותחין לו שערי גן עדן, שנאמר: 'פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים'", כי כמו עשיר שיש לו ארמון מפואר אך אין לו את מפתחותיו, כך הצדיק שקיים כל המצוות, אך לא הקפיד על עניית אמן, הרי יש לו חלק גדול בעולם הבא, אך חסר לו המפתח שבאמצעותו יוכל להיכנס וליהנות ממנו.

אפשר להוסיף ולפרש זאת בדרך משל: לעשיר שעשה משתה לרגל חתונת בנו, והזמין לשם את רעיו העשירים והמכובדים, וגם לעניים נטה חסדו והזמינם, אך בעוד העשירים נכנסים בפתח הגדול והמכובד, וזוכים לכבוד ויקר מידי המשרתים, העניים צריכים להיכנס דרך המטבח, וגם שם צריכים הם להמתין עד שתזדמן העת הראויה לכניסתם, ובודאי אין הם זוכים לכבוד האמור.

כך גם בגן עדן, הרבה זוכים בחלק בגן עדן, אלא שלצדיקים העונים אמן 'פותחים

את השערים' – המלאכים הממונים מקבלים אותם בכבוד ויקר ומוליכים אותם למקום הקבוע להם בגן עדן. אולם מי שלא הקפיד על עניית אמן ומשום כך נחשב 'עני' במעשיו, אינו נכנס בכבוד שכזה, וגם צריך להמתין בביזיון שתזדמן לו השעה והרחמים הראויים שיוכל להיכנס לשם.

"והחרדים לדבר ה', בעת שרוצים לברך איזה ברכה יחידה או ברכות הרבה, ממתינים עד שיבוא מי שיענה אמן על ברכותיהם, ואם יבואו רבים לשמוע עדיף טפי. ואפשר לומר בזה הכוונה ד'שומר אמונים' – לשון המתנה, כמו 'ואביו שמר את הדבר', כלומר שממתינים מלומר את הברכות עד שיהיה להם מי שיענה אחריהם אמן, ושכרם הרבה מאוד".

'ציצית הכנף' [לרא"ד בלוך] דף כ א

♦ זוכה להבנה אמיתית

במשל הקולע שלפנינו יש כדי לבאר את מאמר חכמינו זכרונם לברכה (תנחומא צו ט): "כל העונה אמן בעולם הזה זוכה לענות אמן לעולם הבא":

מעשה באדם גס והמוני ששמע פעם דרשה נפלאה מפי אחד מחכמי הדור. לאחר הדרשה טרח אותו אדם והודה לחכם מקרב לב. כאשר שאלו אחד מהלצים העומדים שם: "מפני מה הודית כל כך לחכם, הלא בהכירי אותך - בודאי לא הבנת מאומה מדבריו?" השיב האיש בתמימות: "הן הדרשן הזה ידוע ומפורסם כחכם גדול ונעלה, ועל כן אף מבלי להבין את דבריו בטוח אני שדרשתו היתה בנויה לתלפיות, ומחובתי להודות לו על כך".

מן הצד עמד החכם והקשיב לשיחה, וכששמע את דברי האיש התפעל עד מאד מתמימותו, ומיד קרא לו לשבת לצידו ובפנים מסבירות לימד אותו את כל מהלך הסוגיא מתחילתה לסופה, עד שהבין את הדברים על בורים.

אף עתה שב האיש וברך את החכם בברכות מעטירות, אך הפעם עשה זאת מתוך הבנה אמיתית בערך הדברים.

לכך כיוונו חכמינו זכרונם לברכה כשהבטיחו כשכר לעונה אמן בעולם הזה שיזכה לענות אמן אף לעולם הבא; כיון שבעולם הזה הוא ענה אמן מבלי להבין את עומק נסתרות דרכי ה', מתוך אמונה תמימה כי צדיק הוא בכל דרכיו, לפיכך ישולם לו שכרו בכך שלעתיד לבוא יזכה לשבת במחיצת הצדיקים וללמוד את דרכי ה' וסתרי הנהגותיו, וכאשר יזכה אז להבנה אמיתית בדרכי ה' ישוב ויענה 'אמן ואמן' – אך הפעם מתוך ידיעה והכרה אמיתית. 'דרש אב' עקב דרוש רלא

• מזכה את כל בני דורו

נקט ריש לקיש על העונה אמן כי 'פותחים לו שערי גן עדן' - בלשון רבים, על אף שמדובר כאן על יחיד העונה אמן. ללמדנו שהמקפיד על עניית אמן כיאות, מלבד שמזכה את עצמו בגן עדן, זוכים בני דורו יחד עמו [וכעין המסופר בגמרא (עירובין נד ב) על רבי פרידא שבזכות התמסרותו ללמד את תלמידו ארבע מאות פעמים נוספות, זכו הוא וכל בני דורו לחיי העולם הבא].

סימוכין לדברים אלו נוכל ללמוד גם מלשון הפסוק ממנו למד ריש לקיש את דבריו: "ויבוא גוי צדיק" - 'גוי' משמעותו 'עם', ומכאן שכל עם ישראל זוכה לפתיחת שערים בזכות "שומר אמונים" - היחיד שהקפיד על עניית אמן. 'נוטרי אמן' ח"א עמ' נ' בשם הגר"ש רוזבסקי זצ"ל

• עיקר השכר הוא על ה'חיזוק'

שערי גן עדן היינו שערי העולם הרוחני - שכל העולם הרוחני פתוח לפני העונה אמן ויכול לבוא וללכת בו כחפצו. ואמנם ודאי שעליו 'ללכת' כדי להיכנס באותם שערים, אך כולם פתוחים ומזומנים לפניו.

ועיקר ההדגשה אינה על העונה אמן, שאף הוא דבר גדול - אינו כרוך במאמץ רב, אלא על ה'בכל כוחו'; שכן כלל הוא בידינו, שאדם המתחזק באיזה עניין בתורה ובעבודת ה' בחיזוק גדול בכל כוחו, הרי הוא אוהז על ידי זה במקור הקדושה והרוחניות, וזוכה משום כך שיפתחו לפניו כל שערי העולם הרוחני. כי זה הוא עניינו ומעלתו של ה'מתחזק', שכל שערי השפע בבריאה פתוחים לפניו. 'זכרון שמואל' [מתורתו של הגר"ש רוזבסקי] עמ' תקלח

• כרטיס כניסה לגן עדן

המשגיח דישיבת קמניץ, הגה"צ רבי משה אהרן שטרן זצ"ל נשא פעם דברי חיזוק בעניין עניית אמן בכוונה, וכה היו דבריו:

בחוץ לארץ נהוג שהמוזמן לחתונה צריך לאשר לבעלי השמחה כי בכוונתו להשתתף בשמחה, וכמענה שולחים לו הללו כרטיס כניסה לחתונה. פעם - סיפר הרב שטרן - שכחתי לאשר את הסכמתי להשתתף בחתונה, טרחתי ונסעתי לחתונה מתוך מחשבה שבודאי יכירוני וכיניסוני ללא כרטיס... אלא שבהגיעי לאולם מנע בעדי השומר מלהיכנס בלי כרטיס. ניסיתי להסביר לו את מעמדי, וכי הנני ידיד נאמן לבעל השמחה... ביקשתי להיכנס רק לכמה דקות... אך מאום לא הועיל לי, נאלצתי לשוב כלעומת שבאתי...

אף האדם, כאשר הוא מגיע לאחר מאה ועשרים לבית דין של מעלה, נידון בתחילה לגיהנם, ולאחר שסובל בתוכו קשות בשבעה מדורים זוכה סוף סוף לצאת משם... הוא הולך בשמחה למקומו בגן עדן, אלא שבפתח עומד מלאך ומבקש 'כרטיס כניסה'... עומד האדם ומתפלא: וכי גם כאן קיים מושג של כרטיס כניסה? הלוא ארמון גדול בניתי לעצמי בגן עדן' מהמצוות הרבות שעשיתי ומדוע אמנע מליהנות ממנו?

אך המלאך משיב לו: מקומך אמנם שמור בפנים, אך אין כניסה ללא כרטיס, ומהו הכרטיס? נאמר בכתוב: "פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים" אל תקרא 'אמונים' אלא 'אמנים' - מי שעונה אמן בכוונה נפתחים בפניו שערי גן עדן, ובלא זה השערים נעולים ואין כניסה...

'המשגיח דקמניץ' עמ' 205

♦ 'גן עדן' בעולם הזה

"כשאמרו חז"ל: 'כל העונה אמן בכל כוחו פותחין לו שערי גן עדן', נתנו לנו דבר נפלא בפשטותו, שאם האדם מתמסר לדבר יקר כעניית אמן בכל כוחו, שהוא דבר קל וקרוב מאוד לקיום אצל האדם, מיד יזכה שיפתחו לפניו שערי גן עדן.

ואולי יש לומר שיפתחו לפניו שערי גן עדן גם בעולם הזה, שהוא בחינת הטוב הגנוז שבכל יום, ובזכות זה יתחיל להרגיש טעם בעבודת ה', ועל ידי זה יזכה להיכנס בשערים הרבה, שערי ציון המצוינים בהלכה, שהם שערי גן עדן, ויזכה להרבה טוב ולאריכות ימים".

'ונכתב בספר' [משיעורי הגרי"מ שכתר] ח"ב עמ' ערה

שכר עניית אמן בעולם הזה

בפרק הקודם הובא כי בכוח האמן לפתוח שערי גן עדן ולהביא לעולם הבא, בפרק זה הוספנו וליקטנו מספרי קדמונינו המוסיפים ומתארים את השכר הגדול והסגולות המופלאות להם ניתן לזכות בכוח ההקפדה על עניית אמן.

• מאריכים לו ימיו ושנותיו

"כל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו". ברכות מז א

"העונה אמן ארוכה מאריכין לו ימיו ושנותיו בטובה". ירושלמי ברכות ח ח

את משמעות המילה 'מאריך' ביחס לעניית אמן ביאר ה'אור זרוע' (הל' סעודה קצג) שיש לענותה במתינות, כשיעור אמירת תיבות 'א-ל מלך נאמן', וכדברי התוספות (שבת ק"ט ד"ה א"ר) שיש להרהר בתיבות אלו בשעת עניית אמן. ומכל מקום כתבו התוספות (ברכות שם ד"ה כל) שאין להאריך בה יותר מדי, כדי שלא תקלקל האריכות את הגיית המילה כראוי.

• עולה לגדולה

בגמרא (חולין פז א) מסופר:

מעשה בצדוקי שסעד בביתו של רבי יהודה הנשיא. כשהסתיימה הסעודה ועמד המזמן להוציא את המסובים בברכת המזון כמנהגם בימים ההם, ביקש רבי למנוע מהצדוקי זכות זו של עניית אמן אחר ברכת המזון, וכיון שכל אמן שווה עשרה זהובים, על כן הציע לו סכום עתק של ארבעים זהובים על מנת שיסתלק לפני ברכת המזון. אלא שהצדוקי סרב להצעה והתעקש כי ברצונו להשאר כדי לזכות לענות אמן אחר ברכת המזון.

משכך, יצאה בת קול משמים ואישרה את מעשיו כשאמרה: אכן, כדאי לוותר על ארבעים זהובים כדי לזכות בשכר עניית אמן על ברכת המזון.

בהמשך דברי הגמרא הובאה עדותו של רבי יצחק שחי שנים רבות אחרי רבי,

שגם בזמנו זכה לראות את צאצאי אותה משפחה שנקראה 'בר לויאנוס' ומקומם היה בין גדולי רומי ללמדך את גודל שכרו של העונה אמן. חולין פז א; רש"י שם ד"ה ארבעה זהובים; חידושי הר"י מנרבונא שם; ש"ך חו"מ שפה ד

♦ פדה בשלום נפשי

על הפסוק: "בפרע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה'" (שופטים ה ב), דרשו חכמינו זכרונם לברכה:

"מה נתנבאה דבורה לישראל? אלא כך אמרה להם: במי נפרע להם הקדוש ברוך הוא לישראל מאומות העולם? בבני אדם שמשכימים ומעריבים לבית הכנסת ולבית המדרש ועונים אמן ומברכים את הקדוש ברוך הוא באמן... עליהם הכתוב אומר (תהילים נה יט): "פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי". תנא דבי אליהו רבה יא

♦ קורעין לו גזר דינו

העונה אמן בכל כוחו קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה. תיקוני זוהר מ א

♦ בזכות אמן מתקבלת התפילה

כשישראל עונים אמן בכוונה בעולם הזה, כמה פתחי ברכה נפתחים למעלה, כמה טובות נשפעות לכל העולמות, כמה שמחה מתפשטת בכל צבא מעלה.

מה שכרם של ישראל שגרמו לזה?

בעולם הזה: בשעה שיש צער לישראל והם מתפללים לפני הקדוש ברוך הוא, הקול מכריז בכל העולמות: "פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמנים" – אל תקרי 'אמונים' אלא 'אמנים'. פתחו שערים – כשם שישראל פתחו שערי ברכה למעלה, כך יפתחו שערים עתה לקבל תפילתם להושיעם מצרותיהם.

ובעולם הבא: אדם שהיה שומר לענות אמן בעולם הזה, כלומר שהיה ממתין עד שיסיים המברך את ברכתו כדי שיוכל לענות אמן, כשעולה נשמתו לעולם הבא מכריזין לפניו: "פתחו שערים" – כשם שהוא היה פותח שערים בכל יום כשהיה שומר אמנים, כך עתה יפתחו שערי גן עדן לפניו. זהר וילך רפה ב

♦ אפילו אין בידם אלא אמן - דים

"ומדברך נאוה" (שה"ש ד ג) – ה'מְדַבֵּר' שבכם נאה לפני, על אחת כמה וכמה

'מיושב' שבכם. ואיזה הוא המדבר? אלו עמי הארץ שאינן יודעין לא לקרות ולא לשנות ולא לדרוש, כמדבר שאינו מגדל פירות, והן נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, ומברכין 'ברוך יוצר המאורות' ו'מחיה מתים', שהוא ברא ומחיה מתים, והן עונים אחרי אמן, ואומרים מאמינין אנו שהוא מחיה מתים, והוא שברא את העולם - אפילו אין בידם אלא שכר אמן זה, דים. מדרש אגדת בראשית עט

• מובטח לו שתפלתו נשמעת

כתב רבינו יונה: העונה אמן אחר כל ברכה וברכה הרי הוא כמו שהתפלל שתי פעמים זו אחר זו. והרי אמרו חכמינו זכרונם לברכה (ראה ברכות לב ב) שמי שהתפלל ולא כיון לבו ואחר כך חזר והתפלל, מובטח לו שתפלתו נשמעת. מעתה, כיון שהעונה אמן הרי הוא כמי שהתפלל שתי פעמים, מובטח לו שתפלתו נשמעת כדברי חכמינו זכרונם לברכה שהמתפלל שתי פעמים מובטח לו שתפלתו נשמעת. 'ארחות חיים' מלוניל סי' פב

• שכר כפול

"השומע מפי שליח ציבור התפילה כשחוזר אותה, חייב לענות אמן על כל ברכה, ולכוון את לבו לידע על איזו ברכה הוא עונה אמן. ויטול בזה שכר כפול, כמו שהתפלל שתי תפילות זו אחר זו..."

'מנורת המאור' פרק קיא

• אמן פותחת שערי ברכה

"בספרי המקובלים השואבים מבאר-מים-חיים של הזוהר האריכו בסוד תיבת אמן ואותיותיו, וכתבו כי העליונים והתחתונים כולם תלויים במלת אמן, והוא עיקר ושורש ויסוד מוסד לכל העולמות כולן.

ומי שמכוין לכל ברכה וברכה היוצאת מפי המברך ועונה אמן בכוונה כדינו, גורם למעלה קדושה הרבה מאוד, ומשפיע שפע רב טוב לכל העולמות, כי הוא פותח המקור העליון מקור מים חיים, כמו שפותח המעיין להשקות לכל הצריכים השקאה, והקול יורד בשמים ממעל, ומודיע שכל זה הטוב והשמחה גרם פלוני זה עבד המלך הקדוש".

של"ה מסכת תמיד אות פ

• תיקון נשמות בעניית אמן

מרבן ה'בית יוסף' זצ"ל עמד בראש ישיבה גדולה בצפת, שבה למדו כמאתיים רבנים אדירי תורה, בימים שבהם הפציע אור שמשו של רבינו האר"י הקדוש

זצ"ל. פעם ערך מרן סעודה בישיבתו לגמרה של תורה - סיום לימוד מסכת בעומק העיון. קם האר"י הקדוש לבקש את רשותו לחלק את כיבוד הברכות למסובין. הסכים מרן לכך, ומתוך שהבין כי דברים בגו, פקח עין על מעשיו של רבינו האר"י ועקב אחריו. והנה ראה, שבכל פעם שסובב האר"י בין המסובין, נמנע הוא מלכבד שני תלמידי חכמים מסוימים שישבו במקום.

משכך עשה גם בסיבוב השני והשלישי, קרא מרן לאר"י ז"ל לקרן זוית ושאלו: "מה ראה מר ליטול לעצמו את חלוקת הכיבוד שאינה לפי כבודו ורום מעלתו, ומדוע נמנע זו הפעם השלישית מלכבד את שני תלמידי החכמים, והפלה אותם לרעה מעמיתיהם?".

נענה רבינו האר"י הקדוש ואמר: "אין מסרבין לגדול, וכיון ששאלתם - אשיבכם. דעו, ששני ת"ח אלו הם נשמות שבאו מעולם האמת לבית המדרש כדי להשלים מה שהיה חסר להם בהורדת השפע. ועתה, בשמיעת הברכות ועניית אמן, השלימו את תיקונם בהורדת השפע בעולם הזה, ויזכו לעלות לשורשם בעולם העליון. לפיכך ביקשתי לשמש במצוה רמה זו, הכרוכה בתיקון עולמות עליונים למעלה ותיקון נשמות למטה, הורדת השפע בקדושה ובטהרה!".

שמע מרן את הדברים ואמר בענווה: "כל כך מגיע גודל ענין עניית אמן, ואנכי לא ידעתי...".

'אהבת חיים' חיי שרה

♦ אמן מגנא ומצלא

"ואמרה האשה אמן אמן (במדבר ה כב) - שהוא לשון אמנה לשון קבלה ולשון קיום, וזה מועיל לה (לסוטה) בין אם היא טהורה בין אם היא טמאה; שאם היא טהורה - ההשראה של הייחוד הקדוש שעולה כמנין 'אמן' מתחזק עליה כדי שתרויח אחר כך אפילו בעיני גופא, כמאמר הכתוב: 'ונקתה ונזרעה זרע'. ואם היא טמאה - מועיל לה על כל פנים להציל נפשה מני שחת... ולכן כופלתו ב' פעמים, כדי שיועיל לה בין אם היא טהורה בין אם היא טמאה שהרי חסה התורה על ישראל לתשועת נפשה מיד שונא על כל פנים...". 'שבטי י-ה' [לרמ"ד וואלין] נשא

♦ זוכה להארת ש"ע נהורין

מצינו במדרש ישן שאסתר היא זו שאמרה את מזמור כב שבתהלים: "א-לי א-לי למה עזבתני" וגו'. ומבואר עוד בכתבי האר"י שעל ידי הזכרת שמות הקדושים,

הקדוש ברוך הוא ברוב רחמיו משגיח ומביט להאיר ולהשפיע שפע קדושה ממרום לעולם. על כן, כאשר בקשה אסתר מלפני הקדוש ברוך הוא להשפיע עליה שפע טובה, הקדימה לבקשתה שני שמות אלו [-א-לי, א-לי] כדי לעורר רחמי ה'.

והנה, שני שמות אלו במילוי אותיותיהם [-אל"ף למ"ד, אל"ף למ"ד] הם בגימטריה ש"ע, כנגד ש"ע נהורין המאירים בש"ע עולמות לנשמת הצדיק... ובספרי קבלה מבואר שיש לכוין לשני שמות אלו בעניית אמן. נמצא שעל ידי עניית אמן בכוונה מתעורר חסד אלו ש"ע נהורין, ועל כן, כל העונה אמן בכוונה וממהר לרוץ לבית הכנסת לענות אמן, זוכה להארת שלש מאות ושבעים נהורין אלו ולטוב הנשפע מהם...

♦ 'בתיכם מלאים כרימון'

"הנני פוקד על אמ"ן: מנעו כל מחשבות זרות, ולענות אמן בקול רם - 'מילין להרים - סימן' (פסחים נג א). אל תשכחו לענות אמן אחר ברכת פורס סוכת שלום. ובברכת המזון על כל 'הרחמן'. ובזכות אמן יהיו בתיכם מלאים כרימון, ותעלו קטוב-שמן, והקמים עליכם יהיו כדומן, ויצילכם ה' משעיר ותימן, ותזכו לעלות למקום ששם גדל קנמון, ואם יתמהמה חכו לזמן אשר בלבו של מקום טמון, אשר נשמע להאזרחי הימן". צוואת רבינו יחזקאל קצנלנבוגן בעל 'מראה יחזקאל' עמ' ג

♦ מרקחת לחולי הנפש

"אחי ידידי, מצאתי לפניך מרקחת לחולי הנפש, והדבר הוא מקובל מהקדוש האלקי האר"י ז"ל, שאפילו שיש באדם שמץ של מינות מוחלין לו, והם ששה סגולות, ואלו הן: עניית אמן בכל כחו, ושמירת שבת...". רבי דוד לידא זצ"ל אב"ד אמשטרדם, 'הנהגות צדיקים' ח"א דף קכט

♦ זכות אמן יכולה להגן

"למנצח על השמינית מזמור לדוד" (תהלים יב א). נראה לפרש בדרך רמז: "שמינית" הוא רמז ל'אמן', שהיא בגימטריה שמות הוי"ה ואדנות שיש בהם יחדיו שמונה אותיות.

והנה, אמרו חכמינו זכרונם לברכה (אגדת בראשית עט) על אותם עמי הארץ שיושבים בבתי כנסיות ועונים אמן, שאפילו אין בידם אלא שכר אמן זה דיים. וזהו שאמר הכתוב שאחריו: "הושיעה ה' כי גמר חסיד כי פסו אמונים מבני

אדם" - "הושיעה ה'" ותעשה עמנו לפני משורת הדין למען מידת חסידותך, "כי גמר חסיד" - כיון שאין צדיק שיגן עלינו, ואף "פסו אמונים" - אין בנו אדם הנזהר באמירת אמן כראוי, אשר כדברי חז"ל - אפילו לא קרא ולא שנה ויש בידו שכר אמן זה בלבד דיו. 'ארץ החיים' תהלים יב א

• אמן מועיל מאוד שתקובל תפלתו

"כשאומר בברכת כהנים 'יהי רצון' על הטבת חלום... יראה לסיים בשווה עם הכהנים, כדי שכשהצבור יענו אמן - יעלה גם על תפלתו, דאמן מועיל מאד שתקובל תפלתו, כמאמרם ז"ל (ברכות נג ב): 'גדול העונה אמן יותר מהמברך'". 'ערוך השלחן' או"ח קל א

• 'אפר, מצורע, נדחי' - ר"ת אמן

על הפסוק שנאמר בפרשת פרה אדומה (במדבר יט ט): "ואסף איש טהור את אפר הפרה" הביא בעל הטורים כי במסורה מצינו ג' פעמים לשון 'ואסף': א. פסוק זה, ב. "ואסף המצורע" (מל"ב ה יא), ג. "ואסף נדחי ישראל" (ישעיה יא יב). נראה לומר בדרך רמז, כי ראשי התיבות: 'אפר', 'מצורע', 'נדחי', הם 'אמן', רמז לדברי חז"ל (תנחומא צו) שבזכות עניית אמן נזכה להיטהר מטומאתנו ויאסוף ה' את גלוינותנו בגאולה השלימה במהרה בימינו. 'דברי דוד' [לר"ד זאלצר] חקת

• 'אשרי כל חוכה לתשלומי כפל'

אנו אומרים בזמירות שבת קודש: "ואשרי כל חוכה לתשלומי כפל"; ויש לפרש זאת על עניית אמן, שהנה כידוע העונה אמן גדול מהמברך כי ה'אמן' משלימה את הברכה, והעונה כופל שמו יתברך כקריאתו וככתיבתו, והיינו, ש'אמן' בגימטרייה צ"א כגימטרייה 'הוי"ה אדנות', והמברך מזכיר בברכתו את שם ה' רק כקריאתו. וזהו הנרמז כאן: "ואשרי כל חוכה לתשלומי כפל" - אשרי המחכה וממתין לסיום הברכה כדי להשלים את דברי המברך ולכפול את שמו יתברך ב'אמן', ובשכר זאת יזכה להתברך ב: "נחלה לו יזכה בהר ובשפל" - ברכות בעולם השפל, ובעולם הבא שהוא בבחינת הר. 'אמונת יצחק' ח"ב עמ' קיב

• הדרך ממעטת את ה'אמן'

כסמך להבטחת חז"ל 'מאריכין לו ימיו ושנותיו', הביא רבי אליעזר זאב מקרעטשניף את דבריו של דוד המלך ע"ה בתהלים (קב כד): "ענה בדרך כוחי קיצר ימי", וכך דרש:

כאשר האדם נאלץ להיטלטל בדרכים, מפסיד הוא בעל כרחו תפילות רבות במניין, וממילא יש בידו פחות אמנים שהיו יכולים לעמוד לזכותו בעתיד ולהעניק לו אריכות ימים. נמצא שאריכות הדרך היתה בשבילו לעינוי וגרמה לו לקיצור ימים חלילה.

'עלי ורדים' ברכות ג א

• היצר נעשה לו כ'עבד'

"ואברהם זקן בא בימים" (בראשית כד א) - סופי תיבות 'אמן', ללמדנו כי על ידי עניית אמן כתיקונה, זוכה האדם ונוחל אריכות ימים בשני עולמות - בעולם הזה ובעולם הבא. המשך הכתוב: "וה' ברך את אברהם בכל", מלמדנו, כי בשכר הקפדתו על עניית אמן זוכה האדם לשפע, ברכה הצלחה, בנים, אושר ועושר וכל טוב.

באותו עניין יש להוסיף ולדרוש את המשך הכתובים:

"ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו" (שם ב) - "אברהם" בגימטרייה רמ"ח; מלמדנו הדבר כי על ידי שעונה אמן בכל כוחו, דהיינו בכל רמ"ח איבריו, זוכה האדם להכניע תחתיו את היצר הרע המכונה 'מלך זקן וכסיל', ולשלוט עליו בבחינת אדון על עבדו. ולא עוד, אלא שגם היצר הרע שנכנע תחתיו יסייע לו לעשות רצון הבורא יתברך בזריזות, ולכך רמז הכתוב באומרו: "ויאמר... אל עבדו, שים נא ידך תחת ירכי" (שם) - בכדי שאוכל למהר לקיים רצון ה'.

'אהבת חיים' פר' חיי שרה

• חמשים זהובים על חמשה אמנים

המעשה שלפנינו ארע בימי ה'בן איש חי':

שני שותפים התגוררו בבגדד אשר עסקו יחדיו במסחר בבגדים ישנים, פעם שמעו השניים על משפחה נכרית המציעה בגדים ישנים למכירה וכמנהגם הלכו יחדיו להתעניין בעסקה.

בדרכם חלפו השניים על יד בית הכנסת, והתבקשו על ידי הגבאי להצטרף למתפללים כעשירי למניין. או אז נפרדו דרכי השניים, האחד חשש מביטול העסקה והשתמט בתואנה כי זמנו דחוק, ואילו משנהו החזיק בכלל של 'מצוה הבאה לידיך אל תחמיצנה', ומבלי להסס נכנס לבית הכנסת, המתין וענה אמנים על הקדיש ולאחר מכן המשיך למחוז חפצו.

כשהגיע למקום המכירה, גילה שחבירו כבר הקדימו ורכש את רוב החפצים,

זולת כמה סמרטוטים בלויים שלא מצא בהם עניין. אמנם, כמנהג הסוחרים, כדי שלא לשוב בידיים ריקות רכש את הסמרטוטים בפרוטות ופנה לשוב לביתו.

בבית ציפתה לו הפתעה, בין הסמרטוטים היה כר בלוי, וכשפרם את תפריו כדי להשתמש בנוצות מצא בתוכו מרגלית. מיד הלך לסוחר שהעריכה בחמשים זהובים ואף שילם מיד את תמורתה במזומן. הוא שב לביתו מאושר, אך אשתו שהכירה בטבעם של אבנים טובות כעסה למשמע הסכום ששולם לו, והחלה לשכנעו ולדבר על לבו כי הסוחר רימהו ושילם על המרגלית פחות משוויה האמיתי, ועל כן עליו לערער ולבטל את המקח.

בטרם יעשה מעשה החליט הסוחר להתייעץ עם רבו ה'בן איש חי' זצ"ל. כאשר שמע הרב את המעשה לפרטיו, ענה: לפי דברי חז"ל (ראה חולין פז א) נראה ששכר כל אמן הוא עשרה זהובים. נמצא אם כן, כי כיון ששמעת רק חצי קדיש וענית עליו חמשה אמונים, מן הדין הגיעו לך חמשים זהובים בעולם הזה, והקרן קיימת לעולם הבא, ומה לך כי תערער על השכר שזכית לו ביושר?!

'אהבת חיים' פר' חיי שרה

• הגאולה תלויה בעניית אמן

מצינו שהחמירו חכמים מאוד בעווננו של מי שאינו עונה אמן, והדברים צריכים ביאור, הלוא אף בברכות דאורייתא לא החמירו כל כך, ומדוע החמירו כל כך בעניית אמן שהיא מדרבנן? אלא ששאלה זו נובעת מכך שאין בני אדם מעריכים מספיק את כוחה של מילה אחת היוצאת מפיהם, ונבאר:

עיקר עבודתנו בעולם היא האמונה; יכול אדם לומר את כל הברכות, לשבח את הקדוש ברוך הוא שהוא 'גואל ישראל', 'בונה ירושלים', שומע תפילה וכו', אך אם אינו עונה אמן על כך, הרי זו אמירה בעלמא שחסר בה את העיקר, שהוא: האמונה בדבר וההכרה שאין זה משהו עתידי, אלא בכל רגע הקדוש ברוך הוא עוסק בגאולת ישראל ובבניין ירושלים, וכן בכל הברכות.

והנה, כל מה שזכו ישראל לצאת מטומאת מצרים היה בזכות שהאמינו בה, והרי אף אנו זקוקים לגאולה, אולם בחסדי ה' איננו במ"ט שערי טומאה; יש לנו בתי כנסיות ובתי מדרשות והקדוש ברוך הוא שומע לתפילתנו בכל עת ובכל שעה, ובודאי אם אדם שומע ברכת 'גואל ישראל' – בלשון הווה, ועונה ללא שהות של רגע: "אמן", ובכך מאמין באמונה שלימה שעתה ממש עוסק הקדוש ברוך הוא בגאולת ישראל, בודאי ימהר ה' ויחיש לגאלנו.

מעתה נבין מדוע הפליגו כל כך בשכר עניית אמון, ומדוע החמירו בעוון המזלזל בה. שיחות הסבא מסלבודקא' ח"א עמ' רמה

♦ ימיו נעשים 'ארוכים'

את מאמר הגמרא (ברכות מז א): "כל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו", ביאר תלמיד החפץ חיים, הצדיק רבי שלמה בלוך זצ"ל:

משמעות דברי חז"ל "מאריכין לו ימיו" היא, שמסייעים בידו להספיק בימיו כפליים מאנשים אחרים, וכפי הידוע על גדולי עולם כדוגמת הצדיק רבי נחומק' מהורודנא זצ"ל שהספיק בימי חייו לעסוק בצדקה ובגמ"ח כפי שרבים וטובים לא הספיקו, ולאחר פטירתו נאלצו לחלק את עבודתו בין כמה וכמה אנשים... 'הצדיק רבי שלמה' עמ' קיג

♦ 'בברכה שלימה ונאמר אמון'

את בקשת: 'הרחמן הוא יברך אותי' הנאמרת בסוף ברכת המזון אנו חותמים במילים: "כן יברך אותנו כולנו יחד בברכה שלימה ונאמר אמון". ויש להבין מפני מה דווקא בבקשה זו אנו מסיימים בהכרזת: "ונאמר אמון"? ברם, ידועים הם דברי הזוהר (וילך רפה ב) על השפע הרב שזוכים אלו המקפידים על עניית אמון, וזהו שנרמז כאן: "כן יברך אותנו כולנו יחד בברכה שלימה", בזכות: "ונאמר אמון" – ההקפדה על עניית אמון. 'דברי ישראל' [ממודז'ין] פר' נח

♦ מגרשים המחלות מן הבית

אמר פעם המשפיע הגה"ח רבי אלי' ראטה זצ"ל לתלמידיו שומעי לקחו:

"דעו לכם, כי על ידי עניית אמון כהוגן, משפיעים אנו על עצמינו השפעות טובות בגשמיות וברוחניות, ומגרשים המחלות מן הבית. כל אדם צריך לחשב חשבונו של עולם, מה חשוב אצלו יותר - האם ללכת לדרוש ברופאים או לענות אמון בקול? שהרי היא סגולה נפלאה להינצל מכל אלו ולהביא ישועה והצלחה בכל העניינים". 'איש חסיד היה' [תולדות רבי אלי' ראטה] עמ' רלא

♦ תשובה שלימה בזכות אמון

העיד אחד מתלמידיו של המשפיע המפורסם הרה"צ רבי אלי' ראטה משב"ק הרה"ק רבי שלמה מזוועהיל זי"ע):

מיום שזכיתי להכיר את רבי אלי' זצ"ל תמיד היה מרבה לדבר, להוכיח, לזרז ולעורר על חשיבות אמירת ברכות הנהנין בקול. אף הוא סיפר פעם על תוצאה טובה שבאה מכח הנהגה זו:

היתה לו קביעות להיכנס בכל יום ל'קיוסק' ששכן בקרבת ביתו, לשתות שם כוס משקה ולברך 'שהכל' בקול רם באוזני המוכר, יהודי שרחוק היה מתורה ומצוות. לאחר זמן מה שנהג כן, ערך המוכר חשבון בנפשו: אם יהודי כה חשוב מגיע לכאן בכל יום ומברך בקול, אין זה מן הראוי לעמוד כנגדו בגילוי ראש ולא לענות אמן. הוא השיג לעצמו כיפה, ומאז בכל יום שרבי אליהו ברך, כסה הוא את ראשו וענה אחריו 'אמן'. הדבר השפיע מאד על נפשו, ולא עברו ימים רבים עד ששב בתשובה שלימה. הרי לנו, סיים רבי אליהו, שעל ידי אמירת ברכה בקול ועניית אמן אחריה ניתן לשנות ליהודי את כל מהלך חייו ולקרבו להשם יתברך. 'איש חסיד היה' [תולדות רבי אליהו ראטה] עמ' רלא

פרק ח

גדול העונה אמן יותר מן המברך

ידוע הוא מאמר הגמרא (ברכות נג ב; נזיר סו ב): "רבי יוסי אומר: גדול העונה אמן יותר מן המברך, ואמר לו רבי נהוראי: השמים! כך הוא, תדע, שהרי גולייירים מתגרין במלחמה וגבורים נוצחין!".

רבים תמהו על דברי הגמרא, שכן לכאורה המברך הלוא עושה את עיקר המעשה, בלעדיו אין ברכה ואין אמן, ואם כן מדוע העונה אמן גדול ממנו?

להלן הסברים שונים שנתנו רבותינו המפרשים לעניין זה:

• המצוה נקראת על שם גומרה

עניית אמן היא גמר המצווה, והמצווה נקראת על שם גומרה, ולכך גדול העונה יותר מן המברך. 'תוספות הרא"ש' ברכות נג ב

• גדולה כוונת האמן מהברכה

העונה אמן גדול מן המברך, לפי שבדרך כלל המברך מתקשה לכוון עקב טרדתו באמירת הברכה, ואילו העונה שרק שומע את הברכה, קל לו לכוין יותר, ועל כן גדול העונה מהמברך. מאירי נזיר סו ב

• קיום העדות על ידי העונה

המברך מעיד בברכתו שהקדוש ברוך הוא הינו מקור הברכה, אולם אינו אלא כעד אחד. העונה אמן מצטרף עם המברך לעדות ועתה יש כאן שני עדים. כשם שאין השטר מתקיים אלא על ידי עדות השני החותם עליו, כך גם כאן, העונה אמן הוא המקיים את עדות הראשון המברך, ולכך גדול הוא מן המברך. רבינו בחיי שמות יד א

• שני שמות הקודש

'אמן' היא בגימטרייה צ"א, כגימטרייה של השם המיוחד - 'הוי"ה' ושל הכינוי - 'אד-ני' יחדיו. הרי שהעונה אמן כולל בענייתו את שני שמותיו של הקדוש ברוך

הוא, בעוד שהמברך מזכיר בברכתו רק שם אדנות, ולכך גדול העונה יותר מן המברך. 'הרוקח' הל' סעודה סי' של; 'בעל הטורים' דברים כד ב. וראה תיקו"ז מ א

• היה הווה ויהיה

אמן בגימטרייה 'היה והוה ויהיה אחד'. נמצא שהעונה אמן מעיד על יחוד ה', על חידוש העולם ועל כך שה' מקיים את העולם ומושל בו לעולמי עד, ולכך גדול הוא מן המברך שאינו כולל בברכתו יסודות אלו.
פירוש התורה לריקאנטי שמות טו כה

• מעלת מברך ועונה

המברך אינו יכול לענות אמן אחר ברכתו. לעומתו השומע שעונה אמן; מצד אחד הרי הוא כמברך שהרי "שומע כעונה", ואולם מצד שני הוא גדול ממנו בכך שיש לו אף את מעלת עניית אמן.
'שו"ת מבי"ט' א קיז ד"ה ראיתי בני; 'פרישה' או"ח קכד ז

• מסלקת המקטרגים

"לפי שמזונותיו של אדם קשים כקריעת ים סוף, על כן צוה הקדוש ברוך הוא להאוכל ושבע לברך עליו... שעל ידי זה הקדוש ברוך הוא משפיע ברכותיו להיות לו בריוח מזונות כי יש לאדם מקטרגים בדבר מלתת לו מזונותיו הקשים בריוח. ואלו הברכות הם המליצים יושר וסנגורים טובים לנגד המקטרגים, ולזה דימה הברכות והעניית אמן לגולייירין המתגרים ולגבורים המנצחים במלחמה כי הוא ממש כמו שכתבתי שהברכות הם הגולייירין ועניית אמן הם הגבורים לנצח המלחמה נגד המקטרגים שהם מלאכי משחית".
ח"א למהרש"א, נזיר סו ב

• ל'אמן' יש קיום נצחי

כפי שתכלית וגמר המלחמה הוא על ידי הגיבורים שנצחונם אינו ארעי אלא דבר שריר וקיים, כך הוא בעניין הברכה והאמן; המברך משבח לבוראו, אך אינו מביע את הנצחיות בברכתו, שהדבר קיים ולא ישתנה לנצח נצחים ולעולמי עולמים. אך האמן הוא הבעת אימון מוחלט וקיים שדברי המברך לא ישתנו לעולם, ומכאן גדולת העונה על המברך.
חידושי אגדות למהר"ל נזיר סו ב

• אמן כוללת כמה משמעויות

"משום דאיתא במדרש אלה הדברים רבה (יש פ' כי תבא): א"ר יהודה בר סימון

אמן יש בה ג' דברים; שבועה, קבלה ואמונה... אם כן כיון שבאמן נכללו כל הדברים הללו אם כן בעניינתו אמן מקבל הברכה עליו באמונה ובשבועה מה שאין כן במברך".

'פרישה' או"ח קכד ז

• אמן שומרת הברכה

לעיתים נתפסים כוחות החיצונים לברכה ומקלקלים את ההשפעות הטובות שנובעות כתוצאה מאמירתה. עניינת האמן שומרת על הברכה ומגינה על ההשפעות שנובעות ממנה, ולכן גדול הוא העונה אמן יותר מן המברך.

'אוצרות הרמח"ל' דברים לב ג

• אישור לדברי המברך

כאשר אדם מספר דבר מה בפני חבירו, מקנן בלבו החשש פן לא יאמין הלה לדבריו, אך כאשר אנשים מן הצד מאשרים את דבריו, הדבר נוסך בו בטחון ושמחה. זוהי פעולתה הגדולה של האמן שמאשרת את דברי המברך ולכך גדול העונה אמן יותר מן המברך.

'פתח עינים' [לרבי משה יקר אשכנזי] עמ' ז

• אמן מעוררת רחמים

תיבת 'אמן' במילואה [אל"ף מ"ם נו"ן = 297] יחד עם מספר אותיותיה [3] עולים לגימטרייה שלש מאות, כגימטרייה של 'ברחמים', ולכן גדול העונה מהמברך, כי המברך מבקש מהקדוש ברוך הוא שישפיע עלינו טובה, והעונה אמן מעורר את הרחמים.

'ספר המפואר' [לר"ש מולכו] עמ' יב

• אפשר לענותה בלא גבול

אמירת הברכה מוגבלת לאותן פעמים שהאדם מחויב בה, אך לענות אמן אפשר אפילו אלפי פעמים בכל יום באמצעות שמיעת ברכות אחרים, ובזאת גדולה מעלתה.

'ספר הגן ודרך משה' ליום טו

• ממנה נבראת נפש המלאך

מכל מצוה שעושה אדם מישראל נברא מלאך המורכב מגוף ונפש; גוף המלאך נברא מעשיית המצווה ונפש המלאך נבראת מכוונת המצווה.

אף בעניין הברכה כך הוא: בעת שאדם מישראל מברך ברכה בורא הוא בכך את

גוף המלאך, ואולם הנפש ניתנת בו רק אחר שנענתה הברכה באמן, שבה כלולה הכוונה הפנימית של הברכה, ולכך גדול העונה יותר מן המברך.
מכת"י ה'צמח צדק' מלובאוויטש בשם הרה"ק רבי זושא מאניפולי,
מובא בספר 'עדן ציון' דף קצו א

• שומע ומוסיף

המברך מכריז על מלכותו של הקדוש ברוך הוא, ואילו העונה אמן מלבד שמסכים על דברי המברך, אף מוסיף ומעיד על היותו 'נאמן' לקיים את הבטחתו ולהביא גאולה לישראל, כמבואר בגמרא (שבת ק"ט ב) ש'אמן' היא ראשי התיבות: א-ל מלך נאמן, ולכך גדול העונה מן המברך.

• נדר גדול לאלקי ישראל

'אמן' במילואו [=אל"ף מ"ם נו"ן] הוא בגימטרייה 297, ודברי המברך: 'ברוך הוי"ה' הם בגימטרייה 254 כגימטרייה של 'נדר' [תיבת 'אתה' אינה חלק מגוף הברכה, כי אם צורת דיבור]. נמצא שההפרש ביניהם הוא 43 - בגימטרייה 'גדול', וזהו הנרמז בלשון 'גדול העונה אמן יותר מן המברך', שהפרש 'גדול' יש בין העונה אמן למברך.

ויש להוסיף ולומר בזה: הברכה היא בבחינת 'נדר' [כגימטרייה של 'ברוך הוי"ה'], ואילו עניית אמן היא בבחינת 'נדר גדול' [כגימטרייה של 'אמן' במילואו], והרי אמרו חז"ל (נדריים ח א): 'נדר גדול לאלוקי ישראל'.
'רגל ישרה' [לרצ"א מדינוב] מערכת א אות צח

• חפץ שתתקיים ברכת חבירו

המברך ברכה מבקש את טובתו הרוחנית האישית ואין כוונתו באמירת הברכה להועיל לזולתו. לעומתו העונה אמן מבקש שתתקיים ברכת חבירו, ולכך גדול הוא מן המברך.
'נחמד מזהב' [לר"י מקוזמיר] פרשת פקודי

• שמח בטובת חבירו

ברכת המברך הינה על טובת עצמו שהוא מברך ומודה על הנאתו, לעומתו העונה אמן שמח בטובת חבירו ומודה על שזכה חבירו לטובות עליהם מודה, לפיכך גדול הוא מן המברך.
'תפארת שלמה' שער התפילה

• הרצון יכול להיות בשלימות

הברכה שייכת לעולם המעשה ואילו עניית האמן שייכת אל הרצון המופשט

והטהור. בעולם המעשה אי אפשר לעשות מעשים מושלמים לגמרי, אולם הרצון יכול להיות בשלמות, ולכך גדולה מעלתו של של העונה אמון. 'שפת אמת' כי תבוא תרל"ח

• כלי לקבלת השפע

על ידי אמירת הברכה יש לאדם כח להשפיע שפע ברכה ממרומים. ואולם בכדי שלברכה יהיה קיום, נצרך להתקין כלי כדי לקבל את הברכה, וכלי זה נוצר על ידי עניית אמון, נמצא שקיום השפע שמושפע מאמירת הברכה תלוי בעניית אמון, ומכאן מעלתה. תורת אמת [למהרי"ל איגר מלובלין] פר' החודש תרל"א

• עניית אמון מצווה דאורייתא

חכמינו זכרונם לברכה (ילקוט שמעוני האזינו רמז תתקמב) למדו את חיוב עניית אמון מהפסוק (דברים לב ג): כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלקינו, וכך פירשו: כשמברכים את הקדוש ברוך הוא, על השומעים להביא גודל בעניית אמון.

לפי זה יש לומר דגם על ברכה שחיובה מדרבנן יש חיוב מן התורה לענות אמון, וממילא פשוט הוא שהעונה אמון ומקיים בכך מצווה מן התורה, גדול הוא מן המברך שאינו מקיים אלא מצווה מדרבנן.

'מרומי שדה' [לנצי"ב] נזיר סו ב; 'ואמרו אמון' ח"ב אות ע

• יראת הרוממות

ישנן שתי דרגות ביראת ה': יראת העונש ויראת הרוממות. יראת העונש הינה דרגה נמוכה הנרכשת בקלות יחסית, וכשמה כן היא – אדם ירא לעבור את פי ה' מפני עונש החטא. אדם כזה עושה בדיוק את הנדרש ממנו ואינו מחזר אחר המצוות. יראת הרוממות משמעותה, שאדם עובד את קונו מפני כבודו הגדול יתברך שמו, יראה כזו הינה דרגה גבוהה שיש לעמול ולהשיגה ומי שמגיע לדרגה זו מחזר בכל כוחו אחר המצוות, כדי לעשות נחת רוח לקונו.

המברך ברכה כל שהיא, יתכן שהוא עושה זאת מחמת יראת העונש, שהרי אסור ליהנות מהעולם הזה בלי ברכה, ואולם המהדר אחר עניית אמון, הרי זה אות וסימן שיש בו יראת הרוממות ועל כן מדרגתו גבוהה משל המברך. 'ציצית הכנף' עמוד יח

• תיקון גדול יותר

התיקון הנעשה על ידי עניית אמון, גדול מזה הנעשה על ידי אמירת הברכה, ולפיכך "גדול העונה אמון יותר מן המברך". 'לשם שבו ואחלמה' כללים יח מג

• אמן לשם שמים

אמירת ברכה בכוונה, גוררת תשומת לב מהסובבים ויכולה להביא פניות והרהורי גאווה בלב אדם, אולם עניית 'אמן' שאינה אלא מילה אחת אינה מעוררת תשומת לב ויכול אדם לאומרה לשם שמים, וזוהי מעלתה.
'דברי תורה' [מונקאטש] ח"ד אות מ"ד

• 'משכני אחריו נרוצה'

עניית 'אמן' כוחה רב לדבק לב האדם בבוראו יותר מאמירת ברכה. דבר זה נרמז בכתוב (שיר השירים א ב): 'משכני אחריו נרוצה' – ר"ת 'אמן'.
'דברי תורה' [מונקאטש] ח"ט אות יח

• עול מלכות שמים

המברך מודה לה' על טובו וחסדו, ואולם העונה אמן – א-ל מלך נאמן, מקבל על עצמו עול מלכות שמים ומתחזק באמונה ולפיכך גדול הוא מן המברך.
'לפלגות ראובן' ח"ז דף כט

• מסכים עם פעולת חברו

מטבעו, קל לו לאדם יותר להתאמץ ליזום ולעשות בעצמו פעולה טובה, מאשר להסכים עם פעולה טובה שעושה חברו. העונה אמן מסכים עם פעולה טובה שעשה חברו, וזוהי מעלה מיוחדת שאינה קיימת אצל המברך ולכן גדולה מעלתו מן המברך. 'שיעורי דעת' [למהרי"ל בלך, מהדו"ח] ח"ב, מאמר 'ואת צנועים חכמה'

• מרבה אהבה ואחוה

בעוד שלמברך אין כי אם את שכר אמירת ברכה בלבד, לעונה אמן – מלבד שכר עצם עניית האמן – נוסף לו שכר 'ואהבת לרעך כמוך', שהרי בענייתו מראה הוא עד כמה הוא מחשיב הוא את ברכת חברו, ובכך הוא מגדלו ומרוממו ומרבה אהבה ביניהם.
'אמרי ברוך' [לר"ב טולידנו] פר' קורח

• הדברים מאומתים בליבו

הרי אמרו חכמים (קידושין סג, ב): 'אין אדם חוטא ולא לו', ומתוך כך – גם אדם המסוגל להוציא דבר שקר מפיו, מסתבר כי יתקשה לאשר דבר שקר ששמע מאחר.

כך גם המברך וממליך את בוראו, אין מכך ראייה גמורה כי אכן הדבר מאומת

בליבו ודבריו אינם מן השפה לחוץ. אולם העונה 'אמן' על ברכת חבירו ומאמת את דבריו, אין כל ספק כי דברי המברך מאומתים בלב, ולכך ענייתו חשובה יותר מן המברך. 'תפארת שמשון' דברים ח י

• מוכיח את צדקת המברך

מטבעם רגילים בני האדם לייחס חשיבות לדעתם ולדבריהם, יותר מאשר לדברי זולתם. לפיכך, כאשר אומר האדם דבר מה והשומעים מסכימים לדעתו, אין לך אות גדול מזה כי דבריו אכן ברורים וצודקים. כך בענייננו, עניית האמן על ידי השומעים, היא הכוח המברר ומוכיח כי דברי המברך אכן פשוטים ומבוררים, ולפיכך גדול העונה אמן מהמברך. ר"מ שינברגר, עלון 'עומקא דפרשה' נשא תשע"ב

❖ פנינים נוספים בעניין גדול העונה אמן מהמברך' ❖

• מרבים שלום בעולם

במסכת נזיר (סו ב), לאחר שהביאה הגמרא את המאמר: "גדול העונה יותר מהמברך", הוסיפה והביאה את המאמר: "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם", וכך יש לפרש את הקשר בין המאמרים: אלמלא קבעו חכמים ש'גדול העונה אמן יותר מהמברך', לפני כל ברכה הייתה פורצת מריבה בין הבריות – שהכול היו חפצים לזכות דווקא באמירת הברכה, אך אחר שקבעו כי 'גדול העונה', נמנעו מריבות אלו. נמצא שבתקנתם הרבו חכמים שלום בעולם. 'עין אליהו' נזיר סו ב

• שתי זכויות

מה שאמרו "גדול העונה אמן יותר מן המברך" (ברכות נג ב), זה אמור דווקא על המברך במקום שאין אחרים שיענו אמן על ברכתו, ואולם המברך בפני אחרים שעונים אמן על ברכתו, זכותו גדולה יותר מן העונה אמן, שכן יש לו שתי זכויות: זכות אמירת הברכות וזכות עניית האמן הנאמרת בזכותו. 'חכמת מנוח' ברכות נג ב

• עשה חוץ מ'צא'

אמרו חכמינו זכרונם לברכה (פסחים פו ב): "כל מה שיאמר לך עשה חוץ מצא", ולכאורה יש להבין: וכי אם יצווה אדם על אורחו לצאת מביתו, יוכל הוא לסרב ולהישאר בעל כרחו של בעל הבית?

אלא יש לפרש: 'צא' בגימטרייה 'אמן'; אם יאמר בעל הבית לאורחו ברוך אתה ואנו נענה אחריו אמן ונצא ידי חובה, יכול האורח לסרב ולכבד את בעל הבית לברך, ואילו הוא יענה אחריו אמן, לפי "שגדול העונה יותר מן המברך".
 'ילקוט הגרשוני' ברכות נג ב

♦ 'השמים' מספרים כבוד אמן

כשבא רבי נהוראי להמחיש את גדלותה של עניית אמן, נקט בלשון: 'השמים כן הוא!'. ויש לבאר כי נקט כן לתוספת הוכחה, שהנה השמים נבראו אחרי הארץ, ומדוע הקדימם הכתוב באמרו (בראשית א א): "בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ"? אלא כיון שהשמים הם התכלית והארץ נועדה רק כדי להגיע עליהם, כפי שאמרו (אבות ד טז): "התקן עצמך בפרוזדור כדי שתיכנס לטרקלין", לכך הקדימם הכתוב לארץ. בדומה לכך אמר רבי נהוראי: כמו שהשמים הינם גדולים מן הארץ למרות שנבראו אחריה, כך עניית אמן גדולה מהברכה אף שהיא נענית אחריה.

'תכלת מרדכי' [לרש"מ שבדרון מברעז'אן] כי תבוא אות טו - טז

עניית אמן – יסוד האמונה

צורך אמרות חכמים, המלמדות ומבהירות כי בעניית אמן מעיד היהודי על אמונתו בבורא עולם, וכי מצווה נעלה זו הינה מיסודותיה של אמונת ישראל.

• א-ל מלך נאמן

”מאי אמן? - אמר רבי חנינא: א-ל מלך נאמן.”
שבת קיט ב

”כך מעיד על בוראו, שהוא א-ל מלך נאמן.”
רש"י שם

”צריך להרהר בו בשעה שאומר אמן.”
תוספות ד"ה א"ר

• מאמינים ועונים אמן

”אמונים נוצר ה” (תהילים לא כד) - אלו ישראל שאומרים 'ברוך מחיה המתים' ובאמונה עונים אמן - שמאמינים בכל כוחם בקדוש ברוך הוא שמחיה המתים, ועדיין לא בא תחיית המתים. אומרים 'גואל ישראל' ועדיין לא נגאלו, אומרים 'ברוך בונה ירושלים' ועדיין לא נבנית. אמר הקדוש ברוך הוא: ישראל לא נגאלו אלא לשעה וחזרו ונשתעבדו, והם מאמינים בי שאני עתיד לגואלם, הוי "אמונים נוצר ה" - מאמינים ועונים אמן, נוצר ה"”.

מדרש תהילים לא י; 'סדר רב עמרם' הלכות סעודה

• אמן על העתיד

”אמן' נוטריקון הוא: א-ל מלך נאמן, כלומר - אין להרהר על מה שאמר לעשות שלא יעשה, כי הוא א-ל מלך נאמן לקיים דברו, דכתיב (במדבר כג יט): 'לא איש א-ל ויכזב וכן אדם ויתנחם'”.

פירוש התפלות לר"י ב"ר יקר, ביאור ענין אמן

• נגזרת מלשון אמונה

”צריך אדם להזהר בתפלה ובברכות שיענה אחריהם אמן, שהיא מלה נגזרת מלשון אמונה. וכל מי שעמדו אבותיו על הר סיני וקבלו התורה הנקראת אמונה, והוא מזרעו של אברהם אבינו שהוא ראש האמונה, דכתיב בו (בראשית טו ו):

'והאמין בה', חייב הוא לכוין לבו ומחשבתו בעניית אמן - לא שיזכיר שליח צבור הברכות והוא כחרש לא ישמע וכאלם לא יפתח פיו, או שירבה דברים עם חבירו כאלו היה ברחובות קריה, כמנהג קצת מן בני עמנו המקילין בדבר. כי זה עוון פלילי, שהרי העבד השומע שמברכין את רבו, חייב הוא מדרך השכל שיענה אמן, וכל שכן מי שמברך את האלקים אשר בידו נפש כל חי, שיתחייב השומע לענות אמן אחר מי שמברך אותו. וכל שכן שהוא יתברך קובע לו מצוה בדבר זה".

'כד הקמח' ערך אמונה

• יסוד כל התורה כולה

"ומפני שהאמונה יסוד כל התורה כולה, תקנו לנו רבותינו זכרונם לברכה בתפילה ובברכות לענות אמן, שהוא נגזר מלשון אמונה".

רבינו בחיי שמות יד א

• אמן - עיקר האמונה

עיקר האמונה תלויה בעניית אמן, כדכתיב 'שומר אמונים' וקרינן ביה 'שומר אמנים'; יש לדרוש כאן את ה'קרי' שמשמעותו 'אמונה', וגם את ה'כתיב' שמשמעותו 'אמן'.

'מגלה עמוקות' פר' האזינו

• תקוע במקום נאמן

"העונה אמן בכל כחו פותחים לו שערי גן עדן' (שבת קיט ב); כי מי שיש לו אמונה חזקה בו יתברך הוא כמו יתד תקוע במקום נאמן אשר אין לו שינוי כלל, כי זה הוא ענין אמונה בו יתברך, ומצד שהוא מאמין בו יתברך הוא תקוע במקום נאמן. ובזה ראוי שיכנס לגן עדן, אשר שם ארזי לבנון אשר נטע השם יתברך בחוזק, ושם יכנס בעל אמנה, כי ראוי שיהיה מקומו ומדריגתו שמה על ידי האמונה כאשר ידוע למשכילים".

'נתיבות עולם' [למהר"ל] נתיב העבודה פי"א

• עיקר האמונה בזמן הגלות

"במקדש היו עונים 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' אחר כל ברכה וברכה, ובגולה היו עונים אמן. והטעם: כי במקדש ראו עין בעין כי יש אלקים בישראל על ידי הניסים המפורסמים אשר הפליא ה' לעשות לעמו דבר יום ביומו, ועל זה היו מברכין את המלך הגדול ברוך הוא בבית מלכותו על שם כבוד מלכותו. אבל בגולה, אשר אין לנו לא נביא ולא חוזה, ועם ה' ניתן להרג ולשבי ולביזה, והגויים מרקדים בהיכלו (יומא סט ב), והחזן עומד ומברך ברכת 'אתה גבור' - ואיה גבורתו?! והעם עונה אמן אף על גב שהחוש מעיד היפך זה, זה ודאי עיקר

האמונה. ולפי שצרות הגלות כל יום קשה מיום שלפניו (סוטה מט א) על כן מתחדש האמונה אצלנו כל יום ויום, וזהו שנאמר (איכה ג כג): 'חדשים לבקרים רבה אמונתך'..."

'ספר החיים' פרק ג

• סדר זרעים – סדר האמונה

סדר זרעים נקרא 'אמונת', משום שהמסכת הראשונה בו היא מסכת ברכות שבה נסדרו ענייני מאה ברכות, ועל שם ה'אמן' שעונים אחריהן נקראת מסכת זו 'אמונת'.

חידושי אגדות למהרש"א שבת לא ב

• כנגד אמן שבקדיש

"מאי אמן? א-ל מלך נאמן! (שבת קיט ב); נראה דקאי על אמן שבקדיש, ואמר 'א-ל' כנגד 'יתגדל ויתקדש שמייה רבא', 'מלך' כנגד 'וימליך מלכותיה', 'נאמן' כנגד 'בחייכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל', רצה לומר: נאמן הוא לקיים לנו הבטחתו במהרה בימינו".

חידושי רא"מ הורוויץ שבת קיט ב

• נמשך אחר רצון ה'

"במדרש (תנחומא צו ז) שיבחו את העונה אמן בעולם הזה, שיזכה לענות לעתיד לבא... כי פירוש 'אמן' הוא 'אמונה', שמאמין שכן הוא ושכן יהיה, אף שעדיין אינו ברור אצלו לגמרי, רק כדרך אמונה. וכבר מצינו שציווה הקדוש ברוך הוא שיענו בני ישראל 'אמן' על ה'ארורים', אף שעדיין לא נתברר לכל איש ישראל שהעושה דברים אלו הוא ארור ומקולל, אלא רצונו יתברך היה שעם כל זה יסכימו ויתמשכו אחר זה. אלא פירוש 'אמונה' היא 'המשכה' שנמשך אחר רצון השי"ת, ואף שעתה עדיין אין רצונו כן, מכל מקום רוצה הוא שיהיה אצלו כן הרצון..."

'שפת אמת' ליקוטים כי תבוא

• צדיק באמונתו יחיה

"גדול העונה אמן יותר מהמברך' (ברכות נג ב); כי ארץ ישראל היא בבחינת 'אמונה', שלא כדור המדבר שהכל היה בהתגלות עין בעין [ניסים גלויים], בבחינת 'אמת'. וזו היתה גם הנהגת משה רבינו ע"ה. אך בארץ ישראל התחילה בחינת אמונה, ובחינה זו אין לה הפסק כלל בכל הדורות, כמו שאמרו חז"ל (מכות כד א): 'בא חבקוק והעמידן על אחת - צדיק באמונתו יחיה', ובחינה זו גדולה מאד לפני השם יתברך, לכן אמרו 'גדול העונה אמן', כי המברך מודה רק לפי

ההשגה שלו בבחינת 'אמת', אך העונה אמן נמשך אחריו בדרך 'אמונה' שאין לה הפסק כלל".

♦ אמונה גדולה ממדרגתו

אמרו חז"ל (תנחומא צו ז): "העונה אמן בעולם הזה זוכה לענות אמן בעולם הבא", והיינו, כי באמירת אמן, על ידי הביטול העצמי שמבקש להיות נמשך אחר האמת אף שאינו מבין הדבר על בוריו, זוכה גם לעתיד לבוא להיות נמשך אחר מקומות שלמעלה ממדרגתו. וזאת האמונה שאמרו (מכות כד א): "בא חבקוק והעמידן על אחת - וצדיק באמונתו יחיה", פירוש: אף שהוא צדיק, על ידי האמונה שרודף תמיד לבטל עצמו יותר ויותר לבורא יתברך, על ידי זה יש קיום לעבודתו עד עתה, שקיום כל המעשים הטובים הוא על ידי ההכנעה והביטול העצמי, ועל ידי זה תתקיים העבודה".

'שפת אמת' כי תבא תרל"ח

♦ אמונה בהטחת ה'

"כמה ברכות בתפילה בנויות על ענין העתיד, כגון: 'מקבץ נדחי עמו ישראל'... המחזיר שכינתו לציון, וכדומה. וכשעונה עליהם אמן, הוא מאשר ומפגין בזה האמיתיות של הטחת ה', ומצפה ושומר מתי יקוימו, וזו היא כוונת הכתוב (ישעיה כב ב): 'פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים' שאמרו חכמינו ז"ל (שבת קיט ב): 'אל תקרי 'שומר אמונים' אלא 'שומר אמנים', כלומר ששומר וממתין על קיום הטחת השי"ת שנאמר עליו (דברים לב ד): 'א-ל אמונה'".

'החפץ חיים בנתיבות התפילה' עמ' כה

♦ הפטיש החזק ביותר

אמרו חז"ל (שבת קיט ב): "כל העונה אמן בכל כוחו פותחים לו שערי גן עדן"; הבה נתבונן, מהיכן לוקחים 'פטיש' כה חזק שביכולתו לפתוח שערי גן עדן? חז"ל הקדושים גילו לנו שהפטיש אשר בו ניתן לפתוח את שערי גן עדן הוא דווקא על ידי עניית אמן בכל כוחו - אמונה! לא מתוך חכמה והבנה, אלא דווקא מתוך ויתור על הבנה - אמן! אני מאמין, איני יודע מאומה, אני רק מאמין! זהו הפטיש החזק שביכולתו לפתוח שערי גן עדן!

על 'חונן הדעת' לא צריך לחבר 'מורה נבוכים'... צריך רק מילה אחת - אמן, אני מאמין בלי לדעת ובלי להבין! על 'רופא חולי עמו ישראל' אין צריך להוסיף כלום, רק לענות אמן - אני מאמין שהוא רופא חולי עמו ישראל!

יתכן שלזה כיוונו חז"ל בלשונם 'בכל כוחו', כי האמונה היא סוד הכח, 'אני חומה' הוא דווקא מכח האמונה, ביטול הידיעה הוא סוד הכח ההופך את האדם לחזק כברזל מבלי יכולת להזיזו, שאם יכולים להזיזו ממקומו - אות הוא שהשתנה ונחסר בכח אמונתו, עד שאמרו חז"ל (סנהדרין צב א): 'כל המחליף בדבורו כאילו עובד עבודה זרה' - כי סימן הוא שחסר לו מכח האמונה, ולכן יכול הוא להחליף בדבורו. [דעת תורה] [לרבי ירוחם הלוי ממיר] פרשת ויצא

♦ מבחן לטיב האמונה

חכמינו זיכרונם לברכה הפליגו מאוד בגודל מעלתה של עניית אמן, עד שהבטיחו (תיקו"ז מ א) שהעונה אמן בכל כוחו קורעין לו גזר דין של שבעים שנה. נמצא אפוא, שעניית אמן היא מבחן לאמונתו של היהודי בדברי חכמים. ובפרט בעת הזאת שמידת הדין מתוחה, המאמין בדברי חכמים בוודאי ייזהר להקפיד ביותר על עניית אמן, שהלא אין הדבר כרוך בטורח מיוחד או בהוצאה כספית גדולה, ואם אינו מקפיד על כך, הרי שאמונתו בדברי חכמים אינה מושלמת. ואפשר שלפיכך נקראת 'אמן' מלשון 'אמונה', כי היא המלמדת על טיב אמונתו של האדם.

ע"פ מכתבו של המשגיח הגה"צ רבי אליהו לופיאן, קונטרס 'שומר אמונים', ברקלין תשי"ג

♦ סגולה לחיזוק האמונה

"בדבר השאלה באיש אחד אשר מבלבלים אותו מחשבות רעות בענין תורה מן שמים... להיות כי באמת מחשבות כאלו של ספיקות באמונה הוא עוון נורא רח"ל, אכתוב איזה תיקונים אשר מועיל הרבה הן לכפר על העבר הן לתקן על להבא... לענות אמן, ואמן יהא שמיה רבא בכוונה ובקול, ולשמור שלא יגרע עניית אמן בכל מקום שהוא צריך לענות. ואמרו חכמינו זכרונם לברכה (שבת קיט ב), שאפילו יש בו שמץ עבודה זרה מוחלין לו לזה שעונה אמן בכל כחו".
[קריינא דאגרתא] [לבעל ה'קהילות יעקב'] מהדו"ק ח"א אגרת מה

♦ אמן - הווה ועתיד

המהרש"א (שבת קיט ב) ביאר את דברי הגמרא ש'אמן' היא ראשי התיבות 'א-ל-מלך נאמן' כך: בכל ימות השנה אנו חותמים: 'הא-ל הקדוש', ואילו בימים הנוראים אנו חותמים: 'המלך הקדוש'. בעניית אמן אנו מכריזים אנו שרק הוא - המכונה בכל ימות השנה: 'א-ל' ובימים הנוראים גם 'מלך', הוא ה'נאמן' והאמיתי. שלא כמו, להבדיל אלף אלפי הבדלות, עבודה זרה שנאמר בה רק

'אל', ככתוב (שמות לד יד): "לא תשתחוה לאל אחר", ומלך בשר ודם המכונה רק 'מלך, שנאמנותם של אלו אינה בת תוקף.

בעומק כוונת המהרש"א נראה להוסיף: הנהגת ראש השנה שבו הקדוש ברוך הוא מלך על כל העולם, והנהגת יום הכפורים שבו אין שליטה לשטן - בלתי לה' לבדו; שתייהן הן בחינת ההנהגה שתהיה לעתיד לבוא, שאז הקדוש ברוך הוא יתגלה לעין כל כ'מלך על כל הארץ'. ואם כן, אפוא, כמה עצמה מקופלת במלה קטנה זו - 'אמן!' - הנהגת העולם הזה והנהגת העולם לעתיד לבוא כאחד. וכיון ששורשם של כלל ישראל נעוץ בעתיד לבוא, מובן אפוא מדוע הפליגו חכמינו זכרונם לברכה במעלת אמירת אמן, והחמירו באמירתה כתקנה וכהלכתה. 'אבני שלמה' [מתורתו של המשגיח ר"ש וולבה] ח"ב עמ' כ

♦ אמן - מעל הזמן

"כתב המהר"ל (נתיב העבודה יא) כי עניית אמן מגיעה למדרגה שאינה תחת הזמן. ביאור דבריו: בעניית אמן מתעלה האדם ומקשר באמונתו את העבר עם ההווה והעתיד - על אף שעתה אינו רואה לפניו אלא את ההווה, מכל מקום, בכח אמירת אמן רואה הוא בחוש כיצד כל הדורות מתקשרים יחדיו, ואף מה שעתה לפניו הוא אמת וישר. למשל, העונה אמן אחר ברכת 'גאל ישראל' יודע שבעבר נגאלו בני ישראל, על כן, אף שעתה הם עדיין משועבדין, מאמין הוא שהגאולה קיימת כבר עתה. נמצא אם כן, שבעניית אמן מתעלה האדם למדרגה שמעל הזמן, ומקשר באמונתו את כל משך הבריאה - העבר והעתיד".

'נוטרי אמן' ח"א עמ' סג

פרק י

אמן בכוונה

"אמן בלא כוונה - כגוף בלא נשמה", כך קבעו רבותינו, ומוסכם בפי כל כי עניית אמן תלויה בכוונה הנלווית אליה. להלן יובאו דברים בעניין זה.

♦ אמן' - בכל הכוונה

"אמר ריש לקיש: כל העונה אמן בכל כחו - פותחין לו שערי גן עדן, שנאמר: 'פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמנים', אל תיקרי 'שמר אמנים' אלא 'שאומרים אמן'. מאי אמן? - אמר רבי חנינא: 'א-ל מלך נאמן'". שבת קיט ב

"בכל כחו" - בכל כוונתו". רש"י שם

"ומפני שיש בני אדם שאין הכונה שלהם מתעוררת אלא על ידי הכח, אמר: 'בכל כחו'". רבנו יונה שם

"אל מלך נאמן" - צריך להרהר בו בשעה שאומר אמן". תוספות שם

♦ הכוונה בעניית 'אמן'

"ויענו אמן, אחר כל ברכה... ובכוונה, שיכוין בלבו: אמת היא הברכה שבירך המברך, ואני מאמין בזה, כי אמן הוא לשון האמנת דברים". טור ושו"ע או"ח קכד ו

♦ ניצול מאש הגיהנום

"כל העונה אמן בכוונה ובדקדוק אותיות, מובטח לו שינצל מאש של גיהנום".

ילקוט פרפראות וטעמי המנהגים [לאחד מחסידי אשכנז הקדמונים]
נדפס בקובץ 'ירושתנו' ח"ב עמ' מח

♦ אמן מתוך כוונת אמונה

"צריך אדם להזהר בתפלה ובברכות שיענה אחריהם אמן שהיא מלה נגזרת מלשון אמונה, וכל מי שעמדו אבותיו על הר סיני וקבלו התורה הנקראת אמונה והוא מזרעו של אברהם אבינו שהוא ראש האמונה דכתיב בו (בראשית טו): והאמין

בה', חייב הוא לכוין לבו ומחשבתו בעניית אמן, לא שיזכיר שליח צבור הברכות והוא כחרש לא ישמע וכאלם לא יפתח פיו".

'כד הקמח' ערך 'אמונה'

• הקול מעורר את הכוונה

את מאמר חז"ל (שבת קי"ט ב): "כל העונה אמן בכל כחו פותחים לו שערי גן עדן" פירש רש"י: "בכל כחו – בכל כוונתו". אכן, בודאי אין כוונת רש"י להוציא הדברים מידי פשוטם, שאם כן הייתה הגמרא צריכה לומר בפירוש: 'העונה אמן בכל כוונתו', אלא כוונתו להורות לנו כי המבקש לענות אמן 'בכל כוונתו', עליו להקפיד לענותה 'בכל כוחו', כי הקול הוא המעורר הכוונה.

'מדרש תלפיות' ערך 'אמן'

• ייחוד עניית 'אמן'

יכוון באמן לייחוד שמות 'הוי"ה' אדנות' העולים יחד למספר 'אמן', ואולי על כך אמרו: "העונה אמן בכל כחו", כי ייחוד זה במספר קטן עולה לגימטרייה כ"ח, ואם כן 'בכל כח' היינו בכוונה זו.

'מדרש תלפיות' ערך 'אמן'

• "עמוק עמוק מי ימצאנו".

"קנא קנאתי לה' צבקות, על אלה האנשים העומדים במקדש מעט לברך בסמוך, ואינן משגיחים לחוס על כבוד קונם, ואינם חוששים לתת לב לעניית אמן... ואינם יודעים כי בתיבת אמ"ן יש בו קיום וחיזוק כל העולמות, והעליונים והתחתונים בכללם תלויים במילת אמן, כי התחלת שבח ומקור וגרם המעלות מכל הברכות... מה שאין הפה יכול לדבר והלשון לספר, כי תיבת אמן מלא על כל גדותיו, פנים ואחור מעלה ומטה, דכולא ביה, לא יחסר כל בו מנגלה ומנסתר, פנימי וחצון, פלא פלאות, מופלאים נעלמים, סודות גדולות הערך באורך וברוחב, שהן כבשונו של עולם מסתרי תורה עמוק עמוק מי ימצאנו, מי ימלא גבורת ה' והמשכיל יבין, ואין לנו עסק בנסתרות וכבוד אלקים הסתר דבר... כי כל שמות הקדושים כלם באחד כלולים בלולים סגולים נסתרים מכוסים כמוסים בתיבת אמן. התיבה הזאת הטהורה והקדושה מקורה יקרה מפנינים, לפיכך יהיו נזהרין מזהירין זריזין בהשתדלות בעיון נמרץ, כל מי אשר בשם ישראל יכונה לשמור הקדושה הזאת בכל כח...". 'אגרת הטעמים' [לרבי אהרן הזקן, מקדמוני המקובלים] עמ' יג

• לרוב קלותה – חומרתה

הנה ידוע כי בזוהר הקדוש החמירו מאוד בעונו של המתרשל ב'אמן', ואף

הסמיכו עליו את הכתוב: "ובוזי יקלו". ויש לפרש טעם הדבר, כי כוונת אמן – שילוב הוי"ה ואדנות – היא קלה עד מאוד להבנה ועשייה, ומאידיך המקיימה כראוי מעלתו גדולה עד אין חקר וגורם תועלת גדולה בכל העולמות, ועל כן מי שאינו מכוון בה נקרא בזה את שם ה' חלילה, וכבר דרשו חכמים את הכתוב (תהלים פג יז): "מלא פניהם קלון" – סופי תיבות: 'אמן'.
'מקדש מלך' [וכע"ז בפירוש הרמ"ז] על הזוה"ק וילך רפה א

• שכרו כפול

חייב אדם לענות אמן על כל ברכה, ולהקשיב היטב לברכה כדי שידע ויכוון על איזו ברכה הוא עונה. על כך אמרו (נזיר סו ב): "גדול העונה אמן יותר מהמברך", כי העונה מכריז על אמונתו בפיו ומכוון לה בליבו, ואילו המברך לפעמים אומר את הברכה בלא כונת הלב, ונמצא ששכר העונה כפול מהמברך.
'מנורת המאור' ג ג א כא

• עצה טובה לעניית 'אמן' בכוונה

כתב רבי מאיר פאפירש מגורי האר"י:

כיון שאין כל אדם יכול לכוון בכל 'אמן' כראוי, "לכן כל אדם יהיה לו זה הכתב בתוך סידור שלו, או על הכותל, בשעת התפילה, וכך יאמר בשעה שמתחיל להתפלל: 'רבונו של עולם, גלוי וידוע לפניך שאני בשר ודם ואין בי כח לכוין כוונת אמן כראוי; בכך יהי רצון מלפניך, שתהא עולה כוונה שלי עם כוונת אמן מאותן השרידים שיודעים לכוין כראוי, וכשיאמר וידוי 'אשמנו' בכל יום, יבכה בדמעות על אותן אמנים שלא ענה בכוונה".
'אור צדיקים' אות נב

נוסח אחר הביא הגאון רבי שריה דבילצקי שליט"א

"והריני מכוין מעתה... שכל אמן שאענה יהיה כאילו כוונתי כפי ענין הברכה, והענין שאענה עליהם שזה אמת ואני מאמין בזה והלואי שיהיה כן בימינו לעינינו, ושהוא מבורך ויתברך עוד, ושהוא א-ל מלך נאמן". 'תנאים טובים' אות ב

• 'אמן והלל לה'

"ב'הודו', באמירת 'אמן והלל לה', צריך לכוין כי 'הלל' בגימטרייה ס"ה שהוא 'אדנ"י', לחברו 'לה', דהיינו לשם הוי"ה, ויהיה צ"א – בגימטרייה 'אמן'.
'אור הישר' [למהר"ם פאפירש מגורי האר"י] עמוד העבודה ז כ

• וידוי על אמן בלא כוונה

ביום הכיפורים יתוודה האדם על אותן אמונים שלא ענה כראוי, ויאמר בתוך הוידוי באות א' וב' בזה הלשון: "אמרנו אמן בלא כוונת הלב, אמרנו אמן יתומה וחסופה וקטופה, בטלנו מלענות אמן בברכות וקדיש..."

'חמדת ימים' ח"ג פ"ג אות עב

• סגולה לביטול מחשבות זרות

אמרו הקדמונים שבעניית אמן יש לכוין לצירוף שמות הוי"ה ואדנו"ת שהם בגימטרייה 'אמן', ונראה שרמז לכך הכתוב (דה"א טז לו): "ויאמרו כל העם אמן והלל לה" – על העם לומר 'אמן', ולכוין בענייתה לצרף 'הלל' – בגימטרייה 'אדנות', ל'הוי"ה', אשר צירופם יחד הוא בגימטרייה 'אמן'. וגם החזן שאינו יכול לענות אמן יכוין כך במחשבתו עם העונים. וסגולה גדולה היא לבטל מחשבות זרות והרהורים רעים, כי היא בגימטרייה 'צא', רצה לומר: שיצאו המחשבות הרעות ממנו.

'סידור נהורא השלם' ריש פט"ו בהג"ה, בשם ספר ישן

• סגולה לבטל הרהורים

המכוון באמן כראוי, סגולה היא לבטל כל הרהורים רעים הבאים עליו בתפילתו, ורמז לדבר: 'אמן' בגימטרייה 'צ"א' – שיצאו ממנו הרהורים הרעים.

'ליקוטים מפרדס' ערך 'אמן'

• אין תפילתו חוזרת ריקם

"מצאתי כתוב בספר אשכנזי, שיכוין באותיות שניות של 'אמן' שהם 'בנ"ס', גימטרייה 'יפק', גימטרייה 'אהי"ה הוי"ה אדנות', וזהו יחוד אמיתי. והמכוין בשם זה... אין תפילתו חוזרת ריקם."

'ליקוטים מפרדס' ערך אמן

• לכוין ב'אמן' יותר מהמברך

"אחי ורעי, אהובי השם ואהובי נפשי, תדעו נאמנה, כי כמו שהמברך איזו ברכה צריך לברך בכונה עצומה מאד... שהכל הולך אחר המחשבה... וכשם שהעיקר בברכה הוא המחשבה, כך בעניית אמן העיקר הוא המחשבה הנלווית לעניית אמן. על כן צריך לכוין בעניית אמן יותר ויותר, כי כשם ששכר העונה אמן גדול משכר המברך, כך צריכה להיות כונתו גדולה מכונת המברך... וכן מבואר מלשון חז"ל שמביא הטור שעיקר עניית אמן היא הכוונה שמחשב במחשבתו ולא עניית התיבה בלבד."

'יסוד ושורש העבודה', שער ה' פ"ו

♦ לא 'לזרוק' את תיבת אמן

"הייתי נזהר מאוד בעניית אמן אחר כל המברך, בכוונה שכתבתי בחיבורי, היינו שכוונתי ב'אמן' השבח מעין הברכה, ולא זרקתי מפי תיבת 'אמן' בלא כוונה, ותזהרו בזה מאוד ומאוד".
צוואת היסוד ושורש העבודה, ס' טו

♦ ירא שמים יכתוב כונת ה'אמן' על הסידור

איתא בזהר הקדוש (וילך רפה א) כי על מי שאינו מכוון באמן נאמר (שמואל א' ב ל): "...ובְּזֵי יִקְלוּ", ופירש הרמ"ז בגליון שם, כי הזוהר למד זאת מכך שבודאי אין הכתוב מדבר ברשעים גמורים, שעונש קלון אינו מספיק להם, אלא במי שאינו מכוון באמן, שכן היא דבר קל לקיום, ומי שאינו מקפיד בזה הרי הוא מבזה את ה' רח"ל.

אלו הדברים מכאיבים כל לב, אך כבר אמרו (ע"ז ג א): "אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו", וקמי שמיא גליא כי אנו כשיכורים מכוח טרדות הזמן, אבל על כל פנים חיוב מוטל עלינו להתחזק ולכוון בכל פעם שאפשר, והירא את דבר ה' יכתוב בנייר או בקלף את כוונת אמן של ברכות וקדישים, ויהיו אלו הדברים תמיד לנגד עיניו בחזרת הש"ץ ובקדישים, והבא ליטהר ולכוון מסייעים אותו מן השמים.
דמשק אליעזר [לבעל 'פלא יועץ'] ערך 'אמן' אות ט

♦ עניית 'אמן' בכוונה – התמסרות לאמת הנצחית

אמונה היא עיקר היהדות... העונה 'אמן' אחרי המברך אינו מכריז רק על אמיתות הדברים, אלא הוא מתמסר לאותה אמת, מקבל אותה בלבו ונודר להתנהג על פיה. שכן ל'אמן' אין משמעות בפני עצמה, אלא היא מבטאת את התמסרות האדם לבוראו, להיות בגדר 'שומע ומקבל'. וכפי שנאמר (ישעיה סה טז): "הַמִּתְפַּרֵּץ בְּאָרְץ יִתְפַּרֵּץ בְּאֵלֶי אֱמֹן", היינו: עתיד האדם להתברך 'באלקי אמן' – באלקיהם של אלו המתמסרים להנהגת ה', אלו שבחייהם ובגורלם מתגלה ייעוד האדם והנהגת ה'... וזאת אשר העידה התורה על אברהם (בראשית טו ו): "והאמן בה" – אברהם היה הראשון שחי באמונה זו והוא שהאיר לבניו דרך זו, שיחושו תלויים באופן מוחלט בהנהגת ה'.
פירוש הרש"ר הירש, בראשית טו ו

♦ עניית אמן בכוונה – מכח הנשמה

כפי שיש 'אמן יתומה' כך יש 'אמן אלמנה', היינו: 'אמן' הנענית בלא כוונה – כגוף בלא נשמה. על כך רמז הכתוב (שמות כב כא): "כל אלמנה ויתום לא תענון",

ופירשו ש'אלמנה' היינו בבחינת: "כי אם צעק יצעק אלי" – ענייה ב'צעקה' בלבד שאין בה כוונת הלב.
'נועם מגדים' [לר"א מטרניגראד] משפטים

♦ בעניית אמן בכוונה, נפתחים שערי החכמה

"העונה אמן בכל כוחו, פירוש: בכל כוחו של אמן דהיינו כל הכוונות שבארנו עד כה שהוא הולך עד המדרגה שהוא עמוק עמוק שנלאו כל עשתונות להשיגו – וזהו שפירש רש"י כי בכל כוחו היינו בכל כונתו – אז פותחין לו שערי גן עדן... שערי החכמה, ושורה עליו הקדושה העליונה וההשגחה הנפלאה לעלות ממדרגה למדרגה... והעצה היעוצה למי שאינו יכול לכוון כל הכוונות הנזכרות, יכוון כוונה פשוטה... שהוא מוציא את התיבה מפיו... ויכוין בדעתו בקשת רחמים מה' שיעשה בחסדו את כל התיקונים התלויים בזה".
'אגרת מרבי נפתלי הירץ הלוי' אב"ד יפו

♦ בחינת 'עולם הבא' בעולם הזה

אמרו חכמינו זכרונם לברכה (ספרי האזינו שו): "ומנין שעונים אמן אחר המברך? כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלוקינו", והיינו שכשהמברך יקרא בשם ה' כקריאתו, אזי חובה על השומעים לתת 'גודל לאלוקינו' – בכך שיענו אחריו אמן ויכוונו בה את שם ה' ככתיבתו וכקריאתו ['אמן' בגימטרייה הוי"ה אדנות]. נמצא שגדולתה ומעלתה של ה'אמן' לעומת הברכה, מתבטאת בכך שהיא כוללת את שם הוי"ה כקריאתו וככתיבתו.

והנה עיקר עבודתנו בעולם הזה הוא להרבות כבוד שמים, ומבואר בספרי האמת כי ריבוי כבוד שמים נעשה על ידי הייחוד האמור, ולפיכך הכבירו חז"ל כל כך במעלתה של עניית אמן.

מעלה נוספת שיש באמן נוכל ללמוד מדרשת הגמרא בפסחים (נ א, ע"פ גירסת רבנו חננאל) על הפסוק "זה שמי לעלם וזה זכרי לדר דר" – "לא כעולם הזה העולם הבא; העולם הזה - נכתב ביו"ד ה"י ונקרא באל"ף דל"ת, אבל לעולם הבא כולו אחד - נקרא ביו"ד ה"י, ונכתב ביו"ד ה"י".

לדברי הגמרא נמצא שהעונה אמן בכוונה ומייחד שני שמות אלו בענייתו, זוכה לעורר בחינת עולם הבא בעודו בעולם הזה, ומכאן נבין מדוע גדול שכרו כל כך. וכבר דרש ה'נועם אלימלך' (ליקוטי שושנה' ד"ה אור זרוע לצדיק) כי הצדיק המייחד שני שמותיו יתברך בעולם הזה, "מכניס ומביא רנה וחדוה לפני ה' בעולמות

העליונים", ומתוך כך משפיע שפע לכל באי עולם, ונראה להוסיף על דבריו כי כל זאת פועל האדם בעניית אמן בכוונה.

ולפיכך אמרו (דב"ר ז א): "כל מי שעונה אמן בעולם הזה זוכה לענות אמן לעתיד לבוא", ויש לפרש שכבר בעולם הזה זוכה להיות בבחינת העולם הבא העתיד לבוא. ועל כך כיוונו בשכר העונה אמן: "פותחין לו שערי גן עדן", שכבר בעולם הזה פותחין לו בחינה של שערי גן עדן, כאמור.

רמז לדברים האמורים נוכל לדרוש בנוסח תפילת נשמת: "נשמת כל חי תברך את שמך מלכנו" – והיינו שמי שהוא בעל נשמה גבוהה ומכיר במעלת עניית אמן בכוונת הייחוד האמור, הרי הוא מברך את 'שמך', אולם: "ורוח כל בשר תפאר ותרום זכרך..." – מי שאינו במדרגה גבוהה כל כך, הרי לכל הפחות הוא מרומם את 'זכרך' בכך שהוא מזכיר שם ה' כהגייתו.

'באר משה' [לרמ"י מאוז'רוב] האזינו עמ' תתקנב

• אין לענות כלאחר יד

הגאון רבי בן ציון ברוק זצ"ל, ראש ישיבת 'בית יוסף' נובהרדוק בארה"ק הביא במכתבו את דברי המשנה בברכות (לד א): "העובר לפני התיבה לא יענה [אמן] אחר הכהנים מפני הטירוף", ופירש רש"י שם שעל ידי עניית אמן עלול הוא לטעות בהקראת ברכת הכהנים.

תמה הרב ברוק: כיצד ייתכן שאמירת מילה כה קטנה וקצרה כ'אמן' תבלבל את שליח הציבור? ופירש: בודאי באו חכמים ללמדנו בהלכה זו, שעניית אמן אסור שתיעשה על ידינו כלאחר יד ובחטף, אלא מתוך מחשבה וריכוז רב, בזהירות רבה כראוי למצוה חשובה זו, וכפי שכבר פסק השולחן ערוך (או"ח קכד ו) שכיון שעיקר מצות עניית אמן תלויה בלב, לכן צריכה היא להיאמר בכוונה יתירה. קונטרס 'שומר אמונים' עמ' 59

• דעה בראש ברכה

הגאון רבי יצחק הוטנר זצ"ל היה מעורר את באי ביתו כי ידעו של'אמן' יש כמה משמעויות, ואינה דומה כוונת 'אמן' של ברכה זו ל'אמן' של ברכה אחרת, על כן יש להקשיב היטב לברכות שעליהם עונים. ובדרך מליצה היה אומר: "אם אין דעת – הבדלה מנין" – אם אין יודעים על איזו ברכה עונים 'אמן', כיצד ידעו להבדיל בין כוונת 'אמן' של ברכה זו לשל ברכות אחרות, והרי כך אמרו (סנהדרין

צב א): "גדולה דעה שניתנה בתחילת ברכה" – כאשר נותנים דעת להקשיב מתחילת הברכה אזי יודעים לענות עליה 'אמן' כראוי. 'כתר מלוכה' עמ' רעב

• אמן תלויה במחשבה

יסוד עניית אמן היא לא האמירה בלבד, אלא המחשבה, שמאמין בדברי המברך, ולשם כך צריך לקיים את הכתוב 'שומר אמונים', שצריך לחכות ולשמוע היטב את הברכה כדי לענות אמן בכל כוונתו וכוחו, וצריך מאוד להיזהר מכל מחשבה אחרת, אפילו של תורה וקדושה, שבכל היסח הדעת הוא עלול להיכשל באמן בלא כוונה, ובאמן יתומה חלילה. אם כן, אין זה 'מילי דחסידות' אלא מעיקר הדין, וכבר אמר רבי חיים מוולוז'ין שעל עניית אמן בלא כוונה לא מצא שום לימוד זכות.

שו"ת 'אז נדברו' [לר"ב זילבר] ח"ב סי' עט

• עצה לכוונה בעניית אמן

"בענין הכוונה בעניית אמן תמה מו"ר [הגראי"ל שטיינמן זצ"ל], כיצד שייך לכוין בכל אמן הכוונה הראויה, הלוא זו עבודה קשה מאוד, בפרט שהכוונה משתנית - פעמים אמת ופעמים אמת-והלוואי, ופעמים הלוואי בלבד. וביותר שישנם עוד כוונות כמו 'קל מלך נאמן' ושילוב שמות ה' יתברך, ואיך שייך כל זה לכוין באופן תמידי?

ואמר, שאם מכוין בדעתו שרוצה שיתפרש ענייתו כמו הכוונה הראויה שפיר דמי, וכעין מה שמצאנו בנוסח הפרשת תרומות ומעשרות שיכול לומר נוסח קצר שיועיל הפרשת תרומות ומעשרות ככתוב בנוסח שברשותי".

'נוטרי אמן' ח"ב עמ' 30

• אמן אחת בכוונה מצילה אמנים רבים

"כשרוצים לענות אמן בכוונה עבודה רבה היא מאד. שהרי עשרות אמנים מזדמנים לפנינו ביום אחד, ולא כל מוח טובל זאת. אבל באמת אמרו (ע"ז ג א): 'אין הקב"ה בא בטרוניה עם בריותיו', וגלוי וידוע לפני אבינו שבשמים, שליבנו בל עמנו מכוח טרדות הזמן. אולם אף על פי כן אין בזה כדי לדחות את חובת הכוונה בעניית אמן כליל מעלינו, ומוטלת עלינו חובה להתחזק ולכוון כמה שיותר, וברצות ה' דרכי איש שבא לטהר ולכוון, מסייעין לו מן השמים.

דברי עידוד נפלאים בענין זה מלמדנו הרבי מטשורטקוב זצ"ל: מעשה באברך

צעיר שלאחר חתונתו ראה שחותנו אינו מתפלל. האברך ניגש לרבי מטשורטקוב ושח לו שחותנו אינו מתפלל כלל. גער בו הרבי: חותנך הלוא יהודי יקר, לבטח קם הוא בטח להתפלל באשמורת בעודך ישן. אולם האברך בשלו: רבי חותני אינו מתפלל. ענהו הרבי: תבדוק היטב, והיה אם תראה כי כנים דבריך, תאמר לו שאני קורא לו.

לאחר ימים מספר הגיע החותן לרבי ואמר: שמעתי שהרבי קורא לי. ענהו הרבי: שמעתי עליך שאינך מתפלל. ענהו החותן: אמת הדבר. שאלהו הרבי היתכן שיהודי לא יתפלל?! ענה החותן: אין אני בעל מעלה גדולה, אולם חוננתי במידת האמת ובה אני דבוק גם במסחר וגם בעבודת ה', ואחר שנים של תפילה ראיתי שאין לי שום כוונה בשעת התפילה, ומידת האמת שבי הבאתני לכך שאיני נעמד לתפילה כלל.

הרבי שהתפלא לשמוע שאדם - מכח האמת, כביכול - מעז לא להתפלל ענהו בשאלה: האם תוכל לומר לי מה הפירוש של הפסוק (תהלים פז ו): "ה' יספר בכתוב עמים זה ילד שם סלה", מדוע ה' סופר בכתב של אומות העולם ולא בכתב שלנו ואם אדם עושה מצוה מדוע שלא ימנו זאת באותיות הא' ב', במקום לספור זאת בספרות שמשמשים בהן האומות (1,2,3)? היהודי השיב שאינו יודע. המשיך הרבי מטשורטקוב בדבריו הנפלאים ואמר: קורה ופעמים אדם מתפלל בלא כוונה כלל, לציין זאת באותיות הא' ב' אי אפשר, שהרי לא התפלל. מה עושה הקב"ה? 'יספר בכתב עמים' שבהם נוהגת הספרה אפס. והנה מתרבות התפילות בלא כוונה ומתרבים האפסים, אולם אחר זמן קורה שהאדם מתעורר להתפלל בכוונה, פעמים משום מאורע שאירע לו, פעמים הזמן גורם, ואז נוספת ליד כל האפסים הספרה אחת ונוצר מספר גבוה בן אלפים רבים. וזהו הביאור 'ה' יספר בכתב עמים' ועקב כך 'זה ילד שם סלה', נולדות מחדש כל התפילות שהתפלל ונחשבות לו כאילו התפלל.

וכך הוא גם בעניינינו אדם עונה אמן שלא בכוונה פעמים רבות, אולם קורה באחת הפעמים שמתעורר להקשיב לברכה ועונה בכוונה, ולפעם זו שענה בכוונה מצטרף כאב על הפעמים שעברו שבהן הוא לא נזהר, עתה בזכות זהירותו בעניית אמן בכוונה 'ילד שם סלה', נולדות מחדש כל האמנים שאמר בלא כוונה, ונחשב לו כאילו כיוון בהן כהלכתן. 'נוטרי אמן' ח"א עמוד פב

כוונות עניית אמן

משמעות עניית 'אמן' היא קבלת דברי המברך (שבועות לו א). על כן בעניית 'אמן' על כל אחת מהברכות יש לכוון לתוכן דברי המברך, באופנים דלהלן:

- בעניית 'אמן' על ברכות שעניינן שבח, כשלוש ברכות ראשונות של שמונה עשרה יש לכוון: "אמת היא הברכה שבירך המברך והנני מאמין בזה".
- על ברכות שעניינן בקשה ותפילה, וכל על כל בקשה או תפילה יש לכוון 'יהי רצון שיתקיימו דברי המברך'.
- על ברכות שיש בהן שבח ובקשה כברכות אמצעיות של שמונה עשרה יש לכוון: 'אמת וכן יהי רצון' (שו"ע קכד ו ובמשנ"ב ס"ק כה).
- ל'אמן' משמעות נוספת, שהעונה מעיד על בוראו שהוא 'א-ל מלך נאמן' על כן יש להרהר זאת בשעת עניית 'אמן' (שבת קיט ב, וברש"י ותוספות שם הובאו בפרישה או"ח קכד ו).
- כתבו המקובלים כי ראוי לכוון אף לשילוב שמות הוי"ה ואדנות המצטרפים לגימטרייה 'אמן' (כה"ח נו ט).
- כל כוונות אלו אמורות רק במי שיכול לכוון כהלכה מבלי להאריך ב'אמן' יותר משיעור אמירת 'א-ל מלך נאמן'; ומי שאין בידו לכוון כן יוצא ידי חובה כל שידע איזו ברכה שומע ומכוון לאמן את הדברים ('אשל אברהם' מבוטשטש קכד).

פרק יא

חינוך לעניית אמן

דגש מיוחד ניתן במקורותינו לחובת חינוך הקטנים להקפדה על עניית אמן. להלן יובאו מבחר אמרות חכמים העוסקות בענין זה.

• מאימתי זוכה הקטן לעולם הבא

"קטן מאימתי בא לעולם הבא? ...תנא משום רבי מאיר: משעה שיאמר אמן, שנאמר (ישעיה כו ב): "פִתְחוּ שַׁעְרֵי וַיָּבֵא גוֹי צַדִּיק שֹׁמֵר אֲמָנִים", אל תקרי 'שומר אמונים' אלא שאומר 'אמן'".
סנהדרין קי ב

• עונש המתרשל בחינוך בניו

"מעשה באדם אחד שהיה עומד הוא ובנו בבית הכנסת, וכל העם היו עונין אמן והללוי-ה אחר העובר לפני התיבה [בעבר נהגו שהחזן היה קורא לפני הציבור את ההלל והם ענו אחריו 'הללוי-ה', (סוכה לח א)] ובנו עונה דברים של תפלות, ולא אמר לו אביו שום דבר. ואמרו לו הבריות שימחה בבנו והשיב ואמר להם: 'מה אעשה לו? תינוק הוא, ישחק!' שוב למחר עשה כן. כל אותן ימי החג [סוכות] ענה בנו דברים של תפלות ולא אמר לו אביו שום דבר.

אמרו, לא יצתה אותה שנה לא שניה ולא שלישית עד שמתו אשתו ובניו ובן בנו ויצאו לו חמש עשרה נפשות בתוך ביתו, ולא נשתייר לו אלא שני בנים אחד חיגר וסומא ואחד שוטה ורשע".
תנא דבי אליהו רבה פרק יג

• ירא שמים ילמד בניו

כתב הרמב"ם:

"בית הכנסת שכולן כהנים, כולם נושאים את כפיהם. ולמי הם מברכים, לאחיהם שבצפון ולאחיהם שבדרום. ומי עונה אחריהם אמן, הנשים והטף".

על דברי הרמב"ם העיר רבינו מנוח:

"שמעין מינה שצריך כל אדם ירא שמים ללמד אשתו ובניו וכל הנלוים עמו לענות אמן אחר כל הברכות".
רמב"ם תפילה טו ט; פירוש רבינו מנוח שם

• ילמד בניו לענות אמן

"וילמד בניו הקטנים שיענו אמן, כי מיד שהתינוק עונה אמן, יש לו חלק לעולם הבא"
רמ"א או"ח קכד ז

• הדרכה למלמדים

"אמרו חכמים (אבות א יז): 'לא המדרש עיקר אלא המעשה', רצה לומר שירגילום במעשים טובים, ולהכניס יראת השי"ת בלבם, ולהבינם היטב אמונת שמים ומצוותיו שיהיו חרדים על דבר ה', ושלא ליהנות מעולם הזה בלא ברכה ראשונה ואחרונה, ולענות אמן יהא שמיה רבא ואמן על כל ברכה, ובודאי כל מלמד שעושה כן יהיה שכרו הרבה מאוד ומאוד".
קיצור של"ה מסכת שבועות

• מיד כשמתחילים לדבר

"יוכיח המבין וידריך המשכיל לבניו בדרכי ה' מיד כשהם קטנים שמתחילים לדבר, וירגילם בכל דבר שיאכלו שיאמרו אמן".
'שבט מוסר' פרק יח

• להוליך הקטנים לבית הכנסת

"מצוה גדולה שיוליך כל אחד את בניו הקטנים עמו בבית הכנסת, וישגיח עליהם שיענו אמן על כל ברכה".
'דרך חיים' ליום ד' אות פד

• צריך האב להדריכו

"כשהתינוק מתחיל לילך לבית הכנסת, צריך האב להדריכו בבית הכנסת בעניית אמן וקדושה ושאר דברים שבבית הכנסת".
'טהרת הקודש' הקדמון ח"ב פ"ה

• לברך הברכות במתינות

"תמיד מנעוריו, עוד בהיותו ילד, יחנכו ליראת ה' כפי השגתו וחכמתו. שלא כמו איזה שוטים שאין מחנכים את הילד ליראה, ואומרים שזה יהיה לו זמן בעת שיתגדל אז יתפלל ויענה אמן... אלא מחנכים את הילד בעיקר ביראה... ויאמר עמו ברכות ושבחים לפי השגתו ויחנכו לברך את כל הברכות במתינות ולענות אמן...".
'נוצר חסד' אבות ג יא

• דוד המלך ע"ה הרגיל עצמו מקטנותו לענות אמן

הכתוב מעיד על מרדכי (אסתר ב ז): "ויהי אמן את הדסה", 'אמן' כתיב, ונראה

שרמזו בזה כי היה מחנכה מקטנותה לענות אמן, כדי לזכותה לחיי העולם הבא. על כך אף אמר דוד המלך ע"ה בתהלים (כז יג): "לולא האמנתי לראות בטוב ה' בארץ חיים" – אלמלא הייתי מרגיל מקטנותי לענות אמן אחר כל ברכה, אזי לא הייתי זוכה לראות בטוב ה' בגן עדן, כי בזכות עניית אמן זוכים לגן עדן. 'מנחת אליהו' [לרבי אליהו הכהן מאיזמיר] פרק לב

• תחיית המתים בזכות אמן

"ויהי אמן את הדסה היא אסתר בת דודו" (אסתר ב ז) - הכתוב מלמדנו כיצד היה מטפל מרדכי באסתר הצדקת מימי ילדותה, שהיה מגדלה ומחנכה בדרכי ה'... ומיד כשהתחילה לדבר לימדה לענות אמן, שזה מחויבים האב והאם ללמד לבניהם מקטנותם. שתינוק היודע לדבר אביו מלמדו 'תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב' ו'שמע ישראל', וכשהוא גדל עוד קצת, מלמדו כמה פסוקים בעל פה ומביאו לבית הכנסת ומלמדו לענות אמן בקול. שאם חס ושלוש התינוק מת, עניית אמן זו עומדת לו לקום בתחיית המתים. וזה היה עושה מרדכי הצדיק שלימד את אסתר לענות אמן, וכרמזו לכך נכתבה המילה 'אומן' חסרה ו', לרמזו שלימדה מילדותה לענות אמן. ילקוט מעם לועז אסתר ב ז

• קטן שהוא 'צדיק' בדבר אחד

במסכת סנהדרין (קי ב) דרשו: 'קטן מאימתי הוא בא לעולם הבא?... תנא משום רבי מאיר: משעה שיאמר 'אמן', שנאמר: 'פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים', אל תקרי 'שומר' אלא 'שאומר אמונים'. נראה שדרשו כן מלשון 'גוי שנאמר בתורה לגבי קטנים, ככתוב (בראשית כה כג): 'שני גוים בבטןך', ועוד: לפי שהקטן לא בא לכלל מצות, והוא צדיק רק בכך שזכה שאומר אמן, לפיכך פותחין לו שערי גן עדן.

'כלי פז' [למהר"ש לניאדון] ישעיה כו ב

• להזהיר גדולים על הקטנים

"מלבד שיהיה הוא נזהר מלדבר בבית הכנסת, עוד בה כי צריך להזהיר גדולים על הקטנים, שלא ידברו הקטנים בבית הכנסת, ויזהירם לענות אמן... כמו שאמרו בפרק חלק (סנהדרין קי ב): 'קטן מאימתי בא לחיי העולם הבא... תנא משום רבי מאיר: משעה שיאמר אמן, שנאמר 'פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמונים', אל תקרי 'שמר אמונים', אלא 'שאומר אמן'..."

'תוכחת חיים' [לגר"ח פלאגי] תרומה

• להרגיל את בני ביתו

"מה טוב ומה נעים לאותן המברכין בכל יום הברכות בבית הכנסת ומקפידין שיענו אמן על ברכותיהן. ואשרי אדם שמברך ברכתיו בקול רם, ומרגיל בני ביתו וכל השומעין שיענו אחריו אמן כתקונה וגורם שמחה וחדוה בכל העולמות על ידי ברכה ועניית אמן".

'סדר היום' סדר הלומד והמלמד

• מנהג כשר שהעולם עומד עליו

"מנהג כשר שהעולם עומד עליו, שריש דוכנא מביא תינוקות של בית רבן לבית הכנסת, שיענו אמן, ואמן יהא שמיה רבה וקדושה בקול נעים. וכן עשה מרן רבי ישראל בעל שם טוב בילדותו שקיבץ כל תינוקות של בית רבן לענות אמן".

'שלחן הטהור' [קאמרנא] צח ג

• 'ואת אחיכם הקטן תביאו'

"וְאֶת אַחֵיכֶם הַקָּטָן תְּבִיאוּ אֵלַי וְיִאֱמְנוּ דְבָרֵיכֶם" (בראשית מב ט); רמזה התורה בזה לפסק הרמ"א (או"ח קכד ז) שעל האדם ללמד את בניו הקטנים שיענו אמן, כי מיד שהתינוק עונה אמן יש לו חלק לעולם הבא. ליקוטי 'בני שלשים' [קאסאן] עמ' עט

• ההרגל יהיה בהם לטבע

"יחזור אחרי מלמדים הנודעים למומחים באומנתם וידועים ליראי ה' ומדקדקים במצוות ובמילי דרבנן, שיהיו האבות בטוחים בהם שיחנכו את בניהם באהבת תורה ויראת שמים, במוסר ובמדות טובות. ושישגיחו להרגיל את הבנים במשמרת המצוות והמנהגים לפי דרכם, כגון בברכת הנהנים ובעניית אמן... באופן שההרגל מילדותם יהיה בהם לטבע שני עד שגם כי יזקינו לא יסורו ממנו".

'חומת הדת' [למרן החפץ חיים] חתימת הספר אות ב

• מצות עשה מדאורייתא

"כאשר מלמד האדם את בנו לענות אמן ואמן יהא שמיה רבה, ולומר את הברכה כתיקונה ובמתנות, ומשריש בלבו למי מברכים, ומשריש אמונה בלבו, הרי מקיים בזה מצות עשה מדאורייתא של: "והודעתם לבניך ולבני בניך" (דברים ד ט)."

'ספר קיום התורה' פ"ה אות מא

• תמימות של ילד

מסופר שפעם ראו את אחד מנכדיו של הגאון רבי ישראל מסלנט זצ"ל, פעוט

כבן חמש, העומד ובוכה... "מדוע בוכה אתה?" – שאלוהו, "כי אני רוצה לאכול".
 "ומדוע אינך אוכל?", "כי אני צריך לברך!", "והלוא יודע אתה מה מברכים על
 מאכל זה?" "כן, אני יודע, אך אין מי שיענה 'אמן' על ברכתי, ואיך אברך?".
 'מורשת אבות' עקב

• לבוש קדוש בזכות אמן

"כשהתינוק בא לזה העולם הוא כגולם בלא צורה, ואין יכול לזכות לאור העולם
 הבא, כי צריך לזה 'לבוש', כמובא בזוהר הקדוש בכמה מקומות שבלא לבוש אי
 אפשר להיכנס לגן עדן. ואם התינוק זוכה לענות אמן, מקבל על עצמו צורה
 ולבוש. הגם כי התינוק אינו יודע מאומה בין ימינו לשמאלו, אבל עם כל זה גדול
 עניית אמן שאפילו בלא ידיעה מקבל על עצמו התינוק לבוש קדוש ונורא, וזוכה
 להתלבש בזה הלבוש שהוא - אמונתן של ישראל. לפיכך אמרו חכמינו זכרונם
 לברכה (סנהדרין קיא ב) שתינוק זוכה לעולם הבא משעה שיענה אמן".
 'שומר אמונים' מאמר פתחו שערים פרק ו

• החינוך הנכון בדורנו

אמר האדמו"ר בעל 'דברי אמונה' מתולדות אהרן זצ"ל:

לפנים, בדורות עברו, כאשר התפלה הייתה בהתעוררות גדולה, לא היו צריכים
 לדבר עם הילדים כל כך על חשיבות התפלה, שכן תפלתם של האבות
 בהתעוררות השפיעה על בניהם. אולם היום שלדאבוננו התפלה היא ברפיון
 ובקריאות, צריך להשקיע כוחות ולהשגיח על הילדים שיתפללו, שכן אם לא
 ישקיעו בעניין התפלה, יכולים הילדים לאבד בכלל את התפלה חלילה.

הוסיף ואמר האדמו"ר זצ"ל: ההשגחה צריכה להיות על כך שהילדים לא יפסידו
 תפלות, שלא יתפללו במהירות, שלא ידברו בעת חזרת הש"ץ, ושיענו אמן ואמן
 יהא שמיה רבא בקול ובכוונה...".

'הדרכה למלמדים ולחינוך הבנים' מאמר חינוך הבנים עמ' ה

• יעמוד הרב על גבי תלמידיו

אם התלמידים מתפללים במנין, צריך שיהיה רבם עומד עליהם לשמרם ולהשגיח
 עליהם שיתפללו בקול המעורר הכונה, ולא ידברו בעת התפילה מתחילתה עד
 לאחריה, ושיענו אמן על כל ברכה.

'סדר והנהגה למלמדים' [מבעל 'דברי יואל' מסאטמאר] אות ג

• היצר הרע מנסה להמעט

"הנה נצטוונו בתורה במצות: 'ושננתם לבניך', ואנו קוראים ומשלשים בכל יום מצווה זו בקריאת שמע. ובאמת דבר זה הוא מהעבודות הקשות שבמקדש, ומדרכי היצר הרע להמעט בחשיבות חינוך הבנים, בעוד שדבר זה הוא מיסודי אמונתנו... וחובה על האבות להשיג על הבנים בענייני ברכות הנהנין ובתפלה ובענייני אמן וקדושה כמ"ש (שבת ק"ט ב): 'אין העולם מתקיים אלא בשביל הבל פיהם של תינוקות של בית רבן', ובזה מתקדש שמו הגדול יתברך".

'עבודת יחיאל' [ביאלא] עמ' קנט

• מנהג בעל 'קהילות יעקב'

מרן הסטייפלר זצ"ל היה עונה אמן אחר ברכת הקטנים משעה שהגיעו לגיל שלוש ואילך, כדי לחנך את הקטנים לענות אמן. 'ארחות רבינו' ח"ג עמ' רכג

• מנהג ה'שפע חיים' מצאנז

מנהגו בקודש של כ"ק מרן אדמו"ר בעל 'שפע חיים' מצאנז זצ"ל, היה לחלק בשולחנו פירות לקטנים, גם לקטנים ביותר, והיו הם מברכים לפניו, והוא היה עונה אחריהם אמן. דבר זה היה אצלו בגדר עבודת קודש מיוחדת, ודכירנא שבשבת אחת כשהיה מוטל על ערש דוי ביסורים ולא חילק שיריים לאף אחד מן המסובים מגודל חולשתו, בכל זאת לא ויתר על מנהגו לחלק פירות לקטנים, ולמרות חולשתו ישב במשך שעה ארוכה וענה אחריהם אמן.

'דרכי הלכה' [להגר"ח שמרלר] הל' ברכות הנהנין סי' כה

• מנהג ה'בבא סאלי' זי"ע

כשהיו התינוקות מברכים ברכה מושלמת, היה מרן ה'בבא סאלי' זי"ע עונה אמן אחר ברכותיהם, ומיד כשהתינוקות ידעו לדבר, היה רבינו מחנכם שיענו אמן. 'ישראל סבא' עמ' 224

• להרגילם לדברי קדושה

"נכון לחנך הקטנים באמירת ברכות ובענייני אמן, אף את הקטנים ביותר שלא הגיעו עדיין לחינוך. ומנהג טוב הוא כדי להרגילם לדברי קדושה. אולם השומע ברכתם לא יענה אחריהם אמן טרם שהגיעו לגיל חינוך, ומכל מקום יאמר אמן מגומגמת, שתישמע כעין אמן, כדי להרגיל את התינוק שצריך לענות אמן על ברכה. ואין לחוש שיתחנכו לענייני אמן מגומגמת, כי בגיל זה אין מבחינים בכך.

ושיעור הגיעו לגיל חינוך לענין זה אין לו זמן קבוע, אלא תלוי בכל תינוק כשיודע למי הוא מברך. 'הליכות שלמה' - תפילה עמ' רסו

• להתריע בקטנים שלא ידברו

"על המשגיחים להתריע שלא יפטטו בעת התפלה, ולשים לב שבחזרת הש"ץ ישרור שקט, ושיקשיבו הילדים לאמירת ה'קדיש' ויענו אמן על כל ברכה בכוונה. אלו דברים העומדים ברומו של עולם, אך לצערנו רבים מזלזלים בהם.

אמרתי פעם לאחד: רצונך לשוחח? בבקשה! לאחר התפלה שב עם חברך ושוחח עמו חצי שעה על כל הנחוץ לכם, אבל מדוע נחוצה השיחה להיות דווקא באמצע ה'קדיש' ובכך לא לענות אמן אחר הברכות?! אמנם, דא עקא, אחר התפלה מזדרז הוא לביתו עם כולם יחד, הוא הרי ממחר לדברים נחוצים... לעשות 'קידוש'... דברים נחוצים הם רק 'אמן' ו'אמן' יהא שמיה רבא' אלה הם הדברים החשובים באמת!".

בעל 'ישועות משה מויד'ניץ זצ"ל, 'דרשות התעוררות' ח"א פר' חיי שרה שנת תשמ"ח

• כמה מעלות טובות למנהג זה

על גודל מעלת עניית אמן של תשב"ר אמרו בפרק חלק (סנהדרין קי ב): "קטן מאימתי בא לעולם הבא...משעה שיאמר אמן, שנאמר (ישעיה כו ב): 'פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמונים', אל תקרי שומר אמונים, אלא שאומר אמן". וסיבת הדבר מבואר באמרם ז"ל בהמשך הגמרא שם: "מאי 'אמן', אמר רבי חנינא א-ל מלך נאמן' [ר"ת אמ"ן]" היינו שתוכן ומהות עניית אמן, הוא עדות האמונה, להעיד על הבורא שהוא א-ל מלך נאמן, ולכך הסמיכו לפסוק ראשון דקריאת שמע, שהוא עדות האמונה וייחוד ה', תיבות אלו א-ל מלך נאמן, ולפיכך גדלה מעלתה כל כך לזכות בה לעולם הבא.

לעומת זאת איתא בגמרא (סנהדרין סג ב), שבזמן חורבן הבית, הלך אליהו הנביא בין כל נפוחי הרעב וההרוגים שהיו מושלכים על הארץ, וראה ביניהם תינוק מלא חן שהיה עדיין בחיים, ואמר לו אליהו, אמור עמי פסוק האמונה: 'שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד' ותזכה בה לחיים, והתינוק ההוא היה מצאצאי עובדי ע"ז רחמנא ליצלן, והוציא את הע"ז שהיה עמו, ונשקה ומיד מת.

למדנו מכך עד כמה גדולה חשיבות חינוך הבנים לקטנותם באמונה.

לגבי הכוונה שצריך האדם לכוון בעת עניית אמן כתבו הפוסקים (והובא בשו"ע אור"ח

קכד ו) שישנן שתי כוונות: א. 'אמת היא הברכה שברך המברך' ב. 'אני מאמין בזה'. ובברכה שיש בה בקשה צריך שיכוון בנוסף לכך: 'יהי רצון שתתקיים בקשה זו'. ומן הראוי שילמדו כוונות אלו לתינוקות של בית רבן.

תיקון גדול הוא זה, לחזק עניית אמן אצל תינוקות של בית רבן; מלבד עצם מעלת עניית אמן, הרי מונח בזה עוד שתי מעלות טובות: א. מחזקים בכך את עמוד התפלה, אשר כידוע דרך הילדים לזלזל בזה מאד. ב. על ידי זה מחזקים את עמוד האמונה, שהיא מהדברים הצריכים חיזוק.

ומעתה ברור שתקנה זו - זכיה עצומה יש בה, והיא דרגא לקראת משיח צדקנו, לפי שנותנים בזה הזדמנות חדשה של קבלת אלוקות וקבלת האמונה בכלל ישראל, ובפרט על ידי תינוקות של בית רבן, אשר כידוע כל תקוות האומה הישראלית לקבל פני משיח צדקנו, הוא בזכות הדור העתיד, אלו תינוקות של בית רבן.

ורצוני להזכיר בעניין זה של חינוך הדורות, לישנא דקרא בסיום דבריו של משה רעיא מהימנא לבני ישראל, טרם עלותו אל הר נבו לקראת פטירתו, בפרשת האזינו (דברים לב מו): "ויאמר אליהם שימו לבבכם לכל הדברים אשר אנכי מעיד בכם היום אשר תצום את בניכם לשמר לעשות את כל דברי התורה הזאת".

אלו המעלות טובות שיש בתקנה זו, שתיקן ידידינו החשוב ר' יעקב דב מרמורשטיין, והרי זה זיכוי היחיד וזיכוי הרבים, ואשרי לו שזכה למצוה דרבים זו. ויהי רצון שזכות עניית אמן, וזכות הבל תינוקות של בית רבן שאין בהם חטא, יגן בעד מחדש התקנה ובעד כל הנאספים, ותהיה ההתחזקות בזה דרגא לטהר את ישראל לקראת משיח צדקנו, ברחמים גדולים אמן.

דברי מרן בעל 'שבט הלוי' זצ"ל בכינוס 'בני אמונים' ג אלול תשס"ט

♦ הניחו ברכה באהליכם

"הורים יקרים, מורים ומדריכים, בעלי רגש ומבינים; בקשו כל מיני עצות והמצאות להכניס אוירה קדושה זו בין נערי בני ישראל, שיהיה חשוב בעיניהם עד מאד להיות רגילים בברכת הנהנין בקול, במתון ובכוונה. הרגילו את צעירי הצאן, תינוקות של בית רבן אשר אין בהם חטא, בהנהגה מתוקה ובטוחה זו. כי כן ראוי להניח ברכה בכל בתי ישראל, ולחנך את הבנים והבנות לברך ברכות הנהנין, אשר יצר וברכת המזון וכו' בקול ובכוונה, וכל בני הבית יענו אחריהם אמן.

ומה טוב שההורים והמחנכים יהיו 'דוגמא אישית', על ידי שהם בעצמם יברכו ברכות הנהנין בקול ובכוונה, ואח"כ ידריכו את הצעירים לנהוג כמותם, וימשיכו עי"ז שפע חיים ושלוה".

מתוך מכתב הגרי"מ שכטר שליט"א, נדפס בראש ספר 'המברך יתברך'

• 'אל תיטוש תורת אמך'

תפקידו של כל יהודי עלי אדמות הוא לחיות עם 'אמונה' זכה ונקיה כי הכל מאתו יתברך שמו ואין בלתו, כי האמונה היא העיקר שהכל תלוי בו. ואין זה דבר המגיע ממילא, אלא מוטל עלינו לבנות את האמונה בעומק הלב.

אחת הדרכים שבאמצעותן ניתן לחיות את האמונה ולהשרישה בקרב בנינו אחרינו, היא על ידי חיזוק במעשים של אמונה, כגון אמירת מאה ברכות בכל יום, אמירת ברכות בכוונה ועניית אמן עליהן. ובאמת זוהי חובת ההלכה בבית היהודי, וכפי שכתב הרמ"א (או"ח קכד ז): 'וילמד בניו הקטנים שיענו אמן, כי מיד שהתינוק עונה אמן יש לו חלק לעולם הבא'.

והנה, ילדים צעירים שכל רושם נחרט בנפשם ונותר רישומו לשנים רבות, אם הם מתרגלים לומר 'אמן' - לאמת את מלכותו יתברך באופן תמידי וקבוע ע"י שעונים אמן אחר כל ברכה, הרי שרושם זה מכה בהם שורשים ונחרט עמוקות בנפשם. נמצא איפוא שחלק מה'תורת אמך' הוא להשריש בבנים ובבנות את גודל חשיבות עניית אמן.

השרשה זו חובתה קיימת גם אצל קטני קטנים, כדמשמע מהמשך דברי הרמ"א: "שמיד שהתינוק עונה אמן יש לו חלק לעוה"ב", וסגולה זו נמצאת בעיקר אצל אם-הבנים, המגדלתם בקטנותם ובזה היא מנחלת להם את שרשי האמונה בלבם הטהור, אב ואם הזוכים לכך ידעו נא כי נתנו לזרעם מתנה טובה שעבורה פותחין שערי גן עדן". הגאון רבי חיים נפתלי הערץ זליבנסקי זצ"ל ראש ישיבת 'מאור התלמוד', קונטרס שיחות חיזוק עמ' כה

• אפילו יודע רק למלמל

יש לדייק מלשון הרמ"א (או"ח קכד ז) 'מיד שהתינוק עונה אמן יש לו חלק לעולם הבא', שאפילו אם התינוק אינו יודע עדיין לכוון, רק יודע למלמל 'אמן' כבר יש לו חלק לעולם הבא, אם עונה אמן. 'עבודת דוד' סנהדרין קיא א

פרק יב

עניית אמן על איחולי ברכה

מלבד גודל כוחה של עניית אמן להשלמת הברכות והתפילות, נודעה לה גם חשיבות מכריעה בייחס לכל ברכה שבין אדם לחבירו, לפנינו מקבץ הלכות והנהגות בעניין זה.

• אמן על ברכת גוי

"אמר רבי תנחום: אם בירכך גוי - ענה אחריו אמן, דכתיב: (דברים ז יד): 'ברוך תהיה מכל העמים'".
ירושלמי ברכות ח ח

"אם יאמר הנכרי אלוהינו או אדונינו יעזרך או יצילך, או יהיה עמך, אל יענה היהודי אמן, כי כוונתו אל אלוה שלו. אבל אם יאמר אלקיך או אדוניך יצילך אז יענה אחריו אמן".
ספר חסידים ס' תכז

"שאף אם אין לבו שלם, הקדוש ברוך הוא שומע מאמר פיו ומברכך כדכתיב ברוך תהיה מכל העמים".
'קרבן העדה שם'

"וכ"ש אם ברכך ישראל. וצ"ע שהשמיטוהו הפוסקים אבל מנהג ישראל תורה לברך אמן. ומכאן כשמברכין לאדם בביהכ"נ בברכת מי שבירך שבראש וראשונה הוא צריך לענות אמן וכ"ש הוא שברכת הש"ץ נחשב כברכת רבים, ודווקא בזה לא נזהרים לענות".
'עלי תמר' שם

• ענינו אחריה אמן

"מעשה במרים בתו של שמעון בן גוריון שפסקו לה חכמים בחמש מאות דינר קופה בשמים בכל יום [לנדונייתה]... ואמרה להן: 'ככה תתנו לבנותיכם'. אמר רבי אחא: וענינו אחריה אמן".
ירושלמי כתובות ה יא

• 'מי שברך' ברבים

"ואתחנן' (דברים ג כג) - 'התחננתי' לא כתיב, אלא: 'ואתחנן'; שבקש רבים להתחונן עליו. מכאן פסק [רבנו אביגדור צרפתי] שטוב יותר לפסוק צדקה [מי

שברך] ברבים על חולה, שיענו רבים אמן, מלפסוק צדקה ביחיד".
'פירושים ופסקים לרבנו אביגדור' פר' ואתחנן

• אמן כן יעשה ה'

בפרשת וירא אנו קוראים על דין ודברים שכביכול התנהל בין הקב"ה לאברהם ושרה אחר שהתבשרו על לידת יצחק. בין הדברים שואל הקב"ה את אברהם (יח יג): "למה זה צחקה שרה לאמור האף אמנם אלד ואני זקנת", ושרה כחשה ואמרה "לא צחקתי".

ה'רמב"ן' בפירושו על התורה (שם פס' טו) מתקשה בהבנת הדברים, הכיצד ייתכן ששרה לא האמינה לדברי המלאך? והיאך הכחישה שרה לומר "לא צחקתי"?

ומבאר: שרה לא הבחינה בקדושתם של המלאכים, וכיון שחשבה אותם לאנשים פשוטים גיחכה בליבה על דבריהם. והקב"ה בא אליה בטענה על שלא ענתה אמן אחר דבריהם. שאפילו היו אלו באמת אנשים פשוטים, מכל מקום ראוי היה שתענה אחר ברכתם ותאמר: אמן כן יעשה ה'.

• יקר להתברך מפי העונים אמן

"תזכירו אותנו במסבת העדה בשמחתכם [יום החתונה של נכדו] לברכנו, כי יקר אצלי להתברך מפי הציבור העונה אמן".
שו"ת רעק"א (ירושלים תש"ז) ס' טו

• יותר מלימוד תורה

"סיפר לי הגאון רבי דוד מאשקאוויטש אב"ד באניהאד, ששמע מאיש אחד ששמע מפי רבי שמואל ענגיל מראדומישראל שסיפר, שפעם היה משובתי שבת בצאנו אצל רבו בעל ה'דברי חיים', ובעת קריאת התורה בין גברא לגברא עיין בספר.

לאחר התפילה קרא לו ה'דברי חיים' ואמר לו:

'יש לי דבר אחד להוכיח אותך. הגם שהנני יודע שאתה בקי בהלכה, והנך יודע שמותר ללמוד בשעת קריאת התורה בין גברא לגברא, מכל מקום יתכן שיעשו 'מי שברך' על החולה, ותחסר אמירת האמן שלך דייקא לזכות רפואתו, לכן נא אל תוסיף לנהוג כן, אלא הטה אזנך לברכות ה'מי שברך' לענות עליהם כראוי'.

בוא וראה מדת אהבת ישראל שבערה במרן ה'דברי חיים', שפסק שדבר זה חשוב יותר מלימוד התורה הקדושה".
'גשמי ברכה' עמ' תצד

• ואהבת לרעך כמוך

מצוה לענות אמן על ברכות 'מי שברך' הנאמרות בבית הכנסת, ויש בזה משום מצות 'ואהבת לרעך כמוך' ערוך השלחן רטו א

• ונאמר אמן איש לרעהו

בברכת החודש אנו מסיימים את הבקשה - "יהי רצון שתחדש עלינו" במילים "ונאמר אמן".

בפשטות כוונתנו בכך היא לענות אמן על הבקשות שביקשנו שאכן יתקיימו. אולם האדמו"ר מהר"ש מיערוסלב פירש בדרך דרש, כי המילים "ונאמר אמן" הינם ברכה בפני עצמה – שיתרבו השמחות בזה החודש, ובכך שכל אחד יענה אמן על ברכת חבירו ואיחוליו, יתקיים: "ונאמר אמן" - איש בשמחת רעהו. 'טעמי המנהגים' עמ' קצד

• 'עבודה גדולה היא

מעשה ביהודי שעמד להשיא את בנו שנולד לו לאחר י"ח שנים לנישואיו. שכנס הוא לבעל 'דברי יואל' מסאטמאר, לקבל את ברכת קדשו לקראת החתונה. שאל האיש את 'הרבי': 'מהו הדבר הנכון לעשות ביום החופה כהכנה למעמד הגדול, כיצד עלי לנצל יום זה?' השיב לו הרבי: 'עליך לישון כשלוש שעות!' והסביר: 'הלוא קהל רב יבוא בוודאי לברכך בחתונה, ולרגל השמחה הגדולה בוודאי יברכוך בברכות רבות שעליהן עליך לענות אמן, ועבודה זו גדולה מכל עבודות, ולשם כך צריכים לישון, כדי להיות ערני ומרוכז'.

מדברי כ"ק האדמו"ר מויז'ניץ, 'דער ויז'ניצר הויף' גיליון קסג-קסד

• 'אמן, כן יעשה ה'

כשלוש שנים לפני פטירתו השתתף רבינו [ה'אגרות משה'] בסעודת ברית מילה של אחד מניניו. כל הדרשנים ברכוהו באריכות ימים ושנים ושיזכה להשתתף בחתונת הרך הנימול, וענה אחריהם אמן בכל ליבו.

והסביר, כשדמעות בעיניו: לכאורה, ברכה זו אין סיכוי שתתקיים על פי דרך הטבע מחמת זקנותו ומחלתו, ועם זאת ענה אמן בכל לבו, כי ראינו ששרה אמנו נתבעה על שצחקה בקרבה לשמע ברכת המלאך שתלד, והקדוש ברוך הוא הוכיחה: "היפלא מה דבר!" (בראשית יח יד). ותמה הרמב"ן איך לא האמינה לדברי מלאך ה', וכתב: "והנראה בעיני כי המלאכים האלה הנראים כאנשים באו אל אברהם, ושרה לא ידעה כי מלאכי עליון הם, ותצחק בקרבה ללעג, והקדוש ברוך

הוא האשים אותה למה יהיה הדבר נמנע בעיניה, וראוי לה שתאמין, או שתאמר: 'אמן, כן יעשה ה'...'".

רואים אנו יסוד גדול, שאם בא עובר אורח ומעניקים לו נדבה, ובהכרת הטוב הוא מברך את בעלת הבית בת התשעים שלשנה הבאה תלד, אם לא תענה: 'אמן, כן יעשה ה'', מושכת היא עליה חלילה קפידא מהבורא, כי הרי לא יפלא ממנו דבר! לכן עונה הוא אמן בכל לבו. מה גם שמשיח יכול לבוא בכל רגע... קונטרס 'מאן מלכי רבנן', נדפס בראש שו"ת 'אגרות משה'

♦ 'מי שברך' בקול

רגיל היה הגרש"ז אויערבאך זצ"ל לעורר על כך שיש לדקדק ולומר את תפילת 'מי שברך' בקול, כדי שישמעו הציבור ויענו אמן וכך ישתתפו גם הם בברכה. 'הליכות שלמה' תפילה פ"ח הע' 61 ח"ח

רזי אמזנים

אוצר בלום של רמזים,
גימטריות, סודות וטעמים
על שבח מצוות עניית אמן
בפסוקי התנ"ך
ובדברי רבותינו

חמשה חומשי תורה

✽ בראשית

"בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹקִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ" (א א)

לברך בקול רם
'בראשית', ראשי תיבות: 'בקול רם אברך שם יי תמיד'. מכאן שיש לומר כל הברכות בקול רם.

'ברא': ברכות רם אמור. 'תוספות השלם' בראשית; 'נחל קדומים שם'

טעם הדבר הוא כדי שעל ידי כך יענו אחרים אמן ובכך יתגדל שמו יתברך בעולם, ועל כן רמזו זאת במילה בראשית, כי יסוד כל הבריאה הוא לכבודו יתברך ולברך את שמו.

'חוט של חסד' [לר"א הכהן מאיזמיר] בראשית

באופן נוסף: 'בראשית' ראשי תיבות: "תמיד יברך בקול רם שיענו אמן".
'חסדי דוד' בראשית

ואפשר להוסיף, כי המילה 'ברא' היא ראשי התיבות: 'בקול רם אמן'. כאשר המברך אומר את הברכה בקול, ניתן אף לענות אחריו אמן בקול, שהרי אמרו חז"ל (ברכות מה א): שהעונה אמן יזהר שלא יגביה קולו מעל לקול המברך, שנאמר (תהלים לד ד): "גִּדְלוּ לַה' אֹתִי וּנְרוּמָמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו", כלומר שהמברך והעונה מרוממים את ה' יחדיו - בקול אחד.

✽ נח

"נַח אִישׁ צְדִיק תְּמִים הָיָה בְּדֹתָיו" (ו ט)

איש צדיק שעונה אמן
ראשי התיבות: 'איש צדיק', עולים לגימטרייה צ"א כגימטרייה של אמן: המקפיד על עניית אמן נקרא צדיק, כפי שדרשו חז"ל (שבת קיט ב) מלשון הכתוב (ישעיה כו ב): "פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמנים" - "אל תקרי שומר אמונים אלא שאומרים אמן".

'תורת יחיאל' נח; 'זכרון מאיר' ח"ג דרוש לב

"וְאַתָּה קַח לְךָ מִפֶּל מֵאֲכָל אֲשֶׁר יֵאָכֵל" (ו כא)

ברכת הנהנין בקול
 "וְאַתָּה קַח לְךָ" - ראשי תיבות: קול. "מִפֶּל מֵאֲכָל אֲשֶׁר יֵאָכֵל" - ראשי התיבות בגימטרייה אמון. רמז שלפני אכילת 'כל מאכל' יש לברך בקול כדי שיענו הסובבים אמון על הברכה. 'כרם דל' נח; 'בצל יהודה' עמ' קיח

"וַיִּסְכְּרוּ מַעֲיִנַת תְּהוֹם וְאַרְבַּת הַשָּׁמַיִם וַיִּפְּלֵא הַגָּשָׁם מִן הַשָּׁמַיִם" (ח ב)

גשמים בזכות אמון
 "ויפלא הגשם מן" - סופי תיבות 'אמן'. רמז לכך שהגשמים יורדים בזכות עניית אמון, ואם אין עונים אמון כהלכה עלולים הם חלילה להיעצר, כמאמר חכמינו זכרונם לברכה (תענית ח א): "אין גשמים יורדים אלא בשביל בעלי אמנה". 'שמנה לחמו' בראשית ח ב; 'אסיפת גרשון' א יג

"צא מן התבה" (ח טז)

נח הקפיד על עניית אמון
 בדברי הקדמונים מבואר שאין אדם נקרא 'צדיק' אלא אם מקפיד לענות 'צ' אמנים בכל יום (ראה 'ספר הגן ודרך משה' ליום יא) אם כן נח שנקרא 'איש צדיק' בודאי קיים תקנה זו.

רמז לכך נוכל ללמוד מלשון הכתוב שנאמר בו: "צא מן התיבה" - המילה 'צא' היא בגימטרייה אמון, ובנוסף אם נצרף את האות א' במילה 'צא' למילה שאחריה 'מן', נקבל את הצירוף 'צ' אמון. לפי זה נוכל לפרש את כוונת הכתוב כך: "ויאמר אלוקים לנח - צא" - הקפד על עניית אמון, וכיצד תעשה זאת כראוי? ע"י עניית 'צ' אמון בכל יום. 'דברי ישראל' [מודז'יין] פרשת נח

✽ לך לך

"וּמִלְפֵי צֶדֶק מָלַךְ שָׁלֵם הוֹצִיא לָחֶם וַיֵּיךְ וְהוּא כֹהֵן לְאֵל-ל עֲלִיוֹן" (יד יח)

השפעות טובות בזכות אמון
 סופי התיבות: "הוציא לחם ויין" הם: 'אמן', והמילים 'לחם ויין' הינם סמל להשפעות טובות, מכאן שכל העונה אמון בכוונה יש בידיו כח להשפיע השפעות טובו לישראל.

'בן גרני' פרשת לך לך; 'תפארת שלמה' [לרש"א אוירבך] שם

"וְהָאֱמֹן בֵּה' וַיַּחֲשֹׁבָהּ לוֹ צְדָקָה" (טו ו)

הנה לכאורה יש להעיר על כך שלא נאמר כאן לשון 'ויאמין' אלא 'וְהָאֱמֹן' שהוא קצת משמע לשון הפעיל. גם יש להבין מדוע נכתבה כאן המילה והאמין בכתוב חסר? ונראה שרמזו הכתוב בכך, שאחר שנתברך אברהם אבינו ע"ה מפי הקדוש ברוך הוא בברכת: "כה יהיה זרעך", ענה הוא אמן אחר הברכה, ובכך טבע לדורות בקרב בניו אחריו את מצות עניית אמן, ולכן אמר הכתוב 'והאמין' [-בלשון הפעיל], שגרם לכל הבאים אחריו שיקפידו אף הם על עניית אמן.

אמן
מאבות
לבנים

'בית אברהם' [לר"א שרמאן] לך לך

"כִּי לֹא שָׁלֵם עֵוֹן הָאֱמֹרִי עַד הַנָּה" (טו טז)

סופי התיבות: "לא שלם עון" הם 'אמן', והנה הלכה היא שאמן שהושמטה אחת מאותיותיה נקראת 'אמן קטופה' (שו"ע או"ח קכד ח וביה"ל שם), ואפשר שזהו הרמז בפסוק זה: "כי לא שלם" - מי שאינו עונה אמן בשלימות, כלומר שמחסר אחת מאותיותיה, נחשב הדבר בידו ל"עון".

עון
אמן
קטופה

'חלק יעקב' לך לך

✽ וירא

"וַיֹּאמֶר אֶד-נִי אִם נָא מִצְאָתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ" (יח ג)

ראשי התיבות "אם נא מצאתי" הם 'אמן', ובדרך רמז יש לפרש את לשון הכתוב כך: "ויאמר אד-ני" - היינו כאשר תשמע אדם המברך בשם ה', אזי "אם נא מצאתי" - ענה אחריו אמן.

לענות
אמן על
כל ברכה

'ויתילדו על משפחותם' עמ' רצה

"אם נא מצאתי חן" (יח ג)

"אם נא מצאתי" - ראשי תיבות 'אמן'. מלבד זאת בתיבות: "אם נא" טמונה המילה 'אמן'. בכך רמזה התורה כי המקפיד על עניית אמן זוכה לשאת חן בעיני ה', כפי שמובא בתיקוני הזוהר (מ א) שעל המקפיד על עניית אמן נאמרה ברכת: "אָז תִּקְרָא וְה' יַעֲנֶה" (ישעיה נח ט).

אמן -
סגולה
לנשיאות
חן

ראה 'נועם חן' עמ' ה

"וְכָל אֲשֶׁר לְךָ בְּעֵיר הוֹצֵא מִן הַמְּקוֹם" (יט יב)

"הוֹצֵא מִן הַמְּקוֹם" – סופי תיבות: 'אמן', וכמו כן במילים: "הוֹצֵא מִן", טמונה המילה 'אמן'. מכאן נוכל ללמוד שלוט ניצל בזכות דוד המלך שהיה מצאצאיו (כמבואר ברש"י גיטין ס ב ד"ה כתוב), והרבה להלל את הקדוש ברוך הוא בעניית אמן (ראה תהלים מא יד; עב יט; פט נג; קו מח).
ראה 'ויקח משה' וירא

לוט ניצל
בזכות
אמן

❖ חיי שרה

"וְאֶבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וְה' פָּרַךְ אֶת אֶבְרָהָם בְּפֶל" (כד א)

'זקן בא בימים' – סופי תיבות 'אמן', ללמדנו כי בזכות עניית אמן מאריכים ימיו של אדם, כמאמר חכמינו זכרונם לברכה (ברכות מז א):
"כל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו".
'תוספות השלם' בראשית כד א

אריכות
ימים
למאריך
באמן

ויש להוסיף ולפרש: 'זקן בא בימים' בגימטרייה: 'א-ל מלך נאמן' (272), מכאן שכתוב זה רומז לעניית אמן כמאמר חז"ל (שבת קיט ב): "מאי אמן? א-ל מלך נאמן!". ואפשר שכאן רמזה לנו התורה שאברהם היה מקפיד להאריך באמן, והיה עונה אותה בכוונה הראויה שהשי"ת הוא א-ל מלך נאמן ועל כן זכה לאריכות ימים, כמאמר חז"ל (ברכות שם):
"כל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו".
'צמח דוד' חיי שרה

ומה יומתקו הדברים לאור פסק השו"ע (או"ח קכד ח) ששיעור האריכות הראויה בעניית אמן הוא עד כדי אמירת 'א-ל מלך נאמן'.

"הוא ישלח מלאכו לפניך ולקחת אשה לבני משם" (כד ז)

ראשי התיבות: "הוא ישלח מלאכו לפניך ולקחת" הינם בגימטרייה צ"א כמניין 'אמן'. מכאן שההקפדה על עניית אמן, סגולה היא לזכות בזיווג הגון [וכמו כן: 'זיווג הגון' בגימטרייה 'אמן'].

סגולה
לזיווג הגון

הגר"א קסלר בעל 'נוטרי אמן', 'מה יצא הדבר' עמ' 123

יש להוסיף על הדברים: בספר תהלים (קכא א) נאמר: "אֲשָׂא עֵינַי אֶל הַהָרִים מֵאֵין יְבֵא עֲזָרִי"; "הַהָרִים מֵאֵין יְבֵא" – סופי תיבות 'אמן',

ללמדך כי בזכות 'אמן' 'יבא עזרי' – האישה הנקראת (בראשית ב יח):
"עזר כנגדו".

"וַיֹּאמֶר בַּת מִי אֶתְּ הַגִּידִי נָא לִי" (כד כג)

סגולת הזכרת הייחוד הקדוש
"נָא לִי" בגימטרייה 'אמן'; האריך אליעזר בדיבורו, לפי שרצה להזכיר את הייחוד הקדוש הכלול בתיבת 'אמן' בשעה שעסק בזיווגו של יצחק, כדי שהדבר יסייע בידו למלאות מבוקשו.

'בית ישראל' [לרצ"ה מזידיטשוב] חיי שרה

"וַיִּבֶא הָאִישׁ הַבֵּיתָה וַיִּפְתַּח הַגְּמָלִים וַיִּתֵּן תְּבֵן וּמִסְפּוֹא לַגְּמָלִים" (כד לב)

לאסוף אמנים בתבונה
"תבן ומספוא לגמלים" – סופי תיבות 'אמן', ויש לפרש: 'תבן' מלשון תבונה, 'מספוא' מלשון 'אסיפה' ו'גמלים' מלשון גמול. ללמדך כי על האדם לאסוף עוד ועוד אמנים הנאמרים בתבונה [=בכוונת הלב] ובכך יגמול עם נפשו רוב טובה וברכה. 'תפארת שלמה' [לרש"א אוירבך] חיי שרה

✽ תולדות

"וַיַּעֲתֶר יִצְחָק לָהּ לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ כִּי עֲקָרָה הוּא" (כה כא)

אמן על תפילת יצחק
וברש"י: "זה עומד בזוית זו ומתפלל וזו עומדת בזוית זו ומתפללת".
בדרך אפשר יש לפרש בלשון חז"ל, שרבקה שהאמינה ובטחה שתקבל תפילתו של יצחק, הקשיבה לתפלתו ובקשתו של יצחק וענתה אחריו 'אמן', ובכך גדלה מעלת תפילתה כמאמר חז"ל "גדול העונה אמן יותר מן המברך". רמז לכך ניתן למצוא בראשי התיבות: "אשתו כי עקרה" העולים לגימטרייה צ"א כגימטרייה של 'אמן'.

'דברי ישראל' [מודז'ין] תולדות

"וַיִּתֵּן לָךְ הָאֱלֹקִים מְטַל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ... יַעֲבֹדוך עַמִּים" (כז כח-כט)

אויביו נופלים לפניו
ראשי התיבות: "לך האלוקים מטל השמים ומשמני הארץ" הינם בגימטרייה 'אמן', ללמדנו כי בזכות עניית אמן יורד שפע לאדם ואויביו נופלים תחתיו, כנאמר בסמוך: "יעבדוך עמים". 'ככר זהב' מערכת ב

**"וַיְהִי כַּאֲשֶׁר פָּלָה יִצְחָק לְבָרְךָ אֶת יַעֲקֹב וַיְהִי אָף יֵצָא יֵצָא יַעֲקֹב
מֵאֵת פָּנָיו יִצְחָק אָבִיו וְעָשׂוֹ אָחִיו בָּא מִצִּידוֹ" (כז ל)**

יש להבין, מדוע כפלה התורה לכתוב: "אך יצא יעקב?" ובדרך רמז יש לבאר: בעת שברך יצחק את יעקב, עמדה שם רבקה וענתה אמן אחריו, ולפי שברכת יצחק נאמרה בשני חלקים (פס' כח-כט), על כן ענתה היא פעמיים 'אמן'. לכך כפלה התורה לכתוב 'יצא יצא' – פעמיים 'צא' בגימטרייה אמן, לרמז שרבקה ענתה פעמיים אמן. בכך נוכל אף להבין מדוע - אף אחר שגילה את טעותו - אמר יצחק (פס' לג): "גם ברוך יהיה", לפי שידע הוא שברכה הנענית באמן סופה להתקיים.

'חיי יצחק' תולדות

אמן על
ברכות
יעקב

**"וְאֵל-ל שֵׁד-י יְבָרַךְ אֶתְךָ... וַיִּתֵּן לְךָ אֶת בְּרִכַּת אַבְרָהָם לְךָ וּלְזַרְעֶךָ
אֶתְךָ לְרִשְׁתְּךָ אֶת אֶרֶץ מְגֹרֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן אֱלֹקִים לְאַבְרָהָם."**

(כח ג-ד)

בברכה זו נתברך יעקב מפי אביו בצאתו לפדן ארם, ויש לרמוז בזה, כי ראשי התיבות: "מגריך אשר נתן" הם 'אמן', ומכאן שיעקב ענה אמן על ברכת אביו ובזכות זו התקיימה הברכה. 'מראות הצובאות' תולדות

ענה אמן
על ברכת
אביו

❦ ויצא

"וַיֵּצֵא יַעֲקֹב" (כח י)

כתב ה'מגלה עמוקות' (ריש פר' וישב) כי ליעקב אבינו נתגלה סוד עניית אמן. לפיכך כשהקיץ משנתו אמר (להלן פס' יז): "וְזֶה שֵׁעַר הַשְּׂמַיִם", שכן סגולת עניית אמן הינה פתיחת שערי גן עדן (שבת קיט ב).

ליעקב
נפתחו
שערי גן
עדן

רמז לדברים נוכל ללמוד מכך שנאמר: 'וַיֵּצֵא יַעֲקֹב' – 'וַיֵּצֵא' אותיות 'וי-צ"א', ללמדך שהיה יעקב מיצר על כך שהמון העם מזלזלים בעניית 'אמן', שהיא בגימטרייה צ"א.

'ליקוטי פניני בן ישכר' ח"ג ויצא

"עֵתָה קוּם צֵא מִן הָאָרֶץ הַזֹּאת" (לא יג)

זה לשון ה'מגלה עמוקות' (פר' וישב):

"יוסף הוא שומר השער, והשערים נפתחים בזכות עניית 'אמן', כמו

ליוסף
התגלה
סוד האמן

שלמדו חז"ל (שבת קיט ב) מהכתוב (ישעיה כו ב): 'פִּתְחוּ שְׁעָרִים וְיָבֹא גוֹי צָדִיק שֹׁמֵר אֲמֹנִים'.

יעקב היה בן צ"א כמניין 'אמן' כשאמר הקדוש ברוך הוא ליעקב: "קום צא מן הארץ הזאת", ואז ילדה לו רחל את יוסף, ויעקב גילה לו סוד אמ"ן..."

"וְיַעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ וַיִּפְגְּעוּ בּוֹ מְלֹאכֵי אֱלֹקִים" (לב ב)

כתב הרמ"ע מפאנו: אמן מפי שניים

"מלאך האלקים" בגימטרייה ב' פעמים 'אמן', גם "יעקב" בגימטרייה ב' פעמים 'אמן', ויש ללמוד מכאן שלכתחילה ישתדל האדם לברך בפני שני רעים-מקשיבים שיענו אחריו 'אמן'.

'עשרה מאמרות' [לרמ"ע מפאנו] מאמר חיקור דין ב טו

❖ וישלח

"הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי" (לב יב)

אמן – מסויעת בידי האדם לעמוד כנגד השטן הנדמה לו כ'אח' ומפתהו לחטוא, ובאמצעותה מתקיים מאמר חכמינו (תיקו"ז מ א): "העונה אמן בכל כוחו קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה". אמן – סגולה לשמירה

'דברי שמואל' [סלונים] וישלח; 'עולת שלמה'

באותו עניין ניתן לדרוש את הפסוק הנאמר בפרשה זו להלן (לב כו): "וַיִּנָּא פִּי לֹא יָכַל לֵאמֹר: "לֹא יָכַל" – בגימטרייה 'אמן'; אף כאן נרמז כי בזכות עניית אמן ניצלים ממלאכו של עשיו, הלוא הוא השטן שמבקש להחטיא את האדם וכך להזיק לו ולפגוע בו. 'בצל יהודה' וישלח

"וַיֹּאמֶר מִי לָךְ כָּל הַמִּחְנָה הַזֶּה אֲשֶׁר פָּגַשְׁתִּי" (לג ח)

"ומדרשו: כתות של מלאכים פגע שהיו דוחפין אותו ואת אנשיו..." (רש"י, ע"פ ב"ר עח יא). עניית אמן מגינה מהפורענות

ראשי התיבות: "הַמִּחְנָה הַזֶּה אֲשֶׁר פָּגַשְׁתִּי" – בגימטרייה 'אמן'. רמז לדברי הקדמונים שמכל 'אמן' נברא מלאך המגן על האדם, שהרי 'אמן' בגימטרייה 'מלאך'.

ויש להוסיף עוד: תיבות 'מי לך' הינן בגימטרייה מאה, רמז לכך כי בזכות מאה ברכות ניצול האדם מן המזיקים, כפי שכתב ה'אור החיים' בפירושו לפסוק (ויקרא כו ח): "וּמֵאָה מְפֹם רְבֵבָה יִרְדְּפוּ".
'אם לבניה' אות כח

* וישב

"וְיִשְׂרָאֵל אָהַב אֶת יוֹסֵף מִכָּל בְּנָיו כִּי בֶן זִקְנִים הוּא לוֹ" (לז ג)

סופי התיבות "בן זקנים הוא" הם 'אמן', רמז כי שורשו של יוסף הצדיק הינו בסוד 'אמן'. ויש לומר כי לפיכך גם זכה יוסף לראות בחלומו את החיזיון: "וְהִנֵּה קָמָה אֶלְמָתִי וְגַם נִצְבָה" (לז ז), 'אֶלְמָתִי' מלשון 'אילם', ללמדנו כי זכות עניית אמן שהיא סוד כוחו של יוסף, היא המשתיקה את המקטרגים.

אנא
מזרעא
דיוסף

וראה זה פלא, כי בשעה שנולד יוסף היה יעקב אבינו בן צ"א - כגימטרייה של 'אמן'.
'מגלה עמוקות' וישב לז ז אופן לה

הדברים תואמים ככפתור ופרח למה שמצינו ב'סדר הדורות' (ערך רבי יוחנן) שרבי יוחנן הידר בעניית אמן, ומאידך בגמרא (ברכות כ א) הובא שרבי יוחנן העיד על עצמו: "אנא מזרעא דיוסף קאתינא", כי לזרעו של יוסף יאה להדר בעניית אמן.
'ארצות השלום' ברכות כ א

"וַיֹּאמֶר אֶת אַחֵי אֲנֹכִי מִבְּקֵשׁ הַגִּידָה נָא לִי" (לז טז)

כתב הרמ"ע מפאנו ('עשרה מאמרות' מאמר חיקור דין ח"ב טו): "מה טוב שיהיו אצל כל אדם שני רעים חברים מקשיבים ועונים אמן אחר ברכתיו". רמז לדברים ניתן לדרוש מהכתוב שלפנינו: "וַיֹּאמֶר" - בטרם אברך ברכה, "אֶת אַחֵי אֲנֹכִי מִבְּקֵשׁ: הַגִּידָה נָא לִי" - נא לי בגימטרייה 'אמן'.
'בצל יהודה' וישב

הגידו נא
לי: 'אמן'

"וַיְהִי ה' אֶת יוֹסֵף וַיְהִי אִישׁ מְצַלִּיחַ" (לט ב)

'יוסף' [156] בצירוף מניין שם הוי"ה [26] הינם בגימטרייה ב' פעמים 'אמן'. כך נרמז בפסוק שלפנינו: "וַיְהִי ה' אֶת יוֹסֵף" - כיוון שצורף שם ה' לשמו של יוסף, לפיכך "וַיְהִי אִישׁ מְצַלִּיחַ".
'ברוך אברהם' עמ' מא

סוד
הצלחתו
של יוסף

"וַיִּמְאֵן" (לט ח)

החטא פוגם בייחוד 'אמן' כפי שדרשו חכמים (ביצה טז א) את תיבת "וַיִּנְפֹּשׁ" (שמות לא יז) - 'וי אבדה נפש', אף כאן נוכל לדרוש: 'וימאן' - 'וי אמן'; וזאת אשר אמר יוסף: אם אכשל בחטא חלילה, הלוא אפגום בייחוד השמות הקדושים שנרמזו בתיבת 'אמן'.
'אבן שלמה' וישב

"וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו חֲלוֹם חֲלָמְנוּ וּפְתַר אֵין אֲתוֹ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף הֲלוֹא לְאֱלֹקִים פְּתַרְנִים סִפְרוּ נָא לִי" (מ ח)

הנה אמרו חכמינו זכרונם לברכה (שה"ש רבה ג יא) כי הרואה חלום רע ישמע ברכת כהנים ויענה אחריה אמן ואז אין דבר רע מזיקו. וניתן להביא רמז לכך מלשון הכתוב: 'חלם' - בגימטרייה 78 כגימטרייה של שלשת שמות הוי"ה שבברכת הכהנים, ו'נא לי' - בגימטרייה 'אמן', ללמדך עד כמה גדול כוחה של עניית אמן אחר ברכת הכהנים להטבת חלום רע.
'תורת חיים' [קוסוב] וישב

סגולה להטבת חלום

*** מקץ**

"וַיֹּאמֶר פְּרַעֲהַ אֶל יוֹסֵף אַחֲרֵי הוֹדִיעַ אֲלֵקִים אוֹתָךְ אֵת כָּל זֹאת אֵין נְבוֹן וְחָכָם כְּמוֹךָ" (מא לט)

ב'מגלה עמוקות' (וישב לו ז אופן לה) מבואר כי כוחו של יוסף הוא בסוד עניית אמן.
יוסף בסוד 'אמן'

רמז לדבריו נוכל ללמוד מכך שהגימטרייה של "נְבוֹן וְחָכָם" הוא ב' פעמים 'אמן' (קפ"ב) - אחת כנגד 'אמן' של ברכות, ואחת כנגד 'אמן' של קדיש, שכידוע מהמקובלים כוונתן שונה זו מזו.
'אמונת יצחק' עמ' קפב

"וַיֹּסֵף הוּא הַשְּׁלִיט עַל הָאָרֶץ הוּא הַמְּשַׁבֵּיר לְכָל עַם הָאָרֶץ" (מב ו)

ראשי התיבות: "וַיֹּסֵף הוּא הַשְּׁלִיט עַל הָאָרֶץ" הם בגימטרייה 'אמן', ללמדך כי בזכות עניית אמן: "הוּא הַמְּשַׁבֵּיר לְכָל עַם הָאָרֶץ" - כדברי הזוהר הקדוש (וילך רפה כ): "כשישראל עונים אמן בכוונה בעולם הזה,
אמן - מפתח השפע

כמה פתחי ברכה נפתחים למעלה, כמה טובות נשפעות בכל העולמות...".
'מאמר מרדכי' חנוכה

"וְאֵת אַחֵיכֶם הַקָּטָן תְּבִיאוּ אֵלַי וְיֵאָמְרוּ דְבָרֵיכֶם" (מב כ)

אמן של קטן במסכת סנהדרין (קי ב) מובאים דברי רבי מאיר: "קטן מאימתי בא לעולם הבא? ...משעה שיענה אמן". רמז לכך נוכל ללמוד מלשון הכתוב: "ואת אחיכם הקטן תביאו אלי" - בזכות מה זוכה הקטן לעולם הבא, בזכות: "ויאמנו דבריכם" - היינו שמלמדו אביו לענות אמן אחר כל ברכה ששומע. 'ליקוטי בני שלשים' מקץ

ואפשר להוסיף רמז נוסף לכך מלשון הכתוב בהמשך דברי יוסף לאחיו (מב טו): "כי אם בבוא אחיכם הקטן הנה" - "בבוא אחיכם הקטן" סופי תיבות 'אמן'.

❖ ויגש

"וַיֹּאמֶר פְּרַעְהָ אֶל יַעֲקֹב כְּמָה יָמֵי שְׁנֵי חַיֶּיךָ; וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל פְּרַעְהָ יָמֵי שְׁנֵי מְגוּרֵי שְׁלֹשִׁים וּמֵאֵת שָׁנָה..." (מז ח-ט)

שמו של 'יעקב' הינו בגימטרייה 182 כחשבון הגימטרייה של 'אמן אמן'. כמו כן, הגימטרייה של ראשי התיבות: "פרעה אל יעקב" ושל ראשי התיבות "יעקב אל פרעה" היא צ"א.

סוד הנהגתו של יעקב אבינו

על פי זה נוכל לומר בדרך רמז שבשאלת: "כמה ימי שני חייך?" התכוון פרעה לשאול את יעקב - מהי דרך הנהגתך המיוחדת בעולם הזה שעל ידה זכית להגיע לדרגתך הגבוהה. ועל כך ענה לו יעקב שסוד הנהגתו טמון בסודות העמוקים הטמונים בתיבת 'אמן', אשר כאמור, אף שמו מעיד עליה.

'מאור ושמש' ויגש

"וַיֹּאמְרוּ הַחֵיתָנוּ נִמְצָא חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנָי" (מז כה)

בספרו 'מדבר קדמות' (מערכת א' אות לג) הביא החיד"א בשם המקובל רבי אליעזר פואה, תלמיד הרמ"ע מפאנו: "כל האומר צ' פעמים 'אמן' בכל יום אין המכשפות יכולות להזיק לו" - כך שמעה אשה אחת ממזיק שנשלח לקחת את ילדה החי בעודה ישנה, והשיב המזיק

חיים בזכות צ' אמונים

שאינו יכול לעשות זאת שכן אמו ענתה צ' פעמים אמן היום, וכשתעוררה האשה שמעה זאת.

רמז לדבר נוכל למצוא בפסוק שלפנינו: "וַיֹּאמְרוּ הַחֲזִיתָנוּ", בזכות "נמצא" – אותיות: 'צ' אמן'.
(עטרת יהודה' עמ' טז)

❖ ויחי

"וַיִּקְרְבוּ יַמֵּי יִשְׂרָאֵל לְמוֹת וַיִּקְרָא לְבָנוּ לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ אִם נָא מְצֵאתִי חַן בְּעֵינֶיךָ שִׂים נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי" (מז כט)

תיבות: "שים נא", הינן בהיפוך אותיות - 'אמן ש"י', רמז כי המקפיד על עניית אמן עתיד לנחול ש"י עולמות בגן עדן. 'ויבחר משה' עמ' שכ

זוכה לש"י עולמות

"הָאֱלֹקִים הֲרַעָה אֶתִּי מֵעוֹדֵי עַד הַיּוֹם הַזֶּה" (מח טו)

הקפדה על עניית אמן הינה סגולה לפרנסה, ולפיכך ראשי תיבות של הפסוק בו מבקשים אנו על הפרנסה (ראה שו"ע אורח נא ז): "פּוֹתַח אֶת יָדְךָ", הינם בגימטרייה 'אמן'.

אמן – סגולה לפרנסה

אף כאן רמז לכך הפסוק: בזכות "הָאֱלֹקִים" – בגימטרייה 'אמן', זכיתי שיהיה הוא "הֲרַעָה (=המפרנס) אֶתִּי מֵעוֹדֵי עַד הַיּוֹם הַזֶּה".

'בני שלמה' ויחי

"וַיְבָרְכֶם בַּיּוֹם הַהוּא לְאִמּוֹר בָּרַךְ יִשְׂרָאֵל לְאִמּוֹר יִשְׁמְךָ אֱלֹקִים כְּאֶפְרַיִם וְכַמְנַשֶּׁה וַיִּשֶׂם אֶת אֶפְרַיִם לְפָנָי מִנַּשֶּׁה" (מח כ)

ראשי התיבות: 'אפרים מנשה' הם אמן.

'פני מנחם' ויחי תשנ"ו ד"ה המלאך

אפרים ומנשה – חסד ודין

והנה כבר ידוע שאפרים רומז על מדת החסד, ומנשה על מדת הדין [ראה רמ"ד וואלי בראשית מח טו] מכאן נוכל ללמוד שבין אם מתהלך עמנו ד' במדת החסד ובין אם במדת הרחמים, תמיד עלינו להאמין בו ולהצדיק את דינו עלינו.

"וְאֵלֵקִים פָּקֵד יִפְקֹד אֶתְכֶם וְהֶעֱלָה אֶתְכֶם מִן הָאָרֶץ" (נ כד)

ראשי התיבות: "פָּקֵד יִפְקֹד אֶתְכֶם" הינם בגימטרייה אמון. מכאן רמז לדברי חז"ל (ילקוט שמעוני שמות רמ): לא נגאלו אבותינו ממצרים אלא בזכות אמנה שהאמינו.. שנאמר: (תהלים לא כד): 'אֲמוּנִים נָצַר ה'.'
גאולה בזכות אמון
'ויאמינו בה' עמ' לח

"חזק חזק ונתחזק".

בחומש בראשית ישנן צ"א פרשיות (סתומות ופתוחות) כגימטרייה של 'אמן'; רמז לקשר שבין חומש זה ששורש אמונת ישראל עד סוף כל הדורות טמון בין פרשיותיו, לבין מצוות עניית אמון שכל מהותה היא אמונה, שהעונה מעיד שהקדוש ברוך הוא: 'א-ל מלך נאמן'.
ספר בראשית בסוד אמון
'שבט מיהודה' ויחי

✽ שמות

"וְאֵלֵה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרִימָה" (א א)

האותיות השניות בתיבות "ואלה שמות בני" הינן: 'אמן'. ללמדך כי מכל צרה הבאה על האדם [= 'מצרימה' מלשון מיצר-צרה] יכול הוא להנצל בזכות עניית אמון, כמבואר בזוהר הקדוש (וילך רפה ב).
בזכות עניית אמון ניצולים
ראה: 'יכהן פאר' פרשת שמות; 'בן לאשר' שם.

"בְּטָרִם תָּבוֹא אֱלֹהֵן הַמְיַלְדֵת וַיִּלְדוּ" (א יט)

סופי התיבות: "בְּטָרִם תָּבוֹא אֱלֹהֵן" הם 'אמן', ללמדנו כי גדולה היא סגולתה של עניית אמון לזכות בזרע של קיימא.
סגולה לזרע של קיימא
'מטה אהרן' עמ' עג

"וּתְבַאֲנָה אֶל רְעוּאֵל אֲבִיהֶן וַיֹּאמֶר מִדּוּעַ מִהֲרַתָּן בְּאֵי הַיּוֹם"

(ב יח)

"מִהֲרַתָּן בְּאֵי הַיּוֹם" - סופי תיבות 'אמן'. רמז לכך שיש לענות אמון במתינות [לא לאחר או לקצר בענייתה אלא להאריך בה כשיעור אמירת 'אל מלך נאמן'] וכפי שאמרו חז"ל: "כל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו" (ברכות מז א).
עניית אמון במתינות
'תורה מסיני' שמות ב יח

**"וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶסְרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הַמְּרֹאָה הַגָּדֹל הַזֶּה מִדּוֹעַ
לֹא יִבְעַר הַסֵּנֶה" (ג ג)**

בגמרא (סנהדרין קי ב) הובאו כמה דעות מאימתי זוכה הקטן לחיי העולם הבא, וביניהן: לרבי מאיר 'משעה שעונה אמן', ולרב נחמן בר יצחק 'משעה שנימול'.

זכות
הקטן לחיי
נצח

רמז לדעות אלו נוכל למצוא בפסוק שלפנינו: "מִדּוֹעַ לֹא יִבְעַר הַסֵּנֶה" – איזו זכות עומדת לאדם לזכות בחיי נצח? בזכות עניית 'אמן' – ראשי תיבות: "מֹשֶׁה אֶסְרָה נָא", ובזכות מצוות 'מילה' – ראשי תיבות: "מִדּוֹעַ לֹא יִבְעַר הַסֵּנֶה".
'חכימא ברמיזא' עמ' פה

"כִּי אֵין נִגְרַע מֵעֲבֹדְתְכֶם דְּבַר" (ה יא)

ראשי התיבות: "אֵין נִגְרַע מֵעֲבֹדְתְכֶם" הם 'אמן', מכאן רמז לדברי הזוהר הקדוש (עקב רעא א) שרק ברכות שענו אחריהן אמן הינן ברכות מושלמות כמות, וזהו שרמז הכתוב: בזכות הקפדתכם על עניית אמן, "אֵין נִגְרַע מֵעֲבֹדְתְכֶם" – אין חיסרון בעבודה שבלב היא תפילה.
'ברכת אברהם' עמ' רלא

'אמן'
משלימה
את
הברכה

❦ ו א ר א

**"וְגַם אֲנִי שִׁמְעֵתִי אֶת נֶאֱקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מִצְרִים מֵעֲבָדִים
אֲתֶם וְאֶזְכֹּר אֶת בְּרִיתִי" (ו ה)**

ראשי התיבות: "אֲשֶׁר מִצְרִים מֵעֲבָדִים אֲתֶם וְאֶזְכֹּר אֶת בְּרִיתִי" הם בגימטרייה 'אמן'. מכאן רמז לדברי המדרש (ילק"ש הושע רמז תקיט): "לא נגאלו אבותינו ממצרים אלא בזכות אמנה".
'פרפראות לחכמה' עמ' מג

גאולת
מצרים
בזכות
האמונה

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה פָּדֵד לֵב פְּרַעַה מֵאֵן לְשַׁלַּח הָעָם" (ז יד)

"מאן" – אותיות 'אמן', מכאן רמז לכך שהסיבה שאין אנו זוכים עדיין לגאולה השלימה, היא לפי שאין אנו מקפידים כראוי על עניית אמן, וכפי שכתוב ב'ספר הן ודרך משה' (ליום יא) שהגאולה מתארכת לפי שאין נזהרים בעניית אמן על ברכת 'המחזיר שכינתו לציון' – לפי שממהרים לומר מודים דרבנן אחריה, ועל ברכת 'הפורש סוכת שלום...

עניית אמן
מקרבת
את
הגאולה

ועל ירושלים' הנאמרת בליל שבת - לפי שממהרים להתחיל אחריה
'ושמרו'.

"למען תדע פי אין פה' אלקינו" (ח ו)

עניית אמן
מביאה
לידיעת ה'
"פי אין" - בגימטרייה 'אמן', ללמדנו כי הקפדה על עניית אמן בכוונה
כיארת, מביאה את האדם ליראת ה' ולידיעה אותו. 'בצל יהודה' שמות

**"ויאמר ה' אל משה נטה את ידך על השמים ויהי ברד בקל
ארץ מצרים" (ט כב)**

תכלית
המכות -
לבסס
האמונה
"אל משה נטה" - ראשי תיבות אמן, רמז לכך שתכליתן של מכות
מצרים הייתה כדי לבסס האמונה בלב ישראל, כפי שכתוב בחתימת
הניסים (שמות יד לא): "ויאמינו בה' במשה עבדו".

'נפלאות מתורתך' ערך אמן

* בא

"ויפן ויצא מעם פרעה" (י ו)

משה נטל
את כוחות
הקדושה
"ויפן ויצא מעם" - סופי תיבות אמן. מכאן שבצאת משה מבית פרעה
לקח עמו את כל כוחות הקדושה אשר נרמזו בתיבת 'אמן' שהיא
בגימטרייה 'הוי"ה אדנ-י'. 'לב שמח' בא; 'ושיע ציון' וארא

"ואנחנו לא נדע מה נעבד את ה' עד באנו שמה" (י כו)

סודה של
עניית אמן
מצות עניית אמן נראית לפשוטי עם כמצווה קלה ופחותה, אך לעתיד
לבוא יכירו הכול במעלתה ובחשיבותה, וכפי שהבטיחו חכמינו זיכרונם
לברכה (שבת קיט ב) שהעונה אמן בכל כוחו יזכה ויפתחו בפניו שערי
גן עדן.

רמז לדברים נוכל למצוא בפסוק שלפנינו: "ואנחנו" - פשוטי העם,
"לא נדע מה נעבד את ה'" - איננו מבינים בעולם הזה את עומק
משמעותה של מצוות 'אמן' [ראשי התיבות: 'מה נעבד את'], "עד
באנו שמה" - לעולם העליון, כאשר יפתחו שערי גן עדן בפנינו ונזכה
לראות את גודל שכרה. ראה 'ברכת יצחק' פר' עקב

"צֵא אֶתָּה וְכָל הָעָם אֲשֶׁר בְּרַגְלֶיךָ" (יא ח)

ניצולים מחושך ואפילה

תיבת 'צא' הינה בגימטרייה 'אמן'. פסוק זה נאמר אחר מכת חושך, כדי לרמוז כי על ידי עניית אמן בכוונה ניצול האדם מהאופל והחושך שבהם נידון המזלזל בעניית אמן כמבואר בזוהר הקדוש פרשת וילך (רפה ב-רפו א) ובספר פרי עץ חיים (שער כוונת אמן פרק ג). 'אמרי נועם' בא

"הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֵאשׁוֹן חֳדָשִׁים רֵאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחֹדְשֵׁי הַשָּׁנָה" (יב ב)

מותנה בעניית אמן

סופי התיבות 'ראשון הוא לכם' הם אמן, ללמדנו כי הברכה המושפעת בחודש ניסן שהוא ראשון לחודשי השנה, מותנית בכך שבני ישראל יענו עליה אמן ובכך יגלו דעתם כי רצונם לקבלה.

'תורת אמת' פרשת החודש תרל"א

* בשלח

"וַיֹּאמֶר אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל ה'... כָּל הַמַּחְלָה אֲשֶׁר שִׁמַּתִּי בְּמִצְרַיִם לֹא אֲשִׁים עִלְיָךְ כִּי אֲנִי ה' רִפְאָךְ" (טו כו)

רפואה בזכות אמן

מבואר בזוה"ק כי בעת שישראל שומעים את הברכות ועונים אמן, על ידי כך מייחדים הם את שם ה', ומיד מזדמנת לשם השכינה הקדושה כדי ליהנות מהייחוד הנורא הזה, ועל ידי כך נפתחים שערי גן עדן ונשלחת להם מן השמים רפואת הנפש ורפואת הגוף. וזהו הרמז בפסוק: "כי אני" - בגימטרייה אמן, שעל ידי ענייתה זוכים ל: "ה' רפאך".

"וַיֹּאמֶר ה' אֵל מֹשֶׁה הֲנִי מִמַּטִּיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם וַיֵּצֵא הָעָם וּלְקָטוּ דָבָר יוֹם בְּיוֹמוֹ" (טז ד)

שפע משמים בזכות אמן

"מן השמים ויצא" - סופי תיבות 'אמן'. רמז למובא בזוהר הקדוש (וילך רפה ב) שבזכות עניית אמן מוריד הקדוש ברוך הוא לישראל שפע משמים. 'קָרָן לְדוֹד וּלְזֶרְעוֹ' בשלח

"וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו מִן הוּא" (טז טו)

סוד ה'מן' כסוד 'אמן'

חז"ל הפליגו מאד במעלת עניית אמן, עד שאמרו (ברכות נג ב): "גדול העונה אמן יותר מן המברך", וזהו משום כי סוד עניית אמן גדול הוא

מאוד. והנה ידוע כי האות א' ב'אמן' רומזת להקדוש ברוך הוא שהוא אלופו של עולם, אכן מעלתם של בני דור המדבר היתה רמה ונשגבה כל כך, עד שהיו בבחינת 'שויתי ה' לנגדי תמיד', ששם ה' עמד מול עיניהם תדיר. על כן אמרו בני ישראל 'מן' בלא תוספת א', שכיון שהא' הייתה כביכול תלויה כנגדם תמיד, מאליה נוספה היא ל'מן' ונעשה סוד 'אמן'.

"זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צָוָה ה' לְקַטּוֹ מִמֶּנּוּ אִישׁ לְפִי אֲכָלוּ עֹמֵר לְגִלְגָּלַת מִסֵּפֶר נַפְשֵׁיכֶם אִישׁ לְאִשׁוֹ בְּאֶהָלוֹ תִקְחוּ" (טז טז)

שפע ושמירה בזכות אמן
"מספר נפשתיכם איש" - ראשי תיבות 'אמן', וסופי תיבות 'שמר'. ללמדנו כי על האדם להיות "שומר אמונים" (ישעיה כו ב) - היינו לשמור לענות אמן כראוי, ובזכות זה יזכה בשמירה לנפשו. 'תפארת אבות' בשלח

"מספר נפשתיכם איש" - ראשי תיבות 'אמן', ללמדנו כי בזכות עניית אמן יורד השפע לאדם, כפי שהיה בירידת המן.

'ככר זהב - ככר לאדן' מערכת מ'

"וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל יְהוָה בְּחַר לָנוּ אַנְשִׁים וְצֵא הַלָּחֶם בְּעֵמְלֶק מִחַר אֲנָכִי נֹצֵב עַל רֹאשׁ הַגְּבָעָה" (יז ט)

מלחמה בעמלק בכל דור
"מחר אנכי נצב" - ראשי תיבות 'אמן'. כי עמלק ביקש לקעקע את אמונתם של ישראל לדורות, והעצה להינצל ממזימתו זו היא להתחזק בעניית אמן שהיא המשרשת אמונה בלב ישראל. ראה 'יכהן פאר' פורים

"וַיְהִי יָדְיוֹ אֱמוּנָה" (יז יב)

בעניית אמן מוחים את עמלק
המילה 'אמונה' מורכבת מאותיות 'אמן' ו-'וה', כי עמלק רצה לעקור האמונה ולעשות פירוד בשם הוי"ה [היינו בין 'ה' ל-'ו-ה'] כמאמר חז"ל (פסיקתא שמות ג): שאין שמו של הקדוש ברוך הוא שלם עד שימחה שמו של עמלק מן העולם. ובעניית אמן שהיא יסוד האמונה אנו מוחים אותו ומפריים מחשבתו על ידי ייחוד שמותיו יתברך, כי 'אמן' הוא בגימטרייה הוי"ה' ו'א-דני' יחדיו בשלימות.

ראה 'תפארת שלמה' רמזי פורים; 'נפלאות מתורתך' עמ' 803

"וַיְהִי יָדְיוֹ אֱמוּנָה" (יז יב)

הנה ידוע כי עמלק רצה לעקור האמונה מישראל, ומשה ניצחו בכח האמונה, כמאמר חז"ל (ראש השנה כט א): "וכי ידיו של משה עושות מלחמה...אלא בזמן שישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדים את ליבם לאביהם שבשמים היו ניצולים". והרמז לכך הוא כי סופי אותיות שמו של 'משה' במילואן - 'מ"ם שי"ן ה"א' מצטרפים יחדיו ל'אמן', ועוד, כי על סופו של עמלק נאמר (במדבר כד ט): "ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אבד", ו'אבד' - ראשי תיבות הפסוק: 'דרך אמונה בחרתי' (תהלים קיט ל), רמז לכך שסופו של עמלק יהיה בזכות האמונה הרמוזה בשמו של משה כנ"ל.

דרך
אמונה
בחרתי

✽ יתרו

"וַיַּעֲנֵנוּ כָּל הָעָם יַחְדָּו וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה" (יט ח)

ראשי התיבות: "וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר יי נַעֲשֶׂה" הם בגימטרייה צ"א כגימטרייה של 'אמן'. כפי שבשעת מתן תורה המלכנו את הקדוש ברוך הוא עלינו בקבלת עול מצוותיו, כך בעניית אמן אנו ממליכים את הקדוש ברוך הוא, כדברי הגמרא (שבת קיט ב): "מאי 'אמן'? אמר רבי חנינא: 'א-ל מלך נאמן'", ופירש רש"י (שם): "כך מעיד על בוראו שהוא א-ל מלך נאמן".

עניית
'אמן' -
המלכת ה'

"וַיִּדְבֶּר אֱלֹקִים אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְאָמֹר" (כ א)

כתב בעל 'בית אברהם' מסלונים כי על כל אחת מן הדברות ששמעו ישראל ענו כולם ואמרו 'אמן'. וביאר: אמנם הביא רש"י (כ א) בשם המכילתא - שאחר דברות שהן מצוות 'עשה' ענו ישראל 'הן', ואחר 'לא תעשה' ענו 'לאו', אך יש להקשות, הלא במדרש (ילקוט שמעוני ירמיה רסו) נאמר ש"אנכי ולא יהיה לך בדבור אחד נאמרו", ולפשטות דברי רש"י יש להבין, מה ענו ישראל אחריהן? הלא כאן שמעו הם עשה ולא תעשה בבת אחת?

אחר
הדברות
ענו אמן

אלא ודאי יש לפרש שאחר כל דברה ענו 'אמן', שמשמעותה הסכמה בנאמר, ובכך נחשב להם כאילו ענו 'הן' על מצוות עשה, ו'לאו' על מצוות לא תעשה.

לפי זה אפשר להוסיף ולומר שלזאת כיוון רבי יהודה הלוי שיסד בפיוטו 'יונה מצאה בו מנוח' את הבית אודות עשרת הדברות: "ובאו כולם בברית יחד נעשה ונשמע אמרו כאחד ופתחו וענו ה' אחד", ואף כאן היה מקום להבין, היכן מצאנו שבני ישראל ענו 'ה' אחד?"

לאור האמור נוכל לבאר, שבכך שענו ישראל 'אמן' אחר כל אחת מן הדברות, הביעו הם את אמונתם באחדות ה', שהרי כידוע 'אמן' בגימטריא צ"א כגימטריה של שם ה' בכתיבתו ובקריאתו 'הוי"ה' ו'אדנות', ואם כן, משמעות אמירת אמן היא בעצם הכרזה על כך שה' הוא אחד. 'בית אברהם' מכתבי קודש מכתב יב

רמז לכך למצוא בעובדה שראשי התיבות של המילים אותן אנו אומרים בתפילת 'תכנת שבת': "אז מסיני נצטוו", הם – אמן. [כמובא בדברי רבינו יהודה ב"ר יקר 'פירוש התפילה והברכות' מהד' ירושלמי עמ' קיב]

ניתן להביא רמז נוסף לדבריו: עשרה פעמים נאמרה בפרשת יתרו המילה 'הא-להים', שהיא בגימטרייה צ"א כגימטרייה של 'אמן', כנגד עניית 'אמן' אחר כל אחת מעשרת הדברות. 'אמונת יצחק' ח"א עמ' נג

* משפטים

"אם בגפו יבא בגפו יצא" (כא ג)

'בגפו' בגימטרייה צ"א כגימטרייה של אמן. מכאן רמז לדברי חז"ל (אגדת בראשית עט) שגם אדם שיש בידו רק זכות עניית אמן לבדה יזכה להנצל בשכר זאת מדין שמים, ורמז לכך הכתוב: "אם בגפו" - בזכות עניית אמן לבדה, "יבא" - לדין, "בגפו" - בזכות האמן, "יצא" - זכאי מן הדין. 'ליקוטים מפרדס' עמ' שלא

זכות
עניית אמן
לבדה

"אם אֲדַנְיוּ יִתֵּן לוֹ אִשָּׁה וְיִלְדָה לוֹ בָּנִים אוֹ בָּנוֹת" (כא ד)

"וְיִלְדָה לוֹ" בגימטרייה 'אמן', ללמדנו כי בזכות עניית 'אמן' יכול אדם לזכות ולהיפקד בזרע של קיימא. 'ציצים ופרחים' ראה

אמן
סגולה
לבנים

"שְׂאֵרָה פְּסוּתָהּ וְעֲנֵתָהּ לֹא יִגְרַע" (כא י)

מלשון הכתוב: "עֲנֵתָהּ לֹא יִגְרַע", דרש רבי מרדכי הכהן מצפת רמז לחובת האדם להקפיד להתפלל כל תפילה בעונתה, והוסיף כי לכך דקדקה התורה וכתבה 'עֲנֵתָהּ' בכתוב חסר, כדי לרמוז לנו על חובתנו להקפיד להקשיב היטב לברכות כדי שלא לגרוע אף עניית 'אמן' אחת, שכן עניית 'אמן' כהלכתה היא המסייעת לקבלת התפילה.

לא לגרוע אף 'אמן' אחת

'שפתי כהן' משפטים

"כָּל אֱלֹמֶנָה וְיִתוּם לֹא תַעֲנוּן" (כב כא)

"ויתום לא תענון" - סופי תיבות 'אמן'. "תענון" מלשון 'עונה'; מכאן נוכל ללמוד רמז לאיסור עניית אמן יתומה, דהיינו להשתהות בעניית אמן לאחר שכלתה הברכה מפי המברך.

אמן יתומה לא תענון

'פרפראות לתורה' משפטים [מובא מכת"י ישן בקובץ 'פעמי יעקב' נב]

*** תרומה****"וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה" (כה ב)**

בזוהר (ויקהל ד א) מבואר כי במילה "תרומה" טמונות האותיות 'תרי ממאה', ומכך סמכו חכמים בקבעם את שיעור 'תרומה גדולה' ל'עין בינונית' - "אחד מחמישים".

ויש להוסיף כי רמז נוסף טמון כאן: 'תרי ממאה' - כל אחת ממאה הברכות הנאמרות ביום, צריכה להיאמר בשניים: האחד מברך ומשנהו עונה אמן, שכך הברכה נחשבת לברכה כהלכתה.

'מאה ברכות בשנים

'פנינים יקרים החדש' תרומה

"וַעֲשִׂיתָ לוֹ אֲרֵבַע טַפְעֹת זָהָב" (כה כו)

כתב רבנו בחיי כי המילה "זָהָב" הינה ראשי התיבות של שלוש הברכות הראשונות בברכת המזון שחיובן מדאורייתא: הזן, הארץ ובונה ירושלים.

בדרך רמז יש להוסיף על דבריו כי המילה 'אַרְבַּע' הינה בגימטרייה שלוש פעמים 'אמן' (273), מכאן רמז לאשר פסק ה'פרי מגדים' (או"ח רטו, א"א י) שכפי שאמירת שלוש הברכות הראשונות שבברכת המזון היא מצווה מן התורה, כך עניית אמן אחריה הינה מצוות עשה מן התורה.

אמן אחר ברכת המזון

'ציצים ופרחים' פרשת האזינו

* תצוה

"וְהָטוֹר הַשְּׂנִי נִפְּךְ סִפִּיר וְיִהְיֶה לָּם" (כח יח; לט יא)

היהלום שבכתר
 'ההלום' בגימטרייה 'אמן'. רמז לנאמר בזוה"ק (עקב רעא א) שכאשר הברכה שנענתה באמן עולה למעלה, נפתחים בפניה כל שערי שמים, ומכריזים לפניה: זהו הדורון ששלח פלוני למלך! וכשם שה'יהלום' שובץ בחושן, כך ה'אמן' הינה היהלום שבכתר אותו מגישים עם ישראל בכל יום יום לפני מלכו של עולם. 'שערי ניסים' ח"א עמ' רפא

"וְיִרְפְּסוּ אֶת הַחֹשֶׁן מִטְּבַעְתּוֹ אֶל טְבַעַת הָאֶפֶוד בְּפִתִּיל תְּכֵלֶת לְהִיּוֹת עַל חֹשֶׁב הָאֶפֶוד" (שמות כח כח)

חשב האפוד
 'אפוד' בגימטרייה 'אמן'. ואם כך, 'חשב האפוד' הנמצא בראש האפוד הינו רמז לכך שעל האדם לתת מחשבתו בעניית אמן, לענותה בכוונה כהלכתה. דברי שמואל [לר"ש מניקלשבורג] פרשת תצוה

"וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ בְּבֵאוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ לְפָנָי ה' וּבְצִאתוֹ וְלֹא יָמוּת" (כח לה)

ונשמע קולו - ב'אמן'
 בשכר "וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ... לְפָנָי ה'" - בעניית 'אמן', מובטח לאדם: "וּבְצִאתוֹ וְלֹא יָמוּת" - בצאתו מן העולם יפתחו לפניו שערי גן עדן, ושם יהיה חלקו בין הצדיקים שאף במיתתם קרויים חיים, כפי שהובטחנו (שבת קיט ב): "כל העונה אמן בכל כחו פותחין לו שערי גן עדן". 'אשל חיים' תצוה

"וְהָיָה עַל מִצְחוֹ תְּמִיד לְרִצּוֹן לָהֶם לְפָנָי ה'" (כח לח)

אמן' מסייעת לקבלת התפילה
 ראשי התיבות: "לְרִצּוֹן לָהֶם לְפָנָי א-דני" הינם בגימטרייה 'אמן', מכאן רמז לדברי הזוהר הקדוש (וילך רפה ב) שכאשר ישראל מקפידים על עניית אמן אזי מתקבלת תפילתם לרצון. 'פאר אברהם' אות נה

* כי תשא

"כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (ל יב)

להשלים את שמו יתברך
 "'תשא' - ראשי תיבות: 'תשמור שם א-דני'... ותיזהר לענות אחר כל ברכה אמן". 'תוספות השלם' שמות ל יב

עניית אמן אחר הברכה משלימה את שם ה' שהזכיר המברך, וכיצד? בברכה אנו מזכירים את שמו יתברך רק כקריאתו – 'אדנ-י', אולם עניית 'אמן' כוללת בתוכה בגימטרייה שם 'אדנ-י' ו'הוי"ה' יחדיו (תיקו"ז מ א). נמצא שבעניית אמן אנו שומרים ומשלימים את שם ה'.

ויש להוסיף עוד, כי המילה 'תשא' היא גם ראשי התיבות 'תשמור שיענו אמן' וכן היא רמז לתקנת עניית 'תשעים אמנים' בכל יום. 'אמונת יצחק' ח"ב עמ' קיח

"לְשֵׁרֵת לְהִקְטִיר אֶשָׁה לָהּ" (ל כ)

ראשי התיבות: "לְשֵׁרֵת לְהִקְטִיר אֶשָׁה לָהּ" הם בגימטרייה 'אמן', מכאן שהייחוד הנעשה באמצעות עניית אמן עולה ומתקבל בשמים כעולה וכקטורת.

אמן
כעולה
וכקטורת

"וְעֵתָה אִם תִּשָּׂא חֲטָאתֶם וְאִם אֵין מַחְנֵי נָא מִסְפָּרָךְ אֶשָׁר כְּתִבָּת" (לב לב)

"אין מחני נא" - ראשי תיבות 'אמן', ואף סופי התיבות: "תשא חטאתם ואם-אין" הם 'אמן' [המילים "ואם-אין" מחוברות במקף וניתן להחשיבם כמילה אחת]. ללמדך שבזכות ההקפדה על עניית אמן בכוונה זוכה האדם שייקרע גזר דינו וימחה שמו מכל גזירה שנחתמה עליו חלילה, כמובא בתיקוני זוהר (מ א): "כל העונה אמן בכל כוחו קורעין לו גזר דין של שבעים שנה".

קורעין לו
גזר דינו

'שבט מיהודה' כי תשא; 'חידושי אבר"ח' שם

❦ ויקהל

"אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' לַעֲשׂוֹת אִתְּם" (לה א)

במסכת ברכות (נג ב) אמרו חכמים: "גדול העונה אמן יותר מן המברך", ויש לפרש זאת כך: כיוון ש'אמן' הינה ראשי תיבות 'א-ל מלך נאמן' (שבת קיט ב), נמצא שבעוד המברך מזכיר רק את: 'א-ל מלך' (בנוסח הברכה), העונה אמן מוסיף אף את התואר 'נאמן' שמשמעותו – נאמן עלינו ה' שיגאלנו מהרה כהבטחתו, ובכך גדלה מעלתו על מעלת המברך.

בין שבת
'ל'אמן'

אף כשהצטוו ישראל על השבת בפסוק שלפנינו, נכלל בציווי זה חיובם

להאמין בביאת הגאולה – יום שכולו שבת. ולכך נרמזה אף עניית אמון, המסמלת את אמונת הגאולה כאמור, בתיבות "אַלְהַ הַדְּבָרִים" – בגימטרייה מאתיים תשעים ושבע כגימטרייה של תיבת 'אמן' במילואה (אל"ף מ"ם נו"ן). 'בת עין' ויקהל

"וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' לֵאמֹר" (לה ד)

מאמן נברא מלאך ראשי התיבות "אל כל עדת" - בגימטרייה 'אמן', והמילה 'לאמר' הינה ראשי התיבות 'לגבריא, אוריא, מיכאל, רפאל', כשמות ארבעת מלאכי השרת. 'נחלי יעקב' ויקהל, וראה שם בשלח

דברים אלו תואמים מאוד לרמזו הקדמונים ש'אמן' בגימטרייה 'מלאך' ללמדך שמכל אמון נברא מלאך השומר ומגן על האדם.

✽ פקודי

"אֲשֶׁר פָּקַד עַל פִּי מֹשֶׁה עֲבֹדַת הַלְוִיִּם" (לח כא)

העבודה הגדולה בעניית אמון "הלוויים" – בגימטרייה 'אמן'; כפי שלשון "הלוויים" מסמלת חיבור והצטרפות, ככתוב (בראשית כט לד): "הַפַּעַם יִלְנֶה אִישִׁי אֶלַי", כך אף עניינה של 'אמן' הוא חיבור וצירוף שמות הקודש ('אמן' בגימטרייה 'הוי"ה' ו'אדנ-י'). וכך רמז לנו הכתוב: "אֲשֶׁר פָּקַד עַל פִּי מֹשֶׁה" על "עֲבֹדַת הַלְוִיִּם" – העבודה הגדולה שיש בעניית 'אמן', שתיעשה בכוונת צירוף שמות הקודש. 'בת עין' פקודי

✽ ויקרא

"וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה" (א א)

מילה קטנה – עצמה אדירה "ויקרא" - ראשי תיבות: "ויענו קול רם אמון", רמז לדברי הגמרא (שבת קיט ב) שיש לענות אמון "בכל כוחו" והיינו "בקול רם" (ראה תוספות שם ד"ה כל העונה).

ומפני מה נכתבה האות אל"ף זעירא? כדי ללמדנו שאף כי עניית אמון נראית כפעולה קלה וזעירה, באמת היא יסוד האמונה. כפי שכתב ה'מגלה עמוקות' (פר' האזינו): "עיקר האמונה תלויה בעניית אמון".

'פרדס אפרים' ערך אל"ף

"דְּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אָדָם כִּי יִקְרִיב מִמֶּם קִרְבָּן לָהֶם" (א ב)

קרבן מושלם ב'אמן'

בפירוש 'שפתי כהן' על התורה דרש: "מִמֶּם" בגימטרייה ק', מכאן שכל האומר מאה ברכות בכל יום הרי הוא כאילו הקריב קרבן.

יש להוסיף על דבריו: כיוון שעניית אמן הינה חלק מהברכה ובאמצעותה הברכה חשובה יותר (רמ"א או"ח קסז ב, מ"ב שם כ), על כן יש להקפיד ש'קרבן' הברכות יהיה מושלם בעניית אמן אחריהן. ואף לכך רומז הכתוב בראשי התיבות: "אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אָדָם כִּי יִקְרִיב מִמֶּם", שהם בגימטרייה 'אמן'. 'ספר הגימטריאות' אות קא

"אָדָם כִּי יִקְרִיב מִמֶּם קִרְבָּן לָהֶם" (א ב)

עניית אמן כהקרבת קרבן

בפרשת הקרבנות מופיעים שלשה סוגי קרבנות: אשה, מנחה ונסכים, קרבנות אלו מצטרפים לעתים יחד – כבקרבנות ציבור עמהם יש להביא מנחה ונסכים. והנה ראשי התיבות של 'אשה, מנחה, נסך' הוא 'אמן', מכאן רמז כי הייחוד והתיקון שנעשה בביהמ"ק על ידי קרבנות אלו, הוא מעין הייחוד שנעשה על ידי עניית אמן המאחדת את שמותיו של הקדוש ברוך הוא. 'שבטי י-ה' [לרמ"ד וואלין] במדבר כח יא

❖ צו

"צו את אֶהֱרֹן" (ו ב)

זהירות באמן – סגולה לפרנסה

"אמר רבי שמעון: ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש בו חסרון כיס" (ספרא פרשה א)

'כיס' בגימטרייה צ', ועם הכולל בגימטרייה צ"א כגימטרייה של אמן. מכאן רמז לחובת עניית צ' אמנים ביום, ולכך רמז המדרש: "ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש בו חסרון" וזלזול בעניית אמן [כיס']. על האדם להיות 'שומר אמונים' – לשמור ולצפות לשמוע ברכות מפי הזולת ולענות אמן אחריהן.

ייתכן שלכך אף רמז הכתוב כי הזלזול בעניית אמן גורם לחסרון כיס, שהלוא ידוע כי ראשי התיבות של הכתוב (תהילים קמה טז): "פֹּתַח אֶת יְדֶךָ וּמִשְׁבִּיעַ לְכָל חַי רְצוֹן" הוא השם המיוחד לפרנסה 'פא"י' ובגימטרייה 'אמן'. 'ואמרו אמן' עמ' פו

"וְכָל מְנַחַת כֹּהֵן כְּלִיל תְּהִיָּה לֹא תֹאכַל" (ו טז)

המילה "כליל" [עם הכולל] היא בגימטרייה אמן, רמז לכך שהייחוד הנעשה על ידי עניית אמן בכל כחו, דהיינו בכוונת צירוף שם ה' בכתיבתו ובקריאתו, הרי היא כמנחת כהן העולה כליל לה', ובגין כך קורעים לאדם את גזר דינו של שבעים שנה.

כעולה
שכולה
כליל

'תולדות יצחק' [לר"י כהנא] עמ' קסח בהערה, וראה 'ויקרא יעקב' פר' צו

❖ שמיני

"וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁמִינִי" (ט א)

בפרשת שמיני ישנם צ"א פסוקים כגימטרייה של אמן. מלבד זאת, פרשה זו מסתיימת בהלכות הנוגעות לכשרות המאכלים, ואכן 'מאכל' בגימטרייה 'אמן' – ללמדנו שאין די שנסתפק בברכה על האכילה, אלא עלינו להשתדל שתמיד יהיה מי שיענה אמן אחר ברכתנו.

ברכה
ואמן

וניתן להוסיף עוד: אף הסימן שנתנו במסורה למניין צ"א פסוקי הפרשה הוא 'עבדיה', כלומר שהמקפיד על עניית 'אמן' מתחזקת אמונתו ונהיה עבד י-ה.

'אמונת יצחק' ח"ב עמ' לח

"כִּי הַיּוֹם ה' נִרְאָה אֲלֵיכֶם" (ט ד)

"כִּי הַיּוֹם" בגימטרייה 'אמן', ללמדך כי המקפיד על עניית אמן משריש אמונה בלבבו, בבחינת: "ה' נִרְאָה אֲלֵיכֶם", ומי שאינו נזהר בכך הרי הוא פוגם באמונתו חלילה. 'שרש יעקב' עמ' קכח, וראה 'מורא מקדש' אות ח

עניית אמן
משרישה
אמונה

❖ מצורע

"זֹאת תְּהִיָּה תּוֹרַת הַמְּצֹרֵעַ" (יד ב)

דורשי רשומות דרשו כי הקפדה על עניית 'אמן' מצילה מנגעים וחולאים, מכך ש'שיר של פגעים' שבו נאמר: "לא תאנה אליך רעה ונגע לא יקרב באהלך", הינו פרק צ"א מתהילים – בגימטרייה 'אמן'.

אמן
מצילה
מנגעים

בדומה לכך ניתן לרמוז אף מכך שבפרשתנו – פרשת הנגעים נמנו צ' פסוקים (שהינם עם הכולל בגימטרייה 'אמן'), רמז לכך שהמקפיד על אמירת תשעים אמנים ביום, כתקנת הקדמונים, ניצול מן הנגעים.

'נפלאות מתורתך' ערך אמן; 'שערי צדק' מצורע

"זאת תהיה תורת המצרע" (יד ב)

זה לעומת זה
 בזוהר הקדוש (ח"ג מט ב) מבואר שמכך שתרגום המילה 'מצרע' הוא 'סגירא'. יש ללמוד מכך שעוון לשון הרע מביא לסגירת שערי השפע, ונראה שכוונת הזוהר לאותם שערים הנפתחים על ידי עניית אמן, כפי שמבואר בדברי הזוהר הידועים בפרשת וילך (רפח ב).

רמז לזה נוכל ללמוד מכך שראשי התיבות של שלושת השותפים בעוון לשון הרע - אומר, נְאָמַר [=נשוא הסיפור] ומקבל, הוא אמן. ועוד נוכל להוסיף, שכשחוזר המצרע בתשובה ונטהר מצרעתו עליו להביא לטהרתו ציפורים ואזוב, שראשי התיבות שלהם הוא צ"א כגימטרייה של אמן, כיון שעל ידי טהרתו שוב נפתחו אותם שערי 'אמן' שננעלו בפניו. 'פרפראות לחכמה' מצורע; 'מגן אברהם' [למגיד מטריסק] שם

*** אחר מות****"בזאת יבא אהרן אל הקדש בפר בן בקר לחטאת ואיל לעלה"**

(טז ג)

ראשי התיבות של פסוק זה מצטרפים יחדיו לגימטרייה צ"א כגימטרייה של 'אמן'. יש ללמוד מכך רמז למה שכתבו המקובלים כי בכוח עניית אמן יכול האדם להוריד שפע לעולם כאותו השפע שהיה יורד בשעת עבודת הקרבנות. 'פרי יצחק' עמ' מח

'אמן'
 כקרבן

"שבת שבתון היא לכם וענייתם את נפשתיכם חקת עולם"

(טז לא)

סופי התיבות: "שבתון היא לכם" הם 'אמן', מכאן רמז לשיטת הרא"ש (ברכות ט כד) שבשבתות ובימים טובים [המכונים 'שבתון'] בהם חסרות כמה וכמה ברכות להשלמת חובת אמירת מאה ברכות ביום [ובפרט ביום הכיפורים - אליו מתייחס פסוק זה - בו חסרות 47 ברכות (ראה מגן אברהם מז ח)] נוכל להשלים למאה ברכות על ידי עניית אמן לברכותיהם של העולים לתורה ולברכות ההפטרה, כמבואר בספרי הפוסקים.

אמן
 כהשלמה
 למאה
 ברכות

'פרי יצחק' עמ' מו

* קדושים

"וְכִי תֵבֵאוּ אֶל הָאָרֶץ וְנִטְעַתֶם כָּל עֵץ מֵאֵכָל" (יט כג)

תיבת 'מאכל' ואף תיבת 'אילן' הינן בגימטרייה 'אמן'. ללמדנו שהמקפיד על עניית אמן, זוכה כי יצמח 'אילן של מאכל' באחוזתו – פרנסתו תהיה מצויה לו ברווח. עוד יש ללמוד מכך כי עיקר מטרת בריאת הפירות והמאכלים בעולמנו, הוא כדי שבאמצעותם נוכל להרבות בברכות ובעניית 'אמן'.

מטרת
האילנות
והמאכלים

"וְהִתְקַדְּשֶׁתֶם וְהִיִּיתֶם קְדוֹשִׁים כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם" (כ ז)

כתב הגה"ק רבי נפתלי כ"ץ בעל 'סמיכת חכמים' ב'ספר הצוואה' (אות כא):

קדוש
יאמר לו

עניית אמן בכוונה היא אחד מן הדברים המעלים את האדם לדרגת קדוש, שהרי על הפסוק: "והתקדשתם והייתם קדושים כי אני ה' אלקיכם", דרשו חז"ל (ברכות נג ב): "אני ד' אלקיכם" - זו ברכה", כלומר שעל ידי הברכה נעשה האדם לקדוש. ואם כך הוא במברך, על אחת כמה וכמה בעונה, שעליו העידו חז"ל (ברכות נג ב): "גדול העונה אמן יותר מן המברך".

'ספר הצוואה' לבעל 'סמיכת חכמים'

* אמור

"דַּבֵּר אֶל אֱהֲרֹן לֵאמֹר אִישׁ מִזֶּרְעֶךָ לְדֹרֹתֶם אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוֹם לֹא יִקְרַב לְהִקְרִיב לָחֶם אֱלֹהִים" (כא יז)

בפרשת אמור מקדישה התורה פרשה שלימה (כא טז-כד) האוסרת על כהן בעל מום לעבוד בבית המקדש.

אמן
מצילה
ממומים

והנה, הרמב"ם בהלכות ביאת מקדש (ה א) מונה תשעים מומים שונים הפוסלים את הכהן הלוקה בהם מעבודה. ואמר הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א: כידוע תקנת מאה ברכות נוסדה כדי להציל את ישראל ממאת הקללות המוזכרות בתוכחה. אם כן, אפשר לומר שטעם החיוב לענות תשעים אמנים ביום, אף היא נועדה כדי להצילנו מתשעים המומים הפוסלים בכהנים.

קובץ שו"ת המודפס בסוף ספר 'עלינו לשבח' ח"ג תשובה עח

בספר 'מאורות הדף היומי' (בכורות מג א) נוסף לכך נופך בדרך רמז: 'המום' בגימטרייה 'אמן' - צ"א.

"לפלא נדר או לנדבה" (כב כא)

"לנדבה" בגימטרייה 'אמן'. מכאן נוכל ללמוד כי אין להסתפק רק באותם 'אמנים' שהן חובה על האדם, כגון אחר שמיעת ברכה או קדיש בשעת התפילה, אלא יש לחזר אחר מצוות עניית אמן, להוסיף עוד ועוד אמנים, ככתוב (ישעיהו כו ב): "שִׁמְרֵ אֲמָנִים".

הנדבה המובחרת ביותר

קובץ 'ויזרע יצחק' טו עמ' 34

✽ בהר

"ונתנה הארץ פריה" (כה יט)

ראשי התיבות: "ונתנה הארץ פריה" - בגימטרייה 'אמן', והמילה 'אמן' במילוייה (אל"ף מ"ם נו"ן) - בגימטרייה 'אוצר'; מכאן שהמקפיד על עניית אמן זוכה שתשרה הברכה במעונו ושיצליח בפרנסתו ובנכסיו. וכפי שכתב השל"ה (מס' תמיד אות פ) כי המקפיד על עניית אמן "פותח המקור העליון - מקור מים חיים". 'אהבת ישראל' בהר; 'אות לפי עמ' קעח

'אוצר' של 'אמן'

"וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעת... וצויתי את ברכתי

לכם" (כה כ-כא)

המילה "לכם" (עם הכולל) הינה בגימטרייה 'אמן', ולפי זה ניתן לדרוש את הפסוק כך: "וכי תאמרו מה נאכל" - טרם תבואו לאכול את מזונכם, אזי: "וצויתי: את ברכתי - לכם" - הקדוש ברוך הוא מצווה עליכם שתברכו תחילה על המזון, ואחר הברכה יענו השומעים אמן. 'ציצים ופרחים' בהר

ציווי על הברכות והאמן

✽ בחוקותי

"ונתתי גשמיכם בעתם" (כו ד)

ידועים דברי חכמינו זכרונם לברכה כי ההקפדה על אמירת מאה ברכות וכן עניית אמן אחריהן, הינה סגולה שיש בה כדי להשפיע על האדם שפע טובה בכל הנצרך לו; ניתן לומר כי ברכת: "ונתתי גשמיכם בעתם", הינה מקור הכתוב בתהלים (קמה טז): "עֲיִנִי כָל אֶלְיָךְ יִשְׁבְּרוּ

סגולת מאה ברכות ואמן

וְאִתָּהּ נֹתֵן לָהֶם אֶת אֲכָלָם בְּעֵתוֹ שֶׁבוּ נִרְמְזוּ מֵאֵה בְּרִכּוֹת וְאִמֵּן,
וּכְדִלְהֵלֶן:

ראשי התיבות: "עֵינֵי כָל אֱלֹהִים", הינם בגימטרייה 'אמן', וראשי התיבות
של המשך הכתוב: "יִשְׁפְּרוּ וְאִתָּהּ נֹתֵן לָהֶם אֶת אֲכָלָם בְּעֵתוֹ"
מצטרפים לגימטרייה 'מאה'.
'ברית איתנים' עמ' קד

"וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקֹב" (כו מב)

כתב הרמ"ע מפאנו (עשרה מאמרות ח"ד ב טו): "יעקוב" – בגימטרייה 'אמן
ואמן'. וכיוון שיעקב הוא מקור הברכה, "לכן מה טוב שיהיו אצל כל
אדם שני רעים חברים מקשיבים ועונים אמן אחר ברכותיו", כדי שעל
ידי שתי ה'אמנים' שענו תחול הברכה באופן מושלם.

'אמן'
ואמן'
לקירוב
הגאולה

והנה ביאר ה'חתם סופר' (תורת משה' ע"פ רש"י כאן) שבמשך הגלות שמו
של 'יעקב' נכתב חסר, ולעתיד לבוא, שוב יהיה שמו מלא – 'יעקוב'.
ולפי האמור כתב ה'אגרא דצבי' (על אגרא דפרקא רמז נט) שכאשר שניים
עונים יחדיו אמן, הרי הם משלימים את שמו של 'יעקוב' וכביכול
מתפללים שיחיש הקדוש ברוך הוא את הגאולה השלמה, ויהיה שמו
מלא לנצח.

"וְחָשַׁב לֹא הִפְהֵן אֶת הַכֶּסֶף עַל פִּי הַשָּׁנִים הַנּוֹתֶרֶת" (כז יח)

במסכת חולין (פו ב) מבואר שהמבטל ברכה מחברו חייב לשלם לו
עשרה זהובים, ולהלכה כתב רבינו הש"ך (ח"מ שפב ד) שאת שכר עשרה
זהובים אלו יקבל רק מי שברך בפני אחרים וברכתו נענתה באמן, אך
לא מי שברך בינו לבין עצמו.

חשבון
עשרה
זהובים

רמז נאה שיועיל לזכירת הלכה זו נוכל למצוא בפסוק שלפנינו: "וְחָשַׁב
לֹא הִפְהֵן אֶת הַכֶּסֶף עַל פִּי...". - רבינו שבתי הכהן [=הש"ך] מְחַשֵּׁב,
שכסף עשרה זהובים ניתן רק על ברכה שענו אחריה אמן. [=המילה
'על' - בגימטרייה 100, רומזת לתקנת מאה ברכות; המילה "פיי" (עם
הכולל) בגימטרייה אמן].
קובץ 'אמת ליעקב' גליון ב עמ' 37

* במדבר

**"אֱלֹהֵי קְרוּאֵי הַעֲדָה נְשִׂאֵי מִטּוֹת אַבּוֹתֶם רְאִשֵׁי אֲלֵפֵי יִשְׂרָאֵל
הֵם" (א טז)**

אמן במחיצת גדולים
"נשיאי מטות אבותם" - ראשי תיבות 'אמן'. רמז לדברי חז"ל שהעונה אמן פותחים לו שערי גן עדן ושוהה במחיצת ראשי אלפי ישראל.
'חתם סופר' במדבר; 'כרם ד"ל' שם

"וּבְנִסְעַ הַמִּשְׁכָּן יוֹרִידוּ אֹתוֹ הַלְוִיִּם" (א נא)

תיקון חסרון המקדש
בגמרא (סוטה לח א) מבואר כי בבית המקדש היו הוגים את שם הוי"ה ככתיבתו ולא כפי שאנו הוגים כיום 'א-ד-נ-י'. ויש לומר כי גם עתה שבעוונותינו נחרב בית המקדש, נוכל לתקן חסרון זה באמצעות עניית אמן שהיא בגימטרייה שם ה' ככתיבתו וכקריאתו כאחד. זהו שנאמר כאן: "וּבְנִסְעַ הַמִּשְׁכָּן" - כשנחרב בית המקדש, "יוֹרִידוּ אֹתוֹ הַלְוִיִּם" - 'הַלְוִיִּם' בגימטרייה 'אמן'. 'אהל יצחק' עמ' לו

**"אֱלֹהֵי שְׁמוֹת בְּנֵי אֶהֱרֹן הַכֹּהֲנִים הַמְּשַׁחִים אֲשֶׁר מִלֵּא יָדָם לְכַהֵן"
(ג ג)**

חינוך הילדים לאמן
סופי התיבות: "מלא ידם לכהן" הם 'אמן', והמילה 'מלא' היא מלשון חינוך (ראה שמות כט ט). מכאן רמז לחובת האדם לחנך את ילדיו לענות אמן אחר הברכות כפי שפסק הרמ"א (או"ח קכד ז). 'חלק יעקב' במדבר

* נשא

"נִשָּׂא אֶת רֵאשִׁי" (ד כב)

אמן אחר ברכת הכהנים
רבים מהפוסקים ('קריית ספר' תפילה יד; שו"ת זכרון יוסף יג; 'אגרות משה' או"ח ב לא) פסקו להלכה שעניית 'אמן' אחר ברכת הכהנים הינה חובה גמורה מן התורה.

רמז לדבר נוכל למצוא בשמה של פרשתנו שבה מוזכרת ברכת הכהנים: 'נשא' - ראשי תיבות: "נברך שיענו אמן". גם אני אודך' נשא

"כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת" (ז יד)

תשעים
אמנים
קטורת

תיבות "זהב מלאה" הינן בגימטרייה צ', רמז לחובת עניית תשעים אמנים ביום. ומכך יש ללמוד, שאדם המקפיד לענות תשעים אמנים בכל יום כתקנת חז"ל, נחשב לו הדבר לפני ה' כאילו העלה לפני ה' קטורת לריח ניחוח. 'תולדות יצחק - אלף המגן' עמ' נא

"כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת" (ז יד)

מחיר
ברכה
שנענתה
ב'אמן'

כתב ה'אור זרוע' (כיסוי הדם שצט) בשם רבי יהודה החסיד: לא לחינם שקלה כף הקטורת עשרה זהב, אלא כדי לרמוז לנו שהקטרתה שקולה כאמירת ברכה, שאת שוויה קצבו חכמים (ראה חולין פז א) בעשרה זהובים. רבנו אפרים בפירושו לתורה הוסיף לכך רמז מלשון הכתוב עצמו: "כַּף אַחַת" - 'כף' בגימטרייה מאה - רמז למאה ברכות, שכל אחת מהן שווה "עֲשָׂרָה זָהָב".

והנה ידוע הוא פסקו של הש"ך (הו"מ שפב ד) ששוויה של ברכה הוא עשרה זהובים, רק בתנאי שנענתה ב'אמן', ואף לכך נוכל למצוא רמז מלשון הכתוב: "כַּף אַחַת עֲשָׂרָה" - שראשי תיבותיו הם בגימטרייה 'אמן'. 'ברך לקחת' ח"ב עמ' קיא

* בהעלותך

"וְהִקְרַבְתָּ אֶת הַלֵּוִיִּם לְפָנַי אֵהָל מוֹעֵד וְהִקְהַלְתָּ אֶת כָּל עֵדֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (ח ט)

אין גדול
יותר
מאמן

"הַלֵּוִיִּם" בגימטרייה 'אמן', וכן ראשי התיבות: "אֶת כָּל עֵדֶת" הינם בגימטרייה 'אמן'. מכאן שצריכים ראשי העדה להקהיל את ישראל ולעוררם על גודל מעלת עניית אמן, שעליה אמרו חז"ל (דב"ר ז א): "אין גדול לפני הקדוש ברוך הוא יותר מאמן שישראל עונים". 'אור שמחה' נצבים

"וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֹבְבֵי בֶן רְעוּאֵל הַמְדִינִי חֲתָן מֹשֶׁה נֹסְעִים אֲנַחְנוּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר ה' אֵתוּ אֶתְּנוּ לָכֶם" (י כט)

מקום בגן
עדן

ראשי התיבות 'משה נסעים אנחנו' הם 'אמן', רמז למאמר חז"ל (שבת קיט ב) שכל העונה אמן בכל כוחו פותחים לו שערי גן עדן - "המקום אשר אמר ה' אותו אתנו לכם". 'ברך לקחת'

"וְהָיָה הַטּוֹב הַהוּא אֲשֶׁר יִיטֵיב ה' עִמָּנוּ וְהִטְבְּנוּ לָךְ" (י לב)

המאריך
באמן
מאריך
ימים

ראשי התיבות: "אֲשֶׁר יִיטֵיב יי עִמָּנוּ" הינם בגימטרייה 'אמן'. מכאן רמז להבטחת חז"ל (ברכות מז א) שכל המאריך בעניית באמן "מאריכין לו ימיו ושנותיו".
'ציצים ופרחים' עמ' כח

✽ שלח

"סֵלַח נָא לְעוֹן הָעַם הַזֶּה כְּגֹדֶל חַסְדְּךָ" (יד יט)

מחילת
עוונות

"נא לעון העם", סופי תיבות 'אמן'. רמז לכך שעל ידי עניית אמן נמחלים עוונותיו של אדם.
'ברכת אברהם' עמ' עה

"וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצֵת" (טו לח)

שמונה
חוטים
שבציצית
כנגד אמן

שמונת חוטי הציצית הינם כנגד שמונה הפעמים שבהן אנו עונים 'אמן' בקדיש (לנוסח ספרד). ידוע אף שתיבת 'אמן' היא בגימטרייה שמונת הוי"ה ואד-ני, שיחדיו יש בהם שמונה אותיות – כנגד שמונת החוטים שבציצית.
'בנפש דוד' [לר"ד הכהן סקלי] אות נו

"אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְהִיּוֹת לָכֶם לְאֱלֹהִים אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם" (טו מא)

אמן
מבססת
האמונה

הגימטרייה של ראשי התיבות: "להיות לכם לאלוקים אני" הינה צ"א כגימטרייה של אמן. מכאן נוכל ללמוד את חשיבותה של עניית אמן לביסוס האמונה בקב"ה שהוא גואל ישראל.
'עדות ביהוסף' תהלים פרק צא

✽ קרח

"וְעַבַד הַלְוִי הוּא אֶת עֲבֹדַת אֱהָל מוֹעֵד" (יח כג)

פתיחת
שערי גן
עדן

דורשי רשומות אמרו: "הלויים" - בגימטרייה 'אמן', רמז לכך, כי כשם שאחת מעבודות הלויים הייתה לפתוח את שערי המקדש (ראה רמב"ם 'כלי המקדש' ג ב), כך גדולה זכותה של עניית אמן לפתוח לאדם את שערי גן עדן.
'בת עין' פר' פקודי; 'טוב עין' אות א

* חוקת

"וְאֶסְפֵּי אִישׁ טְהוֹר אֶת אֶפְרַיִם הַפְּרָה" (יט ט)

בפירושו לפסוק זה הביא בעל הטורים עוד שני פסוקים נוספים בתנ"ך בהם נאמר לשון 'ואסף': "ואסף המצורע" (מלכים ב' ה יא); "ואסף נדחי ישראל" (ישעיה יא יב). דרכו של 'בעל הטורים' לשייך בין תיבות זהות לדורשן זו עם זו, וכאן דורש הוא מצירוף לשונות הכתובים, שלעתיד לבוא, כשיתקבצו נדחי ישראל [=ואסף נדחי ישראל], יבולע המוות לנצח [=ואסף המצורע - מצורע חשוב כמת] ושוב לא יצטרכו לאפר פרה [=ואסף... את אפר הפרה].

גאולה
בזכות
אמן

ויש להוסיף עוד, כי ראשי התיבות: 'אפר' 'מצורע' 'נדחי' הם אמון, רמז לכך שבזכות עניית אמון נזכה לראות בתשועת ישראל שנרמזה בשלשה פסוקים אלו כדברי בעל הטורים. 'דברי מאיר' חקת

"מִיָּמִים חַיִּים אֶל כְּלִי" (יט יז)

בזוהר הקדוש (וילך רפה א) דרשו את הפסוק (ירמיה ב יג): "אֲתִי עֲזְבוּ מְקוֹר מַיִם חַיִּים" – זהו מי שאינו רוצה לקדש את שם הקדוש ברוך הוא בעניית אמון.

אמן –
מקור מים
חיים

רמז לדברים נוכל למצוא בפסוק שלפנינו: "מִיָּמִים חַיִּים אֶל כְּלִי" – 'אל כלי' בגימטרייה אמון. 'אמונת יצחק' ח"א עמ' קצא

"שִׁמְעוּ נָא הַמְרִים הַמֶּן הַסֵּלַע הַזֶּה נּוֹצִיא לָכֶם מַיִם" (כ י)

סופי התיבות: "נא המרים המן" הם 'אמן'. רמז לכך שחובה על מורי ההוראה בכל מקום להורות ולהזהיר את העם על עניית אמון, כמובא בספר דרך משה (ליום יא). 'חלק יעקב' חוקת

להורות
על עניית
אמן

"יַעַן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישְׁנִי לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (כ יב)

מלשון הכתוב משמע שעיקר הטענה כלפי משה ואהרן הייתה על שכיון שהם לא דיברו אל הסלע אלא היכוהו, היה בדבר משום חסרון באמונה.

אמן
באמונה

והנה, בפרשת ואתחנן כותב ה'מגלה עמוקות', כי עיקר האמונה תלויה בעניית אמון. מתוך כך מעניין לגלות כי דווקא בפרשת 'מי מריבה' נרמזה המילה 'אמן' בשני פסוקים סמוכים: "שמעו נא המרים המן הסלע הזה נוציא לכם מים" (כ ט); "יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל" (שם יב) [אכן, כיון שלמיעוט השגתנו היה בכך חיסרון דק מן הדק באמונה, רמזה זאת התורה רק בסופי התיבות ולא בראשיתן].

"וַיִּשְׁלַח מֶלֶאךָ וַיִּצְאָנוּ מִמִּצְרַיִם" (כ טז)

בזוהר הקדוש (וילך רפה א) הובא שבכוח עניית אמון בכונה ניצלים ישראל מן הצרות. ניתן למצוא לכך רמז בפסוק שלפנינו: **"וַיִּשְׁלַח מֶלֶאךָ"** – בכוח עניית אמון (בגימטרייה 'מלאך'), **"וַיִּצְאָנוּ מִמִּצְרַיִם"** – מוציא אותנו ה' מן המצרים. 'ספר הגימטריאות' פר' בלק

עניית אמון
מצילה
מצרה

❦ בלק

"וַיִּקְוּמוּ שָׂרֵי מוֹאָב וַיָּבֵאוּ אֶל בָּלַק וַיֹּאמְרוּ מֵאֵן בָּלַעַם הֵלֶךְ עִמָּנוּ" (כב יד)

"מאן" אותיות 'אמן', ללמדך כי בזכות עניית 'אמן' של ישראל, 'מאן' בלעם לקללם. ויש להוסיף זהו מה שאמר בלעם בסוף דבריו (כג ט): "הנה ברך לקחתי וברך ולא אשיבנה", המילה 'ברך' רומזת לברכה, והמילה 'וברך' שהיא גדולה מהמילה 'ברך' [כיון שנכתבה בתוספת ו'] רומזת לאמן, כדברי חז"ל ש"גדול העונה אמון מן המברך", ללמדך כנ"ל שבזכות עניית אמון ניצולו ישראל מקללותיו של בלעם הרשע. 'עונג שבת' (קרקובסקי) פרשת בלק

'מאן'
בזכות
אמן

"הֵן עַם לְבָדָד יִשְׁכֵּן וּבְגוּיִם לֹא יִתְחַשֵּׁב" (כג ט)

"ישכון ובגויים לא" – סופי תיבות 'אמן', ללמדך כי בזכות ההקפדה על עניית אמון תבוא הגאולה ויגיעו ישראל למצב שעם ישראל "בגויים לא יתחשב". 'חלק יעקב' פרשת בלק

בגויים לא
יתחשב

"ה' אֶלְקֵינוּ עֲמוֹ וְתִרְוַעַת מְלָךְ בּוֹ" (כג כא)

כתב ב'ספר הגן ודרך משה' (ליום יא): "וכשמברך... מחויב לברך בקול רם כדי שחברו יענה אמון. ואם יעשה כך אזי אם חס ושלום נגזרה עליו קללה, אזי מהפך הקללה לברכה".

אמן
הופכת
קללה
לברכה

רמז לדברים נוכל למצוא בפסוק זה: כידוע ביקש בלעם לקלל את ישראל בתוך הזמן הקצר שבו הקדוש ברוך הוא כועס בכל יום. כיוון שבזמן זה ניתן להספיק לומר רק מילה אחת, רצה בלעם לומר: 'פְּלִם', אלא שהקדוש ברוך הוא הפך זאת ל'מלך' שנאמר: "וּתְרוּעַת מְלֶךְ בּוֹ" (ע"ז ד ב, ובתוס' ד"ה רגע).

והנה, המילים 'כלם' ו'מלך' הינן בגימטרייה 'אמן' (עם הכולל), מכאן שעניינת אמן הופכת את הקללה לברכה, כדברי בעל 'ספר הגן'.
'אראנו נפלאות' עמ' נד

"הֵן עִם כְּלָבִיא יְקוּם וְכָאֲרִי יִתְנַשֵּׂא" (כג כד)

"הֵן עִם כְּלָבִיא" - סופי תיבות 'אמן', ובנוסף המילה "יקום" הינה אותיות 'ק' יום', רמז לתקנת אמירת מאה ברכות אותן חובה עלינו לברך מדי יום, ובהידור - כשהן נענות באמן. ויש לומר שכך אמר בלעם: הקפדתם של ישראל על עניינת אמן ואמירת מאה ברכות, גורמת להם ישראל להתנשא כארי, ולכך איני יכול לקללם.

אין
הקללה
שולטת

'תולדות יעקב' [לר"י אלבה] פרשת בלק

והרי הדברים תואמים ללשון חכמינו זכרונם לברכה בפרשה זו (במדבר רבה כ כא): "כיוון שראה בלעם היאך משמרים ישראל המצוות הקלות [כמצוות עניינת אמן], אמר מי יוכל לקלל את אלו ששומרים מצוותיו ושמו משותף בהן".

"נָאֵם שִׁמְעֵ אַמְרֵי אֶ-ל" (כד ד)

"נאם" אותיות 'אמן'. רמז כי על האדם לענות אמן בכל עת שהוא "שמע אמרי א-ל" - שמאמירים ומשבחים את הקדוש ברוך הוא בברכה. 'שלשלת קאמארנא' עמ' שעד בשם מהרי"ם מקאמארנא

השומע
'אמרי'
א-ל' עונה
אמן

"מֵה טֹבוֹ אֶהְלִיף יַעֲקֹב" (כד ה)

"טֹבוֹ אֶהְלִיף" בגימטרייה 'אמן' (עם הכולל). מכאן רמז לדברי המדרש (אגדת בראשית עט) על הפסוק (שה"ש ד ג): "וּמִדְּבַרְיָךְ נִאֲוָה": "אלו עם הארץ שאינן יודעין לא לקרות ולא לשנות ולא לדרוש, כמדבר שאינו מגדל פירות. והן נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, ומברכין ברוך יוצר המאורות ומחיה מתים, שהוא ברא ומחיה מתים, והן עונים

מה טוב
הוא שכר
ה'אמן'

אחריו אמן, ואומרים מאמינין אנו שהוא מחיה מתים, והוא שברא את העולם – אפילו אין בידן אלא שכר אמן זה דים!". וזהו שרמז כאן הכתוב: "מה טובו" – כמה טוב שכרם של ישראל, שבזכות עניית אמן בבתי כנסיות ובתי מדרשות המכונים: "אֶהְלִיף", זוכים הם לחיי העולם הבא.

'פרפראות לחכמה' בלק

* פנחס

"פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל" (כה יא)

ראשי התיבות של המילים 'פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן' הם בגימטרייה צ"א כגימטרייה של שמות הוי"ה ואדנ-י וכן של 'אמן'. ויש לומר בדרך רמז, שהתורה האריכה ליחס את פנחס אחר אהרן באופן שהגימטרייה של ראשי התיבות של שמו תעלה לגימטרייה צ"א, כדי להעיד עליו שכל פעולתו במעשה זמרי היתה בכח הקדושה [וראה דברי רש"י בפסוק שם].

פעל בכח הקדושה

"לִכֵּן אָמַר הַנְּנִי נִתֵּן לוֹ אֶת בְּרִיתִי שְׁלוֹם" (כה יב)

רמז לשכרו הרב של המקפיד על תקנת אמירת מאה ברכות ביום דרש רבי אהרן הכהן מלוניל בספרו 'ארחות חיים' (דין מאה ברכות): האומר מאה ברכות בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא, שנאמר: "לִכֵּן אָמַר" – אמור "לִכֵּן" (בגימטרייה ק') ברכות, ומובטח לך שתקבל "אֶת בְּרִיתִי שְׁלוֹם".

בשכר מאה ברכות זוכים ל'ברית שלום'

הוסיף וכתב רבי יצחק מִגְ'לָד, מרבני בגדד: בינות למילים "לִכֵּן אָמַר" טמונה המילה 'אמן', ללמדנו שכיוון שהברכה אינה מושלמת אם לא ענו אמן אחריה, נמצא שעניית אמן הינה חלק בלתי נפרד מתקנה זו.

'צלח רכב' פנחס

"אֵלֶּה מִשְׁפַּחַת נַפְתָּלִי" (כו נ)

הנה ידוע כי השם 'נפתלי' מורה על תפילה, כפי שהביא רש"י על הפסוק (בראשית ל ח): "נַפְתָּלִי אֶלְקִים נַפְתָּלְתִּי", שרחל קראה לבן שנולד לשפחתה 'נפתלי', על שם התפילות הרבות ששפכה כדי לזכות בבנים.

עניית אמן מעצימה את התפילה

בפרשתנו, לאחר שמנתה התורה את משפחות בני נפתלי נאמר: "אֵלֶּה

מְשִׁפָּחַת נִפְתָּלִי" – ראשי תיבות 'אמן', מכאן נוכל ללמוד כי כוח התפילה גדל שבעתיים כאשר עונים אחריה 'אמן'. 'באר משה' פנחס

✽ מטות

"עֲבֹדֶיךָ נִשְׂאוּ אֶת רֹאשׁ אֲנָשֵׁי הַמְּלַחְמָה אֲשֶׁר בִּידְנֵנוּ וְלֹא נִפְקַד מִמֵּנוּ אִישׁ" (לא מט)

בתנא דבי אליהו (רבא יא) מובא: "בזכות מי נפרע הקדוש ברוך הוא לישראל מאומות העולם? בזכות בני האדם שמשכימים ומעריבים לבית הכנסת ולבית המדרש ועונים אמן, ומברכים את הקדוש ברוך הוא באמן, עליהם הכתוב אומר (תהלים נה יט): 'פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי'".

סגולה
לנצח
במלחמה

רמז לדברים נוכל למצוא בכך שראשי התיבות: "ולא נפקד ממנו איש" הם 'אמן', ומכאן שבני ישראל ניצחו במלחמתם בזכות עניית אמן, כדברי התנא דבי אליהו. 'רב ברכות' מטות

"וְלֹא נִפְקַד מִמֵּנוּ אִישׁ" (לא מט)

במדרש (תנחומא צו ז) הובא: "אמר רבי יהודה בן גדיא: כל העונה אמן בעולם הזה זוכה לענות אמן לעולם הבא. שנאמר (תהילים מא יד): 'בְּרוּךְ ה' אֱלֹהֵינוּ יְשׁוּרָאֵל מִהָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן' – אמן בעולם הזה ואמן לעולם הבא".

ולא נפקד
ממנו
'אמן'

רמז לדברי המדרש דרש רבי שלמה זלמן ארנרייך רבה של שאמלוי מהפסוק שלפנינו: ראשי התיבות "וְלֹא נִפְקַד מִמֵּנוּ אִישׁ" הם 'וְאָמֵן', ללמדנו כי המקפיד על עניית אמן בעולם הזה יזכה שלא יפקד מקומו מעניית אמן בעולם הבא, שעליה מרמזת המילה "וְאָמֵן" בפסוק: "מִהָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן". 'אבן שלמה' מטות

✽ מסעי

"אֵלֶּה מִסְעֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָצְאוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְצַבְּאֹתָם בְּיַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן" (לג א)

ראשי התיבות: "אשר יצאו מארץ מצרים" עולים לגימטרייה צ"א כגימטרייה של 'אמן', וסופי תיבות אלו הם 'צורם' [מלשון חוזק], רמז

מקור
כוחם של
ישראל

לכך שעניית אמן מעוררת רחמים וחסדים [ראה זוה"ק וילך רפה ב] והיא מקור כוחם וחוזקם של ישראל.

'בן לאשרי' מסעי

"פִּי אֲנִי ה' שֶׁכֵּן בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (לה לד)

השראת השכינה באמצעות עניית אמן
בהקפדתם של בני ישראל לענות אמן על הברכות, גורמים הם שתשרה השכינה בישראל. דבר זה נרמז בלשון הכתוב: בשכר "פִּי אֲנִי" – בגימטריה 'אמן', זוכים אנו למצב שבו: "ה' שֶׁכֵּן בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל".
יו"ר 'בני אמונים' הרב יעקב דב מרמורשטיין

❖ דברים

"אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּמִדְבָּר" (א א)

ראשי התיבות: "אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּמִדְבָּר" הינם בגימטרייה צ"א כגימטרייה של 'אמן'. ללמדנו כי בטרם הוכיח משה רבנו עליו השלום את ישראל והזכיר את חטאיהם, הקדים לעורר את מידת הרחמים בהזכירו את הייחוד הקדוש של שם הוי"ה ואדנות שהוא סוד עניית אמן, כי לייחוד זה כוח גדול לשמירה ולהגנה על ישראל.
'אמן' מעוררת רחמים
שם אליהו' דברים

"לֹא תַעֲרֹצוּן וְלֹא תִירָאוּן מֵהֶם" (א כט)

לא לפחד כלל
"ולא תיראו ממהם" - ראשי תיבות: 'מות' וסופי תיבות: 'אמן', ללמדך כי המקפיד על עניית אמן, אין לו לפחד מיום המוות שהרי מובטח הוא שיפתחו לו שערי גן עדן.
'יושיע ציון' דברים אות כד

❖ ואתחנן

"פִּי ה' הוּא הָאֱלֹקִים אֵין עוֹד מִלְבָּדוֹ" (ד לה)

עניית אמן משרישה אמונה
"הוא האֱלֹקִים אֵין" – סופי תיבות 'אמן'. וכן 'הא-להים' – בגימטרייה 'אמן'. רמז לנו הכתוב כי בעניית אמן משריש האדם בלבו את האמונה כי: "ה' הוא האֱלֹקִים אֵין עוֹד מִלְבָּדוֹ".
'פירוש התורה לרבנו אביגדור' ואתחנן; 'ברכת יצחק' עמ' סח

**"וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הִבִּיא אֶתְנוּ לְתֵת לָנוּ אֶת הָאָרֶץ
אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם" (ו כג)**

סופי התיבות: "הוציא משם למען" הם 'אמן', וראשי התיבות: "למען הביא אותנו לתת" הם 'אהלל', רמז לכך שקב"ה הוציאנו ממצרים למען נהיה לו לעם סגולה ונאמין בו ונהללו בעניית אמן.

נהלל
בעניית
אמן

ראה הגש"פ 'לב שמח' עמ' לג

✽ עקב

**"וּנְתַנֵּם ה' אֱלֹקֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהֵמָּם מְהוּמָה גְדֹלָה עַד הַשְּׂמָדִים"
(ז כג)**

על הפסוק (שופטים ה ב): "בְּפָרַע פְּרָעוֹת בְּיִשְׂרָאֵל בְּהִתְנַדֵּב עִם בָּרְכוּ ה'" הובא ב'תנא דבי אליהו' (רבא יא): "על ידי מי נפרע להם הקדוש ברוך הוא לישראל מן העכו"ם? על ידי בני אדם שמשכימים ומעריבים לבית הכנסת ולבית המדרש ועונים אמן ומברכים את הקדוש ברוך הוא באמן".

'אמן'
מכניעה
את
האויבים

רמז לדברי תנא דבי אליהו נוכל לדרוש מהכתוב שלפנינו: "וּנְתַנֵּם ה' אֱלֹקֶיךָ לְפָנֶיךָ", בזכות "וְהֵמָּם" – בגימטרייה 'אמן'. 'ברכת אברהם' ואתחנן

"כִּי ה' אֱלֹקֶיךָ מְבִיאֲךָ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה אֶרֶץ נַחְלֵי מַיִם" (ח ז)

"ארץ נחלי מים" – ראשי תיבות 'אמן'. רמז לדברי חז"ל שהעונה אמן נוחל גן עדן, שנקרא 'ארץ נחלי מים', ככתוב (בראשית ב י): "ונהר יצא מעדן להשקות את הגן ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים".

ארץ נחלי
מים

'יושיע ציון' עקב

"וְעֵתָה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹקֶיךָ שְׂאֵל מְעַמָּךְ" (י יב)

במסכת מנחות (מג ב) דרש רבי מאיר מפסוק זה, את חובת אמירת מאה ברכות בכל יום ('מה' – 'מאה'). בספרים הקדושים מובא כי רק ברכה שנענתה ב'אמן' נחשבת ברכה מושלמת. ומה יומתקו הדברים כאשר נראה כי אף עניית אמן על הברכות נרמזה בפסוק זה, שהרי ידוע כי 'אמן' היא בגימטרייה שמות 'הוי"ה' ו'אדנות', והמתבונן יראה כי אף שמות 'הוי"ה' אלהי-ך' הכתובים בפסוקנו מצטרפים יחד לגימטרייה של 'אמן' (עם הכולל), ומכאן שעל המברך לדאוג שיענו אמן לברכותיו – ראשי תיבות "שְׂאֵל". 'ספר הגימטריאות הישן' עמ' מח

מאה
ברכות
ואמן

"וְנָתַתִּי מָטָר אֲרֻצְכֶם בְּעֵתוֹ" (יא יד)

במסכת תענית (ח א) קבע רבי אמי כי "אין גשמים יורדין – אלא בשביל בעלי אמנה". ניתן ללמוד לכך רמז מהכתוב שלפנינו, שכן ראשי התיבות: "נָתַתִּי מָטָר אֲרֻצְכֶם" הם 'אמן'. 'פרפראות לתורה' עמ' כג 'אמן'

ונתתי
מטר
ארצכם
בזכות
'אמן'

⌘ ראה

"אֵת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֶל מְצוֹת ה' אֱלֹהֵיכֶם" (יא כז)

פעם הבחין הרה"ק ה'דברי חיים' מצאנו באדם המברך ברכות השחר לעצמו מבלי שיענו אמן אחר ברכתיו. פנה אליו הרבי ואמר לו: בתחילת פרשת ראה נאמר: "את הברכה אשר תשמעו אל מצוות ה' אלוקיכם", והרי זה כאילו נאמר כאן, ש'את הברכה' יש לברך באופן של 'אשר תשמעו' - שישמעו הסובבים ויענו אמן, ואין לזלזל חלילה בדבר, כיון שהוא בכלל 'מצוות ה' אלוקיכם'... 'עטרת חיים' עמ' קג

את
הברכה
תשמעו
ותענו
אמן

ויש להוסיף על דבריו: 'את' - ראשי תיבות 'אמן תענה', וע"י כך תזכה בברכה, כדברי הזוהר הקדוש (וילך רפה ע"ב) שעל ידי עניית אמן נשפעים הרבה ברכות וטובות, ע"ש.

הרה"ג ר' גמליאל רבינוביץ שליט"א, מח"ס 'גם אני אודך'

"וְהָיָה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר... שְׁמָה תִּבְיָאוּ... וְכָל מִבְּחַר נְדָרֵיכֶם אֲשֶׁר תִּדְרֹוּ לָהּ" (יב יא)

'מבחר נדריכם אשר' - ראשי תיבות 'אמן'. רמז לכך שהמתנה המובחרת ביותר אותה נוכל להביא בבית ה' - בבית הכנסת, היא עניית אמן. רמז נוסף לכך אפשר להביא מכך שמספר הדפים במסכת נדרים הוא צ"א, כגימטרייה של אמן.

המתנה
המובחרת
ביותר

קובץ 'ויזרע יצחק' טו עמ' 33; 'הדרן עלך' עמ' פה

"לְמַעַן יָשׁוּב ה' מִחֲרוֹן אַפּוֹ וְנָתַן לָךְ רַחֲמִים וְרַחֲמָךְ" (יג יח)

ראשי התיבות: "לְמַעַן יָשׁוּב יי מִחֲרוֹן אַפּוֹ" הינם בגימטרייה 'אמן'. רמז לדברי הזוהר הקדוש (תיקונים, דף מ א): "כל העונה אמן בכל כוחו קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה". 'נטעי שעשועים' תהילים ב יא

אמן
משיבה
חרון אף

"אָפּס פֿי לאַ יְהִיָּה בְּךָ אָבִיוֹן" (טו ב)

אמן – אמן –
סגולה
לעשירות

– "פֿי לאַ יְהִיָּה" – בגימטרייה 'אמן', וכן "בְּךָ אָבִיוֹן" – בגימטרייה 'אמן'.
מכאן רמז לדברי הזוהר (וילך רפה ב) שבזכות עניית אמן זוכה האדם
לשפע ברכות ממרומים ובזכותה מרחיק מעצמו את העניות.

באופן נוסף יש לפרש, כי רמזה לנו התורה בכך שהמקפיד על עניית
אמן לא יבוא לעולם הבא כ'אביון' ממצוות ומעשים טובים, שהרי
אמרו חכמים על רשעי ישראל (אגדת בראשית עט): "אפילו אין בידם אלא
שכר אמן – דים".
'ספר הגימטריאות' עמ' קפח

*** שופטים**

"שֹׁפְטִים וְשׁוֹטְרִים תִּתֶּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ"
(טז יח)

אמר גאב"ד ירושלים רבי משה אריה פרינד זצ"ל:

שופטים
ושוטרים
בכל בית
כנסת

ביום הקמת המצבה ליהודי פלוני שהיה רגיל כל ימיו לעורר ולחזק
עניית אמן בבית הכנסת, הרהרתי בדברי חז"ל (שבת קיט ב): "העונה אמן
בכל כוחו פותחים לו שערי גן עדן", ובזה היה נראה לי לפרש את
הפסוק "שֹׁפְטִים וְשׁוֹטְרִים תִּתֶּן לָךְ"; הכתוב מזהירנו שנמנה בכל בית
כנסת 'שוטרים' שתפקידם יהיה להשגיח ולעורר את העם שלא ישיחו
חלילה, אלא יקשיבו לחזן ויענו אמן על כל ברכה, ובכך יזכו הציבור
ל"בְּכָל שְׁעָרֶיךָ" שיפתחו בפניהם שערי גן עדן כהבטחת חז"ל.

'עטרת יהושע' שמיני עמ' קד

"צֶדֶק צְדָק תִּרְדּוּף לְמַעַן תַּחֲיֶה וְיִרְשַׁתְּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה'
אֱלֹקֶיךָ נָתַן לָךְ" (טז כ)

צדי"ק
אמנים
תרדוף

מכאן נוכל ללמוד רמז לדברי חז"ל (ראה תיקוני זוה"ח קלב א) ש'צדק' רומז
לצ' אמנים, ד' קדושות וק' אמנים שחייב אדם לומר בכל יום, ולמדנו
מפסוק זה שאם ירדוף האדם אחר הנהגה זו ויתמיד בה בכל יום, יזכה
להבטחת: "למען תחיה וירשת את הארץ אשר ה' אלקיך נתן לך",
כלומר - לאריכות ימים ולחיי העולם הבא. 'ויעתר יצחק' מערכת א

"צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף" (טז כ)

את ה'צדק' יש לרדוף כדי לקיים את ב זוהר הקדוש (תיקו"ז חדש קלב א) מבואר, שהמילה 'צדקה' רומזת לארבעה דברים שבקדושה שצריך האדם לעסוק בהם ולקיימם בכל יום, ואלו הם: צ' אמנים, ד' קדושות, ק' ברכות, ה' חומשי תורה. לקיים

בלימוד התורה יכול אדם לצאת ידי חובה על ידי החזקת לומדי תורה, אולם את הברכות, האמנים והקדושות מחויב הוא לאומרם בעצמו. זהו שרמזו כאן הכתוב: "צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף" – את שלושת הדברים שנרמזו במילה 'צדק' עליך 'לרדוף' בעצמך כדי לקיים, ולא לסמוך על אחרים. [אזור אליהו] [לר"א הורושובסקי] שופטים

*** כי תצא****"כִּי תֵצֵא לְמִלְחָמָה עַל אִיבֶיךָ וַנִּתְּנוּ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּיָדְךָ" (כא י)**

תשעים ידועים הם דברי החיד"א ('מדבר קדמות' א לג) בשם המקובל רבי אלעזר נחמן פואה כי עניית תשעים 'אמנים' ביום מצילה את האדם מן המזיקים. ויש לומר כי עניין זה נרמז בפסוק שלפנינו: "כִּי תֵצֵא" – ראשי תיבות 'כל יום תענה צ' אמנים', ואם תקפיד על כך מובטח לך: "וַנִּתְּנוּ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּיָדְךָ" – תינצל מהמזיקים הבאים להזיקך. תשעים אמנים כנגד המזיקים

'נפלאות מתורתך' ערך אמן

"כִּי תֵצֵא לְמִלְחָמָה עַל אִיבֶיךָ וַנִּתְּנוּ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּיָדְךָ וְשָׁבִיתָ**שְׁבִי"ו" (כא י)**

תשעים מפסוק זה נוכל ללמוד רמז למעלת אמירת צ' אמנים בכל יום, כפי שהובא בספרים שאין האדם נקרא צדיק אלא אם מקפיד על עניית מצילים מיצר הרע

צ' אמנים בכל יום:

'כִּי תֵצֵא' – ראשי תיבות: 'כל יום תאמר צדי"ק אמנים', וכך תזכה שכאשר תצטרך לעשות 'מִלְחָמָה עַל אִיבֶיךָ' – היצר הרע, תעמוד לך זכות זו וַנִּתְּנוּ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּיָדְךָ וְשָׁבִיתָ שְׁבִי"ו' – תנצחו ותכניעו תחתך, וכיוון ששוב לא יוכל להכשילך בחטא, ממילא תיקרא 'צדיק'.

ראה 'סולת מנחה' – מדרש אלול עמ' תעד

"גְדָלִים תַּעֲשֶׂה לָךְ עַל אַרְבַּע כְּנָפוֹת כְּסוּתֶךָ אֲשֶׁר תִּכְסֶה בָּהּ"
(כב יב)

ניתן למצוא קשר נפלא בין מצוות ציצית למצוות עניית אמן: בין ציצית ל'אמן'

ארבעת חוטי הציצית הנקשרים כהלכתם, נעשים יחדיו לשמונה חוטים, וכך גם אמן הנענית בכוונה כהלכה, מאחדת שני שמות בני ארבע אותיות – 'הוי"ה' ו'אדנ-י' לשם מיוחד בן שמונה אותיות. וכפי שמצוות הציצית רומזת לייחודו יתברך (עי"ש), כך גם העונה אמן מייחד את שמו יתברך בעולם.

❖ כי תבא

"וְהָיִיתָ רַק לְמַעַלָּה וְלֹא תִהְיֶה לְמַטָּה" (כח יג)

ההפרש בין הגימטרייה של 'מעלה' [145] לגימטרייה של 'מטה' [54] הוא צ"א כמספר 'אמן', רמז לכך שעל ידי שעונה אדם אמן בכוונת ייחוד שני שמותיו יתברך, עולה הוא ומתעלה בדרגתו מ'מטה' ל'מעלה'. ראה 'בן איש חי' הלכות הקדמת כי תבוא

מ'מטה'
ל'מעלה'

❖ נצבים

"וּמַל ה' אֶלְקֶיךָ אֶת לִבְךָ וְאֶת לִבְבִּי וְרַעַף לְאַהֲבָה אֶת ה'" (ל ו)

ראשי התיבות: "ומל יי אלְקֶיךָ אֶת לִבְךָ וְאֶת לִבְבִּי וְרַעַף" הם בגימטרייה 'אמן'. רמז לגודל כוחה של עניית אמן להחדיר בלב האדם אמונה זכה בחי העולמים, עד אשר יגיע לדרגת: "לְאַהֲבָה אֶת ה'... בְּכָל לִבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ". באמצעות 'אמן' מגיעים ל'אהבת ה'

כאן המקום להוסיף את הידוע כי ראשי התיבות: "אֶת לִבְךָ וְאֶת לִבְבִּי" הם 'אלול', וייתכן שבא הדבר ללמדנו שבחודש אלול שבו אנו מתכוננים ליום הדין, ראוי שנתחזק בעניית 'אמן' שגדולה סגולתה לקרוע גזר דינו של אדם. 'בצל יהודה' ר"ה

❖ וילך

"עַל פִּי אֵין אֶלְקֵי בְּקֶרְבִּי מְצָאוֹנֵי הָרְעוֹת הָאֵלֶּה" (לא יז)

תיבת 'על' היא בגימטרייה ק', ואילו התיבות 'כי אין' הם בגימטרייה צ"א כגימטרייה של 'אמן', מכאן רמז כי חסרון אמירת מאה ברכות באמן רעת המזל באמן

והזלזול בעניית אמן הם הגורמים ל"מצאוני הרעות האלה" רח"ל.
'נוטרי אמן' ח"ב עמ' רצה

✽ האזינו

"הָאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְאֲדַבְּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אֲמַרִי פִי" (דברים לב א)

ראשי התיבות: "ותשמע הארץ אמרי פי" הינם בגימטרייה אמן (עם הכולל), רמז לכך שעל האדם לברך בקול רם את הברכות כדי שיוכלו לענות אחריו אמן ועל ידי כך לתקבל תפלתו. ולכך רמז הכתוב באומרו: "האזינו השמים ואדברה" - אימתי ישמעו מן השמים את תפלתי? כאשר "ותשמע הארץ אמרי פי" - כשתאמר את הברכה בקול ואחרים יענו אחריה אמן.
'חלקת יהושע' האזינו

לברך ולענות אמן בקול

"פִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא הָבו גְּדֹל לְאַלְקֵינוּ" (לב ג)

"הבו גודל" במספר קטן עם הכולל [כ"ח] הוא בגימטרייה 'ענו אמן' במספר קטן [כ"ח], רמז לדברי הגמרא (ברכות כא א וברש"י שם) שמפסוק זה למדו את חובת עניית אמן אחר הברכות.
'מנחת יהודה' האזינו

הבו גודל - ענו אמן

"ה' בְּדָד יִנְחֵנוּ וְאִין עֵמוּ אֵל נְכַר" (לב יב)

בגמרא (ברכות לג ב) אמרו שאסור לכפול בתפילה 'מודים מודים', משום שנראה כמודה לשתי רשויות ח"ו. אולם לגבי אמן אדרבה ראוי לכפול 'אמן ואמן' כלשון הכתוב (נחמיה ח ו) "ויענו כל העם אמן ואמן", והרמז לכך הוא, שהפסוק "ברוך ה' לעולם אמן ואמן" שווה בגימטרייה לפסוק: "בדד ינחנו ואין עמו אל נכר". לכן מה טוב שיהיו תמיד אצל כל אדם שני רעים חברים מקשיבים ועונים אמן אחר ברכתיו.

אינו כשתי רשויות

ראה רמ"ע מפאנו, 'עשרה מאמרות' מאמר חקור הדין ח"ב פט"ו

"פִּי יִדִּין ה' עֵמוּ וְעַל עֲבָדָיו יִתְנַחֵם פִּי יִרְאֶה פִּי אֶזְלַת יָד"

(לב לו)

הנה אמרו חז"ל (תנ"ד"א זוטא כ) שעל ידי עניית אמן ניצולים הרשעים מהגיהנום, ואפשר שרמז לכך הכתוב בכך שסופי התיבות: "עמו ועל עבדיו יתנחם כי" עולים לגימטרייה 'אמן' [עם הכולל], והנה כבר ידוע שהרשעים נקראים בשם עבדים והצדיקים בשם בנים, ויש לפרש

ניצולים מגיהנום

אפוא בכתוב שלעתיד לבו כש: "ידין ה' עמו", באותה שעה "על עבדיו יתנחם" - יתנחם על עונשם ויוציאם מהגיהנום בזכות עניית 'אמן' הנרמזת בתיבות אלו.

"אֲנִי אֲמִית וְאֶחֱיָה מְחַצְתִּי וְאֲנִי אֶרְפָּא" (לב לט)

כתבו הקדמונים שצירוף האותיות השניות בתיבות: "אני אמית ואחיה" [בהיפוך אותיות] הוא 'אמן', רמז לדברי חז"ל במדרש (דב"ר ז א) שכל מי שעונה אמן בעולם הזה זוכה לענות אמן לעתיד לבוא בתחיית המתים. ויש להוסיף שתיבת 'אמן' נכתבה כאן בהיפוך אותיות, לומר שמי שאינו נזהר בכך - לא יקום לתחיית המתים ח"ו, ועוד רמז לזה מכך שהמילים 'מי שאין עונה אמן' שוות בגימטרייה למילים - 'אינו קם בתחייה'.
ראה 'בגדי שש' אבות פ"ה מ"ח

יקום לתחיית המתים

"...אֵל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל; וְזֹאת הַבְּרָכָה..."
(לב נב; לג א)

ראשי התיבות: "אני נותן לבני ישראל" עולים לגימטרייה 'אמן', המילים הבאות אחריהן: "וזאת הברכה" רומזות לדברי חז"ל שבזכות עניית אמן נשפעות ברכות לעולם.
'ככר זהב' מערכה א יג

ברכה בזכות אמן

על דרך זו אפשר להוסיף מכאן רמז לדברי הפוסקים (דרכי משה קסז ד) שעניית אמן משלימה את הברכה, וזהו הנרמז בכתוב: "אני נותן לבני ישראל" - רמז לעניית 'אמן', 'וזאת הברכה!' - על ידי כך הברכה נעשית מושלמת.

נביאים וכתובים

✽ יהושע

"יִדְעֵתִי כִּי נָתַן ה' לָכֶם אֶת הָאָרֶץ" (יהושע ב ט - הפטרת שלח)

אימה
בזכות
אמן

ראשי התיבות: "נתן יי לכם את" הם בגימטרייה אמן, כי בזכות אותם הייחודים הנעשים בעניית אמן נפלה אימת בני ישראל על כל העמים וירשו הם את הארץ. נחל שורק' [לחיד"א] הפטרת שלח

"וְהִחַיְתֶם אֶת אָבִי וְאֶת אִמִּי וְאֶת אַחֵי וְאֶת אַחֵיֹתֵי וְאֶת פֶּלֶאֲשֶׁר לָהֶם וְהִצַּלְתֶּם אֶת נַפְשֹׁתֵינוּ מִמּוֹת" (יהושע ב יג - הפטרת שלח)

אריכות
ימים

"את נפשתינו ממות" ראשי תיבות 'אמן', רמז למה שאמרו חכמינו זכרונם לברכה (ברכות מז א): "כל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו". פרי יצחק' מערכת א

✽ שמואל

"כִּי מִכְבְּדֵי אַכְבְּד וּבֹזֵי יִקְלוּ" (שמואל א' ב ל)

מכבדי
אכבד

"כי מכבדי אכבד" - צירוף ראשי וסופי התיבות, בתוספת ששת האותיות עצמן, עולה לגימטרייה צ"א כגימטרייה של אמן. מכאן רמז לדברי הזוהר הקדוש (פר' תרומה קעח א) שעל הנזהר באמן נאמר "כי מכבדי אכבד" [שזוכה לחיי העולם הבא], ועל מי שאינו נזהר נאמר "ובוזי יקלו" [שנקלה באש הגיהנם רח"ל]. 'ליקוטים מפרדס' ערך אמן

"אֵלֶּה דְבָרֵי דָוִד הָאֲחֻרָיִם נֶאֱמַר דָּוִד בֶּן יִשִׁי וְנֶאֱמַר הַגָּבֵר הַקָּם עַל" (שמואל ב' כג א)

אמן
וברכות

"נאם" אותיות 'אמן', "על" בגימטרייה מאה. בפסוק זה נרמזה הן תקנתו של דוד לברך מאה ברכות מידי יום, והן החובה לענות אמן על הברכות. דעת זקנים' עמ' יב; 'ויאסוף דוד' וישלח

* מלכים

"למען יקים ה' את דברו" (מלכים א' ב ד)

מחיש
הגאולה
האותיות הנסתרות בתיבת 'אמן' [אל"ף מ"ם נו"ן] עולות כמספר
הגימטרייה של 'דבר' [ר"ו], רמז כי בזכות עניית אמן בכוונה כראוי
מקרב ה' את דברו להחיש את הגאולה העתידה בב"א.
'רגל ישרה' [לרצ"א מדינוב] מערכת א אות צט

"ברוך ה' אשר נתן מנוחה לעמו ישראל ככל אשר דבר"

(מלכים א' ח נו)

אמן
באמונה
"אשר נתן מנוחה" - ראשי תיבות 'אמן'. ברכה זו ברך שלמה בחנוכת
בית המקדש הראשון שחל בסוכות. 'אמן' היא מלשון אמונה, וחג
הסוכות עיקרו היא האמונה בה' - לא לשים מבטחו בדירת קבע, כי
אם לצאת לדירת ארעי, וכידוע שנקראת הסוכה 'צילא דמהימנותא'.
ואכן 'סוכה' בגימטרייה 'אמן' - צ"א.
'חסד לאברהם' [ראדומסק] לקוטי מאמרים

* ישעיה

"כי ארבות ממרום נפתחו וירעשו מוסדי ארץ" (ישעיה כד יח)

והריקות
לכם ברכה
"ארבות ממרום נפתחו" - ראשי תיבות 'אמן'. כי על ידי שילוב השמות
הקדושים המרומזים במילה 'אמן', נפתחים הצינורות להריק שפע
לעולם הזה. 'תשועת עולמים' [לרמ"ד וואלי] ישעיה כד יח

"הוא מרומים ישכן מצדות סלעים משגבו לחמו נתן מימיו

נאמנים" (ישעיה לג טז)

לשכון בגן
עדן
"הוא מרומים ישכון" - סופי תיבות 'אמן'. רמז כי בזכות עניית אמן
יזכה האדם לשכון מרומים בגן עדן כהבטחת חז"ל (שבת קיט ב).
'פה ללב' חלק ה סימן נו; 'פני מנחם' ויחי תשנ"ו

"למען שמי אאריך אפי" (ישעיה מח ט)

ארץ
אפיים
'אפי' בגימטרייה 'אמן' - צ"א, רמז לדברי חז"ל שהקדוש ברוך הוא
מאריך אפו וסולח לישראל בזכות עניית אמן. 'סימן טוב' ערך אמן

"מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה" (ישעיה נ ב)

עשרה
שעונים
אמן

במסכת ברכות (ו ב) מובא: "אמר רבי יוחנן בשעה שהקדוש ברוך הוא בא בבית הכנסת ולא מצא בה עשרה מיד הוא כועס שנאמר: מדוע באתי ואין איש". לכאורה היה מקום להבין, מהיכן למד רבי יוחנן שהקדוש ברוך הוא כועס כשאינו מוצא עשרה, הלוא בפסוק נאמר רק 'איש'? אלא יש לומר שכך דרש רבי יוחנן: "מדוע באתי ואין איש" - ראשי התיבות י' שעונים אמן, מכאן אתה למד שכשאתה הקדוש ברוך הוא מוצא עשרה בבית הכנסת מיד הוא כועס.

'קדושת ציון' [באבוב] ח"ב עמ' קח. וראה 'מעם לועז' שמות כה ח

"אז תקרא וה' יענה" (ישעיה נח ט)

ה' שמעה
תפילתי

'אז' בגימטרייה שמונה, רמז לשמונת אותיות שם הוי"ה וא-דני הכלולים יחדיו בגימטרייה של אמן. רמז לכך שאם 'אז תקרא' - תענה אמן, אזי 'וה' יענה' - הקדוש ברוך הוא ישמע לתפילתך.

'תיקוני זוהר', תקונא תסרי מ א

"ועמך פלם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעי מעשה ידי להתפאר" (ישעיה ס כא)

שערי גן
עדן

"ארץ נצר מטעי" - ראשי תיבות 'אמן', ללמדך כי בזכות ההקפדה על עניית אמן נעשה האדם צדיק וראוי לרשת גן עדן, כמאמר חכמינו זכרונם לברכה (שבת קיט ב): "כל העונה אמן בכל כוחו פותחין לו שערי גן עדן", ובנוסף, סופי התיבות "ארץ נצר מטעי" הם 'יצר', לרמז כי על ידי עניית אמן מתבטל היצר. ראה 'שערי תשובה' [לר"י אבוחצירא] אופן כב

"למען ציון לא אחשה ולמען ירושלים לא אשקוט"

(ישעיה סב א)

שני
אמנים
נבחרים

מכאן רמז ה'בית הלוי' לכך שהגאולה מתעכבת על כי אין העולם נזהרים לענות אמן אחר ברכת 'המחזיר שכינתו לציון' ו'בונה ירושלים' (ראה 'ספר הגן ודרך משה' ליום יב). ואפשר להוסיף לזה רמז מכך שראשי וסופי התיבות: "ירושלים לא אשקוט" מצטרפים יחדיו לגימטרייה של 'אמן'. ראה 'עולם עשיה' דף קה ב

* ירמיה

"אתי עזבו מקור מים חיים לחצב להם בארות בארת נשברים"

(ירמיה ב יג)

מקור מים חיים (עם הכולל) בגימטרייה אמון, מכאן רמז לדברי הזה"ק שהמזלזל באמן נענש ויורד למדור התחתון שבגיהנום - אל הבורות הנשברים רח"ל.
'מנורת המאור' פרק התפילה

"הלוא את השמים ואת הארץ אני מלא נאם ה"

(ירמיה כג כד)

יסוד האמונה "אני מלא נאם" - ראשי תיבות 'אמן'. גם המילה "נאם" היא כאותיות 'אמן'. כי יסוד האמונה המתבטאת גם בעניית אמון, הוא להאמין שהקדוש ברוך הוא מלך יחיד ומיוחד בשמים ובארץ, ולכן נרמזה עניית אמון פעמיים בכתוב זה.
'נפלאות מתורתך' ערך אמון

"ומלטו איש את נפשו מחרון אף ה"

(ירמיה נא מה)

ניצלים מחרון אף "את נפשו מחרון" - ראשי תיבות 'אמן'. מכאן רמז כי בזכות עניית אמון ניצלים מחרון אף.
'סימן טוב' ערך אמון

* תרי עשר

"ארפא משובתם אהבם נדבה פי שב אפי ממנו"

(הושע יד ה)

משכנת חרון אף "משובתם אהבם נדבה" - ראשי תיבות 'אמן', כמו כן המילה "אפי" בגימטרייה 'אמן'. רמז לכך שעניית אמון משכנת חרון אף וגורמת שיחזור הקדוש ברוך הוא לאהוב את עמו ישראל כבראשונה.
'שערי תשובה' [לר"י אבוחצירא] אופן כ

"רני ושמחי בת ציון פי הנני בא ושכנתי בתוך נאם ה"

(זכריה ב יד)

גאולה בזכות אמון "נאם" אותיות 'אמן', מכאן רמז למבואר בספרים הקדושים כי עניית אמון מקרבת את הגאולה.
'דברי התלמוד' עמ' עו

* משלי

"יש בוטה כמדקרות חרב ולשון חכמים מרפא"

(משלי יב יח)

ניצול מכישוף "ולשון חכמים מרפא" - סופי תיבות 'אמן', מכאן שעניית תשעים אמנים מידי יום מביאה לאדם רפואה ושומרת עליו שלא יינזק חלילה

מכישוף, כפי שכותב החיד"א בספרו מדבר קדמות (מערכת א אות לג).
'אגלי חן' עמ' ב; 'ישמח לבי' משלי יב יח

"מִרְפָּא לְשׁוֹן עֵץ חַיִּים" (משלי טו ד)

עץ חיים ראשי וסופי התיבות: "מרפא לשון" מצטרפים יחד למילה 'לאמן', מכאן שעניית אמן ממשיכה חיים לאדם. 'ככר זהב' מערכת א אות ז

"אִישׁ אֲמוֹנוֹת רַב בְּרֻכּוֹת" (משלי כח כ)

איש איש אמנות רב ברכות "רב" פירושו גדול כמו: "ורב יעבוד צעיר" (בראשית כה כג) שתרגומו: שהגדול ישתעבד לקטן. וזהו הנרמז בפסוק זה: "איש אמונות" - העונה אמן, "רב ברכות" - מעלתו רבה מן המברך, וכפי שאמרו חז"ל (ברכות נג ב) "גדול העונה יותר מן המברך". 'מגלה עמוקות' פרשת ויגש

✻ אִיּוֹב

"וַיָּבֹא גַם הַשָּׁטָן בְּתוֹכָם" (איוב א ו)

יורש גיהנום "גם השטן בתוכם" - סופי תיבות 'אמן', רמז לדברי הזוהר (וילך רפה ב) שמי שאינו נזהר בעניית אמן בכונה מורידים אותו למדור השביעי שבגיהנום רח"ל. 'קין לדוד ולזרעו' איוב א ו

"אֶרֶץ עֵיפְתָהּ כָּמוֹ אֶפֶל צִלְמוֹת וְלֹא סְדָרִים" (איוב י כב)

מדור התחתון ראשי התיבות: "עפתה כמו אפל" עולים לגימטרייה צ"א כגימטרייה של 'אמן', רמז למבואר בזוהר הקדוש (וילך רפה ב) שהמבזה עניית אמן מורידים אותו למדור התחתון שבין שבעת מדורי גיהנום, והוא הנקרא 'עפתה'. 'מקדש מלך' פר' מקץ

✻ דְּבַרֵי הַיָּמִים

"וַיֹּאמְרוּ כָּל הָעַם אָמֵן וְהָלַל לָהּ" (דברי הימים א טז לו)

אמן והלל לה רמז נאה למצות עניית אמן ולסוד הטמון בה שהוא שבח והילול נפלא להשי"ת, נוכל למצוא בפסוק שלפנינו: הפסוק נפתח בתיבות: "ויאמרו כל העם אמן" הרומזות לחיוב עניית אמן, וממשיך בתיבות: "והלל להוי"ה" - רמז הכתוב, שכאשר נצרף את 'הלל להוי"ה', היינו את תיבת 'הלל' שהגימטרייה שלה הוא שם 'אדני-י' [ס"ה] לשם 'הוי"ה' [כ"ו] נקבל את הגימטרייה צ"א כגימטרייה של אמן, ומכאן לסוד עניית אמן

שהיא מאחדת שם ה' בקריאתו וכתובתו כאחד ובה אנו מהללים את ה'.

ראה 'אור צדיקים' אות יט

✽ שיר השירים

"מִשְׁכְּנֵי אַחֲרֵיךְ נְרוּצָה הִבִּיאֵנִי הַמֶּלֶךְ חֲדָרָיו" (שיר השירים א ד)

ברכות השחר
"משכני אחריך נרוצה" - ראשי תיבות אמון, כי מי שמקפיד ורודף אחר עניית אמון, זוכה ל"הביאני המלך חדריו" להתקרב להשי"ת. 'דברי תורה' [ל'מנחת אלעזר' ממונקאטש] מהד' ט אות יח, וראה מאמר מאה קשיטה [לרמ"ע מפאנו] סי' פו

ואפשר להוסיף בזה כי האותיות השניות בכתוב: "משכני אחריך נרוצה" הם 'שחר', רמז למנהגם של ישראל לענות אמון אחר ברכות השחר. ראה 'עני העדה' שיר השירים א ד

"אֲתִי מִלְבָּנוֹן פִּלָּה אֲתִי מִלְבָּנוֹן תְּבוֹאֵי תְשׁוּרֵי מְרֹאֵשׁ אֲמָנָה מְרֹאֵשׁ שְׁנִיר וְחֶרְמוֹן מִמְעֵנוֹת אַרְיֹת מְהַרְרֵי נְמָרִים"

(שיר השירים ב ח)

בשובך לציון ברחמים
סיום הפסוק המתייחס לגאולה, בתיבות: "אריות מהררי נמרים" - ראשי תיבות 'אמן', בא ללמדנו שהשכינה תחזור לשכון בישראל במהרה בימינו, בזכות עניית אמון בבתי כנסיות ובבתי מדרשות.

'נחל אשכול' (לחיד"א) שיר השירים ד ח

אפשר להוסיף ולדרוש בפסוק זה, כי לפעמים מתבייש אדם לברך בקול או לענות אמון בקול, ומפסוק זה נוכל ללמוד שעל האדם להיות גיבור כארי ועז כנמר, לענות אמון ולזכות את זולתו בעניית אמון. יו"ר 'בני אמונים' הרב יעקב דב מרמורשטיין

✽ איכה

"זֶנַח אֲד-נִי מִזְבַּחוֹ נָאֵר מִקְדָּשׁוֹ" (איכה ב ז)

לא אמון במ
"אד-ני מזבחו נאר" - ראשי תיבות 'אמן', "זנח" אותיות 'חזן'. ללמדך שחטא ישראל באותו דור התבטא בכך שלא ענו אמון אחר ברכת החזן. [ראה במדרש רות רבה (א ד) שדרשו חכמים על הפסוק (דברים לב ט): "בנים לא אמון במ" - שלא היו ישראל עונים אמון אחר הנביאים בשעה שהיו מברכים אותם]. 'תוספות השלם' איכה ב ז

קהלת

**"דְּבָרֵי חֲכָמִים פְּדָרְבָנוֹת וְכַמְשֻׁמְרוֹת נְטוּעִים בְּעֵלֵי אֲסָפוֹת נִתְּנוּ
מִרְעָה אֶחָד" (קהלת יב יא)**

תוכחה מוסתרת
"נתנו מרועה אחד" - ראשי תיבות 'אמן', רמז זה הינו תוכחה מוסתרת
לאותם המדקדקים במצוות ומזלזלים בעניית אמן, שהלא כולם 'נתנו
מרועה אחד'. ראה 'תוספות השלם' קהלת יב יא; 'דברי בן שלמה' עמ' שכ

ספר תהלים

**"לא כן הרשעים פי אם פמץ אשר תדפנו רוח; על כן לא יקמו
רשעים במשפט וחסאים בעדת צדיקים"** (א ד-ה)

"לא כן הרשעים" - סופי תיבות: 'אמן'. אפשר שרמז בזה הכתוב שאתם רשעים שאינם מחזקים אמונתם בהשם יתברך על ידי עניית אמן, עתידים לעבור מן העולם "כמוץ אשר תדפנו רוח", משום שלא תהינה להם זכויות לעמוד בפני משפט ה' לעתיד לבוא ולשכון בעולם הבא בעדת הצדיקים העונים אמן, כדרשת חז"ל (שבת קיט ב) שבפני העונה אמן פותחים שערי גן עדן, שנאמר: "פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים" - 'שומרים אמן'. ראה 'תורת יחיאל' תהלים א

כמוץ
אשר
תדפנו רוח

**"יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד על ה' ועל משיחו;
ננתקה את מוסרותימו ונשליכה מפונו עבתימו"** (תהילים ב ב-ג)

כאשר ישראל מקפידים על עניית אמן, נוצר מכך חבל חזק, ככתוב (דברים לב ט): "יעקב [-בגימטרייה ב' פעמים 'אמן'] חבל נחלתו", ובו הם 'קושרים' ומונעים מהמקטרגים מלקטרג עליהם, כמאמר הכתוב (תהילים קמט ח): "לאסור מלכיהם בזיקים". אולם יש לדעת כי כוחות הטומאה, בבקשם למנוע את ישראל מכך גורמים להם לשוחח בדברי חולין בשעת התפילה ובכך לבטל מהם עניית אמן, ורמז לכך הכתוב: "ננתקה את מוסרותימו" - ראשי תיבות 'אמן', כלומר מבקשים שרי הטומאה לנתק את אותו חבל שנוצר כתוצאה מעניית אמן, על ידי הסחת דעתם בתפילה. 'עבודת ישראל' ראש השנה; 'שומר אמונים' מאמר פתחו שערים פרק טו

המקטרגים
מבקשים
למנוע

"עתה אקום יאמר ה' אשית בישע" (יב ו)

ראשי התיבות: "עתה אקום יאמר יי" עולים לגימטרייה צ"א כגימטרייה של 'אמן', רמז לכך שבזכות עניית אמן יחיש ה' את ישועתנו וישלח לנו את הגאולה השלימה. 'בני בנימין' עמ' עב

בזכות
אמן
תוקדם
הגאולה

"לֶכֶן שָׁמַח לְפִי וַיִּגַּל כְּבוֹדֵי אֶף בְּשָׂרֵי יִשְׁפֹן לְבָטַח" (טז ט)

זוכה לשבת בטח
 "ויגל כבודי" בגימטרייה צ"א, כגימטרייה של 'אמן', ללמדך כי בזכות עניית אמן זוכה האדם לשכון בטח שקט ושאנן מכל צרה וצוקה.
 ראה 'אהבת ישראל' פרשת תזריע

"כִּי לֹא תַעֲזֹב נַפְשִׁי לְשֵׂאוֹל לֹא תִתֵּן חֶסֶדְךָ לְרָאוֹת שְׁחַת"

(טז י)

ניצול מאבדון בזכות אמן
 סופי התיבות: "נפשי לשאול לא תתן" עולים לגימטרייה 'אמן', רמז למובא בתנא דבי אליהו (זוטא פ"ב) שלעתיד לבוא ינצלו פושעי ישראל מדין גיהנם בזכות עניית אמן, ויש להוסיף כי 'אמן' הוא ראשי התיבות: "ניצול ממדור אבדון".
 'ליקוטי אמרי א-ל' פרשת נח

"אֱמוּנִים נִצַּר ה' וּמְשָׁלִם עַל יְתָר עֲשֵׂה גְאוּה" (לא כד)

אשרי המצפה לעניית אמן
 בזוהר הקדוש (וילך רפה ב) פירשו פסוק זה אודות עניית אמן: "אמונים נוצר ה'" - הקדוש ברוך הוא שומר את העונים אמן, "ומשלם על יתר עשה גאוה" - ומעניש את אלו שבגאוותם מזלזלים בעניית אמן.

אפשר להוסיף ולפרש בזה על פי לשון הכתוב: "נצר תאנה יאכל פריה" (משלי כז יח) שמשמעותו - מי שממתין ומייחל לעץ התאנה שיבשיל פירותיו, יזכה בבוא העת לאכול מהם, ואף כאן תהיה משמעות הכתוב: 'אמונים נצר ה', שהקדוש ברוך הוא כביכול מייחל ומצפה לעניית אמן של ישראל.
 'תורת אמת' פר' החודש תרל"א

"לְדָוִד מִשְׁפִּיל אֲשָׁרֵי נְשׁוּי פֶשַׁע" (לב א)

זוכה ומוחלים לו עוונותיו
 "משכיל אשרי נשוי" - ראשי תיבות: 'אמן', רמז לדברי חכמינו זכרונם לברכה כי כל הנוהג בדעת ובהשכל ועונה אמן בכל כוחו, זוכה שימחלו לו עוונותיו ויכנס לגן עדן.
 'תורת יחיאל' תהלים לב א

"בֵּה' תִּתְהַלֵּל נַפְשִׁי יִשְׁמְעוּ עֲנוּיִם וַיִּשְׁמְחוּ" (לד ג)

ישמעו העונים וישמחו
 בדרך רמז יש לפרש פסוק זה כך: "בה' תתהלל נפשי" - כאשר מהללים את ה' באמירת קדיש, אזי: "ישמעו ענוים וישמחו" - שומעים העונים ['ענוים' אותיות 'עונים'], וישמחו במצות עניית אמן שזכו לה.
 'אלף בינה' [לר"י אבוחצירה] תהלים לד ג

"חנה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם" (לד ח)

מגן ומציל בזכות אמן
 "מלאך" בגימטרייה 'אמן', וגם ראשי התיבות: "אד-ני סביב ליראיו" עולים בגימטרייה צ"א, כגימטרייה של 'אמן'. מכאן רמז לכך שבזכות עניית אמן שומרת השכינה על יראי ה', ומגינה עליהם בעולם הזה ובעולם הבא.
 'אלף בינה' תהלים לד ח

"הבאישו נמקו חבורתי מפני אולתי; נעויתי שחתי עד מאד"

(לח ו-ז)

המזלזל באמן נקרא 'אוי' ועונשו גדול עד מאוד רחמנא ליצלן, כפי שידוע המעשה המובא באותו חסיד שלא ענה אמן אחר ברכת הקטן ונענש על כך (ראה 'ספר הגן ודרך משה' ליום י"א).
 'קרנות צדיק' ג כט

"אח לא פדה יפדה איש לא יתן לאלקים כפרו; ויקר פדיון

נפשם וחדל לעולם; ויחי עוד לנצח לא יראה השחת" (מט ח-י)

העונה אמן ניצול מגיהנם
 "לא יתן לאלקים" - סופי תיבות: אמן, רמז לדברי חז"ל שהעונה אמן זוכה לחיי העולם הבא וניצל מגיהנם, ולעומת זאת מי שאינו נזהר בה יורש גיהנם. ורמז הכתוב שהאדם שלא נזהר לתת כופר לנפשו בעניית אמן, אזי יקוים בו הכתוב: "וחדל לעולם" רחמנא ליצלן, אך הנזהר לענות אמן כראוי יקוים בו הכתוב: "ויחי עוד לנצח לא יראה השחת".
 'תורת יחיאל' תהלים מט

"ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חקי" (נ טז)

מוטב שלא תענם
 בשלחן ערוך (או"ח קנד) מבואר שישנם ג' אמנים שאסור לענותם: 'חטופה, קטופה ויתומה'. ניתן למצוא לכך רמז בפסוק זה: שהרי ידוע שהעונה אמן כראוי נקרא צדיק, ולעומת זאת מי שאינו עונה אמן כהלכתה נקרא רשע, וזהו שאמר הכתוב: "ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חקי" - 'חקי' ראשי תיבות: 'חטופה קטופה יתומה', כלומר, אמנים אלו מוטב היה שלא תענם כלל.
 'דברי אליהו' עמ' קסג

"אֶקְרָא לְאֱלֹקִים עֲלִיּוֹן לֹא-לְגֹמֵר עָלַי" (נז ג)

גדול העונה אמן "אקרא לאלוקים עליון" - סופי תיבות 'אמן', מכאן רמז לכך שהעונה אמן נמצא במעלה עליונה [-'עליון'] לעומת המברך כמאמר חכמינו (ברכות נג ב): "גדול העונה אמן יותר מן המברך".

'אוצר תהילות ישראל' תהילים נז א

"לְכוּ וּרְאוּ מַפְעָלוֹת אֱלֹהִים נֹרָא עֲלִילָה עַל בְּנֵי אָדָם" (סו ה)

עונש המזלזל בעניית אמן "מפעלות אלוקים נורא" - ראשי תיבות: 'אמן', ללמדנו על נוראות עונשו של המזלזל בעניית אמן, כפי שמסופר ב'ספר הגן ודרך משה' (ליום י"א) על עונשו של החסיד שזלזל בעניית אמן על ברכת קטן.

'זה השער' תהילים סו ה

"הַשָּׁם נִפְשָׁנוּ בַּחַיִּים וְלֹא נִתַּן לַמּוֹט רַגְלֵנוּ" (סו ט)

לחיים ולא למוות "בחיים ולא נתן" - סופי תיבות: 'אמן', רמז להבטחת חז"ל כי בזכות עניית אמן זוכה האדם לשכון בגן עדן וניצול מרדת שחת.

'זה השער' תהילים סו ט

"תָּנוּ עַז לְאֱלֹהִים עַל יִשְׂרָאֵל גְּאוֹתוֹ וְעַזוּ בַּשַּׁחֲקִים" (סח לה)

על ישראל גאוותו ראשי התיבות: "על ישראל גאותו ועזו בשחקים" עולים לגימטרייה 'אמן'. רמז לכך שעניית אמן היא הנותנת עוז וכח לשכינה הקדושה, כמבואר בשל"ה הקדוש (מסכת תמיד אות פ). ויש לרמוז זאת אף בלשון הכתוב (תהלים לא כד): "אהבו את ה' כל חסידי אמונים נצר ה' ומשלם על יתר עשה גאוה", כלומר הקדוש ברוך הוא משלם את שכרם של העונים אמן שעליהם גאוותו. יו"ר 'בני אמונים' הרב יעקב דב מרמורשטיין

"נֹרָא אֱלֹקִים מִמְקַדְשִׁיךָ אֵל-לְיִשְׂרָאֵל הוּא נִתַּן עֵז וְתַעֲצָמוֹת לְעַם" (סח לו)

יראת שמים "נורא אלקים ממקדשיך" - ראשי תיבות 'אמן', רמז לכך שעניית אמן בכוונה מגבירה את האמונה בלב האדם ומוסיפה יראת שמים בליבו.

'תוספות השלם' ח"ה השלמות לעמ' קיג; 'נוטרי אמן' ח"ב עמ' רסג

"אל ישב דך נכלם" (עד כא)

לא ישוב
דך נכלם

סופי התיבות: "אל ישב דך נכלם" - 'לבכ"ם' הינם בגימטרייה צ"ב שהוא בגימטרייה 'אמן' עם הכולל, מכאן רמז לדברי חז"ל שאפילו אדם שהוא עני במעשים טובים, אם ישתדל בעניית אמן בכוונתה, יזכה לכך שלא ישוב דך נכלם' ויפתחו לו שערי גן עדן.
'נוטרי אמן' ח"א עמ' רל

"מלא פניהם קלון ויבקשו שמה ה'" (פג יז)

לא להיות
כאלם
בעניית
אמן

"מלא פניהם קלון" - סופי תיבות 'אמן', והמילה "מלא" היא אותיות 'אלם' כי אותם השותקים כ'אלם' בשעת חזרת הש"ץ ואינם עונים אמן, עליהם הכתוב אומר: "מלא פניהם קלון", כי מה יענו ליום פקודה בעת אשר ישאלום מדוע נמנעו מלענות אמן?
'רחמי האב' אות נו; 'טהרת הקודש' ח"ב עמ' יט

"ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלקים בציון" (פד ח)

מחיל אל
חיל

צירוף ראשי וסופי תיבות: "בציון" הוא: 'בן', וראשי וסופי התיבות של: "אלקים בציון" - הם 'באמן'. רמז לכך שבזכות שעונה הבן אמן, ניצלים הוריו מדינה של גיהנם, ובכך הוא מעלה אותם מחיל אל חיל בגן עדן, עד שיזכו לראות פני אלקים חיים עם שאר הצדיקים.
'חזה ציון' [לרבי עמנואל חי ריקין] תהלים פד ח

"עני אני וגוע מנער נשאתי אמי אפונה" (פח טז)

אמן
לשיבה
טובה

"מנער נשאתי אמיך" - ראשי תיבות: 'אמן', מכאן רמז לדברי חז"ל שהעונה אמן קורעים לו גזר דינו, וכביכול מונח כאן הסבר לאותו אדם שבאחרית ימיו סובל מעוני ומכאובים, שאין זה אלא משום שמנערותו לא הרגיל עצמו לענות אמן עם הציבור, ואילו היה מקפיד על כך היה נקרע גזר דינו והיה פנוי [-'אפונה'] מן הייסורים. 'תורת יחיאל' תהלים פח

"יפל מצדך אלק ורבה מימינך אליך לא יגש" (צא ז)

המזיקים
אינם
נגשים

הנה ידועים דברי הזוהר שעל האדם לענות מידי יום צ' אמנים וד' קדושות, ונראה שדברים אלו נרמזו בתיבות: "מצדך" - ללמדך כי בזכות צ' אמנים וד' קדושות שלך, לא יגשו אליך המזיקים.
'עוללות יהודה' תהלים צא א

"מִצְמִיחַ חֲצִיר לַפְּהֶמָה וְעֹשֶׂב לְעֵבֶדֶת הָאָדָם לְהוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ" (קד יד)

אמן מורידה שפע
 "להוציא לחם מן הארץ" - סופי תיבות: 'צ' אמן, רמז לכך שהמקפיד על תקנת חז"ל ומהלל את הקדוש ברוך הוא בכל יום בעניית צ' אמנים, מוריד שפע ממרומים לכל יושבי הארץ. 'תורת יחיאל' תהלים קד

"אָנָּה ה' מַלְטָה נַפְשִׁי" (קטז ד)

נמלטים מכל צרה
 "אנא... מלטה נפשי" - ראשי תיבות 'אמן', רמז לנו הכתוב כי בזכות עניית אמן נמלטים מכל צרה. 'אז ישיר משה' עמ' רפא בשם הגר"א קסלר

"כִּי חֲלַצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת אֶת עֵינֵי מִן דְּמִיעָה" (קטז ח)

סגולה לאריכות ימים
 "נפשי ממות את" - ראשי תיבות 'אמן', ללמדנו כי עניית אמן כהלכתה הינה סגולה לאריכות ימים, כמובא בגמרא (ברכות מז א): "כל המאריך באמן - מאריך לו ימיו ושנותיו". 'שער שמעון' מערכת אלף אות ט

"מָה אָשִׁיב לָהּ פֶּלַח תִּגְמֹלוּהָ עֲלַי" (קטז יב)

ב'אמן' אשיב לה'
 ראשי התיבות: "מה אשיב לה' כל" עולים לגימטרייה צ"א, כגימטרייה של 'אמן', ללמדך כי כאשר מבקש האדם לברך ולהודות לקדוש ברוך הוא, ובכך להשיב לו ולו מעט על חסדיו הרבים, עליו להקפיד יותר על עניית אמן שהיא משלימה את הברכה.
 יו"ר 'בני אמונים' הרב יעקב דב מרמורשטין

"בְּלִבִּי צִפְנֹתֵי אִמְרַתְךָ לְמַעַן לֹא אֲחַטָּא לָךְ" (קטז יא)

אמן בכונת הלב
 ראשי התיבות: "צפנתי אמרתך" הינם צ"א כגימטרייה של 'אמן'. אף ראשי התיבות: "למען לא אחטא לך" הינם בגימטרייה 'אמן'. בזוה"ק (וילך רפה ב) מבואר גודל חטאו של השומע ברכה ואינו עונה אחריה אמן בכוונה. וזהו שנרמז כאן: "בלבי צפנתי אמרתך" - הקפדתי על עניית אמן בכונת הלב, וזאת: "למען לא אחטא לך".
 יו"ר 'בני אמונים' הרב יעקב דב מרמורשטין

"אֲשָׂא עֵינַי אֶל הַהָרִים מֵאֵין יְבֵא עֲזָרִי" (קכא א)

מבטלת גזירות רעות
 "ההרים מאין יבוא" - סופי תיבות אמן, רמז לכך שעניית אמן מבטלת גזירות רעות.
 'שמחה בלבי' תהלים קכא א

"הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל" (קכא ד)

שומר ישראל בזכות אמן
 "ינום ולא ישן" - סופי תיבות 'אמן', כי בכוח אמונתנו בבורא עולם זוכים אנו ל'שומר ישראל' - שהקדוש ברוך הוא ישמור ויגן עלינו ככתוב (ישעיה כב ב): "שומר אמנים".
 'לחם רב' על פרק שירה אות כד

"אֶד-נִי עֹז יִשׁוּעָתִי סִכְתָּה לְרֹאשִׁי בְּיוֹם נִשְׁקָ" (קמ ח)

מצילה מכל פגע
 ראשי התיבות: "א-דני עז ישועתי" עולים לגימטרייה צ"א כגימטרייה של 'אמן', וכמו כן המילה 'סוכה' שעניינה מופיע בסמוך למילים אלו היא בגימטרייה צ"א, ללמדנו עד כמה גדול כוחה של אמן להצלה מכל פגע.

ראה ביאור ספר תהילים לרמ"ד וואלי תהילים קמ ח; 'פדה את אברהם' מע' סמ"ך ד

"יְמוּטוּ עֲלֵיהֶם גְּחָלִים בְּאֵשׁ יַפְלִם בְּמַהְמָרוֹת בַּל יִקוּמוּ" (קמ יא)

ימוטו עליהם גחלים
 "גחלים" בגימטרייה אמן, מכאן רמז לדברי הזוהר הקדוש שעניית אמן משברת וממוטטת את כח החיצונים, וזהו שאמר הכתוב: "ימוטו עליהם גחלים", כלומר שעניית אמן תיפול על ראש המקטרגים ויפלו בתהומות שמהם לא יוכלו לקום.
 'שערי ארוכה' אות ח

"אֶךְ צְדִיקִים יוֹדוּ לְשִׁמְךָ יִשְׁבוּ יִשְׂרָיִם אֶת פְּנֵיךְ" (קמ יד)

אך צדיקים יודו לשמך
 ראשי התיבות: "אך צדיקים" עולים לגימטרייה 'אמן', מכאן רמז לדברי חז"ל (שבת קיט ב) שהעונה אמן פותחים לו שערי גן עדן, ויזכה להיות נמנה עם הצדיקים רואי פני ה' בגן עדן.
 'שמחה בלב' תהלים קמ יד

"עֵינֵי כָל אֱלֹהֵיךָ יִשְׁבְּרוּ וְאַתָּה נוֹתֵן לָהֶם אֶת אֲכָלָם בְּעֵתוֹ" (קמה טו)

סגולה לפרנסה
 ראשי התיבות 'עיני כל אליך' עולים לגימטרייה 'אמן', מכאן רמז כי מי שהוא 'שומר אמונים' כלומר, שענינו נשואות כל העת כדי לזכות לקדש שם ה' בעניית אמן, יזכה לנאמר בהמשך הכתוב: "ואתה נותן להם את אכלם בעתו", ולברכה שבפסוק הבא "פותח את ידך" - שאף ראשי התיבות שלה עולות לגימטרייה 'אמן'.
 'נחל איתן' פר' תרומה

"פֹּתַח אֶת יָדְךָ וּמְשִׁבֵּיעַ לְכֹל חַי רִצּוֹן" (קמ"ה טז)

בעת הזכרת פסוק זה בתפילת 'אשרי', יש לכוון שראשי התיבות "פֹּתַח אֶת יָדְךָ" הינם בגימטרייה צ"א כגימטרייה של 'אמן'.

הנהגת האריז"ל, מובא ב'הנהגות אדם' דף ו

אות
לאמונה
וסגולה
לפרנסה

ראשי התיבות "פֹּתַח אֶת יָדְךָ" הם 'פא"י' שזהו השם המסוגל לפרנסה, והגימטרייה שלהן שווה ל'אמן', כי 'אמן' היא ראשי התיבות: 'א-ל מלך נאמן', ובאמירת אמן בכוונת 'א-ל מלך נאמן' מגלה האדם את אמונתו בקדוש ברוך הוא שהוא נאמן לשלם שכר טוב ליראיו ותמיד יזמין לו כדי פרנסתו בנחת ולא בצער. 'צדה לדרך' פרשת שלח

"פֶּלַח הַנְּשָׂמָה תְּהַלֵּל יְיָ-הַהֲלֵלֶיהָ" (קנ"ו)

ידוע כי דוד המלך ע"ה חילק את ספר התהילים לחמשה ספרים, כנגד חמשה חומשי תורה [כנזכר ב'יהי רצון שאחר אמירת תהילים]. והנה התוספות במסכת קידושין (לג א ד"ה שני) מציינים כי את כל הספרים, פרט לספר החמישי – האחרון, מסיים דוד המלך במילה 'אמן', וכדלהלן:

אמן בספר
התהילים

הספר הראשון מסתיים בפסוק: "ברוך ה' אלקי ישראל מהעולם ועד העולם **אמן ואמן**" (מא יג); **הספר השני** בפסוק: "וברוך שם כבודו לעולם, וימלא כבודו את כל הארץ **אמן ואמן**. כלו תפילות דוד בן ישי" (עב יט-כ); **הספר השלישי** בפסוק: "ברוך ה' לעולם **אמן ואמן**" (פט נג), ואף **הספר הרביעי** מסתיים בפסוק: "ברוך ה' אלקי ישראל מן העולם ועד העולם ואמר כל העם **אמן**, הללו-ה'" (קו מח).

מפני מה הספר החמישי אינו מסתיים באמן?

מבאר הגר"ש אלגזי: 'אמן' מסמלת סוף וסיום. אילו היה מסיים דוד המלך את ספר התהילים כולו ב'אמן', היה משמע מכך שכביכול כלו שבחי הקדוש ברוך הוא, על כן לא סיימו באמן. אולם את יתר הספרים סיים ב'אמן' שכן הספרים שאחריהם בהם ממשיך דוד המלך להלל ולשבח את ה', מוכיחים שה'אמן' בה סיים את הספר הקודם אין משמעותה סוף וסיום לשבחי ה', כי אם סוף וסיום לאותו ספר.

'גופי הלכות' פרק כב כלל תקנב

משנה וגמרא

- תקומה
בכח האמן
- במסכת ברכות (ה ב) מסופר כי כשביקר רבי יוחנן את רבי אליעזר בעת חוליו נתן רבי יוחנן את ידו לרבי אליעזר והקימו ממיטת חוליו, ובלשון הגמרא: "יהב ליה ידיה ואוקמיה".
- "יהב ליה ידיה" בגימטרייה צ"א כגימטרייה של 'אמן', לרמז כי בכח ייחוד השמות הנעשה בעניית אמן שהיא מביאה חיים ושפע לעולם, הקים רבי יוחנן את רבי אליעזר ממיטת חוליו. 'ארצות השלום' ברכות ה ב
- ברוך דיין
האמת
- שנו חכמים בלשון המשנה (ברכות ט ה): "חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה", וכן אמר הכתוב (תהלים יט ז): "משפטי ה' אמת צדקו יחדיו", ללמדך כי כל מדה ומדה שמודד הקדוש ברוך הוא לאדם היא לטובה.
- ויש לומר בדרך רמז שעל זה אמר הכתוב (תהלים פט ג): "ברוך ה' לעולם אמן ואמן", אמן ראשי תיבות "אם מודד נעים" ו"אם מודד נוראים", דהיינו בין אם ה' מודד נעימות וטובות ובין אם מודד נוראות ופחד, בכל עניין יהיה מבורך, ובתפילת הערב אומרים בני חו"ל: "ברוך ה' לעולם אמן ואמן, ברוך ה' ביום וברוך ה' בלילה" ללמדך שהן ביום' שהוא בחינת חסד והן בלילה' שהוא בחינת דין, תמיד אנו מהללים את שם ה' 'אלה דברי שמואל' עמ' רנב, בשם רבי שמעלקא מניקלשבורג
- חמישים
שערי
בינה
- "כל העונה אמן בכל כוחו - פותחין לו שערי גן עדן... מאי אמן? א-ל-מלך נאמן!" (שבת קיט ב); רמז לדברי חז"ל אלו נוכל למצוא בכך שהמילה 'נאמן' מורכבת מהאות נ' ומ'אמן', האות נ' רומזת לחמישים שערי גן עדן ואחריה באה המילה אמן, ומכאן שהעונה אמן פותחים לו שערי גן עדן. 'אמרי אמת' ליקוטים עמ' קטו
- י"ג נהרות
אפרסמון
- במסכת תענית (כה א) מספרים חז"ל שהקדוש ברוך הוא אמר לרבי אלעזר בן פדת שמזומן לו לעולם הבא שלוש עשרה נהרות של שמן אפרסמון.

והנה, האותיות האמצעיות של: "אפרסמן" הם 'פרס' והאותיות הנותרות מצטרפות למילה 'אמן', מכאן רמז לכך שהמקפיד על עניית אמן נפתחים בפניו שערי גן עדן ועתיד הוא להתענג מנחלי אפרסמן. עוד יש לרמוז בזה, כי 'אמן' הוא ראשי התיבות: "מתענג נחלי אפרסמן".

עשרה בטלנים שעונים אמן
 ידועה היא תקנת חז"ל (מגילה ג ב) כי בכל עיר חייבים להימצא עשרה 'בטלנים' – אנשים הבטלים ממלאכתם ומצויים תמיד בבית הכנסת, ובמסכת ברכות (ו ב) הובא: "בשעה שהקדוש ברוך הוא בא בבית הכנסת ולא מצא בה עשרה, מיד הוא כועס...".

וכתב רבי צבי הירש הורביץ, רבה של פרנקפורט ובנו של בעל ה'הפלאה': תפקידם של אותם 'עשרה בטלנים' אינו מסתכם רק בעיסוקם בתורה, אלא אף בכך שהם עונים 'אמן' אחר המברכים בבית הכנסת, וסימנך: 'בטלן' בגימטרייה 'אמן'.

'לחמי תודה' תוכחה יום א' דסליחות

יחוד לכל יום
 "רב איקלע לדרדשיר, מכריז ואמר: מאן הוי לי ליומא" (יבמות לז ב)
 'מאן' אותיות 'אמן', ומכאן נראה לבאר בסוד כוונת חז"ל, שרב היה מחדש בכל יום, ביתר שאת ובמעלה גדולה מאתמול, ייחוד חדש בסוד 'אמן' שהוא שילוב הוי"ה ואדנות, ועל ידי כך היה מוריד בכל יום השפעות חדשות לעולם. 'תפארת שלמה' מועדים, ליום הכיפורים

כבישת היצר בעניית אמן
 "איזהו גיבור הכובש את יצרו" (אבות א יב)
 בספר 'בית ה' פירש: איזהו גיבור? הכובש את יצרו בעניית אמן, שהרי חז"ל המשילו (ברכות נג ב) את העונה אמן לגיבור הנוצח במלחמה. רמז לדבריו נוכל למצוא בכך ש'הכבש יצרו' בגימטרייה 'בעניית אמן'.
 אפשר להוסיף ולבאר שסגולת מצות אמן היא גדולה ביותר לכבוש את יצרו, שכן בכל מצוה אנו צריכים להקדים ולומר 'לשם ייחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה', ואילו מצות עניית אמן, היא עצמה מהווה את ייחוד שמות ה', שכן היא בגימטרייה הוי"ה אדנ-י.
 'בגדי שש' אבות א יב

ואל תאמן בעצמך עד יום מותך" (אבות ה ח)
 "ואל תאמן" נוטריקון: "ואם לא תאמר אמן", אזי: "בעצמך עד יום - בעצמך"

מותך" - רמז לדברי חז"ל שמי שאינו נזהר בעניית אמן יורש גיהנם, והיינו 'בעצמך', שיהיה בעצמותיו עד מותו ועד בכלל, ולא יקום בתחיית המתים רחמנא ליצלן. 'ענף ע"ץ עבת' אבות ה ח

נקרא חסיד "האי מאן דבעי למיהוי חסידא לקיים מילי דברכות" (בבא קמא ל א) 'מילי' (עם הכולל) בגימטרייה 'אמן', לרמז שהרוצה להיות חסיד לא די שיקפיד לברך את הברכה כדת וכדין, אלא עליו גם להקפיד על 'מילי דברכות' - שברכתו תיענה אמן כראוי.

הרה"ג ר' אהרן צבי מרמורשטיין - ר"כ סערט וויז'ניץ ב"ב

צ"א פרקים בסדר קדשים ישנם צ"א פרקים, ובספר מעשה רוקח כתב שפרט זה הוא רמז לכך, שהייחוד הנעשה על ידי הקרבנות הוא דוגמת הייחוד הנעשה על ידי עניית אמן שהיא בגימטרייה של שני השמות הקדושים, ועל כן נקראים הם בשם 'קרבן', שמקרבים ומייחדים את מידותיו של הקדוש ברוך הוא הנרמזות בשמות אלו.

'בצרור החיים' פ"י אות יג

סדר התפילה

בסיום ברכת אהבה רבה אנו משבחים את הקב"ה: "כי א-ל פועל ישועות אתה"

אמן
פועלת
ישועות

ראשי התיבות: "פועל ישועות אתה" [וכן ראשי התיבות: "א-ל פועל ישועות"] הינם בגימטרייה צ"א כגימטרייה של 'אמן', מכאן רמז כי על ידי עניית 'אמן' בה כלולים שני שמותיו של הקדוש ברוך הוא נשפעים על האדם חסדים וישועות. נחל איתן' פרשת תרומה

ברכת 'אמת ויציב' פותחת ב"אמת" ולאחריה יש חמש עשרה תיבות רצופות המתחילות באות ו': "ויציב ונכון וקיים וישר ונאמן ואהוב וחביב ונחמד ונעים ונורא" ואדיר ומתוקן ומקובל וטוב ויפה". חמש עשרה פעמים ו' עולה למניין צ' ובתוספת א' שבראש המילה הסמוכה - 'אמת', יש בידינו צ"א כגימטרייה של אמן.

'אמן'
ב'אמת'
ויציב'

בזוהר הקדוש מבואר כי מי שאינו יכול מסיבה כלשהי לענות תשעים אמנים ביום כתקנת חז"ל, יכוון בחמשה עשר הווי"ן האלו ויחשב לו הדבר כאלו ענה תשעים אמנים. 'תיקוני זהר חדש' קלב א

אפשר להוסיף בזה שעניית אמן נרמזת אף בסיומה של תפילה זו, שכן ראשי התיבות: "דורות זרע ישראל עבדיך" עולים לגימטרייה 'אמן'. יו"ר 'בני אמונים' הרב יעקב דב מרמורשטיין

סופי התיבות של ברכת: "ברוך אתה הוי"ה גאל ישראל" עולים לגימטרייה צ', ויחד עם אות אות אל"ף הפותחת את בקשת: "אד-ני שפתי תפתח" הנאמרת מיד אחרי כן, מצטרפים למניין צ"א כגימטרייה של 'אמן'.

גאל
ישראל

ויש לומר כי לפי שה'אמן' כבר נכללה בסופי התיבות של ברכת 'גאל ישראל', יוצאים בכך ידי חובת עניית אמן על ברכה זו, שהרי נמנעים מלענות אמן אחריה כדי לסמוך גאולה לתפילה (ראה שו"ע או"ח סו ז ומשנ"ב שם לד), ומה טוב לכוון זאת באותה שעה. 'ספר זכירה' דף י

ראשי התיבות של בקשת: "סלח לנו אבינו" הם בגימטרייה צ"א כגימטרייה של 'אמן', מכאן רמז כי בזכות עניית אמן זוכה האדם למחילה, סליחה וכפרה. 'שערי נסים' עמ' פב

סדר שבחי תפילת 'אין כאלוקינו' הינם כסדר אותיות 'אמן' – "אין כאלוקינו, מי כאלוקינו, נודה לאלוקינו", והמשכם בלשון ברכה: "ברוך אלוקינו, אתה הוא אלוקינו". במדרש קדמון הובא כי בזמן מלכות יוון גזרו שלא לענות אמן, וכדי שלא תשכח תורת עניית אמן מישראל תיקנו תפילה זו, ואף על פי שהתבטלה גזירה לא עקרו תקנה ממקומה. 'מאי חנוכה' [לר"י רצאבין] בשם מהר"י וְנָה מחכמי תימן אפשר להוסיף ולומר שלפי ש"גדול העונה יותר מהמברך" לכך הקדימו כאן את רמז ה'אמן' ל'ברוך אתה'.

גזירת
מלכות יוון

יו"ר 'בני אמונים' הרב יעקב דב מרמורשטיין

בסופה של הברכה השלישית בברכת המזון אנו מבקשים: "ובנה ירושלים עיר הקודש" – ראשי התיבות בגימטרייה 'אמן'. מכאן רמז לדברי חז"ל (ספרי האזינו שכ) שחטאם של בני ישראל בדור החורבן היה על שלא ענו אמן אחר דברי הנביאים בשעה שהיו מברכים אותם. 'פרי יצחק' מערכת א

ובנה
ירושלים

בסיום ברכת המזון אנו מבקשים: "כן יברך אותנו כולנו יחד בברכה שלימה ונאמר אמן", והנה לכאורה היה מקום להבין: ממי אנו מבקשים שיצטרף אלינו לעניית אמן? פירש זאת בעל 'אמרי שאול' ממודז'יץ בג' אופנים:

בברכה
שלימה
ונאמר
אמן

א. ידוע כי המקפיד על עניית אמן זוכה לכל הברכות ולכל הטוב, ולכך רומזות תיבות אלו – כי אם רוצים אנו לזכות 'בברכה שלימה' עלינו להקפיד על 'ונאמר אמן'.

ב. ידוע מספרי ההלכה כי ברכה מושלמת היא רק זו שענו אחריה אמן, וזהו הרמז: הרוצה שברכותיו יהיו בגדר של 'ברכה שלימה', עליו להקפיד על 'ונאמר אמן'.

ג. הלכה היא שיש להמתין מלענות אמן עד לסיום הברכה, ואין לענותה בטרם סיים המברך את ברכתו, וזהו הרמז: עליך להמתין עד שתהיה 'בברכה שלימה' – שהמברך ישלים את ברכתו ורק אז 'ונאמר אמן'. 'אמרי שאול' פר' נח

- אמן - המלכת הבורא - בקדושת שחרית של שבת אנו מבקשים: "ממקומך מלכנו תופיע ותמלוך עלינו כי מחכים אנחנו לך".
- ראשי התיבות: "כי מחכים אנחנו לך" הן בגימטרייה צ"א כגימטרייה של 'אמן', שהיא ראשי התיבות "א-ל מלך נאמן". כי אין גדול מעניית אמן כדי לבטאות את כיסופיו של היהודי להמליך את הבורא על עולמו. יו"ר 'בני אמונים' הרב יעקב דב מרמורשטיין
- אף אמן ניתנה בסיני - בתפילת "תכנת שבת" הנאמרת בסדר מוסף של שבת אנו מזכירים את המילים "אז מסיני נצטוו" שראשי התיבות שלהם הוא 'אמן', מכאן רמז שאף מצוות עניית אמן נתנה בסיני. 'פירוש התפילות והברכות' לר"י בן יקר תפילת מוסף של שבת; 'מעט דבש' סימן מז אות ת
- מכבדים ומעריצים באמן - בקדושת 'כתר' הנאמרת בסדר מוסף של שבת אנו אומרים: "משרתיו שואלים זה לזה איה מקום כבודו להעריצו".
- ראשי התיבות: "איה מקום כבודו להעריצו" הן בגימטרייה צ"א כגימטרייה של 'אמן', ללמדנו על גדול חשיבותה של עניית אמן בבואנו לכבד ולרומם את הקדוש ברוך הוא. יו"ר 'בני אמונים' הרב יעקב דב מרמורשטיין
- נצור מצות אמן - בסוף זמר 'דרור יקרא' אנו מזמרים: "נצור מצות אלקיך".
- ראשי התיבות: "נצור מצות אלקיך" הם 'אמן'. מכאן רמז לחובת האדם לנצור ולשמור כל הזדמנות שנקרית בפניו לענות אמן, ולא להפסיד אף אמן אחת. 'שערי ניסים' ח"א עמ' רפב
- יסוד הבריאה - בפיוט "איש חסיד היה" למוצאי שבת, אנו אומרים: "בורא עולם בקניין השלם זה הבניין".
- ראשי התיבות: "בורא עולם בקניין השלם זה הבניין" עולים לגימטרייה 'אמן', ובנוסף סופי התיבות: "בורא עולם בקניין" הם 'אמן', מכאן רמז שהאמונה [שהיא יסוד עניית אמן] הינה יסוד הבריאה ויסוד הכל. 'פירושים נחמדים' עמ' נט
- ונאמר אמן איש לרעהו - בברכת החודש אנו מסיימים את הבקשה - "יהי רצון שתחדש עלינו" במילים "ונאמר אמן".

בפשטות כוונתנו בכך היא לענות אמן על הבקשות שביקשנו שאכן יתקיימו. אולם האדמו"ר מהר"ש מיערוסלב פירש בדרך דרש, כי המילים "ונאמר אמן" הינם ברכה בפני עצמה – שיתרבו השמחות בזה החודש, ובכך שכל אחד יענה אמן על ברכת חבירו ואיחוליו, יתקיים: "ונאמר אמן" - איש בשמחת רעהו. 'טעמי המנהגים' עמ' קצד

מועדים

✻ ימים נוראים

אמן בעשרת ימי תשובה
ימי תשובה

'תשרי' בגימטריה 910 - כגימטריה של עשר פעמים 'אמן', רמז לכך שבעשרת ימי תשובה על האדם להקפיד ביתר שאת על עניית אמן, שסגולתה רבה להועיל שיצא זכאי בדינו.

'בת עין' כי תבא, וראה 'חמדת ימים' יו"כ ג עה

סגולה להמתקת הדינים

לפני תקיעת שופר אנו נוהגים להקדים ולומר את המזמור (תהלים נא): "למנצח לבני קורח מזמור...". המסתיים בפסוק: "נדיבי עמים נאספו... כי לאלוקים מגיני ארץ מאד נעלה".

ראשי התיבות: "ארץ מאוד נעלה" הם 'אמן', וכמו כן ראשי התיבות: "כי לאלוקים מגיני ארץ" מצטרפים יחדיו לגימטריה 'אמן'. רמז לכך שהצדיקים המכונים 'מגיני ארץ' הם המתקנים ומעלים לטובה את הדינים אליהם רומז שם 'אלוקים', וזאת על ידי עניית אמן בכוונה. 'שערי תשובה' [לר"י אבוחצירא] אופן כב, וראה ביאור ספר תהלים לרמ"ד וואלי תהלים מז א

✻ סוכות

'סוכה' בגימטריה 'אמן'

המילה 'סוכה' הינה בגימטריה [צ"א] 'אמן', אודותיה אמרו חז"ל (שבת קיט ב): "מאי אמן - א-ל מלך נאמן". והנה, סופי התיבות של 'א-ל מלך נאמן' עולים לגימטריה 'סכך', ולגימטריה 'על', שכן כלפי דוד המלך ע"ה נאמר בפסוק (שמואל ב' כג א): "וַיִּנְאֹם הַגִּבּוֹר הַקָּמָה עַל", ודרשו חז"ל (במ"ד קרח יח כא) ש'על' בגימטריה מאה, רמז לכך שדוד הוא שתיקן מאה ברכות [שעליהן עונים אמן].

והעניין בזה הוא, שהסוכה הנקראת 'צילא דמהימנותא' מסמלת אמונה, וגם האמן הנאמרת על הברכות היא בחינת האמונה כפי שנאמר (ישעיה כו ב): "פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים", ודרשו חז"ל (שבת שם): "אל תקרי 'שומר אמונים' אלא 'שומרים אמן'". 'פרדס אליעזר' פ"ה; 'אזור אליהו' סוכות

סוכה בסוד אמן
 בפתיחת ספרו 'ביכורי יעקב' על הלכות סוכה כתב ה'ערוך לנר':
 "ויזהרו מאוד לקיים מצוות סוכה, שמספר שמה צ"א כמספר שני שמות הקודש שכוללם (בגימטרייה) 'אמן', וקדושתה מכופלת והמקיימה כהלכתה יכפלו שכרו מן השמים".

הוסיף ואמר האדמו"ר רבי שלמה מבאבוב:

בספר תהילים (לד ט) נאמר: "טַעֲמוּ וְיָאוּ כִּי טוֹב ה' אֲשֶׁרִי הַגָּבֵר יִחְסֶה בּוֹ"; פסוק זה מכוון על מצוות סוכה שהיושבים בה חוסים בצל ה', והמילים "יִחְסֶה בּוֹ" הינן בגימטרייה צ"א כגימטרייה של 'אמן'. ללמדנו כי בזמן הישיבה בסוכה יש לייחד את הייחוד הקדוש הטמון במילה 'אמן'.
 'מילין יקירין' תהילים לד ט

כי יצפנני בסוכו
 עניית 'אמן' כמו מצות הסוכה, מסמלות אמונה בבורא יתברך; 'אמן' היא מלשון אמונה, והיא מיסודי האמונה (רבנו בחיי שמות יד א), ואף מצות סוכה מסמלת אמונה כאשר יוצא האדם מביתו המוגן לחסות בצל השכינה, בדירת עראי.

קשר מיוחד זה נרמז גם בלשון הכתוב (שיר השירים א ד): "משכני אחריך נרוצה הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך":

"משכני אחריך נרוצה" - ראשי תיבות: 'אמן', כי בזכות האמונה זוכה האדם ל"הביאני המלך חדריו" - לחסות בצל המגוון של הסוכה [כמאמר הכתוב (תהילים כז ה): "כי יצפנני בסוכו... יסתירני בסתר אהלו"], ואימתי? בחג הסוכות - זמן שמחתנו בו מקיימים אנו "נגילה ונשמחה בך".
 'חסד לאברהם' [ראדומסק] לחג הסוכות

תשועה בזכות עניית אמן
 "הושע נָא לְמַעַן אֶלְקִינוּ הוֹשֵׁעַ נָא".
 ראשי התיבות: "הושע נא למען אלוקינו הושע" הינם בגימטרייה צ"א, כגימטרייה של השמות הקדושים 'הוי"ה' ו'אדנ-י' ושל 'אמן'.
 מכאן רמז לדברי חז"ל (תיקוני זוהר' מ א) שהעונה אמן בכל כוחו תפילתו נשמעת, וקורעים לו גזר דין של שבעים שנה. ככתוב (ישעיהו נח ט): "אֲזַ תִּקְרָא וְה' יַעֲנֶה" - 'אז' בגימטרייה ח', ללמדך שבזכות ח' האותיות המרכיבות את שני השמות הקדושים הנזכרים, שהם סוד אמן, זוכה האדם ומתקבלת תפילתו.
 'להבות אש' עמ' רפד

* ט"ו בשבט

פרשת בשלח שבה הגיעו ישראל לדרגות גבוהות של אמונה חושית, כפי שנאמר "ויאמינו בה" ובמשה עבדו", נקראת לעולם קודם ט"ו בשבט שהוא ראש השנה לאילן. והנה 'אילן' הוא בגימטרייה אמן, ללמדך כי זמן זה הוא מסוגל במיוחד לחיזוק האמונה, ובו מתעוררת ביותר חובת האדם להתחזק בכל עת באמונה בה' יתברך.

ראש
השנה
לאילן

ראה 'ייטב פנים' ח"ב לימי שובבים

* מגילת אסתר

"וַיְהִי אִמֶּן אֶת הַדָּסָה הִיא אֶסְתֵּר בַּת דָּדוֹ כִּי אֵין לָהּ אָב וְאָם"

(אסתר ב ז)

ידועים הם דברי הרמ"א (או"ח ככד ז): "וילמד בניו הקטנים שיענו אמן, כי מיד שהתינוק עונה אמן, יש לו חלק לעולם הבא", והוא על פי דברי הגמרא בסנהדרין (קי ב): "קטן מאימתי בא לעולם הבא... תנא משום רבי מאיר: משעה שיאמר אמן". כך דרש רבי אליהו הכהן מאיזמיר בעל 'שבט מוסר' את הכתוב שלפנינו: כיון שאסתר - היא הדסה, "אין לה אב ואם" שילמדוה לענות אמן, ובכך תזכה לחיי עולם הבא, לפיכך: "וַיְהִי אִמֶּן אֶת הַדָּסָה" - מרדכי דאג לחנכה מקטנותה לענות אמן.

אמן בימי
מרדכי
ואסתר

'מנחת אליהו' פרק לב

אפשר שמשום כך: "וַיְהִי אֶסְתֵּר נְשֵׂאת חַן בְּעֵינֵי כָל רָאִיָּה" (להלן פס' טו), שכן עניית אמן גורמת לנשיאות חן. וכפי שדרשו קדמונים מראשי התיבות הפותחות את הפסוק (בראשית יח ג): "אִם נָא מְצָאתִי חַן בְּעֵינֶיךָ" - 'אמן'.

עוד נוסף ונאמר כי ההקפדה על עניית 'אמן' המרומזת בפסוק זה, היא שעמדה לישראל להיגאל בימי מרדכי ואסתר. ולכך רמזו חז"ל באומרם (תיקו"ז מ א): "כל העונה אמן בכל כוחו קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה" - רמז לשבעים שנות גלות בית ראשון, תקופת מרדכי ואסתר, שנגאלו מהן בזכות עניית אמן.

רא"א קנופּלר, קובץ המאור שנה סט קובץ ו

"וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר אִם עַל הַמֶּלֶךְ טוֹב יָבוֹא הַמֶּלֶךְ וְהָמֵן הַיּוֹם אֶל

הַמִּשְׁתֶּה אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לּוֹ" (אסתר ה ד)

"יבוא המלך והמן היום אל המשתה" - סופי תיבות 'כלה' - אמן'. בכך

בקשת
אסתר

כיוונה אסתר המלכה לבקש מהקדוש ברוך הוא שכביכול יענה 'אמן'
אחר בקשתה לכלות את המן ולבטל את גזירתו.

'נחל אשכול' (לחיד"א) אסתר ד ד

אדר, אמן דבר ראשי תיבות: 'אמן דבר ראשון' וכן 'אמן' ראשי תיבות: נס
מרדכי אסתר, רמז שיש להתחזק בחודש אדר בעניית 'אמן'.

אדר, אמן
דבר
ראשון

גם אני אודך' פורים, בהקדמה

✽ הגדה של פסח

"עבדים היינו לפרעה במצרים"

לילה של 'אמן' של 'עבדים היינו לפרעה במצרים' – סופי התיבות הינם בגימטרייה צ"א
כגימטרייה של 'אמן'; לא לחינם נרמזה תיבה זו בתחילת סיפור יציאת
מצרים, אלא כדי ללמדנו את תכלית סיפור יציאת מצרים – להעצים
את האמונה בלב המסובים. הגש"פ 'בצאת ישראל'

"מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון"

האותיות הראשונות בשמותיהם של תנאים אלו: 'אליעזר, יהושע,
אלעזר, עקיבא, טרפון' הינם בגימטרייה צ"א' כגימטרייה של 'אמן'.
כי כשם שמטרת העיסוק בסיפור יציאת מצרים היא הגברת האמונה
בלב האדם, כך גם עניית אמן נתקנה להשריש האמונה בלב האדם,
וכפי שכתב רש"י (שבת קיט ב) שהעונה אמן "מעיד על בוראו, שהוא
א-ל מלך נאמן". הגש"פ 'עולת מועד'

יציאת
מצרים
ואמן

"צא ולמד"

בדרך רמז אמר 'החווה מלובלין': המילה צא הינה בגימטרייה 'אמן',
הכוללת את שמות הוי"ה ואדנ-י. וניתן לדרוש: "ולמד צ"א" – על כל
אדם מוטלת החובה ללמוד ולהרגיל עצמו לכוון את הייחוד הקדוש
של הוי"ה ואדנות הכלול בתיבת 'אמן'. 'אמרי יוסף' דרושים להקפות ג ו
מפורסם וידוע שהיה 'החווה מלובלין' נוהג מדי יום ביומו לקרוא אליו
לילד שיאמר לפניו ברכות השחר כדי שיוכל לענות אחריו אמן.

לימוד
כוונת אמן

'שמן הטוב' ב כה

"וַיַּעֲצְמוּ בְּמַאֲד מְאֹד"

גאולת מצרים בזכות 'אמן' אמנות מצרים – אלא בזכות האמונה, שנאמר: 'וַיַּאֲמֵן הָעָם'".

הגש"פ 'שירה כים'

"אֶחָד מִי יוֹדֵעַ"

קדיש שלאחר ה'הגדה' אם נצרף את כל מספרי 'מי יודע' זה לזה, מ'אחד' עד 'שלושה עשר', נקבל את הסכום צ"א כגימטרייה של 'אמן'.

יש לבאר את טעם הדבר על פי דברי הגמרא (סוטה מט א) שהעולם מתקיים בזכות "יהא שמיה רבא דאגדתא" – עניינת 'אמן יהא שמיה רבא' אחר הקדיש הנאמר לאחר דרשה בענייני אגדה. לפיכך אנו מסיימים את ה'הגדה' בפיוט 'אחד מי יודע' שנרמזה בו תיבת 'אמן', כדי שייחשב לנו כעניינת אמן אחר 'קדיש שלאחר האגדה'.

'רשימא דהגדתא'

ענינים שונים

- "אחד מלך נאדר"**
 אמן היא ראשי התיבות: "אחד מלך נאדר", רמז לכך שהעונה אמן מייחד בכך את שני שמותיו של הקדוש ברוך הוא: 'הוי"ה' ו'אדנ-י' העולים יחדיו לגימטרייה 'אמן', ובכך נאדר שמו יתברך.
 ראה ביאור הב"ח לפרדס רימונים עמ' א'
- במסירות נפש**
 'אמן' - ראשי תיבות 'אני מוסר נפשי', ללמדך שכל איש מישראל מחויב למסור נפשו על עניית אמן.
 וכבר ידוע המעשה המובא בזוה"ק (תרומה קסו א) אודות אותו נער שהיה נראה כעם הארץ גמור, אולם נלקח לחתן אצל אחד מגדולי הדור שראה כיצד מסר נפשו פעם וקפץ מן הגג לארץ כדי לענות אמן אחר הקדיש. לימים אכן התברר שאותו נער הסתיר עצמו ובאמת היה גדול מאוד בתורה וביראה, וכל זאת ניכר בו רק מתוך שמסר נפשו לעניית אמן. 'ספר הגן ודרך משה' ליום י"א, וראה 'ליקוטים מפרדס' ערך אמן
- אינו ניזוק מכישוף**
 החיד"א (מדבר קדמות' א לג, הובא לעיל פרק ג) הביא כי כל האומר תשעים אמנים ביום, אינו ניזוק מכישוף. ניתן להביא רמז לכך: 'אמן' ראשי תיבות: 'אינו ניזוק מכישוף'.
 'אבות הראש' מערכת כ
- בן העולם הבא**
 'אמן' סופי תיבות 'בן העולם הבא'. רמז לדברי חכמינו זכרונם לברכה (סנהדרין קי ב) שקטן זוכה לעולם הבא משעה שיענה אמן.
 'רמזים וגימטריאות' [ירושלים תרח"צ] עמ' טו
- א' קודמת לב'**
 האות הראשונה במילה 'ברכה' הינה ב' ואילו האות הראשונה של 'אמן' היא א', הקודמת לאות ב'. ללמדך כי עניית האמן חשובה מאמירת הברכה, כפי שאמרו חכמינו זכרונם לברכה (ברכות נג ב) "גדול העונה אמן יותר מן המברך".
 'אור התורה' שיר השירים א ג
- אחרי אמן נמשך הנס**
 בסדר האלף בית, האותיות שאחר 'א.מ.ן', הם 'ב.ג.ס' - ללמדך שאחרי אמן נמשך הנס.
 'נר ישראל' [למגיד מקו'נין] כוונת חנוכה

- עולם מלא אמן בכתיב מלא [אל"ף מ"ם נו"ן] הוא בגימטרייה 297, כגימטרייה של 'עולם' (כשהוא נכתב) מלא' [-עיי"ן וא"ו למ"ד מ"ם], מכאן רמז לדברי חז"ל שהעונה אמן בכל כוחו [היינו במילואו] פותחין לו שערי גן עדן [הנקרא 'עולם מלא'], וכן אמרו (סנהדרין י ב) שהתינוק זוכה לחיי עולם הבא משעה שיוכל לענות אמן.
- 'רגל ישרה' (לרצ"א מדינוב) מערכת א אות צח
- בשעת החופה המילה 'חופה' מרמזת לייחוד הנעלה של השמות הקדושים הוי"ה ואדנות שעולים צ"א כמנין 'אמן': ח' מרמזת לשמונה אותיותיהם של השמות הקדושים, ושאר שלושת האותיות 'ופה' בגימטרייה צ"א, ואמר הרה"ק רבי משה מרוזבדוב שחתן בן תורה צריך להרהר על רמז זה בעת חופתו. קונטרס 'ימי שמחה' ויז'ניץ עמ' מג
- מעניית אמן נגאלים כתב בעל 'עצי המערכה' (מערכה א אות ו) שהגאולה השלמה תבוא בזכות עניית אמן. רמז נאה לזה ניתן למצוא בכך ש'אמן' היא ראשי התיבות 'מעניית אמן נגאלים'.
- מעניית אמן נרווחים עוד כתב ב'עצי המערכה' (שם) שהזהיר לענות אמן אחר כל הברכות ששומע, זוכה להתפרנס ברווח ולא יצטרך לידי מתנת בשר ודם. ויש לרמוז לכך שאמן היא ראשי התיבות 'מעניית אמן נרווחים'.
- מעניית אמן נדחים עוד ידוע מחז"ל (אליהו זוטא כ) שלעתיד לבוא ניצולים הרשעים מן הגיהנום בזכות עניית אמן, ורמז לכך הוא ש'אמן' היא ראשי התיבות 'אמן מצלת נידחים'.
- 'משמחי לב' שם
- 'משמחי לב' שם

נאומי אמונים

אוסף מובחר של דרשות
שנאמרו מפּי גדולי ישראל
במעמדי 'בני אמונים'
שנערכו בין השנים
תש"ע - תשע"ח

במהלך כעשור שנות פעילותו המבורכת של ארגון 'בני אמונים' נערכו כנסים רבים למגוון רב של קהלים וגילאים, החל מילדי ישראל, צעירי הצאן, עבור דרך תלמידי הישיבות ותלמידות הסמינרים, מנהלי תלמודי התורה, רבני הישיבות, מנהלות הסמינרים, ואף ראשי הישיבות הגדולות.

בכנסים מפוארים אלו שנערכו במטרה לחזק את עניית אמן בקרב כלל ישראל ולהביא להתגשמות הכתוב (תהילים עב יט): "וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן", זכינו וכיבדונו בנוכחותם גדולי ישראל זצ"ל ולהבלח"א שליט"א, אלו המלווים את פעילות הארגון מיום היווסדו, אשר אף נשאו דברים חמים בשבחה של מצות עניית אמן אודותיה אמרו חז"ל (דב"ר ז א): "אין גדול לפני ה' יותר מאמן שישראל עונים", בתוספת דברי חיזוק והדרכה לעושים והמעשים למען מצוה רבה זו.

בפרק שלפנינו אספנו כעמיר גורנה, מקבץ מאותם נאומים בלתי נשכחים, נאומים שנחרטו באותיות של זהב על ליבות השומעים והלהיבו לבבות טהורים למען יקרת המצווה כי רבה היא.

תקוותנו כי הצלחנו במלאכתנו מלאכת הקודש, להעתיק עלי גיליון משהו מרושם הקדושה שחוו המשתתפים במהלך אותם רגעים נשגבים, ויהיו הדברים למשמרת נצח לכל דורש ה' ומבקש.

פוסק הדור הגאון הגדול
 רבי שמואל הלוי וואזנר זצ"ל
 בעל 'שבט הלוי'

חובת חינוך ילדי ישראל לעניית אמן

איתא בספר חסידים (רסא) שמצוה שהיא מוזנחת ואין לה עוסקים, וכן מסכת שאין בני אדם רגילים ללמוד בה, הרי היא בבחינת 'מת מצוה', ועל האדם להתחזק ולאחוז במצוה זו ובלימוד זה דווקא.

אף אכן נאמר הכא, מנהג ישראל קדום היה, שהיו אומרים את כל ברכות השחר בציבור, גם את סדר הברכות שלפני ברכת 'הנותן לשכוי בינה' ואילך, והיו כל הקהל מברכים הברכות בצוותא חדא, האחד מברך וחבירו עונה אחריו אמן, ואח"כ היו מתחלפים, זה מברך ומשנהו עונה על ברכתיו. מנהג זה נשתכח בתקופות האחרונות, וידידינו החשוב ר' יעקב דב מרמורשטיין הי"ו, זכה לאחוז בעץ החיים של זיכוי הרבים, בפעולתו לחזק עניית אמן, וברצונו להחיות ולייסד מחדש מנהג קדום זה, בבחינת (שבת קד א): "שכחום וחזרו ויסדום".

בגודל מעלת עניית אמן של תשב"ר אמרו חכמינו בפרק חלק (סנהדרין קי ב): "קטן מאימתי בא לעולם הבא... משעה שיאמר אמן, שנאמר (ישעיה כו ב): 'פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמנים', אל תקרי שומר אמונים, אלא שאומר אמן". וסיבת הדבר מבוארת באמרים ז"ל בהמשך הגמרא שם: "מאי 'אמן', אמר רבי חנינא א-ל מלך נאמן" [ר"ת 'אמן'], ע"כ. היינו שתוכן ומהות עניית אמן, הוא עדות האמונה, להעיד על הבורא שהוא א-ל מלך נאמן, וזו המכוון בפסוק ראשון דקריאת שמע, שהוא עדות האמונה וייחוד ה', והסמיכו לו תיבות אלו: "א-ל מלך נאמן", ולפיכך גדלה מעלתה כל כך לזכות בה לעולם הבא.

ולעומת זה איתא בגמרא (סנהדרין סג ב), שבזמן חורבן הבית, הלך אליהו הנביא בין כל הנפוחי רעב וההרוגים שהיו מושלכים על הארץ, וראה ביניהם תינוק מלא חן שהיה עדיין בחיים, ואמר לו אליהו: אמור עמי פסוק האמונה 'שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד' ותזכה בה לחיים, והתינוק ההוא היה מצאצאי עובדי ע"ז ר"ל, והוציא את הע"ז שהיה עמו, ומיד מת.

לגבי הכוונה שצריך האדם לכוון בעת עניית אמן, כתבו הפוסקים והובא בשו"ע (או"ח קכד ו) דב' כוונות איכא: א. 'אמת היא הברכה שבירך המברך' ב. 'ואני מאמין בזה'. ובברכה שיש בה בקשה, צריך שיכוון בנוסף לכך: 'יה"ר שתתקיים בקשה זו'. ומן הראוי שילמדו כוונות אלו לתינוקות של בית רבן.

ובתיקון גדול זה, לחזק עניית אמן אצל תינוקות של בית רבן, מלבד עצם מעלת עניית אמן, הרי מונח בזה עוד שתי מעלות טובות: א. מחזקים בכך את עמוד התפלה, אשר כידוע דרך הילדים לזלזל בזה מאד. ב. על ידי זה מחזקים את עמוד האמונה, שהיא מהדברים הצריכים חיזוק. ומעתה ברור דתקנה זו זכיה עצומה יש בה, והיא דרגא לקראת משיח צדקינו, לפי שנותנים בזה הזדמנות חדשה של קבלת אלוקות וקבלת האמונה בכלל ישראל, על ידי תינוקות של בית רבן, אשר כידוע כל תקוות האומה הישראלית לקבל פני משיח צדקנו, הוא בזכות הדור העתיד, אלו תינוקות של בית רבן.

ורצוני להזכיר בענין זה של חינוך הדורות, לישנא דקרא בסיום דבריו של משה רעיא מהימנא לבני ישראל, טרם עלותו אל הר נבו לקראת פטירתו, בפרשת האזינו (דברים לב מז): "ויאמר אליהם שימו לבבכם לכל הדברים אשר אנכי מעיד בכם היום 'אשר תצום את בניכם' לשמר לעשות את כל דברי התורה הזאת".

אלו המעלות טובות שיש בתקנה זו, שתיקן ידידינו החשוב ר' יעקב דב, והרי זה זיכוי היחיד וזיכוי הרבים, ואשרי לו שזכה למצוה דרבים זו. ויהי רצון שזכות עניית אמן, וזכות הבל תינוקות של בית רבן שאין בהם חטא, יגן בעד מחדש התקנה ולכל הנאספים, ותהיה ההתחזקות בזה דרגא לטהר את ישראל לקראת משיח צדקנו, ברחמים גדולים אמן.

כנס מנהלי תתי"ם - אלול תש"ע

ראש הישיבה הגאון הגדול
 רבי אהרן יהודה לייב שטיינמן זצ"ל
 בעל 'אילת השחר'

הנהגה טהורה וזכה

חובת המנהלים והמלמדים לשנן באזני התלמידים שעניית אמון היא דבר גדול מאד, וכפי שאמרו בגמרא (שבת ק"ט ב): "אמר ריש לקיש: כל העונה אמון בכל כחו פותחין לו שערי גן עדן, שנאמר (ישעיה כו ב): 'פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים', ודרשו: אל תקרי 'שומר אמונים' אלא 'שואמרים אמון'".

וזאת אשר צריך להדגיש בפני התלמידים: אם הגמרא אומרת לנו שעניית אמון היא דבר כל כך גדול, המביא לחיי העולם הבא, אין לנו מה להוסיף על כך! לבד מזה, יש כאן ענין נפלא ומיוחד:

מעלות רבות עשויות להביא את האדם לידי גאווה. אדם יפה - יפיו גורם לו להתגאות; אדם גיבור - גבורתו מביאה אותו לידי גאווה; הלמדן - עשוי להתגאות בלמדנותו. והנה לפנינו, מעלה גדולה ועצומה - עניית אמון כהלכתה, שהיא כל כך פשוטה וקלה לעשותה עד שכביכול אין מה להתגאות בה!

הרי לפנינו מעלה נוספת בעניית אמון, מצווה כה נשגבה שאדם יכול לקבל על ידה את כל המעלות והברכות - ועם זאת, קיומה אינו כרוך בסרך גאווה, וכאמור, שהרי אין דבר פשוט יותר מלענות אמון כראוי.

נראה אף שזו היא המעלה הגדולה מכולם - לעשות דבר טוב שאין מעורב בו סרך גאווה!

יעזור הקדוש ברוך הוא לכל המתאספים תראו ברכה בעמלכם, ותזכו שכל צאצאיכם ילכו בדרך התורה ובשמירת כל המצוות, ובכללן עניית אמון כהלכתה.

תבורכו כולכם בשנה טובה, כתיבה וחתימה טובה.

כנס מנהלי תתי"ם - אלול תש"ע

המשגיח הגאון הצדיק רבי דב יפה זצ"ל
מנהל רוחני דישיבת "כנסת חזקיהו" - כפר חסידיים

עניית אמן - לחיות עם הבורא

בספר חובות הלבבות (שער הבחינה ה) כתב שהקדוש ברוך הוא ברא את עולמו באופן שהנצרך ביותר הוא גם הכי קל להשגה, וכגון חמצן ומים, שמפאת שהינם יסוד הקיום של האדם, הכי קל למצוא אותם. ובדרך זו למד הסבא מקלם גם לעניינים שברוחניות, דהנה מהו הבסיס החשוב ביותר לחיי הרוחניות שלנו? אמונה! אם כן מוכרח שאמונה היא הדבר שהכי קל להשיגו ולראותו. כי הגם שהבורא נמצא בימינו במצב של הסתר פנים, אבל סידור הבריאה מעיד שיש יוצר ובורא לעולם, וכמאמר הכתוב (ישעיה מ כו): "שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה".

הגה"צ רבי שלמה ברעוודא זצ"ל היה רגיל להסביר את דברי חז"ל (מכות כד א): "בא חבקוק והעמידן על אחת - 'וצדיק באמונתו יחיה'", דהיינו שלא מספיק להאמין, צריך לחיות עם אמונה, שנדע מה הוא מרכז החיים שלנו - לחיות עם הבורא עולם!

ובאמת שמצינו שרבינו יונה בשערי תשובה (ג כז) למד מהפסוק (דברים ו יב): "השמר לך פן תשכח את ה' אלוקיך", שכתוב כאן אזהרה ולאן שלא נשכח בכל מעשינו את השם יתברך. והיינו שהאמונה מחייבת אותנו להתנהג על פיה, וכמש"כ שם: "וחייב האדם להשתדל לקנות לנפשו תמיד ההנהגות המחויבות מן הזכירה, כמו היראה והצניעות וקישוט המחשבות וטכסיס המדות, כי זרע הקודש ישיגו כל הנהגה נאוה המעטירה בעליה מזכירת ה' יתברך".

וזו היא הכוונה במטבע הברכות: "ברוך אתה ה'" שנתקנו בלשון לשון נוכח - 'אתה', כי הלא אנו רואים את הבורא לפנינו על ידי כל סידור מעשיו המוכיחים על עושיהם.

עוד מצינו בחז"ל (סנהדרין קי ב) כמה דעות מהו הזמן שקטן זוכה לחיי העולם הבא, אחת הדעות היא: "תנא משום רבי מאיר: משעה שיאמר אמן". ומקשה

שם הגמרא: "מאי אמן? אמר רבי חנינא: 'א-ל מלך נאמן'", והיינו שראשי התיבות של אמן הוא: "א-ל מלך אמן".

אני רגיל להביא את דעת הגר"ח מוואלז'ין (מובא בסידור שיח יצחק) שפירש שעניית אמן כוונתה 'הלואי'. אמנם במהרש"א (ח"א שם) כתב דברים נשגבים בביאור הדברים האמורים, דמילת אמן משמעותה קיום הדבר ואמיתתו, וכמו שאיתא בנזיר (סו ב): "גדול העונה יותר מן המברך". ומשום כך הקטן זוכה שיפתחו לו שערי גן עדן, כי באומרו זו המילה המורה על אמיתות הבורא, זכה מיד בעולמו.

ולפי זה ביאר שם את כוונת הגמרא, דשאלת הגמרא היתה היאך מונח במילה "אמן" קיום ואימות מציאות הבורא בעולם הזה ובעולם הבא? ותירצה הגמרא דאמן הוא ראשי תיבות "א-ל" - בעולם הזה, "מלך" לדון ולשפוט כל באי עולם בעולם הבא, "נאמן" לשלם שכר ועונש לכל איש כדרכיו.

הנה לנו הזדמנות המצויה לפנינו בכל עת ובכל שעה, בכל עניית אמן, לזכור את הקדוש ברוך הוא, ולחיות עם תפקידנו בעולם - לחיות עם הבורא עולם.

ומה מתאימים לענייננו דבריו של רבי יהודה הלוי בפיוטו:

"אלוקי אנה אמצאך - הנך נסתר ונעלם, ואיה לא אמצאך - כבודך מלא עולם".

מאמר שנשלח לוועידת נציגי עולם הישיבות - אב תשע"ה

הגאון רבי שמואל יעקב בורנשטיין זצ"ל
ראש ישיבת 'קרית מלך'

אמן - אמונה - תורה

אפתח ואביא כמה מדבריהם הנשגבים של רבותינו, מהם למדנו על הקשר המיוחד שבין מצות עניית אמן לחיי העולם הבא: ראשית בדברי הגמרא בסנהדרין (קי ב): "אתמר, קטן מאימתי בא לעולם הבא? תנא משום רבי מאיר: משעה שיאמר אמן, שנאמר פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אִמְנִים, אל תקרי שמר אִמְנִים, אלא שאומר אמן".

וכן פסק הרמ"א (או"ח קכד ז): "וילמד בניו הקטנים שיענו אמן כי מיד שהתינוק עונה אמן יש לו חלק לעולם הבא".

ובמאמר המוסגר, ראיתי בזה רמז בשם הרה"ק רבי יעקב אבוחצירא זצ"ל על לשון המשנה (סנהדרין צ א): "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, שנאמר: ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ נצר מטעי מעשי ידי להתפאר" - 'ארץ נצר מטעי' ר"ת 'אמן', ללמדנו כי בזכות 'אמן' זוכים לחיי העולם הבא.

על דרך זו אמרו גם במסכת שבת (ק"ט ב): "אמר ריש לקיש, כל העונה אמן בכל כוחו [ופירש"י: בכל כוונתו] פותחין לו שערי גן עדן שנאמר פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אִמְנִים, אל תקרי שומר אמונים אלא שעונים אמן. מאי אמן, א-ל מלך נאמן".

•••

כדי לבאר זאת נקדים ונאמר כי עניית אמן היא ביטוי מופלא של אמונה, כמו שכתבו קדמונים, וכפי שכתב בספר הקדוש מגלה עמוקות (פרשת ואתחנן): "עניית אמן היא עיקר האמונה שנאמר 'שומר אִמְנִים' ודרשינן 'אִמְנִים' כי עיקר האמונה תלויה בעניית אמן".

וכבר קדם לזה רבנו בחיי (שמות יד א) שכתב: "ומפני שהאמונה היא יסוד כל התורה כולה תיקנו לנו חז"ל בתפילה ובברכות לענות אמן, שהוא נגזר מלשון

אמונה ומלשון הודאה", ובהמשך דבריו הגדיר רבנו בחיי שעניית אמון היא קיום הברכה, וכפי שב'קיום השטר' העד החותם הוא העיקר והוא קיום העדות כיון שהעדות נגמרת על ידו, כך העונה אמון, ולפיכך אמרו ש'גדול העונה אמון יותר מהמברך'.

לאור זאת נוכל להבין מפני מה אמרו חז"ל שהעונה אמון זוכה לגן עדן וכפי שנבאר בס"ד:

דרך קניין העולם הבא הוא על ידי האמונה, כפי המוכח לגרעונותא מדברי המשנה בפרק 'חלק' (סנהדרין ז א) שמנתה בראש אלו שאיבדו את חלקם בעולם הבא את אותם הכופרים באמונה רח"ל, ואם בעוברי רצונו כך - בעושי רצונו על אחת כמה וכמה.

טעם הדבר הוא, שכיון שהאמונה היא שורש החיים הנצחיים, כפי שאמרו (מכות כד א): "בא חבקוק והעמידן על אחת - וצדיק באמונתו יחיה", ופירש הרד"ק (חבקוק ב ד): "הצדיק לא יצטרך להשגב במבצר, כי אם באמונתו יחיה".

אמונה היא שורש החיים וזו היא הנטיעה שעליה נאמר: "וחיי עולם נטע בתוכנו" - אנו נוטעים את אילן האמונה כאן, ואת הפירות אנו אוכלים בעולם הבא.

את אילן חיי-העולם-הבא אנו משקים בעולם הזה על ידי הגשמים שמשמעותם אמונה, כפי שהביאו התוספות (שבת לא א וראה במהרש"א שם) בשם הירושלמי: "אמונת' זה סדר זרעים - שמאמין בחי עולמים וזרע", וכפי שמשמע מכך שעד שלא בא אדם הראשון והכיר בטובתו של הקדוש ברוך הוא, לא ירדו גשמים בעולם (חולין ס ב).

העולם הבא הוא "ארץ נצר מטעי", שם אנו נהנים מפירות נטיעות האמונה שנטענו בעולם הזה, וממילא ככל שנתחזק יותר כאן בזה העולם בעניית אמון שהיא יסוד ועיקר האמונה, כך יפתחו בפנינו שערים לחיי העולם הבא.

כיון שעניית אמון היא המפתח לזכות בחיי העולם הבא, לפיכך מובן מפני מה הקטן זוכה לחיי העולם הבא על ידי עניית אמון, ומובן אף מדוע לכל אדם פותחים שערי גן עדן בזכות עניית אמון.

•••

ביתר עומק נאמר: כבר נתבאר שהמפסיד העיקרי לחיי העולם הבא הוא חסרון האמונה, ולכך מצינו שקבע הרמב"ם את י"ג עיקרי האמונה בהקדמתו

לפרק 'כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא', משום שכל הצמיחה הנצחית של האדם לעולם הבא נובעת מכח האמונה.

בכל פעם שאנו עונים 'אמן' הננו עושים מעשה אמונה מחודש, לכך כינו חז"ל את המקפיד על כך: "שומר אמונים" כי במעשהו הוא שומר ומחזק את האמונה בלב, ועל ידי כך זוכה לחיים נצחיים ככתוב: "פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים".

בכך נוכל להבין את סיום דברי חז"ל: "מאי אמן? א-ל מלך נאמן!"; כי כאשר נתבונן נראה שבשלוש תיבות אלו - 'א-ל מלך נאמן' - נכללים כל י"ג עיקרי האמונה:

'א-ל' היא מידת הבריאה ["חסד א-ל כל היום" - "עולם חסד יבנה"] הכוללת את חמשת העיקרים הראשונים: שהבורא יתברך הוא מנהיג לכל הברואים, והוא יחיד ואין יחידות כמוהו, ואינו גוף, והוא ראשון והוא אחרון, ולו לבדו ראוי להתפלל.

'מלך' זו הנהגתו של הקדוש ברוך הוא בהשגחה, הכוללת את נבואת משה, אמיתיות ונצחיות התורה, וידיעת המעשים והמחשבות.

'נאמן' הוא עניין השכר והעונש: הקדוש ברוך הוא נאמן לשלם שכר, וכן להיפך, והוא נאמן לקיים הבטחתו בביאת המשיח ובתחיית המתים.

זו משמעות 'אמן' - 'א-ל מלך נאמן'!

בואו ונחזיק טובה למפעל הקדוש הזה שנועד כדי לחזק לעורר ולהשפיע שיברך כל אחד ברכות השחר באופן שישמע חברו ויענה אמן, ובכך נמצאת הברכה מקוימת - שהרי ברכה בלי אמן היא כשטר בלא קיום, והאמונה מתחזקת - שכן 'א-ל מלך נאמן' מקיף את כל עיקרי האמונה.

ובפרט גדולה מעלתה של מצוה זו, שהמתחזק בה זוכה להתחזק בתורה, כי האמונה היא יסוד כל התורה כולה כפי שמפרש המהרש"א (מכות שם) בלשון הגמרא: "בא חבקוק והעמידן על אחת - וצדיק באמונתו יחיה": הקדוש ברוך הוא נתן את כל התורה כולה בשתי הדיברות שיצאו מפי הגבורה - 'אנכי ו'לא יהיה לך' שהן ה'עשה' וה'לא תעשה' של אמונה. כלל ישראל שמעו מפי הגבורה רק 'אנכי ו'לא יהיה לך', אך למעשה כל התורה כולה ניתנה על בסיס זה, וכמאמר דוד המלך ע"ה בתהלים (קיט פו): "כל מצותך אמונה".

נמצא שלכל התורה כולה אפשר לזכות על ידי עניית אמן בכוונה, ודווקא בכוונה האמתית הכוללת את כל הכוונות שנכללות ב'אמן' שהן שורש ויסוד כל התורה כולה.

כמה הכרת הטוב חייבים אנו לארגון הנפלא 'בני אמונים' שזיכנו לך, ובמיוחד לנגיד הנכבד רבי יעקב דב מרמורשטיין שנושא בכל העול ומתוך כך גדולה זכותו עד מאוד.

יעזור הקדוש ברוך הוא שבזכות עניית אמן נזכה בעזרתו יתברך לחזק את כל י"ג עיקרי האמונה, וע"י כך יקיים בנו ה' את האמור בשני העיקרים האחרונים, ונזכה לביאת המשיח ולתחיית המתים במהרה ברחמים מרובים אכ"ר.

ועידת נציגי עולם הישיבות - אב תשע"ה

ראש הישיבה
הגאון רבי גרשון אידלשטיין שליט"א
ראש ישיבת פוניבז'

עניית אמן - חיזוק האמונה

עניית אמן ידועה כדבר גדול מאוד, בגמרא (שבת קיט ב) הובא הסוד הטמון במהותה שהיא עדות כי ה' הוא 'א-ל מלך נאמן', ואם עונים אותה בכוונה, אין לשער את גודל הזכות!

בוודאי שכל מי שזוכה לענות אמן בכוונה, על ידי שמקשיב היטב לברכות, ולקדישים בהם צריך לשמוע כל מילה, לכוון את הלב להבין את הנאמר, ולענות אמן בכוונה, וכבר ידוע שבעניין הכוונה נאמרו הרבה פירושים.

ידוע ומפורסם הוא מאמרם של גדולי המוסר שכדאי לאדם לבוא לעולם הזה ולחיות בו שבעים שנה, ולו בשביל לזכות בעניית אמן אחת. ועוד אמרו גדולי עולם, שאם אדם היה יודע את המעלה של עניית אמן, אין לשער את גודל השמחה שהיה שמח בזה, ובאמת עלינו להתבונן מה היא המעלה הגדולה כל כך בעניית אמן.

הנה מצינו בדברי חז"ל (מנחות מג ב) שדרשו את הפסוק (דברים י יב): "ועתה ישראל מה ה' אלוקיך שואל מעמך כי אם ליראה" – "אל תיקרי 'מה' אלא 'מאה'", ומכאן למדו שחייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום.

מכך שלמדה הגמרא ענין זה מהפסוק: "כי אם ליראה", נראה שהבינו כי ישנה שייכות בין אמירת מאה ברכות ליראת שמים, וצריך ביאור מהו הקשר ביניהם?

הגה"צ רבי חיים פרידלנדר זצ"ל בספרו 'שפתי חיים' ביאר, כי על ידי שהאדם מברך 'ברוך אתה ה' ומתבונן בפירוש המילים שמוציא מפיו, הרי הוא מזכיר לעצמו שהקדוש ברוך הוא הינו האדון, והאדם הוא כעבד שחייב למלא רצון האדון הקדוש ברוך הוא, וכאשר חוזר האדם ומשנן לעצמו ענין זה מאה פעמים ביום, הרי זה מביא לחיזוק האמונה וליראת שמים.

וכבר ידוע כי מרן הגרי"ז זצ"ל היה מקפיד לברך מאה ברכות בכל יום, ובשבת שיש בתפילה פחות ברכות מכל השבוע, היה עושה לעצמו חשבון להשלים מאה ברכות בברכות הנהנין על אכילת פירות. מעשה היה בשבת אחת, שביקש שיכינו לו פירות, ולאחר תפילת מנחה אמר שכבר אינו זקוק לזה, וביאר, שכיון שעלה לתורה במנחה כבר השלים בזה את שתי הברכות שהיו חסרות לו למניין מאה ברכות, ולכן אינו צריך את הפירות. וכנראה שלגביו מטרת אכילת הפרי הייתה בשביל לזכות בברכה, ולא להיפך – הברכה בשביל הפרי, וכאמור משום שראה את העניין האמיתי העומד מאחורי הברכות, לחזק את האמונה בליבנו.

אותה המעלה קיימת גם בעניית אמן: כיון שמהותה של כל 'אמן' היא תפילה ובקשה שיתקיימו דברי המברך, ואפילו כאשר אדם מברך את חברו וחברו עונה אמן על ברכתו, כיון שכוונתו היא להאמין שכך יהיה מן השמים, הרי זהו חיזוק האמונה, ועל ידי זה מקבלים עוד דרגות באמונה.

מטעם זה הביא ב'כתר ראש' (אות כה) בשם הגר"ח מוולוז'ין: "ועל אמן בלא כוונה אמר שלא מצא שום זכות", והיינו, כי עניית אמן צריכה להיות מתוך כוונה והרגשת הלב, לשים לב לברכה שעונים עליה אמן. וכגון בברכת בורא פרי העץ, הכוונה בזה להודות להקדוש ברוך הוא שברא פרי העץ. וכלולים בזה שני ענייני הודאה, האחד מלשון מודה על האמת, שאנחנו מודים ומכירים שהקדוש ברוך הוא ברא את פרי העץ, והשני מלשון אמירת תודה, שאנו אומרים תודה להקדוש ברוך הוא ומכירים טובה על שברא ונתן לנו את פרי העץ, וצריכים לכוון את כל זה גם בעניית אמן.

הרי למדנו כי כל עניית אמן מוסיפה יותר חיזוק באמונה, וכבר כתב הרמב"ם בפירוש המשניות לאבות על מה שאמרו שם (ג טו): "הכל לפי רוב המעשה", וביאר בזה הרמב"ם כי עדיף לתת אלף פעמים מטבע אחד לצדקה, מאשר לתת בפעם אחת נתינה גדולה של אלף מטבעות, שכן כל נתינה מחזקת בלב האדם יותר את טבע אהבת החסד. וכך גם בעניית אמן ומאה ברכות ביום, לפי רוב הפעמים שאדם נזכר באמונה, על ידי זה האמונה מתחזקת בליבו יותר.

זכות גדולה היא לכל העונים אמן ובפרט לכל המסייעים ומחזקים אחרים בעניית אמן, בזכות זה יזכו להצלחה גדולה ולברכה, ויתברכו בכתיבה וחתימה טובה.

ועידות נציגי עולם הישיבות אב תשע"ד - תשע"ו

הגאון רבי שמעון בעדני שליט"א
ראש מוסדות 'תורה וחיים'

התיקון הנעשה בעולמות העליונים על ידי עניית אמן

בפתח דברי אבקש להביא בקצרה את דברי הרמח"ל בספרו 'דרך ה' (מאמר א פרק ג), המסביר את מהות הנשמה שבקרבנו:

אנו אומרים בכל בוקר: 'אלוקי נשמה שנתת בי טהורה'. יש לנו נשמה טהורה, ומהו תפקידה?

הפסוק אומר (דברים יד א): "בנים אתם לה' אלוקיכם", אנחנו בנים של ה', ואין זו מליצה, אלא זוהי המציאות. שכן כפי שאדם הוא בן להוריו, כך נשמתנו היא חלק אלוק ממעל, והיא כבת לקודשא בריך הוא ושכינתיה, כי נשמתנו חצובה ממקום גבוה מאוד.

והנה, הרמח"ל בספרו 'דרך ה' מגדיר את תפקיד הנשמה, שהוא: לעשות טוב בעולם. בכל מעשה גשמי יכול האדם לתקן בעולמות העליונים, על ידי הנשמה המקשרת את המעשה הטוב שעושה הגוף, ומעלה אותו למעלה, לבחינת 'אבא ואמא', ובכך היא עושה תיקונים.

מאידיך ח"ו יכולים להיות גם קלקולים... על כן הנהיג האר"י הקדוש לומר לפני כל מצוה 'לשם יחוד', ולכוין בו בדחילו ורחימו לתקן מצוה זו בשורשה העליון. כלומר, איננו מכוונים רק לנחת רוח להקב"ה 'שאמר ונעשה רצונו', אלא על חובתנו 'לתקן מצוה זו בשורשה העליון'.

והביאור בזה הוא, כי בעולמות העליונים יש שורשים לכל דבר הקיים בעולם הזה, והם המקור שממנו מגיע השפע לאותו הדבר. אלא שבעולם השורשים יש שורש טוב ויש שורש רע, אם האדם מתקן את השורש ע"י שמשותף את הנשמה במעשיו, אזי יורד שפע מהשורש הטוב, ואם חלילה הוא מקלקל יורד שפע רע ח"ו.

זהו ביאור מה שאנו אומרים בתפילה: "תנו עוז לאלוקים", כביכול אנו נותנים כוח בעולמות העליונים לתקן את השורשים ולעשות טוב בעולם.

לכן עלינו לדעת ולהעריך עובדה זו כפי הראוי לה; עלינו להפנים כי יש בקרבנו נשמה קדושה שבזכותה יש לנו קשר ישיר עם העולם העליון. כל הנהגות העולם תלויות בידיעה זו, אם נעשה טוב יתוקנו העולמות ונרוויח שפע ואם לאו, ח"ו אנו עלולים לקלקל.

ביתר פירוט מגדיר זאת ה'דרך ה'" כדלהלן:

ישנן שתי 'זרימות' בין העולם העליון לעולם התחתון, האחת מזרימה שפע מלמעלה למעלה על ידי השורשים, והשנייה נותנת כוח מלמטה למעלה, והא בהא תליא – ככל שהתחתונים מוסיפים כוח בעולמות העליונים, כך יש לעליונים כוח להשפיע עליהם טובה וברכה.

כל מעשה שאדם עושה משפיע תולדות, לטוב ולרע, וזו עבודת האדם: אם ידאג לתקן מעשיו יזכה לשכר טוב, ואם חלילה יתרשל, אזי ימנעו ממנו השפע והטובה.

וזהו הדבר שיש לשנן ולזכור: אין מעשה ללא תוצאה! לכל מעשה שהאדם עושה ישנה תוצאה ישירה - לטובה או לרעה - בעולמות העליונים והתחתונים. איננו מבינים בעומקם של דברים, איננו מבינים על מה פועל כל מעשה אך בפועל אנו רואים את התוצאות, ומי שזוכה יותר, גם מבין על מה השפיעו מעשיו.

אם נבקש דוגמא לדבר נתבונן בקרבנות התמידים המוקרבים בכל בוקר ומתקנים את קלקולי היום והלילה. לצערנו הרב אין לנו כיום בית מקדש וחסרים לנו התיקונים הללו, אך מכל מקום אף בעניין זה, אין לנו השגה על מהות התיקון שעושים על ידי שחיטת והקרבת הקרבנות, אבל עלינו להאמין בדברי חז"ל שלכל מעשה יש תוצאה.

•••

כל זאת הקדמתי כדי להסביר את המושג של אמן. כשאדם מברך הוא מבין מה הוא עושה, הוא מברך, מודה ומשבח. אך לגבי עניית אמן איננו מבינים: מה מועיל האדם בכך שהוא מסכים לדברי המברך?

התירוץ הוא פשוט על פי מה שפתחנו: איננו יודעים עד כמה פועל כל מעשה

שלנו למעלה, חז"ל גילו לנו שאמן פועלת גדולות ונצורות בעולמות העליונים, ועלינו להאמין בכך.

אמנם חכמי הסוד הסבירו לנו שיש בגימטרייה של תיבת אמן צירוף של שמות הוי"ה ואדנות, זה בודאי לא קרה במקרה, שה'אמן' הכוללת בתוכה את שם ה' יתברך ככתיבתו וכקריאתו... אלא תיקנו זאת כך כיון שהשלמת שמות אלו נותנת כוח לקיום הברכה.

לכן דקדקו חז"ל כל כך והפליגו בזהירות הנדרשת בעניית אמן, אנו איננו מבינים מה כבר עשינו... אך האמת היא שכיון שהננו בעלי נשמה שהיא חלק אלוק ממעל, לפיכך הפעולות שלנו פועלות ומשפיעות בעולמות העליונים, לטוב, וחלילה למוטב, ולכן עלינו להיזהר בזה כל כך.

אמן היא 'בסך הכל' 'אמנה', אבל יש בה כוח עצום לתקן בעולמות העליונים, אם מתנהגים בה כИАות - אין ערוך לגדלות השכר - "פותחין לו שערי גן עדן", ואף השומר 'אמנים' נקרא 'צדיק' כי הוא בונה ומתקן עולמות ומוריד שפע טוב לעולם.

ומאידך אם מתרשלים בה נענשים באופן החמור ביותר, כי ביטלנו את התיקון שהיה ראוי להיעשות. ובפרט שבניגוד לכוונה הנדרשת בכל התפילה שהיא דבר קשה מאוד, בכוונת ה'אמן' לא קשה כל כך להיזהר, ומאידך השכר הוא עצום. לפיכך בודאי כדאי לכל אחד ואחד להיזהר בזה.

יעזרנו ה' שנזכה כולנו עם כל עמך בית ישראל לכל הברכות, שיפתחו בפנינו שערי גן עדן ונהיה מן הזוכים לחיי העולם הבא.

ועידת נציגי עולם הישיבות - אב תשע"ו

הגאון רבי אליהו שמואל שמרלר שליט"א
ראש ישיבות 'צאנז' בארץ הקודש

עבודת הקודש בברכות השחר

רבות הרחיבו חז"ל בשבח ובמעלת עניית אמן. דוגמא לכך מצוינו בסנהדרין (קי ב): איתמר, קטן מאימתי בא לעולם הבא? וכמה שיטות נאמרו בזה, כאשר שיטת רבי מאיר היא - משעה שיאמר אמן, וסמך לכך הביא מלשון הכתוב (ישעיה כו ב): "פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים" אל תקרי שומר אמונים אלא שאומר אמן.

עוד אמרו שם: מאי אמן? א"ר חנינא א-ל מלך נאמן, וביאר רש"י שם, שכשעונים על כל ברכה וברכה אמן, יש במשמעות הדבר קבלת מלכות שמים.

נמצאנו למדים מגמרא זו על כוחה הגדול של עניית אמן, שבגינה זוכה האדם לחיי העולם הבא, ובכוחה להשריש יראת שמים בלב האדם, וכפי שהאריכו בזה רבות בספרים הקדושים.

מעלה מיוחדת יש בעניית אמן אחר ברכות השחר, ואף אני מעודי מקפיד על כך, ומשתדל גם לזכות את האחרים. את יתדותי תמכתי על דברי קדשו של מו"ר הגה"ק בעל 'שפע חיים' מצאנז זי"ע, אשר היה רגיל לספר מזקיניו הקדוש בעל דברי חיים זי"ע אשר חק קבוע היה לו, דבר יום ביומו, שהיה מקפיד לשמוע ברכות השחר, פעמים אף מב' אנשים. וכשבניו היו בקטנותם היה מקשיב לברכותיהם.

ואף מו"ר זי"ע היה מזהיר תדיר על כך, והיה אומר בדרשותיו (עי' חורש"י חוקת-בלק תשל"ט) שראוי לכל ירא שמים להשתדל לשמוע מעוד כמה אנשים ברכות השחר כדי לענות אחריהם ב"ה וב"ש ואמן.

גם ידועה העובדה ממרן ה'דברי חיים' זי"ע, שכאשר ראה פעם אחד מברך ברכות השחר לעצמו בלחש מבלי שיענו אמן אחריו, פנה ואמר לו: הנה בתחילת פרשת ראה נאמר (דברים יא כז): "את הברכה אשר תשמעו אל מצוות ה'

אלוקיכם", ויש ללמוד מכאן ש"את הברכה" יש לברך באופן של "אשר תשמעו" - שישמעו הסובבים ויענו אמן, ואין לזלזל בדבר, לפי שהוא נמנה בכלל "מצוות ה' אלוקיכם" ... ('עטרת חיים עמ' קג).

ומאוד לא ייפלא שכדברים האלו ממש מובא גם ב'דברי יחזקאל' לבנו הרה"ק משינאווא זי"ע (עמ' שיט) שאף הוא היה מקפיד לשמוע בכל יום ברכות השחר מכמה אנשים כדי לענות אמן אחריהם.

כללו של דבר, תקצר היריעה מהכיל את כל אשר נכתב ודובר מפיהם ומפי כתבם של חז"ל ורבוה"ק אודות עניית אמן, אך מפליאה במיוחד התבטאותו של אחד מגדולי המוסר שאמר: "כדאי היה לרבון העולמים לברוא את כל העולם בשביל ב"ה וב"ש של יהודי אחד, ואלף ב"ה וב"ש אינם מגיעים לכוחה של אמן אחת..."

עבודה רבה ויגיעה עצומה היה משקיע כ"ק מו"ר הגה"ק ה'שפע חיים' זי"ע בעניית אמן, וכמו כן עינינו הרואות כיצד ממשיך הדבר אצל בנו כ"ק אד"ש. מנהג היה לו למרן זי"ע שמדי שבת בשבתו, בשולחנו הטהור בסעודה שלישית היה מחלק פירות לילדים, אף לקטנים ביותר, והיו מברכים לפניו "בורא פרי העץ" והוא היה עונה אחריהם אמן בכוונה, והיה הדבר אצלו כעבודת קודש מיוחדת במינה.

הבן יקיר לי, הגאון רבי חיים שליט"א כותב בספרו מזכרונו ('דרכי הלכה' ברכה"נ סי' כה), כיצד בשבת אחת, אחר שמרן זי"ע היה בחולשה גדולה ומלופף בייסורים, ואף שלא חילק שיריים באותה שבת אף לקרובים המסובים בשולחנו, על חלוקת הפירות כמנהגו לצעירי הצאן לא ויתר, ואף באותה שבת, משך שעה ארוכה היה שומע ברכותיהם ועונה אחריהם אמן!

מחמת תשות כוחי קיצרתי במקום שיש להאריך הרבה, ולחכימא די במילין זעירין אלו ותן לחכם ויחכם עוד.

תחזקנה ידיהם של כל העוסקים במלאכת הקודש להרבות פעלים לזה, להחדיר ולהשריש ענין גדול זה בקרב זקנים עם נערים, אשר ישמעו את הדברים וילמדו וידעו עד היכן דברים מגיעים, אין ספק כי יש בכוח ענין זה לקרב את הגאולה השלימה, במהרה בימינו אמן.

מאמר שנשלח לוועידת נציגי עולם הישיבות - אב תשע"ד

הגאון רבי ברוך דב פוברסקי שליט"א
ראש ישיבת פוניבז'

שכרם הגדול של מזכי הרבים

אמן היא מצוה לא פשוטה, היא מילה מיוחדת במינה שכוללת בתוכה סגולות רבות, ומבואר בפוסקים שבזכותה ניצולים מהרבה דברים. מתאספים כאן קרוב לאלף בני ישיבות שמכוחם נאמרים בכל יום רבבות אמנים, ובודאי יש לקנאות אפוא בזכותם הגדולה של המתעסקים בכך, הן אין זה דבר של מה בכך לזכות בכל יום רבבות רבבות בישראל שיענו אמן!

הקדוש ברוך הוא אומר (ישעיה מג ז): "כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו"; לשם מה בראתי את העולם? 'לכבודי בראתיו'!

והנה, בודאי אין לומר חלילה וחס שהקדוש ברוך הוא זקוק לכבוד... וכיוצא בזה לפני אמירת הלל אנו מברכים: "אשר קדשנו במצוותיו וציונו לקרוא את ההלל", וכי הוא צריך שנהללו? הלוא דומה הדבר לחתן המבקש מחבירו שישבחנו בשמחת כלולותיו, ובפתח דבריו מצהיר החבר כי החתן ביקשו לברכו...

בודאי הקדוש ברוך הוא אינו גוף ולא ישיגוהו משיגי הגוף, ומשום כך נקודת בקשת הכבוד אינה קיימת אצלו כלל. אלא פירוש הכתוב 'לכבודי בראתיו' היינו שרצונו וחפצו לזכות את כלל ישראל לכבדו ולהללו, ועל כן הוא מבקש מהם להכיר בכבודו. ועל כך הוא ציוונו לברך את הברכות, כי הברכות אינן בגדר 'חובה', אלא הן זכות והזדמנות עבור כל אחד ואחד בעולם להכיר בכבודו של הקדוש ברוך הוא. שהרי זו תכלית כל האדם, לשם כך הוא נברא ולשם כך הוא חי - כדי לשבח ולכבד את בוראו.

בפרשתנו קראנו שכל הנאותינו בעולם הזה הן כתוצאה מברכותיו של בלעם הרשע, והנה, הלוא בעומק רצונו הוא רצה לקללנו, אלא שכשהצטווה לברך את עם ישראל הוא היה בבחינת 'רשע ערום', ועל כן הוא התחכם לברכם שיהיה להם 'עולם הזה', ו'עולם הזה' הוא חורבן!

לעומת זאת כשאליעזר נתן לרבקה שני צמידים הוא הסביר שהם כנגד שני לוחות הברית (ב"ר טו ו). כי אליעזר ידע את האמת: אין 'עולם הזה', וכל השפע והברכות שזכינו בהם נועדו כדי לזכותנו בעולם הבא!

אליעזר מסביר ללבן ובתואל כי אברהם אבינו אמנם הינו עשיר גדול, אך העשירות שלו אינה מתורגמת לכסף, אלא לדברים רוחניים, רבקה נכנסת אפוא לבית שאין בו דבר אחר מלבד הקדוש ברוך הוא.

זו תכלית כל האדם, וזהו ההסבר אף לסגולתה הגדולה של עניית אמן: כשאנו אומרים אמן אנו מכריזים שאין בעולם דבר מלבד הקדוש ברוך הוא, אין עוד מלבדו! והרי זו תכלית בריאת כל האדם.

כשיצחק מברך את יעקב הוא מברכו (בראשית כז כח): "ויתן לך האלקים", ודרשו חז"ל (ב"ר טו ג): "יתן ויחזור ויתן", ורמז יש בכך כי לפני שנהנים מהעולם צריך להכיר מי הנותן – 'האלקים', ובכך זוכים מיד לכל הברכות. ועל כך אמר יצחק לפני הברכות (שם כז): "ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה'", אם יעקב מכיר מיהו הנותן, אזי מגיע לו: 'ויתן'.

כשאדם מכיר על ידי עניית אמן מיהו המזכהו בברכה, ממילא מגיעות אליו כל הברכות.

אשריכם שזכיתם להרבות הכרה זו בעולם, יהי רצון שתזכו להתברך - לא רק בברכות גשמיות, שהרי אין הם מטרתנו בעולם, אלא בפרט ובעיקר בברכות רוחניות, שתהיה לכם האפשרות ללמוד תורה מתוך נחת, בריאות והרחבת הדעת. ומתוך כך נזכה כולנו לביאת גואל צדק במהרה בימינו אמן.

וכ'תוספת ברכה' לעומדים מאחורי המפעל הגדול הזה, אסיים במה שמצינו עוד על אברהם אבינו שהקדוש ברוך הוא אמר לו (שם טו א): "אל תירא אברם, שכרך הרבה מאוד", ופירש רש"י (שם) שאברהם ירא פן ינכו לו מזכויותיו, אך הקדוש ברוך הוא הרגיעו: "שכרך הרבה מאוד", ופירשו גדולי המוסר בזה, כי כפי הנהוג בבתי מלון מיוחדים שהאורחים משלמים סכום גבוה מאוד על כוס מים... אך לעומת זאת המלצרים שותים ככל אוות נפשם מבלי לשלם משום שהם זכאים לכך כ'משרתים', כך אמר הקדוש ברוך הוא לאברהם אבינו: "שכרך הרבה מאוד" – אתה בבחינת 'משרתי' בזה העולם, וממילא ראוי אתה לכל הברכות.

וכך הדברים אמורים בכל מזכי הרבים; הרי הם כ'מלצרים' המשרתים את

באי העולם, וממילא יכולים ליהנות מכל הברכות שבעולם מבלי שיגרע מחלקם לעולם הבא.

אף אני קורא על הבחורים היקרים המתאספים כאן, מזכי הרבים ובראשם רבי יעקב דב שיחי, אתם ה'מלצרים' המזכים את הרבים בכל כך הרבה 'אמנים', וממילא מובטחים אתם שהקדוש ברוך הוא יברך אתכם בכל הברכות מבלי שיגרע מחלקכם לעולם הבא. אמן.

ועידת נציגי עולם הישיבות - אב תשע"ו

הגאון רבי ברוך מרדכי אזרחי שליט"א
ראש ישיבת 'עטרת ישראל'

'אמן' - חלק ה'תפילה' שבברכה

כאשר אנו עוסקים כאן כולנו בעניין של אמן, יש לדעת כי אנו עוסקים כאן בכל העניין של תפילה בכללותו, ושומה עלינו אפוא להבין מהו העניין של תפילה?

חז"ל אומרים (יבמות סד א) כי מפני מה היו אבותינו ואימותינו עקרים? מפני שהקדוש ברוך הוא מתאוה לתפילתן של צדיקים.

"מתאוה לתפילתן של צדיקים!" - הביטוי כשלעצמו מעורר פחד, ואין כאן המקום להבינו. אך אולי ניתן לכל הפחות קצת לחדור לעומק ולנסות להבין את עצם דברי חז"ל: האם משום שהקדוש ברוך הוא מתאוה לתפילתם נתן הוא להם את הסבל הנורא - שיהיו עקרים... הכל כדי להוציא מהם תפילה?!

יש לומר, כי כשמוציאים מהם לבסוף את אותה תפילה רצויה, אזי מתברר למפרע כי כל הסבל היה כדאי! כל הסבל היה כדאי כדי למלאות את רצון ה', 'הקדוש ברוך הוא מתאוה לתפילתן של צדיקים', הוא ממתין ומצפה לתפילתם - האם נוכל להבין את גודל הזכות?!

ובאמת זו היא עיקר משמעותה של כל תפילה ותפילה - לעמוד לפני ה', להללו ולשבחו!

ואכן ראוי לנו להבין את משמעות המושג 'עומדים לפני ה', אשר לדעת כמה פוסקים, ובפרט הגר"ח זצ"ל ההכרה בכך היא דבר המעכב במצוות התפילה?

פירוש הדבר הוא: כשאדם נמצא במצב של תפילה, הקדוש ברוך הוא כביכול ממציא עצמו אליו באופן כזה שהוא יהיה נחשב באמת כ'עומד לפני ה'.

האם הרהרנו פעם איזו זכייה יש לנו - להיות 'עומד לפני ה'! הלוא כמה

צריכים אנו להיות מאושרים בהזדמנות שניתנה לנו, להיות 'עומד לפני ה', שזהו דבר נפלא ונשגב במאוד מאוד.

הנה, ישנה הלכה ידועה של 'שומע כעונה', כלומר: האחד יכול להוציא את חברו על ידי שמיעת הברכה כאילו הוא בעצמו אומרה.

מבלי להיכנס לגדרן של דברים, נביא כי הר"ן בסוף מסכת ראש השנה מביא בשם הירושלמי (ברכות ג ג) שבתפילה אין 'שומע כעונה'. מדוע? משום שעל ידי שמיעה אפשר להיות כ'עונה', אבל בכדי להיות בגדר של 'מתפלל' אין די בכך, שכן בגדר 'מתפלל' נהיה האדם רק על ידי שנפשו נכנעת לפני ה', יראה מפניו ומכבדת את פניו.

התפילה אינה סתם פעולה של 'אמירה' בעלמא, ואפילו לא כאמירת ברכה, שהיא בפני עצמה דבר עצום מאוד. 'תפילה' היא הרבה יותר מכך! אפשר אולי להשתמש להבנת העניין בפסוק: "כל עצמותי תאמרנה" – כל מהות האדם צריכה להיות בגדר 'מתפלל', ולכך לא מספיקה 'שמיעה'.

המילה 'מתפלל' מרכזת בתוכה את כל ה'דעת' שהקדוש ברוך הוא נתן לנו, להעריך ולהבין קצת את נסתרות דרכי ה'כל יכול'.

כשאדם עומד להתפלל ולבקש, מקופל בכך כל האמונה, הבטחון, ההכרה ב'כל יכול' והידיעה כי 'אין עוד מלבדו', שאלו מושגים עמוקים עד אין חקר.

•••

והנה, אף בתוך חלקי התפילה שיש בהם מושג של 'שומע כעונה', שונה הדבר כלפי ה'אמן' הנאמרת אחריהם; האמן היא חלק מהמצב והצורה של תפילת הציבור, וכפי שכתבו הפוסקים שכשעומדים עשרה ואחד מהם הוא שליח ציבור וכולם עונים אמן, הרי זו תפילה בציבור.

במילה הזו שהתגלתה לנו על ידי חז"ל יש הרבה עומק. משמעותה אינה מסתכמת רק בכך שהעונה אמן אחר השבועה הינו 'כמוציא שבועה מפיו'. אלא היא מבטאת את כל תוכן דברי המברך; המילה הקטנה הזו מקפלת בתוכה, גם את האמונה - שייאמנו הדברים, וגם את הכיסופין והביטחון שהבקשה תקוים, שהבורא עולם שומע וימלא את משאלותיי.

עד כדי כך היא נחשבת כחלק מהברכה, עד שעל ידה ניתן להשלים מאה ברכות, לדעת הרבה פוסקים.

וכל זה צריך לחזק אותנו, המאמינים בתורה ויראת שמים, ולעוררנו להתחזק בתפילה ובאמן.

...

שמעתי ממחולל המפעל הנפלא הזה, שהיסוד שעליו הושתת המפעל הוא ברכות השחר שהאחד מברך והשני עונה אמן על ברכותיו, ונראה שאפשר להבין מה טמון בדבר הנפלא הזה:

העניין של ברכה הוא יסוד גדול בעבודתנו; אנו אומרים: 'ברכו את ה' המבורך', וכשאנו אומרים זאת יש לנו לדעת ולהבין שהקדוש ברוך הוא, הכל יכול, שאין לנו השגה בו ולא ישיגוהו כל משיגי הגוף, הוא מבורך מצד עצמו ולא על ידינו, אולם אף על פי כן הוא רוצה שאתה – המברך – תברך אותו.

רק מלהבין את הדבר הזה היה צריך לצאת בריקוד של שמחה: לזכות לברך את ה'... כמה נפלא! איזו זכייה! לעמוד ולומר לפני הבורא עולם: "ברכו את ה' המבורך!"

ואם זהו היסוד שעליו מושתת הארגון הנפלא הזה – 'בני אמונים', הרי שאין לשער את גודל זכותם של העומדים על גביו.

יברך הקדוש ברוך הוא את ר' יעקב דב והמסייעים בידו, ואתכם הנציגים הנפלאים, יהי רצון שתעלו מעלה מעלה בתורה ובתפילה.

ויה"ר שיעלה וישגא המפעל הנפלא הזה, ויצליח במאוד מאוד ונזכה שיתעלה שם שמים על ידינו, ונזכה כולנו לביאת משיח צדקנו ולבניין בית המקדש במהרה בימינו אמן.

ועידת נציגי עולם הישיבות - אב תשע"ו

הגאון רבי משה הלל הירש שליט"א
ראש ישיבת 'סלבודקא'

סודה של ה'אמן'

כולם כבר יודעים ומכירים במעלה העצומה של עניית אמן, חז"ל מפליגים בזה מאוד מאוד, עד שאמרו: "גדול העונה אמן יותר מהמברך", ויש להבין במה היא גדולה מהברכה, ומהו סוד גדלותה העצמית.

כדי להבין זאת נקדים ונאמר כי ישנן כמה הלכות באמן שכל אחד צריך לדעת: בעניין כוונת האמן, לפי ההלכה צריך לכוין לדברי החזן, ולמשל, כשהחזן אומר: "ברוך אתה ה' מגן אברהם", צריך לכוון: 'אמן שיהיה מבורך שם ה' שהוא מגן אברהם'. זהו בברכות השבח, וכשמגיעים לברכות הבקשה, כגון 'אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה, חננו מאיתך דעה בינה והשכל בא"י חונן הדעת', אזי צריך לכוון: 'אמת שהוא חונן דעה, ויהי רצון שיחונן לנו גם כן דעה' וכל על כל ברכה וברכה מברכות הבקשה, מכוונים לאמת את דברי המברך ולבקש שאף אנו נזכה לכך (משנ"ב קכד ו).

כאשר אדם עונה אמן אחרי ברכת חבירו הוא מצהיר שגם הוא מצטרף לברכותיו, הרי זה כאילו שני אנשים עשו את אותה הברכה ביחד.

האחדות של שני אנשים בברכה אחת הנעשית על ידי עניית אמן, זהו דבר שאין בנמצא דוגמתו, לכן יש את כל הכוח המופלא הזה באמן יותר מאשר בברכה, כי ברכה היא דבר חשוב מאוד, אך כאן זהו אחדות של שניים על אותה הברכה, זהו אמן.

בנוסף, בעניית אמן אנו מכריזים שאנו מאמינים שהכל מהקדוש ברוך הוא, וזהו גם העניין של תפילה, שכתוב בקדמונים שכל עניין עבודת התפילה הוא, שאנחנו אומרים ומבינים שאין לנו שום דבר שאנו יכולים לעשות בעצמנו, אלא הננו כולנו תלויים בך. אנחנו כלום. זה העבודה, שאנחנו אומרים להקב"ה אנחנו כלום והכל תלוי בך.

ובעת שעונים אמן על התפילה הרי שניהם ביחד מאמנים את הקדוש ברוך הוא ואומרים שהקדוש ברוך הוא – הוא הכל.

זוהי הגדלות של אמן, וב"ה שיש ל'אמן' הזו ארגון כל כך נפלא שמחזק אותו, זה בודאי מביא כבוד לקדוש ברוך הוא ומקרב את הגאולה.

...

במדרש (שמו"ר ג א) הובא על משה רבנו ע"ה: "בשכר ויסתר משה פניו – 'ודבר ה' אל משה פנים אל פנים' (שמות לג יא)... אמר לו הקדוש ברוך הוא: אני באתי להראות לך פנים וחלקת לי כבוד והסתרת פניך - חייך שאתה עתיד לעשות אצלי בהר מ' יום ומ' לילה, לא לאכול ולא לשתות, ואתה עתיד ליהנות מזיו השכינה".

היינו, כיצד זכה משה לקבל את התורה באופן כה מופלא של "ודבר ה' אל משה פנים אל פנים" ולהיות בהר במחיצת השכינה ארבעים יום וארבעים לילה? על ידי שכיבד את הקדוש ברוך הוא באופן מיוחד.

למדנו מדברי חז"ל שככל שיתאמץ האדם לכבד את הקדוש ברוך הוא, כן יסייע הדבר בידו לקבל את התורה וליהנות מזיו השכינה.

אם חפצים אנו לכבד את הקדוש ברוך הוא, ביכולתנו לעשות זאת בכך שנקפיד לומר את הברכות בכוונה - דבר המהווה עדות ברורה שהכל תלוי בו יתברך, ובכך שנקפיד לענות אמן אחר כל ברכה בהתלהבות כזו, שנראה ממנה שאנו מבינים ומכירים שהכל מהקדוש ברוך הוא.

אם נקפיד על כך, כמה יתרבה כבוד שמים על ידינו, שהרי כל אמן יש בה כבוד שמים ועדות שהקדוש ברוך הוא הוא מלך נאמן, ונמצא שבכל אמן יש כח שיכול לסייע לנו לקבל את התורה ולזכותנו ליהנות מזיו השכינה.

מלבד זאת, בהנהגה זו מתקיים ביתר שאת העניין הגדול של "תנו עוז לאלוקים", וכפי שהביא רבנו חיים מוואלוז'ין מדברי הזוהר הקדוש, שבאמירת הברכות אנו מוסיפים כח בפמליא של מעלה, בבחינת "עוזו בשחקים", וזוהי גם עומק משמעותה של עניית אמן.

ברוך ה' שישנם בדורנו אנשים שזכו להבין את עומק מעלתה של עניית אמן ואף עוזרים בכל מאודם להפיץ את גודל עניינה בעולם, דבר זה בודאי גורם שתתרבה השראת השכינה בעולם ויתווסף עוד כח בפמליא של מעלה, וזכות זו בודאי תקרב את הגאולה השלימה במהרה בימינו אמן.

ועידת נציגי עולם הישיבות - אב תשע"ה

הגאון רבי חיים מאיר הלוי וואזנר שליט"א
גאב"ד זכרון מאיר

יסוד בניין חינוך בני דורנו

ברשות הרבנים הגאונים, ראשי הישיבות, וברשות העסקנים החשובים העושים והמעשים לד' ולתורתו.

אמרו חז"ל (תיקו"ז מ א): "העונה אמן בכל כוחו קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה". הקדוש ברוך הוא מבטיח לנו שבזכות עניית אמן יתבטלו הגזירות. אנו קטנים מכדי להבין את עומק הענין, אך גדולי התנאים והאמוראים שאמרו זאת בודאי ירדו לעומק הדברים, ואחריהם אין להרהר חלילה. עניית אמן היא סגולה גדולה לכפר עוון ולביטול הגזירות.

המציאות מוכחת שדורנו נתרשל עד מאד בענין נשגב זה. אם בני הנוער בדורנו אינם קשורים מספיק לקבלת עול מלכות שמים, עלינו לתבוע את עצמנו על כך. כאשר בין האב לבנו יש חיבה יתירה, ורואה הבן את אביו מתחזק בכל כוחו בעניית אמן, בודאי גם הוא יחבב ויקר את הענין. החיזוק בעניית אמן מצידנו הוא יסוד בנין החינוך של בני דורנו, ובזכות זאת אנו זוכים לקבל עול מלכות שמים ולבטל הגזירות.

הנה הרב ר' יעקב דב מרמורשטיין פועל בכל מאודו לחזק ענין זה, ובאמת אין זה חיזוק בעניין של מה בכך, אלא זהו יסוד שעליו מושתת חינוך דורנו. ההתחזקות בעניית אמן מורידה השפעות גדולות ועצומות על הכלל כולו, לכן על כל אב מוטל לחנך בניו, ועל כל רב מוטל לחזק תלמידיו בכך, ובעניין נוסף: שכשאנו יושבים בבית הכנסת ובבית המדרש עלינו להכיר בכך שאנו נמצאים בהיכל המלך ממש ולשבת בפחד ובאימה.

לתפילה יש כח עצום ביותר ובכוחה לעקור כל גזירות שבעולם, לכן תמיד עלינו להתחזק בה בכל כוחנו, וכל שכן בדור זה, כאשר לצדנו עומדים בני הנוער אשר מצבם הרוחני כהיום ירוד מאד, וחיזוק ענין התפילה חסר עד מאד לישועת ישראל ולביטול הגזירות.

אנו נמצאים היום בדור שפעמי משיח קרובים בו יותר מאי פעם. חושבני שמימות עולם לא היה מלחמה כה קשה נגד כל דבר שבקדושה ובפרט מצד אחינו בני ישראל. יעזור ד' שאם נזכה להתגבר ולהיות יראי ד', להתחזק ולחזק את ילדינו לשמור על כל חושינו כראוי בקדושה, בזכות זאת נושע מכל הגזירות הקשות שהסט"א מביא עלינו, ונזכה להתגלות כבוד שמים, וכולנו נזכה לקבל מהרה פני משיח צדקנו כאיש אחד במהרה.

ועידת נציגי עולם הישיבות - אב תשע"ד

הגאון רבי שמחה הכהן קוק שליט"א
אב"ד רחובות

עניית אמן מקרבת את הגאולה

ברשות כל הרבנים הגאונים שליט"א שבאו במיוחד לערב כזה, לקדש שם שמים ברבים, איני זוכר שראיתי פעם כינוס כה נפלא, כינוס שכל כולו מושתת על אותם בחורים יקרים המדריכים, מעוררים ודוחפים את הציבור לענות עוד ועוד אמן - 'א-ל מלך נאמן'.

בזהר הקדוש (עקב רעא א) נאמר, כי כל אדם שמברך ברכה ועונים אחריו אמן, מיד יורד המלאך הממונה על הברכות בשמים, לוקח את אותה 'אמן' ומעלה אותה לעילא ולעילא למעלה עד כסא הכבוד, ובזמן שהוא מעלה את הברכה למעלה הוא מכריז: פלוני שלח דורון למלך! למדנו מדברי הזהר שלענות אמן - 'א-ל מלך נאמן' זהו מתנה למלך. עד כדי כך גדול וחשוב העניין!

צריך לזכור את הדבר הזה ולקיימו.

גם כעת שברכנו כאן כמה וכמה ברכות - ברגעים אלו ממש - מכריזים בשמים שהיהודי הנפלא הזה שבא מארצות הברית ומעורר את כל העולם שיענו אמן שלח מתנה למלך, ואחריו כל באי הכנס הגדול שבבני ברק מעלים עכשיו דורון למלך.

ברצוני להקריא לכם מתוך דברי הגמרא בתחילת מסכת ברכות (ג א) שם מובא המעשה שסיפר רבי יוסי [שהיה מהתנאים שנשארו בירושלים בזמן שאחר החורבן וקיימו את התורה לדורות]: "פעם אחת הייתי מהלך בדרך, ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל. בא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח [=והמתין לי] עד שסיימתי תפילתי. לאחר שסיימתי תפילתי... אמר לי: בני, מה קול שמעת בחורבה זו? אמרתי לו: שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת: אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין האומות. אמר לי: חייך וחיי ראשך, לא שעה זו בלבד אומרת כך, אלא בכל

יום ויום שלש פעמים אומרת כך; ולא זו בלבד, אלא בשעה שישראל נכנסים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין יהא שמייה הגדול מבורך הקדוש ברוך הוא מנענע ראשו ואומר: אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך, מה לו לאב שהגלה את בניו, ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם".

אנו נמצאים עדיין בחודש מנחם אב, זהו החודש שבו הקדוש ברוך הוא בוכה אתנו יחד, משתוקק שילדיו יחזרו לירושלים עיה"ק, שהוא יחזור לבית שלו - אם נזהר יותר באמן - ב'א-ל מלך נאמן' בודאי נקרב את הגאולה!

אמן הוא ראשי התיבות 'אל מלך נאמן', כשיהודי אומר ברכה וחברו עונה אחריו אמן, הרי הוא מעיד על הקדוש ברוך הוא שהוא 'א-ל מלך נאמן', ואם שניים עונים, יש בכך עניין הרבה יותר גדול, שהרי 'על פי שנים עדים יקום דבר', לכן האר"י ז"ל רצה שתמיד יהיו שנים שיענו אחריו.

ועצם עניית 'אמן' היא דבר חשוב עד מאוד, כפי שנוכל ללמוד מן המעשה שהיה לפני כמה עשרות שנים, במשלחת שבאה לאחד מגדולי ישראל כדי לבקש ברכה על עניין מסוים, היו שם שמונה אנשים והוא בירך את כולם. לאחר שנה ניגשו לרב ושאלו: שמונה אנשים היו אצל הרב, כולם נענו חוץ משניים, מפני מה הם לא נענו? אמר להם הרב: מפני שאנשים אלו לא ענו אמן אחרי הברכה שלי, אם לא ענו אמן הברכה לא חלה עליהם.

ואם כך הם פני הדברים בנוגע לברכה סתמית, על אחת כמה וכמה בברכות הנהנין ובברכות השחר החשובות, שכדי לקיימן כראוי צריך לאומרן בפני מישוהו שיענה אמן.

לכן ודאי ראוי לכל אחד ואחד להתחזק ולחזק אחרים במצווה חשובה זו, שהרי מי מאתנו אינו רוצה לתת מתנה להקדוש ברוך הוא, בפרט בדורנו שאנו זקוקים לכל כך הרבה ישועות מול הקמים עלינו, בוודאי שאין מתנה גדולה לפני ה' יותר מהבל פיהם הקדוש של תינוקות של בית רבן, אשר חוץ ממה שמתחזקים בתורה, מוסיפים ומקדשים את פיהם בעניית אמן.

לסיום אגלה לכם סוד: גם כיום שבעווננו בית המקדש חרב, כל התפילות מכל פינה בעולם עולות להקדוש ברוך הוא דרך מקום המקדש, ודעו לכם כי ככל שהתפילות יוצאות יותר בקדושה ובטהרה, בוודאי משפיעות הם על המקום שדרכו הן עוברות ומסייעות לבניין בית המקדש.

רבותי! הגאולה כבר עומדת בפתח, הזמן ממש קרוב, כולנו נתחזק יחד

לפרסם את המעלות ואת ההלכות של עניית אמן, ואם נעשה כך בודאי נקרב עוד יותר את הגאולה.

אם כל אחד מהיושבים כאן יתחזק בכך ויחזק גם את בני משפחתו עמו, יראו אחרים וילמדו מהם ולאט לאט תתרבה ההשפעה למשפחות נוספות, ואין כל ספק שהדבר יקרב מאד את הגאולה השלימה.

וכמה ראוי לנו לתת תודה להרב יעקב דב מרמורשטיין שדואג לחזק כל הזמן את העניין, וזכה לסייעתא דשמיא שהשפעת המפעל הגדול שהקים הולכת ומתרחבת כל הזמן לעוד ועוד יהודים המתחזקים במצווה כבירה זו, ובוודאי שחוף ממה שעושה בכך נחת רוח גדולה לאביו ז"ל שעל שמו הקים את המפעל, יש למעשיו השפעה עצומה לקירוב הגאולה.

אברך את כולם בברכת כהנים באהבה: יעזור ה' שבזכות התחזקותכם בתפילה, בעניית אמן ובשמירת הלשון, תזכו לעלות מעלה מעלה בתורה ובקדושה, וירונו נחת מכם ומכל יוצאי חלציכם, ונזכה בקרוב לגאולה השלימה.

ועידת נציגי עולם הישיבות - אב תשע"ה

הגאון רבי משה צדקה שליט"א
ראש ישיבת 'פורת יוסף'

עניית אמן - יותר ממאה ברכות

בתקופה קשה זו אנו זקוקים מאוד לברכות ולשמירה, והנה, אם נתור לנו אחר עצה לשמירה מה לנו עצה טובה יותר מזו שאמר דוד המלך ע"ה שעל ידי מאה ברכות ישראל ניצולים מן המיתה.

כמה טוב, אם כן, שזכיתם להתחזק בעניין גדול זה של עניית אמן. שהרי חז"ל אמרו (ברכות נג ב) כי "גדול העונה אמן יותר מהמברך", ואם דוד המלך אמר דבריו על ברכות, כל שכן הדברים אמורים על העונה אמן, שכיון שהוא גדול מן המברך, אף שכרו כפול וכוחה של ההצלה שבאה מחמתו גם הוא כפול.

בזוהר הקדוש (תרומה קסו א) מובא מעשה באחד מן האמוראים שלקח חתן לבתו, וככל שעבר הזמן מנישואיהם הוא התברר כעם הארץ גמור. שאלוהו החכמים, אם כך למה לקחת אותו?

אמר להם אותו אמורא: ראיתי שהוא קפץ מן הקומה השנייה רק כדי לענות אמן ויהא שמייה רבא. אמרתי לעצמי, כזו יראת שמים ראוי שתהא בביתי, ולקחתיו לחתן. למעשה התברר לבסוף עד כמה הוא צדק כשלקחו לחתן, שכן לאחר שנים התגלה שחתן זה הינו בעצם צדיק נסתר שעמל ויגע בתורה כל ימיו.

ידוע גם הסיפור על אותו צדיק שהקפיד שלא לברך ברכה בלי שמישהו יענה אמן אחריה, וכשפעם נזקק לשתות שלחו לו מלאך מן השמים שיענה אמן אחר ברכותיו.

הדברים ברורים אפוא, אין צורך להכביר במילים על גודל כוחה ומעלתה של עניית אמן.

אולם בכל אופן, דווקא במעמד זה בו התאספנו להתחזק בעניית אמן

שמעלתה גדולה עד אין חקר, ראוי שנזכיר גם את ההלכות הקשורות לעניייתה כראוי.

ובכאן ראיתי הזדמנות להעיר על דבר חשוב מאוד:

חז"ל אמרו שלעונה אמן ישנה אחריות גדולה, ועל כן אם הוא חלילה עונה אמן יתומה או חטופה, לא רק שאיבד את השכר, אלא גם עבירה בידו.

בנוסף, ישנה הלכה שהפוסקים מדברים עליה רבות, אולם מחוסר ידיעה או מחוסר שימת לב העולם רגיל לזלזל בה, והיא - שכשהשליח ציבור מסיים ברכה, עליו להפסיק לרגע ולתת לציבור מרווח זמן שיספיקו לענות אמן לפני שיפתח בברכה הבאה. פעמים רבות החזן אינו מפסיק די הצורך, ועל אותה אמן שנענית בינתיים כתבו גדולי הפוסקים שהיא נחשבת 'אמן יתומה' שמוטב היה אילו לא הייתה נענית.

אם כן, כל מי שמבין את גודל ערכה של עניית אמן, כדאי גם שיעבור על ההלכות הנוגעות לענייתה, ובכך יזכה במצוה מושלמת ובברכה מושלמת.

יהי רצון שזכות אמירת הברכות ועניית אמן אחריהן יגנו על כל הקהל הקדוש הזה ועל כלל ישראל כולו. ובפרט שלוחה הברכה לנדיב הדגול העוסק בעניין נשגב זה, יזכהו ה' בבריות גופא ונהורא מעליא.

ולוואי שנזכה שהקדוש ברוך הוא יבטל מעלינו כל גזירות קשות ורעות, ויגזור עלינו אך גזירות טובות, ברכות והצלחות. אמן ואמן.

ועידת נציגי עולם הישיבות - אב תשע"ד

הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א
 רב ואב"ד רמת אלחנן בני ברק

עוצמת מתנתו של מלך

בפתח דברינו מבקשים אנו להציע בפני הנאספים כאן שאלה הלכתית שנשאלנו לאחרונה:

באחד מבתי הכנסת בתל אביב החליט הגבאי לברך את ברכות השחר בקול, הוא נעמד לצד הבימה והחל לברך, מטרתו הייתה לזכות את הציבור שיענו אחריו אמון, כפי שהנהיג מכובדינו הדגול רבי יעקב דב מרמורשטיין שיחי". אלא שתוך כדי ברכתו התברר לו שרק שנים מתוך עשרים המתפללים בבית הכנסת עונים אמון, ואילו רוב המתפללים שכפי הנראה היו בדרגה רוחנית חלושה ולא החשיבו את העניין – נמעו מלענות.

בא אלי הגבאי ושאלתו בפיו: האם עלי להמשיך במנהג נפלא זה, או שמא עלי לחדול, שהרי בזה"ק (וילך רפה א) נאמרו עונשים קשים ומרים למי ששומע ברכה ואינו עונה אמון, וכעת נמצא שאמנם שנים מהמתפללים זוכים בזכותי בזכויות עצומות, אך יתר המתפללים - במקום לזכותם נמצאתי מחייבם ומכשילם?

זו אינה שאלה פשוטה כלל, היא נוגעת לכמה פרטים בהלכות ברכות, אך למעשה הוריתי לו להמשיך ולברך. כמה וכמה ראיות יש לכך, כאשר אחת מהן היא מאברהם אבינו ע"ה, שהתייעץ עם ממרא האם לעשות הברית בפרסום בשביל המעטים שיתחזקו מכך, או שכיון שרבים מהם ילעגו עלי אעשה זאת בצנעה? וממרא הורה לו לעשות בפרסום ולא לחשוש מפני המלעיגים.

אף אני השבתי לאיש: אם יהיו מעטים שיראו בכך דבר גדול ויתחזקו, עליך להמשיך.

...

מעשה נפלא סיפר הפוסק הנודע הגאון ה'אור זרוע' בספרו (ח"ב הל' שבת סי'

מב):

פעם בא אליו הקברן ר' בונים וסיפר לו: שלשום קברתי אדם, והיום בבוקר כשהשכמתי לבוא לבית הכנסת ראיתיו כשהוא יושב לפניי בבית הכנסת וכתר פרחים נפלא מונח על ראשו. שאלתי: "מה אתה עושה כאן? האם לא טוב לך למעלה?" ענה לי: "בודאי טוב לי!".

"ומדוע באת לכאן?" – שאל הקברן, והאיש סיפר: "אספר לך מדוע באתי לכאן: כשהגעתי למעלה קיבלו המלאכים את פניו והכריזו: 'כיון שאדם זה היה מקדש את ה' בכך שהיה מברך את ברכתיו כראוי, מילה במילה, באופן שאחרים היו עונים אחריו אמון, יש לפסוק לו מיד גן עדן'".

"ומהו הכתר שלראשך?" – נשאל הנפטר, והשיב: "כיון שבעולם הזה ישנו ריח רע, שמו עלי כתר מפרחים מדיפי ריח נעים כדי שלא אסבול מריחו הרע של העולם".

את דבריו המפעימים מסיים האור זרוע בהסבר: מדוע כתבתי זאת? כדי ללמד לדורות הבאים עד כמה גדול שכרו של המברך בקול, לאט ובכוונה כראוי, הוא זוכה לשכר שאין כל ברייה יכולה לשערו.

וכבר דרשו דורשי רשומות: 'בראשי"ת' ר"ת 'בכל יום אברך שם יי תמיד' כדי שיענו אמון, ובודאי לא לחינם בחרו לרמוז במילה הראשונה של התורה דווקא על עניין זה, כי זה הוא ראשית ויסוד הכול, לומר ברכות מילה במילה באופן שיענו אחרים אמון.

אשריו של ר' יעקב דב שמחזק עניין נשגב זה.

•••

ומעשה נוסף שיש בו כדי להמחיש את מעלת העניין:

באחד הכפרים במרוקו התגורר יהודי תם וירא שמים אשר ביום מן הימים גונבה השמועה לאוזנו כי חותנו של מלך מרוקו דר בשכנותו. אותו יהודי שהיה מיודד עם שכן זה, עלה אל ביתו לבקרו וביקש ממנו, יודע אני שהמלך בא אליך מפעם לפעם בהיחבא; אנא ממך, בבקשה, בביקור הבא תקרא לי, ומדוע? משום שאני מבקש לזכות ולו פעם אחת לברך עם ילדיי את הברכה הנדירה שמברכים על ראיית פני המלך: 'שחלק מכבודו לבשר ודם'.

הגיע היום המיוחל, באישון לילה הגיע המלך לבקר את חותנו, והלה מיהר להודיע זאת לשכן היהודי. האיש קם מיד והעיר אף את בנו, הם מיהרו ללבוש

בגדי שבת ולצאת לביתו של השכן, שם הביטו במלך ואחר ברכו בכוונה, בדחילו וברחימו: "ברוך... שחלק מכבודו לבשר ודם".

המלך ששם לב להתרחשות ביקש להבין וקרא לאב, האב הסביר למלך את משמעות הברכה, ואז שאל המלך: 'ומדוע הבאת גם את בנך?', בתשובה הסביר האב כי כיון שבנו עומד להיות בקרוב 'בר מצוה', מבקש הוא לחנכו במצוות, ועל כן הבאתיו, שיתחנך בברכות.

המלך התרגש עד מאד מכך, ונתן לילד מתנת בר מצוה בסך חמישים אלף דולר. השתומם היהודי: "סכום כה גדול, וכי לא די היה במתנה קטנה מכך?" ומלך מרוקו הסביר: כשמלך נותן מתנה הוא לא נותן משהו קטן, הוא נותן זאת בעוצמה של מלך, חמישים אלף דולר! זוהי מתנה של מלך.

בעוד מספר ימים נמליך את ה' בראש השנה. כשאנו באים להמליך את הקדוש ברוך הוא נדע שכמלך העולם הוא יכול לתת מתנות נפלאות, לא לחינם הקפידו גדולי ישראל כל כך לומר לפני ה' ברכות מושלמות, וכפי שמסופר על רבנו חיים מוולוז'ין שלא היה אומר ברכה מבלי שהיו אומרים אחריו אמן.

כי מי שמבין מהו 'מלך', יודע גם לכבדו כראוי, והקדוש ברוך הוא משלם בכפל כפליים.

נברך את ר' יעקב דב שליט"א ואת כל המשתתפים: "יוסף ה' עליכם ככם אלף פעמים", תראו שכר בעמלכם ותתברכו בכתיבה וחתימה טובה. אמן.

כנס לילדי התתי"ם - אלול תשע"ג

הגאון רבי יצחק אזרחי שליט"א
מראשי ישיבת 'מיר'

אמן מגינה מכל רע

אפתח במעשה שהיה, מעשה שהובא בהקדמת ספר 'לב אליהו':

הגאון הצדיק רבי אליהו לופיאן זצ"ל המשגיח דכפר חסידים, נסע פעם ברכבת מירושלים לחיפה. מספר דקות לאחר שהרכבת החלה לנסוע הוא הוצרך לברך ברכת אשר יצר. אי לכך הוא נכנס לאחד הקרונות שהיה מאוכלס בשוטרים, יחד עם תלמידו הקרוב, נעמד במרכז הקרון וביקש מכל השוטרים שיתאספו סביבו. הם הביטו בו בפליאה ולא הבינו מה הוא רוצה מהם, אך הוא הסביר להם שהוא רוצה לברך ברכת 'אשר יצר' ומבקש שהם יענו אמן אחריו. דרך אגב, אחד מאותם שוטרים, שחזר בתשובה לאחר מכן, סיפר לימים שמהברכה עצמה, שנאמרה באופן ש'כל עצמותי תאמרנה', ניתן היה לשאוב חיזוק עצום ואף לשוב בתשובה שלימה.

מכל מקום השוטרים הסכימו והתאספו סביבו, שמעו את הברכה וענו אמן בקול רם.

הרכבת המשיכה בנסיעתה, אולם כעבור כמה דקות נשמעה לפתע חריקה והיא נעצרה. הנוסעים לא הבינו מה אירע, וכך המתינו כמחצית השעה בלי להבין מה קורה סביבם. כעבור כמחצית השעה נכנס אל הקרון קצין הביטחון ואמר לנוסעים: דעו לכם שנס גדול קרה כאן. פצצה גדולה ומסוכנת הונחה בידי מחבלים על פסי הרכבת, לו הייתה מתפוצצת, לא היה ח"ו נותר שריד ופליט מנוסעי הקרון.

מתברר שבקשתו של ר' אליהו מהשוטרים שנסעו עמו לשמוע את הברכה ולענות אחריה אמן בכל הכוח – זה מה שהציל את כל נוסעי הרכבת! זוהי רק המחשה אחת לכוחה הגדול של עניית אמן לשמירה מכל פגע ורע!

•••

ידוע כי אמן היא המשלימה את הברכה (ראה שו"ע ונו"כ או"ח קסז ב), ונמצא אם כן שאמן היא חלק ממצות מאה ברכות, שהרי היא משלימתן.

והנה, בנוגע לתקנת מאה ברכות אמרו חז"ל (מנחות מג ב): חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שנאמר (דברים י יב): "מה ה' אלוקיך שואל מעמך כי אם ליראה" - אל תקרי 'מה' אלא 'מאה'. ויש להבין, מדוע נאמרה הלכה זו דוקא בסמיכות לכי אם ליראה, ומהי השייכות בין מאה ברכות לאמונה?

יש לומר שחז"ל באו להדגיש לנו כאן, שיראת שמים יכולה לשרות עלינו רק על ידי שנודה להקדוש ברוך הוא מאה פעמים ביום! כלומר, רק על ידי שנחזור בכל יום ויום על הברכות, ובכך נכיר ונפנים ש'פוקח עוורים' הוא רבונו של עולם, 'מלביש ערומים' - ריבונו של עולם, 'המכין מצעדי גבר' וכו', אזי יכולה לשרות עלינו יראת שמים, רק אחרי שנזעק ונצהיר: רבונו של עולם, אנו מודים לך על כל פרט ופרט בחיינו, נוכל לחזק את האמונה בליבנו!

גם מלשון התפילה ניתן להוכיח כן: אנו אומרים קודם 'להודות לך' ואחר כך 'ולייחדך באהבה', מדוע לא להיפך: 'לייחדך באהבה ולהודות לך'?

אלא מסדרי התפילה באו ללמדנו בכך, שכדי לזכות ל: 'ולייחדך באהבה' - לאמונה חושית, חייבים תחילה לעבור דרך 'להודות לך'.

רק ההודאה להקדוש ברוך הוא יכולה להביאנו לידי יראת שמים ואמונה!

בכדי לזכות בכך איננו חייבים להודות על דברים גדולים במיוחד, אדרבה, מי שמכיר טובה רק על דברים גדולים במיוחד, אינו מראה בכך שהוא באמת מאמין בהקדוש ברוך הוא, כי ממעשיו נראה שעם הדברים הקטנים הוא מסתדר לכד...

לפיכך לימדונו חז"ל שעל כל פרט ופרט, אפילו הקטן ביותר, חובה עלינו להודות, ורק כך, על ידי שנבין שאין דבר שבא עלינו מאליו, אלא הכול מיד ה', נזכה ליראת שמים.

נמצאנו למדים כי הדרך להיות יראי שמים היא רק על ידי אמירת מאה ברכות. ויתר על כן - אדם שמזלזל בברכות - עלול מהר מאוד להפוך לאפיקורוס גמור, רח"ל!

אין זו המצאה. אלו דברים המפורשים בדברי הקדוש ברוך הוא למשה (דברים לא טז): "הנך שוכב עם אבותיך, וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ ועזבני

והפר את בריתי". על כך אומר בעל הטורים: "וקם" - תגין על הקו"ף, לומר שימאסו בק' ברכות".

והדברים נוראים; הכיצד יתכן שכלל ישראל לרום מעלתם ירדו עד כדי כך לדרגה של "זונה אחרי אלהי נכר הארץ"? התשובה היא: 'לומר שימאסו במאה ברכות!'

כאן כתוב מפורש שהזלזול במאה ברכות יכול בקלות להידרדר לאפיקורסות גמורה רח"ל. עד כדי כך, שאפילו דור שזכה לראות את הקדוש ברוך הוא בחוש אינו חסין בפני הכפירה, עד שיקפיד על מאה ברכות ביום.

זהו היסוד המומחש לנו בפסוק זה. כיצד יכול להיות שבני אדם ירדו מדרגה כה גבוהה של ראיית אלוקים פנים אל פנים, לכפירה מוחלטת? רק על ידי שימאסו במאה ברכות! ובעניית אמן.

רבנו בחיי (שמות יד לא) כותב שהאמן היא יסוד קיום הברכה. דהיינו, שכמו החתימה שמקיימת את השטר, ובלעדיה לשטר אין כל תוקף, כך גם האמן מקיימת את הברכה. וזו כוונת רבנו בחיי: העונה אמן הופך להיות חלק בלתי נפרד מהברכה, שכן היא חותם הדבר.

לכן עלינו להיזהר להקפיד על מאה ברכות ותשעים אמינים, ולא להפסיד חלילה אפילו ברכה או אמן אחת. שמעתי פעם מעד ראייה ששהה לצד הרב מבריסק זצ"ל בזמן שהיה בשוייץ, שהרב מבריסק היה מונה כל ברכה בפיו בכל יום ובפרט בשבת: חמישים ואחת, חמישים ושתיים... שישים ושלוש, שישים וארבע... כשהוא הגיע למסקנה שחסרות לו ברכות הוא היה מבקש שיביאו לו תפוח ובננה, וכשאלו הובאו לו הוא אמר בהקלה: אה, ברוך ה', יש לי עכשיו כבר מאה ברכות...

הבריסקער רב ידע שאם אין לנו מאה ברכות, אזי רח"ל אנו בסכנה! לכן הוא כל כך הקפיד על כך.

•••

והנה, כבר אמרו חכמים כי הכל תלוי במזל אפילו ספר תורה שבהיכל, עניית אמן נזנחה בשנים האחרונות, אולם עתה, כאשר הנני רואה את ההצלחה הגדולה של 'בני אמונים', אני חושב לעצמי שכנראה ששורש נשמתו של הרב מרמורשטיין ממקום גבוה חוצבה. וכפי ששמעתי יש עמו צוות שלם של ת"ח ואנשי מעשה העוסקים בדבר הנפלא הזה.

דעו לכם שאתם מתעסקים בקדשים ממש!

עליכם להעריך מה זה אמון. בגמרא כתוב 'גדול העונה אמון יותר מהמברך', מדוע? אומר המאירי (נזיר סו ב): כשאדם מברך, לא תמיד הוא מכוין כראוי, אך כשהוא מקשיב לברכה ועונה אמון, בדרך כלל כוונתו גדולה הרבה יותר, וממילא הברכה שלו הרבה יותר חזקה.

ישנם סיפורים מופלאים על גדולתה העצומה של עניית אמון. אך הסיפור הנודע ביותר הוא המסופר על בעל הלבושים, שרבו הכניסו בחרם של ממש, רק משום שלא ענה אמון אחר הברכה ששמע מפי קטן. בעל הלבושים קיבל את החרם, אך לא הבין על מה יצא הקצף.

כעבור שלושים יום הוא בא והתחנן, ביקש להבין. אמר לו הרב: דע לך שאלמלא הייתי מנדה אותך היית בסכנת חיים, משום שכשנמנעים מלענות אמון זו ממש סכנה! כל מה שנידיתי אותך היה רק לגודל אהבתי אליך ומתוך שחששתי לחייך.

אוכל להוסיף לכם עדות נוספת, והאמינו לי - היא אחת מאלף, אני זוכר איך שהגאון רבי אלי' לופיאן זצ"ל היה מברך. אי אפשר לשכוח זאת. כשהוא היה מתפלל בישיבת חברון ה'אמן' שלו הדהד בכל היכל הישיבה. רק בזכות אדם גדול כמוהו, שידע מה זה אמון, יכול היה להתרחש נס כמו זה של הרכבת שאודותיו סיפרנו קודם.

כלל ישראל נמצאים כיום בסכנה, בכל מקום שהם, ובפרט בארץ ישראל, כולנו יודעים זאת, ואולי אף איננו יודעים עד כמה זקוקים אנו לזכויות...

המתאספים כאן הינם כולם עמלי תורה בטהרה, אבל דווקא מי שעמל בתורה, אם ח"ו אינו מקפיד על הברכות ועל האמן, התביעה עליו הרבה יותר גדולה. אשריכם שזכיתם להתחזק בכך.

אשריך גם ר' יעקב דוב, אל תרפה! תמשיך להשקיע בכך את כל נפשך וכל מאורך.

יעזור הקדוש ברוך הוא לכל המתחזקים בעניית אמון, תתברכו כולכם להיות גדולי תורה ויראה, תהיו שמחים בתורה הקדושה ותשרה הברכה בכל מעשי ידיכם. אמון.

ועידת נציגי עולם הישיבות - אב תשע"ד

הגאון רבי אברהם יצחק הכהן קוק שליט"א
ראש ישיבת 'מאור התלמוד'

גוי צדיק - שומר אמונים

אחד מבני החבורה הקדושה, העומדים בבית ה' בלילות ומשכימים קום ללמוד עם מרן ראש הישיבה הגראי"ל שטיינמן ומתפללים שם תפילת ותיקין, סיפר כך:

בגמר הלימוד, בדקות שנשארו בין הלימוד לתפילה, עורר מרן את בני החבורה ואמר: "היזהרו לבל תאבדו מיליארדים!"

לא הוצרך לעוררם על חשיבות עסק התורה ועל חשיבות התפילה, אלא דבר אחד ויחיד: בדקות ההכנה לתפילה נאמרות ברכות השחר, ומרן ראה לנכון לעוררם על כך שעניית אמון היא עסק של "מיליארדים".

נתבונן נא בדבר ונראה את גודל מעלתו של העונה אמון.

בגמרא (סנהדרין קי ב) איתא: "איתמר, קטן מאימתי בא לעולם הבא?... תנא משום רבי מאיר: משעה שיאמר אמון, שנאמר: 'פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אִמְנִים', אל תקרי שומר אִמְנִים, אלא שאומר אמון".

מבואר, שבעניית אמון פעם אחת אפשר לזכות בחלק לעולם הבא. ואמנם עדיין אין מבואר כאן אם בחלק גדול או בחלק קטן, אך גם אם זוכה לחלק קטן בלבד, הרי זה "עסק של מיליארדים", כי "יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא יותר מכל חיי העולם הזה" (אבות ד' יז).

דברים מפורשים יותר מצינו במסכת שבת (ק"ט ב): "אמר ריש לקיש: כל העונה אמון בכל כחו - פותחין לו שערי גן עדן", ומבאר המהרש"א: "כי הגן עדן יש לו הרבה שערים, מחיצה לפנים ממחיצה, כמו שאמרו: 'כל צדיק וצדיק נכוה מחופתו של חבירו', ואמר שזה העונה אמון בכל כוחו פותחין לו כל השערים מחדרי גן עדן".

למדנו מדבריו, כי עניית האמן מכניסה את האדם לחדרי המלך הפנימיים ביותר - "הביאני המלך חדריו", ואין הוא נכווה מחופתם של העומדים שם. כי זהירות תמידית בעניית האמן בכל עומק הבנתו ובנתינת לב כראוי לעניינו, נותנת לו שייכות לדרגות הפנימיות והנעלות ביותר!

...

ויש לעיין בדברים היטב. הנה בגמרא שלהי מסכת נזיר (סו ב) איתא: "תניא, רבי יוסי אומר: גדול העונה אמן יותר מן המברך. אמר ליה רבי נהוראי: השמים! כך הוא, תדע, שהרי גוליירים מתגרין במלחמה וגיבורים נוצחין", ובהמשך מוסיפה שם הגמרא ומביאה ברייתא שממנה משמע שהמברך גדול מן העונה. מבואר שנחלקו האם כדאי יותר לברך ברכת המזון ולהוציא את האחרים, או לשמוע אחר המוציא בברכה ולענות אמן על ברכתו.

וגודל מעלת עניית האמן מבואר בגמרא, שהוא כעין יציאה למלחמה שיש בה גיבורים המכריעים את הכף ונוצחים את האויב. והמהרש"א (ח"א שם) פירש את הדברים: "כי יש לאדם מקטרגים בדבר מלתת לו מזונותיו הקשים בריוח, ואלו הברכות הם המליצים יושר וסנגורים טובים לנגד המקטרגים, ולזה דימה הברכות ועניית האמן לגוליירין המתגרין ולגיבורים המנצחים במלחמה, כי הברכות הם הגוליירין ועניית אמן הם הגיבורים לנצח המלחמה נגד המקטרגים שהם מלאכי משחית".

זוהי הדעה שהעונה אמן גדול מן המברך בעצמו, אבל, כאמור, ישנו מאן דאמר החולק וסובר שגדול יותר שכר המברך בעצמו, כי סוף כל סוף על ידו נגרם ענין הברכה ועניית האמן עליה.

ובשולחן ערוך (או"ח רא ד) פסק שצריך לחזור שיתנו לו כוס של ברכה לברך. והיינו כמאן דאמר שראוי לחזור אחר הברכה יותר מאשר אחר האמן. ובמג"א שם הביא את דברי ההג"ה החולק וסובר שגדול העונה אמן יותר מהמברך.

לעומת זאת לא מצאנו שישנה מחלוקת בדברי הגמרא ש"העונה אמן בכל כוחו פותחין לו שערי גן עדן". וצריך ביאור, אם גדולה כל כך מעלת הברכה, מדוע נפתחים שערי גן עדן דוקא לפני זה שעושה עסק מעניית האמן בכל כוחו.

ביאור הענין נראה: ישנם דברים שהם עצמם נותנים חלק לעולם הבא, וישנם דברים שהם "מפתחות" של כניסה למעלות הגדולות.

בענין תורה ויראת שמים מצינו בגמרא (שבת לא ב): "כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים, דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות

החיצונית לא מסרו לו. בהי עייל?! כלומר, אף שהתורה היא "חיי עולם", אבל יראת שמים היא מפתח הכניסה אליה!

ומעתה יתכן, שגם עניית האמן, מלבד מעלתה העצמית, וכמאן דאמר גדול העונה אמן יותר מן המברך, יש בה מעלה מיוחדת שהיא פותחת שערי גן עדן.

ועניין הדבר: כתב הרבינו יונה בשע"ת (ש"ג אות קמג): "היצורים כולם נבראו לכבוד השם יתברך". והנה, המברך אמנם עושה מעשה של כבוד ה', אבל הכבוד בא על ידו, ואילו העונה אמן מסכים ורוצה שיבוא הכבוד אף על ידי אחרים, ובזה ניכר יותר כבוד המלך, וכמו שכתב רבינו יונה (שם אות קס), שאלה שבקרב לבבם יקשה להם שאחרים מכבדים את המלך - עלולים רח"ל להיות בכלל שונאי ה'!

וידוע שכאשר סיפרו פעם למרן המשגיח זצוק"ל אודות גודל אהבתו לתורה של ראש ישיבה חשוב, שניכרת בהתרגשותו עד כדי דמעות כשהוא רואה את בני הישיבה עוסקים בריתחא דאורייתא, אמר כי אכן יש בדבר מעלה גדולה, אבל המבחן האמיתי הוא איך מרגיש ונראה אותו ראש ישיבה בשעה שרואה מחזה כזה בישיבה שאינה שלו. אם גם שם הוא מתרגש עד כדי דמעות, ודאי הנו אוהב ומכבד תורה אמיתי.

והם הם דברי הרבינו יונה (שם אות יט): "ודע כי נתחייב הנברא להיות ציר נאמן ועבד משכיל בכל מלאכת עבודת אדניו, והפועל הנאמן יהיה מהיר במלאכתו וישגיח על מלאכת הפועלים חבריו, ועיניו על דרכיהם לראות אם באמונה הם עושים ויזהירם ויודיעם את המעשה אשר יעשו, כי חפצו ורצונו אשר תעשה מלאכת אדוניו בלא רמיה, על כן יחזיק ידי עושי המלאכה".

לכן העונה אמן אחר ברכת חבירו בכל כוונתו ובכל לבו, הריהו מכבד ה' אמיתי, המקיים את רצון השי"ת בבריאתו - "כל הנברא לכבודי בראתו יצרתיו אף עשיתיו", ונפתחים לו שערי גן עדן לפני ולפנים, כי כל מעשיו לכבוד הבורא יתברך שמו.

מאמר שנשלח לועידת נציגי עולם הישיבות - אב תשע"ד

הגאון רבי יעקב משה הלל שליט"א
ראש ישיבת 'אהבת שלום'

אמן - הדרך ליראת שמים

הרה"צ ר' שמואל הומינר זצ"ל מביא בהקדמת ספרו 'עבד המלך' על המצוות בשם רבנו הגר"א וכעין זה נראה גם מדברי הראשונים, כי כאשר מנו חז"ל את תרי"ג מצוות התורה, לא דיברו אלא על עיקרי ושורשי המצוות, אך למעשה כל דבר שלמדו חז"ל מפסוק בתורה או בנ"ך נחשב אף הוא למצוה ככל המצוות.

כמו כן כותב השל"ה הקדוש, שמה שנתנו חז"ל שיעור של תרי"ג מצוות, היה לפי ערכם הרם של בני אותו הדור שיכלו לקבל את החיזוק הדרוש ע"י מצוות אלו, אולם ככל שנחלשים הדורות, יש עניין להוסיף עוד ועוד חומרות, תקנות וסייגים, כיון שלדור חלש אין די בתרי"ג מצוות כדי להתחזק ולהתעלות על ידם.

ואכן, ברוך ה', לא אלמן ישראל. זכינו והתברך דורנו במזכי הרבים. כמעט בכל דבר ועניין שבקדושה נמצא איזה יהודי יקר שמתעורר לחזק ולעודד את העניין בקרב שלומי אמוני ישראל. ואם כך ביחס לכלל המצוות, בודאי שאין כל הצדקה לזלזול כלשהו במצוה חשובה כעניית אמן, ומאידך כמה גדולה זכותם של מזכי הרבים במצוה מיוחדת שכזו.

בשבת האחרונה קראנו את הפסוק (דברים י"ב): "ואתה ישראל, מה ה' אלוקיך שואל מעמך כי אם ליראה". חז"ל כבר תמהו (ברכות לג ב): "כי אם ליראה" - אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא?" וכי יראה היא דבר כל כך קל לקיום, הרי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, כל הבחירה החופשית שניתנה לאדם זה על עניין יראת שמים, כיצד אם כך ניתן לומר שיראה היא דבר קל.

ותירצו חכמינו כי אכן, בייחס למשה רבנו נחשבה היא לדבר קל. אולם עדיין יש להבין, כי הלוא משה דיבר אלינו - בני ישראל, ולנו אין זה דבר קל. וצריך לומר שכאשר דיברו חז"ל על משה, לא דיברו רק עליו, אלא אף על תלמידי החכמים שבכל דור, וכפי שידוע שלכל תלמיד חכם יש ניצוץ מנשמת משה.

ולא רק על תלמידי החכמים, אלא אף על כל מי שסמוך וקרוב אליהם דיברו, גם הוא יכול ללמוד מהם דרכי יושר ואמת שיקלו עליו להתחזק ביראת שמים.

לסיבה זו טרחו ובאו גדולי ישראל למעמד זה של חיזוק עניית אמון, כי כאשר יראו בני התורה הצעירים כיצד הם מתייחסים לכל מצוה ומצוה ובפרט למצוה החשובה של עניית אמון שמהותה היא אמונה, אף הם ילמדו לעשות כן.

ויש כאן להוסיף, שמן הפסוק עליו דיברנו: "מה ה' אלוקיך דורש מעמך כי אם ליראה" דרשו חז"ל מצוה חשובה נוספת, מצות מאה ברכות. כאמור אף למצוה זו יש להתייחס כמצוה מן התורה, ועל כן אין לעשותה בצורה חסרה. והרי ברכה בלי אמון היא בעלת חסרון גדול.

ואמנם לעניין הברכות הגבילו חז"ל את תקנתם למאה, משום שהאדם מוגבל בכמות הברכות שהוא מסוגל לברך, אך למצות עניית אמון אין שיעור, כל אחד יכול לאסוף לעצמו אינספור מצוות שכאלו בכל יום. חלילה איננו באים להורות לבני תורה להפסיק מלימודו כדי לחפש עוד אמנים [ואמנם, כמובן שאם מישוהו מברך לידו, חובה להפסיק ולענות אמון], שהרי זמן תורה לחוד וזמן תפילה לחוד. אך שלא בשעת הלימוד, ככל שאדם יכול להקשיב עוד ועוד לברכות ולענות אמון אחריהן, הרי זה משובח.

עניית אמון היא מעין 'חותמת' על הברכה, אך יש בה גם תפילה, שאנו מבקשים מאת ה' שיעשה כדברי המברך. והנה, בדורנו בכלל ובפרט בתקופה זו בה זקוקים אנו לרחמי שמים מרובים, הן ברוחניות והן בגשמיות, כמה זקוקים אנו לכל תפילה ותפילה.

הבה נתחזק כולנו במצוה חשובה זו של עניית אמון, מצוה שאפשר לקיים אותה מאות פעמים ביום ואולי אף יותר, כך נעורר זכות על עם ישראל, ויהי רצון שנזכה כולנו לבשורות טובות ישועות ונחמות, ולהצלחה רבה בכל העניינים ברוחניות ובגשמיות. וכל העושים והמעשים לזכות את הרבים, זכות הרבים תלויה בהם ויתברכו בכל הברכות וההצלחות אמון.

ועידת נציגי עולם הישיבות - אב תשע"ד

הגאון רבי אברהם אליהו וואזנר שליט"א
 רב קהילת 'שבת הלוי' מודיעין עילית

'מה' ה' אלקיך שואל מעמך

ברשות מרנן ורבנן שליט"א. אבי מורי, מרן פוסק הדור, שלח אותי כשליח ממש, להקריא בעבורו את מכתבו המיוחד לכינוס המחנכים:

ב"ה, חודש הרחמים והסליחות תשס"ט לפ"ק

'שמעתי וישמח ליבי כקרוב תלמידי רב הפעלים לצדקה וחסד ר' יעקב דב מרמורשטין לאוי"ט, הגה ברוחו הטובה ברוח של מצוה לעורר ולהשריש בקרב צעירי הצאן והמוני עם, מנהג ישראל קדום לומר ברכות השחר ושאר ברכות בקול רם ומזכה את חבריו בעניית אמון. וכבוד תלמידי הנ"ל משקיע בזה הרבה מאד מהונו ואונו להרגילם למנהג טוב זה, ומקיים בעצמו 'האי מאן דבעי למיהוי חסידא - ליקיים מילי דברכות'. והנה כבר מובא בחז"ל גודל עניית אמון והדברים עתיקים וידועים'.

בשיחה על פה ביאר לי אבי מורי עניין חשוב: בגמרא (ברכות נג ב ונזיר סו ב) דנו: מי גדול ממני, העונה או המברך? ובפשטות דברי הגמרא נראה שלמסקנא ממחרים לשלם למברך יותר מלעונה. וביאר לי אבי מורי שהאומר את הברכה מעלתו חשובה מפני שמלבד עצם אמירת הברכה - הוא הגורם לעניית אמון! ואם כן, אף מן המסקנא למדנו את מעלת עניית אמון.

ומה עוד שזה גורם לחנך את הצעירים לומר הברכות במתינות, בכוונה ובקול רם.

וכאן העיר אאמו"ר באותיות קטנות:

'ענין מעשה נורא באור זרוע ח"ב בהלכות שבת סי' מב בענין זה'.

אביא כאן את המעשה הנורא שבעל 'אור זרוע' כתב:

'ואני הכרתי יהודי אחד מוורמ"ש, והיו קורין אותו ר' בונים, והי' זקן וקובר

מתים. ושמעתי אל נכון ואל האמת שפעם אחת השכים לבית הכנסת וראה אדם אחד יושב לפני בית הכנסת ובראשו כתר של עשבים שקורין 'צאפל', ובלשון כנען 'קויטנ"י ויצ"ץ' (זהו עשב בעל ריח טוב ובריא במיוחד). ונתפחד, כסבור שהוא שד. וקראו ואמר לו: 'וכי אינך פלוני שמת עתה, וקברתיך?', ואמר לו: 'הי'. ואמר לו: 'היאך אתה באותו עולם?', ואמר לו: 'היטב עד מאוד'. ואמר לו: 'מה זכיות יש לך? והלא אתה היית אדם כל דהו?', ואמר לו: 'רק באותו זכות שהייתי אומר ברכות בקול נעים בבית הכנסת, בזכות זה הביאוני בגן עדן ומכבדין אותי! וזה לך הסימן שאני הוא המדבר אליך, כי תראה בית יד חלוקי שקרוע, שקרעת לי כשהלבשתני התכריכין'. ושאל לו: 'מה זה שבראשך?', וענהו: 'הם עשבים שבגן עדן ששמתי בראשי כדי לבטל ריח רע מעלי של זה העולם'. כתבתי אני המחבר אלו המעשים, כדי שיראה ירא שמים וישים אל לבו ויאמר שבחותיו של הקדוש ברוך הוא בקול נעים ובכוונה ויזכה לגן עדן".

וסיים אאמו"ר

'על כן אף ידי תיכון עמו לחזקו ולעודדו ולהמשיך בזה, ואין מזרזין אלא לזרזין, ובזכות מצוה רבה זו ופעולותיו הגדולות לתורה וחסד, יזכו הוא וביתו להיפקד בדבר ישועה ורחמים, ויצליחו בכל אשר יפנו לטובה'.

רבו דורש שלומו באהבה

(מקום החותם)

...

ברשותכם, אוסיף ואומר עוד לתועלת העניין:

בפרשת היראה נאמר (דברים י יב): "ועתה ישראל, מה ה' אלוקיך דורש מעמך", וממקרא זה למד רבי מאיר (מנחות מג ב) שחייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, כי "קרי ביה מאה" (פרש"י שם) - דהיינו יש לקרוא את הכתוב: "מאה ה' אלקיך דורש מעמך".

אולם צריך להבין את משמעות הכתיב: 'מה'. ונראה שנרמז כאן ענין הברכות באופן נפלא, כי הילד הצעיר עלול לומר על עצמו "מי אני" - ונחנו מה?, כיצד אני אעז לפנות אל הקדוש ברוך הוא בלשון נוכח - "ברוך אתה השם"? ועל כך בא רבי מאיר ומלמד אותנו: קרי ביה "מאה"! הפוך את ה"מה" ל"מאה". על ידי מאה ברכות ביום האדם עולה ומתעלה בדרגתו.

ויש לרמוז עוד: "מאה ה' אלקיך שואל מעמך" - על ידי אמירת מאה ברכות בכל יום נעשה הקדוש ברוך הוא כ'שואל' כביכול, החייב בכל אחריותו, הוא

שומר על המברך שלא יאונה לו כל רע [וכדברי הטור, או"ח סי' מו על תקנת דוד המלך בעת שמתו בחורי ישראל בכל יום]. וזה נעשה על ידי שמכניסים את האות 'אלף' אל תוך ה'מה', נותנים את מעלת הברכות בתוך האדם שהוא בבחינת 'ונחנו מה' [ויש לומר עוד ש"אלף" רומז לאלף זהובים - שְׁוֹן של מאה ברכות, כדברי הגמרא בחולין פז א שערכה של ברכה הוא עשרה זהובים].

זכותו של ידידנו הדגול, רבי יעקב דב מרמורשטיין שליט"א, תעמוד לו ולזרעו שיזכו ליראת שמים, ויוסף ה' עליכם ככם אלף פעמים, וכנגד מאה ברכות ועניית אמון עליהן יחולו אלף ברכות שמים עליהם ועל כל הנלוים עמהם.

כנס מנהלי תתי"ם - אלול תשס"ט

הגאון רבי שמואל אליעזר שטרן שליט"א
 רב אב"ד מערב בני ברק

חובתם וזכותם של אנשי החינוך

אפתח ברעיון נפלא אותו שמעתי מכלי ראשון בשם מרן החזון איש זי"ע, ואפשר שיש בידו לבטא במקצת את גודל האחריות המוטלת על כתף כל אחד מהעוסקים במלאכת החינוך.

במסכת בבא בתרא (ט א) אמרו חכמים אודות מצות הצדקה: "גדול המַעֲשֶׂה יותר מהעושה", ולכאורה עולה התמיהה כמאליה – כיצד יתכן שזכותו של המעשה תהיה גדולה מזו של העושה? הרי העושה השקיע ממיטב כספו ואונו למען המצוה, ואילו המעשה – בסך הכל דיבר, ובכל מקרה לא נחסר מממונו דבר.

כך הקשה החזון איש, ועל אתר תירץ, כי חילוק גדול יש בין המעשה לעושה; כאשר ה'עושה' מבקש לעשות צדקה, ניגש אליו היצר הרע ומפתהו באמרו: 'הרף, זה לא כל כך נחוץ, יש אחרים שיעשו זאת במקומך...'. אם היצר הרע לבסוף יצליח – הרי שמצוה אחת נחסרה מן העולם, ואם ייכשל, נוספה בסך הכל מצוה אחת...

בייחס ל'מעשה', לעומת זאת, משקיע היצר הרע הרבה יותר מאמץ. משום שאם יצליח במאמציו להניאו ממחשבתו, כל אותן מצוות רבות שהיו נעשות מכוחו, עתה תחסרנה בעולם כתוצאה מפיתוי היצר.

לכן ברור אפוא, שהניסיונות העומדים בדרכו של ה'מעשה' הינם הרבה יותר גדולים וכבדים מאלו של העושה, ומכאן גדלה מעלתו, שאם הצליח לבסוף להתגבר על כל המניעות ולבצע את רצונו לזכות את הרבים – זכותו גדולה עשרת מונים.

...

הרי הדברים אמורים אף כלפי האנשים היושבים כאן, אלו המופקדים על

חינוכם של מאות ואלפי נשמות ישראל, לכל מנהל ומנהלת ישנו 'מפתח זהב' המוביל היישר אל תוך ליבם של מאות נשמות יהודיות ובידיו גם תלוי גורלן. אם כן, אין כל ספק כי עבודת הקודש והאחריות המוטלת עליהם גדולה לאין ערוך מזו של כל אחד אחר, ומתוך כך, בודאי גם שחרם רב מאד.

לאור הדברים האמורים, בודאי צריכים העוסקים במלאכת הקודש לחיזוק רב בכדי שיוכלו לעמוד במשימה קדושה זו בתכלית השלימות ולהתגבר על כל המפריעים, משום שככל שיצליחו להחדיר את היסודות החינוכיים בנוער, כן יתחזק הבסיס האיתן אשר יחזיק את כל בנין חייהם בעתיד.

אתמקד אך בנקודה אחת קטנה, אשר לה משמעות עצומה וערך עליון. הכל מכירים את דברי חז"ל (שבת קיט ב): "אמר ריש לקיש: כל העונה אמן בכל כחו - פותחין לו שערי גן עדן, שנאמר (ישעיה כו ב): 'פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמנים'. אל תיקרי 'שמר אמנים' אלא 'שאומרים אמן'". והנה, חז"ל מעלים כאן על נס את גודל החשיבות של עניית אמן אשר בכוחה לפתוח שערי גן עדן, ובזוהר הקדוש (וילך רפה ב) אף הוסיפו על כך שלא רק שערי גן עדן, אלא כל שערי הברכה נפתחים ונפרצים בפני העונה אמן בכל כוחו.

המשמעות הפשוטה של אמן היא כדברי הגמרא שם, שהאדם מאמין ומעיד על בוראו שהוא: 'אל מלך נאמן', אולם ישנן הבנות נוספות במשמעותה של אמן, ועל כך כיון רש"י כשהוסיף ופירש ש'בכל כחו' היינו 'בכל כוונתו'; כוונתו להורות לנו בכך שלא לאומרה ח"ו כמצות אנשים מלומדה, אלא מתוך התבוננות והתעמקות יתירה.

אם כן, כאמור, עניית אמן פותחת את כל השערים, ואם רגילים אנו לבקש תמיד במוצאי שבתות מהקדוש ברוך הוא שיפתח לנו 'שערי רחמים', שערי רצון, שערי גאולה...! וכו', בודאי עלינו לשמוח בדברי חז"ל הנפלאים אשר גילו לנו כי המפתח לכל אותם שערים אשר כה מייחלים אנו להכנס בעדם טמון במילה אחת - אמן!

אמנם, כדברי רש"י, יש לדעת בכדי שנוכל להשתמש במפתח נפלא זה, עלינו לאומרה בכל הכוונה.

...

מעלה נוספת שיש באמן, והיא נוגעת עד מאוד לעבודתם של המחנכים, הביאו חז"ל במסכת סנהדרין (קי ב):

"קטן מאימתי בא לחיי עולם הבא... תנא משום רבי מאיר: משעה שיאמר אמן, שנאמר (ישעיה כו ב): 'פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמנים' - אל תיקרי 'שמר אמנים' אלא 'שאומר אמן'". כלומר, 'כרטיס הכניסה' של הילד לחיי עולם הבא - לחיים הנצחיים הוא על ידי שמחנכים אותו ומרגילים אותו להבנת ערכה של אמן, לבל יחמיץ חלילה עניית אמן אחת, וכך תהיה דרכו סלולה לחיים שיש בהם אהבת תורה ויראת שמים, ומשם לחיי העולם הבא.

לאור הדברים האמורים, נראה כי חשוב עד מאד שכל אחד מהעוסקים במלאכת החינוך יקדיש מעט זמן בכדי להעמיד בפני דור העתיד המופקד בידיו את חשיבותה של עניית אמן. ואין לסמוך ולומר כי יתרגלו לכך מאליהם, שכן עיינו הרואות שלמרבה הצער נושא זה הוא אחד מן ה'דברים העומדים ברומו של עולם ובני אדם מזלזלים בהם', כואב להיווכח שאנו יכולים למצוא עצמנו לאחר התפילה במצב שבו איננו יודעים מה אמרנו ומה לא אמרנו, כביכול מדובר היה בדבר שבשגרה. איננו מייחסים לאמן את מלוא החשיבות והמשקל הראוי לה, ובטוחני שכל זה תלוי בשורש החינוך - בגיל השחרות.

אם נשכיל להחדיר בלבבות הצעירים בצורה ברורה מה גדול ערכה של כל אמן - נושא שכמעט בכל ספר ניתן למצוא התייחסות כלשהי אליו, הרי שהדברים ייספגו בקרבם בצורה כה חזקה, עד שבמשך כל מהלך חייהם הם יתורו מעצמם אחר כל הזדמנות לאגור עוד ועוד אמנים. אך אם חלילה לא נקדיש לכך זמן, אין לשער את גודל ההפסד.

...

ומכאן לנקודה נוספת הנוגעת בכל הנקודות האמורות:

מנהג ותיקין אשר נפוץ היה בתפוצות ישראל ואף הוזכר לא אחת בספרי הפוסקים, הוא אמירת ברכות השחר בצוותא. ואם נדבר בנוגע לעניין החינוך שלשמו התכנסנו, נראה כי יש בחינוך למנהג זה הרבה כדי לתרום להנחלת ערכה של עניית אמן בקרב הילדים.

בברכות השחר ישנה מעלה מיוחדת בכך שהן סדרת ברכות רצופות אשר באמצעותן יכול כל אחד ואחד לזכות את חברו בעניית אמנים רבים, זאת מלבד המעלה שיש למברך עצמו, שאף הוא זוכה מתוך כך לומר את הברכה ביתר התבוננות ומתינות, בנוסף לעצם העובדה המבוארת בספרים, כי עניית אמן מוסיפה כח וחיזוק לברכה.

לסיכומם של דברים, בידם של העוסקים במלאכת חינוך צעירי הצאן תלוי עתידו של הדור הצעיר אשר עינינו נשואות אליו, צביון דור העתיד תלוי בחינוך ובהכשרה שאנו נעניק לחניכים המופקדים בידינו.

ישתדל נא אפוא כל אחד בחלקת שדהו, להחדיר בלב המורים והמחנכים, עד כמה חשוב שינחילו בקרב התלמידים והתלמידות את חשיבותה של אמן, ובכך נזכה שיפתחו בפנינו כל השערים אשר לפתיחתם אנו כה מייחלים.

בפרט בימי חנוכה אלו בהם בוקעת מכל לב התפילה שנזכה כבר לראות בחנוכת המזבח ושיתחדשו ימינו כקדם, מה ראוי שנתחזק כולנו בשמירת האמנים כהלכתן, ובכך נזכה שיפתחו בפנינו שערי תפילה, שערי רחמים ושערי גאולה ונזכה כולנו לראות בגאולת ישראל האמיתית, בבנין בית קדשנו ותפארתנו במהרה בימינו אמן.

כינוס מנהלי סמינרים - חנוכה תשע"ג

כ"ק אדמו"ר מפיטסבורג שליט"א

שערי 'אמן' לא ננעלו

המגיד מדובנא אמר יסוד נפלא: כאשר אנו מתפללים על עצמנו בציבור, צריכים אנו לכוון על כל כלל ישראל, וכן עבור כל הרבים שמתפללים בבית הכנסת, שאם לא כן תפילתנו אינה נחשבת יותר מתפילת יחיד.

כמה גדול וחשוב הוא אפוא העניין כאשר מתכנסים לפנינו רבים עבור הדבר הנשגב הזה של עניית אמן, לא לכוין על עצמנו בלבד, אלא להתאסף ולהתחזק בשביל כל הציבור...

ידועים דברי הגמרא (ברכות נג ב; נזיר סו ב): "גדול העונה אמן יותר מהמברך", והמפרשים התחבטו בפשר הדברים.

עוד מצינו בגמרא (שבת קיט ב): "כל העונה אמן בכל כוחו פותחין לו שערי גן עדן", ומבאר רש"י שם כי 'בכל כוחו' היינו 'בכל כוונתו', ואף כאן צריך להבין: אם חז"ל התכוונו לומר 'בכל כוונתו', למה לא נקטו כך מלכתחילה? למה אמרו בלשון 'בכל כוחו' והיה צריך רש"י לפרש את דבריהם.

אפשר לומר בזה, דברים הנוגעים לעכשיו:

הגמרא אומרת בברכות (לב ב): "מיום שנחרב בית המקדש ננעלו שערי תפילה", אך "שערי דמעה לא ננעלו", ומהו ההבדל בין השערים?

ראיתי פעם בספרים הקדושים שהביאו טעם לזה על פי דברי הגמרא (שבת לב א): "לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה", וכן (סנהדרין מד ב): "לעולם יקדים אדם תפילה לצרה". מדברי חז"ל למדנו צריך תמיד להקדים את התפילה קודם הצרה, שלא תבוא, אבל כיצד ניתן לעשות זאת, הלוא הגמרא (סוטה מט א) אומרת שמיום שנחרב בית המקדש אין לך יום שאין קללתו מרובה מחבירו, ולפי זה יוצא שלעולם איננו יכולים להקדים תפילה לצרה, שהרי בזמן שאנו מתפללים על הבעיה של עכשיו, מיד נולד משהו חדש גרוע יותר, רחמנא ליצלן?

ייתכן לומר לפי זה, שבאמת משום כך אמרו כי מיום שנחרב בית המקדש ננעלו שערי תפילה, בגלל שאין את התפילה כהוגן, זו שהיא קודמת לצרה.

ומהי אכן העצה לזה, הרי אין כל אדם מסוגל להשתמש תמיד ב'שערי דמעה'?

הגמרא בסנהדרין (נו א) אומרת שעיקר שמו של הקדוש ברוך [שם העצם] הוא הוי"ה, וכל יתר השמות הם כינויים שבאמצעותם הוא מנהיג את עולם הטבע.

והנה, הכתוב אומר לגבי מלווה ולווה (שמות כב כה-כו), שאם הלווה נתן למלווה פקדון, אזי על המלווה להחזירו לו – כסות יום ביום, וכסות לילה בלילה, ואם לא יעשה כן ויתירם אצלו, אזי: "והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני".

הוסיפו ואמרו רבותינו המפרשים, שאף שלמעשה הצדק עם המלווה, שהרי הוא באמת חייב לו את הכסף ומדוע שיחזיר לו את המשכון?! בכל זאת, אם הלווה צועק להקדוש ברוך הוא, אזי: "ושמעתי כי חנון אני", וזאת משום ש'חנון', בשונה מ'רחום' עונה אף כשאין צדק בטענה.

ובכך מבארים המפרשים: הצעקה והורדת הדמעות של הלווה מעוררים את הנהגת שם הוי"ה, וזהו "והיה כי יצעק אלי" – לשמו של הקב"ה, אזי "ושמעתי".

ממילא תתורץ קושייתנו, כי אף בזמן שאי אפשר להקדים 'תפילה' לצרה, עדיין יש את הכוח של "והיה כי יצעק אלי", שכן שם הוי"ה מסמל 'היה הווה ויהיה', ומה שייך אם כן אצל 'היה הווה ויהיה' עבר או עתיד. על כן כל הזמן יש בייחס לשם זה את העניין של 'מקדים תפילה לצרה', ולפיכך אמרו: "שערי דמעות לא ננעלו".

•••

מעתה ישאל כל אחד את עצמו: וכי הכל זוכים להוריד דמעות בתפילה ולקיים 'והיה כי יצעק אלי'? הלוא מעטים זוכים לכך! האם אין לתפילות סיכוי להתקבל?

אולם באמת כל זה הוא דווקא במי שאינו מקפיד על עניית אמן, ונחזור אפוא לראשונה ונבוא ליישב את אשר שאלנו: מפני מה גדול העונה אמן מהמברך?

הנה כתיב בקרא (משלי יב כה): "דאגה בלב איש ישיחנה" וביארו המפרשים:

"ישיחנה לקב"ה". והיינו כי מתי שיש לבן אדם משהו כבד על הלב, יש לו איזה קושי או צרה, ברוחניות או בגשמיות; הוא לא מבין את הגמרא, הוא לא מבין את התוספות, יש לו קושי כללי ברוחניות או בגשמיות, רפואה וכיוצא בזה, במצב שכזה עליו לקיים: "דאגה בלב איש ישיחנה" – עליו לשפוך ליבו לפני ה'.

אמנם, כשאדם שכזה שופך את ליבו להקב"ה, יש לו את 'טובת ההנאה' שהוא שפך ליבו להקב"ה בכדי שישמע לשוועתו, אבל כשאחד עונה אמן על תפילתו, ובכך הוא רק מעיד על הברכה שהיא אמת, או בכל אחד מהפירושים האחרים שנאמרו באמן, אזי הרי אין לו את אותה 'טובת הנאה', וכיון שכך כולו לשם שמים, כולו להקב"ה, ועליו ניתן תמיד לומר: "והיה כי יצעק אלי" – מתי שהוא צועק זהו רק 'אלי', בלא שום הנאה עצמית של שפיכת הלב, ומעתה מובן מפני מה גדול העונה יותר מהמברך, כי כוונתו כולו לשם שמים.

מעתה נבין גם את שאלתנו השנייה: מדוע נקטו חז"ל בלשון 'בכל כוחו' כי בכדי להגיע ל'בכל כוונתו' – בכל עומק הכוונות הנשגבות הטמונות בעניית אמן, יש לענות את האמן 'בכל כוחו', כלומר, לנצל את כל כוחות נפשו ולייחדם בלתי לה' לבדו, כי רק כשהוא עונה את האמן בלא שום נגיעה או הנאה עצמית, אזי הוא זוכה להגיע ל'בכל כוונתו', והאמן שלו פועלת גדולות ונצורות בעולמות העליונים ומשפיעה שפע לעולם.

...

בחורים חשובים, נציגים נכבדים של כל הישיבות הקדושות בארץ ישראל, הבה נחשוב: אנו נמצאים בזמן הזה, זמן כל כך קשה ובלתי טבעי, זמן של ניסי ניסים, גם ברוחניות, עם כל המצב של הניסיונות הקשים ברוחניות, הטכנולוגיה וכל הדברים הקשים, כמה צועקים אנו לקב"ה על כך.

וכפי שפירשו צדיקים את הפסוק (תהלים צג ד): "מקולות מים רבים אדירים משברי ים אדיר במרום ה'" – מתי שיש קולות של בכיות מעומק הלב על עניינים שברוחניות, אזי, "אדיר במרום ה'", ותפילות אלו הינן מאוד חשובות למעלה.

ואמנם יש לציין לשבח כי עם כל הקשיים הנוראים, רואים אנו לפנינו דור שפורח וגדל ללא הרף, עד כדי כך שישנו ארגון שלם של רבבות משתתפים שכל מטרתו רק כדי לכבד את הקב"ה באמן! כמה גדולה אפוא חשיבות הדור, עם כל הניסיונות, כמה אנו נמצאים במצב של סכנת נפשות ממש, כבשה אחת בין שבעים זאבים, וכי זהו דבר טבעי? האם שמענו כזאת מעולם? יש עוד אומה או

מדינה שנמצאים מסביבה רק שונאים המבקשים בכל יום לכלותה, וכי יש עוד מקום כזה עלי תבל!?

ובכל זאת אנו חיים וקיימים ב"ה, ועולים מעלה מעלה בגדלות הנפש והרוח, הרי בכדי ללמוד תורה צריך מנוחת הנפש, ואיזה מנוחת הנפש טבעית יש כאן, כשכל הזמן חושבים ויודעים על הצרות שסובבות אותנו?! הרי כל זה עושה את המצב שכשבכל זאת עושים בישיבות 'שטייגן' זה רק בדרך נס.

כל אחד צריך לשאול את עצמו איך הנס הזה קורה?

אבל אולי פה טמון הפטנט, כאן טמון העניין - על ידי עניית אמן! מי שעונה אמן לשם שמים, אין לו את הנגיעה העצמית, אלא 'זהיה כי יצעק אלי', אז 'ושמעתי כי חנון אני' - הקב"ה 'חנון' ונותן מתנת חנם, הוא נותן לנו את המתנה של העלייה הזו ברוחניות, את הכוח לאנשים לתת ולכבד את התורה ולתמוך בתורה, איש איש במלאכתו, ספסלי בתי המדרשות מלאים בלעה"ר.

ממילא ודאי מובן מאליו כמה אנו צריכים להודות לר' יעקב דב על כך שהוא עושה את כל הדבר הזה, וכל אלו המארגנים שאיתו ביחד, וכל בני הישיבות, וכל אלו שמתעוררים ובאמת מכוונים ועושים פעולות למעשה ומכוונים, ומזכים את הרבים שהם גם יעשו כן.

יעזור הקב"ה, אנו כבר ממש בחודש אלול, שיהיה בעז"ה כתיבה וחתימה טובה, אנו יודעים שבראש השנה אחד אפשר לפעול בשמים לא רק על שנה אחת אלא על הרבה שנים, וכל זה יכול להיות בזכות כל אחד ואחד מכם, ובכל רגע, שהרי לא כתוב שבכל פעם הוא צריך לענות אמן בכל כוחו, אפילו פעם אחת, אפילו אמן אחת יכולה לפתוח שערי גן עדן.

יה"ר שכולנו נזכה לכתיבה וחתימה טובה. אמן.

ועידת נציגי עולם הישיבות - אב תשע"ו

הגאון רבי מנחם ארנסטר שליט"א

ראש ישיבות 'ויז'ניץ'

התחזקות באמן - התחזקות באמונה

דרשו חז"ל (שבת קיט ב) על עניית אמן: "פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים" (ישעיהו כו ב) - אל תקרי 'שומר אמונים' אלא 'שואמרים אמן', ומכאן למדו שהעונה אמן בכל כוחו פותחים לו שערי גן עדן.

עוד אמרו בגמרא שם: "מאי אמן, א-ל מלך נאמן", ופירש רש"י שהעונה אמן מעיד על בוראו שהוא א-ל מלך נאמן.

למדנו מדברים אלו שבעניית אמן שהיא מלשון אמונה, מעיד האדם על בוראו שהוא א-ל מלך נאמן. והנה לכאורה צריך להבין, מדוע שיבחו חז"ל כל כך את העונה אמן, הלא במעשהו הוא רק מאשר את דברי המברך, ואם שכר גדול כל כך מגיע לעונה אמן, על אחת כמה וכמה למברך עצמו, והרי לא מצינו שהובטח דבר זה למברך?

והנראה בזה שחילוק גדול ביניהם; בעוד המברך אינו עושה מצוותו כמתנת חנים, אלא הוא נהנה מדבר ועל הנאתו זו עליו לשלם בברכה, לעומתו העונה אמן עושה זאת מתוך אמונה תמימה בחסדי ה', ולכן אחז"ל 'גדול העונה אמן יותר מן המברך'.

ומורי חמי כ"ק מרן אדמו"ר זי"ע שמצוות עניית אמן הייתה חביבה אצלו עד לאחת, היה מביא בזה את דברי הגמרא (בבא בתרא יא א): "כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא", ואמר כי בפשטות אפשר לומר שלא לחינם נקטה הגמרא בלשון 'מקיים נפש' ולא בלשון 'מציל נפש', כי 'מציל' היינו ממוות לחיים, אולם 'מקיים' היינו שמכניסו ומקרבו תחת כנפי השכינה, לדעת מיהו 'אחד יחיד ומיוחד'.

ובדרך רמז היה מבאר, כי ראשי התיבות 'כל המקיים' [עם הכולל] עולים לגימטרייה 'הוי"ה', וסופי התיבות [עם הכולל] עולים לגימטרייה 'חסד', ללמדך

שכל הרוצה לעשות חסד עם נפש ישראל לקרבו להוי"ה ברוך הוא, יעשה זאת על ידי 'אמן', שהיא ראשי התיבות 'נפש אחת מישראל', וכן 'א-ל מלך נאמן' ו'אני מוסר נפשי'.

והיינו שחובת כל אדם לעשות חסד עם חברו ולהכניס בלבו דביקות הבורא ברוך הוא, על ידי שיעורר בלבו את ה'אמן', שיש בזה ביטוי מופלא לאמונה בא-ל מלך נאמן ולמסירות נפש למען כבוד שמו יתברך. ואם עשה כן הרי 'קיים עולם מלא', שכן כל הדורות שיבואו מנפש זו ויהיו איתנים באמונתם, כולם עולים לטובת חשבוננו של זה שהשפיע עליו וחיזקו.

...

'אמן' משמעותו אמונה, והכל תלוי באמונה כפי שאמרו חז"ל (מכות כד א): בא חבקוק והעמידן על אחת, שנאמר: "וצדיק באמונתו יחיה". משכך לא ייפלא שבכל הספרים הקדושים מצינו שהפליגו כל כך במעלת עניית אמן, כי הלא אמונה היא העיקר והיסוד לכל חייו הרוחניים של האדם.

וראיתי לרבינו בחיי זצ"ל שכתב דברים נפלאים בזה, והמעייין בעומקן בודאי ישאב חיזוק גדול, אכן לגודל יקרתם נביא את עיקר דבריו. וכך כתב בפירושו על התורה (שמות יד לא):

האמונה היא עיקר לכל התורה כולה, וכל המאמין יש לו זכויות הרבה, וזוכה לגן עדן ולחיי העולם הבא, וכיון שכך תיקנו לנו חז"ל בתפילות ובברכות לענות אמן, שהוא מלשון אמונה. ועוד, שבזכות העונה אמן מתקיימת הברכה, כי המברך הוא כעד אחד, והעונה אמן הוא כעד שני שעל ידו העדות מצטרפת.

ולפיכך הקפידו חז"ל מאוד בעניית 'אמן', שיענוה כתיקנה בהיגוי נכון ובלא לחסר אות או הברה אחת. וביותר הקפידו בזה כי בעניית אמן ישנם סודות גדולים שעל ידה מייחדים שמו הגדול בעולם הזה ומורידים שפע לכל העולמות.

וכיון שהעונה אמן מייחד את שמו יתברך, מוריד הוא שפע לכל העולמות, לפיכך נתנו שכרו מידה כנגד מידה ופוחחים לו שערי השפע - שערי גן עדן. ולעומת זה מי שאינו נזהר בעניית אמן לכיון בה בכל כוחו ובכל כוונתו, הרי הוא מבזה את השם יתברך, ועונשו גדול מאוד שמורידים אותו ממדור למדור עד מדור תחתון שבגיהנום רח"ל. וכפי שכתוב בספר 'דרך משה' (לחד מן הקדמונים) שכל איש מישראל מחויב למסור נפשו על עניית אמן, ואם שומע ואינו עונה חייב מיתה. כי מילת 'אמן' היא עדות על הברכה שהיא אמת.

דומה כי אחר דברים נוראים אלו אך למותר להוסיף, ואין לנו אלא לעורר על אלו שאינם נותנים ליבם ליקרת המצוה הגדולה הזו, ותחת שיאספו אל חיקם עוד ועוד מצוות כבירות שכאלו המצויות למאות ולאלפים בכל יום, מאבדים הם אותם בדברים של מה בכך.

וכבר היה מו"ח זכר צדיק וקדוש לברכה רגיל לעורר תדיר על אותם המשוחחים בשעת התפילה, והיה רגיל לומר כי בודאי עיקר סיבת כשלונם בזה הוא משום שאינם מרגישים טעם וחיות בתפילה.

כמה היה ליבו דואב בעת שהיה רואה שמדברים בשעת התפילה, והיה אומר: התבוננו נא בדברי חז"ל ובספרים הקדושים, ותראו עד כמה הפליגו בגודל מעלת עניית אמן, וכמה פירושים אמרו על כך, ומאידיך כמה הפליגו בעונש הנורא של מי שמזלזל בזה. ומעתה, היאך יכולים לההין לדבר בשעת התפילה, הלא פחד ורעד צריכים לאחוז את המדבר בשעת תפילה וקדיש ומפסיד בכך הרבה אמנים, אין זה בא כי אם ממיעוט התבוננות וחשבון הנפש.

עם ה' חזקו ונתחזקה! חזקו ואמצו לבבכם במצווה הגדולה של עניית אמן, ובכך תשרישו אמונה בלבבכם ובלבב הדורות הבאים, ויהי רצון שזכות זו תעמוד לכם להתברך בשנה טובה ולזכות לתשובה שלימה אמן.

מאמר שנשלח לועידת נציגי עולם הישיבות - אב תשע"ו

הגה"ח רבי דניאל אלתר שליט"א
ראש כולל 'ארי שבחבורה'

חיזוק ה'אמן' - חיזוק התפילה

"דבר בעתו מה טוב" - עומדים אנו בערב שבת קודש פרשת 'ראה' בכינוס של המפעל הקדוש 'בני אמונים', ונראה שמלבד שהם קרובים בגימטרייה אף עניינם משותף:

כדי לבאר זאת אקדים ואציג בפניכם כמה שאלות בברכות השחר:

א. מדוע על הברכה האחרונה בברכות השחר: 'המעביר שינה מעיני ותנומה מעפעפי איננו עונים אמן, אלא אחר ה'יהי רצון'?

ב. יש בין ברכות השחר ברכות שכל אחד יכול להבין מדוע צריך לברכם מחדש בכל יום: בכל יום הקב"ה עושה עמנו מחדש את החסד של 'פוקח עוורים', 'מלביש ערומים' וכיוצא בזה; אך מדוע עלינו לברך בכל יום מחדש 'שלא עשני גוי', הרי רק פעם אחת נבראנו כיהודים, ומאז, לכאורה, מציאות זו ממשיכה ללא הרף?

אלו שאלות שמובאות בפוסקים, וכעת אוסיף עוד שתי שאלות משלי:

א. ביקרתי פעם במושב שבו שכן לול תרנגולות, שמתי לב שבשעות הערב מדליקים להן תאורה מיוחדת וחזקה במיוחד, וכאשר שאלתי את בעל המקום: מנורות אלו למה? הסביר לי שהן נועדו כדי 'לרמות' את התרנגולות שיחשבו שהיום ארוך יותר וטרם הגיע הלילה ובכך תטלנה יותר ביצים.

מאותו יום ניקרה במוחי שאלה חדשה: כיצד ניתן לברך בכל יום 'אשר נתן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה', הרי הנה כאן במושב זכיתי לראות בעיני כיצד לא עמדה תבונתו של התרנגול במבחן כה פשוט, הנה ראיתי כיצד הצליחו לרמותו ולגרום לו לחשוב על לילה שהוא יום...?

ב. חסידים מספרים שפעם הקניט מתנגד אחד את חברו החסיד ואמר לו:

תמיהני עליך, כיצד יכול אתה לברך 'אשר נתן לשכוי בינה' כאשר ה'שכוי' כבר כמעט והלך לישון...? השיב לו החסיד בתמימות: אדרבה, נוסח הברכה דווקא מתאים יותר לזמן שאני אומר אותה, שכן לשיטתך, במקום 'להבחין בין יום ובין לילה' היה צריך לומר 'בין לילה ובין יום'!

ואף שמדובר בהלצה, עדיין צריך הדבר ביאור.

•••

כמאמר החכם: "יהודי עונה בשאלה..." - כדי לענות על כל השאלות הללו נצטרך לשאול שאלה נוספת:

בעוד כארבעים יום נעמוד כולנו ונעשה 'כפרות', נתפוס ביד 'שכוי' שלא חטא ולא פשע, נסובבו מעל הראש ונשלח אותו למיתה.

יש פתגם שאומר 'כתרנגול בבני אדם', פתגם זה מתבסס על העובדה, שכאשר אנו אוחזים את התרנגול בידינו קודם הכפרות ואומרים 'בני אדם יושבי חושך וצלמוות' התרנגול מתבונן בנוסח 'בני אדם' ואינו מבין: פסוק דומה לזה נאמר אמנם בתהלים (קז ז): "יושבי חושך וצלמות", אבל היכן כתוב 'בני אדם'?

מלבד זאת, גם בטור (או"ח תרה) שהביא את הפסוק הזה כשדיבר על מנהג ה'כפרות' לא הקדים את המילים 'בני אדם', ומי הוא ש'המציא' את הפסוק הזה?

הגאון מריישא ('הדרש והעיון' ויקרא קסט) רצה אכן לטעון שנפלה כאן טעות, במקור היה כתוב במחזור בראשי תיבות 'ב"א' - היינו 'ב' אומרים', ששניים יכולים להביא כפרה אחת ולומר 'זה כפרתנו', והמדפיס טעה ופתח זאת כ'בני אדם'...

אבל אולי אפשר ליישב את הפשט בדרך רמז: בגמרא (חולין נח ב) הובאו דברי רב: "לית בקא בר יומא, ולית דידיבא בת שתא" - אין יתוש שחי יותר מיום אחד, ואין זבוב שחי יותר משנה אחת.

תמה על כך רב פפא: "והא אמרי אינשי, שב שני אימרד בקתא מבקא, דאמרה ליה, חזיתיה לבר מחוזא דסחא במיא, וסליק ואיכרך בסדינין, ואותיבת עליה ומצת מיניה, ולא הודעת לי!" - כיצד ניתן לומר שהיתוש לא חי יותר מיום אחד, והלא מעשה נפוץ הוא באותה יתושה שמרדה ביתוש במשך שבע שנים! וזאת משום שפעם הלך היתוש למחוזא, עיר שבה דרו אנשים מעונגים ובעלי בשר, שם ראה אחד שירד לרחוץ בנהר, וכשעלה ועורו רטוב, מצץ היתוש מדמו כדי שביעה ולא קרא ליתושה לסעוד עמו.

שבע שנים היא מרדה בו, כיצד אפוא אמר רבי שהם חיים רק יום אחד?

השיב לו אביו בקושיה נגדית: העולם רגיל לומר כי "שיתין מני פרזלא תלו ליה לבקא בקורנסיה" - היינו שיש ליתוש משקל ששים מנה בעוקץ שלו, והרי הדבר בודאי אינו אפשרי במציאות?

אלא בודאי יש לפרש בכוונת הפתגם, שבייחס למשקל גופו הזעיר של היתוש כבד עוקצו כמשקל ששים מנה, ואם כן אוכל לפרש לך שגם מה שאמרו שהיתוש והיתושה רבו במשך ז' שנים, היינו בייחס לאורך חייהם ובאמת לא רבו אלא זמן מועט ביותר.

ולכאורה קשה, לשם מה מספרת הגמרא את כל זה, וכי יש בכך נפק"מ להלכה או לתוספת יראת שמים?

את התשובה על כך יענה התרנגול בכפרות...:

יאמר לנו התרנגול: 'בני אדם - יושבי חושך וצלמוות', אתם חיים כאן בעולם מאה ועשרים שנה ומרגישים כאילו החיים שלכם ארוכים, אולם למעלה ביחס לחיי הנצח נחשבים אתם כמו אותם יתושים קטנים החיים יום אחד ומרגישים כאילו חיים מאה עשרים שנה...

[ובדרך דרש נוכל לפרש בפרשתנו: 'ראה אנכי נותן לפניכם היום' - הקב"ה אומר: אני נותן לכם ה'יום' - בקושי 'יום' אחד לחיות, שהרי אלף שנים אצל הקב"ה זה 'כיום' אתמול כי יעבור', וביום הזה אתה יכול לבחור מה לקחת - ברכה או קללה].

נמצא שהתרנגול מביט בנו 'כתרנגול בבני אדם' ואומר: אני עם השכל התרנגולי שלי יודע מתי יום ומתי לילה, אפשר אולי לרמות אותי פה ושם עם איזו מנורה, אבל בסך הכל אני יודע היטב את ההבדל; אבל אתם 'בני אדם' יושבי חושך וצלמות, וכי אתם יודעים להבחין בין יום ובין לילה? אתם יודעים להעריך את הזמן? על מה אתם מבזבזים את החיים?

'לא זכה אומרים לו יתוש קדמך', אדם שלא מנצל את הזמן - מה החילוק בינו ובין היתוש, הרי לשניהם אין מושג אמיתי של חיי נצח.

...

אומרים בשם אבי אבא בעל 'אמרי אמת' זצ"ל: מאוד פשוט מדוע איננו עונים אמן על ברכת 'המעביר שינה מעיני ותנומה מעפעפי':

בן אדם קם בבוקר, ומה הוא מברך את הקב"ה? רבונו של עולם תודה שהסרת מעל עיני את השינה ונתת לי עוד יום של חיים... אך אז צפה ועולה כנגדו השאלה: מה אתה הולך לעשות עם היום הזה? אולי אתה בכלל מאותם אלו שהגמרא אומרת עליהם: 'שינה לרשעים טוב להם וטוב לעולם?' אולי ה'עולם' בכלל צריך לברך ברכה מיוחדת על זה שאתה ישן...?

אך אם אתה ממשיך ואומר מיד: "יה"ר שתרגילנו בתורתך ודבקנו במצוותיך ואל תביאנו לא לידי חטא ולא לידי עבירה ועוון... וכוף את יצרנו להשתעבד לך" - כעת כבר אפשר לענות אחריו 'אמן', הרי יש לך כבר תכנית טובה ליום הזה!

המג"א (אור"ח מו ט) הביא בשם המקובלים: מפני מה אנו אומרים בכל יום 'שלא עשני גוי'? משום שבלילה יכול להידבק בכל אדם נשמת גוי.

וכאן עמדו ושאלו המפרשים: ומי אמר שאכן שלא קרה כך? כיצד אפשר לעשות את הברכה בביטחון שכזה?!

אמר לי אבא זצ"ל: אדרבה, היא הנותנת, כשאנו עומדים ומודים בשמחה 'שלא עשני גוי!', דבר זה עצמו מראה שלא נדבקה בנו נשמה זרה!

כך, כאשר ה'אמרי חיים' מויז'ניץ זצ"ל היה מקפיד על אותם בחורים שהיו מגיעים לתפילה מאוחר, ובמקום לעלות על הרכבת בתחנה הראשונה - בברכות השחר, עולים על אחת התחנות שבאמצע הדרך...

כשהיה פוגש בחור שכזה היה אומר לו במילותיו הקצרות: "וכי אתה כמו עשיו?!"

והסביר: עשיו היה הראשון בעולם שאיחר ל'ברכות', ובכך גרם שיעקב אבינו יזכה בברכות...

"מברכותיו של אדם ניכר אם ת"ח הוא" (ירושלמי ברכות א ה) - כל אחד מאיתנו יכול להוכיח בברכותיו אם הוא יהודי או רח"ל נדבקה בו נשמת גוי, אם נקפיד לומר את הברכות כמו שצריך - הוכחנו כי אנו יהודים.

•••

בצפת של לפני למעלה ממאה שנה, חי יהודי בשם רבי יצחק דוד אתרוג,

הוא ידוע יותר בשל ספרו 'פרי עץ הדר', שם הוא מספר (ח"ב עמ' יח) כי בזמן מלחמת העולם הראשונה כאשר נסע לאמריקה, אמר לו אחד הרבנים שם פירוש נפלא על הפסוק 'ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה', ע"פ מעשה שארע באותן שנים באחת מקהילות ארצות הברית:

במשך שנים רבות כיהן בה רב גדול וירא שמים, יהודי שזכה לחזק את בני קהילתו ולהחדיר בקרבם אהבת תורה ויראת שמים.

והנה, אחר שנים רבות, כאשר הלך הרב בדרך כל הארץ נבחר בנו למלא את מקומו, במהלך שנים אלו נפטרו גם רוב מניין ובניין של זקני הקהילה, ותחתיהם הגיע דור חדש ומודרני, דבר שהתבטא במיוחד בתפילתם שהיתה שונה בתכלית מהתפילה של הוריהם...

באחד הימים ניגש אחד מבני הקהילה לרב החדש וקבל בפניו: אצל אביך היינו שומעים כל היום 'ברכות' ואילו אצלך רק 'קללות'!

הרב לא הבין, והאיש הסביר: זכורני בעודי ילד אצל אביך, כאשר היינו מסיימים קריאת שמע וממתינים עליו עד שיגמור את קריאתו, היינו שומעים אותו אומר: "למען ירבו ימיכם וימי בניכם" ועוד ברכות נפלאות... ואילו אצלך, כאשר אנו ממתינים אנו שומעים רק קללות: 'השמרו לכם פן יפתה לבבכם, וחרה אף ה' בכם ואבדתם מהרה'; למה, למה רק קללות...?

השיב לו הרב בלי להתחכם: דע לך כי אני אומר בדיוק את אותו נוסח שאבי אמר, ההבדל הוא רק בכם! אבותיכם היו יראי שמים בתכלית, וכיון שהקפידו לומר קריאת שמע מילה במילה, עד שהספיקו לסיים אחז כבר הרב ב'למען ירבו ימיכם'; אתם, לעומתם, חוטפים את התפילה במהירות, וכשאתם מסיימים קריאת שמע אני עדיין אוחז באמצע 'והיה'...

לפי זה הסביר הרב את הפסוק: 'ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה': ראו כי בידכם לבחור בכל יום בין ברכה לקללה, הכל תלוי בכם, אם תרצו - תברכו ברכותיכם כמו 'יעקב', ואם לאו...

•••

הכל מכירים את דברי הגמרא במסכת ברכות ובסוף מסכת סוטה: "גדול העונה אמן יותר מן המברך", וכולם תמהים מדוע? הרי אני בסה"כ עניתי אמן וזה שבירך בודאי גדול ממני!

המאירי בסוף סוטה מבאר זאת באופן נפלא, ואני מאמין שהפירוש עדיין אקטואלי - ואפילו יותר מתמיד - לדורנו אנו:

עובדה היא כי מי שמברך מכוון פחות מזה שעונה אמן!

וכפי שסיפרו על אותו מלמד שכדי להסביר לילדים עד כמה לא ראוי לומר את הברכות 'בחטיפה', עשה איתם ניסיון חד פעמי: הוא נתן בידי כל אחד כוס מים וביקש מהם שלפני שיברכו עליה יספרו עד מאה, בזמן הזה יתבוננו על מה הם עומדים לברך, ואחר כך יברכו מילה במילה וישתו את כוס המים.

כך היה, כל תלמיד קיבל כוס מים, ספר עד מאה ולאחר מכן התחיל לברך - כמובן בכוונה רבה: 'ברוך... שהכל נהיה בדברו'.

בין לבין התבונן המלמד בריכוז בשפתותיהם של תלמידיו, והנה הבחין בפלא פלאים - כמעט כל הילדים, לפני שהגישו את כוס המים לפה מלמלו בפיהם שוב את הברכה במהירות ובהבלעה! המסקנה הברורה הייתה: יש איזה הרגל שקשה להשתחרר ממנו, הם אמנם ברכו בכוונה, אבל אח"כ עשו את ה'שהכל' האמיתי שלהם...

סיפור נוסף ששמעתי מיהודי חשוב: לפני 'ספירת העומר' הוא ניגש לחברו בביהכ"ס וביקש ממנו להוציאו בברכתו, הרי לכל אחד יכול לקרות שהוא שכח לספור יום אחד ואז צריך שמישהו יוציא אותו בשאר הימים...

היהודי הסכים והתחיל לברך 'כמו שצריך', בקול ובמתינות: 'ברוך אתה ה'... על ספירת העומר' וכשסיים ענה חברו אמן.

עד כאן הכל טוב ויפה, אלא שלאחר מכן נדהם המברך כשראה את אותו חבר ניגש לפינה ומברך שוב במתינות: 'על ספירת העומר'.

לאחר התפילה הוא לא יכול היה להתאפק ושאלו: וכי עשית ממני צחוק? או שמא ברכת ברכה לבטלה?

אולם חברו השיב לו מיד: לא זו ולא זו! אלא שרציתי לגרום לך לברך לפחות פעם אחת 'על ספירת העומר' כמו יהודי...

המציאות מוכיחה שכשאנו רוצים להוציא את השני או לגרום לו לענות אמן, אנו מברכים את הברכה יותר בכוונה, אך לעצמנו אנו מברכים בשקט ובהבלעה, כאילו כך נקבע הדבר מששת ימי בראשית...

•••

עוד מעט, בראש השנה, נעמוד ונאמר ב'ונתנה תוקף': "ומלאכים יחפזון וחיל ורעדה יאחזון", ותמוה הדבר: וכי ממה אותם מלאכים קדושים שלא טעמו טעם חטא צריכים לחשוש ולרעוד?

התשובה היא, אמר הסבא קדישא בעל האמרי אמת: המלאכים נבראים מהמצוות שלנו, ואם המצוות נעשו שלא כראוי, ל"ע חסר להם איברים, ובודאי שיש להם ממה להתבייש ו'חיל ורעדה יאחזון'...

מקובל בשם הרבי ר' זושא שפעם בכה בדמעות שלישי על שלא הבין את דברי התוספות בחולין (ז ב):

הגמרא אומרת: "ישראל קדושים הן, יש רוצה ואין לו ויש שיש לו ואינו רוצה", ומבארים התוספות שגם מי שיש לו ואינו רוצה נקרא 'קדוש', שהרי בפועל מזמין את חברו לאכול אצלו, ואף שעושה זאת מפני הבושת.

תמה הרבי ר' זושא: אכן בדרך זו נוכל להבין את קדושתו של מי שיש לו ואינו רוצה, אך זה שרוצה ואין לו - מפני מה הוא נקרא קדוש, הרי לא קיים את המצוה?

ומסופר כי ר' זושא בכה הרבה כדי להבין זאת, מתוך הבכי נרדם ואז נגלה אליו הר"י מבעלי התוספות ואמר לו: דע לך שמכל מצוה שעושה יהודי נברא מלאך, ולכן אם הוא עושה זאת בחוסר חשק שלא כראוי, אזי אותו מלאך נברא כגוף חסר נשמה; כאשר מאידך בא יהודי אחר שיש לו רצון טוב אך אין באפשרותו לקיים את המצוה, הרי מצוותו שהיא בבחינת נשמה בלי גוף מתלבשת בתוך הגוף שכבר קיים ממצוותו של רעהו.

לאור זאת אפשר לפרש בדרך צחות: 'ומלאכים יחפזון', המלאכים נחפזים כי הם נבראו מהברכות שלנו, ואם הברכות שלנו הם ברכות של 'חיפזון', אז גם המלאכים שנבראו מהם הם 'מלאכים יחפזון', ומובן מפני מה 'וחיל ורעדה יאחזון'...

עוד מספרים על מרן החתם סופר, שפעם, ב'סוף הזמן' בישיבה דפרשבורג, ניגש בחור לפני העמוד ו'חטף' את התפילה מהר כראוי ל'סוף זמן'...

משסיים ניגש אליו החתם סופר ואמר לו בצחות לשונו: "הלך הלכת כי נכסוף נכספת לבית אביך... למה גנבת את אלהי (בראשית לא א)?" - אני יכול להבין מפני מה אתה נכסף כבר ללכת הביתה, אתה כבר מתגעגע, אבל 'למה גנבת את אלהי'?

- מפני מה אתה גונב וחוטף את ה'אלוקים' שלך, את הברכות והתפילות הקדושות?

אם אנו רוצים לברוא מברכותינו מלאכים שתהיה בהם גם נשמה, ולא רק גוף, עלינו להתפלל עם מחשבה ולא לחטוף חלילה.

•••

אסיים ברעיון קצר: הגמרא מדברת בכמה מקומות בש"ס על מי שחופר 'בור שיח ומערה', ומפרש רש"י: 'שיח' הוא בור "ארוך וקצר" [בשפה המדוברת כיום זה 'תרת' דסתר', אבל בלשון רש"י 'קצר' היינו 'צר'].

ישנם כאלו ש'אינם יודעים בין ימינם לשמאלם' ובמקום לקרוא 'שיח' בש' ימנית, אומרים הם בש' שמאלית - 'שיח'. אבל בדרך צחות גם אנו יכולים לפרש על זה האופן ע"פ דברי רש"י: חז"ל אמרו (ע"ז ב) 'אין שיחה אלא תפילה', ככתוב (תהלים קב א) 'לפני ה' ישפוך שיחו', אם 'שיח' זה תפילה, הרי שנוכל ללמוד מכך שהתפילה יכולה אמנם להיות 'ארוך וקצר' - לא צריך להתפלל דווקא 'ארוך', אפשר לכוון גם ב'קצר', אך כאותו בור - זה חייב להיות 'עמוק'!

דרך העולם כשפוגשים אדם ברחוב ומפטירים לפניו ברכה ואיחול: 'שתהיה בריא!', 'שיהיה לך פרנסה ברווח!' וכדומה, הוא אומר בהבלעה 'אמן'!

אבל אם יצא לכם פעם לפגוש אדם של"ע חולה ועובר טיפולים ואיחלתם לו שיהיה בריא, הוא לא מבליע את האמן, הוא אומר אותה עם כל הכוונה והעומק: 'א-מ-ן!' ומדוע? משום שההשתוקקות שלו לבריאות היא עמוקה.

לא לחינם הגדירו חז"ל את אופן עניית אמן כראוי במילים: 'בכל כוחו'; משום שהתפילה יכולה אולי להיות קצרה, אבל ה'אמן' צריכה להיות עם כל הלב, עם כל העומק, באופן שנרגיש שאנו באמת רוצים שהתפילה תתקיים!

מסופר על חסיד אחד שהגיע פעם לרבי ר' בונים מפשיסחא וכשרצה לתאר לו את המאמץ שהוא משקיע בתפילה הוא אמר: 'בכל פעם אחרי התפילה כואב לי הראש'. אך הרבי ר' בונים לא התלהב מכך ואמר לו בתרעומת: 'מה השייכות בין הראש לתפילה? בתפילה הלב צריך להיות כואב, לא הראש'!

עוד סופר לי: שנים רבות לפני שנולדתי חלה אבי ה'פני מנחם' זכר צדיק לברכה בשפעת חריפה, הוא שכב במיטה וכל עצמותיו כאבו בלי יכולת להניע אבר. הגיע ליל שבת, צריך היה להתפלל, לעשות קידוש... אך לא היה לו כח!

בשעה קשה זו נזכר הוא בסיפור שהיה עם המגיד מקוז'ניץ שכפי הידוע היה

כל ימיו ידוע חולי, וכשפעם היה צריך לעשות קידוש ולא היה מסוגל, פתח ואמר: רבוש"ע! הנה, למרות שאני ברייה כה קטנה המוטלת על מיטתה בחולי וחלוש, ואתה - 'מלא כל הארץ כבודו' - רוצה שאני אקום להעיד עליך שבראת את העולם בששה ימים?! איזה אושר! איזו זכות! וכך הוא זינק מהמיטה והחל לומר קידוש בהתלהבות.

גם אבי ז"ל סיפר: עשיתי את העצה הזו וזה עבד!

אף אנו נאמר: הקדוש ברוך הוא רוצה שנקום מהמיטה בבוקר שנעיד עדות על רוב טובו וחסדיו ונברך אותו בכל הברכות, וכפי שביארו בספרים את לשון הכתוב (תהלים כט ח): "קול ה' יחיל מדבר - יחיל ה' מדבר קדש" - שהקב"ה מייחל ומשתוקק לדיבור קדוש של יהודי; הלא זהו מה שאמרו חז"ל שתפילה היא מן הדברים העומדים ברומו של עולם ככתוב "ועוזו בשחקים" ובני אדם מזלזלים בהם - האם לא די במחשבה הזו כדי להקפיץ אותנו מהמיטה בבוקר?!

•••

על היושבים כאן ניתן לומר בוודאות שכשם שהם בודאי יודעים ש'גדול העונה אמן יותר מן המברך', כך יודעים הם ש'גדול המעשה יותר מן העושה'; אשריכם ואשרי חלקכם שאתם מעשים אחרים, אתם בוראים מלאכים אצל אחרים, מדרבנים אחרים ומרבים זכויות.

כתוב בספרים ש'זבולון' התומך בתורה יקבל בשמים שכר גם אם ה'יששכר' לא למד כמו שצריך, מדוע? משום שהוא התכוון ל'לשמה'. אף אנו נאמר על אלו שמזכים את הרבים במעשיהם, כי גם אם יש שמתרשלים, הרי להם יש את מלוא הזכויות, יש להם מלאכים שלמים בגוף ונשמה.

על אחת כמה וכמה אמורים הדברים כלפי מי שעומד מאחורי כל המפעל הקדוש הזה, מי שמחיה ומדרבן את כל זה, הרשו לי לסיים עם ברכה אחת לשבחיו:

הגמרא במגילה (כז ב) מספרת על האמורא הקדוש רב שכשפעם ראה את רב הונא כשמתניו היו כרוכות בחבל פשוט במקום עם אבנט מכובד, שאל אותו: היכן האבנט שלך? אמר לו רב הונא: משכנתי אותו בהלוואה עבור יין לקידוש. שמע זאת רב והתפעל מאוד ומתוך כך בירך אותו: יהי רצון שתהיה מכוסה בבגדי משי שיראין, והיינו שלא יחסרו לך בגדים, אף היקרים ביותר.

בהמשך מספרת הגמרא שרב הונא אכן זכה לעשירות גדולה, וביום שחיתן

את בנו 'רבה בר בריה דרב הונא' התאחזה החופה, ורב הונא שהיה נמוך קומה הלך לנוח מעט לפני החופה על אחד הספסלים. לאחר מכן הגיעו בנותיו וכלותיו והניחו את מעילי המשי שלהם עד שהתכסה כולו במשי.

כאשר שמע רב שברכתו התקיימה, הקפיד ואמר לרבינא בתרעומת: הנה ראית כיצד ברכתי פעלה, מדוע לא אמרת לי 'וכן למר'? הלא למפרע התברר כי זו הייתה שעת רצון.

והדברים אמורים ביתר שאת כלפי מי שמחדיר בנו כל כך את העניין של אמן וברכות ומזכה אותנו בכל הברכות והמעלות שהזכרנו, האם לא מגיע שנאחל לו 'וכן למר' – לר' יעקב דב מרמורשטיין?!

יהי רצון שיתמלאו כל משאלות לבו לטובה בגשמיות וברוחניות ונזכה במהרה לגאולה השלימה אמן.

ועידת נציגי עולם הישיבות - אב תשע"ה

הגאון רבי צבי כץ שליט"א
ראש ישיבת 'חזון נחום'

אין גדול לפני הקב"ה יותר מאמן שישראל עונים

מן השמים זיכו את ידידינו הנגיד הרב יעקב דב מרמורשטיין אוהב תורה ולומדיה, שמחזיק במסירות נפש במצוה הגדולה של עניית אמן ורואה בזה שליחות מיוחדת להרגיל תינוקות של בית רבן, בני ישיבה, ואברכים בני תורה, בחשיבות התפילות, הברכות ועניית אמן.

האמת היא שחז"ל כבר כינו מצווה זו כמצווה גדולה, באומרם (דב"ר ו ד): "אין גדול לפני הקב"ה יותר מאמן שישראל עונים". הרב יעקב דב, מוסר נפשו על מצוה חשובה זו, והרי "אין לך חביב לפני הקב"ה כשליח שמשלח לעשות מצוות ומוסר נפשו בשליחותו" (במדבר רבה יח ח).

ובאמת חביבות מצות עניית אמן ירושה היא לו מאבותיו, מאביו היקר והחשוב הרב חיים בן ציון ז"ל שהיה בעל מסירות נפש על שמירת השבת ולכל דבר שבקדושה. זכור לנו עדיין שכל בוקר ובוקר לפני תפילת שחרית, עמד ואמר ברכות השחר לפני אחד מהמתפללים בכדי שיענו אמן אחר ברכתיו, ובנו החשוב רבי יעקב דוב, בחר ללכת בדרכי אבות, לא רק לעצמו אלא לזכות את הרבים לאלפים ולרבבות, ויש בזה ענין וחשיבות גדולה.

על הפסוק (בראשית כו יח): "וישב יצחק ויחפר את בארת המים אשר חפרו בימי אברהם אביו... ויקרא להן שמות כשמות אשר קרא להן אביו", כותב רבינו בחיי: "ועשה כן לכבוד אביו, וממה שהתורה הודיעה זה, נראה שנחשב לו לזכות ויש בזה התעוררות, וקל וחומר שאל ישנה אדם מדרך אבותיו, שהרי יצחק אפילו שמות הבארות שקרא אותן אביו לא רצה לשנותן, וזה ק"ו לדרכי האבות ומנהגותיהם ומוסר שלהן, ואולי מפני זה לא נשתנה שמו כמו שאר האבות, וזו מדה כנגד מדה". ובהעמדת עניין זו של עניית אמן, הולך רבי יעקב דב בדרכי אבות ובמנהג אבות ובמוסר האבות.

...

חכמינו זכרונם לברכה הפליגו מאוד מאוד בחשיבות עניית אמן בכמה מקומות, ואחת מהן במסכת סנהדרין (ק"ב): "איתמר קטן מאימתי בא לעולם הבא? רב נחמן בר יצחק אמר: משעה שנימול דכתיב (תהילים פח טז): 'עני אני וגווע מנוער נשאתי אמיך אפונה'. תנא משום רבי מאיר משעה שיאמר אמן שנאמר (ישעיה כו ב): 'פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמנים' אל תקרי שומר אמונים אלא שאומר אמן".

ומבואר שלפי רבי מאיר המפתח לעולם הבא הוא עניית אמן, והתינוק בא לעולם הבא על ידי עניית אמן. וכשנתבונן בדבר נמצא שמדברי הגמרא עולה שחשיבות עניית אמן, היא כאותה מדרגה של מילה, שהרי לרב נחמן בר יצחק תינוק בא לעוה"ב משעה שנימול, ואילו לרבי מאיר ענית אמן היא המזכה בגן עדן.

ולכאורה הן אמת שעניית אמן גדולה ונשגבה היא עד למאוד, ואולם הכיצד אפשר להשוותה למצוות ברית מילה והלוא על ידי המילה נעשה יהודי, וכמו שכתבו הפוסקים שבמקום שיש ברית מילה בפורים יש למול לפני קריאת המגילה, כדי שכשקוראים: "איש יהודי היה", יכלל התינוק בזה?

אלא שבהמשך דברי הגמרא שם מובא כך: "מאי אמן? אמר רבי חנינא א-ל-מלך נאמן". וברש"י שם "מאי אמן" - כשעונין על כל ברכה וברכה אמן, היאך משמע קבלת יראת שמים? 'אל מלך נאמן' - בנוטריקון, שמאמין עליו הקדוש ברוך הוא". ומבואר מדברי רש"י שמשמעות עניית אמן היא קבלת יראת שמים. זאת משום דכל ענין הברכות מטרם היא קבלת יראת שמים וכלשונו הזהב של הרמב"ם בהלכות ברכות (א ד) דתקנו הברכות "כדי לזכור את הבורא תמיד וליראה ממנו".

והאמת שהמקור לכך שמצוות מאה ברכות היא משום קבלת יראת שמים מפורש בתורתנו הקדושה, דבמסכת מנחות (מג ב) איתא: "תניא היה רבי מאיר אומר חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום שנאמר (דברים י"ב) 'ועתה ישראל מה ה' אלוקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה'" - אל תקרי מה אלא מאה". הרי אמרה תורה שמאה ברכות ניתקנו כדי להכניס בלב האדם יראת שמים, וכיון שהברכות הם ליראה את השם, הרי גם עניית אמן הם ליראה את השם, דהרי אמרו (ברכות נג ב) "גדול העונה יותר מן המברך", ולכן אמר רבי מאיר שמכיוון שעל ידי עניית אמן נכנס התינוק לעול יראת שמים, ונתחבר לעדת יראי ה', הרי עניית אמן היא כברית מילה, וזוכה בה התינוק לחיי העולם הבא.

נציין כי במה שאמרו: "גדול העונה יותר מן המברך", יש נפקא מיניה לדינא, דהרי במסכת בבא קמא (צא ב) מובא שהמפסיד ברכה לחברו צריך לשלם לו עשרה זהובים, ומובא שם בתוספות (ד"ה וחיבו) מעשה באחד שקראוהו לעלות לתורה ובא אחר וקדם וקרא והפסיד בכך שתי ברכות לחבירו, ופטר רבינו תם את המקדים לעלות לתורה, לפי שהקורא יענה אמן על ברכותיו של המקדים, והעונה אמן מצוותו גדולה משל המברך, כך שהמקדים לעלות לתורה לא הפסיד מאומה למי שקראו לו. הרי דעניית אמן היא באותה חשיבות כמו הברכה ואף יותר מכך, ונפטר מחיוב עשרה זהובים שנתחייב בשעה שחבירו חטף לו את הברכה.

והנה יש להתבונן ולקרב אל הבנתנו את גודל ערך חשיבות מצוה זו של עניית אמן, עד שאמרו במדרש "אין גדול לפני הקב"ה יותר מאמן שישראל עונין", וביותר צריך ביאור דאף אם חשיבותה גדולה עד מאוד איך אפשר דחשיבותה גדולה יותר מן המברך עצמו, עד שאמרו "גדול העונה יותר מן המברך"?

והנראה בזה שכל ברכה, היא הכרזה כי הקב"ה הוא מלך העולם, וכדברי הגמרא במסכת ברכות (מ ב) דכל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה. והכרזת המלכות הרי מטרתה היא כי השומעים הכרזה זו, יקבלו עליהם מלכותו יתברך ויסכימו עם המכריז. מעתה אם השומעים עונים אמן - "א-ל מלך נאמן" על הברכה, מקבלים הם עליהם בכך את עול מלכותו יתברך, והברכה - ההכרזה, באה בכך לידי תכליתה. ואולם ברכה שאין עונים עליה אמן הרי היא בגדר "ברכה שאין בה מלכות", שהרי עיקר ההמלכה היא על ידי הכרזת השומעים. אמור מעתה שתכלית הברכה מתממשת רק על ידי עניית אמן שהשומעים מקבלים ומסכימים עם הכרזת המלכות, ולכן "גדול העונה יותר מן המברך".

כנס 'בני אמונים' - תשע"ג

הגה"צ רבי חזקיהו מישקובסקי שליט"א
משגיח ישיבת 'ארחות תורה'

על דברי חז"ל - אין מה להוסיף!

חבלים נפלו לי בנעימים אף נחלת שפרה עלי להקריא כאן מכתב קודש של
מרן ראש הישיבה שליט"א:

בסייעתא דשמיא

לכבוד המתכנסים בכינוס לחיזוק עניית אמון על ידי ארגון 'בני אמונים'
בראשות הר"ר יעקב דב מרמורשטיין שליט"א.

חז"ל האריכו מאוד בגודל מעלת עניית אמון ואין מה להוסיף בזה, יה"ר שחפץ
ה' בידם יצליח. (מקום החותם)

כיהודה ועוד לקרא, ברשותכם אסביר תחילה את דבריו של מרן ראש הישיבה,
מדוע נקט בקוצר אמרים בדווקא:

אפתח בסיפור מעניין ומאלף שסיפר הגאון רבי יהודה אריה דינר שליט"א:

הרב קלור זצ"ל היה ילד וילנאי פעוט בעת שהגיע מרן החפץ חיים לביקור
בווילנא, כל ילדי וילנא החרדית הזדרזו להגיע למקום שבו ניתן היה לראות את
החפץ חיים ואולי אף לקבל ממנו ברכה, אולם אביו של הרב קלור לא רצה שבנו
יילך לשם, מחשש שמא מתוך הדוחק והצפיפות יקרה לו חלילה משהו.

היה לו ניסיון מאוד קשה, כל חבריו הלכו לשם, ומלבד זאת גם בגילו הצעיר
ידע להעריך את משמעותה של ברכה שיצאה מפה קדוש של סבא קדישא מרן
החפץ חיים זיע"א, אולם מחמת כיבוד אב הוא התגבר על עצמו ולא הלך.

בערבו של יום התפרסם כי מרן החפץ חיים בירך את כל הילדים שהתכנסו
לכבודו בברכה מיוחדת - באריכות ימים.

הדבר הוסיף כאב לילד וכעת כאב גם לאביו, כיצד יכלו הם להחמיץ שעת כושר שכזו - לקבל ברכה מהחפץ חיים לאריכות ימים.

חלפו ימים ושנים, הרב קלור האריך ימים, וכשנה קודם פטירתו קרא לבנו שליט"א ואמר לו: ראה נא, אחרוני חבריי שזכו לברכת החפץ חיים באותו מעמד - כבר נפטרו, בעוד אני עדיין חי ומאריך ימים. ללמדך שברכה של התורה - 'כבד את אביך ואת אמך למען יאריך ימך' - שווה הרבה יותר, אפילו מברכתו של החפץ חיים! מבהיל!

אם כן, במה שנוגע לרבי יעקב דב שיחי', הארגון הזה הלא הוקם מתוך מצות כיבוד אב, לכבוד אביו הגדול נ"ע שבודאי הוא שש ושמש בכינוס קדוש שכזה.

אולם במה שנוגע אלינו: אנחנו נמצאים כעת בפתחו של אלול, כולנו מחפשים ברכות וסגולות מכל מי שניתן, יום הדין מחריד את כולם.

העיד בפני הגאון רבי גבריאל ריקליס זצ"ל בשם המשגיח רבי ירוחם ממיר שאמר: לחולה לב - נותנים כדור תרופה, אולם למי שחלילה קיבל דום לב, כדור לא מספיק - צריך מכת חשמל!

אמר רבי ירוחם: ישנם הנמצאים במשפט, הם נאחזים בכה וכה, נאחזים בקש, אבל המשפט הוא איום, כדי להצליח בו צריך מכת חשמל: "כל העונה אמון, אפילו גזר דין של שבעים שנה לרעה מתהפך לו לטובה!"

'שבעים שנה לרעה' זה ממש כמו 'דום לב', המכת חשמל של אמון הופכת עליו את גזר הדין לטובה. למדנו מכאן מה שמילה אחת של 'אמון' מסוגלת לעשות, מה שאמון מסוגלת לחולל, מהפכה של ממש!

אין דבר שיוכל להידמות להבטחותיהם הנפלאות של חז"ל, לפיכך מרן ראש הישיבה קיצר וכתב: חז"ל האריכו מאוד בגודל מעלת עניית אמון ואין מה להוסיף על זה!

כי אכן אין מה להוסיף על דבריהם הנשגבים של חז"ל בעניין זה!

במאמר המוסגר: באחד המקומות בהם דיברתי כדי לחזק את עניית אמון, קם רב המקום ואמר: אני לא יכול ללכת עם רעיונות של כל גביר, מעולם לא היה מקובל שיכניסו בבתי ספר דברים כאלו, פתאום לעשות מהפכות עולם...

סיכמנו שנשאל את מרן ראש הישיבה בעניין. כאשר שמע ראש הישיבה את

צדדי הספק הוא חיך ואמר, ומה אוכל לעשות שאני בעצמי אוחד מאוד מהענין הזה, הלא אצלי בבית מקיימים את זה...

ואז המשיך ראש הישיבה ואמר: רבותי, אדרבה צריך לעשות 'רעש' מאמן, צריך לעשות 'רעש' מברכה! ומי לנו גדול מרבנו חיים מוולוז'ין שהקפיד שלא לומר ברכה בלי שיענו אמן אחריה, כי הלא ה'אמן' היא כבודה של הברכה!

זו העסקה הטובה ביותר שאנו יכולים לעשות!

אסיים בסיפור נוסף: יהודי חשוב היה בירושלים ושמו רבי יעקב מאיר זוננפלד זצ"ל, פעם עמדו להקים פרויקט של 'קניון' ברחובות, פרויקט שהיה אמור להוביל לחילולי שבת המוניים, ר' יעקב מאיר שלצד היותו תלמיד חכם עסק ביזמות פרויקטים, הכיר היטב את היזם ומשכך פנה אליו וביקש ממנו לחדול מהעניין.

אמר לו היזם: האמן לי, הייתי מבטל את העסקה כבר היום, אלא שאם אעשה זאת אני צפוי להפסד מידי של חצי מליון דולר.

לב טהור שכן בלבו של ר' יעקב מאיר, הוא לא חשב פעמיים ואמר לקבלן: שמע, אם חצי מליון הדולרים הם הבעיה, אין לך סיבה לחשוש! שכן מוכן אני ללכת אתך ביום ראשון לעורך דין ולהעביר לרשותך דירה השייכת לי ושוויה עולה על חצי מליון דולר.

הקבלן הסכים. אלא שכאשר ביום ראשון המתין הרב זוננפלד לקבלן ליד משרד העורך דין, הופתע לגלות כי הוא לא מופיע.

כעבור זמן מה התקשר הרב זוננפלד לידידו הקבלן והביע בפניו את תמיהתו: מדוע לא הגעת כמסוכם, וכי חזרת בך מהבטחתך? אמר לו הקבלן: על דאגה, לא חזרתי בי מהבטחתי, הקניון לא יפעל בשבת! אלא שאחרי שדיברתי אתך בשבוע הקודם עשיתי לעצמי חשבון: הלא הרב זוננפלד ידוע כאדם מפוכח וסוחר ממולח, מה הביא אותו להפסיד במו ידיו חצי מליון דולר?

הגעתי למסקנה, כי אם אדם חכם שכמוך מוכן להפסיד חצי מליון דולר בשביל השבת, הרי שהשבת בודאי שווה כמה וכמה מיליונים, ומדוע שארשה לעצמי להפסיד כמה מיליונים בשביל סכום 'פעוט' של חצי מליון דולר?!

את ר' יעקב דב אנו מכירים היטב, הוא סוחר ממולח אשר זוכה ב"ה

לסייעתא דשמיא, ואם אנו רואים אותו מבזבז מיליונים על עניית אמן, הרי שהאמן שווה עשרות מיליונים!

כעת אימרו לי, וכי מצוה חשובה שכזו נניח לו לעשותה לבד? לא! נתחזק אף אנו, הוא יהיה ה'זבולון', ואנו נהיה ה'יששכר' -

ואמר כל העם א-מ-ן!

ועידת נציגי עולם הישיבות - אב תשע"ה

הגה"צ רבי אברהם אלימלך בידרמן שליט"א

החיים תלויים בתיבת אמן

אמרו חז"ל (תנחומא כי תשא לא) שהלוחות הראשונות שניתנו בפומבי לא זכו לקיום ונשברו, ואילו הלוחות השניות שניתנו בצנעא זכו לקיום, ותמה השפת אמת: מדוע אם כן נתן הקב"ה את הראשונות בפומבי אם ידע שהדבר יגרום לשבירתן? ותירץ: כשמתחילים משהו בצנעא, אין לזה קיום, היה הכרח להתחיל את נתינת התורה בפומבי, אף שלבסוף גרם הדבר לשבירת הלוחות הראשונות, ובלבד שיהיה לדבר פרסום ועל ידי כך גם קיום.

משל הדיוט אומר: אדם המכין לעצמו כוס קפה מוכרח להכינו בתחילה בחום גבוה מאוד, על אף שבלתי אפשרי לשתותו בחום שכזה, שאם יכינו מתחילה במדת חום הראויה לשתיה, לא יוכלו לשתותו מחמת טעמו התפל...

אף לענייננו, לאחר ימים קדושים כל כך שעברנו, אין טוב מלהתחיל את הזמן עם כינוס מפואר, עם כל ה'ברען', במטרה לחזק ולעודד את אותם בחורים יקרים שמכניסים את ה'ברען' ביומם של בני הישיבות, בפתיחת היום עם אמירת ברכות השחר בחברותא שמעלתה גדולה עד מאוד.

אמרו בשם רבי יחזקאל מקוז'מיר כי מפני מה "גדול העונה אמן יותר מהמברך"? משום שהמברך אמנם עושה את המצוה, אך מי שנותן לה את התוקף והשלימות הוא העונה אחריה אמן, ומי שמסייע לרעהו גדול מזה שעושה את המצוה לעצמו.

יש בנקודה זו כדי להמחיש את מה שעושים הבחורים היקרים שמתאספים כאן, אשר לקחו כמשימה לעזור לרעיהם, להכניס להם את המשמעות הגדולה של עוד 'אמן', שהיא תיבה קטנה, אך כפי שאומר המגיד ממעזריטש בפרשתנו (בראשית ו יח): "ובאת אתה אל התבה אתה ובניך ואשתך ונשי בניך אתך" – החיים שלך ושל כל בני ביתך תלויים ב'תיבה' אחת – אמן.

באותו עניין, הוסיף ואמר על כך הלעכוביטשער: יש שיתמהו, כיצד יכול אדם

גדול להיכנס בתוך תיבה קטנה...? אך באמת, מי שחושב כי הוא ה'גדול' וה'אמן' קטנה – לא יוכל להיכנס בתוכה, אך מי שמבין כי הוא הקטן וה'אמן' היא הגדולה, הוא זה שיוכל להיכנס בתוכה בריווח, הוא וכל ביתו עמו.

זה מה שהבחורים כאן עושים, עוזרים לשני, מכניסים לשני את המושג – מה הפירוש עוד אמן...

ועולה על כולם רבי יעקב דב שליט"א, עליו אמרו גדולים כי הוא ה'מחיה מתים' של דורנו, שהרי בעל ספר חסידים (רסא) כתב שכל מצוה שאין לה דורשים הרי היא כ'מת מצוה' שהכל קרוביו, כך עשה רבי יעקב דב שליט"א, נעשתה כאן בדורנו תחיית המתים שלא תאומן... זקנים ונערים – כולם אומרים ברכות השחר בחברותא.

...

אם רצונכם לשמוע 'תחיית המתים' של ממש שנעשתה מכוח מצוה נפלאה זו, הסכיתו ושמעו את אשר סיפר לי היום אחיו של ר' יעקב דב, הגאון ר' אהרן צבי שליט"א, ראה"כ דסערט וויז'ניץ, סיפור נפלא שאירע לפני כחודשיים ומצוה לפרסמו:

הרה"צ מליעזש שליט"א מסטמפורד היל לונדון, חלה בלבו בשנה האחרונה ונחלש ה". רעייתו הרבנית הצדקנית שליט"א, לקחה כהנהגה טובה להקפיד להיות כ'בני אמונים'... לומר את ברכות השחר בכל יום בפני מישהו שיענה אמן. לשם כך היא מקפידה להמתין בכל יום לבעלה שליט"א עד שישוב מבית הכנסת, יקשיב לברכותיה ויענה 'אמן'.

בבוקר יום שני, י"ג אלול, כאשר שב הרה"צ שליט"א מבית הכנסת, הייתה הרבנית 'בעומק הסוגיא' במטבח... במחשבה ראשונה חשבה היא שתחילה תסיים עם הבישולים ורק אחר כך תיגש לאמירת הברכות כמנהגה.

אולם במחשבה שנייה החליטה שלא לוותר על הנהגתה, הן 'מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה', וכפי שנדברנו, ה'אמן' צריכה להיעשות בזמן המוקדם ביותר, עם כל ה'ברען', שלא תתקרב חלילה...

כך, בעיצומם של הבישולים נכנסה הרבנית לחדרו של הרה"צ שליט"א והחלה לומר לפניו את הברכות, התחילה ב'הנותן לשכוי בינה', 'שלא עשני גוי' וכך עד 'הנותן ליעף כח'.

כשסיימה 'הגומל חסדים טובים לעמו ישראל' ציפתה לשמוע את ה'אמן', אך אז נעצרה נשימתה, הרבי לא ענה... היא הביטה לעברו והבחינה כי ראשו שמוט, פניו חיוורות ועיניו עצומות.

התקף לב! היא נחרדה ובן רגע התקשרה לכוחות ההצלה. תוך דקה הגיע אמבולנס למקום ולאחר מאמצי החייאה ממושכים הצליחו להחזיר לו את הדופק.

אילו הייתה נשאת במטבח לסיים עם הבישולים זה היה לוקח לה עוד שעה ארוכה, במהלכה לא הייתה יודעת כלום ממה שקורה בחדרו של הרבי וה' ישמור מה הייתה התוצאה.

כשחז"ל אומרים שהעונה אמן מאריכים לו ימיו ושנותיו הם דיברו גם על זה...

ישמחו השמים ותגל הארץ שבדיוק באותו יום חל היארציית של מי שמכוחו התייסדה מהפכת 'בני אמונים', אותה 'תחיית המתים' של דורנו, הרב ר' חיים בן ציון מרמורשטיין זצ"ל אביו של ר' יעקב דב, מי יודע, אולי עליונים ותחתונים יחד הם שהצילו את הרבי...

וכבר דרשו רושמי רשומות: 'אמן מצילה נפשות' - ר"ת אמן.

ובאמת כך הוא הכלל, כשעושים משהו באופן קבוע ולא מוותרים עליו בשום אופן, אף הקדוש ברוך הוא נותן סייעתא דשמיא מיוחדת.

...

כל הדברים האמורים כאן מטרתם לגרום לכם, בני הישיבות שליט"א, להכניס היטב לראשכם, כי בכדי שאחד ישפיע על חברו, הוא חייב תחילה להשפיע על עצמו... שה'אמן' היא מקור הברכה.

סיפור ידוע הוא על המקור ברוך, כשהיה רב ב'סערט' היה מתפלל בכל שבת בבית כנסת אחר, פעם הגיע לבית כנסת והבחין שכבר אוחזים לאחר ברכות השחר ומיד פנה לצאת לבית כנסת אחר, הגבאים ניסו למחות בפניו, אולם הוא אמר: 'אני לא עָשׂו, עשו בא אחרי הברכות...'

זו בחינה של 'שיחת חולין של ת"ח הצריכה לימוד'... ולענייננו: אף עשו, כשאיחר את הברכות הוא ידע היטב מה הוא איחר!

אף כי סגולותיה של עניית 'אמן' עמוקות עד אין חקר, אם בחור יידע מראש שהיא מקור הברכה, ממילא הוא ייגש אחרת לגמרי לדבר.

את הסיפור שסיפר הרב בענגיס מכירים כולם, אולם צריכים לשנן את הסיפור אפילו שהוא ידוע, הוא שמע זאת איש מפי איש עד בעל המעשה:

בישיבת וולוז'ין הקפיד רבי חיים מוולוז'ין שלא לומר ברכה אם אין מישהו שיענה אמן אחריו, הוא בודאי עשה כן משום שידע את העניין שיש בדבר, כמאמרם ז"ל שמכל אמן נברא מלאך והשלימות של המלאך היא רק עם ה'אמן'.

פעם, באמצע הלילה אחז באמצע לימודו וצמא עד מאוד, אך לזוז מקבלתו לא אבה. הוא התייסר בצמאונו עד שלפתע נכנס לביתו בחור מבני הישיבה, הבחור ביקש להציע את קושיתו בדברי התוספות. רבי חיים שמח מאוד לסייע בידו, אך ביקש שתחילה ישמע את הברכה, הבחור ענה 'אמן' ולאחר מכן קיבל מענה לבעייתו. ר' חיים הודה לבחור והלה יצא מהבית.

למחרת ניגש ר' חיים לבחור וביקש שוב להודות לו על אמש, "אתה ממש הצלת אותי" – אמר לו, אלא שהבחור לא הבין על מה מדובר, "אני לא הייתי שם" – הוא השיב.

הכל הבינו שהיה זה אליהו הנביא.

אף על הרבי ר' שמעלקא מניקלשבורג מספרים: פעם נסע בדרכו עם בעל-עגלה עם הארץ, אף הוא הקפיד שלא לומר ברכה בלי 'אמן', והנה בתוך נסיעתו היה צריך לברך 'אשר יצר' ולא היה לו בפני מי לברך, כי אותו בעל-עגלה היה עם הארץ שלא ידע מימינו לשמאלו.

פתאום יצאו מהיער שני יהודים שמראיהם היה משונה ונורא, ר' שמעלקא אמר אשר יצר והם ענו אמן ונעלמו. כששאל את הבעל-עגלה אם ראה אותם, הוא לא הבין על מה מדובר... משכך הבין ר' שמעלקא שהיו אלו בודאי מלאכים.

באותו מעמד דרש ר' שמעלקא את נוסח תפילת ראש השנה: "והוא באחד ומי ישיבנו ונפשו אוותה ויעש נורא מרום וקדוש":

"והוא באחד" – אדם העומד לבדו שלא במקום יישוב ותמה: "ומי ישיבנו" – אמן? "ונפשו אוותה" – לקיים את קבלתו. "ויעש נורא" – הקדוש ברוך הוא עושה לו נס, "מרום וקדוש" – ונשלח לו ממרום מלאך קדוש שיענה על ברכתו.

ממעשים אלו נוכל ללמוד מוסר השכל, כי אם יהודי מקפיד על דבר, הרי שעליונים ותחתונים מסייעים בידו לקיים את קבלתו.

•••

בשולחן ערוך (או"ח דו) הובא המנהג שהאחד אומר את ברכות השחר ואחרים עונים אחריו אמן, והברכי יוסף הביא שכך נהגו בכרכים ועיירות גדולות. מרן הרב וואזנר זצ"ל אמר על כך: כי מנהג זה "שכחום ועתה חזר ר' יעקב דב וייסדם".

ב'שערי תשובה' שם הביא שהאר"י הקדוש היה עונה אפילו אחר מאה אנשים בזה אחר זה, ואפילו באמצע פסוקי דזמרה, כי רצה שחובת עניית צ' אמנים תתקיים על ידו עוד טרם שמונה עשרה, כי הרמ"ק אומר שמי שאין לו צ' אמנים אינו נקרא צדיק.

ר' אהרן הגדול מקרלין התפעל ואמר: מי לנו גדול מהאר"י הקדוש שלא חס על זמנו היקר וענה אחר מאה אנשים אמן...

אומרים שהיה פעם אחד שידע שלפני 'כל נדרי' מוכרים את 'פתיחת הארון' ביוקר, אדם זה כסף רב היה לו, אך שכל לא היה לו כלל... אך כיון שהוא ראה שכולם מחזרים אחר הכיבוד הזה והחליט שהפעם זה שלו.

לבסוף רכש את הכיבוד במאה אלף דולר...

בבוא העת אמר לו הגבאי: "נו, תפתח..." אך הוא לא ידע מה עושים... והגבאי היה צריך להסביר לו כל פרט. כך גם בסגירה... לאחר כל נדרי שוב היו צריכים להסביר לו כל פרט, לסגור את הארון לסגור את הפרוכת... ניגש אליו הגבאי ותמה, אם אינך יודע אפילו איך עושים 'פתיחה' מדוע שילמת כל כך הרבה?

אמר לו העשיר אני לא יודע מה זה 'פתיחת הארון' ולא מה זה 'כל נדרי'... כל שאני יודע הוא שאבי זכרונו לברכה אמר לי טרם פטירתו עצה לחיים: "איפה שהעשירים משקיעים שם תשקיע גם אתה..." ראיתי שמוכרים את זה ביוקר – אמרתי לעצמי שאני חייב לקנות את זה...

על מה רבותינו הבטיחו לנו את כל הברכות הנפלאות - ברכות למעלה וברכות למטה, פותחין לו שערי גן עדן, והגמרא בברכות (ה ב) המדברת על הממתין לחברו בתפילתך - לו הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי הים, אשר המהרש"א על המקום מסביר שכוונת הגמרא למי שממתין להיות 'צוות' לחברו להקשיב לברכותיו ולענות אמן.

הרמ"ע מפאנו אומר על הפסוק (שה"ש א ד): "משכני אחרוך נרוצה הביאני המלך חדריו" - 'משכני אחרוך נרוצה' ר"ת 'אמן', שעל ידי עניית אמן הביאני

המלך חדריו' – במחיצת הקדוש ברוך הוא. ומוסיף: האותיות השניות של 'משכני אחריך נרוצה' זה 'שחר' כי ה'אמנים' שאחר ברכות השחר מקרבים את האדם לחדריו של הקב"ה.

כשמדובר כאן על בחורים שיודעים היכן להשקיע, והלכה למעשה משקיעים את כל כוחותיהם בחיזוק עניית אמן, כאמור, הדבר הראשון הוא שכל אחד יכניס לעצמו לראש, לדעת שאמן היא מקור הברכה.

אומרים על הדברי חיים שראה פעם משהו מברך בשקט בלי שיענו אחריו 'אמן', אמר לו: כתוב (דברים יא כז): 'את הברכה אשר תשמעו...' – את הברכה צריך לומר בקול הנשמע כדי שיענו אחריה אמן, ואל תחשוב כי זו מדת חסידות אלא זו בכלל 'מצוות ה' אלוֹקֵיכֶם'. זו אחת מהמצוות.

כשבחור מפנים את זה לעצמו, יהיה לו קל יותר להשפיע על אחרים, וכשמשפיעים על אחרים... הספורנו אומר על פרשת השבוע: "ויולד נח שלשה בנים" – לנח לא היו ילדים חמש מאות שנה, ומאז שהתחיל להוכיח את דורו זכה לבנים. כמה גדולה היא אפוא הזכות של מי שהופך את הדור הזה לדור שכולו 'אמן'.

...

מספרים שר' ישראל סלנטר תיאר פעם את אותו מלון ששעת שהייה שם עלתה סכום עצום, כזה שרק מיליארדרים יכלו להרשות לעצמם לשלם. פעם נכנס לשם מיליארדר ורואה את ידיד נעוריו, איש שחזותו לא הייתה נראית כבעל ממון, הוא שואל אותו: 'כמה זמן אתה כאן?' אמר לו: 'אני כבר תקופה ארוכה כאן... שנתיים!' 'איך יכול להיות?' – השתומם הגביר, והוא ענה לו: 'אני כאן האיש תחזוקה...'

לאיש תחזוקה נותנים להיות במלון בחינם.

אמר ר' ישראל סלנטר: להיות בעולם הזה עולה המון, אבל מי שהוא 'איש תחזוקה' מקבל הכול בחינם.

הרב ר' יעקב דב שליט"א זכה לשנות את הדור באמן, לשנות את הדור בברכות, שעל זה נותנים גם אריכות ימים ושנים בחינם, גם מה שאמרו על נח: 'מאז שהחל להוכיח את דורו זכה לבנים' – בחינם.

ועידת נציגי עולם הישיבות – תשרי תשע"ח

הגה"ח רבי זושא הורוביץ שליט"א
רב קהל חסידים אלעד

הכל הולך אחר החיתום

ההשגחה זימנה לי במשך כל התקופה האחרונה לסבוב בהיכלי הישיבות ולעורר אלפי בחורים על מעלת אמירת ברכות השחר בחברותא. כמי שחש עצמו כ'חלק מהעניין', לא אוכל לעצור במילין, אני מוכרח להביע רגשותיי בפניכם בקול.

בחורים יקרים, למושג 'סיום - נעילה' ישנן משמעויות רבות, במקרים רבים הוא מבטא קורת רוח - הנה זכינו לסיים את המלאכה, לגמור את הדבר.

עניית אמן אף היה מבטאת נעילה והשלמה של הברכה, יש בה שמחה גדולה שהנה - סוף סוף - הדבר מושלם.

גם ימי בין הזמנים בהם אנו נמצאים עתה מבטאים סוג של נעילה. את הכינוס בחרו המארגנים לערוך ב'ליל שישי' ב'בין הזמנים' - כל בחור יודע ומכיר, ישנן פעילויות אחרות לגמרי שמצאו להן זמן להתקיים דווקא בשעות אלו, אין צורך להזכירן ברבים...

בערב זה התאספו להם מאות בחורים במטרה רצינית ונכבדה, לחזק את עניית אמן ברבים. ערב כזה היה מתאים יותר שיתקיים בעיצומו של חודש אלול, בערב ראש השנה. אך כמה תוספת עונג הוא נותן לנו דווקא כשהוא מתקיים בבין הזמנים.

את המקור הראשון למושג 'בין הזמנים' נוכל למצוא בדברי הגמרא (ברכות לה ב) שם מסופר שרבא היה אומר לתלמידיו: במטותא מייניכו, לא תתחזו קמאי - לא ביומי דניסן ולא ביומי דתשרי, מדוע? משום שימים אלו הם 'זמן אסיף וקציר' ועליכם להיות טרודים במזונותיכם.

לכם, בני הישיבות, אין את העול של קציר וביציר, אולם גם לכם אלו ימים שבהם אתם יכולים לקצור ולבצור את כל התבואה הרוחנית שעמלתם עליה

במשך כל השנה. בכל השנה לא ניכר ה'קציר ובציר', אך דוקא בימים אלו, בהם אין לכם ראש-ישיבה ומשגיח 'על הראש', כשרואים במה אתם מתעסקים - זהו הקציר ובציר האמיתי. משום שמכאן ניכר עומק מהותכם במהלך ה'זמן' כולו.

להיות במעמד כזה ולראות במה בחורים מתעסקים בבין הזמנים, ב'אמן' להקדוש ברוך הוא, בברכות השחר, איזה 'קציר ובציר' נפלא זה, זהו גילוי נפלא כי כל הזמן כולו היה מלא ברוחניות. גם הפעילות הגופנית - המנוחה היא מאוד חשובה, אך כשמדברים על תפילה, על ברכות השחר, על הודאה לבורא - זהו הזמן הנכון ביותר!

ואומר עוד: בתחילת מסכת גיטין נאמר שהעדים צריכים להעיד 'בפני נכתב ובפני נחתם' גם בבבל, משום שטרדת החכמים בגירסתם עשויה לגרום שהם לא יכירו את חתימותיהם בטביעות העין.

ובדרך דרוש הייתי אומר: מה זו חתימה? אמן! זה החותם של הברכה. כשאדם מעריך את החתימה - את האמן, גם הקדוש ברוך הוא מעריך את החתימה שלו, את ה'אלול', את ה'ונתנה תוקף', את ה'נעילה'. אך כשהוא חלילה מזלזל ב'אמן', הוא שומע ברכה ולא עונה, או שעונה שלא כראוי, אוי, זהו זלזול בחותם, ומי יודע כיצד יתייחסו לחתימה שלו...

...

כשאני מתבונן סביבי, הכל מתנהל כאן בהשגחה פרטית - ליושב ראש קוראים ר' יעקב למנכ"ל קוראים ר' יצחק, יעקב תיקן תפילת ערבית, יצחק תיקן תפילת מנחה... והעולה מעליהם ר' חיים בן ציון ז"ל - מה זרעו בחיים אף הוא בחיים. יש כאן על השולחנות נרות, חשבתי שזה לשם ה'חגיגה', אך בשביל ישיבה-בוחרים זה לא עושה הרבה רושם. האמת היא שאלו נרות נשמה! המעמד העצום כאן הוא המשך של אותו אחד שכביכול היה 'אדם משונה', שהתחיל בקטן, בבית הכנסת שלו - בבקשות קטנות: ענטפערט מיר אמן, תגיד איתי ברכות השחר...

- והמציאות כיום מוכיחה שזה לא היה 'שיגעון' של מה בכך!

ואם דיברנו על 'יעקב', הרי שנזכרתי בסיפור. שמעתי סיפור נפלא על ה'מקור ברוך' - הסערעטער רב'ה זכרונו לברכה, סיפור כזה שצריך ללמוד, כמו כל סיפור על צדיקים. ה'מקור ברוך' היה נוהג מפעם לפעם להתפלל בבתי כנסיות אחרים שהיו בעיירת מגוריו. פעם הגיע לאחד מאותם בתי כנסת כאשר שאל מה עם

ברכות השחר, אמרו לו שכולם כבר אוחזים אחרי ברכות השחר, והוא פנה מיד לצאת.

שאלוהו: מדוע הרב'ה עוזב אותנו, הרי זה עוד לפני 'הודו'...? אמר להם ה'מקור ברוך': אתם יודעים מי הגיע אחרי הברכות, עשו הגיע אחרי הברכות! אני שייך ליעקב, יעקב מגיע לפני הברכות...

בחורים יקרים! כשיהודי גדול אומר מילה, זה לא סתם! המילה 'יעקב' מבטאת את כל מהות התפילה - 'הקול קול יעקב', ותפילה של יעקב מתחילה עוד לפני ה'ברכות'. בית כנסת שלא אומרים בו ברכות השחר ברבים ועונים אמון, זהו בית כנסת של 'עשיו'! כך סבר ה'מקור ברוך', ובמקום כזה הוא לא רצה להתפלל, לא עזרו כל ההפצרות והשכנועיים!

ומעניין לעניין באותו עניין כדאי להוסיף: בספרים מובא שישנן שמונה עשרה ברכות השחר, וכנגדן שמונה עשרה חוליות בעמוד השדרה. כנגד רמ"ח האיברים יש לנו רמ"ח מצוות עשה, אולם אותן י"ח חוליות אינן נכללות במניין הרמ"ח איברים והן מחזיקות על ידי י"ח ברכות השחר. ויש להוסיף, שכשם ששמונה עשרה החוליות בעמוד השדרה מעמידים את קומתו של האדם, כך שמונה עשרה ברכות השחר מעצבות את כל אישיותו וסדר יומו. שמונה עשרה מול שמונה עשרה.

...

כמעט כל מי שדיבר לפניי הזכיר את הגמרא אודות מאה הברכות שמגינות על עם ישראל בכל יום, אולם האם שאלנו את עצמנו מהי הסיבה האמתית לכך?

הגמרא בברכות (לה א) אומרת שלפני הברכה 'לה' הארץ ומלואה', ואחר הברכה - 'הארץ נתן לבני אדם'. שואל החיד"א: הלא מה שקנה עבד קנה רבו, אם כן מה מועיל שהקדוש ברוך הוא נותן לנו ליהנות מהעולם לאחר הברכה?

ומיישב החיד"א: כלל זה נאמר רק בעבד, אולם אצל 'בן' הדין הוא שונה. אבא יכול לתת לבן מתנה - והיא תהיה שלו לגמרי!

ולענייננו, מאה ברכות תיקנו כי היו גזירות ומגיפות, לפני הברכות, היה כאן משא ומתן בין עבד לאדון, אחרי שהאדון גזר גזירה - אסור לעבד להתעקש, משום ש'מלך שמחל על כבודו - אין כבודו מחול'; אולם אחרי הברכות נהיה

כאן דין חדש, דין של אב ובן, ולבן מותר תמיד להתעקש, להפציר ולבקש, משום ש'אב שמחל על כבודו - כבודו מחול'!

זהו מקור הכח של מאה ברכות! אולם עיקר העניין מתבטא על ידי עניית אמן. מדוע? משום שכשהאדם מברך 'פוקח עורים' 'מלביש ערומים', הוא מדבר בלשון הווה, הוא מודה על המציאות הקיימת, אך מניין לו שכך יהיה גם בעתיד, אולי הוא לא יהיה ראוי לכך?!

התשובה לכך היא 'אמן'! עניית 'אמן' מבטאת 'אמת' - על העבר, ו'אמונה' - על העתיד. אמונה זו שגם בעתיד הקדוש ברוך הוא ידאג לנו, יכולה להתבסס רק על הידיעה שהקדוש ברוך הוא הוא אבינו, משום שאב לעולם לא יעזוב את הבן שלו.

ואם כך הם פני הדברים, הרי שכל ההתעסקות הקדושה הזו, עם עניית אמן בכלל ובפרט על ברכות השחר, היא ההכנה המתאימה ביותר ליום הדין הבעל"ט. גם ביום קדוש זה אנו מתחילים ב'אם כבנים', ואחר כך ב'אם כעבדים'; קודם כל 'אבינו' ואחר כך 'מלכנו', משום שאם הקדוש ברוך הוא הוא 'אבינו', מצבנו הרבה יותר טוב מאשר אילו היה רק 'מלכנו'.

...

חושבני שכאן המקום להוסיף סיפור נפלא, דומני שהוא אינו מפורסם במיוחד. לפני שנים רבות, באחת מעיירות אירופה, עיירה בה התגוררו אנשים שלא הקפידו במיוחד על שמירת תורה ומצוות, התרחש פוגרום קשה במהלכו נרצחו רוב בני העיירה. רק שלושים וששה יהודים ניצלו, כולם ממשפחה אחת שגם הם לא היו מהיראים. איש לא הבין למה דווקא הם ניצלו.

לאחר שנים נפתרה התעלומה. אחת מאותן ניצולות שהייתה ילדה קטנה באותו זמן, עלתה לארץ והתגוררה בקיבוץ חילוני. בחתונתה השתתף יהודי שומר תורה ומצוות, והיא סיפרה לו: לפני שנים ראיתי אצל הסבתא שלי פתק, פתק ישן ובלוי מרוב שנים, ובו היה כתוב: לנכדיי וילדי היקרים! דעו לכם כי אם רצונכם להינצל מכל צרה וצוקה, עליכם להשתדל לומר בכל יום ברכות השחר, ולהקפיד שיהיה מי שיאמר אמן אחריכם.

כל הניצולים, סיפרה הילדה, היו מאלו שקיבלו על עצמם את הסגולה של הסבתא. הם לא היו שומרי תורה ומצוות כלל, אך בזכות זה הם ניצלו, והראיה

– שלושים וששה ניצולים, כנגד שמונה עשרה ברכות ושמונה עשרה 'אמן'
הנענות אחריהן.

•••

נחזור אפוא לשאלה בה עסקנו קודם. כיצד מסייעות הברכות להצלתנו?
התשובה היא, כאשר 'בן' מברך ברכות השחר, הוא אומר לאביו שבשמים: אבא,
'פוקח עוררים', 'מלביש ערומים', קבל אותי איך שאני! הלא אני הבן שלך, תציל
אותי!

וכפי שאמר התנא הקדוש רבי מאיר (קידושין לו א): "בין כך ובין כך אתם
קרויים בנים!" ודרך אגב, בספרים מובא שגם כאשר אנו מבקשים 'אלקא דמאיר
ענני', אנו מתכוונים לאותו רבי מאיר שאמר: "בין כך ובין כך אתם קרויים בנים".

מי שמשתדל באמירת ח"י ברכות השחר, מזכה עצמו בח"ים, ויחד עמו
מציל את עם ישראל כולו מכל הגזירות, שהלא במעשיו הוא זועק להקדוש ברוך
הוא - אתה אבינו!

בחורים יקרים!

אצל הישמעאלים, להבדיל, ישנו מושג הנקרא 'על הבוקר'. מי שנכנס ראשון
לחנות מביא את המזל לאורך כל היום.

לא אגזים אם אומר: ישנו הבדל עצום בין בחור הפותח את היום בברכות
השחר בחברותא, לבחור שאינו עושה זאת. ברכות השחר זה 'על הבוקר', אם
אנו פותחים את היום בקריאה להקדוש ברוך הוא - אבינו! הרי שכל היום הולך
אחרת, יש כאן כבר 'קול יעקב', וממילא מסתלקות 'ידי עשיו'.

ה'קול יעקב' של הברכות ממשיך גם לתפילות, ולאחר מכן ללימוד התורה -
הכל משתנה לטובה.

ברכתי אליכם, יהי רצון שתתחזקו כולכם באמירת ברכות השחר ובעניית
אמן אחריהן, ובזכות זה ניכתב כולנו בתוך כלל ישראל לחיים טובים. אמן ואמן.

ועידת נציגי עולם הישיבות - אב תשע"ד

הגאון רבי שלמה מילר שליט"א
 ר"מ ישיבת 'כנסת יצחק' מודיעין עילית

'ארגון מאחד נפלא'

"שאי סביב עיניך וראי כולם נקבצו באו לך". כמה מרגש לראות היאך טרחו והתאספו לכאן - באחדות מופלאה - מכל קצוות הארץ, טובי בני העלייה מן הישיבות המובחרות, חסידים, ליטאים ספרדים, והכל למען מטרה אחת ויחידה - להתחזק בעניית אמן למען כבוד שמו יתברך, ולהביא לקיום החזון הנפלא: "וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן".

הרב ר' יעקב דב שליט"א הצליח לעשות כאן את הבלתי ייאמן, ניתן לומר כי 'בני אמונים' הוא פשוט 'ארגון מאחד נפלא'!

רבתי! לא התאספנו כאן למסיבת רעים, התאספנו ל'פגישה עסקית' לכל דבר ועניין, פגישה שמטרתה הבעת הערכה לכל אותם בחורים נפלאים המשקיעים את נשמתם - פשוטו כמשמעו - משך כל השנה, כדי להרבות עוד ועוד 'חברותות' של עניית אמן, ואגירת כוחות לעוד שנה של עשייה מבורכת להרבות עוד אלפי אמנים בשנה הבעל"ט.

הרב מרמורשטיין רואה אתכם כשותפים לעסק הגדול שזכה בס"ד להקים בכל כוחו ואונו, ודעו לכם כי זכות גדולה נפלה בחלקכם, הן לא מדובר כאן באדם שחיפש להקים ארגון רק כדי לעשות 'רעש' גדול בעולם אלא באחד ש'חי' את הנושא בכל יום ויום וזהו מרכז חייו!

ישבתי כאן קודם עם כמה מהמתפללים שזוכים בכל בוקר להתפלל בצוותא חדא עם רבי יעקב דב, הם סיפרו לי בהתפעלות כי לפני תפילת שחרית הוא טורח לענות 'אמן' אחרי עשרות אנשים האומרים לפניו את ברכות השחר! לדבר כזה מסוגל רק אדם שהנושא הזה הוא 'נשמת חייו', והוא הדבר העומד בראש מעייניו בכל שעה ובכל רגע.

היום התאספנו כאן כדי לחזק את השותפות ולנסות להידבק ברוח ובאש הבוררת בלבו של מייסד הארגון למצוה הגדולה של עניית אמן, ולוואי שנזכה.

•••

טרם בואי לכינוס עלו בזכרוני מילותיו הנשגבות של דוד המלך ע"ה, בהן ביטא את אהבתו המיוחדת ליהונתן בן שאול: "נְפִלְאָתָה אֶהְבֶּתְךָ לִי מֵאַהֲבַת נְשִׁים" (ש"ב א כו) - וכבר עמדו רבותינו המפרשים על פשרו של דימוי מופלא זה.

ביאור ייחודי לכך אמר הרמ"ע מפאנו ('עשרה מאמרות' חיקור דין ד יז): כאשר ויתר יהונתן על המלכות לדוד, עמד דוד נפעם: הרי עניין המלכות בכלל ישראל לא נועד כדי לשמש דרך לשלטון ושררה, אלא יש בו עניין של דרגה רוחנית, מעין צינור של שפע; כיצד אם כן היה מוכן יהונתן לוותר על כל העתיד הרוחני שלו בשביל דוד, מהיכן שאב את הכוחות!?

הוא חשב והגיע למסקנה: מהיכן הגיע דוד? מיהודה בן לאה. יהונתן בן שאול הוא מצאצאיו של בנימין בן רחל. רחל היא זו שויתרה על הסימנים ללאה, על אף שבכך הפסידה את תואר 'אם המלכות', את כל עתידה הרוחני היא נתנה ללאה אחותה, וזאת למרות שלא ידעה בביטחון שיעקב יישא גם אותה.

זהו שאומר דוד המלך ליהונתן: "נפלאת אהבתך אלי" - מהיכן לקחת את כח היותר המופלא שניחונת בו? "מאהבת נשים!" מכח אותה אהבה ששררה בין רחל ולאה אמותינו - משם לקחת את הכוחות!

ולענייננו, כאשר אנו עומדים כאן ורואים את ה'אש' של ר' יעקב דב, את האכפתיות, את ההשקעה, יכולים אנו לומר: מהיכן כל זה בא? מזכות אבות!

לר' יעקב דב היו אבות גדולים, אני שומע שוב ושוב ממורי חמי שהיה שכן של רבי חיים בן ציון מרמורשטיין זצ"ל על האש שבערה בקרבו לכל דבר שבקדושה, על ה'אמן' שכל כך דבק בה ועל תפילותיו שהוקטרו באש של אהבה לאביו שבשמים.

מאותה אהבת ה' שבערה בקרב אבותיו, ינק הרב מרמורשטיין את כוחותיו הכבירים! ואת אותה אש, את אותה אהבה הוא מבקש להעביר גם אלינו.

גם הבוקר, כשסיפרתי למורי חמי שיחי' לאוי"ט שאני עומד לדבר במעמד זה, הוא שמע את השם 'מרמורשטיין' ונזכר מיד.

לא פלא, אמר לי מורי חמי, שזכה ר' חיים בן ציון במפעל כה גדול שייקרא על שמו. הלא כל כולו היה יהודי של מסירות נפש! מסירות נפש לתפילה, מסירות נפש לתורה, מסירות נפש למצוות - אי אפשר לשכוח כיצד היה נשכב על הכביש הסואן במאבקו הנחוש כנגד פריצת גדרי השבת בעיר התורה בני ברק. מגיע לו הנחת הזו!

...

אך כאן ישאל השואל:

באמת, איני מבין, על מה הרעש? וכי לא יוצאים ידי חובת הברכה בלי האמן? מה המיוחד במעשיו של הרב מרמורשטיין?

בדיוק בשביל זה קרא רבי יעקב דב לארגון 'בני אמונים', היהדות שלנו אינה רק 'לצאת ידי חובה', כי אנחנו בנים, בניים! בן לא מחפש רק לצאת ידי חובה, הוא מחפש לעשות את הדבר מושלם.

החתם סופר ביקש פעם מכתו לתקן כפתור בבגדו. כשהחזירה את הבגד המתוקן אמר לה החתם סופר בביטחון: "את לא תיקנת את הבגד, המשרתת היא שתיקנה אותו!". "מהיכן ידעת, וכי גילו לך זאת ברוח הקודש?" - תמהה הבת, ואביה הגדול השיב: "תראי, על יד הכפתור יש קרע קטן, אילו את היית מתקנת את הכפתור, לבטח היית שמה לב לקרע ומתקנת אף אותו, ומשראיתי כי הקרע נותר בעינו, הבנתי כי לא בתי עשתה זאת אלא המשרתת. משרתת עושה מה שביקשו, מה שהיא חייבת, בן ובת עושים את הדברים בצורה מושלמת".

אנחנו 'בנים אתם לה' אלוקיכם' - בני אמונים!!!

כשאנו עונים אמן, אנו מראים בכך כי לא באנו רק לברך ולצאת ידי חובה, אנו באים לעשות את הדבר בצורה המושלמת ביותר.

ברכות השחר - עם חברותא שעונה אמן! כך המצוה נעשית בצורה המושלמת ביותר, כבנים לאביהם.

כשאנו עונים אמן אנו מכריזים בכך שאיננו כמו כל העולם, אנו בנים של ה'!

הנכם 'בני אמונים', לא 'אנשי אמונים', כי אותם מיוחדים שמשקיעים ב'אמן', מכריזים בכך - אנחנו בניים!

ובעניין זה אני מוכרח לספר לכם סיפור קצר:

פגשתי יהודי חשוב בשם הרב בן דוד שליט"א, בעבר ממקימי הסמינר הידוע 'אור החיים', כיום הוא עומד בראשות מוסדות 'אור האמת' באלעד.

הוא היה פעם במשרדי ההגירה בניו יורק, המתין לתורו, ובינתיים שם לב שגוי – אחד מהנוכחים – נועץ בו את עיניו, אחרי ארבע-חמש דקות זה התחיל להיות לא נעים, אתה בנכר – מה הוא רוצה ממני?

ופתאום פונה אליו הגוי: "אקסיוז מי, אר יו ג'ואיש?" – סליחה, האם אתה יהודי? "כן!" – השבתי לו, "מה רצונך?"

"אתה יהודי? תשמע טוב: אני גר במקסיקו, בעיר שאין בה אף יהודי, מעולם לא ראיתי יהודי, פעם ראשונה בחיי שאני זוכה לראות יהודי. הרי אתם כאן בעולם הם הבנים של אלוקים, תגיד לי: מה אתה חושב כרגע? בטח לא מחשבות רגילות של שטויות וכו', כבן של ה' בטח יש לך בראש רק מחשבות נעלות, אהה?"

מספר הרב בן דוד, הסמקתי מבושה, הוא צודק! איננו סתם 'אזרחי תבל', לא עוד ייצורים מהלכי שתיים, אנחנו הבנים של הקב"ה! בנים אתם לה' אלוקיכם, חושבים אחרת, מדברים אחרת, מתנהגים אחרת. בצורה מושלמת.

הנה לנו דוגמא לדברים: בעניית אמון. בחיזוק לעניית אמון אנו מכריזים 'בנים אתם לה' אלוקיכם' – בני אמונים. אלו דברים שרק יהודים עושים.

...

ברשותכם, אנסה קצת לחיות את ההרגשה של 'בנים אתם' – בני אמונים:

במסגרת תפקידי בישיבה אני נאלץ לצאת פעם – פעמיים בשנה לחו"ל לגייס כספים לישיבה. במטוס יש לי 'שיגעון', אני אוהב לשבת ליד החלון, זה מעניין. אתה נמצא בגובה 10-11 קילומטר, זה משהו, לראות ים בלי סוף, מדינות. אני אוהב לראות מה העין שלי קולטת מגובה כזה, הספקתי כבר לראות אניות ענק הנראות כקופסת גפרורים בקושי. כשטסים מעל מקום יישוב, בזמן שהראות טובה, רואים את הכבישים מלמעלה, רואים אוטובוס משאית וזה... אך כשחיפשתי בן אדם כמוני חוצה את הכביש – התאכזבתי.

מגובה 10-11 קילומטר הבן אדם נעלם.

אני יושב שם במטוס ומהרהר, הרי אנחנו מסתובבים כאן בעולם בהרגשה

של 'מוישה גרויס', 'א-קנאקער', אבל מגובה עשר קילומטר אתה נעלם... ומי מדבר על המרחק שבינינו לבין השמש...

הסבירו לי כי מכאן עד לשמש יש שמונה וחצי דקות אור, כשאתה מביט בשמש, כך הסבירו לי, אינך רואה אותה במיקום בו היא נמצאת באותו רגע, כי שם הייתה לפני שמונה וחצי דקות, זהו הזמן שעבר עד שקרני האור שלה הגיעו לעיניך. בערך 150.000.000 (מאה וחמישים מיליון) קילומטר...

וכמה הוא המרחק עד הכוכבים, מי מסוגל בכלל לשער, הכוכב הקרוב ביותר רחוק מאיתנו שנת אור. כמה המרחק בקילומטרים, מיליארדים.... וכמה כוכבים יש שעדיין לא ראינו את אורם.

ומה אנחנו בכל העולם הענק, בקושי גרגר אבק...

ובכל זאת, כמה פעמים ביום הקדוש ברוך הוא פונה אלינו באופן אישי, 'ואהבת את ה' אלוקיך', ה' מתכוון אלינו, הבוחר בעמו ישראל באהבה, אנו כגרגירי אבק, אך הקדוש ברוך הוא רוצה את הקשר איתנו, הוא רוצה שנתפלל אליו, שנדבר אליו.

כאשר אנו עונים אמן, אנו מביעים בכך את האהבה שלנו לקדוש ברוך הוא, לא רק לצאת ידי חובה, לעשות את הדבר בצורה מושלמת! זה הנחת הגדולה לה' יתברך.

אמן ר"ת 'אני מעניק נחת' – לבורא כל עולמים.

בעניית אמן אנו מכריזים 'בנים אתם לה' אלוקיכם – בני אמונים'.

•••

הרשו נא לי לשתפכם בסיפור לו הייתי עד בימי בחרותי. הורי התגוררו אז בשכונת מטרסדורף הירושלמית, סמוך לבית האבות 'נווה שמחה', לא פעם הייתי מזדמן לשם, אם במסגרת תפילה ואם סתם כדי לנשום מעט ניחוח של פעם...

והנה, ביום מן הימים כאשר הקדמתי לבוא לתפילת שחרית, עיני היו עדות למחזה מפליא. יהודי ישיש, נראה כבן תשעים ומעלה, צועק בהתלהבות לחברו שאף הוא נראה כבן גילו: "יענק'ל, ס'איז דא פרנסה!" - יענק'ל יש כאן פרנסה!

הבטתי לכיוונו ולא הבחנתי במשהו מיוחד, אולם חברו כנראה כן הבין והוא רץ בזריזות כנער צעיר לעבר הכיוון אליו הצביע. שם כבר המתין יהודי מבוגר נוסף שעמד להתחיל את ברכות השחר.

הבנתי. הפרנסה של אותם יהודים הייתה בעצם כמה אמנים נוספים שיכלו להיצבר לזכותם כתוצאה מברכות השחר של חברים.

גם היום, כאשר נכנסתי לאולם כאן הופתעתי. הופתעתי עד מאוד משום שראיתי כאן השקעה עצומה ובלתי רגילה, במעמד מכובד ומפואר, הרבה מעבר למקובל במעמדים דומים המיועדים לבחורים. פאר שכזה מתאים יותר למסיבות הנערכות לגבירים חשובים ונגידי עם.

אך דעו לכם, בחורים יקרים, כי בשביל פטרון המעמד הלזה, הנושא של אמן אינו מהווה סתם מקום כדי להתחזק בו. זו ה'פרנסה' שלו! את הנושא הזה הוא נושם ונושא איתו בכל רגע. ר' יעקב דוב שיחי' רואה אתכם כשותפים מלאים למפעלו הגדול ולרווחיו הגדולים. בשבילו מדובר כאן בפגישת עסקים לכל דבר, לא לחינם הוא בחר להושיבכם בפאר והדר שכזה.

אשריכם שזכיתם לכך! אשריכם שזכיתם להיות שותפים לחיזוק העצום הזה אשר כוחו רב עד מאוד.

אשריכם שמעל גבכם עומד ר' יעקב דוב, מזכה הרבים הגדול. נאה דורש ונאה מקיים. מי שבעצמו אינו מתחיל את היום לפני שהוא עונה אמן אחרי לכה"פ חמש עשרה אומרי ברכות השחר.

באופן אישי אני חייב הרבה הכרת הטוב לר' יעקב דוב, באשר בני שיחי' זכה להיות נציג 'בני אמונים' בישיבה בה הוא לומד, ואף בני השני משתתף במיזם 'שחר אקדמך' בישיבתו, שניהם מעידים על עצמם ועל חבריהם שמאז התחיל המיזם החלו הם להקדים לתפילה לפחות בעשר דקות.

זכית ר' יעקב דוב לבוא למעמד הזה כשמאחוריך יכול פורה של מיליונים ואולי אף מיליארדים של אמנים. במעמד שכזה התחושה היא בלתי ניתנת לשיעור.

הן מי יכול לשער את גודל ערכה של עניית אמן!

...

כולנו בודאי מכירים זה מכבר את דברי חז"ל (שבת קיט ב) על הפסוק (ישעיה כו ב)

"פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים" שהעונה אמן זוכה שייפתחו בפניו שערי גן עדן, אולם ביום שישי האחרון נוספה לי בהם הרגשה מיוחדת.

היה זה לאחר ששכני הקרוב עמד לעשות את השבת בירושלים, 'עמד לעשות' - אך לא עשה... בשעות הצהריים אכן, ראיתו עושה את ההכנות האחרונות ויוצא לירושלים עם בני משפחתו, עם האוכל ושאר המטלטלים; אולם, כאשר הגעתי בליל שבת לבית הכנסת הופתעתי לגלותו שוב עומד שם, יחד עם כל המתפללים.

איני מבין, פניתי אליו, הלא ראיתך בערב שבת עולה לאוטובוס ונוסע עם כל המזוודות, מה אתה עושה כאן כעת?!

תגובתו היכתה אותי בהלם. אספר לך מה קרה, אמר לי ידידי: אכן, יצאתי בערב שבת לירושלים עם כל המשפחה והמטלטלים, כפי שראית. כאשר הגעתי לדירה בה הייתי אמור להתאכסן ניגשתי אל הדלת שממול כדי לבקש את המפתח, כפי שסוכם עם בעלי הדירה. אך כאשר דפקתי על הדלת לא היה מענה. ניסיתי לדפוק יותר חזק, אולי הם ישנים... הלכתי וחזרתי, אולם דבר לא הועיל. בצר לי דפקתי על דלת אחרת, כששמע בעל הבית את מבוקשי אמר לי בתמיהה: אצלם השאירו לך את המפתח?! הלא אני עצמי ראיתי כיצד הם נסעו לשבת, כבר לפני מספר שעות...

התקשרתי לבעל הדירה, גם הוא היה מופתע. הבית היה מוכן ומצוחצח לקבל את פנינו. אך מפתח לא נמצא.

לאף אחד לא הייתה דרך לעזור לי, רצתי אפוא בחזרה לתחנה, לא הספקתי גם את האוטובוס האחרון. עצרתי מונית וחזרתי הביתה עם כל האוכל, זמן קצר לפני כניסת השבת. לפחות לא שבתתי ברחוב...

שמעתי את הסיפור והשתתפתי בצערו. אלא שלכשעצמי חשבתי שיש כאן מוסר השכל נפלא:

אדם יכול לעסוק בתורה, להרבות במצוות ולזכות לגן עדן מלא כל טוב, אך כל עוד אין לו את המפתח לשערי גן עדן, הוא יישאר בחוץ.

המפתח לשערי גן עדן הוא עניית אמן!

דעו לכם כי ערכה של עניית אמן הוא עצום! בכל עניית אמן שלכם ובכל

עניית אמון שבאה בזכותכם אתם רוכשים לעצמכם אלף אלפי מפתחות לשערי גן עדן, מפתחות 'מאסטר' שיפתחו בפניכם את כל השערים.

עלינו להוקיר ולהעריך את ר' יעקב דוב שזיכנו להיות שותפים בדבר גדול זה.

עלינו להוקירו ולהעריכו על הדרך הארוכה שעשה עד הלום, זו שהביאה, לבסוף, לתוצאות המופלאות להם אנו עדים כיום.

•••

במדרש (שמו"ר כג ג) על 'אז ישיר' מובא שמושה רבנו אמר לפני הקב"ה: ב'אז' חטאתי, כשאמרתי (שמות ה כג): "ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה", וב'אז' אני אומר שירה – (שמות טו א) "אז ישיר משה..."

רבים התחבטו בפירוש דברי חז"ל אלו, אולם שמעתי פעם סיפור שיוכל אולי לבאר לנו אותם היטב. הסיפור עוסק במשפחה מבני חו"ל שדרה בשכירות ארוכת טווח, כנהוג בארצות הברית. אלא שביום מן הימים התהפך עליהם הגלגל, מקור פרנסתם נכזב והם התקשו לשלם את דמי השכירות. עברו כמה חודשים, וכשבעל הבית ראה שהמצב לא משתנה הוא נעמד בפתח דלתם והודיע להם: יש לכם שבועיים לשלם את חובכם, לאחר מכן תיאלצו למצוא לכם מקום מגורים חדש!

לא הועילו התמקחויות והתנצלויות. בעל הדירה יצא מן הבית והותיר בו את בני המשפחה המומים. הם נטלו בידם את ספר התהילים והתחילו לבכות לפני הקב"ה: רבונו של עולם, "גם צפור מצאה בית ודרור קן לה" (תהילים פד ד), אנא, עשה ברחמיך שלא ניאלץ לדור ברחוב.

תוך כדי תפילות נשמעו דפיקות על הדלת. בפתח עמד לא אחר מפוסק הדור, הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל. בני המשפחה הוכו בהלם, הם לא הבינו במה זכו לכבוד זה. אך רבי משה רק ביקש רשות ונכנס אל הבית, בדברים חמים הוא חיזק ועודד אותם, ולסיום הותיר אחריו מעטפה ובה סכום מכובד שיספיק להם לשלם את חובם ולסייע לפרנסתם.

כאשר יצא רבי משה אמרה האשה לבעלה בהתפעלות: הגד לי, וכי לא היה שווה כל הצער שעברנו כדי לזכות לביקורו של רבי משה פיינשטיין...!?

כאשר אמר משה רבנו ב'אז' חטאתי, הוא התכוון לכל הזמנים הקשים

שעברו על עם ישראל, אז - אמר משה - לא הבנתי... אך לבסוף כאשר ראיתי את הניסים הגדולים, את עשרת המכות ואת קריעת ים סוף... ב'אז' אני אומר שירה!

אף אנו, עתה, כאשר אנו עומדים במעמד כה נפלא של 'שירה', אנו יודעים עד כמה ההתחלה הייתה קשה, כמה ממון, כוח ומוח הושקעו כאן. אולם הכול היה שווה, כדי לראות את הבחורים הנפלאים הללו, לראות את ההצלחה הגדולה.

ההצלחה הזו אינה מסתכמת רק במעמד הזה, משום שבכל בוקר, גם בבין הזמנים, ישנם עוד כמה אלפי מעמדים מיוחדים כאלו, בכל בית כנסת שניכנס אליו נמצא ילדים, בחורים ואברכים נפלאים הפונים זה אל זה בקריאה: אנא! ענה אמן אחריי!

אשריכם, המתעסקים בעניין גדול זה, יהי רצון שתצליחו ותעלו מעלה מעלה. ועידת נציגי עולם הישיבות - תשרי תשע"ח

הרב יעקב דב מרמורשטיין שליט"א
 יו"ר ומייסד 'בני אמונים'

דרך אמונה בחרתי

אפתח בברכת 'ברוכים הבאים בשם ה'" למאות הרכזים שטרחו להתאסף למעמד גדול זה.

כאשר אני מברך אתכם בברכת 'ברוכים הבאים בשם ה"', אני נזכר מיד במטרה שלשמה התאספנו, לחיזוק עניית אמן אחר ברכות השחר, הן מחמת ראשי התיבות התואמים, והן משום שבברכות אלו הן כעין ברכת 'ברוכים הבאים בשם ה'" לכל היום, המברך ברכות השחר באופן מושלם עם עניית אמן אחריהן מתברך גם הוא בצורה מושלמת – "בברכה שלימה".

רגשות קודש אופפים אותי עת זוכה אני לראות את החזון המופלא שעמד בבסיס יסוד 'בני אמונים', מתגשם מול עיני, נפעם אנוכי לראות כיצד התאספו כאן כאלף בחורים נפלאים – מן העידית של עולם הישיבות – אשר מקדישים את שעותיהם היקרות ביותר כדי להרבות כבוד שמים!

חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו, איני יודע כיצד זכינו להגיע עד כאן, הן זהו ממש פלאי פלאים! פלא שאין דרך להסבירו מלבד סייעתא דשמיא שזכינו לה מרבון כל עולמים, אשר לו נאה התואר הנאמר על ידינו בברכת 'אשר יצר' – 'מפליא לעשות!'

התאספנו כאן בכדי להתחזק בעצמנו, ובכדי לחזק את המהפכה הנפלאה ש'בני אמונים' חולל במשך השנים האחרונות, מהפכה שאין גדולה ממנה, כפי שאמרו חז"ל במדרש (דב"ר ז א): 'אין גדול לפני הקב"ה יותר מאמן שישראל עונים!' – אין באפשרותנו ואין זה תפקידנו לדרג מצוות – כמה הם גדולות וחשובות, אבל כאשר התורה שבעל פה מדרגת את האמן כ'אין גדול', הרי זה 'תורה מסיני'.

אילו פינו מלא שירה כים ולשונונו רינה כהמון גליו, לא אוכל להספיק

ולהודות לרבון העולמים על כל הטובות שעשה עמי, הייתי ילד קטן מיישוב קטן שבקושי נראה על המפה - 'כפר גדעון' וכעת, במה זכיתי?! איני יודע להסביר כיצד זכיתי לחולל את המהפכה הנפלאה בעולם הישיבות, בתלמודי התורה ובבתי הכנסת, בודאי זכות אבות היא שעמדה לי!

אם נדבר על מהפכת 'שחר אקדמך', עד לפני שנתיים זה לא היה! לפני שנתיים התחוללה מהפכה בעולם הישיבות: הבחורים התחילו לקום בבוקר מוקדם יותר, מתוך אש פנימית והשתוקקות לאמירת ברכות השחר כראוי! היום כבר אין מושג של 'זמן תפילה' בשעה שבע, יש את זמן ברכות השחר ב'עשרה לשבע'.

...

ואי אפשר בלי ההקשר לפרשת השבוע:

לפני כשבוע קראנו בתורה את הפסוק (דברים ז יב): "והיה עקב תשמעון", רש"י מבאר שכוונת הפסוק על אותן מצוות שאדם דש בעקביו. חשבתי לעצמי: עד לפני כמה שנים היו הברכות וה'אמן' כמצוה שאדם דש בעקביו, כיום, ברוך ה', אנו מקיימים את הפסוק "והיה עקב תשמעון", 'והיה' לשון שמחה, אנו שמחים וגאים לברך ולענות 'אמן'.

בשבת הקרובה אנו עומדים לקרוא בפרשת ראה (דברים יא כז): "את הברכה - אשר תשמעון"; בעבר הברכה הייתה נאמרת בלחש, היום כבר 'אשר תשמעון' כדבריו הידועים של בעל ה'ספר חסידים' (רנד): האומר ברכות בלחש הרי זה חוטא וגוזל את המצוות, שהרי אין הסובבים יכולים לענות אמן אחריו אלא אם מברך בקול רם.

...

את המהפכה הנפלאה זו עשינו ביחד עמכם רכזים נפלאים! הייתה לנו סייעתא דשמיא מיוחדת כי מסרנו על כך את הנפש. וכבר הזכרתי בכמה הזדמנויות את ראשי התיבות המבטאים את מהותה של מצות עניית 'אמן' - 'אני מוסר נפשי!' מהם למדים אנו שזו מצוה שדורשת מסירות נפש (ספר 'הגן ודרך משה' ליום י"א).

טרם כניסתי לאולם הספקתי לשוחח עם כמה וכמה נציגים על הפעילות הנפלאה שעשו בישיבותיהם, וכולם חזרו כאחד על סוד ההצלחה: 'אני מוסר נפשי' - והקדוש ברוך הוא מביא את התוצאות.

כבר הזכרתי זאת לא פעם, אך איני יכול שלא לשוב ולהזכיר את הרמז הנפלא שעלה לי זה מכבר באמצע התפילה, באמירת הפסוק (תהילים סח לה): "תנו עוז לאלוקים על ישראל גאוותו ועוזו בשחקים", שראשי תיבותיו מצטרפים לגימטרייה 'אמן', והדברים תואמים עם דברי המדרש שהבאתי בתחילת דברי: "אין גדול לפני הקב"ה יותר מאמן שישראל עונים", ואם זהו הדבר הגדול ביותר, הרי ברור שעל כך גאוותו בנו.

עלה ברעיוני לפרש לפי זה את הפסוק המובא בהמשך תפילת הודו (שם צד ב): "הנשא שופט הארץ השב גמול על גאים" – אשר אף ראשי תיבות אלו הוא: 'אמן', ולמדנו, כי כאשר אנו מנשאים ומרוממים את הקב"ה בעניית אמן שעל כך – כאמור – גאוותו, מובטח לנו שהקדוש ברוך הוא ישיב לנו "גמול על גאים".

כעת מובן מדוע הסמיכו מסדרי התפילה את שני הפסוקים בתפילת 'הודו', אותה אנו אומרים מידי בוקר.

•••

הכתוב בתהלים (ק"ט ל) אומר: "דרך אמונה בחרתי", כולנו יחדיו בחרנו ללכת בדרך האמונה, ופי שכותב רבינו בחיי במאמרו הידוע על עניית אמן (שמות יד לא) "ומפני שהאמונה יסוד כל התורה כולה, תקנו לנו רבותינו זכרונם לברכה בתפילה ובברכות לענות אמן, שהוא נגזר מלשון אמונה".

'אמונה' – זהו המסלול שלנו בחיים וזהו הדבר שאותו ניקח עמנו הביתה בסיום הערב. ביד כל אחד לבחור אם ללכת בדרך הזו, וכפי ששמעתי שישנן כבר עשרות רבות של ישיבות שבהן יש מאה אחוז של משתתפים ב'שחר אקדמך', כך אני מייחל שיהיה בכל הישיבות, בפרט אחרי הדברים הנפלאים שנזכה לשמוע כאן הערב.

'שחר אקדמך' משמעותו 'להקדים'; המטרה במיזם זה היא שיותר ויותר בחורים יקדימו לקום לתפילה ויקדישו זמן מיוחד לברכות השחר – לאותן עשרים ברכות שנועדו כדי להודות, להלל ולשבח לאבינו שבשמים, וכפי שהקדמנו: עד היום היה מושג של זמן 'תחילת התפילה', ומכאן ואילך צריך להיות זמן 'תחילת הברכות', שכן אם לא הקדמנו זמן מיוחד לברכות לפני התפילה – אין זה 'אקדמך'.

במסכת ברכות (ו ב) מובא: "אמר רבי יוחנן בשעה שהקדוש ברוך הוא בא בבית הכנסת ולא מצא בה עשרה מיד הוא כועס שנאמר (ישעיה נ ב): מדוע באתי

ואין איש". לכאורה היה מקום להבין, מהיכן למד רבי יוחנן שהקדוש ברוך הוא כועס כשאינו מוצא עשרה, הלוא בפסוק נאמר רק: 'איש'?

פירש הרבי בעל 'קדושת ציון' מבאבוב: "אי"ש" הוא ראשי התיבות: 'י' שעונים אמן'. והלוא לשם מה צריך שהעשרה ראשונים יהיו 'י' שעונים אמן, אם לא בשביל ברכות השחר?

כך נהוג גם בבית הכנסת שבו אני זוכה להתפלל מדי בוקר, זהו בית כנסת שרוב מתפלליו הם אנשי עסקים העמלים לפרנסתם ובכל בוקר בשעה 5:30 כבר מצטלצלות בתוכו ברכות השחר, וברוך ה' גם ברבות מהשיבות כבר נוהגים בכך - להקדיש את עשר הדקות שלפני התפילה לברכות השחר. זהו לא דבר שאפשר לוותר עליו, זה תמצית ויסוד כל היום כולו, ולדבר כה חשוב בודאי צריך להקדיש זמן מיוחד.

בגמרא שיבחו את אותם 'חסידים הראשונים' שהיו 'שוהין שעה אחת קודם התפילה', ולענייננו, לכל הפחות נצא ידי חובה בעשר דקות, אך הבה נקדיש אותן באופן המיטבי, לאמירת ברכות השחר בכוונה ובצורה מושלמת - על ידי עניית אמן.

...

בעל 'שולחן ערוך' פותח את ספרו הגדול במילים "יתגבר כארי לעבודת הבורא", ונראה שיש בכך מעין רמז למה שהובא בפוסקים שהאר"י הקדוש היה מקפיד בכל יום לענות 'אמן' אחר ברכות השחר של אנשים רבים, לעתים אפילו מאה (שערי תשובה ו ד); ויש בדבר לקח עבורנו: אם קדוש-עליון זה, שרבים ניסו לתאר גדלותו ולא עלה בידם, הקדיש מזמנו היקר כל כך כדי להקשיב לברכות ולענות אמן, על אחת כמה וכמה אנו.

לא לחינם השתמש השולחן ערוך בלשון 'יתגבר', אף אחד לא אומר שלקום מוקדם זהו דבר קל, ברור שלבקש ממשישהו שיענה אמן אחר הברכות זה קצת בושא...

הנה כעת אני נמצא במרחק ניכר מהבית, במקום זר, אבל בס"ד גם אתמול וגם היום ניגשתי ליהודים שאינני מכיר, ביקשתי לומר בפניהם את הברכות והם הסכימו בחפץ לב, ואף ביקשו לומר באזני את ברכותיהם. אותו אדם שענה לי לא ידע מי אני, אבל אני משוכנע לחלוטין שהיום הוא אמר את הברכות אחרת מבכל יום ומקווה שיזכור זאת לכל החיים.

כל בחור שיושב כאן עתיד בעזרת ה' להקים משפחה, ולבנות בית שיסודותיו יהיו מושתתים על אמונה. אלו הן התכניות לעתיד, אך גם היום כאשר אנו יוצאים מהערב המיוחד הזה יש בידינו כח לחזק את קרובנו וידידנו, לפרסם בקרב אחים, אחיות, חברים מבית המדרש ועוד, היכן היינו הערב ובמה התחזקנו.

...

טרם אסיים אבקש שוב להודות לכל אחד ואחד מכם, ובפרט לאמי שתחי' עמו"ש, לרעייתי היקרה לילדיי לנכדיי ולכל משפחתי המורחבת, ריבון העולמים גאה בכם ובודאי יברככם מן השמים בשפע ברכות, בריאות, נחת וסייעתא דשמיא בכל העניינים.

אזכיר כאן לטובה את הצוות המסור והנמרץ של בני אמונים, וכן את ידידי היקר שבא במיוחד מניו יורק, הר"ר פנחס רובינפלד שיחי', אשר דואג לזכות אותי תמיד בעוד ועוד 'אמנים', ובבחינת 'מוסיף והולך' הוא מקפיד בכל יום לומר באוזניי גם את ברכת 'ברוך שאמר' כדי שאזכה לענות אמן אחר 'מהולל בתשבחות', יישר כח ימלא ה' כל משאלות לבך לטובה.

שנה טובה לכולכם, כתיבה וחתימה טובה ויה"ר שנזכה להתראות שוב בשנה הבאה ביתר שאת וביתר עז.

ועידת נציגי עולם הישיבות - אב תשע"ו

הרב יעקב דב מרמורשטיין שליט"א
יו"ר ומייסד 'בני אמונים'

כינוס לצדיקים - הנאה להם והנאה לעולם

בחורים יקרים!

רגילים לכנות אתכם כ'נציגים', 'נציגי בני אמונים' בשיבות הקדושות, אך נראה לי שביחס לדבר הגדול שבו אתם מתעסקים, מתאים יותר לכנות אתכם 'צדיקים', וכי שכתב הרבינו בחיי (כד הקמח' ערך אמונה): "בשביל המדה הזאת של עניית אמון נקראו ישראל צדיקים, שנאמר (ישעיה כו ב): 'פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים'". ומי לנו יותר 'עוני אמון' מכם?!

אם כן אפוא, הכינוס שלפנינו הוא 'כינוס לצדיקים', עליו נאמר (כלה רבתי ו ד): "הנאה להם והנאה לעולם", אתם גורמים הנאה בעולם הזה, ואין לשער את גודל ה'הנאה' שתהיה לכם בעולם הבא.

על הפסוק שנאמר עליכם, ועל כל עוני אמון – "פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים", נאמרו לא מעט פירושים, מדוע דווקא הם מכונים צדיקים?

אך כמדומני שהפירוש הפשוט ביותר הוא: דווקא המקפידים על עניית אמון מכונים 'גוי צדיק', משום שהרי 'אין גדול לפני הקדוש ברוך הוא יותר מאמן שישראל עונים" (דבר ז א), ולא בכדי; הן בזכות עניית אמון מתקבלות התפילות, כמבואר בזוהר הקדוש (וילך רפה ב). אין זו 'מעלה' בתפילה, אלא כל התפילה כולה תלויה באמן שנענית אחריה.

שלש אותיות, בסך הכול, והן המפתח להכול.

עשינו יחדיו, בעזרת ה', מהפכה של ממש בתפילה; מהפכה של ממש – שכן בלי אמון, כאמור, התפילה אינה אותה תפילה.

בסדר ה'קדושה' של כל יום אנו אומרים: 'נקדישך ונעריצך כנועם שיח שרפי

קודש' והשאלה עולה כמאליה: וכי אנו יכולים לשבח את הקדוש ברוך הוא כמו מלאכי השרת? אלא שאת התשובה לכך אנו נותנים מיד כאשר אנו ממשיכים מיד ומסבירים כיצד נעשה זאת: "וקרא זה אל זה ואמר". כך המלאכים מקדשים את רבונו של עולם, וכך אנו צריכים להקדישו, "וקרא זה אל זה ואמר" – בברכות השחר בחברותא

והרי כבר ידוע ש'אמן' היא בגימטריה 'מלאך'.

•••

כולכם בודאי יודעים מהי המשמעות של זיכוי הרבים, עד כמה הפליגו חז"ל בשכרם של מזכי הרבים, ובפרט בעניין הגדול של עניית אמן. אנו צריכים לחשוב מה אנו עושים עם הזכות שנפלה בחלקנו...

בראש השנה, ביקשנו כולנו: 'שירבו זכויותינו כרימון'. חשבנו פעם איך מתרבים הזכויות? ל'בני אמונים' יש את המפתח לכך:

הקפידו על עניית אמן. מאות אמנים מסתובבים סביבנו מידי יום, הבה נתכופף ונאסוף אותם.

אחד מגבאי האמן כתב לנו במכתב את הרמז הבא: אנו אומרים כל בוקר 'אלו דברים שאין להם שיעור: הפאה... - 'הפאה' בגימטריה 'אמן', כי לעניית אין שיעור וקצבה'.

אכן כן, אנו יכולים לאסוף אמנים עד אין סוף. 'שירבו זכויותינו כרימון'.

ובפרט הדברים אמורים, כאשר אתה ניגש לחבר, משפיע עליו ומסביר לו עד כמה חשוב להשלים את הברכות בעניית אמן – צריך מסירות נפש בשביל זה, זה לא קל... – אך אם הבחור לבסוף נכנס לעניין הזה ברצינות, וגם הוא מחזק אחרים אחריו, אזי הזכויות שלך לא מפסיקות להתרבות, לנצח נצחים.

אתה לא צריך להיות בשביל זה 'צדיק' או 'ראש ישיבה' מפורסם, אך אם יהודים אומרים בעולם ברכות בזכותך, אם הם עונים אמן כמו שצריך, בודאי שיש לך זכויות עצומות.

'שירבו זכויותנו', זו בקשה שאפשר לקיים!

היהודי הזה אמר את הברכות בזכותך, הוא ימשיך לעשות זאת בבית, בני הבית שלו גם ימשיכו, ובניהם אחריהם, והזכויות ממשיכות וממשיכות, אפשר כך 'להפוך עולמות', פשוטו כמשמעו!

אפשר לומר שכיום, בזכות 'בני אמונים', זה נעשה יותר קל, כולם כבר מכירים ויודעים את גודל העניין של עניית אמן אחרי ברכות השחר, הבעיה של בושה ואי נעימות פחתה, ואדרבה, כואב הלב לראות יהודים שמפסידים את ההזדמנות לומר את ברכותיהם בשלימות, לעשות את הדבר ש'אין גדול לפני הקדוש ברוך הוא' יותר ממנו.

...

כל זאת מבלי שדיברנו על השכר הרב ועל הישועות העצומות שמי שמקפיד על כך זוכה ליהנות מהם, והסיפורים רבים מספור:

אמן מצילה נפשות. היא מביאה בריאות, פרנסה ושידוכים, וככל שעושים זאת ביתר מאמץ, הקדוש ברוך הוא מעריך את זה יותר.

הנה, לפני תקופה הגיע אלי בחור מבוגר וסיפר לי כי זה עתה התארס וכיון שהשידוך שלו הגיע בזכות בני אמונים הוא מוכרח לומר תודה.

במשך מספר שנים, סיפר הבחור, ציפיתי לשידוך שלי שבושש מלהגיע. ניסיתי הכול, ברכות סגולות ותפילות, אך ללא הועיל. לפני זמן מה נפגשתי בֶּאוֹטוֹבוֹס שעליו הפרסום של ארגון 'בני אמונים' על מבצע 'שחר אבקשך', אמרתי בלבי – ניסיתי הכול, אולי כדאי לנסות גם את זה... כבחור מבוגר זה לא היה לי קל, לבקש בכל יום מבחורים הצעירים ממני בשנים לא מעטות שיענו אמן אחרי ברכות השחר שלי - זה היה מאמץ לא קטן, אבל החלטתי לעשות זאת ויהי מה.

בתחילה קמתי מוקדם למניין הנץ, ובהמשך בישיבה הקפדתי על כך במשך תקופה, והנה ב"ה לאחר חמשה חודשים התארסתי ומבקש אני להזמין לחתונה.

באתי למשגיח לספר לו בהתפעלות כי זכיתי ב"ה בשידוך מיוחד במינו בזכות אמן, אולם המשגיח אמר לי שאינו מופתע כלל מהנס, משום שהסגולה הזו רמוזה בפסוק (בראשית ב יח): "אעשה לו עזר כנגדו": "אעשה...עזר כנגדו" – ראשי התיבות בגימטרייה אמן.

...

יש לכם, צדיקים יקרים, את כל הכוח ביד, אתם מצילים חיים של אלפים בכל יום. מי שזוכה בזכותכם לברך ברכות בחברותא, אין כל ספק שהחיים שלו מקבלים משמעות אחרת, שהברכות שלו נראות אחרת.

תנצלו את הכוח שביד שלכם. זה מה שהקב"ה רוצה.

תחשבו לעצמכם: הייתכן שבחור יראה את חברו מתפלל חלילה שלא כראוי ולא ינסה לעזור לו? והרי אין התפילה מתקבלת אלא בזכות עניית אמן בכוונה. כפי שכתוב בזוהר (וילך רפה ב), וכפי שאנו רומזים בכל בוקר בתפילת 'מה טובו':

"ואני תפילתי לך ה' עת רצון, אלוקים ברוב חסדך ענני באמת ישעך". מהו 'אמת'? אמת זו המשמעות של אמן. ועל כך אנו מבקשים: "ענני באמת ישעך" – בכדי שתבוא הישועה צריך את ה'אמן'. ה'אמן' גם גורם שתהיה 'עת רצון' ותתקבל התפילה.

חז"ל מגלים לנו ש'גדול העונה אמן יותר מהמברך' (ברכות נג ב) הביאור הפשוט לכך הוא כפי שכתב הרא"ש שם: עניית אמן היא גמר המצווה, והמצווה נקראת על שם גומרה. אפשר אולי להוסיף על כך את דברי חז"ל (ב"ק צב א) ש'כל המתפלל על חברו הוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה'. גם העונה אמן שכאמור משלים את דברי המברך ומקיים את דבריו, נחשב ל'מתפלל על חברו', והוא זה שיענה תחילה.

סדר שבחי תפילת 'אין כאלוקינו', אותה אנו אומרים מידי בוקר הינה כסדר אותיות 'אמן' – "אין כאלוקינו, מי כאלוקינו, נודה לאלוקינו", והמשכם בלשון ברכה: "ברוך אלוקינו, אתה הוא אלוקינו". במדרש קדמון הובא כי בזמן מלכות יוון גזרו שלא לענות אמן, וכדי שלא תשכח תורת עניית אמן מישראל תיקנו תפילה זו, ואף על פי שהתבטלה גזירה לא עקרו תקנה ממקומה ('מאי חנוכה' בשם מהר"י ונה מגדולי חכמי תימן). אפשר להוסיף ולומר שלפי ש'גדול העונה יותר מהמברך" לכך הקדימו כאן את רמז ה'אמן' ל'ברוך אתה'.

אשרינו שזכינו!

יהי רצון שתכתבו ותחתמו לחיים טובים וימלא ה' כל משאלות לבכם לטובה.

ועידת נציגי עולם הישיבות – תשרי תשע"ח

הרב יעקב דב מרמורשטיין שליט"א
 יו"ר ומייסד 'בני אמונים'

"ושאינו יודע לשאול - את פתח לו"

כפי שכבר אמרתי בכנסים קודמים, אני חוזר ואומר: איני מסוגל לתאר את הרגש שאדם חש כשהוא מבין את העוצמה של הפסוק (תהלים עב יט): "וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן". כשאנו זוכים לראות את "כל הארץ" – "מהעולם ועד העולם", קמים ומודים בכל בוקר: "אמן ואמן", באמירת ברכות השחר כשהן מושלמות בעניית אמן.

יהודים מכל קצוות העולם מתאחדים בשביל מילה אחת – 'אמן'! זו בודאי זכות עצומה, ואני מודה לבורא כל עולמים שזיכני להיות שליחו לכך.

•••

אין לנו כלים מספיק איכותיים בכדי למדוד את הגודל האמתי של המילה הקטנה הזו - אמן. ובאמת מפליא לראות שדווקא על מילה כל כך קטנה – שלוש אותיות, אמרו חז"ל (דב"ר ז א) דברים כה נחרצים: "אין גדול לפני הקב"ה יותר מ'אמן' שישראל עונים". כביכול חז"ל קראו את המחשבות שלנו; ה'אמן' נראית לכם קטנה? דעו לכם שאצל הקב"ה אין גדול ממנה. כמו כוכבי מרום הנראים לנו העומדים בכדור הארץ כקטנים וזעירים, אולם כאשר מתקרבים אליהם נוכחים לראות בגודלם ובעוצמתם, כך היא האמן, כאן היא קטנה, אך בשמי מרומים - אין גדול ממנה.

חשבתי כי ניתן לומר שלכך התכוונו חז"ל באומרים (תנחומא צו ז): "כל העונה אמן בעולם הזה, זוכה לענות אמן בעולם הבא"; כביכול אומרים לו לאותו אדם שהקפיד על עניית אמן, כמוכם: ענית אמן בעולם הזה על אף שלא זכית להבין את עומק גדלותה, מתוך אמונה בדברי חכמים כי זהו שבח גדול מאין כמותו, אם כן תזכה לענות בעולם הבא - מקום בו תראה בעיניך עד כמה גדולה ונשגבת היא האמן.

•••

רבונו של עולם וכל צבא השמים מביטים בנו עכשיו מלמעלה, הם שותפים לערב זה. כמה מלאכים כבר נוצרו מהאמנים שעניתם, ושענו בזכותכם בכל הישיבות, תלמודי התורה, ושאר מוסדות החינוך, וכולם מתכנסים עכשיו מכל העולמות העליונים ושמחים. ובעצם לא רק עכשיו אלא מדי בוקר כפי שכתוב בזוהר הקדוש (וילך רפה א): "וכשישראל שומרים לענות אמן בעולם הזה כראוי, כמה פתחי ברכה נפתחים למעלה, כמה טובות מושפעות לכל העולמות, כמה שמחה פושטת בכל..."

זה עתה יצאנו מחודש אדר, חודש שבו התרחשו ניסים עצומים לעם ישראל. בחג הפורים קראנו במגילה (אסתר ב ז) על מרדכי הצדיק: "ויהי אמן את הדסה היא אסתר בת דוד כי אין לה אב ואם", ופירש זאת רבי אליהו הכהן מאיזמיר בעל 'שבט מוסר' ('מנחת אליהו' פרק לב) על פי דברי הגמרא הנודעים (סנהדרין קי ב): "קטן מאימתי בא לעולם הבא... תנא משום רבי מאיר: משעה שיאמר אמן", וכך דרש: כיון שאסתר - היא הדסה, "אין לה אב ואם" - שילמדוה לענות אמן ובכך תזכה לחיי עולם הבא, לפיכך: "ויהי אמן את הדסה" - מרדכי דאג לחנכה מקטנותה לענות אמן.

כיום בסייעתא דשמיא בזכות 'בני אמונים' המצב התהפך... הילדים מלמדים את ההורים שלהם לומר אמן, ואף גם זאת אנו רואים במגילה שכשאסתר גדלה אף היא "הייתה באמנה אתו" (שם פס' כ) - גם היא ענתה אמן על ברכתיו. וכך קרו כל הניסים, כי עם אמן ואמונה קורים ניסים, וכפי הידוע שבסדר הא-ב-האותיות שאחרי א'מ'ן הם ב'נ'ס'.

שמעתי שישנו מנהג יפה לעשות 'מסיבת אמנים' כדי לזכות בישועות. אולי לא כולם שמים לב, אך אנו ב'בני אמונים' עושים 'מסיבת אמנים' רבתי בכל בוקר, בברכות השחר! האם נוכל לשער כמה ישועות כבר זכינו להשפיע לעולם כולו?!

כשיהודי קם בבוקר והוא צריך חיזוק או ישועה, הוא יכול לומר את כל ספר התהלים, אך הוא יכול גם לשמוע ברכות השחר ופשוט לפתוח בפניו את שערי הישועה, האמן עושה את הכל. אלו דברים מפורשים בזוהר הקדוש (וילך רפה ב): 'על ידי עניית אמן בכוונה מתקבלות התפילות'. אם אנו רוצים שהתהלים והתפילות והתחינות שאנו מבקשים יתקבלו, צריך את האמן.

רבונו של עולם לא 'הכביד' עלינו... אפשר בחמש דקות לעשות את ההקדמה והמפתח לכל התפילה, בברכות השחר יש למעלה מעשרים אמנים שניתן לענות

בקלות, ובודאי שלא סתם תיקנו אותם בתחילת התפילה, אלא לפי שהם הפתח לכל התפילה.

•••

אנו מתחילים את ברכות השחר בכל בוקר בברכת: 'הנותן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה', ואני חושב שכאן מתחיל הכל; ישנה ברכה הנקראת 'יום' וישנה ברכה שאולי, חס ושלום, נקראת 'לילה'. בידינו 'להבחין' ולהבדיל בין יום ובין לילה, וזאת על ידי עניית אמן. כזה הוא ההבדל בין הברכות - יום ולילה. בידינו האפשרות לבחור היכן אנו רוצים להיות.

כשאדם מבקש מחברו לומר בפניו את הברכות והוא חושש שמא אין לחבר מספיק זמן, האינסטינקט הטבעי אומר לו: תאמר מהר... אך חלילה לנו מלעשות זאת. לומר את הברכות מהר ובלי מחשבה?! אדרבה, כמה שיותר לאט הברכה יותר טובה. הרי 'בני אמונים' כבר מכירים את ה'סלוגן':

"ברכות השחר - בקול, בכוונה ובחברותא!"

חמש דקות עושות את ההבדל בין 'יום' ובין 'לילה', חלילה, ומחמש דקות לא מפסידים הרבה. רק מרוויחים! אנו מפריעים לחבר? להיפך, אנו גורמים שיהיה לו שכר יותר גדול, בעולם הזה ובעולם הבא.

אולי לכן אמרו (ברכות נג ב): "גדול העונה אמן יותר מהמברך", 'עונה' מלשון 'עינוי', אתה חושב שכביכול אתה 'מענה' את חברך בכך שאתה מאלץ אותו לברך לאט ובכוונה, אך אתה מה גדול שכרך, כי אתה מעלה לו את ערך הברכה לאין ערוך.

הן בשביל מה תיקנו לנו את הברכות? בשביל שנמלמל סתם? ברכה צריכה להיאמר בקול, לאט, בכוונה ובחברותא, זה היופי והתוכן של הברכה. ברכה היא לא 'אוכל' ש'בולעים' אותו...

•••

נקודה נוספת: העונה אמן אחר ברכות חברו פותח את יומו בחסד, זהו חסד קל שלא לוקח הרבה זמן, אך זהו חסד אמיתי, גם זכית להשלים את ברכתו, ובנוסף, בזכותך הוא אמר את הברכות לאט ובכוונה.

אנו ב'בני אמונים' משקיעים יומם ולילה במשך כל ימות השנה בכדי לקדם

את העניין, גם אתם כולכם טורחים סביב הדבר הנפלא הזה. ויש שכר לפעולתנו, יש כאן 'אמנים' שאין לשער את ערכם, אבל יש כאן גם 'בין אדם לחבירו', ניגשים אחד לשני ומבקשים לומר את הברכות, זה לא אורך הרבה זמן, וכמה יופי יש בזה.

אך יש לדעת כי בכדי לזכות בזכות הגדולה הזו צריך קצת מסירות; לבוא בזמן לתפילה זהו תנאי ראשון כדי לעשות זאת נכון, וזוהי הרי זכות גדולה בפני עצמה – "השכמת בית המדרש".

...

אנו נכנסים עכשיו לחודש ניסן, חודש האמונה; והנה, אם נבקש לדעת בזכות מה היהודים נגאלו ממצרים? נתבונן בדברי חז"ל (ילקוט שמעוני הושע תקיט): "לא נגאלו ישראל אלא בזכות בעלי אמנה".

אף אנו, כלל ישראל השרויים בגלות, מאוחדים בתקווה כי במהרה בימינו נגאל בזכותכם, בזכות האמונה הטהורה שאתם משרישים בעם ישראל, בפעילות שלכם להרבות מברכי ברכות השחר בחברותא.

ומעניינא דיומא, בסדר ההגדה אנו אומרים: "כנגד ארבעה בנים דברה תורה: אחד חכם, אחד רשע, אחד תם ואחד שאינו יודע לשאול", חשבתי לעצמי כי יכול להיות שבמובן מסוים בכל אחד מהבנים הללו יש גם קצת 'שאינו יודע לשאול'. אפילו החכם הגדול מכולם, בדברים מסוימים הוא בגדר 'אינו יודע לשאול', וכל מי שמתעסק בעניין ברכות השחר חווה זאת; ישנם אנשים שמתביישים לגשת לחבר ולבקש לומר בפניו את הברכות כדי שהוא יענה עליהן אמן, מעין 'שאינו יודע לשאול'...

האמת היא, שכל מי שחושב על כך מעט מבין שאין כאן מקום לספיקות. הרי לכך בדיוק התכוון בעל השולחן ערוך כשפתח את ספרו הגדול בהוראה: "יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו... ולא יתבייש מפני בני אדם המלעיגים עליו בעבודת השי"ת".

אך כיצד נוכל אנו שכבר זכינו ב"ה להכיר במעלתה של אמן לסייע לאותו אדם? אף התשובה לכך כתובה בדברי בעל ההגדה: "ושאינו יודע לשאול – את פתח לו!" יש לנו ציווי: 'לפתוח' לאותם 'שאינו יודע לשאול' – לרוץ אחרי ה'מתביישים' הללו, להתעניין ולשאול בעדינות: 'כבר אמרת את הברכות?' 'האם אוכל לענות אחריך?', להסביר להם מהי אמן...

מחסום הבושה לא אמור לקבל כאן משמעות, הרי אתם מקיימים בכך בייחוס לחבריכם את מצות: "את פתח לו" כפשוטה, שהרי: "כל העונה אמן פותחין לו שערי גן עדן" (שבת קיט ב) – אתם פותחים לחבריכם את שערי גן עדן, וכי יש מקום להתבייש בכך?!

ומלבד זאת הרי אנחנו כבר יודעים עד כמה גדולה היא סגולת האמן, ומי יודע אולי דווקא הפעם הזאת שלא וויתרת, שהצלחת להתגבר על ה'שאינו יודע לשאול' שבך, היא זו שאתה או חברך הייתם זקוקים לה בכדי להוציא את הישועה אל הפועל.

רבתי!

עדיין ישנם הרבה 'שאינו יודע לשאול' סביבנו, הבה נחליט שכבר מהיום, כל אחד מאתנו יקח על עצמו 'שאינו יודע לשאול' אחד ויקיים בו 'את פתח לו', על ידי שיעודד אותו לומר בפניו את הברכה.

בפתח חודש ניסן, חודש הגאולה, לא נותר לנו אלא לסיים בברכה: הבה נקווה שבזכות עניית אמן יבוא משיח צדקנו במהרה בימינו, ולכל הזקוקים לישועה יחיש ה' את ישועתו כהרף עין.

פסח כשר ושמח.

ועידת 'שחר אבקשך' - אדר תשע"ח

מעשי אמונים

מקבץ סיפורים
מופלאים בני זמננו
מהם ניתן ללמוד על
סגולתה וכוחה של
הקפדה על עניית אמן
ואמירת ברכות השחר בחברותא

כי תקדמנו ברכות טו"ב

סיפור מופלא זה, אשר עורר הדים רבים בקרב כל שומעיו, נשמע מפיו יו"ר 'בני אמונים' הרב יעקב דב מרמורשטיין, בתוך המשא המרגש שנשא במהלך הכינוס השנתי שנערך לנציגי מיזם 'שחר אקדמך' בהיכלי הישיבות בחודש תשרי תשע"ח.

מיזם 'שחר אקדמך' החל לפעול בהיכלי הישיבות לפני כארבע שנים, בעידודם של גדולי ומאורי הדור שליט"א, כחלק ממערכת הפעילות הענפה של 'בני אמונים' לחיזוק עניית אמן אחר ברכות השחר. כיום, ברוך ה', משתתפים בו רבבות מבני הישיבות הקטנות והגדולות דרך קבע.

המיזם הנפלא פונה במיוחד לבני הישיבות הקדושות המבקשים להתחזק באמירת ברכות השחר בחברותא, שמלבד היותה מנהג קדוש שבו נהגו כל גדולי ישראל, יש בה מעלה מיוחדת הנוגעת לבני הישיבות: הן בכך שבאמצעותה פותחים הם את יומם בהצהרת אמונה שאין דומה לה, כזו שהיא בבחינת 'יסוד' לבניין הרוחני של היום כולו, והן בעובדה כי ההתחזקות בה גוררת עמה התחזקות בנושא התפילה בכוונה ובזמנה.

בהשגחה פרטית מיוחדת, בבוקר יום הכינוס השכים קום הרב מרמורשטיין כשעתיים טרם עלות השחר, והוא שם פעמיו אל הכותל המערבי. שם ביקש לשפוך שיח לפני הקדוש ברוך הוא להצלחת הכינוס ומשתתפיו.

לראשונה בחייו שהה בשעה מוקדמת כל כך בכותל המערבי. לאחר שאמר את ברכות השחר ב'חברותא' כמנהגו מימים ימימה, הבחין לפתע בהתגודדות חריגה שעוררה את סקרנותו.

התגודדות מיוחדת זו התבררה כ'תור' ארוך שהשתרך סביב מקומו של אחד ממתפללי מניין 'הנץ' במטרה אחת ויחידה – לומר לפניו את ברכות השחר, כדי שיענה אחריהם 'אמן'.

לאחר התפילה, כאשר הביע הרב מרמורשטיין בפני אותו יהודי את התפעלותו מכמות המתפללים שאומרים לפניו את הברכות והתעניין לפשר מנהגו זה, נענה בסיפור מיוחד במינו...

מניין הנץ בכותל המערבי הינו שם דבר בקרב בני ירושלים וסביבתה. ניתן אף

להניח שהוא מניין הנץ הגדול והוותיק ביותר בעולם. בקיץ ובחורף, בשלג ובחמסין, מעולם לא חדל המניין מלהתקיים.

רבים ממתפללי המניין מגיעים אל הכותל שעות רבות קודם לכן. בזה אחר זה נאספים הם, מי ללימוד התורה, מי להגות מעמיקה בחכמת הקבלה ומי לאמירת תהילים נרגשת לישועת עם ישראל. אחדים מהמתפללים אף שוהים במקום כבר מחצות הלילה, לאמירת תיקון חצות.

ככל שקרבה ובאה שעת הבוקר הולך השאון ומתעצם. מכל קצוות ירושלים מתכנסים מאות מתפללים המרכיבים יחדיו פסיפס אנושי מרהיב של קהלים שונים ועדות שונות.

שיאו של השאון הינו בדקה הקודמת להנץ החמה, כשכל המתפללים כאיש אחד קוראים יחדיו את הקריאה הנצחית: "צור ישראל קומה בעזרת ישראל ופדה כנאמך יהודה וישראל... ברוך אתה ה'..."

ואז, ברגע אחד משתרר שקט עבה וסמיך.

כאיש אחד בלב אחד, נעמדים מאות המתפללים לתפילת שמונה עשרה, לשפוך צקון לחשם לפני מי שמעולם לא הסיר שכינתו ממקום מקדשו ולהעתיר לישועת הכלל והפרט.

לעומת מאות המתפללים המזדמנים למקום ליום או לימים מספר, יש 'גרעין קשה' של מתפללים שחלקם לא הפסידו בעשרות השנים האחרונות ולו תפילה אחת במניין זה. ביניהם בולטת דמותו המיוחדת והקורנת של הרב אברהם מנדלסון שיחי', בנו של רבי פנחס זצ"ל, מי שזכה במשך שנים רבות לשמוע שיעורים יומיים מפי מרן הגרי"ש אלישיב זיע"א בשיעור הנודע ב'חברת תפארת בחורים' והיה לתלמידו חביבו.

כאמור, מאז ומתמיד הרב מנדלסון הינו אחד המתפללים המוכרים יותר במניין הנץ, אולם בשנה האחרונה דמותו התפרסמה במיוחד, כשנטל על עצמו תפקיד ייחודי, לשמש כ'גבאי אמון' במניין זה.

בכל בוקר, זמן רב טרם תחילת התפילה יושב הרב מנדלסון במקומו סמוך למקום המניין שבו הוא רגיל להתפלל, כשהוא מוכן ומזומן לשמוע ברכות מפי המתפללים.

בזה אחר זה ניגשים עשרות ממתפללי המניין אל מקומו ומברכים לפניו את

ברכות השחר, והוא עונה 'אמן' אחר כל ברכה וברכה במתינות ובכבוד ראשי. תחילה היו אלו כשני מניינים של מתפללים, אולם מיום ליום קהל הפונים אליו הולך ומתרחב.

כמענה לשאלה מה הביאו להנהגה מיוחדת זו, היה בפיו של ר' אברהם סיפור מופלא ומיוחד. הרי הוא לפניכם כמעט כלשונו:

"לפני חודשים אחדים עבר ראובן, חתני היקר, טיפול רפואי שגרתי למדי. הוא שב לביתו בריא ושלם, אלא שלאחר כמה ימים התרחש סיבוך פתאומי שהצריכו להתאשפז בשנית. לדאבון לב, תוך זמן קצר הידרדר מצבו עד שאיבד את הכרתו והרופאים נאלצו לחברו למכשיר הנשמה.

במשך חודש ימים שכב חתני במחלקת טיפול נמרץ, חסר הכרה, מורדם ומונשם, כשהרופאים נלאים מלהושיעו. במהלך תקופה זו עשינו הכול כדי לסייע לו; לא משנו ממיטתו במשך עשרים וארבע שעות, כשאנו שרים לו שירים, מדברים עמו ומנסים בכל דרך לעוררו, אך ללא הצלחה.

ניסינו לפנות לגדולי הרופאים והעסקנים הרפואיים בתקווה שימצאו מזור לחוליו, אולם עד מהרה הבנו כי ידם קצרה מלהושיע. מבחינה רפואית היה מצבו נואש, ורוב הרופאים שפנינו אליהם פכרו ידיהם בחוסר אונים והכינו אותנו לגרוע מכול.

לא התייאשנו. כיהודים מאמינים בני מאמינים שמנו לנגד עינינו את דברי חז"ל במסכת ברכות (י א): 'אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים', והחלטנו פה אחד כל בני המשפחה לרכז את מאמצינו בבקשת רחמים מלפני ה'. הרבינו תפילה לישועתו, ארגנו מנייני תהילים בכותל המערבי, ובד בבד פנינו לכמה וכמה גדולים וצדיקים כדי שיתנו את ברכתם והדרכתם.

באחד הבקרים, עת הגעתי אל הכותל כהרגלי לפנות בוקר, התחלתי בלימודי הקבוע. לפתע הבחנתי ביהודי תלמיד חכם וצדיק שעבר בקרבתי ונשאתי מבטי אליו. הוא הבחין בי ובפניי הנפולות והתעניין לפשר דאגתי.

סיפרתי לו בפרוטרוט את הצרה שהתרגשה עליי, והוא הרהר לרגע ואחר אמר:

'יש בידי עצה נפלאה בעבורך, אולם מסופקני אם תוכל לבצעה, שכן מדובר במשימה קשה; עליך לשמוע ברכות השחר בכל יום מטו"ב (17) אנשים ולענות

אחריהם אמן. אם תעשה כן, בעזרת ה' תזכה לראות את ה'טוב' כבר ביום הראשון.

התרגשתי מאוד לשמוע דווקא את העצה הזו, שכן הנושא קרוב מאוד לליבי; אבי הגדול זצ"ל נהג לשמוע מדי בוקר ברכות משהו שבעה אנשים, וגם אני השתדלתי להקפיד על כך... אך על כמות של שבעה עשר אנשים, מעולם לא חשבתי. איך אעשה זאת!?

בכל זאת החלטתי לנסות. ניגשתי מיד לכמה חברים שעימם הייתי אומר את הברכות מדי בוקר, סיפרתי להם את העצה שייעץ לי אותו גדול ושאלתי אם יוכלו לסייע בידי לקיימה.

מי כעמך ישראל! ידידי שבמשך החודש האחרון כאבו יחד עמי בצרתי, נענו בשמחה לאתגר, ועוד באותו בוקר מיהרו לגייס אנשים מכל קצוות הכותל... כמה התרגשנו כאשר המשימה הושלמה בהצלחה!

זכיתי לענות 'אמן' אחר כעשרים אנשים שאמרו בפניי את ברכותיהם.

לאחר התפילה מיהרתי לנסוע לבית החולים. כל ביקור בחדרו של חתני מלווה היה במתח רב, אולם הפעם נכנסתי בצעדים מאוששים. בטוח הייתי כי המאמץ לא היה לחינם וכי הישועה קרובה לבוא. ניגשתי למיטתו של חתני ששכב עליה כאבן דומם, חסר הכרה, ובקול מלא חיות אמרתי לו:

'ראובן, הבוקר עשיתי משהו גדול לרפואתך: זכיתי לשמוע ברכות השחר מפי שבעה עשר אנשים. הסגולה פועלת כך שכבר היום יהיה לנו טוב. אנא פקח את עיניך'.

חזרתי על הדברים כמה פעמים, כשקולי הולך ומשתנק, ואז קרה הלא יאמן – לאחר חודש שלם של חוסר הכרה, פקח חתני את עיניו.

את אותו רגע מרגש לא אשכח כל ימי.

התקשרתי להוריו של חתני שהגיעו יום קודם מחו"ל... הם חרדו מפני הגרוע מכול, ונדהמו לשמע הנס המרגש.

מאז ועד עתה לא חדלתי ולו יום אחד מהנהגה זו, ואף מצבנו של חתני הלך והשתפר בהדרגה מיום ליום, עד להחלמתו המלאה."

את דבריו סיים רבי אברהם בהודאה חמה לקדוש ברוך הוא על רוב ניסיו
וחסדיו, ובקריאה לכל מכריו וידידיו:

"אם גם אתם זקוקים לישועה, הקפידו על הנהגה נפלאה זו, בטוח שיהיה לכם
טוב! הן מבשרי אחזה זאת!".

אמן מצילה נפשות

סיפור המופלא שלפניכם, נשמע מפי בעל המעשה, כ"ק הגאון הצדיק
גאב"ד ליעזש לונדון שליט"א, וסופר ברבים ברשותו מפי המשפיע
הנודע, הגאון הצדיק רבי אברהם אלימלך בידרמן שליט"א. בתוך
נאומו המרגש והמרתק בכינוס המיוחד, ועידת 'שחר אקדמך' לרכזי
'בני אמונים' בהיכלי הישיבות, אשר התקיימה בשלהי חודש תשרי
תשע"ח.

"אם רצונכם לשמוע על מעין 'תחיית המתים' שנעשתה בזכות עניית 'אמן',
פתח הגה"צ שליט"א את סיפורו, "הקשיבו היטב למעשה המופלא שהתרחש
זה מכבר, ב"ג לחודש אלול האחרון, הלוא הוא היארציית של הרב רבי חיים בן
ציון מרמורשטיין זצ"ל. אביו של רבי יעקב דב שיבלחט"א, אשר על שמו ולזכרו
החלה 'תחיית המתים' של 'בני אמונים'".

"הגה"צ רבי יהושע זאב מייזליש שליט"א, אב"ד ליעזש ונשיא מוסדות 'תורת
חיים' לונדון הינו מחשובי תלמידיו של כ"ק מרן האדמו"ר רבנו יואל מסאטמאר
זי"ע, וכבר בהיותו צעיר לימים זכה להימנות בין היחידים שזכו לקבלת היתר
הוראה מידי רבו הגדול.

ביתו של הרבי מליעזש השוכן בשכונת סטמפורד היל אשר בלונדון הבירה, ידוע
ומפורסם מזה שנים כתל תלפיות שאלפים פונים אליו. במעשיו הכבירים משלב
הרבי את שלושת עמודי העולם: תורה, עבודה וגמילות חסדים, ובצל קורות
ביתו חוסים עניים ואביונים אשר זוכים ליהנות משפע חסדו.

בין יתר הנהגותיה הטובות מקפידה הרבנית מליעזש תליט"א מזה זמן רב
שברכות השחר הנאמרות מפיה יישמעו באוזני מי שיענה אמן אחריהן. לשם
כך ממתינה היא בכל בוקר לבעלה הגה"צ שליט"א עד אשר ישוב מבית הכנסת,
או אז היא אומרת את הברכות בפניו והוא עונה אחריהן אמן.

בבוקרו של יום ב' י"ג באלול תשע"ז, עסוקה הייתה הרבנית במטבח הבית בהכנת מאכלים ערבים לאורחים הרבים שעתידיים היו לפקוד את ביתם באותו יום, ובד בבד המתינה לבעלה הגדול שישוב מבית הכנסת כדי שתוכל לומר בפניו את ברכות השחר.

באותו היום היה עומס העבודה גדול במיוחד. כאשר שב הרבי מבית מדרשו ונכנס לחדר לימודו, הייתה הרבנית שתחי' בשיאה של מלאכת הבישול. במחשבה ראשונה הסתפקה אם לעזוב את הבישולים בעיצומם וללכת לומר את הברכות כמנהגה, או שמא מוטב לסיים תחילה עם העבודות הדחופות, ולאחר מכן לגשת לאמירת הברכות בניחותא.

אלא שאז נזכרה היא במאמר חכמינו זיכרונם לברכה כי 'מצוה הבאה לידיך אל תחמיצנה', והחליטה שלא לוותר. 'מצוות 'אמן' צריכה להיעשות מיד', החליטה הרבנית, 'עליי להמשיך להקפיד לאומרה מוקדם ככל שאפשר, ולא להתרפות חלילה, שכן רפיון קטן עלול לגרור אחריו רפיון נוסף שאחריתו מי ישורנו'.

ממחשבה למעשה. היא נטשה בהחלטיות את הסירים המבעבעים על תכולתם הריחנית, שטפה את ידיה משיירי המאכלים ומיהרה לחדרו של הרבי.

נטלה הרבנית את הסידור בידה והחלה לומר את הברכות בכוונה ובסילודין כדרכה; 'ברוך אתה ה'... אשר נתן לשכוי בינה...'; והרבי עונה 'אמן' בכובד ראש. 'שלא עשני גוי... פוקח עורים'. ברכה אחר ברכה נענית ב'אמן' כהלכתה, 'הנותן ליעף כח'... 'אמן!'; 'ברוך אתה... המעביר שנה מעיני ותנומה מעפעפי, ויהי רצון...".

סיימה הרבנית את סדר הברכות בברכת 'הגומל חסדים טובים לעמו ישראל', והטתה אוזנה לשמוע את ה'אמן', אלא שאז נעצרה נשימתה. ה'אמן' בוששה מלהיענות.

מבט קל בפניו של הרבי שליט"א הספיק לה כדי להבין. הרבי ישב על כיסאו בפנים חיוורות, עיניו עצומות וראשו שמוט על חזהו בחוסר אונים.

"התקף לב!", היא נחרדה, רצה כל עוד נפשה בה לעבר הטלפון, ומיהרה להתקשר לכוחות ההצלה שחשו להגיע לביתה. דקתיים חלפו עד שעצר האמבולנס ברחבה שלפני הבית בחריקת בלמים מצמררת, ומתוכו יצאו שני חובשים שמיהרו לבצע ברבי פעולות החייאה דחופות.

לאחר דקות ארוכות של מאמצים, בסייעתא דשמיא חזר הדופק, והצבע שב לפניו של הרבי. הרבי פונה במהירות לבית החולים, שם המשיכו הרופאים במלאכתם הנאמנה, עד שכעבור ימים ספורים שב הרבי בחסדי שמים לאיתנו כבתחילה.

"זהו נס מופלא שאין דרך אחרת להסבירו, מלבד אותה סייעתא דשמיא מיוחדת השמורה למקפידים על אמירת ברכות השחר בחברותא מדי בוקר, מבלי לחסר אף יום אחד", אמר הרבי שליט"א.

אילו הייתה הרבנית ממתינה במטבח, ולו לדקות ספורות בלבד, כדי לסיים עם עבודות הבישולים, הרי שבמהלך זמן זה לא הייתה יודעת מאום מהנעשה בחדרו של הרבי, ומי יודע מה היה עולה בגורלו חלילה, ישמרנו ה'.

כאשר נקבו חכמינו זיכרונם לברכה בשכרו של העונה 'אמן' ש'מאריכים לו ימיו ושנותיו', בוודאי התכוונו אף למעשה זה, "סיים הגה"צ רבי אלימלך שליט"א את הסיפור המפעים, ואף הוסיף קריאה לבני הישיבות, משתתפי הוועידה:

"עליכם להפנים ולדעת כי 'אמן' היא מקור הברכה. כאשר מקפידים על דבר שבקדושה באופן קבוע, הקדוש ברוך הוא שולח סייעתא דשמיא מיוחדת.

אם תכירו באמת בערכה הגדול של מצווה זו, הרי שיקל עליכם לבצע את עבודת הקודש שבה אתם עוסקים. הבחורים שאליהם תפנו יכירו גם הם בערכה וממילא יתחזקו לקיימה".

הקול שבקע מן היקב

את הסיפור שלפנינו, על אודות סבתו הצדקת ע"ה, סיפר הגאון רבי יצחק דוד גרוסמן שליט"א, רבה של מגדל העמק וראש מוסדות 'מגדל אור'. המעשה שהתרחש בו אינו שגרתי, העלילה בו מרתקת ומופלאה, אך מסר אחד ברור לה, אותו מסר שניתן ללמוד מסיפורים כה רבים: אמן – מילה כה קטנה וכוח השפעתה עצום. הרי הסיפור לפניכם, שמעו ותחי נפשכם.

רבות דובר בה, בירושלים של פעם, שרוכליה וסוחריה תלמידי חכמים היו, שואבי מימיה קדושי עליון, וסנדלריה שלמים ויראי חטא. גם רבי מרדכי שמעון

טפרברג, בעל היקב המפורסם שהיה ממוקם ברח' חיי אדם בפאתיה של בתי ויטנברג, נמנה על אותם אנשי רוח ירושלמים שכל מאוויים היה לעשות נחת רוח לבוראם. מידי בוקר היה ר' מרדכי שמעון משכים קום, ועוד בטרם לכתו לשטיבלאך של מאה שערים היה מתייחד עם קונו שעה ארוכה ביקבו השקט, ומזמר במתיקות את ברכות השחר, כשהוא מתענג על כל תיבה ותיבה.

בשכונת בתי ויטנברג השוכנת מול היקב התגוררה גבאית צדקה מופלאה וצדקנית – הרבנית גוטפרב ע"ה, סבתו של הרב גרוסמן שליט"א. בכל בוקר, עוד טרם הנצה החמה, הייתה הרבנית פוסעת חרישית לכיוון היקב, מאזינה לברכותיו מרוממות הנפש של הרב טפרברג ועונה אמן בנעימות ובדבקות אחר כל ברכה וברכה. משסיים לברך, הייתה גוררת את רגליה הכבדות מעל ימים ומהתרוצצות בלתי פוסקת בין בתי ירושלים לקיבוץ מעות לעניים, ושמה פעמיה אל עזרת הנשים של השטיבלאך. שם הייתה עומדת שעות ארוכות על רגליה הנפוחות, כשהיא מתאמצת ודרוכה לשמוע את הברכות ולהספיק לענות 'אמן' ועוד 'אמן'.

בעזרת הנשים הייתה נשאר עד שאחרון המתפללים היה עוזב את השטיבל. או אז הייתה מחייכת את חיוכה המפורסם, מודה לקדוש ברוך הוא שזיכה אותה בעוד יום שיכולה היא לעשות נחת רוח לשמו יתברך, ומכאן הייתה מתחילה את סדר יומה הקבוע; סדר יום שכלל בתוכו שעות רבות של התרוצצות לטובת מלאכת הקודש, שהייתה לחלק בלתי נפרד משמה של הרבנית גוטפרב, אשר מזה שנים כבר הוכרה כ: "ליבא די גבאי'טע" – ליבא הגבאית.

כזה היה המראה נורא ההוד שנגלה מדי בוקר בבוקרו תחת חלון היקב של טפרברג, ולא ידע בעל הבית, ר' מרדכי שמעון על כך מאומה. רק השוכן במרומים ידע מכך, ואין כל ספק שבזכות זאת פתח שערי ישועה ונחמה לעיר ירושלים ולעולם כולו.

באחד הבקרים, קמה הרבנית ליבא מוקדם מהרגיל, כשתחושה לא טובה מקננת בלבה. "דבר מה קורה עכשיו ביקב", לחש קול פנימי בתוכה. בבהילות שלא אפיינה את התנהלותה המחושבת והשקולה כל כך, יצאה הרבנית מהבית כששביס השינה עודנו על ראשה ונעלי הבית, כפכפי העץ שהייתה רגילה לנעול בביתה, נעולים על רגליה.

על אף גילה המבוגר ורגליה הדואבות הזדרזה הפעם לצעוד במסלול הקבוע שבו צעדה מידי בוקר בבוקרו במשך שנים על גבי שנים. הנה עוד רגע קט מסתיים לו 'שביל האמנים' הפרטי שלה, והיקב נגלה למולה במלוא הדרו, שקט ורגוע

כתמיד. כמעט והסתובבה לאחור לכיוון ביתה, להחליף את נעליה ולצעוד בנחת כבכל יום, אלא שאז לחש לה אותו קול פנימי, שבטרם תחזור כדאי שתתקרב קמעא לחלון, מקום מושבה הקבוע, תאזין למתרחש בפנים, ורק אם הכול כשורה, אזי תשוב הביתה בלב שקט.

בזריזות קרבה לחלון, ומשאך הביטה פנימה נעתקה נשימתה והדם אזל מפניה באחת. המראה שלפניה היה לא-יאמן: ר' מרדכי שמעון שכוב היה על הרצפה באפיסת כוחות, כשמעליו גוהר שודד אכזרי ומאיים ליטול את נפשו. מפיו של ר' מרדכי שמעון בקעו אנחות קורעות לב, והרבנית גוטפרב הייתה מזועזעת כולה.

כמעט והפליטה זעקת שבר, אולם אז נעתקה נשימתה. היא הבחינה בשודד מניף גרון גדל ממדים אל מול ראשו של ר' מרדכי שמעון, כשהלה מצדו כבר עוצם עיניו בדבקות, ואומר בכוונה עצומה את המילים הקדושות, שאותן אומר כל יהודי על ערש דווי: "שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד!".

פחד! שיניה של הרבנית נקשו מרוב אימה. אולם דווקא אז קטעה החלטה מעשית את חוט מחשבותיה הטרופות והיא החליטה לקום ולעשות מעשה: תוך שניות ספורות היא ניצבה מאחורי השודד, כשהיא תרה אחד חפץ שתוכל להשליך עליו ויבלום את מעשהו המטורף. הפריט היחיד שנתקלה בו היו כפכפי העץ הכבדים שלרגליה, ומבלי להסס היא נטלה אחד מהם והשליכה אותו בעוצמה על עורפו של השודד המגושם.

קול חבטה נשמע. מסתבר כי המעשה האמיץ פעל את פעולתו והשודד צנח על הקרקע מסוחרר וכאוב כאשר הגרון הכבד נשמט על רגליו.

"אדון טפרברג, אנטלויף! [ברח!]", צעקה הרבנית לעבר ר' מרדכי שמעון שעניו עדיין היו עצומות בדבקות. המום מן הנס שנעשה לו נעמד טפרברג על רגליו ונמלט על נפשו. לא כדי להתאושש בביתו, כדי לנוח או להירגע, אלא כדי למהר לעבר השטיבלאך, להודות לבורא עולם שהצילו ממוות בטוח.

והרבנית הצדקת? גם היא נמלטה משם, ואצה לפקוד את מושבה הקבוע שבעזרת נשים. בעת קריאת התורה הספיקה לשמוע את ר' מרדכי שמעון עולה לתורה ומברך ברכת "הגומל" בשם ומלכות, כאשר בעזרת הנשים עמדה הרבנית ובעיניים מלאות בדמעות התרגשות ענתה אחריו את המילה הקצרה בת שלוש

האותיות, סם החיים, פועלת הישועות, המילה שהצילה חיים היום, ובזכותה ניצלו רבבות יהודים לאורך הדורות –

א-מ-ן!

"ח"י ח"י הוא יודך..."

המעשה שלפנינו סופר מכלי ראשון מפי הגאון רבי זושא הורוויץ שליט"א, רב קהילות החסידים באלעד, בכנס שהתקיים לרכזי 'בני אמונים' בהיכלי הישיבות הקדושות בחודש מנחם אב תשע"ד:

מצבה העגום של העיירה שעל אודותיה נסוב הסיפור, לא היה שונה בהרבה ממצבן של עיירות רבות בסביבתה. בתקופה שקדמה לשואה הנוראה שהכחידה את יהדות אירופה פשה נגע ההשכלה בארצות אירופה והפיל חללים הרבה בקרב שלומי אמוני ישראל.

לגודל הכאב, רבים היו המקרים שבהם דרו בבית אחד הורים וזקנים בעלי אמונה תמימה, בצוותא חדא עם בניהם ונכדיהם שהידרדרו וסרו מן הדרך, כאשר עיני הוריהם וזקניהם רואות וכלות.

חמת המציק שהחלה להציף את יבשת אירופה בדם, גרמה לכך שההבדל בין הקרובים לרחוקים הלך והיטשטש, כאשר כל יהודי באשר הוא הפך באבחת רגע כמטרה נוחה לרדיפה, לעינויים ולהרג. מיליוני יהודים החלו לנדוד ממקומם אל הלא נודע, כאשר רובם הגדול נרצח באכזריות בידי הצורר ושלוחיו. רבים מאותם יהודים תועים שבו לאמונתם באותם ימים קשים, וכאשר השיבו נפשם לבורא, הייתה היא כבר מזוככת וטהורה מייסורי גוף ונפש.

כעבור חמש שנים מאז החלה המלחמה, שוב לא ניתן היה להכיר את פניה של היבשת שהייתה פעם מרכז היהדות העולמית. מתוך אלפי קהילות מפוארות נותרו אך מתי מעט. הנשארים, אחד מעיר ושניים ממשפחה, ניסו לאחות את שברי חייהם ולבנות את עתידם מחדש על אדמת ארץ מולדתם, אולם עד מהרה התברר להם כי הארץ הספוגה בדם יהודי אינה חפצה בהם יותר.

סדרת פוגרומים אכזרית שבהם נרצחו מאות יהודים משארית הפליטה, הבהירה אף לאלו שטרם השתכנעו כי אין להם מה לחפש יותר ביבשת הארורה. תוך

שנים מועטות נעזבה היבשת מרוב שרידי יהודיה: מהם עשו דרכם לארצות אמריקה, ומהם מסרו נפשם במטרה להשתקע בארץ הקודש.

גם בעיירה נשואת סיפורנו היכה המשחית ללא רחם, ומתוך מאות יהודיה נותרו אך מעטים, וליתר דיוק: שלושים וששה יהודים בלבד.

הצד השווה בכל אותם שלושים וששה יהודים היה – שכולם היו בני משפחה מורחבת אחת.

סיפורם של ל"ו הניצולים היכה גלים והיה לפלא. רבים ביקשו להבין במה זכתה אותה משפחה, אולם התעלומה נותרה ללא פתרון.

רק שנים רבות לאחר מכן נודע פתרון התעלומה. וכה היה סיפור המעשה:

אחת מניצולות העיירה, ילדה קטנה שגדלה בבית שהתרחק משמירת תורה ומצוות, התייתמה במהלך השואה מהוריה וגדלה לאחר המלחמה בקיבוץ חילוני מובהק. לאחר שנים רבות, בגיל מבוגר יחסית, עמדה סוף סוף לבנות את ביתה.

דבר מה מעברה הרחוק עוד נותר בלבה; זיכרון ילדות עמום מהבית השורשי שבו גדלו הוריה, הביא לכך שבהגיע עת נישואיה התעקשה כי רב גדול בתורה יערוך את מעמד החופה. זמן מה לפני תחילת המעמד סיפרה הכלה לרב את אותו זיכרון ילדות – זיכרון שלבסוף חשף את סוד הצלת משפחתה:

"ילדה קטנה הייתי בפרוץ השואה. אינני זוכרת כמעט דבר מבית הורי, אולם זיכרון אחד נחרת במוחי לנצח. היה זה כאשר זמן מה טרם פרוץ המלחמה התלוויתי להורי לביקור שערכו בבית סבתי, אישה צדיקה שהקפידה על שמירת המצוות בכל מאודה.

הסתובבתי בחדר האורחים והוקסמתי למראה ארונות הספרים העתיקים שגדשוהו. לפתע צד את עיניי פתק ישן ובלה מזוקן התלוי על גבי ארון הספרים. במשובת ילדות תלשתי את הפתק וניגשתי עמו לסבתי. ביקשתי ממנה שתגלה לי את הרשום בו. סבתי הופתעה מהבקשה אולם כמובן שלא סירבה לה.

תוכנו של הפתק נחרת בזיכרוני לנצח:

'נכדיי וילדיי היקרים, דעו וזכרו: אם רצונכם להינצל מכל צרה וצוקה, עליכם להשתדל לומר בכל יום את ברכות השחר, ולהקפיד שיהיה מי שיאמר אחריהן אמן'.

באותו מעמד סיפרה לי סבתי כי הנהגה זו עוברת במשפחתם מזה כמה דורות,

ואף הוסיפה ואמרה לי כצופנת סוד: 'כדאי גם לך להקפיד לקיים את הרשום בו...'.
 בו...'

שנים מספר לאחר המלחמה, כשבגרתי ושמעתי על סיפורה המופלא של משפחתנו, אשר שלושים וששה מבניה ניצולו מהשואה, נזכרתי לפתע בתוכנו של הפתק והרהרתי לעצמי: מי יודע, אולי זהו הסוד העומד מאחורי הצלתם המופלאה.

כשהתעניינתי אצל קרובי שהיו מבוגרים ממני, התברר לי כי על אף שהדור השלישי במשפחתנו כבר התנתקו משמירת תורה ומצוות, חלקם המשיכו לקיים באדיקות את צוואת הסבתא, והם היו אלו שניצלו לבסוף מקרב בני המשפחה. ממש כפי שהבטיחה הסבתא הצדקת".

הרב, וכמוהו גם יתר השומעים, נדהמו למשמע הסיפור המופלא שהסביר וחשף את סוד הצלתה של אותה משפחה. רגע מדהים עוד יותר התרחש דווקא לאחר מכן, כאשר לאחר מחשבה הגיב הרב: "העובדה כי דווקא שלושים וששה ניצולו אינה דבר של מה בכך; שלושים ושש הוא מניינם המדויק של ח"י ברכות השחר בצירוף ח"י האמנים הנענים אחריהן. אין כל ספק אפוא שזהו הסוד שעמד מאחורי הצלתם המופלאה".

צדיק שומר אמונים

הסיפור הנפלא שלפנינו נשמע מכלי ראשון מפי הגאון רבי אברהם בקרמן שליט"א, ראש ישיבות טשכנוב לצעירים וחתן הגאון הגדול רבי אשר וייס שליט"א. הסיפור עוסק בדמותו המופלאה של הגה"ח רבי משה וייס זצ"ל, תלמיד חכם, ירא שמים מרבים ואיש חסד מופלא, אוד מוצל מאש אשר שרד את מוראות השואה האיומה בהיותו שבוי במחנה אושוויץ הזכור לשמצה.

בין גדרות התיל, בתוך מחנות המוות, נקשרה נפשו של רבי משה בכ"ק מרן האדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל, מי שלימים היה למחותנו. ולמן היום שבו נפגשו לא זזה ידו מתוך ידו והיו קשורים זה לזה בעבותות אהבה.

פרק מיוחד בקשר זה התבטא בסיום המלחמה, עת עסקו שניהם יחדיו,

במסירות נפש של ממש, בעבודת קבורת מתי המצווה הרבים, הרוגי צעדות המוות שהתגוללו באותה עת כדומן על פני השדה.

באחד מאותם ימים קשים, כשחש רבי משה שכוחותיו כלים וגופו מחשב להישר מן העבודה המאומצת, עודדו הרבי זצ"ל, ובהערכתו הרבה לפועלו אמר לו: "כל שתבקש ממני עתה – מבטיח אני לתתו לך!".

כמה צפוי היה שביקש רבי משה: "איני מבקש חיים או כבוד. מבקש אני רק כי יבטיח לי הרבי שהילדים שייוולדו לי יהיו בקיאים בכל תוספות בש"ס". הרבי הבטיח לו ובירכו בחום, וההבטחה התממשה במלואה כששבעת בניו שליט"א מצויים כיום בשורה הראשונה של תלמידי החכמים שבדורנו.

גם בהמשך עמד רבי משה זצ"ל לימין הרבי מקלויזנבורג בכל פעולותיו הכבירות לקימום היהדות החרדית מן האפר, הן בדאגה רציפה לרוחניותם של ניצולי השואה שסבבו באותם ימים אפופי שאלות ותהיות, תוך התמודדות קשה מנשוא עם קשיים רוחניים וגשמיים והן בהקמת קרית צאנז המעטירה והמוסדות המתנוססים בה לתפארה.

אחת מן המצוות החביבות שליוו את רבי משה במרוצת ימי חייו, היא מצוות עניית אמן בכלל, ובפרט אחר ברכות השחר. אחר מצווה זו מחזר היה רבי משה בבתי הכנסת, ומדי יום היה מקשיב ועונה 'אמן' אחר מאות (!) ברכות השחר שנאמרו על ידי המתפללים. בערוב ימיו היו אלו בניו ונכדיו שהיו באים לומר את הברכות בפניו, והוא היה עונה אחריהם אמן בשמחה.

היה זה בלילה האחרון לחייו. כל המדדים הרפואיים הורו כי אלו הן דקותיו האחרונות, ובני משפחתו, ילדיו ונכדיו, נקראו אל מיטתו. בחרדה הולכת וגוברת הביטו הצאצאים במכשירים שאותתו על ירידה דרסטית בלחץ הדם, וכאשר ניתן האות החלו באמירת הווידוי ובקריאת שמע ישראל.

אלא שלמרבה הפלא, כאשר סיימו לומר קריאת שמע, חלה לפתע התייצבות מסוימת והמדדים הראו כי עדיין פועמים החיים בקרבו. והנה, דקות ספורות לאחר מכן החלו המדדים לרדת בשנית. שוב החלו הצאצאים באמירת הווידוי ובקריאת שמע, אלא שנשמתו הטהורה של הסבא כמו סירבה לצאת מגופו, שכן שוב התייצבו המדדים לזמן מה, ולאחר מכן שבו לרדת בשלישית.

כך, משך כל הלילה חזרה התופעה המופלאה על עצמה. ניכר היה כי רבי משה

משתוקק למשהו טמיר ונעלם. נשמתו כמו ממתנה לדבר מה שיגרום לה לצאת מן הגוף לעולם שכולו טוב.

בודדים מבין ששים הצאצאים שעמדו לצד מיטתו במסירות ניחשו בליבם את פשר התופעה, אולם הם לא העזו להעלות את הדברים על דל שפתותיהם.

בין כך ובין כך האיר היום. אתא ובא זמן אמירת ברכות השחר, ולפתע העלה אחד הנכדים רעיון: "הלוא כולנו זוכרים עד כמה השתדל סבא כל ימיו לשמוע ברכות השחר פעמים רבות בכל יום. אולי ננצל את ההזדמנות לזכות אותו בשמיעת ברכות כל זמן שנשמתו עדיין מצויה בינינו".

אמר ועשה: בזה אחר זה נעמדו צאצאיו של רבי משה לאמירת הברכות איש באוזני רעהו. רבי משה שכב על המיטה ללא נייע, אולם הסובבים היו בטוחים ללא צל של ספק: הוא מאזין ומקשיב לכל מילה.

דקות ספורות ספוגות רגשות של קדושה חלפו, ואכן עם סיום אמירת הברכות קראו הסובבים קריאת שמע בכוונה ויצאה נשמתו בטהרה.

מאות האמנים שפרחו בחלל בית החולים ליוו כמלאכים צחורים את נשמתו הטהורה והמזוככת של האדם הגדול שכה השתדל בענייתם כל ימי חייו, כאשר מלאכי מרום מכריזים לעומתם: "פְתָחוּ שְׁעָרִים וַיָּבֹא גוֹי צְדִיק שְׁמֵר אֲמָנִים" (ישעיהו כו, ב).

בימי השבעה התעוררו רבים לשמע הסיפור המופלא, ואחד מהם הוסיף וציין בהתפעלות: "נראה כי לא לחינם האריך רבי משה ימים עד שנתו התשעים. הרי כל ימיו הקפיד במסירות נפש על עניית תשעים אמנים בכל יום".

סגורים של אמן

הסיפור שלפנינו סופר על ידי הגאון רבי שמחה הכהן קוק שליט"א, רבה של העיר רחובות, בתוך משא החיזוק שנשא בפני מאות נציגי עולם הישיבות, בועידה שהתקיימה בשנת תשע"ה בבני ברק:

"סיפר לי פרופסור אברהם מבכירי הרופאים בבית החולים 'שערי צדק':

לבית החולים הגיע ביום מן הימים יהודי מבוגר אשר נתקף בדלקת ריאות חריפה

ביותר, שהייתה מלווה בחום גבוה מאוד. מצב שכזה, בפרט לאדם בגיל כה מבוגר, יכול להוביל במהירות לכדי פיקוח נפש חלילה. לפיכך מיהרו צוות הרופאים בראשות פרופסור אברהם לתת לו תרופות חזקות המתאימות למצבו, ואכן, תוך ימים מספר החל מצבו להשתפר במהירות. לאור זאת החלו הרופאים בהכנות לשחרורו לביתו לקראת השבת הקרבה.

חלפו יומיים, ולמגינת לב כולם החל המצב להידרדר. החום שוב זינק לגבהים, והרופאים חזרו לתת לחולה טיפול תרופתי אינטנסיבי. לקראת השבת הבאה שוב התייצב המצב: החום ירד, ונדמה היה כי האיש מתחיל להתאושש, אך מיד לאחר השבת – עלה החום, אף יותר מכפי שהיה קודם.

המצב החל להדאג. נראה היה כי הטיפול הרגיל אינו מועיל כמצופה, וכי יש צורך בנתינת תרופה חזקה יותר, אלא שהטיפול בתרופה זו היה כרוך בתופעות לוואי קשות, ואף היה בה סיכון להחמרת המצב. על כן ביקשו הרופאים את הסכמת בני המשפחה בטרם יתחילו בטיפול.

כנהוג בקרב מחננו לא מיהרו בני המשפחה להסכים לביצוע הניתוח בטרם נועצו עם גדולי ישראל. רק לאחר שקיבלו את ברכתם ניאותרו להסכים לטיפול.

מהכא להתם החמיר המצב מאוד. החולה איבד את הכרתו, וסכנה חמורה נשקפה לחייו. הרופאים החלו מיד בטיפול, כאשר בני המשפחה מלווים את יקירם מן הצד בחרדה ובחשש מפני הבאות.

בסייעתא דשמיא, השפיעה התרופה לטובה, וזמן קצר לאחר מכן הזיהום פסק. מצב החולה החל להתייצב, ולאחר זמן מה הוא פקח את עיניו והביט סביבו. מסבר פניהם של בני משפחתו הוא הבין עד כמה היה מצבו חמור. ומשאך היה בו הכוח לדבר, פתח את פיו וסיפר את סיפורו המופלא:

'זמן קצר לאחר שאיבדתי את הכרתי והגעתי עד שערי מוות, מצאתי עצמי ניצב לפני בית דין של מעלה. בית הדין דנו ביניהם בשאלה כלשהי. הטיתי את אוזניי והבנתי כי הדיון שהתנהל באותה שעה עסק בי; בבית הדין דנו האם ניתן להחזירני לעולם הזה, או שמא יש להותירני בעולם הבא. אלו צידדו לכאן ואלו צידדו לכאן; המקטרגים עמדו מחד גיסא והסנגורים מאידך גיסא, ולבסוף נראה היה כי יד המקטרגים גוברת, ואני נידון להישאר בעולם הבא.

אלא שאז נשמע לפתע מאי שם קול שהיה מוכר לי להפליא. ברגע הראשון לא הצלחתי להיזכר מאין מוכר לי הקול, אך לאחר זמן מה נזכרתי. היה זה קולו של

רב בית הכנסת שבו אני מתפלל במשך שלושים השנים האחרונות. הטיתי שוב את אוזניי ושמעתי כיצד הקול מנסה ללמד עליי זכות:

'שמעו נא רבותיי, דיינים מומחים; במשך שלושים השנים האחרונות אני משמש כרב בבית הכנסת שבו מתפלל הנידון. מעיד אני נאמנה כי במשך כל שלושים השנים הללו מעולם לא הפסיד האיש את השיעור שקדם לתפילת שחרית'. משנוכח כי טיעון זה אינו מועיל הוסיף הרב ואמר: 'מעיד אני שמים וארץ כי בשלושים השנים האחרונות מעולם לא שמעתי מדבר לשון הרע על איש'.

משנוכח כי טיעוניו טרם הועילו, הוסיף הרב ואמר:

'במשך שלושים השנים ששימשתי כרב בית הכנסת, לא איחר הוא, ולו פעם אחת, לתפילה. אם לא די בכך, היה הוא משכים לבוא לבית הכנסת, מקשיב לברכות השחר של המתפללים, ואף סחף אחריו את יתר המתפללים אשר אף הם דבקו בהנהגה זו. וכך יצא שמו של בית הכנסת בפי כל כ'בית הכנסת של עוני אמן'.

מול טענות כה חזקות לא יכלו בית הדין לסרב לביטול גזר הדין. קול הכרוז יצא מיד כי בית דין של מעלה פוסקים לאיש חיים, וכי יכול הוא לשוב לעולם הזה ולהמשיך בעבודת ה'.

באותו רגע פקחתי את עיניי, והנה אני כאן עומד לפניכם, בחסדי שמים, בריא ושלם, סיים הזקן את סיפורו המרטיט.

כאשר עמד החולה להשתחרר מבית החולים, באו ילדיו לחדרו של פרופסור אברהם כדי להודות לו על החלק הרב שנטל בריפוי של אביהם, ובתגובה אמר להם הפרופסור:

'וכי לי מבקשים אתם להודות?! הלוא אני וחבריי כבר נואשנו מחייו. אירע לו נס גלוי, והתודה על כך מגיעה אך ורק לריבון העולמים!'

"הסיפור ריגש אותי מאוד", סיים הרב קוק את דבריו, "בפרט משום שזכרתי בדבריו הנודעים של מרן ה'חפץ חיים' בהקדמתו לספרו 'שמירת הלשון', המשיבים על תמיהתם של רבים מפני מה התפילות הרבות שמתפללים מיליוני יהודים במשך אלפי שנים לבניין בית המקדש טרם התקבלו, והתשובה לכך פשוטה: כשאדם מדבר לשון הרע פיו מתלכלך, ותפילות היוצאות מפה מלוכלך כוחן מוגבל.

במעשה שאירע עם יהודי יקר זה ראיתי המחשה ברורה לדבריו של ה'חפץ חיים':

גם לאחר שכל הטיעונים שהעלו סנגוריו לא הועילו, הגיעו לפתע שתי מצוות קלות התלויות בפה – עניית אמן אחר ברכות השחר והימנעות מלשון הרע, ויחדי הכריעו את הכף לטובה".

'שערי גן עדן' – בעולם הזה

הסיפור שלפנינו הינו חלק מתוך שיחה ארוכה ומחזקת שקיימנו עם מזכה הרבים, 'גבאי האמן' הנודע דקהילת קודש ויז'ניץ, הרה"ח ר' אלתר דוד רוט שליט"א, אשר בדבריו המחזקים סיפר:

"היה זה לפני כארבעים שנה, לקראת סיומו של ביקור ארוך שערכתני בארצות הברית. לקראת חזרתי ארצה הזדמנתי לאחד משיעורי חומש-רש"י הידועים שהיה מוסר הרבי הקדוש בעל 'שפע חיים' מצאנו. במהלך שיעורו הביע הרבי בחריפות את מורת רוחו מכך שיש בני תורה המנצלים את חזרת הש"ץ ללימוד ולקריאה. הרבי האריך להסביר את ההפסד הכרוך בהנהגה זו: כמה 'אמנים' מפסידים בעקבותיה, ואף האמנים שנענים – נאמרים בלא כוונה.

בתוך דבריו אמר הרבי משפט שהותיר תלם עמוק בנשמתי לנצח:

'באופן שכזה, הלימוד – אינו לימוד, והתפילה – אינה תפילה!'

למחרת חזרתי לארץ נסעתי לפרוש שלום למורי ורבי הרה"ק בעל הישועות משה' מויז'ניץ זצלה"ה שממנו זכיתי לקרבה מיוחדת, באשר במשך ל"ב שנים הייתי מהמתפללים הקבועים במניין שבביתו.

באותם ימים נפש הרבי בערד, וכשנכנסתי למעון קודשו היה נתון בעיצומה של חזרת הש"ץ של תפילת מנחה.

נשאתי עיני לעבר הרבי. הוא ישב על כיסאו אחוז שרעפי קודש. סידור קטן בידו והוא עוקב באצבעו אחר תפילת שליח הציבור, מילה אחר מילה, כשבסיום כל ברכה הוא עונה בדביקות: 'אמן'.

נדהמתי. דברי הרבי מצאנו עדיין הדהדו באוזניי, ועתה ראיתי כיצד נוהגים

צדיקים הלכה למעשה... ראיתי בכך צירוף מקרים של השגחה מופלאה, וחשתי כמין חוט שמימי בלתי נראה הקושר בין שני החצרות הקדושות, זו שבברוקלין וזו שבארץ הקודש.

הרהרתי לעצמי: גדולים שכאלו, אשר ערך כל דקת תורה שלהם אינו ניתן לשיעור, מקפידים כל כך להתבונן בסידור כדי לענות 'אמן' בכוונה הראויה, ולא 'לנצל' את הזמן ללימוד... על אחת כמה וכמה אנו פשוטי העם, בוודאי עלינו להקפיד על כך.

וממחשבה למעשה: החלטתי גם אני להקפיד על כך. בימים הראשונים לא היה הדבר קל כלל ועיקר. מחשבותיי בבלוני, ועיניי ריצדו... אך התאמצתי בכל כוחי. וכפי שכתבו הפוסקים לגבי הלכות הזכרת 'טל ומטר' שלאחר תשעים פעם הופכת ההזכרה להרגל, כך קרה גם אצלי; לאחר חודש ומחצה הפך אצלי הדבר להרגל, ומאז ועד עצם היום הזה נושא אני בכיסי דרך קבע סידור קטן. כך, גם כשאני מזדמן לחזרת הש"ץ במניין שאיני מתפלל בו, מיד נשלף הסידור מכיסי, ועיניי עוקבות אחר הברכות.

מתוך שקיבלתי על עצמי הנהגת קודש זו, זכיתי להתחזק מאוד אף בענייני אמן בכלל. מכירי רגילים לומר כי חיי נחלקים לשניים: השנים שלפני ה'אמן', והשנים שלאחריה...

מאז שהתחלתי לעסוק בנושא באינטנסיביות, ובפרט כ'גבאי אמן', אני חש בקשר מיוחד שנרקם ביני לבין ריבונו של עולם, כביכול נפתחו בפניי שערי גן עדן בעולם הזה..."

המשיך וסיפר הרב רוט:

"כאשר הייתי כבן חודש חליתי לפתע בזיהום קשה בדם. אושפזתי בבית החולים כשחיי תלויים לי מנגד.

אבי, רבי אברהם יהודה זצ"ל, מעסקניה הבולטים של היהדות החרדית בחיפה ומי שנודע בשערים בזכות ארגון 'ביקור חולים' – אחיסמך' שהקים, ארגון שהיה חלוץ ארגוני ההתנדבות והעזרה לחולים בארץ הקודש, היה חסיד בעלזא נלהב.

הרופאים לא הסתירו ממנו את מצבי הקשה, והוא לא בזבז זמן; הוא מיהר לנסוע לתל אביב, לחצרו של רבו הרה"ק רבי אהרן מבעלזא זי"ע. היה זה ביום שישי בצהריים. עשרות אנשים ביקשו להיכנס אל הרבי, ואך בקושי רב עלה בידי אבי לשכנע את הגבאי להקדים את כניסתו.

משנכנס אל הרבי וסיפר לו בדמעות על מצבי הקשה, הורה לו הרבי להתקשר מיד לבית החולים ולדרוש מהרופאים כי ירשמו על גיליון החולה התלוי מעל מיטתי את השם 'אלתר'. 'מיום זה ואילך יקראו לבנך 'אלתר דוד', הורה הרבי, וכשהביט בשעונו ונוכח בשעה המאוחרת הורה לאבי להישאר בתל אביב למשך השבת.

אבא החל מיד להתרוצץ ולחפש מכשיר טלפון כדי להתקשר לבית החולים, ורק בשעה שתיים וחצי עלה הדבר בידי. הוא התקשר לבית החולים והורה לרופא את דברי הרבי, ולא ניתק את השיחה לפני שווידא שהדברים נעשו.

ביום ראשון מיהר לשוב לבית החולים ונדהם לגלות אותי ער ומלא חיים. 'לאיזה רבי פנית?!', התעניין הרופא בהשתאות, 'חייו של בנך ניתנו לו במתנה!', קבע. הוא בירר על השעה המדויקת שבה התרחש השינוי המפתיע, ונדהם לגלות כי הוא ארע בסך הכול כמחצית השעה לאחר שהתבצעה הוראתו של הרבי.

ברכת קודשו של הרבי זי"ע מלווה אותי עד עצם היום הזה. בפרט בשלושים השנים האחרונות, מאז התחלתי לחזק ולהתחזק ב'אמן'. עברתי מאז כמה התקפי לב, ובחסדי שמים שבתי לאיתני.

•••

היה זה לפני כארבע שנים. בשעה שתיים ורבע לפנות בוקר התעוררתי משנתי וחשתי בכאבים עזים בליבי. הכאבים לא היו כאבים שכבר הכרתי מהתקפי הלב בעבר, וגם התסמינים הכלליים היו שונים. קשה לי לתאר במילים אך מדובר היה בתחושה נוראית, תחושה של חוסר אונים, ממש על סף מוות, רחמנא ליצלן. איני מאחל לאיש לחוות תחושה שכזו.

חשתי צורך לומר את סדר הווידוי, אך לא הייתי מסוגל. אזרתי את שארית כוחותי והתיישבתי על מיטתי. בקושי הצלחתי ליטול את ידיי, כאשר לפתע ראיתי בעיני רוחי את שערי גן עדן נפתחים לפניי...

חשתי בעומק תודעתי כביכול הנני עומד ממש לפני מלך מלכי המלכים, הקדוש ברוך הוא, ומשוחח עמו, המילים יצאו מפי כמאליהן:

'ריבונו של עולם, זכיתי לדבוק במצוות 'אמן'. אני יודע ששערי גן עדן פתוחים בפניי, כפי שאמרו: 'העונה אמן בכל כוחו פותחים לו שערי גן עדן', אך אני מרגיש שיש לי הרבה מה למלא ב'מזוודה' כדי להגיע לשם מוכן. אנא תן לי למלא את המכסה!'

לפתע חשתי בקול שמימי הקורא באוזניי: 'אלתר דוד, אל תדאג, אתה נשאר כאן, גם כאן יהיה לך גן עדן!'

התחלתי לחוש כיצד כוחותיי מתחילים לשוב אליי, והנה מזווית עיניי נגלתה לפני דמותו הקדושה של הרבי ר' אהרן מבעלזא זי"ע. שבת וקראתי: 'רבי, וכי אלו הם השנים שקצבת לי בהיותי עולל רך? שישים ושתיים שנים!?!'

מבעד לערפל כאבני נשמע קולו של הרבי מבעלזא זי"ע אשר כמו אישר את שכבר שמעתי: 'אתה נשאר כאן, גם כאן יהיה לך גן עדן!'

לא נטלתי סיכון, אזרתי כוח והתקשרתי מיד ל'מגן דוד אדום'. ניידת הוחשה לביתי ופינתה אותי במהירות לבית החולים, שם גילו כי אני סובל מפרפורים חמורים אשר פגעו בתפקודי הלב וסיכנו את חיי.

בחסדי שמים הצליחו הרופאים לייצב את מצבי. שבת לחיים.

ימים מספר לאחר מכן, כשהשתחררתי מבית החולים, נפגשתי במפתיע עם אחד מידידי הקרובים, שהופתע לשמוע כי זה עתה השתחררתי מבית החולים. בשיחתי עימו ראיתי כי הוא מסתפק אם לספר לי משהו, דחקתי בו והוא סיפר לי, כי באותו לילה שבו אושפזתי, הוא חלם כי הלכתי לבית עולמי. החלום לא הרפה ממוחו, ועתה הוא נדהם לגלות כי היה בו ממש...

זכיתי שייפתחו בפני שיערי גן עדן בעולם הזה.

נותרתי כאן, 'להגיד בבקר חסדך...'. תודה לריבון העולמים, מלך מלכי המלכים".

סומך נופלים ורופא חולים... 'אמן'

כמה כואב לחשוב על בית שבו האמא נאלצת להיטלטל מבית חולים למשנהו, במקום למלא את תפקידה בגידול ילדיה בשובה ונחת, רחמנא ליצלן. קשה לחשוב על ילדים שנאלצו בבת אחת להתנתק מעולמם הטהור והתמים ולחיות במציאות קשה תחת צילו של מלאך המוות. אך מסתבר כי דווקא לילדים יש כוח גדול בשעה זו. התעוררות קטנה מצידם יכולה לחרוץ גורלות לטובה, כמו בסיפור שלפנינו.

לאליעזר לא היה קל לקום מהמיטה, ולמרות זאת הוא התגבר והתחיל בסדר יומו.

השעה הייתה מוקדמת והשעון המעורר טרם התחיל את סדרת טרטוריו. רובם המכריע של חבריו עדיין נמו את שנתם, אולם הזריזים שבהם כבר היו בעיצומן של ההכנות לתפילה, ואליעזר, עד כמה שהיה זה מוזר, היה ביניהם.

גם הבוקר הוא יקום, ידע אליעזר, אך כמה קשה לעשות זאת כאשר המחשבות, העצב והבלבול שואבים אותו לתוכם...

מצבו הכללי, הוא ידע, רחוק מלהשביע נחת, אבל על הקימה המוקדמת לתפילה הוא לא יכול היה לוותר!

'התגבר כארי!', זעק הקול בתוכו, 'לכבוד אביך שבשמים!'

'ולמען אמך אשר בארץ', השלים אליעזר את המשפט, בקול שקט.

אמא חולה...

בסך הכול עברו כמה שבועות מהרגע שנודעה הבשורה הקשה. הבית כבר אינו הקן החמים שהוא אחיו ואחיותיו התרגלו לחיות בו.

את השלווה, החיוך והאווירה הנעימה, החליפו מתח, עצב ועזובה.

שיחות טלפון חרישיות מתנהלות בפנים חרושות קמטי עייפות. אמא בבית החולים, ואבא סועד אותה במסירות. אין אוכל חם, והילדים מסתובבים בבתי השכנים.

אמש, כמו בלילות קודמים, בשעה שכל חבריו ישנו, התהפך אליעזר במיטתו מצד לצד, אכול ספקות ודכדוך. קול אחד לוחש לו: "אולי תספר לראש הישיבה או למשגיח?"

"לא!", עונה לו קול אחר בבטחה, "זה סוד! אסור שירחמו עליך..."

והוא לא סיפר. לשיעור הוא הגיע בכל יום מבולבל ומנומנם, לא מרוכז ועייף, והתוצאות דיברו בעד עצמן. ראשו לא מונח בסוגיות הנלמדות. הוא לא הקשה ולא תירץ, לא התערב ולא השתתף. בקושי השקיף מן הצד...

גם בהתנהגותו הכללית של אליעזר נחרצו חריצים עמוקים של מתח ותסכול. אליעזר, שעד לא מכבר היה מטובי הבחורים בישיבה ומשקדניה, התחיל שלא מרצונו לחוש קרירות. אווירת הלימוד הרצינית השוררת בישיבה, זו שתמיד

סחפה אותו כל כך, הפסיקה פתאום לדבר אליו, ודווקא משום שאליעזר היה מוערך כל כך על סביבתו, הדבר השפיע. והפריע.

בדרכו לבית המדרש עוד הספיק אליעזר להעיף מבט במודעות מאירות העיניים שעדיין היו תלויות שם, סמוך ונראה להיכל.

החברותא המתין לו כמו בכל יום, במקומו הקבוע, והם החלו באמירת ברכות השחר.

מן הצד עמד ראש הישיבה וצפה בהם. רווה מלוא הכף נחת. 'אלו תלמידים. איזו יראת שמים', הרהר באושר. הוא ידע כמה קשה לבני תשחורת שכמותם לקום כל כך מוקדם, ועוד למען מטרה שכולה קודש: להודות לקדוש ברוך הוא בשלימות!

התפילה הסתיימה ואליעזר מיהר אל הפתח. שוב הוא הביט במודעות, בעיניים מלאות תקווה. במודעות הוכרז על המבצע החודשי לאומרי 'ברכות השחר בחברותא', ובשוליהן הובא רמז הקדמונים, כי לא לחינם האותיות שאחר א'מ'ן' הן ב'נ'ס', אלא ללמדך כי אין כמו מילה זו המבטאת את ייחוד שמו של הקדוש ברוך הוא ואת הקביעה הנחרצת כי 'אין עוד מלבדו', כדי לחולל ניסים ונפלאות מעל לדרך הטבע.

הוא נזכר כיצד לפני כמה שבועות הוא החליט לנסות, אולי הכוח הטמון במילה המיוחדת הזו – "אמן", הוא זה שיביא את המזור המיוחל לאמא המתייסרת.

'על הקימה המוקדמת לא אוותר', החליט, 'אקדים לבוא לבית המדרש, אומר אמן בכוונה על ברכות השחר של חבריי ואזכה אותם לענות אמן על ברכותיי'. בליבו הקדיש את זכויות כל אותם 'אמנים' לישועת אמו האהובה ולרפואה שלמה בתוך שאר חולי ישראל.

המחשבות על אמא בריאה שבו ונסכו בו רעננות וציפייה.

באותו בוקר, כמדי ראש חודש, התכנס יחדיו צוות הישיבה לדון בכמה עניינים העומדים על הפרק, כאשר כל אחד מהרמיי"ם בתורו מעלה את אשר על ליבו. גם המשגיח היה בין הדוברים, הוא שם לב לאחרונה, כך אמר, כי חל שינוי מסוים בהתנהגותו של אליעזר, הבחור המוצלח כל כך. "דבר מה קורה לו.

הירידה ניכרת בכל התחומים והוא מתחיל להשרות קרירות בסביבתו. חייבים לברר זאת לפני שיהיה מאוחר..."

כמה מאנשי הצוות הנהנו בהסכמה. נראה היה שהנושא אינו מעיק רק על המשגיח.

לפתע חתך את הדיון קולו הסמכותי של ראש הישיבה, ניכר היה כי הדברים היו תמוהים בעיניו: ירידה?! לא ייתכן!! הלוא דווקא בימים האחרונים ראיתי כיצד הוא מוסר נפשו לקיום עניית אמן, וכיצד הוא אומר את הברכות בקול ובכוונה, באופן המבטא יראת שמים אמיתית!

"פנימיותו בוערת באהבת שמים, אני בטוח בכך. עלי לברר עמו אי אלו פרטים בטרם אחליט בענייניו", חתם ראש הישיבה את הדיון.

בערב נקרא אליעזר לחדרו של ראש הישיבה.

אליעזר השפיל עיניו. הוא ציפה למוצא פיו של ראש הישיבה, וראש הישיבה המתין למוצא פיו...

לבסוף הוא נשבר וסיפר את הכול. הוא לא החמיץ פרט בתיאור הקושי, הצער, הבלבול והדכדוך.

דמעות נקוו בעיני ראש הישיבה. משך שעה ארוכה הוא ניחם את אליעזר במילים מעודדות והדריכו כיצד להתמודד עם המצב החדש.

גם למחרת לא הרפה אליעזר ממנהגו, וגם בימים שלאחר מכן. הוא התמיד להופיע בקביעות, הקפיד שלא להפסיד ולו 'אמן' אחת ולעשות זאת כלשון חז"ל: "בכל כוחו ובכל כוונתו".

הישועה לא איחרה מלבוא. בערב שבת התבשר אליעזר על שובה של אמא הביתה, עדיין תשושה אך מחלימה. הצבע חזר ללחייו של אבא, הסדר החל לשוב לחדרי הבית, והילדים נאספו מבתי השכנים...

בערב, כשראה את אמא יושבת ומקפלת כבסים על הספה, זלגה לאליעזר דמעה סוררת מזווית העין.

הוא התקשה להאמין... אך הוא היה בטוח בכך. הכול בכוחה של אותה מילה – 'אמן'.

היטב הוא ידע שהתחזקותו ב'אמן' הצילה את חייה של אמא, אך הוא לא ידע עד כמה הצילה היא את עתידו שלו...

מפי בעל המעשה

קבלה שהביאה לישועה על טבעית

את הסיפור שלפנינו סיפרה הרבנית קנייבסקי עליה השלום כשלושה שבועות לפני פטירתה, בשיחה נדירה ומיוחדת שמסרה לפני מאות מנהלות בתי ספר שהתכנסו בחודש אלול תשע"א בכינוס החיזוק וההתעוררות שנערך על ידי 'בני אמונים' (הסיפור הובא גם בהגש"פ 'חשוקי חמד' עמ' שסז):

הסיפור המופלא אירע בבית אחת מן המשפחות החרדיות המכובדות יותר ששמן מתנוסס לתפארה בכותל המזרח של יהדות ארצות הברית. משפחה זו חוותה טרגדיה נוראית, כאשר אחת מבנותיה נפטרה, לא עלינו, בקיצור ימים ושנים, בהותירה אחריה יתומים רכים, מהם שלא טעמו טעם חטא.

לאחר פטירתה התאספו בניה ובנותיה והחליטו יחדיו להוסיף ולהתחזק בתורה ובמצוות לעילוי נשמת אמם, כאשר בד בבד כל אחד מהם קיבל על עצמו קבלות חשובות שיש בהן כדי להוסיף זכויות לאימם המנוחה.

כל ילד בתורו הכריז על קבלה מיוחדת שהחליט לקבל על עצמו, וכשהגיע תורה של אחת מן הצעירות שבבנות, היא הפתיעה את כולם כאשר החליטה לקבל על עצמה קבלה מיוחדת ולא פשוטה כלל ליישום, והיא: לא לברך כלל ברכה מבלי שיהיה מישהו שיענה אמן אחריה.

שורשיה של קבלה זו מעוגנים היטב בדברי הפוסקים (ראה רמ"א או"ח קסז ב) ואף ידוע על כמה מגדולי ישראל, ביניהם רבנו חיים מוולוז'ין והרה"ק רבי שמעלקא מניקלשבורג שהקפידו מאוד על כך. אולם בפועל הייתה זו קבלה לא פשוטה, שרק ילדה זו שניחונה בתעצומות נפש מסוגלת הייתה לדבוק בה במלוא הרצינות, כפי שנוכחו הכול במשך כמה חודשים שהצליחה לעמוד בקבלתה בהצלחה רבה.

היה זה באחד הלילות, כאשר ניצבה הילדה בפני ניסיון קשה עד מאוד: בשעת

לילה מאוחרת התעוררה לפתע משנתה כשתחושת צימאון עז צורבת את גרונה. היא רצתה בכל מאודה להרוות את צימאונה במעט מים, אולם לא מצאה מישוהו שיענה אמן אחר ברכתה. בני הבית נמו את שנתם כבר מזמן ולהעירם לא עלה בדעתה.

הצימאון המתגבר הציק לה עד מאוד, אולם כאמור, כיוון שלא מצאה מי שיענה אחריה אמן היא המתינה. בלבה כבר עלו מחשבות לוותר על הקבלה לפחות בפעם הזו, אולם היא עמדה בגבורה בניסיון. גם לאחר למעלה משעתיים של ציפיה לא נכנעה. היא שבה למיטתה ונרדמה כשגרונה כבר כואב מן הצמא הממושך.

הילדה נרדמה, והנה היא רואה בחלומה את אימה עליה השלום כשפניה מאירות: "בתי", היא אמרה לה, "אין לך מושג עד כמה עשתה התגברותך רעש בשמי מרומים! דעי לך כי זכות זו הועילה עד מאוד לכלל ישראל, ואף הצליחה לפעול ישועה כנגד הטבע לחברתך החולה".

כאן שחה האם לבתה המופתעת על חברתה הטובה ביותר, ילדה בת כיתתה, החולה מזה תקופה במחלה האיומה, אולם בני משפחתה לא שיתפו בכך איש; "לכי מחר בבוקר להוריה", אמרה האם לבתה, "ובשרי להם כי בזכות התגברותך שלא לשתות מבלי שתיענה ברכתך באמן, הבריאה ביתם ממחלתה הקשה ושוב אל להם לדאוג ממצבה".

בבוקר השכם קמה הבת כשהיא נרעשת ומבוהלת מן החלום שזה עתה חלמה. לא היה לה כל ספק בדבר אמיתותו, ועוד בטרם צאתה לבית הספר החליטה להתקשר לבית הורי חברתה, זו שאת שמה הזכירה אמה בחלום, ולספר להם את דבר החלום כבקשת אמה.

הורי חברתה הופתעו לשמוע את צלצול הטלפון בשעה כה מוקדמת, אך הם הופתעו עוד יותר כאשר שמעו את סיפורה של הילדה היתומה, סיפור שניכרים היו בו דברי אמת.

בתחילה הם ניסו להכחיש ולהסתיר את דבר מחלת הבת, אך עד מהרה נשברו וסיפרו לילדה בקול רפה כי מזה כמה שבועות, ואף בשעה זו, נאלצת בתם לבקר תכופות בבית החולים בעקבות המחלה הקשה שאוכלת בגופה בכל פה.

הרופאים לא חזו להם טובות, והיו מהם שכבר התייאשו מחייה, אך החלום

הנפלא עורר בהורים הכאובים שביבי תקווה, ומיד בסיום השיחה הם החישו פעמיהם לבית החולים מתוך רצון לברר מחדש את מצבה של בתם.

לשמחתם נענו הרופאים לבקשתם החריגה. הבדיקות נערכו בשנית והתוצאות שלא איחרו לבוא היכו בתדהמה את הרופאים ואת ההורים כאחת; בשונה מכל הבדיקות הקודמות, ובניגוד מוחלט לדרך הטבע חלה נסיגה משמעותית ומפתיעה בהתפשטות המחלה וגרורותיה בגופה של הילדה.

זמן לא רב לאחר מכן נרפאה הילדה לחלוטין ממחלתה ושבה לחבוש את ספסלי בית הספר כשהיא בריאה ושלמה בגופה ובנפשה, לשמחת כל חברותיה ומכרייה.

והכול בזכותה של התגברות אחת.

אמן בקול נעים

על כוחה של אמן לחולל פלאות בוודאי כבר שמעתם. הסיפור שלפנינו יוכיח כי אף הלימוד וההתעסקות בהלכותיה – סגולה גדולה להם. לפניכם סיפורו המרגש של יוס'ה, ילד חמד ממרכז הארץ, כפי שהושמע לנו מאחד מבני המשפחה.

”אבבא... אננני רוצצה ללכתת לבבבית הכנסת...”, ביקש יוס'ה בעמל ובהתנשפות והשפיל את עיניו מבושה ומעוצמת המאמץ.

אביו התבונן בפניו היגעות של בנו, וליבו נחמץ למראהו המיוסר. יוס'ה בנו יקירו! יוס'ה שהחל לדבר בטרם מלאו לו שלוש, ומאז פיו לא הפסיק לשפוע דברי חכמה. כעת, התקשה הוא להוציא אף את הקצר שבמשפטים. דיבורו היה כרוך בקושי רב ובביזיון בשל גמגומו הבלתי פוסק.

יוס'ה הילד המוכשר והפיקח, היה חביב על הוריו ועל מלמדיו, מצטיין בלימודיו ונושא חן בעיני כול. מעולם לא נתגלו אצלו בעיות, לא בתחום הלימודים ואף לא במישור החברתי. יוס'ה היה ילד למופת ולדוגמה. ילד של נחת.

באחד הימים, ללא התרעה מוקדמת, חייו השתנו בין רגע. יוס'ה, החל לפתע – לגמגם. תחת שטפי דיבוריו הרהוטים, יצאו מפיו קטעי מילים ושברי הברות.

בתחילה התלבטו ההורים המופתעים, האם הגורם לגמגומו הוא מתח מהמבחן החודשי בתלמוד תורה, או שמא השפעת שפקדה אותו בשבוע שעבר, נותנת עדיין את אותותיה עד ההחלמה הסופית. הם לא העלו על קצה דעתם, שהגמגום הנורא ימשיך ללוותו, ישבש את סדר יומו ואף עלול להחריף.

אבל כשהגמגום המשיך ואף גבר והתמיד, החלו ההורים המסורים לדאוג, לתמוה ולהתפלל.

וכך, בין הממתינים הרבים על מפתן ביתו של רבנו הגאון רבי חיים קנייבסקי שליט"א, על מדרגות הבית המפורסם ברחוב רשב"ם, עמד האב המודאג כשפיו ממלמל ברגש פרקי תהילים להצלחת בנו היקר.

בימים האחרונים הוא הדיר שינה מעיניו והתייעץ עם כל מי שרק יכול: הוא שאל לעצתם של מומחים בתחום, התקשר בהכוונתם של עסקנים רפואיים לטובי הרופאים ואף הידפק על דלתות מחנכים בכירים ובעלי ניסיון. הומלץ לו על טיפולים רפואיים נורמטיביים ואלטרנטיביים, וראשו נמלא בהמלצות של שמות מטפלים שונים בעלי הוכחות ושאינם.

והנה, לאחר שאסף שלל עצות ותחבולות, הוא עמד והמתין לקבל הכרעה ועצה משר התורה. ביקש הוא להיות בטוח בהחלטה בנוגע לטיפול שיבחר לבנו והצעדים שינקוט להחלמתו.

תורו הגיע. הוא עמד לפני עיניו המקשיבות של ר' חיים, ובהתרגשות ורעד פרש את השאלה, פירט את ההתלבטות ותיאר את הדאגה המכרסמת והחששות המלוות בכל סוג של טיפול.

ר' חיים חשב קמעה, והשיב תשובה קצרה ונוקבת: "הקפד על עניית אמן", פסק ר' חיים בפני האב המופתע, שלא ציפה לתשובה זאת כלל ועיקר.

"ומה בדבר הרופא?" חזר והקשה האב במבוכה.

"הקפד על עניית אמן", חזר ר' חיים. "הואיל ותלמיד חכם אתה, עסוק בעניין זה של עניית אמן וכתוב בירור הלכתי בנושא זה".

האב לא שאל שאלה נוספת. במהרה סב על עקבותיו ויצא ממעון קודשו של הרב בדומייה ובהכנעה.

פעמיו הוליכוהו לבית המדרש. הוא ערם על השולחן שמולו ספרים רבים. שקע בעומק עיונה של סוגיה במסכת פסחים, וארג אותה לסוגיא במסכת ברכות. ספרי הראשונים והאחרונים, שותי"ם ופוסקים רבים נפתחו למולו, והוא ישב בריכוז רב והעלה את חידושיו על הכתב...

פרק הצטרף לפרק, לבנה הונחה על גבי אריח. המאמר התורני קרם עור וגידים, התפתח, העלה ענפים ושריגים, עד שהבירור ההלכתי עמד מושלם על תילו. מסקנות ההלכה יצאו ברורות ומסודרות, דבר דבור על אופניו לפי שיטות הראשונים, ומאירות כנתינתן מסיני.

כמה שבועות שלמים של עמל ויגיעה, השקיע האב המסור בכתיבת המאמר התורני עד שבירך על המוגמר.

ביום סיום כתיבת חיבור בנושא 'אמן' פנה אליו בנו יוס'ה בשאלה: "אבא, מה אתה לומד?"

צעקה נמלטה מפי האבא: "יוס'ה! חזור שוב, מה שאלת?", שאל מופתע עד עמקי נשמתו.

"שאלתי אותך: מה אתה לומד עכשיו", אמר-שאל יוס'ה בפשטות כשדיבורו שוטף, חד וברור.

הפעם, היה זה אביו הנדהם שהתקשה להוציא מפיו מילה. המילים הקולחות שיצאו מפי בנו ברצף ובמהירות נשמעו לו כשירה מופלאה. הגמגום התאדה, כביכול לא היה מעולם. השאלה ששאל אותו יוס'ה, הייתה רק התחלה לרצף משפטים חדים וברורים, ללא שמץ של זכר לגמגום שתקף אותו בתקופה האחרונה.

הוא ורעייתו הנרגשת לגודל הנס, ערכו סעודת הודיה שבה נאמרה תפילת 'נשמת' בהלל והודיה לקדוש ברוך הוא. תפילה שאליה הצטרף בנם שנרפא בקולו הצלול והנעים. בנוסף לסעודת ההודיה, החליטו לפרסם את סיפורם האישי. להודיע לכול את גודל מעלתה של עניית אמן והתעסקות בהלכותיה לתשועה בכל עת צרה וצוקה.

אנו, זכינו לשמש צינור וכלי להעביר הלאה את הודאתם הנרגשת לבורא העולמים.

מפי אחד מבני המשפחה

אריכות ימים כמניין אמן

הסיפור שלפנינו התרחש לפני עשרות בשנים, ונשמע מכלי ראשון מפי יהודי יקר תושב ארצות הברית, שהיה בעצמו עד למעשה בהיותו נער תושב רובע ה'איסט סייד' – המרכז היהודי של מנהטן שבניו יורק:

ברובע ה'איסט סייד', התגורר באותן שנים רחוקות יהודי יקר, זקן בשנים, אשר הקדיש את חייו לחיזוק מצוות עניית אמן. משך שנים ארוכות, עד לאחרית ימיו, נודע האיש כסמל מהלך למצוות עניית אמן. ילדי הסביבה אף כינוהו בחביבות 'אמן-מן' ['איש האמנים'].

בבית הכנסת המרכזי שבו היה מתפלל, מהדהד היה קולו הרועם בכל עת שנשמעה ברכה, כשהוא עונה 'אמן' בקול גדול.

גם כשהמולה גדולה הייתה סביבו ניתן היה לשמוע את קול ה'אמן' היוצאת מפיו בכל קצוות ההיכל: 'אמן' כהלכה, בקול, במתינות ובכוונה.

מלבד שבעצמו הקפיד האיש שלא להחמיץ ולו אמן אחת, בדרך האמורה סחף הוא אחריו אף את יתר המתפללים. הוא הקדיש מאמצים עילאיים להרבות עוד ועוד עוני אמן בסביבתו. בפרט הקפיד לחזק מצווה זו בקרב צעירי הצאן. כיסיו גדושים היו תמיד בממתקים שאותם היה מחלק לילדים שבירכו את הברכות בקול והקפידו על עניית אמן בכוונה, וכך הרבה וחיזק כבוד שמים.

כאשר הגיע מיודענו לגיל שבעים וחמש, חלה במחלת לב קשה. באותן שנים שבהן לא הייתה רפואה מתקדמת כהיום, לחולים מסוגו לא היו סיכויים רבים להאריך ימים. הוא פנה לרופא מומחה אשר לאחר בדיקה מקיפה הציב בפניו שתי ברירות:

האפשרות הראשונה הייתה גרועה: לערוך ניתוח לב מסובך ביותר שהסיכויים להחלים ממנו אינם גבוהים, ואף אחריו, סיכויי להבריא מן המחלה ולשרוד קלושים ביותר. והשנייה גרועה עוד יותר: לא לערוך את הניתוח המסובך: אם יבחר בדרך זו בוודאי לא ישרוד יותר מתקופה קצרה.

האיש הקשיב לדברי הרופא בפנים רגועות, וכשסיים את דבריו הודה לו ופנה לצאת מן החדר, תוך שהוא מכריז בהחלטיות שהוא את הניתוח לא מבצע, ויהי מה!

הדברים היו תמוהים ביותר בעיני בנו שהתלווה אליו. הוא לא יכול היה להתאפק ושאל: "אבא, מדוע?! כיצד יכול הנך לשאת על כתפיך אחריות כה כבדה של חיים ומוות, אולי כדאי להתייעץ עם מומחה בטרם תחליט!"

תשובתו הבוטחת של האב לבנו הייתה מפתיעה:

"בני, כל חיי הקפדתי להרבות פעלים למען מצוות עניית אמן, שעל אודותיה הובטחנו מפי חכמינו זיכרונם לברכה: 'כל המאריך באמן מאריכים לו ימיו ושנותיו'. המילה 'אמן' היא בגימטרייה תשעים ואחת, אם כן לפחות עד גיל תשעים ואחת יכול אני להיות רגוע..."

"סמוך ובטוח אני שאאריך ימים בעזרת ה'", סיים האב בביטחון, "מדוע אפוא עליי להסכים לניתוח שעלול לקצר את חיי?"

מוסיף ומספר בעל המעשה:

זוכר אני את האיש היטב. בניגוד לתחזיות הרופאים הוא אכן הבריא מחוליו והמשיך להאריך ימים. כאשר הגיע יום הולדתו התשעים שאל אותו בנו: "אבא, האם זוכר אתה שאמרת לי שתחיה לפחות עד גיל תשעים ואחת בזכות הקפדתך היתירה על מצוות עניית אמן? בשנה הבאה אתה כבר עתיד להיות בן תשעים ואחת, ומה הלאה?..."

האב השיב בבדיחותא, כי זה מכבר החל הוא להקפיד לענות 'אמן סלה'...

אולם חודשים מספר לאחר מכן, בעודו בשנתו התשעים ואחת, השיב האיש את נשמתו ליוצרה. ויהי לפלא.

מפי א.שטרן מח"ס 'מילה אחת אמן'

'אמן' תלויה באוויר...

רבות כבר סופר אודות סגולותיה של ההנהגה המופלאה שנהגו בה קדושי עליון מימי קדם. להקפיד תמיד לומר את ברכותיהם בפני אחרים, על מנת שיושלמו הברכות בעניית אמן. בסיפור שלפניכם תקראו על ישועה בלתי צפויה, ואסון כבד שנמנע בזכות ההתמדה בקבלה זו.

שעת בוקר מוקדמת באחת משכונותיה הצפוניות של ירושלים. חלונות הבתים

שהיו מוגפים היטב עקב הקור העז ששרר בחוץ מנעו מהקריאות הקצובות שבקעו מגג בית משפחת מ. לחדור לתוכם. איש לא הבחין בסכנה האיומה שריחפה על ראשו של אברימי הקטן והשובב.

ילדי משפחת מ. בכללותם התאפיינו במרץ ובשובבות חיונית, אולם דומה היה כי אברימי זה עלה על כולם. בני המשפחה רגילים היו להתרחשויות מפתיעות כאלו ואחרות שסיפק להם בנם הקטן ברוחב לב מפעם לפעם, אך מה שעולל באותו בוקר היה מעל ומעבר לכל דמיון.

זמן מה קודם לכן נערך בסמינר שבו לומדת בתם הגדולה של משפחת מ. מבצע חיזוק בנושא הברכות, שבמסגרתו התבקשו הבנות לקבל על עצמן להתחזק בפרט הטעון חיזוק בנושא הברכות והאמנים.

כצפוי, קיבלו הבנות את הבשורה בהתלהבות ובשמחה. כל אחת מהן קיבלה על עצמה קבלה בפרט מסוים שראתה צורך להתחזק בו, כאשר הגדילו לעשות כמה בנות וביניהן הבת המדוברת, אשר קיבלו על עצמן קבלה מיוחדת: לא לברך ברכה אלא רק כאשר יש מי שיענה אמן אחריה. טרם קיבלה זאת הבת על עצמה שקלה היטב את הדבר, ואף התייעצה עם הוריה. היא ידעה כי מדובר בקבלה לא פשוטה ליישום, אך בכל זאת היא החליטה לקבלה על עצמה, והוריה סמכו ידם על ההחלטה.

בימים הבאים נרתמו כל בני הבית לסייע בידה ככל הניתן ליישם את קבלתה בהצלחה. במשך רוב שעות היום עלה הדבר בידה בקלות יחסית, אולם בבוקר עמד בפניה אתגר; כיוון שהסמינר שבו למדה שכן במרכז ירושלים, היה עליה לצאת מוקדם מן הבית, לעתים בשעה שבני הבית עדיין נמו את שנתם.

דווקא אז עמדה שובבותו של אברימי לעזר בעבודה. אברימי הקטן רגיל היה משום מה להשכים קום בכל בוקר, וכאשר שמע מאחותו את בקשתה התמלא לבו בגאווה, והוא הסכים בשמחה להצעתה לענות אמן לברכותיה.

הדבר הפך לנוהל קבע. בכל בוקר בשעה מוקדמת ביותר היה אברימי ממתין לאחותו בסבלנות במטבח עד שתכין לעצמה כוס שתייה חמה, מקשיב בכובד ראש לברכה, עונה אמן בשמחה וממשיך למשחקיו.

באותו בוקר השכים אברימי לקום בשעה מוקדמת מהרגלו. בני הבית עדיין נמו את שנתם, ואיש מהם לא שם לב לילד הקטן שחמק ויצא אל הגג דרך חלון חדרו ששכן בקומה השנייה של ביתם.

דקות ספורות לאחר מכן התעוררה הבת הבכורה משנתה ומיד התארגנה בזריזות לקראת יציאתה לסמינר. משנכנסה למטבח הופתעה במקצת שלא למצוא שם את אחיה. היא הכינה לעצמה שתייה, וטרם בירכה עליה פנתה לחפש את אברימי.

היא קיוותה לראותו יושב בפינת הסלון, עסוק במשחקיו, אולם למרבה הפלא הוא לא נראה שם. "אולי הוא ישן עדיין", הרהרה האחות לעצמה, אולם גם במיטתו הוא לא נמצא.

כאשר גם בסיבוב הקצר שערכה בין חדרי הבית לא נמצאה האבדה, החלה הדאגה לכרסם בלבה. היא מיהרה לרדת לחצר הבניין, שם שהה לעתים קרובות, אך גם שם לא נמצא הילד.

עכשיו כבר החלה לדאוג באמת. מי יודע היכן הוא הקטן?

ולפתע היא נזכרה: הגג! היא כבר שמה לב לא פעם ששטחו הריק של הגג הסמוך לקומה השנייה של דירתם מוצא חן ועניין בעיני אחיה הקטן. כבר אתמול בערב הספיקה אמה למשוך אותו מחלון חדרו אחר שהספיק לחמוק דרך שם באין רואים...

מחשבות אימים החלו מתרוצצות במוחה כשמיהרה לצאת מבעד לחלון אל הגג. היא הביטה סביבה, וכשלא הבחינה באחיה החלה לקרוא בקול מבוהל: "אברימי, איפה אתה?!", ולפתע שמעה קול עמום מפינת הגג: "אני כאן!".

כל עוד נפשה בה, רצה בבעתה לעבר הקול והבחינה לחרדתה בזוג ידיים מבצבצות מעבר למעקה.

מבט קל הספיק לה כדי להבין את הסכנה שלפניה; אברימי הקטן עמד מעבר למעקה הגג, אוחז בו שארית כוחותיו, כשרגליו נשענות אך בקושי על זיז קטן שבלט מתחתית מעקה המרפסת, ועיניו פעורות באימה.

מבלי לדעת מהיכן היא שואבת את הכוחות לכך, היא הושיטה את ידיה אל מעבר למעקה ומשכה בכוח את הקטן אל קרקעית הגג. רק כשרגליו עמדו על קרקע יציבה התפנתה להרהר באשר עבר עליה.

דקות ארוכות חלפו עד שהצליחה להתאושש מהבהלה שאחזה בה. היא התקשתה לחשוב מה היה קורה אילו הייתה מגיעה שנייה אחת מאוחר יותר. מן הצד עמד אחיה הקטן כשהוא מביט באחותו בעיניים מושפלות. הוא חש כי התנהג שלא כשורה, ולבו התמלא בחרטה. כיוון שהבין כי עליו לפצותה על הבהלה שגרם לה, מיהר וירד אל הבית.

עד מהרה הוא שב כשכוס שתייה חמה בידו. "קחי. תברכי ואני אענה אמן", אמר ושמח לראות חיוך לאה הפושט על פניה של אחותו הגדולה.

"ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם שהכל נהיה בדברו", הברכה קיבלה עתה משמעות מיוחדת, ואברימי הקטן ענה אחריה 'אמן' בדבקות.

מפי בני משפחת מ.

אמן מצילה נפשות

ידוע היה קדוש ישראל המקובל האלוקי מרן הבבא סאלי זכותו תגן עלינו, בהערכתו הגדולה למצות ענית אמן. רבים מהמשחרים לפתחו לעצה ולברכה מעידים כי הקפיד שהמתברך יענה אמן אחר ברכתו. בסיפור המופלא שלפניכם שאושר על ידי בני משפחתו, לא תקראו על נס מופלא, אך בודאי תקבלו מסר על כוחה הגדול של מצות עניית אמן.

הרכב התנוודד על כבישי הדרום המשובשים.

הנוף הצחיח מילא את כל מרחבי הראות. פה ושם נראו גמלים נשואי חטוטר המהלכים בצד הדרך, ונוודים בני קדר השתרכו אחריהם, כשרוח מדברית מאובקת משחקת ברעלה שעל ראשם. זו לא הפעם הראשונה שבה זוכה רחמים, הנהג המסור, להסיע את הצדיק רבי ישראל אבוחצירא הנודע בכינויו 'הבבא סאלי' מעירו נתיבות למקומות שונים ברחבי הארץ, בעיקר כדי להתפלל בקברי הצדיקים ולערוך תיקונים לנשמות נידחות.

במושב שלייד הנהג ישב הצדיק כשמוחו הקדוש שקוע בשרעפים. רחמים נהג בזהירות, נזהר שלא להפר את השלווה הקדושה בדיבור של חולין, אך צפירות עזות והבהובים נרגזים שבאו מכיוונה של משאית כבדה שנצמדה לרכבם בעצבנות, גרמו לו לסטות מעט מנתיב הדרך ולאפשר לנהג קצר הרוח לעקוף את רכבם בקול שאון.

לקול טרטור המנוע ננער הצדיק משרעפיו והביט נוכחו לעבר המשאית ששעטה לפניהם, כשתא המטען שמאחוריה עמוס בארגזי תפוזים טריים שזה עתה נקטפו, וכעת עושים הם את דרכם לשוק הסיטונאי, ליהנות בהם בני אדם...

"הגבר את המהירות ועצור את המשאית שלפנינו!", הפתיע הצדיק את נהגו

בהוראה תמוהה. רחמים לא חשב פעמיים. הוא לחץ באחת על דוושת הגז, הגביר מהירות ועד מהרה עקף את המשאית ואילץ את נהגה לעצור בצד הדרך.

מתא הנהג יצא בפנים כעוסות איש צעיר, שזוף וחסון, ובינתיים הורה הצדיק לנהגו: "פנה נא לנהג המשאית ובקש ממנו כי יואיל להעניק לי תפוז אחד ממטענו". גם הפעם הפתיעה הוראתו של ה'בבא סאלי' את הנהג, הן ידוע ידע היטב כי תאוות העולם הזה אינן תופסות מקום כלשהו בעולמו המסוגף הטמיר והנעלם של הצדיק, אך הוא נחפו לקיים את דברי הצדיק.

יצא רחמים מן הרכב, הניח ידו על כתפו של הנהג הנרגז וניסה להעביר לו את בקשתו של הבבא סאלי באופן המתון ביותר: "יושב איתי כאן ברכב צדיק גדול... הוא שואל... אם תוכל לתת לו תפוז אחד מהיבול המבורך שעל משאיתך".

"מה?", הרעים הנהג בקולו, "שאתן לו תפוז בחינם? היה לא תהיה! הנכם מפריעים לי בדרכי וגוזלים את זמני ומהינים עוד לבקש תפוז? חוצפה שכזאת!".

תוך כדי דיבור הסב הנהג את פניו, ופנה לשוב למשאיתו כשהוא טורק אחריו את הדלת בעוצמה.

גם נהגו של הצדיק שב אל הרכב, עטוף בשתיקה. הבבא סאלי הבין מיד והפטיר בצער: "חבל".

המכוננית המשיכה לאיטה כשהמשאית מאיצה את מהירותה לעומתה ונעלמת בעיקול הדרך הבא תוך שהיא מותירה אחריה שובל של אבק.

שעה קלה עברה בטרם הגיעה מכונניתו של הצדיק אל הצומת הקרוב למחוז חפצם. שוטרים חמורי סבר כבר עמדו שם כשהם חוסמים את הכניסה לצומת.

"מה אירע?", התעניין רחמים, והשוטר הסביר: "לפני כמה דקות התפרצה אל הצומת משאית עמוסה תפוזים. הנהג איבד את שליטתו על הבלמים והתנגש בעצמה בעמוד חשמל מרכזי. תא הנהג נמחץ כליל. הנהג, כפי הנראה, נפצע אנושות, וכעת עמלים כוחות ההצלה לחלצו מן התא המעוך...". הסביר השוטר בקול נוגה.

רחמים היה המום. הוא פנה אל הצדיק וביקש הסבר למחזה.

פתח הצדיק ואמר: "כאשר חלפה המשאית על פנינו בשעטה, ראיתי את מלאך המוות כעומד וחרבו שלופה מעליה. הבנתי כי מידת הדין מתוחה על נהג המשאית והיא תובעת את נשמתו. רציתי להצילו, ולכן הוריתי לך לבקש ממנו

תפוז אחד, כדי שאברך בכוונה ברכת 'בורא פרי העץ', והוא הנהג יענה 'אמן' בכוונה, וזכות עניית אמן תעמוד לו להינצל מהדין המתוח עליו משמים".

"אך הנהג שהוא לא הסכים. הוא הפסיד את הזכות, וראה מה עלה בגורלו..."
אמר הצדיק חרש.

לנגד עיניו ראה רחמים הנהג, וגם הפנים את גודל מעלתה של עניית אמן וסגולתה העצומה להציל מכל צרה וגזירה. הוא למד מהצדיק שיעור בהכרת ערך עניית אמן, שיעור שאותו לא ישכח כל ימיו, ולנו לא נותר אלא לקוות שמסר חשוב זה יחלחל אף לליבנו, וגם מזיכרונו הוא לא יימחה.

'משה עבד ה' עמ' 133

חברת שמירה של אמנים

בית הכנסת נשוא סיפורנו שוכן במרכז של בואנוס איירס, ארגנטינה. על הבמה ניצב מזכה הרבים הנודע, המגיד רבי מאיר מיכאל גרינוולד שליט"א, בעיצומה של דרשה סוחפת בנושא תפילה, ברכות ואמן. היה זה במסגרת אחד ממסעות החיזוק הרבים שאותם נוהג הרב גרינוולד לערוך במסירות נפש בקרב תפוצות ישראל. הפעם נחת במדינת ארגנטינה הרחוקה, תחנה שכבר פקד פעמים מספר במסעותיו.

בית הכנסת היה מלא מפה לפה. קהל השומעים הקשיב מרותק לאמרות הקולחות מפי הדרשן, משלבות בתוכן פנינים מדברי חז"ל, ציטוטים נפלאים מספרי רבותינו וסיפורים מרתקים מכלי ראשון, והלבבות נפתחו להתחזקות. גם בעזרת הנשים שרר שקט של הקשבה, והרב גרינוולד כדרכו חיזק וחימם את לבבות כולם.

הדרשה הסתיימה בקריאה למשתתפים שלא להותיר את הדברים תלויים ועומדים בחלל האוויר אלא לקבל על עצמם להתחזק בדבר מה. כל אחד מהשומעים השתדל למלא את בקשת הרב, וכך גם הגב' ד., אחת המשתתפות. דבריו של הרב גרינוולד חדרו לליבה והיא שבה לביתה בהחלטה נחושה להשתנות ולשנות.

מזה זמן רב העיקה עליה העובדה כי הברכות נאמרות בביתם כהרגל, ללא שימת לב יתירה, ועתה ראתה היא בשמיעת הדרשה הזדמנות לשנות את המצב.

ההחלטה התקבלה בהתלהבות רבה בקרב בני המשפחה. אב המשפחה אף החליט לערוך מבצע לטובת העניין, והמשפחה כולה הצטרפה אליו בהתלהבות.

• • •

שנתיים אחרי. שוב פקד המגיד את ארגונינה, כששומעי לקחו ממתנינים לו בכיליון עיניים. המודעות שפורסמו משכו קהל רב, וגם הפעם ניכר היה כי הדרשות הנלהבות פועלות את פעולתן.

בסיום ההרצאה, רגיל הרב גרינוולד להתעכב מעט, כשהוא מפנה מזמנו למען אי אלו מן השומעים החפצים לדון אתו על נושא הדרשה, או לקבל עצה וברכה. הרב הקשיב בסבלנות לשאלות ולבקשות והגיב בהתאם.

מזווית עיניו הבחין הרב ביהודי מכובד לבוש בהידור הממתין לו בקוצר רוח, ומיהר להתפנות אליו. האיש ביקש לספר את סיפורו, והרב גרינוולד היטה אוזן ברצינות. רגיל הוא מפעם לפעם לשמוע סיפורי ישועות שכאלו, אולם סיפורו של היהודי שלפניו עלה על כל דמיון.

"לפני כשנתיים הייתם כאן", הזכיר האיש לרב גרינוולד שהנהן בראשו. הוא זכר היטב את הביקור ההוא, "הפלאתם לדרוש בנושא הברכות וה'אמן', וכולנו יצאנו מחוזקים מהדרשה. לנו נגעו הדברים במיוחד, ויצאנו מכאן בהחלטה להתחזק באמירת הברכות וה'אמן' בכוונה יתירה.

הבית שלנו השתנה מאז. אווירת החולין ששררה בו תמיד פינתה את מקומה לאווירה ספוגת קדושה ויראת שמים. הילדים התחזקו גם הם, ואווירת ההתחזקות השפיעה אף על הישגיהם בלימודים.

אז ראשית, מגיעה לרב על כך תודה עצומה!

אלא שהסיפור לא הסתיים: למעשה הוא לא הסתיים עד עצם היום הזה, אולם המשכו המפתיע התרחש לפני כשבועיים.

לפרנסתי, כבוד הרב, אני עוסק במסחר באבני חן. השכונה שבה אנו דרים מוקפת בשכונות פשע, מה שמביא לכך כי לנכנס לביתנו בימים כתיקונם, יראה כאילו נכנס למבצר. הבית מוקף חומה, מרושת במצלמות משוכללות ומחובר במשך עשרים וארבע שעות ביממה למוקד חירום.

והנה 'אם ה' לא ישמור עיר שוא שקד שומר'. כל ההגנה שבנינו לא עמדה בפני שני שודדים מתוחכמים ונחושים במיוחד שהצליחו להערים על כל המערכות ולפרוץ פנימה. היה זה בשעת ערב מוקדמת יחסית, זמן לא שגרתי לביצוע 'עבודות' שכאלו, ומבחינתם היה זה זמן מצוין להפתיע...

אשתי הייתה בעיצומה של הכנת ארוחת הערב. הילדים כרכרו סביבה כשכל אחד מנסה לצוד את תשומת ליבה בסיפורים כאלו ואחרים. שעה מתישה למדי. בשלב מסוים היא חשה צמא, ומזגה לעצמה כוס מים קרים מהמתקן החדשי שעל השיש. כבהרגל התכנסו הילדים סביבה, ממתינים לברכה שתיאמר בכוונה כדי לענות אמן אחריה. לפתע התפרצו שני ברנשים רעולי פנים אל המטבח, חמושים באקדחים שלופים באיום, והבהלה שיתקה את כל בני משפחתי. כמה שמתכוננים לרגע כזה, ובאזור כשלנו ערוכים ומתודרכים לכך, רגע האמת תמיד מכה בהפתעה. נשימתם של אשתי וילדיי קפאה, והצבע התרוקן מפניהם באחת.

כוס המים כמעט ונשמטה מידיה הרועדות של אשתי, אולם בהחלטה של רגע, כמתוך הארה שמימית, פרצה הברכה מפיה. הרב יכול רק לדמיין כיצד נשמעת ברכה במצב שכזה: הילדים ענו 'אמן' בזעקה כפי שלא זעקו בחייהם. ואז אירע הנס, נס שאין לי כל דרך להסבירו, וגם אין לי גם ממי לבקש הסבר על כך... כי השודדים פשוט סבו על עקבותיהם ונמלטו מהמקום באימה ובפחד. "אין לי, כאמור, כל דרך להסביר את הנס, אולי לכבוד הרב תהיה דרך לעשות זאת", סיים האיש את סיפורו והשתתק.

הרב גרינוולד שם לב כי בינתיים התקבצה סביבו חבורה לא קטנה. היה מן המתבקש שהוא יגיב, ואז עלו במוחו דבריו של ה'אור החיים' הקדוש, שנוהג הוא מפעם לפעם להשמיע באוזניהם של שומעי לקחו.

כך כותב ה'אור החיים' הקדוש בפרשת בחקותי (כו ח): "אמרו חז"ל (במדב"ר יח כא) שדוד המלך תיקן אמירת מאה ברכות בכל יום, כדי להסיר את המגפה שחוללה שמות בקרב בחורי ישראל. רמז נפלא לכך נוכל ללמד מפסוק זה: 'וּמֵאָה מְקָם' – מאה הברכות שאתם מברכים בכל יום, 'רְבֵבָה יְרֵדְפוּ' – ירדפו ויכריעו את רבבת המזיקים המקיפים את האדם תמיד, ככתוב (תהלים צא ז): 'יִפֹּל מִצֶּדֶף אֱלֹף וּרְבֵבָה מִימִינֶךָ אֱלִיף לֹא יִגָּשׁ'."

"אם כך גדול הוא כוחה של ברכה", חתם הרב גרינוולד, "על אחת כמה וכמה גדול כוחה של אמן, שהרי גדול העונה יותר מן המברך".

וכשדבריו הנפלאים של הרב מהדהדים באוזני ציבור הנאספים, עזבו הם את המקום בתחושה עילאית, ובהרגשת ביטחון מופלאה:

וכי יש בעולם חברת שמירה טובה משלהם!?

• • •

בכך לא הסתיים הסיפור:

זמן מה לאחר מכן ביקר הרב גרינוולד בארץ ישראל, והוא נקרא לדבר בכינוס חיזוק שנערך באחת מקהילות הקודש, לזכרו של בן הקהילה, אברך יקר שנרצח על קידוש ה'. רושמו של הסיפור ששמע זה מכבר עדיין פיעם בתוכו, ומובן היה שישתף בו את קהל שומעיו.

בעיצומה של הדרשה הבחין הרב גרינוולד באותות התרגשות שניכרו על פניו של בחור צעיר מקרב המשתתפים. עם סיומה של הדרשה ניגש אליו הבחור ואמר:

"אני הוא בנו של הנפטר שלזכרו נערך הכינוס. דע לך כי מאז האסון לא העזתי לצאת לרחוב מרוב פחד. והנה באת עתה כמלאך משמים עם סיפורך... כעת אני מרגיש כי אהיה מסוגל להסתובב ברחוב ללא פחד, הן יש לי ערכת הגנה אישית שאין כמוה – הקפדה על ברכות ואמן".

מפי המגיד רמ"מ גרינוולד

נס ההצלה ב'בית חורון'

את סיפור הנס המופלא שלפנינו שלח למערכת 'בני אמונים' יהודי יקר, תושב היישוב 'בית חורון' שבמזרח בנימין, יישוב שקט ופסטורלי שעלה לכותרות בשבועות האחרונים בעקבות הפיגוע הרצחני שבו חדרו לתוכו מחבלים צמאי דם והרגו את אחת מתושבותיו הי"ד.

לא רבים יודעים, אולם נסים גלויים התרחשו שם באותו היום, ועל כך בסיפור שלפנינו:

את יום ט"ו בשבט נהגו לציין בכל תפוצות ישראל, באכילת פרות שבעת המינים ושאר פרות שהתברכה בהם ארצנו הקדושה.

גם בגני הילדים ביישוב 'בית חורון' רגילים היו לציין בכל שנה את יום ט"ו בשבט באכילת פרות ממינים שונים, בסדנאות ובהפעלות יצירתיות שארגנו הגננות המסורות.

בשנה זו נפל דבר. אחת הגננות העלתה, בעצת חברתה, רעיון חדשני ומפתיע: במקום סדנאות והפעלות, לערוך 'סעודת אמנים' כללית לכל ילדי הגנים, וכך להרוויח מלבד קיום מנהג אכילת הפרות, גם החדרת מלוא חופניים אמונה

בילדים הרכים, ובד בבד לאסוף מאות רבות של זכויות ושל מלאכים טהורים שיהיו מליצי יושר על היישוב ועל עם ישראל כולו.

את הימים שקדמו לחג ט"ו בשבט ניצלו הגננות כדי ללמד את ילדי הגנים פרק במצוות עניית אמן. הן הסבירו לילדים במילים פשוטות כי עניית 'אמן' חותמת ומשלימה את הברכה, וכי מכל אמן נברא מלאך טהור.

כמו כן הקריאו הגננות לילדים את דברי חז"ל בשבח עניית אמן, ואת השכר המופלא שהבטיחו למקפיד על כך: "פותחין לו שערי גן עדן".

כך, בהגיע היום המיוחל כבר היו הילדים מוכנים ומזומנים לקיים את המצווה, ובשעה היעודה הצטרפו ילדי הגנים יחדיו לסעודת 'אמנים' כיד המלך. במהלך הסעודה בירכו הילדים בשמחה על הפירות המגוונים שהוגשו לפניהם, וענו זה אחר זה 'אמן' בקול ובכוונה.

זמן קצר לאחר מכן התברר כי המלאכים הטהורים שעלו מאותם אמנים שיצאו מפיות טהורים של כששים גיבורים – ילדי חמד שלא טעמו טעם חטא, עמדו לזכות היישוב כולו, ובשעה המתאימה סוככו על תושביו בכנפיהם וגוננו עליהם מפגע רע וצוקה.

• • •

בשעה ארבע וחצי אחר הצהריים התפזרו אחרוני הילדים לבתיהם, שמחים ומאושרים על הזכות שנפלה בחלקם ביום זה, לענות עשרות רבות של אמנים ולזכות לחיי העולם הבא.

כיוון שחזאי מזג האוויר התריעו על שלג שעשוי לרדת בימים הקרובים, נחפזו כמה מההורים שנטלו את ילדיהם מהגן אל עבר המכולת השכונתית ששכנה במבנה הצמוד לגני הילדים, כדי להצטייד במצרכים לקראת בוא השלג.

בשעה רבע לחמש, בעוד הילדים והוריהם סובבים בינות למדפים העמוסים, ניצלו שני בני עוולה ישמעאלים את מזג האוויר הסוער ששרר באותו היום, חתכו את גדר היישוב כשכליהם עמוסים בכלי משחית שונים: מסכינים משוננות ועד למטעני חבלה קטנים, וכשחמת רצח על פניהם התקדמו לעבר גן הילדים והמכולת הסמוכה לו.

בדרכם הספיקו לרצוח אישה צעירה שנקרתה בדרכם, הי"ד, ומיד המשיכו ליעדם העיקרי – המכולת השכונתית, שם תכננו לבצע את עיקר זממם.

רגע לפני שעמדו להיכנס למכולת יצאה ממנה אישה מבוגרת כשידיה עמוסות שקיות. פראי האדם מיהרו לפגוע בה בסכינים שבידיהם, אולם באורח נס ופלא, בעודה פצועה ומדממת, היא הצליחה להימלט מפניהם ולהיכנס לתוך מכונית שחלפה בכביש הסמוך ונהגה הבחין במתרחש. היא נסה מהמקום לא לפני שהמחבלים השליכו לעברה מטען נפץ מאולתר שהיה ברשותם, שניפץ את שמשות הרכב אך בדרך נס לא התפוצץ.

מדהים לציין כי אותה האישה הייתה לא אחרת מאחת הגננות שערכו באותו בוקר את סעודת האמנים המרגשת. היא חשה על בשרה כיצד הקיפוח מלאכי האמן הטהורים וגוננו עליה מכל רע.

המחבלים החישו את פעמיהם אל המכולת שהייתה עמוסה באותה שעה בקונים, בילדים ובהוריהם. בתחילה הם השליכו לעברה מטעני נפץ, שגם הם, באורח מופלא ובחסדי שמים, לא התפוצצו, ובהמשך ניסו להיכנס ולפגוע בקונים, אך אז הדף אותם בעל החנות באמצעות עגלת קניות פשוטה – נס בפני עצמו.

גם כשהגיע לבסוף מאבטח היישוב כדי לנטרל את מחבלים, ניסו הללו לפגוע בו בכלי המשחית שהיו ברשותם, אולם זמנם לא עלה בידם והם נפלו מתבוססים בדמם.

איננו מתיימרים להבין את עומק כוונותיו של בורא העולם, אך לא נוכל להתעלם מיד ההשגחה שנגלתה אל מול עינינו, והובילה לכך שסעודת האמנים עתירת הסגולות תתקיים דווקא באותו יום שבו חפצו אותם רשעים לפגוע בכמה שיותר מבני היישוב, וכך תביא להצלתם המופלאה.

”יודו לה’ חֲסֵדוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לְבְנֵי אָדָם” (תהלים קז ח).

את המכתב המיוחד מסיים הכותב, תושב 'בית חורון' בקריאה נרגשת לכלל ישראל: "אחים יקרים! הזדמנות נפלאה נקרית בפניכם בכל יום ויום ובכל בית ובית, לזכות בשמירה ובהגנה נפלאה בהקפדה על עניית אמן על כל ברכה וברכה: הן על ברכות השחר הנפלאות שאיתן אנו פותחים את יומנו, והן על ברכות הנהנין הרבות המקיפות אותנו עשרים וארבע שעות ביממה. נברך את ברכותינו בקול ונזכה את הסובבים אותנו בעניית אמן, ובכך נמלא את 'שק ההגנות' במלאכים צחורים שיגנו עליו מכל צרה וצוקה. אמן".

מלכודת של אמונים

הסיפור שלפנינו שהובא בביטאון 'קול ברמה', ביטאונה הידוע של שכונת 'רמת אלחנן' בבני ברק, ונשמע בשנית מפי בעלי המעשה, מגולל את הנס הגדול שאירע למשפחה מרכזים בזכות התחזקות המיוחדת במצוות עניית אמן על כל פרטיה ודקדוקיה:

הסיפור החל לפני מספר שנים. בשנה זאת נפטר לבית עולמו רופא הילדים הנודע הרב דוקטור ירוחם אשר בנטל ז"ל.

ד"ר בנטל ששימש בשנים האחרונות כמנהל הפגייה בבית החולים 'לניאדו' בנתניה ובבית החולים 'מעייני הישועה' בבני ברק, היה ידוע כיהודי בר אוריין, איש ספר וירא שמים.

מלבד מקצועיותו המיוחדת, נודע שמו של ד"ר בנטל לתהילה בזכות יראת השמים המיוחדת שניחן בה. למרות ידיעותיו המופלגות בענייני הרפואה הקפיד להתייעץ על כל צעד ושעל עם רבותיו הגדולים, אשר כמים הפנים לפנים השיבו לו אהבה וחיבה, ואף הם נועצו בו בשאלות הרות גורל שעלו על שולחנם מעת לעת.

רבים הם התינוקות שחבים לו את חייהם, ביניהם כאלו שנולדו במשקל נמוך במיוחד, והוא במומחיותו הרבה טיפל בהם באחריות ובמקצועיות עד שהשתחררו לביתם כשהם בריאים ושלמים.

בתקופה האחרונה לחייו תקפה אותו המחלה הידועה, רחמנא ליצלן. ד"ר בנטל התייסר בייסורים קשים, אך חרף מצבו הקשה לא חדל מעבודתו המסורה, הציל עוד ועוד תינוקות וסייע להורים רבים להעמיד דורות בישראל.

באותם חודשים קשים השתדלו בני משפחתו ומכריו לקבל על עצמם חיזוקים שונים לרפואתו, כאשר בין החיזוקים בלט המבצע המיוחד שהכינו בני משפחתו במטרה להתחזק ולחזק את כל בני הבית במצווה הכבירה של עניית אמן, על כל ברכה לפי עניינה במחשבה ובכבוד ראש.

לצורך המבצע הם ציירו על כרזת נייר גדול פסיפס המורכב ממשבצות קטנות שעליהן רשומות ספרות מאחת עד ארבע. בראש הכרזה נרשמו ארבע קבוצות של ברכות, כאשר כל קבוצה סומנה בספרה ובצבע שונה.

כל אחד מבני הבית שבירך ברכה, הדביק על הכרזה מדבקה בצבע התואם

לקבוצה שהברכה שייכת לה, וכך אט אט התמלאה הכרזה במדבקות זוהרות. כדי להעצים את החוויה סודרו הברכות באופן שבאמצעות הדבקה נכונה של המדבקות ייווצרו מילים ומשפטים הקשורים לאמן, דבר שהעצים את ההנאה מהמבצע המתגור והתועלת.

כצפוי, בעקבות המבצע החלו הילדים להקפיד יותר על אמירת הברכות בקול ועל עניית אמן אחריהן בכוונה הראויה. על אף שזמן מה לאחר מכן, למגינת לב, נפטר הסב הדגול לבית עולמו, המשיכו הילדים במבצע ביתר שאת וביתר עוז. הם חשו בלבם כי במעשיהם הם גורמים נחת רוח ועילוי נשמה לסבם הגדול, והדבר הסב להם קורת רוח וסיפוק.

בהתלהבותם הרבה סיפרו הילדים לחבריהם על המבצע, ואט אט הפך הוא לשיחת היום בקרב ילדי רכסים. מפה לאוזן עברה השמועה על המבצע המיוחד והפלקט המרהיב שנלווה אליו. רבים ביקשו להתחזק, וגיליון המבצע צולם בכמה עשרות עותקים והופץ במחיר הקרן לכל דורש ומבקש.

היה זה באחד ממוצאי השבתות. מכשיר הטלפון בבית משפחת בנטל צלצל. השפופרת הורמה ומעבר לקו נשמע קול נרגש של אישה שהזדהתה כאם אחת המשפחות הדרות בשכונתם. היא סיפרה לגב' בנטל כי זמן מה קודם לכן רכשה את הכרזה המיוחדת של ה'אמן'. הכרזה הודבקה בנייר דבק רחב על קיר חדר הילדים בבית המשפחה, ובשבועיים האחרונים הפסיפס כבר הספיק להתמלא בחציו ולחשוף מקצת מהמילים ש'נחבאו' בתוכו.

הוסיפה האישה וסיפרה: "בשעה מוקדמת למדי, בבוקר יום השבת, התעוררו כל בני הבית לשמע זעקותיו המחרידות של אחד הילדים.

ניגשנו במהירות לחדרו והבחנו בילד המבועת המצביע לעבר הכרזה התלויה על הקיר. מבט קצר הספיק כדי שנבין את גודל הנס שאירע לנו; אל אחת מפיסות נייר הדבק שבאמצעותן הוצמדה הכרזה לקיר, דבוק היה נחש מת. הנחש שנראה גדול ומאיים, נדבק בראשו לפיסת הדבק, ולמרבה הפלא, על אף שניסה בכל כוחותיו להשתחרר לא עלה הדבר בידו.

אחד השכנים שבקי היה בטבעם של נחשים הוזעק למקום והתפעל עד עמקי נשמתו מהנס העצום שהתרחש מול עיניו. 'מדובר בנחש ארסי ומסוכן', ציין האיש, 'אינני יכול להסביר כיצד לא הצליח להשתחרר מפיסת הדבק שאליה נדבק, ומדוע לא הזיק לאי מי מילדיכם בטרם טיפס על הכרזה, אין ספק כי התרחש כאן נס גלוי!', הוסיף האיש בהתפעלות בטרם עזב את הבית".

הדלת נסגרה מאחוריו, ובבית נותרו ההורים וילדיהם המומים מהנס הגדול שהתחולל למול עיניהם. הם לא היו זקוקים להסברים נוספים. בטוחים היו מעל לכל ספק מהי הזכות שהגנה עליהם מהנחש האימתני. הכרזה הצבעונית שקרועה הייתה בחלקה העליון העידה על כך כאלף עדים.

מלאכי האמן שמילאו את חלל הבית בימים האחרונים בלמו את הנחש והצילו את הילדים מנשיכתו המסוכנת.

מלאך בכל בית

זאת הייתה נראית כעוד שיחה שגרתית שיצאה ממשרדי ארגון 'בני אמונים'. מעבר לקו ענתה אמו של אחד הילדים שזכו בהגרלה האחרונה שנערכה בארגון, ואף היא כקודמותיה שמחה לשמוע על זכייתו של ילדה בפרס נאה.

שיחות שכאלו מתקיימות במשרדי הארגון כמה פעמים ביום. הצוות המיומן כבר הורגל לשמוע קריאות שמחה מעבר לקו, כמו גם מילות תודה וברכה מצד הזוכה המאושר. גם הפעם הייתה אמורה השיחה להסתיים חיש מהרה ולפנות מקומה לזוכה הבא בתור, אך שניה לפני שנותקה השיחה ביקשה אם המשפחה הנרגשת רשות לספר את סיפורה, וכה היו דבריה:

"באחד הלילות הקרים, בחודש שעבר, טרם פנה לשנת הלילה החליט בני בן העשר על דעת עצמו לחבר שעון שבת לתנור שעמד סמוך למיטתו, ולכוונו כך שיתחיל לפעול בשעה שש בבוקר. במעשהו זה התכוון שחומו של התנור ידרבן אותו לקום בשעת בוקר מוקדמת – עבודה קשה ביותר בהתחשב בהבדל התהומי שבין חום המיטה לבוקר הסגרירי שבחוץ.

כפי הנראה עלה בראשו הרעיון כבר בלילה הקודם, ולכן ביקש ממני את שעון השבת. הוא ניסה להסביר לי לצורך מה הוא זקוק לשעון, אך אני הייתי עסוקה ולא ממש הבנתי את דבריו. מכל מקום השעון היה בידו וכאמור – הוא גם השתמש בו לביצוע תכניתו.

בדרך כלל רגילה אני להתעורר משנתי בכל בוקר בשעה שבע, אולם בבוקר הזה משהו בלתי מוסבר גרם לי להשכים מוקדם יותר, בשעה שש. חככתי בדעתי האם להמשיך לישון עוד שעה או שמא לקום ולהתחיל את סדר היום, אולם

אז היכה הריח החרוך באפי. היה זה ריח עז שלא הותר מקום לספק. שריפה פרצה בבית!

קפצתי ממיטתי בבהלה והתחלתי לחפש את מקור הריח. 'המקום הראשון שיש לבדוק בו הוא המטבח', חשבתי לעצמי, אולם המטבח עמד נקי ושקט כפי שהותרתיו בליל אמש. גם חדר הבנות היה שקט ורגוע. אולם משהגעתי לחדר הילדים נמלטה מפי זעקת שבר.

המחזה שנגלה לעיניי היה בלתי יאמן: בני בן העשר ישן שנת ישרים על מיטתו, והתנור המונח לצד מיטתו בוער, כאשר האש כבר מלחכת את הכרית עליה ראשו מונח. בעוד רגע היו הלהבות מגיעות לשערו של הילד! צעקתי הנוראה הרעידה את כל הבית. היה מי שדאג מיד לכבות את האש, ואט אט שב הבית למסלולו הרגיל.

רק לאחר כמה שעות, כשוך הסערה, מצאתי פנאי להרהר במה שאירע הבוקר, ומרגע לרגע הבנתי מה גדול היה הנס שהתרחש עמנו.

'ילדים', שאלתי את בני משפחתי בצהרי היום, 'האם יש לכם רעיון שיסביר מדוע זכינו לנס גלוי שכזה? איזו זכות הצילה את חיי אחיכם היקר?'

הילדים העלו הערות שונות, כשלפתע זינק אחד מהם ורץ לכיוון המקרר. הוא הסיר ממנו דף צבעוני שהיה תלוי עליו ושעט לעברנו: 'בזכות הדף הזה אירע הנס!'. ה'דף הזה' היה דף מבצע לחיזוק עניית אמן של ארגונכם הנפלא: 'בני אמונים', בראשו התנוסס שם המבצע: 'אמן בכל בית'. בתקופה האחרונה הפך דף זה להיות פופולרי ביותר במיוחד אצל בן העשר שהחליט להתמסר לעניין באופן מיוחד. הוא עודד את כולם להשתתף במבצע, ובכל פעם שאחד מבני המשפחה ענה אמן הוא רץ לסמן זאת על הדף. אין ספק, הסכמנו כולנו, כי ההתחזקות הגדולה הזו היא שגרמה לנו לנס ההצלה המופלא.

'אמא', פנה אליי בני גיבור הסיפור, 'הבה ונחליף את שם המבצע'.

'נחליף את שם המבצע? מדוע? למה?', תמהנו.

'הרי ידוע שאמן היא בגימטרייה מלאך, ואנו זכינו לראות זאת בחוש', הסביר הילד, 'אם כן עלינו לשנות את שם המבצע מ'אמן בכל בית' ל'מלאך בכל בית!'. לא במפתיע התקבל הרעיון בברכה על פני כולם, והוסיף משנה מרץ להקפדה

על עניית אמן כהלכה ובהידור, הקפדה שמיום זה ואילך תקבל אצלנו משמעות מיוחדת'.

'אמן' שפתחה שערים

הסיפור המחזק שלפנינו נשמע מפי בעל המעשה, מנהל מוסדות חינוך חשובים בארץ הקודש, והוא הובא לידינו מפי בן משפחתו 'גבאי אמן' הנודע ד'שיכון ויז'ניץ', הרב אלתר דוד רוט שליט"א מבני ברק.

הכול התחיל באותו מכתב רשמי ש'נחת' בבוקר אחד בתיבת הדואר של מוסדנו. על גבי המעטפה בלט בכחול הסמל המוכר והמרתיע של רשויות המס בישראל. פתחתי את המעטפה בחשש, ומתוכה נשר דף רשמי שתוכנו בישר לנו על בדיקה שנפתחה במשרדי מס הכנסה כנגד העמותה שבראשותי.

רבים ממנהלי העמותות מכירים את המשמעות של 'בדיקה' זו. זהו הליך שמפעם לפעם ננקט כנגד עמותות ותיקות שמחמת שגיאה כלשהי עוררה פעילותם את חשש פקידי המס, והוא מטרד ומעמסה לכל עמותה באשר היא.

כדי להתמודד עם הבדיקה היה עלינו להגיש לפני רשויות המס את כל המסמכים המתעדים את פעילות העמותה מיום הקמתה, כאשר כל מסמך ומסמך עתידי היה להיבדק בשבע עיניים בידי פקידי המס.

חרדנו מאוד מתוצאות הבדיקה. אף כי מעולם לא ביצענו חלילה פעולות בלתי חוקיות במסגרת העמותה, מספיק היה שמסמך כלשהו יאבד או יחסר, כדי לחייב אותנו בקנסות כבדים בסכומים עצומים שגבוהים היו מהשגתנו.

שכרנו את שירותיו של רואה חשבון בכיר כדי שיסייע בידינו להיערך לבדיקה, והתכוננו בדחילו ורחימו לפגישה המכרעת שנקבעה לנו עם פקיד השומה המחוזי. פגישה שבמהלכה אמור היה התיק להיות מוכרע לשבט או לחסד.

ככל שהתקרב מועד הפגישה כך תפחה והוגדשה מזוודת המסמכים שאמורים היינו לשאת אליה. התכוננו היטב אולם למרות כל ההכנות שעשינו, הלחץ היה רב מאוד. מביני דבר שעימם התייעצנו הזהירו אותנו כי מדובר בתיק מורכב שהסיכון בו גבוה וגורלו נתון לשבט או לחסד בידי פקידי שרירי לב.

בערב שלפני הפגישה שוחחתי באקראי עם קרוב משפחתי. יהודי חשוב שעוסק מזה שנים בהפצת מצוות עניית אמן ובחיזוקה. זו הייתה אמורה להיות שיחת

שלומים שגרתית, אולם משום מה החליט קרוב משפחתי, שמודע היה לעיסוקי כמחנך וכמרצה, לשתף אותי דווקא עכשיו בתובנותיו החשובות בנוגע למצוות עניית אמן, כדי שאשתף בהן את תלמידיי.

כמחצית השעה ארכו דבריו המרתקים, אשר למרות הלחץ שהייתי נתון בו האזנתי אליהם ברוב קשב. את האמת – התחזקתי מהם בעצמי. למרות עיסוקי רב השנים בחינוך הופתעתי לגלות כמה הרבה ידע עדיין חסר לי במצווה מצויה וחשובה כל כך.

תוך כדי שיחה רשמתי נקודות מתוכן דבריו במטרה לשוב ולהרהר בהן ובהמשך אף לחזק בהן אחרים.

סיימנו את השיחה בברכות הדדיות ופרשתי לשינה.

למחרת בבוקר השכמתי קום, ומיד לאחר התפילה פניתי לנסוע לאשקלון, שם שוכן משרד מס הכנסה שעמותתנו הייתה נתונה לטיפולו. הגעתי מעט אחרי שעת הפתיחה וגיליתי שתור ארוך של ממתנים משתרך לפניי.

מאותו רגע החלה סאת ייסורי: כאשר סוף סוף הגיע תורי התברר לי כי המתנתי בטעות לפקיד הלא נכון, והפקיד הפנה אותי לפקיד אחר. שוב הייתי צריך להמתין, אלא שכשהגיע תורי התאכזבתי בשנית... מתברר כי כדי שיוכל אותו פקיד לטפל בענייני היה עליי למלא טופס ולהגישו לפקיד אחר. שוב המתנתי שעה ארוכה רק כדי לגלות שהפקיד הנכבד נאלץ לצאת במפתיע מהמשרד...

לאחר שלושה ניסיונות כושלים החלטתי לפנות למנהל.

גם בכניסה לחדרו נאלצתי להמתין, אולם הפעם החלטתי לא לוותר; משהתיישבתי לפני המנהל שפכתי את ליבי בקוצר רוח בולט: "כבר שעות שאני ממתין, וכל אחד דוחה אותי לפקיד אחר", טענתי. המנהל הקשיב לי וניכר היה שהדברים נגעו לליבו.

"המתן כאן בצד", החווה בידו לעבר אזור ההמתנה במסדרון הסמוך, "אני בעצמי אטפל בתיק שלך".

שמחתי. בטוח הייתי שהנה באה ישועתי ואזרתי את שאריות הסבלנות שעוד נותרו בי כדי להמתין.

תוך כדי המתנתי עד הייתי למחזה בלתי שגרתית; הבחנתי באדם בעל חזות

חילונית ניגש לכיור, נוטל את ידיו, ולאחר מכן מוציא כיפה מכיסו ומברך בכוונה 'אשר יצר'.

איני רגיל במחזות מסוג זה; יהודי חילוני המברך ועוד בכוונה רבה, ולכן הקשבתי לברכתו בתשומת לב מיוחדת. עניתי אחריו 'אמן' בקול רם. ענייה, שבוודאי הייתה מהולה בה השפעתה של השיחה של ליל אמש.

האיש הביט לעברי במבט מופתע, וניכר היה כי הוא לא הבין ממש מה אמרתי. הסתקרנתי לדעת מהו הסיפור שעומד מאחוריו, וכמעט ועמדתי לשאול אותו על כך, אולם הוא פנה מיד ונבלע באחד החדרים.

כמחצית השעה לאחר מכן הבנתי שהדברים אינם פשוטים כל כך. הצצתי לחדר המנהל, וראיתי שהוא עסוק בשיחת טלפון ארוכה. סבלנותי עמדה לפקוע. שעת סגירת המשרד הלכה וקרבה. שעות על גבי שעות ישבתי שם, לאחר התכוננות רבה כל כך לפגישה, והנה... אני עומד לשוב לביתי כלעומת שבאתי.

בתעוזה רבה פתחתי את דלת משרד המנהל והבטתי בעיניים חודרות בעיניו. לא היה נראה כי התרגש ממבטי המצמית, משום שהוא סימן לי בידו להמשיך ולהמתין...

"כבודו", פניתי בתקיפות למנהל, מבלי להתחשב בשפופרת שהייתה צמודה לאוזנו, "אני חייב לסיים היום עם הסיפור שלי!"

הוא הפנה אליי בחזרה מבט כעוס וגער בי, תוך שהוא מסתיר בידו את הפומית: "האם אינך רואה שאני עסוק?! כבר אמרתי לך שאטפל בתיק שלך בעצמי...!", כמעט שהשתכנעתי בכנות דבריו, אלא שדקה לאחר מכן כנראה שהוא בעצמו כבר הבין כי השעה מאוחרת מדי כדי שיספיק לממשם; הוא יצא מחדרו והצביע לי על דלת מקולפת בקצה המסדרון: "המתן כאן, תכף יגיע פקיד שיטפל בענייך".

נקשתי על הדלת ולא נעניתי. כבר הייתי לחוץ מאוד, היה עליי להמתין שוב, אולם פחדתי לעורר את זעמו של המנהל. על כן המתנתי בשקט, תוך שאני משלים בליבי עם העובדה כי אאלץ לשוב לכאן במועד אחר.

סוף סוף נקראתי להיכנס. אכן, נראה היה כי לחינם שלחני המנהל לכאן... הפקיד היה במהלך התארגנות ליציאה ובקושי הבחין בכניסתי. אלא שכשהבטתי בעיניו הופתעתי לגלות כי מדובר באדם שראיתיו לפני כן מברך 'אשר יצר' בכוונה...

כאמור, כבר השלמתי עם העובדה כי לא אוכל להספיק היום להשלים את הטיפול בתיק המעיק כל כך, אולם לא יכולתי לעצור בעד סקרנותי ושאלתי את האיש בעדינות: "ראיתי אותך קודם מברך 'אשר יצר' בכזו כוונה. אינך נראה כאדם שומר תורה ומצוות, מה הביא אותך לאמץ את ההנהגה הזו?".

האיש היה מופתע מהשאלה, אולם לא המתין מלהשיב: "אהה... מדובר בקבלה שקיבלתי על עצמי לפני שנים. התעוררתי לקבלה בימי השבעה על פטירת אמי עליה השלום ומאז אני מקפיד על כך". הוא המתין שנייה ומיד החזיר לי בשאלה: "אם אנו כבר מדברים, ראיתי שענית אחריי 'אמן', ובאמת לא הבנתי מה הקשר שלך לברכה שאמרת לקדוש ברוך הוא", שאל בתמימות.

שמחתי על ההזדמנות להשתמש בידע שרכשתי אך אתמול, ומיד התחלתי להאריך ולהסביר לו את משמעותה של עניית אמן, כיצד היא משלימה את הברכה, ומה גדול שכרו של מי שמקפיד על כך.

הארכת מעט בדברים, אולם לא היה נראה כי בן שיחי מאבד את סבלנותו. אדרבה, הוא הקשיב לי בסקרנות רבה ולא הסתיר את התפעלותו – מילה קטנה כל כך, עם משמעות כה גדולה...

משסיימתי להרצות את דבריי ועמדתי לקום ממקומי עצר אותי האיש ושאל אותי מדוע בכלל הגעתי למקום.

כמעט ושכחתי בעצמי מדוע... מיהרתי להסביר לפקיד את סיבת בואי למקום. הוא הקשיב לי בסבלנות ומשסיימתי אמר: "אומר לך את האמת, אינני יודע בכלל למה הגעת אליי. עניין זה אינו נתון לאחריותי, אולם התרשמתי ממך עמוקות... המתן כאן כמה דקות, ונראה האם אוכל לעשות משהו בשבילך... אנסה לדבר עם המנהל".

הפקיד יצא מהמשרד כשבידיו ערמת המסמכים שהגשתי לו... לאחר דקות מספר הוא חזר כשבידיו דף אחד בלבד, חתום בחותמת רשמית שעליו רשום:

"הנני לאשר כי בדקתי את התנהלותה של עמותה פלונית ולא מצאתי כל דופי בפעילותה. כל התביעות שהוגשו כלפיה מבוטלות... על החתום: פלוני, נציב מס הכנסה...".

הבטתי בדף בחוסר אמון. האם ייתכן שהחתימה ניתנה בלי שום בדיקה? תהליך שהיה אמור לערוך כמה שבועות הסתיים תוך כמה דקות.

קמתי ממקומי ומיהרתי לעזוב את המשרד לא לפני שהרעפתי תודות על הפקיד המסור.

הוא לא הבין לגמרי את כוונתי. "בסך הכול עניתי אחריך 'אמן'...", אמר כשזיק שובב בעיניו, ומיהר לצאת מהמשרד.

אמן שחסכה דרך ארוכה

ישנם בתים רבים שבהם עניית אמן הפכה כבר מזמן להרגל חיים. ברור להם מעל לכל ספק כי הברכות צריכות להיאמר בקול, וכי השומעים חייבים לענות אמן. לא פעם גורם הדבר לעיכוב קל, לעתים בני הבית ממהרים לצאת בדיוק כשברכה נאמרת בסביבתם, אולם זוהי עוצמתה של קבלה אמיתית, כזו שבכדי לעמוד בה מוכנים מעט לוותר. והרי כבר אמרו חכמים כי אינה דומה אחת בצער למאה שלא בצער.

ערב שבת קודש בבית משפחת א'. מחוגי השעון הורו על השעה ארבע וחצי אחר הצהריים. תבשילי השבת כבר עמדו הכן על גבי האש, ממלאים את הבית כולו בניחוח עוצמתי ומיוחד שאין דומה לו; ניחוח של שבת קודש.

בסלון הבית ישב אבי המשפחה על יד השולחן הערוך בטוב טעם, מזמר ברגש קודש את פסוקי שיר השירים, כשהבנים הגדולים מצטרפים אליו כמקהלה. בתוככי המטבח עמדה עקרת הבית, טרודה בסידורים האחרונים לקראת השבת הממשמשת ובאה.

מסביב התרוצצו הקטנים, לבושים במיטב מחלצותיהם. הנרות כבר הוכנו בקפידה, ובעוד שעה קלה, עתידה להישמע התרועה המבשרת על זמן הדלקת הנרות. או אז תכסה האם את עיניה ותברך על הנרות תוך נשיאת תפילה חמה על בני הבית, ילדיה היקרים.

הכול נראה שלו ורגוע כל כך, עד שלפתע נשמעה צווחה בהולה מן הסלון. האם רצה אל עבר מקור הקול. המחזה שנגלה לנגד עיניה היכה אותה בהלם. על הרצפה הבוהקת שרוע היה אבי המשפחה, כשהוא שקוע בעילפון עמוק. סביבו מכוונסים הילדים, צופים בו בחרדה הולכת וגוברת.

בן רגע היא התעשתה והזעיקה את מוקד החירום, ותוך דקות מספר נכנסו אל הבית כמה כונני הצלה שעזבו את כל עיסוקיהם ומיהרו להתחיל בפעולות מצילות חיים.

בינתיים כינסה הבת הגדולה את הילדים לאמירת תהילים נרגשת, והנה אירע הנס: האב התעורר מעלפונו, מביט סביבו כאינו מבין על מה המהומה.

"כפי הנראה מדובר בהתייבשות!", פסק הרופא שהספיק בינתיים להיכנס אל הבית. האב הנהן בראשו בחולשה. אכן, בצהריים שב הביתה ממסע קניות מפרך תחת השמש הקופחת, ומשום מה שכח לשתות כדבעי.

"המצב דורש פינוי לבית החולים", הכריע הרופא, על אף שהרב א' עצמו כבר חש יותר בטוב. למרבה המזל, ביתה של משפחת א' שכן במרחק נסיעה של דקות ספורות ממרכז רפואי מפורסם, כך שבפרק זמן קצר כבר עמדו רגליו בפתח חדר המיון, בליווי המסור של בן משפחתו.

שעה קלה חלפה. השבת הקדושה החלה לפרוס את כנפיה על העולם. אם המשפחה הדליקה את נרות השבת, ולאחר ההדלקה התפללה בדמעות לשלום בעלה. מיד לאחר מכן מיהרה לארוז שקית גדולה ובתוכה מכל טוב מאכלי השבת: סלטים, דגים, בשר, חלות ויין, כדי לקחתם לבית החולים בעבור בעלה.

אחת השכנות התנדבה לשמור על הקטנים, והאם עמדה לצאת מן הבית, אלא שאז עיכבה אותה הבת הקטנה כששקית ממתקים בידיה ובקשה בפיה: "אמא, עני נא אמן אחר ברכתי!".

טרם נמשיך, נציין כי בבית משפחת א' מקפידים עד מאוד על עניית אמן בכוונה על כל ברכה הנשמעת מפי אחד מבני הבית. גם הילדים הקטנים בבית א' יודעים כי מכל 'אמן' נברא מלאך, ועתה, כאשר ליבם הרך חרד לשלום אביהם קיבלה ידיעה זו בעבורם משמעות מיוחדת.

האם מיהרה לענות אמן, אך אז החליטה הקטנה לברך ברכה נוספת... אחריה החליט גם אחיה לזכות את אמו בעוד כמה 'אמנים'... על אף שהזמן דחק עד מאוד, ועל אף שדרך בת כמחצית השעה עמדה בפניה, החליטה הגב' א' להתגבר ולהמתין.

"עוד כמה מלאכי אמן בוודאי יוסיפו זכויות לרפואתו של בעלי", הרהרה לעצמה.

דקות יקרות חלפו בטרם יצאה האם מן הבית, כשבידיה השקיות ובתוכן מאכלי השבת, ומימינה ומשמאלה מתלווים מלאכים צחורים של 'אמן'.

טרם הספיקה לצאת מן הבניין וכבר הוכתה בתדהמה מן המחזה המפתיע שנגלה לפניה; בעלה צעד אל מולה בנחת, בדרכו חזרה מבית החולים...

למראה פניה המופתעות סיפר הבעל:

"עם כניסתי לחדר המיון חוברתי לעירוני נוזלים ובד בבד עברתי בדיקות מקיפות. בסיומן הוחלט לשחררני לאלתר, וברוך ה', כעת אני מרגיש מצוין, הבה נפנה לעריכת הסעודה..."

משראה כי המבט המופתע טרם סר מעל פני רעייתו, הוסיף הרב א' והסביר לפי תומו:

"בוודאי את מתפלאת על הכיוון שממנו באתי. הסיבה לכך היא משום שבשובנו מבית החולים, החלטנו ללכת בדרך הארוכה והעוקפת, כדי לחסוך את העלייה המתישה שהייתה כרוכה בהליכה בדרך הקצרה. בסייעתא דשמיא הספקתי לחזור לפני שיצאת..."

"זו סייעתא דשמיא של אמן!", הגיבה האישה לבסוף בקול נדהם.

הרב א' לא הופתע. בתקופה שחלפה מאז החלו להתחזק בבתם בעניית אמן, כבר התרגלו הם לראות ניסים ונפלאות...

"ומה הפעם?!", תהה, "האם אמרתם 'אמן' לרפואתי?", ניסה להבין.

"ענינו 'אמן' לרפואתך, אך את הישועה זכיתי לראות באופן בלתי צפוי..."

השיבה האישה ומיד הסבירה: "טרם יצאתי מהבית לכיוון בית החולים, עיכבו אותי הילדים בבקשה שאענה אמן אחר ברכותיהם. כשסיפרת עתה שבאת מדרך עוקפת, הרהרתי לעצמי, כי אילו לא הייתי מתעכבת כדי לענות אמן אחר הילדים שהפצירו כל כך, אזי כבר הייתי בוודאי נמצאת עתה מעבר לעיקול הרחוב, צועדת במורד הדרך בואכה בית החולים, כאשר החבילות הכבדות בידיי, רק כדי להגיע לבית החולים ולשמוע שבחסדי שמים כבר שוחררת ועליי לשוב אפוא באותה דרך בלילה חשוך, לבדי, לבני הבית שהיו ממתנינים בקוצר רוח ובדאגה לתחילת הסעודה.

כמה עגמת נפש נחסכה ממני ומיתר בני הבית בזכות שהתעכבתי כדי לענות אמן כיאות".

'טיב הקהילה' תצוה תשע"ו

שידוך, מעשי ידי אָמֶן

תיבת הדואר הממוקמת בפתח משרדי 'בני אמונים' רגילה לבלוע לקרבה מכתבים מופלאים בהם מפורטים סיפורי מופתים מעוררי התרגשות. למרות זאת, המכתב המדובר עלה על כולנה וגרם להתרגשות רבה אצל כל העוסקים במלאכת הקודש. קיצור תוכנו של המכתב סופר לא פעם בכנסי הארגון וגרם לחיזוק עצום בקרב שומעיו. השתלשלות הדברים כפי שתוארו מפי בעלת המעשה בשינויים קלים מוצגים לפניכם:

האמת היא שהתלבטתי ביני לבין עצמי אם לכתוב את סיפורי. הן מכתבי הוקרה והערכה כמוהו – אני בטוחה שאתם מרבים לקבל מרבבות המשתתפים בתוכניות 'בני אמונים', בישיבות ובחידורים, בסמינרים ובבתי הספר. שמכם הרי נישא לתהילה בפי כול, ורבבות רוחשים לכם הוקרה על התחזקותם באמצעותכם.

ובכל זאת החלטתי לכתוב. במחשבה שנייה אני גם בטוחה שסיפור זהה לשלי לא קיבלתם ולא קראתם מעולם.

במה דברים אמורים?

אני תלמידה באחד מהסמינרים הנודעים בירושלים, תלמידה ככל התלמידות. לפני כשמונה חודשים התחיל לפעול אצלנו הפרויקט העצום של 'שחר אבקשך', אותו מיזם נפלא שהקמתם למען תלמידות הסמינרים כדי לעודד את אמירת ברכות השחר בצורה מושלמת. התחלתי כמו רבות אחרות לברך ברכות השחר בחברותא.

למרות הקושי הטבעי שהיה לי בהתחלה, התעקשתי להתמיד בהנהגתי זו יום יום בנאמנות. אפשר לומר שמהר מאוד נהנית מהרעיון והתחברתי אליו.

נסיעה ארוכה למדי עליי לעבור מדי בוקר בדרכי משכונת מגוריי לסמינר, וכמו רבות מחברותיי אני מנצלת את הדקות הראשונות של הנסיעה לאמירת ברכות השחר בחברותא עם אחת מחברותיי. זה ממש לא קשה, והסיפוק מהידיעה שמילאתי את חובתי כיהודייה, להודות למלך מלכי המלכים – ובצורה מושלמת, יוצר אף תחושה של הנאה רוחנית שקשה לתאר אותה במילים.

כאמור, התמדתי בהנהגה זו במשך כמה חודשים בהצלחה יתירה. הדבר אף עודד אותי להקפיד לצאת בזמן לאוטובוס, כדי שאוכל לומר את הברכות יחד

עם חברותיי ולא אאלץ לבקש ממישהי זרה; פעולה הכרוכה במידה מסוימת באי נעימות.

באחד הבקרים, קרה שאיחרתי לאוטובוס שבו אני נוסעת לסמינר. ידעתי שלא אספיק לומר את הברכות בכיתה והחלטתי שלא אנהג כפי שהייתי נוהגת בעבר – לומר את הברכות בהפסקה. אזרתי אומץ וניגשתי לאישה מבוגרת שעמדה בתחנה וביקשתי ממנה בעדינות אם אוכל לומר באוזניה את ברכות השחר.

האישה הביטה בי במבט מתפלא, אבל הסכימה מיד. אמרתי את הברכות בכוונה, כפי שהורגלתי מאז שהתחלתי להשתתף במיזם 'שחר אבקשך', וכשסיימתי לומר את הברכות, הופתעתי כשהאישה הבלתי מוכרת התעניינה לשמי ולמקום לימודי. התפלאתי אבל עניתי על שאלותיה בתום לב.

עברו כשבועיים מאותו יום. באחד הערבים בישרו לי הוריי שיש על הפרק הצעת שידוך בעבורי – בחור מצוין בן למשפחה אמידה ומכובדת. האמת היא שהתפלאתי מאוד ואף הטלתי ספק ברצינות ההצעה. אחרי הכול המחותרים הקודמים שלנו היו כולם ממשפחות טובות אך פשוטות למדי, ואילו ההצעה הנוכחית, היא משפחה כה חשובה. מדוע שיבחרו להשתדך דווקא איתנו?! השאלה ניקרה במוחי, אך הייתי מספיק חכמה כדי לנצור אותה בליבי.

כשהגעתי לפגישה הראשונה עם המחותרת, כמנהגנו, לא זיהיתי כלל. שוחחנו במשך שעה ארוכה שיחה נעימה ופורייה, והנה, לקראת סיום השיחה המחותרת פנתה אליי ושאלה אותי: "את מכירה אותי?", התפלאתי למשמע השאלה, וכי מהיכן אני אמורה להכיר אותה?! האישה הבחינה בפליאתי וניסתה לעורר את זיכרוני; "את זוכרת", היא אמרה לי, "נפגשנו לפני כשבועיים בתחנה...".

ואז נפל לי האסימון... בן רגע נזכרתי בבוקר ההוא.

לא האמנתי שזה קרה לי. זה היה נשמע לי כתרחיש דמיוני ממש, אבל לפעמים המציאות עולה על כל דמיון. ההצעה 'זרמה' היטב. מדובר היה בבחור מצוין משכמו ומעלה, והמשפחה... כבר אמרנו, משפחה אמידה ומיוחדת.

כמה ימים לאחר מכן, הפך השידוך לעובדה מוגמרת.

אבי ששמע רק מאוחר יותר על הרקע של השידוך, הגיב בתדהמה, ומיד קרא על כך את הפסוק: "וארשתיך לי באמונה".

אני מרגישה הכרת הטוב עצומה אליכם, שהרי על ידכם התגלגל הרעיון והשידוך יצא אל הפועל. אני בטוחה שהרבה דרכים למקום, אבל דרך כזו נהדרת יש רק אחת, ואתם סללתם אותה.

הרוצה בתשובה. אמן.

הסיפור שלפניכם עוסק באותה קבלה מופלאה, אשר צדיקי אמת מדורות עברו נהגו בה, כפי שיוכיחו סיפורים על אודותיהם שעברו מדור לדור. קבלה זו אינה קלה כלל לביצוע, אולם מסתבר כי סייעתא דשמיא מיוחדת מלווה את מי שהחליט לדבוק בה, לעיתים תוך שימוש בפתרונות יצירתיים, כמו בסיפור שלפנינו, שהתחיל והסתיים באופן בלתי צפוי.

השעה הייתה שלוש ועשרים לפנות בוקר. ר' דוד, אברך כולל מן השורה, אב למשפחה ברוכה, פקח את עיניו ותחושה חריפה של צימאון עז פשטה בגרונו והציפה אותו.

עודו אחוז בקורי שינה הוא התיישב, נטל ידיו בדחילו ורחימו, צעד למטבח, פתח את המקרר, מזג לעצמו כוס מים קרים, התחיל לבר... ונעצר באחת –

'רגע, אני כאן לבד! ומה עם הקבלה???, שאל את עצמו.

כדי להבהיר את מהות שאלה זו, יהיה עלינו לשוב כמה ימים לאחור ולהתחיל בסיפור חדש, והרי לא לזאת הייתה כוונתנו...

נסתפק אפוא בכך שנאמר, שמספר ימים קודם לכן, בעקבות סיבה שאין כאן המקום לפורטה, קיבל על עצמו ר' דוד קבלה מיוחדת: לא לברך ברכה אם אין מי שיענה אחריה אמן!

כרגע אין בסביבתו מישהו שיענה זאת על ברכתו, ודוד לא חשב לרגע לזוז מקבלתו זו.

אבל מה עושים? הצימאון העז דגדג בגרון. הוא חייב לשנות, ומי יענה אחריו אמן?

ר' דוד החל לחשוב על פתרונות אפשריים.

להעיר את זוגתו – לא בא בחשבון. היטב ידע הוא עד כמה זקוקה היא לאותן שעות שינה מועטות, הלוא היא עובדת קשה כל כך במשך כל היום... וכי בגלל שהוא קיבל על עצמו קבלה שכזו יש לו הזכות לגזול משנתה!?

גם את אחד מילדיו הקטנים לא חשב הוא להעיר. הם צריכים כוח ללמוד תורה, וגם מי יודע איזו תגובת שרשרת תהיה להערה של אחד מהם...

ר' דוד עמד וחשב. גרונו כבר ניחר מצימאון, ולבסוף, הבריק במוחו רעיון גאוני:

מוקד פלוני פועל עשרים וארבע שעות ביממה. עד עתה כמעט שלא יצא לו להתקשר אליו, ומי יודע – אולי משם יבוא עזרו...

אמר ועשה: ר' דוד חייג, והמענה היה מהיר ומייד!

"מוקד ... שלום!", השיב המוקדן מעבר לקו. מבטאו היה זר ומנוכר, ור' דוד ניתק.

הוא ניסה שוב לאחר דקה, והפעם השיב לו מוקדן אחר, קולו רך ואדיב.

"אההמ... שלום, בעצם סליחה על הפרעה...!".

ר' דוד נשם נשימה עמוקה וניסה להסביר במילים הפשוטות ביותר את בקשתו המוזרה בהחלט: "קיבלתי על עצמי שלא לברך לה' אם אין מישהו שיענה 'אמן' אחר ברכתי...".

הפסקה של שתי שניות. הנהון נשמע מעבר לקו, ור' דוד המשיך: "כעת אני צמא מאוד. אין מי שיענה אחרי אמן, אולי תוכל לעשות זאת בעבורי?!".

קולו הסדוק מעט הסגיר את המבוכה שבה היה מצוי, אולם הבקשה הובנה. כמה מפתיע.

מעבר לקו נשמע כחכוח קולני. המוקדן היה המום מהפנייה, אולם נראה שמשוהו בכנות ובישרות של האזרח שמעבר לקו שבה את ליבו של המוקדן, והוא הסכים.

ר' דוד שמח, וליתר דיוק: לא היה מאושר ממנו. הוא מיהר לברך בקול ובכוונה:

'ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם, שהכל נהיה בדברו', ומעבר לקו, במיקום בלתי ידוע, אי שם בצפון או אולי בדרום הארץ, עונה אחריו מוקדן חילוני: 'אמן'!

זו הפעם הראשונה בחייו שמילה זו נהגתה בפיו.

"תודה רבה", הגיב ר' דוד לאחר שלגם קמעא.

המוקדן המתין על הקו ולא ניתק. הוא ביקש בעדינות לברר מה בדיוק הוא עשה כאן?! מה משמעותה של המילה הקצרצרה הזו, ומה בער לר' דוד להתקשר בשבילה בשעות הקטנות של הלילה?

ר' דוד שמח להסביר לו בסבלנות ובקיצור – עד כמה שהדבר ניתן.

השיחה הסתיימה, לא לפני שר' דוד הודה למוקדן החביב, זיכה אותו ב'אמן' נוספת אחר ברכת 'בורא נפשות' ובירך אותו שבכוח ה'אמן' יזכה לכל הישועות.

ול'אמן', אתם כבר יודעים, יש כוח, לא סתם כוח!

משמרת הלילה במוקד של החברה המשיכה עוד כמה שעות, והסתיימה כדרכה של כל משמרת באשר היא.

דקה ליציאה. הכרטיס כבר הוחתם. ובפתע פתאום, משום מה, נזכר המוקדן בשיחה המוזרה שהייתה לו הלילה, ומשהו בתוכו התעורר. הוא ניגש למתקן המים, מזג לעצמו כוס מים צוננים והחליט לברך עליה ולבקש מאחד החברים שיענה אחריו אמן.

פתאום הוא נעצר על מקומו נבוך: לברך? כיצד? הרי הוא לא יודע כיצד מברכים!

בעקשנות בלתי מוסברת הוא ניגש לעמדה שבה העביר את הלילה ועבר על רשימת השיחות. לא היה קשה לזהות את השיחה המבוקשת. זאת הייתה השיחה הארוכה ביותר שהייתה לו הלילה, ואולי הארוכה ביותר שחוזה מאז החל לעבוד כאן.

המוקדן חייג ממכשירו האישי וקול המום ענה מעבר לקו. ברקע המולת ילדים. הוא הביט על השעון, עשר דקות לשמונה – השעה הכי לחוצה בבתי ישראל... הוא חשב לנתק ולגנוז את הרעיון, אבל הקול שמעבר לקו כבר הספיק להתעניין: "בוקר טוב! מה רצית?"

הפעם היה תורו להיות נבוך: "שלום!", אמר בהססנות, "אני המוקדן שדיברת איתו הלילה..."

שתיקה קצרה של הלם, ור' דוד התעשת: הוא הודה שוב על הלילה, והתעניין מיד באדיבות: "במה אוכל לעזור?"

מעבר לקו נשמעו רחשים. המוקדן התקרב כשבידו כוס מים לכיוון חברו שניצב לידו. הוא הסביר לו במילים קצרות את מבוקשו, ומיד פנה לר' דוד: "אני רוצה לברך על כוס מים, כיצד אני עושה זאת?"

ר' דוד התרגש עמוקות: גם הוא מזג לעצמו כוס מים. ילדיו, למודי ניסיון כבר התקבצו סביבו, והוא בירך בקול רם ובאיטיות כשבן שיחו חוזר אחר כל מילה: "ברוך אתה ה', אלקינו מלך העולם, שהכל נהיה בדברו!"

עניית ה'אמן' הקולנית של ילדיו לא מנעה ממנו לשמוע גם את האמן המרוסקת שמעבר לקו.

"תודה רבה ולהשתמע", סיכמו ביניהם המוקדן ור' דוד.

השיחה הסתיימה, אך הסיפור – לא. ככדור שלג המשיך להתגלגל ולהתפתח במהירות של ממש. סיפור מדהים ומרגש, מעל ומעבר לכל דמיון:

חברו של המוקדן, נקרא לו ארז, טיפוס חוקר ומתעניין, ניסה להבין מה אירע. הוא התעניין אצל חברו, אולם לא זכה למענה משביע רצון. מבחינתו הסיפור הסתיים. רק בקושי רב עלה בידו לשכנעו לדבר, ושוב מצאו עצמם השניים מחייגים את המספר של ר' דוד, רק כדי להתעניין.

איש נבון הוא ר' דוד, והוא לא מיהר לענות. "זה לא לטלפון", הסביר, ובד בבד הזמינם לביתו. שם, לצד כוס קפה מהבילה וצלחת עוגיות מאפה בית התפתחה ביניהם שיחה ראשונה. שיחה נעימה ופורייה, ראשונה בסדרה של שיחות דומות שעד מהרה הפכו לשיעור קבוע ומשותף.

הניצוץ היהודי שניצת בקרבם הפך עד מהרה לגחלת, והגחלת הלכה והתעצמה וקירבה את לבם של שני המוקדנים לאביהם שבשמים.

התהליך לא היה קל או קצר. לאט אבל בטוח התקדמו השניים, צעד אחר צעד במסילה העולה בית ה'.

שנים ספורות לאחר מכן הקימו בתים נאמנים לה' ולתורתו, בתים של אמונה – בתים של אמן.

והכול מכוחה של אמן אחת שנאמרה במסירות נפש באישון לילה.

'תוכו רצוף אהבה' עמ' 430

פתח פיו באמן

הסיפור המחזק שלפנינו, סופר לפני שנים מספר מפי ר"מ באחת הישיבות החשובות בארץ הקודש, מהראשונות שהצטרפו למהפכת 'בני אמונים' בהיכלי הישיבות. זהו סיפור מופלא על כוחה של קבלה קטנה, בפרט בענייני 'אמן', לפתוח שערים בעולמות העליונים ולהשפיע ישועות מופלאות למתחזקים בה.

את מקומו ב'כותל המזרח' של הישיבה הקדושה קנה הבחור החשוב שלמה זלמן בזכות ולא בחסד. קשה להחליט אם קנה זאת בזכות התמדתו הבלתי מצויה, או שמא בכוח למדנותו היתירה. מכל מקום, ברבות השנים הפך הוא לסמל ולחלק בלתי נפרד מנוף בית המדרש. מבוקר עד ערב היה יושב על מקומו, מתנועע מול הגמרא הפתוחה מולו, ועיניו שקועות באותיות הקדושות. היו שטענו בשנינות כי הוא זה שתפקידו לכבות את האור בלילה והוא שמדליקו ביום.

בגיל עשרים כבר יצא שמו של שלמה זלמן כאחד מבחירי הישיבה. לאחר ארבע שנים בישיבה, כבר הספיק הוא למלא ולגדוש את מוחו בתורה, להצטיין ביראת שמים ובמידות טובות, ולשמש סמל ודוגמה בנועם הליכותיו.

בעיה אחת העיבה על דמותו של שלמה זלמן, הוא היה מופנם באופן קיצוני. למעשה, עוד בטרם נכנס לישיבה הגדולה דיווחו על כך רבני הישיבה הקטנה שבה למד. הם קיוו כי עם כניסתו לישיבה הגדולה תיפתר בעייתו, אלא שברבות השנים נוכחו לראות כי הבעיה רק הלכה והתעצמה. שלמה זלמן מעולם לא פצה את פיו ברבים, לא בהיותו בישיבה קטנה, ואף לא כשהפך לאחד ממופלגי הישיבה הגדולה.

מנהג היה בישיבה כי מפעם לפעם נאמרו 'חבורות' בתורנות מפי בני הישיבה בסוגיה הנלמדת. מטבע הדברים אמור היה שלמה זלמן להיות מראשי המדברים, בפרט לאור ידיעותיו ולמדנותו, אלא שהוא סירב בתוקף לכל הצעה שכזו.

בתחילה ניסו חבריו ורבותיו לשכנעו שוב ושוב, אלא שלגודל אכזבתם הבינו עד מהרה כי עליהם להרפות; שלמה זלמן לא היה מסוגל בשום אופן לפצות את פיו ברבים.

אף בשיעורים לא נשמע קולו מעולם, לא פעם ניתן היה להבחין על פניו כי יש לו מה להעיר על דברי מגיד השיעור, אך הוא כובש את פיו במאמץ וכולא את הדברים במעמקי לבו.

אף כי ניחן בקול נעים, מעולם לא ניגש שלמה זלמן לעמוד כשליח ציבור, וכשנקרא לעלות לתורה הצליח אך בקושי רב להגות את ברכתיה. בשבתות הוא לא שורר את זמירות השבת עם כלל בני הישיבה, וכשכובד ב'זימון' סירב בביישנות.

שלמה זלמן היה שתקן ומופנם באופן קיצוני. בשיחות אישיות הביע לא פעם את מורת רוחו מעובדה זו, אך למרות מאמציו ומאמצי הוריו ורבותיו, הוא לא הצליח לפותרה, גם לא בעזרת שלל עצות וסגולות שהוצעו לו במהלך השנים.

נקודת מפנה הייתה במסיבת סיום שערך שלמה זלמן על מסכת בבא בתרא יחד עם חברו הטוב. הייתה זו מסיבת סיום מיוחדת, היות שהמסכת נלמדה על ידם במשך כשנתיים רצופות, בשעות בין הסדרים. גמרא, רש"י ותוספות בעיון.

משום מה החליטו כמה מחבריו להפעיל עליו לחץ כבד כדי שישבור את שתיקתו וישא דברים במעמד מיוחד זה. אף חברו הצטרף למקהלת הלוחצים... שלמה זלמן לא יכול היה הפעם לסרב.

הוא נעמד על מקומו ועשרות זוגות עיניים ננעצו בו בציפייה. דקה ארוכה חלפה עד שפצה את פיו, גופו נרעד, והמילים הבודדות יצאו מפיו בקושי רב...

אך בקושי הספיק להשלים משפט, וכבר קרס על מקומו בחוסר אונים. פניו חיזור כסיד, וגופו רועד כבעוית. הוא השפיל את עיניו בבושה, ונראה היה כמי שממתין שהאדמה תבלענו.

בתוך עמדו הבחורים וכמה מרבני הישיבה כשלבם נכמר מרחמים. הם חשו חובה לסייע לו, אך לא ידעו כיצד לעשות זאת.

הישועה הגיעה מכיוון בלתי צפוי לחלוטין –

היה זה בתקופה הראשונה לפעילות מיזם 'שחר אקדמך' בהיכלי הישיבות; מודעה קטנה שנתלתה בפתח חדר האוכל בישיבתו של שלמה זלמן הודיעה על

מיזם חדש הנערך מטעם 'בני אמונים', במטרה לחזק את אמירת ברכות השחר בחברותא.

עיניו החדות של שלמה זלמן נתקלו מיד במודעה ותוכנה שבה את לבו. זה מכבר נתקל במסגרת סדר הלימוד היומי ב'משנה ברורה' בדברי ה'שולחן ערוך' בנושא, בפרט עוררה אותו עדותו של רבנו חיים ויטל המובאת ב'שערי תשובה' על אודות רבו האר"י הקדוש כי היה עונה בכל יום 'אמן' אחר ברכות השחר, לעתים אף אחר מאה אנשים.

אם האר"י הקדוש השקיע לשם כך מזמנו היקר והמדוד, בוודאי יש עניין גדול בדבר, היה שלמה זלמן בטוח.

עתה, כשנתקל במודעה חש כאילו נשלחה אליו משמים. אלא שעננה כבדה העיבה על התחושה המרוממת; לומר ברכות השחר בפני אחד מחבריו היה קשה בעבורו כקריעת ים סוף.

ובכל זאת, הוא חש שהפעם עליו להשתדל.

לפתע חש טפיחה עדינה על שכמו. הוא הביט לאחור, היה זה בחור חדש משיעור א'. שלמה זלמן לא הכיר אף את שמו, והוא הופתע עוד יותר כשהבחור פנה אליו ושאל בעדינות: "אולי תסכים להיות ה'חברותא' שלי לברכות השחר?".

שלמה זלמן לא האמין. איזו תעוזה... בחור צעיר קטן ממנו בכמה שנים אזור אומץ לפנות אליו כך, כנראה מדובר בטיפוס מיוחד... הבקשה הקסימה אותו ביותר.

הוא לא האמין כשמפיו נפלטה לפתע מילת הסכמה קצרה ותכליתית: "כן!". הבחור לא היה זקוק ליותר מכך. הוא נעלם מהמקום – ושב למחרת בבוקר!

דקות ספורות לפני תחילת שחרית התייצב הבחור הצעיר לצד מקומו של שלמה זלמן והחל לומר בפניו את ברכות השחר. לכשסיים, הביט בעיניו של שלמה זלמן בציפייה...

שלמה זלמן החל אף הוא לומר את הברכות. תחילה בשקט ובהיסוס, ולאחר מכן בקול שהלך ונעשה יציב ובוטח.

ימים מספר חלפו כך. שלמה זלמן התרגל למציאות החדשה; מדי יום ביומו ניצב

הבחור הצעיר לצדו והקשיב לברכות שנאמרו מפיו בקול איטי אך צלול. מילה במילה כמונה מעות. לאחר מכן הוא הקשיב לברכת הבחור הצעיר.

באחד הבקרים, בדרך לחדר האוכל, ניגש הבחור הצעיר לשלמה זלמן ואמר לו, תוך שהוא מתקשה להסתיר את התפעלותו:

"אני צעיר ממך בכמה שנים, אך כשאני שומע אותך אומר את ברכות השחר בכל יום, מילות הברכה מקבלות פתאום משמעות אחרת. בלי מילים אתה מצליח להסביר לי בכל יום את ה'פשט' של הברכות בצורה נפלאה."

"אני בטוח", הוסיף הבחור, "שאם כך אתה מסביר בלי מילים, ל'חבורות' שלך בישיבה בוודאי נוהרים עשרות..." הבחור אמר את הדברים בתמימות. הוא לא היה מודע לכך שהבחור המבוגר שהפך לידידו לא פצה את פיו ברבים מעולם...

הדברים היו בעבור שלמה זלמן כמים קרים על נפש עייפה. המחמאה שנאמרה בכנות כה בולטת, חדרה אל מעמקי לבו של שלמה זלמן, והוא החליט לנסות.

זה לא היה לו קל בכלל, אך באותו שבוע הוא כבר אמר את ה'חבורה' הראשונה. 'חבורה' שקצרה מחמאות ושבחים, שעודדו את שלמה זלמן לנסות שוב ושוב.

כיום אפשר לומר שגם בנושא זה הוא בולט – גבוה מעל כולם!

אמן לא מחמיצים

כולנו מודעים לחשיבות העצומה של עניית "אמן". אך מה אם הברכה נשמעת כבלתי הגיונית, והסיכוי שתתקיים – קלוש, האם גם אז ראוי לענות אמן?! על כך ועוד בסיפור שלפניכם:

שבת קודש, כ"ו בסיוון תרע"ז. בבית הכנסת הווינאי הנודע, ה"שיפ-שוהל", מכניסים את ספר התורה לארון הקודש, ורגש התחדשות של שבת מברכין עומד באוויר. החזן עומד על הבימה ומתחיל לברך את חודש תמוז. הר' גולדשמידט, הגבאי הוותיק, הכריז כנהוג על שעת המולד שיחול אור ליום רביעי, בשעה אחת בלילה בדיוק. הקהל אומר בהתרגשות את ה"יהי רצון" ומתפלל בכל לב לחודש טוב ומבורך, מלא בבשורות טובות.

התפילה הסתיימה, ואנשי בית הכנסת החלו להחזיר את הסידורים למקומם.

ופתאום נשמעה דפיקה על הבימה, היה זה שוב הרב גולדשמידט, הגבאי המסור, שביקש מהקהל להישאר דקות מספר, מבקש הוא להשמיע בפניהם דבר מה.

רחש של סקרנות עבר בין המתפללים. מה בפיו של גולדשמידט?

"היודעים אתם", פתח, "שהמולד של חודש זה, מולד מיוחד הוא, ויוצא בשעה עגולה בדיוק!"

"וכי אין זה קורה פעמים רבות?!" התפלא אחד המתפללים שניחן בראש חריף, וכבר החל משחזר במוחו מתי היה המולד הקודם, ומתי זה שלפניו...

"מולד שכזה הוא מולד נדיר ביותר, ויוצא אחת לשמונים ושבע שנים בלבד!", קטע קולו של הגבאי את פתיל מחשבותיו, "בהזדמנות נדירה זו, רוצה אני לאחל לכל אחד ואחד מהמתפללים כאן, שתזכו לחיות בטוב ובנעימים ולזכות לברך את החודש הבא שבו יוצא מולד שכזה, בעוד שמונים ושבע שנה!!".

גיחוך קל וחיוכים עדינים נצפו על פניהם של המתפללים.

"עוד שמונים ושבע שנה? נו, נו..."

"והרי דוד המלך אומר: 'ימי שנותינו בהם שבעים שנה, ואם בגבורת שמונים', ואני כבר בן ל"ח שנים", הכריז אברך גבוה.

"הלוואי והנכדים שלנו יזכו לכך, אבל אנחנו...", אמר בחיוך יהודי מבוגר, ששער שיבה החל להיזרק בזקנו.

על יד הבימה, עמד נער צעיר ורזה כבן חמש עשרה, מפליטי פולין. הוא, לשם שינוי, לא גיחך ולא ביטל. כבר בהיותו ילד רך, שיננה אמו באוזניו: "ילדי, לעולם אל תחמיץ ברכה שמברכים אותך! על ברכות יש לענות אמן!". לפיכך, גם עתה כתמיד הוא ענה אמן בכל הכוונה והרצינות, ויחל שיאריך ה' שנותיו והוא יזכה לברך את החודש בעוד שמונים ושבע שנה.

שבת מברכין של חודש חשוון. ירושלים, התשס"ה. שקט השתרר בקהל בשעה שהכריז הגבאי על המולד שיחול אור ליום ה', בשעה שתיים בלילה בדיוק. בשקט שנוצר, ניתן היה לשמוע יבבה חלושה שנשמעה בצד בית הכנסת. מספר ראשים שהסתובבו בסקרנות, הספיקו לראות את ר' יאשע, הקשיש החביב והשתקן, כשמעיניו מתגלגלות כמה דמעות אושר שהסגירו את סערת נפשו.

לכשהסתיימה התפילה ופנו הכול לבתיהם, ניגש גדליה שטיין, אחד מאלו שהבחינו קודם בדמעותיו של הישיש וביקש לשמוע מפיו את סיבת הבכי. 'סיבה מעניינת גרמה לדמעותיו', הוא היה בטוח, ולא הופתע כשזכה למענה בחיוך קורן.

"זו הפעם השנייה בחיי שאני מברך חודש שהמולד שלו יוצא בשעה עגולה בדיוק", סיפר הזקן, "בפעם הקודמת שזה קרה, הייתי נער בן חמש עשרה...", וכאן הוא גולל לפניו את פרטי המקרה שאירע בבית הכנסת בווינה: כיצד ענה אמן ברצינות ובריכוז על ברכת הגבאי, כשמסביבו חייכו המתפללים כולם, ואף הוסיפו אי אלו משפטים מבטלים.

"אתה עדיין איש צעיר", סיים הזקן כשהאוויר עדיין ניבט מעיניו, "אני ממליץ לך שתתרגל גם אתה ואף תלמד את הילדים שלך את מה שאמי עליה השלום לימדה אותי: אין לזלזל בשום ברכה, ועל כל ברכה – יש לענות אמן בכוונה רבה! ואני מברך אותך, שתזכה גם אתה לחיות במולד הבא שיוצא בשעה עגולה, בעוד שמונים ושבע שנים בדיוק – בחודש תשרי תתמ"ח, אי"ה בבריאות ובאשר".

"אמן!", ענה גדליה בכוונה גדולה מאי פעם...

על פי לוח 'דבר בעתו' כ"ט בתשרי תשס"ה

אמן שחרצה גורלות

אווירת יום הכיפורים. צירוף מילים שלנוכח שמיעתן נרגש ליבו של כל יהודי. ההוד ודומיית הקודש העוטים על כל עיר ועיירה, ובייחוד בבתי הכנסת, כמעט ניתנים למישוש. אווירה זאת מתעצמת לאחר חצות היום, ככל שהיום הולך ופונה. הגוף הנתון תחת הצום נחלש, והנשמה המטוהרת זוכה למלוא העוצמה והביטוי.

בשעת צוהרי יום הכיפור שעליו נסוב סיפורנו, החל גבאי בית הכנסת 'זיכרון משה' במכירת העליות לקריאה שלפני המנחה. עם תחילת 'טקס' המכירה הידוע, בטוח היה פלוני, מידועי המתפללים ב'זיכרון משה', שה'מפטיר יונה' מונח בכיסו – תרתי משמע, ועל כן לא מיהר להתערב בחילופי הסכומים שנורו לחלל ההיכל.

'חזקה' רבת שנים הייתה לו, למיודענו, על עלייה חשובה ועתירת סגולות זו. 'חזקה' שעד עתה איש לא ההין ליטול ממנו, אולם השנה, לתדהמתו הרבה נפל דבר.

אחד מהנוכחים, מתפלל חדש יחסית החליט להתמקח עם הגבאי. הוא נקב בפני הגבאי בסכומים עצומים שמרגע לרגע העפילו לגבהים, שמיוודענו לא יכול היה לדמיין את עצמו משלם אף את חלקם.

הגבאי עמד להכריז על הזוכה המאושר, אולם הקונה הוותיק של 'מפטיר יונה', הכיר היטב את גודל ערכה של עלייה זו והחליט שלא לוותר בשום מחיר. ומהחלטה – לדיבור ולמעשה: אווירת הקדושה הרצינית והמפויסת שאפפה את בית הכנסת 'זיכרון משה' בימי כיפורים כתיקונם, התחלפה עד מהרה בקולות צורמים של ויכוח מר. הטונים גבהו, ואל שני המידיינים הצטרפו, למרבה הבושה, עוד כמה מן המתפללים. האשמות הוטחו באוויר, טענות בדבר צדקתם של שני הצדדים והפרכתן, טיעונים הלכתיים ושאינם, וההיכל כולו נמלא במתח רב.

"באיזו זכות הינך רשאי להפקיע את המחיר?" טענו כמה מוותיקי המתפללים, מייצגי עמדתו של ידידם בעל 'מפטיר יונה' משכבר הימים.

"טובת קופת בית הכנסת חשובה מכול", הגיב להאשמתם המרבה במחיר, "אין כל הצדקה למנוע ממני להעשיר את קופת בית הכנסת", חיזק את דבריו בשנית.

"לי יש 'חזקה' של עשרות שנים", שב וטען בבטחה המתפלל הוותיק, "ובשל 'חזקה' זאת, ראוי שתתכבד להעניק מהונך לקופה בהזמנות שונה".

"מעתה, בשל המחיר שנקבתי, עוברת החזקה אליי", החרה אחריו בן שיחו, כשכמה מתפללים שהנהנו בראשם, חיזקוהו במשפטי אישור למעשהו.

יכול היה הוויכוח העגום להתמשך עוד דקות ארוכות ולהעכיר את אווירת היום המקודש. אלא שבחסדי שמים, נוכח במקום הגאון רבי ישראל יעקב פישר זצ"ל, ראב"ד ירושלים ורבה של שכונת 'זיכרון משה'. הרב התרומם ממקומו במלוא הדרת כבודו, ובבת אחת נשתתקו הדיונים, והכול היטו אוזנם לשמוע את דברי קודשו. הרב הכריז את פסיקתו בבירור ובנועם, והכריע כאחת את הסוגיה הנידונה: "צודק המרבה במחיר, וזכות העלייה בידו. אולם, למען השלום עליו לבקש מפלוני, בעל ה'חזקה' על מפטיר יונה שיוותר לו על חזקתו".

"כיצד אוכל לוותר על סגולה כה נודעת לאריכות ימים?", התאכזב פלוני לנוכח

הפסיקה החד משמעית של הרב, "אני מרגיש שאין ביכולתי לוותר על עלייה מסוגלת זאת!", שטח בכאב את טענתו בפני הרב.

"הריני לברכך מכל ליבי, שתזכה לחיים טובים וארוכים גם ללא סגולה זו", השיבו הרב פישר בחום, ואף חזר על ברכתו פעמים מספר לפליאת קהל המתפללים. היהודי האזין לברכה, קיבל בהכנעה את הפסיקה, והתפילה המשיכה כסדרה.

והנה, עוד באותה השנה, היהודי שקיבל את ברכתו החמה של הרב פישר – נפטר במפתיע, רחמנא ליצלן.

בעת שבא הרב פישר לנחם את משפחת הנפטר, ניסו בני המשפחה להסתיר ממנו את כאבם ואת תחושתם. הרהור עצוב ניקר בהם כל העת ולא הניח להם: שמא, אילו לא היה נחפז המנוח לוותר...

הרב פישר שהרגיש בתבונתו במצוקתם, פנה אליהם ואמר: "דעו לכם, כי ברכתי אמורה הייתה להתקיים במלואה, ועל המנוח ז"ל היה להאריך ימים בטוב ובנעימים בכוח המצווה שקיים. אך, היות שאיש לא טרח לענות אמן אחר הברכה, כולל המתברך עצמו, לא פעלה הברכה את פעולתה".

"במעמד הנזכר בבית הכנסת הרגשתי בכך", הוסיף הגרי"י פישר זצ"ל, "ולפיכך חזרתי כמה פעמים על הברכה בתקווה שאי מי יענה אחריה אמן, אך לצערי, לא שמעו אוזניי ולו אמן אחת. ברכה שלא ענו אחריה אמן – בוודאי אינה ברכה מושלמת, ואם כן, גם כוח השפעתה מוגבל", סיים הרב פישר בעצב את דבריו הנוקבים.

נוטרי אמן' ח"ב עמ' שיג

לו הייתי זוכה לענות אמן...

מלבד הפעמים הרבות שזוכים אנו בכל יום לקיים את חובתנו לענות 'אמן' בכוונה על הברכות והתפילות הנאמרות סביבנו, יש רבים המקפידים להוסיף ולענות 'אמן' בכוונה אף על כל ברכה ואיחול שאחרים מברכים אותם. הנהגה זו הוזכרה כבר בדברי הפוסקים, וב'מגן אברהם' (או"ח רטו ג) אף הביא בעניין זה את לשון המדרש:

"כששומע אחד מתפלל או מברך לישראל, אפילו בלא הזכרת השם, חייב לענות אמן". אותם אנשים יודעים כי הקפדה זו אינה רק בגדר מנהג טוב בעלמא, אלא יש בה כדי להוסיף ולתת כוח בברכה כך שתוכל לפעול לטובת המתברך גדולות ונצורות מעל לדרך הטבע.

כזה היה גם רבי כתריאל, יהודי ירא שמים ושפל רוח, מנכבדי החסידים בעיר תל אביב, שבאותם ימים רחוקים הייתה מלאת חכמים וסופרים. כבן לאחת מהמשפחות המפוארות בעולם החסידות קבע רבי כתריאל את מושבו בכותל המזרח של השטיבל החסידי שהוקם בתל אביב לאחר השואה ועד מהרה היה לרוח החיה שבין באי המקום.

רבי כתריאל הקפיד מאוד על מצוות עניית אמן, וכאמור, לא רק על ברכות ותפילות, אלא אף על ברכות שנתברך הוא או שהתברכו אחרים.

כשהגיע רבי כתריאל לגיל הגבורות, זיכהו הבורא יתברך במתנת חינוך, עת זכה לראשונה לראות דור רביעי ליוצאי חלציו. בהגיע לאוזניו הבשורה על הולדת נינתו הראשונה לא יכול היה לכבוש את התרגשותו ופיו החל למלמל דברי הודאה נרגשים: "הודו לה' כי טוב, מה אני ומה חיי! מי פילל ומי מילל שאחר שנות הזעם והאימה אזכה להקים משפחה מפוארת שכזו, ואף לראות בסייעתא דשמיא דור רביעי".

בשבת קודש נועדה להתקיים שמחת ה'קידושא רבא', ורבי כתריאל לא יכול היה להרשות לעצמו להיעדר. הוא השקיע מאמץ כביר כדי להשתתף בשמחה למרות חולשתו ואף להיות נוכח בשעת קריאת השם. משהופיעה דמותו הכפופה בפתח בית הכנסת הרעיפו עליו הכול ברכות לרוב: "רוב נחת", "תזכו לשנים רבות וטובות", "בריאות ושפע רב עד מאה ועשרים" ועוד כהנה וכהנה איחולים נפלאים שאחר כל אחד מהם הקפיד רבי כתריאל לענות אמן ככוונה כהרגלו.

בשלהי סעודת ה'קידוש', כשכמה מנכדיו כבר החלו לפנות את השולחנות ולהשיב את הסדר באולם על כנו, ניגש אליו לפתע ידידו משכבר הימים, יהודי מבוגר ונכבד, לחץ את ידו בחום ואמר לו:

"ר' כתריאל, באמתחתי ברכה מיוחדת בשבילך: מברך אני אותך, שתזכה להשתתף בנישואי הנינה הנולדת ולראותה מובלת לחופה בשמחה ובבריאות!".

אף שכבר שבע ר' כתריאל מברכות רבות שהתברך באותו היום, הקשיב גם

הפעם ברצינות לברכה. אלא שהפעם, משום מה, אולי מחמת עייפות, תחת שיענה אמן חייך הוא בטוב לב והניף את ידו הגרומה בביטול, כאומר: ברכת שווא היא זאת.

השכן הישיש טוב הלב לא ויתר. הוא שב וחזר על נוסח הברכה כשהפעם הוא משנה מעט את הניסוח, כדי לעורר את תשומת לבו של הסבא הנרגש. אלא שגם הפעם לא התייחס ר' כתריאל בכובד ראש לאיחוליו שהיו נראים לו כתלושים מהמציאות.

"אדם זקן וחלש אני, ומה טעם לברכני בברכות שווא", חשב ר' כתריאל לעצמו כששב והניף את ידו שנית בביטול. הוא הודה לשכן על בואו וקם כדי ליטול את ידיו לסעודת השבת שעמדה להתחיל.

עודו ממלא את הספל במי הנטילה הרהר הסב פעם נוספת בברכתו של ידידו, ופתאום עלו בלבו רגשי חרטה; הוא לא הבין מה אירע לו בזו הפעם, מדוע לא ענה אמן כהרגלו אחר ברכת הידיד שנבעה מעומק הלב!?

רבי כתריאל הצטער, אך את הנעשה לא יכול היה להשיב.

שנים עברו. ר' כתריאל לא הלך ונעשה צעיר יותר, אולם רוחו נותרה רעננה ודשנה. הוא נשאר פיקח וצלול והמשיך להשתתף בשמחות ניניו שנולדו בזה אחר זה. נינתו הבכורה כבר בגרה וזכתה להגיע לעול מצוות, ואף זכתה לברכה חמה ולמתנה מכובדת שהוקדשו מלבו הנרגש של הסב.

בשנים שלאחר מכן הידרדר מצבו הגופני ללא הרף: רגליו חדלו מלכת וליבו נחלש עד למאוד. ביום מן הימים, כשהרגיש שקצו קרב, אזר את כוחותיו האחרונים וביקש לקרוא לילדיו ולנכדיו כדי לראותם בפעם האחרונה.

מכל קצוות הארץ התכנסו ובאו לבית הישן שבפאתי תל אביב עשרות מצאצאיו. החדר היה עמוס מפה לפה ורבי כתריאל פקח את עיניו העייפות וסקר כל אחד מצאצאיו במבט רווי נחת.

עיניו נחו על נינתו הבכורה, כאשר לפתע פנה הוא לבנו שעמד לצדו ושאל: "אמור נא לי, בת כמה היא, נכדתך הגדולה?"

"בת שש עשרה", השיב הבן במבט תמה, אינו מבין מדוע גילה של הנינה טורד את מנוחתו של אביו האהוב דווקא בשעה זו.

"אח", נאנח רבי כתריאל חרישית, "וידידי בירך אותי שאזכה להיות נוכח בחתונתה... אילו רק הייתי עונה אחריו 'אמן כן יהי רצון', על אף שהברכה נשמעה לי משוללת היגיון בעליל, אולי עוד הייתי זוכה..."

זמן מה לאחר מכן, נלקח רבי כתריאל לישיבה של מעלה, כשהוא מותיר לנכדיו את מורשתו הרוחנית רבת האנפין, ובתוכה מסר חשוב וחיוני מאין כמוהו:

"אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך!" – כשזוכים להתברך מפי יהודי, אפילו ברכה הנראית בלתי הגיונית לחלוטין, יש להשיב אמן בכוונה רבה, כי לאמן יש כוח לשנות את המציאות ולהפוך את הטבע.

מפי בני המשפחה

דמי שכירות משתלמים במיוחד

רבים מגדולי ישראל הקפידו על מנהג הקדמונים, לומר ברכות השחר בחרבו, בספי תולדות הצדיקים מובא לא פעם על גדולים אלו, אשר מתוך חביבות העניין, היו מעניקים ממתת ידם לילדים ונערים שהיו אומרים לפניהם את הברכות. בסיפור שלפניכם תקראו אודות אחד מגדולי יהדות מרוקו המעטירה, אשר דבק בהנהגה זו ואף הנחילה לצאצאו בדרך מעניינת וייחודית.

רב פעלים לתורה ולתעודה היה הצדיק רבי רפאל ברוך טולידנו זצ"ל, מי שכיהן במשך עשרות בשנים כרבה הנערץ של העיר מקנס במרוקו, ובערוב ימיו עלה לחונן את עפר ארץ הקודש. בכהנו כרב ואב"ד מקנס עשה ללא לאות כדי להגן על קהילתו המעטירה מפני חרב ההשכלה שיצאה באותם ימים מארצות אירופה בדרכה לגדוע את עטרת יהדות צפון אפריקה ולדרדר את מצבה הרוחני עד שאול תחתית רח"ל. כדי למנוע מהשפעות זרות להיכנס לקהילתו, הקים רבי רפאל ברוך רשת ענפה של מוסדות חינוך שכללה תלמוד תורה, בית ספר וישיבה. כמו כן ייסד ארגוני עזרה בכל תחום הנצרך לבני הקהילה.

במיוחד נודע רבי רפאל ברוך באהבת התורה הנדירה שקיננה בקרבו, כפי שיעיד על כך פיוטו הנודע בשערים "אשורר שירה לכבוד התורה...", אשר כל משורריו יכירו כי מילותיו חוצבו מלב טהור ספוג באהבת תורה. מתוך כך פעל ללא לאות בקרב שומעי לקחו כדי לשכנעם לשלוח את ילדיהם לישיבות קדושות, ובדרך זו הצליח להציל נשמות רבות מרדת שחת.

אף את צאצאיו אחריו הדריך בדרך זו של אהבת תורה ללא כל פשרות. בילדותם בחר הוא בעבורם את המלמדים הטובים ביותר, ובהמשך דאג לשלחם אל מחוץ לגבולות המדינה לישיבות הטובות שבארץ ישראל.

מספר אחד מנכדיו שליט"א: "בראשית שנות בחרותי ביקשתי להתקבל לישיבת פוניבז'. אולם כשהגעתי לראיון אצל ראשי הישיבה, נאלצו הללו להשיבני ריקם בהטעימם כי פנימיות הישיבה מלאות עד אפס מקום, ואף אין ביכולתם לדאוג לי לאוכל, ומשכך אין באפשרותם לקבל בחורים נוספים.

מאוכזב שמתי פעמי לביתו של סבא זצ"ל וסיפרתי לו על התשובה שקיבלתי. סבא שמע ומיד קם ממקומו ויצא לביתו של מרן הרב מפוניבז' זצ"ל.

'אם הבעיה היא חוסר מקום ללינה ואכילה, מוכן אני ליטול על עצמי את העול, בביתי יישן הבחור, מפיתי יאכל וממימי ישתה, העיקר שיזכה לשקוד על תלמודו ולהתעלות בישיבתכם!', אמר הסבא לראש הישיבה בביטחון.

כששב סבא לביתו שמחתי לשמוע מפיו כי הרב זצ"ל נענה לבקשתו והסכים לקבלני לישיבה בתנאי שאת כל צרכי הגשמיים ימלא הוא.

נרגש שבתי לבית הוריי, ארזתי את מטלטליי ועשיתי את דרכי לבני ברק. והנה, מיד אחר שהתקבלתי במאור פנים על ידי הסבא והסבתא ע"ה, הרצינו פניו של הסבא והוא אמר לי: 'דע לך יקירי כי בבית זה אין אוכל חינם, יהיה עליך לשלם על כך טבין ותקילין!'

הופתעתי מאוד לשמע הדברים, התקשיתי עד מאוד לרדת לעומקם, אולם הסבא המשיך מיד והסביר:

'האכילה בבית זה מותנית בכך שתקפיד תמיד שלא לברך ברכה בלא שיהיה מי שיענה אחריה באמן, וכמו כן יהיה עליך להקפיד גם לענות אמן אחר ברכותיי'.

לתנאי נפלא שכזה הסכמתי מיד בשמחה, ואכן מאותו היום זכיתי לענות בכל יום עשרות אמנים אחר ברכות הסבא והסבתא ואף זכיתי כי ברכותיי נענו על ידם באמן. כך זכיתי להתעלות בתורה, ובד בבד לצבור מצוות לאלפים בעניית אמן אחר ברכותיהם הקדושות של הסבא והסבתא הצדיקים".

מוסיף הנכד ומספר:

"כאמור, סבתי עליה השלום שזכתה לאריכות ימים מופלגת הקפידה אף היא על מנהג מיוחד זה. אף בערוב ימיה, כאשר נחלשה עד למאוד, הקפידה שבכל יום יבואו אליה כמה מנכדיה, ובטרם צאתם לישיבה יאמרו לפנייה את ברכות השחר כדי שתענה אחריהם אמן, ואף הם יקשיבו ויענו אמן על ברכותיה.

בימיה האחרונים ממש, כאשר כמעט וניטל ממנה כוח הדיבור, ראתה לעצמה כחובה לבקש בשארית כוחותיה מצאצאיה שיקפידו להתמיד אף הם במנהג זה, וגם אז, מתוך רוב חולשתה וייסוריה, עדיין הייתה מקפידה לענות אחר ברכותיהם אמן חרישית".

כה הייתה דרכם של גדולים אלו באמונתם הזכה והאיתנה, שאותה השתדלו בכל מאודם להעביר לצאצאיהם אחריהם, ואכן זכו לראותם גדלים ומפארים את כותל המזרח של עולם התורה.

מפי בעל המעשה

מפני מה נדדה שנת הצדיק

הסיפור שלפנינו התרחש בבני ברק, לא לפני שנים רבות, בליל יום טוב ראשון של סוכות. תלמיד שחלף על פני סוכתו של רבו, הופתע לגלותו ער בשעה בלתי שיגרתית, הוא הופתע עוד יותר כשרבו ביקשו להיכנס לסוכתו, וביקש ממנו בקשה בלתי שיגרתית. מדוע נדדה שנת הרב, ומה הייתה הבקשה? על כך בסיפור שלפניכם.

השעה הייתה שעת לילה מאוחרת מאוד. תושבי בני ברק כבר נמו את שנתם, מחליפים כוח לעוד יום של שמחת חג ועבודת ה'.

בסוכתו הקטנה ישב 'הצדיק מפתח תקווה' הלא הוא רבי זאב (ועלוול) אידלמן זצ"ל. יראת השמים החופפת עליו תמיד ניכרה עתה במיוחד על פניו הקורנות. הן לא בכל יום מזדמנת לו מצווה כה מיוחדת כמצוות הישיבה בסוכה.

הסעודה הסתיימה זה מכבר, השעות נוקפות, ורבי ועלוול הישיש כבר עייף מאוד. המיטה מוצעת לפניו, הוא כבר סיים את כל ההכנות לשינה, אך הוא שומר על עיניו בכל כוחו שלא תיעצמנה חלילה. הוא עדיין אינו מוכן לתת תנומה לעיניו ולקיים את מצוות השינה בסוכה. מדי פעם ניגש הוא לחלון, סוקר את הרחוב החשוך ושב למקומו. נראה היה כי הוא ממתין למישהו.

והנה, בשעה מאוחרת מאוד עובר ליד סוכתו אחד ממקורביו. אך הבחין בו הצדיק וחיש מהר קרא לו להיכנס לסוכה. האיש התפלא מאוד. רבי ועלוול הזקן היה אמור לישון מכבר, ומה גרם לו לקרוא לו לסוכתו בשעה כה מאוחרת, שמא זקוק הוא לעזרה!?

ברגע שנכנס לסוכה הופתע האיש עוד יותר. רבי זאב נטל מעם השולחן עוגייה קטנה, וברך עליה בכוונה ובדביקות 'בורא מיני מזונות' ו'לישב בסוכה'...

התעלומה נפתרה מיד. לאחר שהאיש ענה 'אמן' בכוונה, פנה הצדיק והסביר לו:

"מאז ומעולם הקפדתי לברך ברכת 'לישב בסוכה' על אכילת מזונות לפני השינה בסוכה, כדי לצאת ידי חובה גם לפי השיטות שיש לברך 'לישב בסוכה' על השינה בסוכה. אך מאידך, מזה שנים נוהג אני כמנהגו של רבנו חיים מוולוז'ין ומשתדל להימנע מאמירת ברכה כשאין מי שיענה אמן אחריה. לכן על אף שעברו כמה שעות מאז שפרשתי לשינה, המתנתי עד שהגעת כמלאך משמים לענות אמן על ברכתי".

באותו מעמד סיפר רבי ועלוול לתלמידו על הנס הגלוי שאירע עם רבנו חיים מוולוז'ין בזכות הקפדתו על הלכה חשובה זו:

כאמור, רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל היה מדקדק עד מאוד שלא לברך שום ברכה, אלא כאשר נמצא מי שיענה אמן אחריו. פעם אחת, באמצע הלילה הרגיש רבי חיים תחושת צמא פושה בגרונו. הוא ביקש לשתות, אך כיוון שלא היה מי שיענה אמן אחריו, נמנע מלשתות.

השעות נקפו. תחושת הצמא הלכה וגברה, אך רבי חיים לא ויתר לעצמו. מנוי וגמור היה עמו לשמור על הקפדתו זו בכול נפשו ומאודו.

והנה, פתע נשמעו דפיקות על הדלת. בפתח עמד אחד מתלמידי הישיבה, בחור מתמיד משכמו ומעלה, ובפיו שאלה חמורה על הסוגיה הנלמדת בישיבה. "לא יכולתי לעצום עין טרם יתחווירו לי הדברים", התנצל עמוקות, "סליחה על שאני מטריח את ראש הישיבה בשעה מאוחרת שכזו...".

רבי חיים חייך וביקש ממנו להמתין קמעא. הוא נטל את כוס המים בידו ובירך בכוונה "שהכל נהיה בדברו". התלמיד ענה 'אמן' בכוונה, רבי חיים הרווה את צימאונו ופנה להקשיב לשאלה.

חיש מהר פתר רבנו חיים את כל הספיקות. התלמיד יצא את הבית כשצהלה על פניו, ורבי חיים פנה לחדרו, לאגור מעט כוח לעבודת יום המחר.

למחרת, בבוא רבי חיים לבית המדרש, פנה תחילה למקומו של הבחור והודה לו בחום על כי פקד את ביתו אמש. "היית כמלאך משמים", אמר רבי חיים, תוך שהוא מגולל בפני תלמידו את קורות הלילה.

אלא שהתלמיד לא הבין. "על מה הרבי מדבר?! אתמול בלילה, באותה שעה ישנתי על מיטתי וכלל לא פקדתי את ביתו".

רק אז הוברר כי משמים העריכו את חסידותו של רבי חיים, ובצר לו נשלח אליו מלאך ממרומים בדמותו של אותו תלמיד כדי שיענה אמן אחר ברכתו.

"גם אתה", סיים רבי ועלוול בחיוכו האופייני, כשהוא מודה לתלמידו, "נשלחת אליי כמלאך משמים לענות אמן אחר ברכתי".

רבי ועלוול פרש להכין עצמו לשינה, והתלמיד פנה לדרכו, כשהמסר החשוב אינו חדל מלהדהד באוזניו: המבקש לברך ברכה מושלמת, עליו להקפיד שהיא תיענה ב'אמן' כראוי.

'נוטרי אמן' ח"א עמ' שלה; 'רבי ועלוועל דער אידלמאן' עמ' 351

אמן בחלום הלילה

"ולא יתבייש מפני בני אדם המלעיגים עליו בעבודת ה' יתברך", כך כתב הרמ"א בהגהתו לסעיף הראשון בשלחן ערוך. בסיפור שלפניכם תקראו על יהודי שדבק במנהגו לומר את הברכות בקול, ולא נמנע מכך אף כשהסביבה לא הביטה עליו בעין יפה. יהודי זה אף זכה לראות פירות מעשיו, זמן לא רב לאחר מכן.

מוטי הוא יהודי יקר ומיוחד. הכול מכירים אותו כ'מוטי השליח', וזאת על שם המלאכה שממנה מתפרנס הוא מזה שנים רבות, מלאכת השליחויות. בדרך כלל עוסקים השליחים בהעברת חבילות ממקום למקום, אולם כיוון ששמעו של מוטי מיודענו יצא כאדם ירא שמים במיוחד זכה הוא בצדק לאמון רב, ובשל כך נקרא הוא במסגרת תפקידו דווקא לאותן שליחויות הדורשות אמון מיוחד, כמשלוחי כספים בעבור בנקים, משרדי עורכי דין וכיוצא באלו.

ביום מן הימים נשלח מוטי למסור מעטפה יקרה בבנק 'משכן' בתל אביב, מקום שאליו כבר נשלח לא מעט פעמים. המעטפה נועדה להימסר לפקיד מסוים שהיה אחראי על אחת ממחלקות הבנק, ומוטי שהבחין כי הפקיד עסוק בשיחה ערה עם אחד מלקוחותיו, ניצל את ההזדמנות לסעוד את ליבו וביקש לברך בכוונה ובקול רם כמנהגו. אלא שתוך כדי אמירת הברכה נשמעו לפתע צעקותיו של הפקיד, שחזותו הוכיחה על היותו רחוק מאוד מתורה וממצוות:

"לא כאן!", "לא כאן!", צעק עליו הפקיד בכעס.

מוטי שהיה שקוע בברכה, לא שם לב לצעקותיו והמשיך לומר את הברכה כמנהגו. רק כאשר מחה בו הפקיד בכעס וביתר תוקף: "כאן לא בית כנסת! אין לך רשות להתפלל כאן", ננער מכוונתו וסיים את הברכה בשקט יחסי.

הנוכחים בחדר נעצו בו מבטים. חלקם הביעו כעס, חלקם – מבוכה, וחלקם – הערכה. מוטי שהיה נבוך מהמעמד הבלתי צפוי, התנצל בחצי פה, החתים את המסמך המאשר את קבלת המעטפה ופנה להמשיך אל יעדו הבא.

ימים מספר לאחר מכן הזדמן שוב לאותו הבנק. הוא נכנס בחשש מה. רושמן של הצעקות שליוו אותו בביקורו הקודם עדיין הדהד באוזניו, והוא קיווה שלא להיתקל בהן פעם נוספת.

גם הפעם היה עליו להמתין עד שיתפנה הפקיד, וכמנהגו הוא ניצל את זמן עמידתו בתור לשינון משניות מתוך ספר משניות קטן שנמצא תמיד בכיסו. הוא לא העלה על דעתו שגם קריאת משניות שקטה עלולה להפריע... אלא שאז נחרד שוב למשמע קולו הרועם של הפקיד...

הפעם הטון היה נשמע מרוכך יותר, ובהקשבה נוספת נדהם לגלות שגם התוכן שונה:

"למה אתה מברך בשקט?", שאל אותו הפקיד שסבר כי מיודענו אוחז בידו סידור ומברך מתוכו, "ברך בקול, שכולם ישמעו ויענו אמן...!".

מוטי היה המום ומבולבל מן התפנית. הוא התקרב לשולחנו של הפקיד במטרה להסביר לו כי אין מדובר בסידור אלא בספר משניות, ואז הבחין בדמעות המציפות את פני הפקיד, שאף אותות התרגשות ניכרו עליהן.

הפקיד הזמינו לשבת לצד שולחנו. מוטי התקרב בחשש, ולפתע פרץ הפקיד בבכי חסר מעצורים כשהוא מתקשה להתאושש ממנו.

לבסוף הצליח הפקיד להירגע ופתח בדבריו: "אתה בוודאי זוכר שבשבוע שעבר היית כאן, בירכת ברכה בקול והתקוממתי מאוד. גדלתי בבית מסורתי, ומאז שאני זוכר את עצמי הקפידה אמי לענות אמן אחרי ברכות ששמעה. אלא שבמשך השנים ניתקתי, לצערי, כל קשר ליהדות ופרקתי מעליי עול מצוות.

ביקשתי למחוק את העבר לחלוטין, על כן השתקעתי והקמתי את ביתי כאן בתל אביב ספוגת אווירת החולין. בדרך כלל לא מזדמנים לסניף זה יהודים דתיים כך שזיכרונות מעברי לא מציקים לי יתר על המידה, אולם הפעם נכנסת אתה ובירכת בקול, והזיכרונות החלו להציק לי ולהציף אותי.

לא יכולתי לשאת זאת וגערתי בך בתקיפות רבה, אני מקווה שתסלח לי...".

מוטי הנהן בראשו בחיוב והקשיב לסיום המפתיע.

"בלילה לאחר המפגש אתך, פקד אותי חלום מבעית: ראיתי את אמי שהלכה

לבית עולמה לפני זמן לא רב. היא נראתה ממש כפי שאני זוכר אותה, אך שלא כתמיד, מבטה היה מאיים וכועס מאוד. היא פנתה אליי וגערה בי:

'בני, דע לך כי אני סובלת רבות מהתנהגותך, אולם הפעם עברת כל גבול! משמים זימנו לפניך יהודי כדי שיברך את ברכותיו בפניך. אילו היית עונה אחריו אמון, היית מזכה אותי סוף סוף לעלות לגן עדן, ואילו אתה, לא די שלא ענית אמון, אף לא נתת ליהודי היקר הזה לברך את הברכה עד הסוף. העצבת והכעסת אותי מאוד. מנעת ממני לעלות לגן עדן!', הטיחה בי אמי בכאב ונעלמה."

הפקיד הרכין את ראשו. ניכר היה כי החלום חי בראשו כאילו הוא מתרחש כאן ועכשיו.

לאחר כמה דקות ננער ממקומו ואמר למוטי: "אני חייב לפייס את אמי. אנא למד אותי כל חיזוק שאוכל לעשות לטובת נשמתה היקרה ואקבל אותו על עצמי. איני יכול לשאת את המחשבה כי בגללי נמנעה כניסתה לגן עדן."

מוטי יצא מהבנק, כשבכיסו הבטחה מהפקיד שישמור עמו על קשר, קשר שעתיד היה לשאת פירות חיוביים בהמשך, וחשוב יותר: עם מסר חשוב על כוחה של 'אמן' אחת שבידה להעלות את האדם מגיהנום לגן עדן.

מפי בעל המעשה

עסק של אמון

משבר כלכלי זוהי מציאות שאף אחד לא מאחל לעצמו. זאת מציאות שבבת אחת יכולה לסחוף משפחה שלימה מחיים רגועים על יבשת השגרה, אל תוך ים סוער של אי וודאות, בלבול וחוסר אונים. דרושה מידה רבה של אמונה וביטחון כדי להתמודד עם משבר שכזה, אך מסתבר כי בשום שכל יכול הוא אף לשמש כמנוף עוצמתי לצמיחה רוחנית, כפי שתקראו במכתב שלפניכם. מכתב שהוא בעצם סיפור אמיתי שנשלח על ידי בעל המעשה למשרדי 'בני אמונים'. הרי הוא לפניכם בשינוי פרטים מתבקש.

לכבוד ארגון 'בני אמונים'

שלום וברכה,

בפתח מכתבי אציין כי מזה שנים מספר שאני זוכה לקרוא באופן קבוע בכל שבוע את עלונכם הנפלא 'וכל מאמינים' – עלון נפלא ומלא מסר, אשר אני

וילדיי מצפים לו בכליון עיניים ממש. אם ארצה להגדיר את מקצת שבחו במילים קצרות, אציין שזהו עלון דק וממוקד שמכיל חומר עשיר ומושקע, המשלב בתוכו אמרות נפלאות, ביאורי תפילה, מודעה מוצלחת וסיפור מרגש, בבחינת 'קב ונקי'.

רציתי לשתף אתכם בסיפור אישי ובסייעתא דשמיא מיוחדת שלה זכיתי בזכות ההקפדה על עניית אמון, אולי אזכה ותפרסמוהו לזיכוי הרבים, והיה זה שכרי.

היה זה לפני כשנה. באותה תקופה חוויתי משבר כלכלי לא פשוט, מאדם המשתכר בהכנסות קבועות ומכובדות הפכתי לבעל חוב נרדף וחסר כול.

אינני לא יכול לתאר לכם כיצד נראה אדם בעל משפחה ברוכה, אשר עד עתה חי חיים מבוססים, ופתאום באמצע החיים מוצא עצמו עני ואביון, כזה שאין ברשותו ולו מעט כסף שבאמצעותו יוכל לפרנס את ילדיו.

ילדיי הורגלו לרמת חיים סבירה. מעולם לא חיינו חיי מותרות, אך מאידך השתדלתי שלא להשיב את פניהם ריקם. עתה נאלצתי למנוע מהם אף את הדברים המינימליים, והייתה זאת בעבורי משימה קשה מנשוא. לא הייתי רגיל למצבים שכאלה, והדבר גרם לי למתח נורא. בימים – כמעט ולא אכלתי, ובלילות הייתי מתעורר רדוף סיוטים. חוויתי על בשרי את מאמר חז"ל: "עני חשוב כמת".

באחד הימים, לאחר דין-ודברים לא פשוט עם בני ביתי אשר התקשו לשאת את המצב, נשאתי את רגליי לכותל המערבי להתפלל. הייתי שבור עד עמקי נשמתי ושפכתי שם דמעות כמים.

הרגשתי שעליי להתחזק במשהו, אך לא ידעתי מהו הדבר הנכון שכדאי לי להתחזק בו. רעיונות רבים התרוצצו במוחי והתקשיתי לבחור ביניהם. לבסוף, החלטתי לומר את כל ספר תהילים פסוק בפסוק, סמוך לשריד בית מקדשנו. קיוויתי שבמהלך אמירת התהילים יצוץ במוחי רעיון מוצלח.

התחלתי לקרוא פרק אחר פרק, כאשר מטבע הדברים – את הפסוקים המתארים מצב של עניות ומצוקה כלכלית אמרתי ביתר כוונה, בשים לב ובמחשבה יתירה.

בעקבות כך, בפרק ט', כשהגעתי לפסוק: "כי לא לנצח ישכח אביון", אחר

שהתעכבתי מעט בכוונתו, שמתי לב שראשי תיבותיו הינם בדיוק בגימטרייה 'אמן'. כקורא מושבע של עלונכם, נושא עניית אמן היה מאז ומתמיד קרוב לליבי, וכשגיליתי את האמור אמרתי בליבי: 'הנה קיבלתי תשובה: עליי להתחזק בעניית אמן, ואז יעלה זכרוני לטובה לפני הקדוש ברוך הוא ולא אשכח חס ושלום'.

המשכתי באמירת תהילים נרגשת. והנה, לקראת סוף הקריאה קיבלתי את תשובת המחץ בשנית; תוך כדי שאני אומר בכוונה את הפסוק (קט לא): "כי יעמוד לימין אביון להושיע..." הבחנתי לתדהמתי שגם פסוק זה הוא ראשי תיבות של אמן! לפני כן היה זה הפסוק: "כי לא לנצח ישכח אביון" ומיד כשקיבלתי על עצמי להתחזק ב'אמן' הגיעה ההבטחה: "כי יעמוד לימין אביון להושיע".

עכשיו כבר הבנתי ללא ספק! משמים רוצים שאתחזק בעניית אמן! החלטתי להקפיד על אמירת ברכות השחר בחברותא מידי יום אני וכל משפחתי, וכן על אמירת אמן בכל הזדמנות.

מה אומר לכם, עוד בדרך חזור מהכותל התקשר אליי חבר ילדות, שכבר שנים לא דיברתי עימו. עניתי לו והוא לאחר כמה מילות נימוס. סיפר לי שיש לו רשת של חנויות, וחיפש זכיון שיפתח חנות כזו בעיר מגוריי.

כשאמרתי לו שאין לי אגורה להשקיע, הוא הרגיע אותי שהוא ימסור לי סחורה ואשלם לו כשאמכור, ואכן פתחתי חנות כזו. כשאני ואשתי עובדים בה במשמרות מבוקר ועד ערב, וברוך ה' ראינו ברכה עצומה בעמלנו, פרנסה יפה ומבורכת.

במקביל פתחנו אצלנו בבית עסק של אמן. כל הברכות: מברכות השחר ועד ברכת המפיל נאמרות בקול ללא פשרות! ברכה נאמרת רק בקול!!! ברכה ללא אמן היא מושג שלא קיים אצלנו, ושני ה'עסקים' משגשגים במקביל.

אני מודה לכם מכל לב על המודעות העצומה שהעליתם לנושא. זכותכם רבה ועצומה. ייתן ה' לרב מרמורשטיין ולמשפחתו כוח להמשיך בפעולותיו הנשגבות.

בברכה נאמנה ש.י.

ברוך שעשה לי נס במקום עניית אמן

המכתב המרגש שלפניכם התקבל לאחרונה במשרדי 'בני אמונים' מיהודי יקר שבמשך תקופה ארוכה זכה לשמש כ'גבאי אמן' בבית הכנסת שבו התפלל. הרי הוא לפניכם, בשינויים מתבקשים.

לכבוד ארגון 'בני אמונים' לחיזוק עניית אמן,

אחר מבוא השלום והברכה.

לפני כשנתיים יצאתם בקריאה לציבור להתגייס למען הפצת מהפכת 'בני אמונים' בעולם ולשמש כ'גבאי אמן' בבתי הכנסת.

כיוון שנושא עניית אמן היה קרוב ללבי מאוד מימים ימימה, צדה המודעה שפרסמתם את עיניי ומשכה את תשומת לבי. התקשרתי למשרדכם ומעבר לקן ענה לי יהודי חביב שלשאלתי הסביר לי את התפקיד; עליך לעמוד בבית הכנסת שבו אתה מתפלל ולהציע באדיבות למתפללים להקשיב לברכותיהם ולהשלימן בעניית אמן.

השיחה הסתיימה בהסכמה כי אהרהר בדבר. באותה תקופה היו הבקרים שלי פנויים למדי, והרעיון למלאם באלפי מצוות כה נשגבות נשא חן בעיניי.

ביום שלמחרת התקשרתי שוב כדי לאשר את הצטרפותי. עד מהרה נשלח אליי שליח עם חומרי הסברה, כרטיסים ועוד, ובבוקר שלאחר מכן כבר השכמתי קום לתפילה כוותיקן, ומיד לאחר מכן התייצבתי הכן על משמרת.

כמו כל דבר חדש, בתחילה התקבל הרעיון בהסתייגות מה בקרב המתפללים. השתדלתי להסביר לכולם בנעימות את העניין, ועובדת היותי דמות די מוכרת בקהילתי הוסיפה ותרמה לכך שתוך כמה ימים כבר הייתי עמוס ב'עבודה'.

כך, במשך תקופה ארוכה, בכל בוקר הקדשתי שעות ספורות למען המצווה, כאשר אני חש סיפוק עצום מזיכוי הרבים הגדול שנפל בחלקי. גם ציבור המתפללים הציף אותי באהדה ובתודה. רבים מהם סיפרו לי כי מאז ומתמיד רצו להקפיד על אמירת ברכות השחר באופן מושלם אך מחסום הבושה עמד בפניהם, וכעת שהוסר מחסום זה מרגישים הם תחושת סיפוק נפלאה.

יכול הייתי להמשיך בפעילותי הענפה עוד זמן רב, אלא שבנסיבות מסוימות, לאחר כשנה נאלצתי לעזוב את מקום מגוריי ולעקור לעיר אחרת שהייתה בעבורי זרה לחלוטין. על אף שבאופן אישי המשכתי להקפיד על אמירת ברכות

השחר בחברותא גם במקום מגוריי החדש, בלבי הצטערתי על ההפסד הגדול של זיכוי הרבים.

עם הגיעי למקום המגורים החדש, פתחתי עסק מסוים שלפי כל הנתונים אמור היה להצליח. היה זה תחום ייחודי שכמה מבני משפחתי כבר עוסקים בו, והיו לי סיבות טובות לחשוב שגם אני אצליח בתחום.

אלא שכמאמר הכתוב: 'רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום', ככל שנקפו הימים התחלתי להפנים כי לא תמיד עולה החזון בקנה אחד עם המציאות. העסק נקלע לקשיים בלתי צפויים כמעט מיום פתיחתו, הלקוחות מיעטו להגיע, והרווחים שקיוויתי להניב נותרו בגדר חלום ודמיון.

לא ידעתי את נפשי. קיוויתי כי מדובר בקשיים בני חלוף וכי עד מהרה ההצלחה תאיר לי את פניה, אך מיום ליום נשברתי יותר ויותר.

היה זה באחד הערבים. אחי שיחיה השיא את בנו בעיר הקודש ירושלים, וכך מצאתי את עצמי בשעת אחר צהריים מאוחרת עומד בפתח בית הכנסת המוכר והאהוב שבו התפללתי משך שנים, מנסה למצוא 'עשירי' למנחה.

שמחתי כי שכניי לא שכחוני. הם נופפו לעברי לשלום והתעניינו לשלומי ולשלום העסק החדש... השתדלתי להאיר פנים לכולם, על אף שבתוך לבי חשתי בכאב צורב המאיים להתפרץ החוצה. באמת... מה שלום העסק?!

התפילה תמה. עמדתי לצאת מבית הכנסת לעבר האולם שבו עמדה החופה להתחיל בעוד זמן קצר, אלא שאז פגשתי את אחד מידידי הטובים, שלאחר כמה מילות התעניינות אמר לי:

"דע לך, כי פינה חמה במיוחד שמורה לך בלבי על כך שהקשבת בכל בוקר לברכותיי וענית אמן אחריי. מאז שעזבת החלטתי להמשיך בכך עם חברותא, אך זכות הראשונים שמורה לך".

שמחתי לשמוע את המחמאה. נזכרתי בתחושת הסיפוק שליוותה אותי באותה תקופה בלתי נשכחת. תחושה שנבעה מהעובדה כי בהשקעה כה קלה זכיתי לצבור מצוות כה רבות. ואז לפתע עברה בלבי המחשבה: הן זקוק אני לישועה, מדוע שלא אנצל את ההזדמנות ואבקש על כך?!

למתפללים שהגיעו בדקות שלאחר מכן לבית הכנסת ציפה מחזה מעניין ובלתי שגרתי. בפינת רחבת הכניסה, באותו מקום שעמדתי בכל בוקר במשך התקופה

שבה שימשתי כ'גבאי אמן', עמדתי מצטנף, כשספר תהלים בידי, נושא תפילה רותחת לפני אבי הרחום שבשמים כי יפתח לי את שערי ההצלחה, יאיר לי את דרכי ויוציאני מאפלה לאורה. כשדמעות זולגות מעיניי התחננתי כי בזכות ה'אמונים' הרבים שזכיתי לענות במקום הזה יזכני ה' בפרנסה טובה וברוכה, בנשיאת חן ובסייעתא דשמיא.

ההמשך, מה אומר לכם, היה מעבר לכל דמיון. בשבועיים שחלפו מאז, התהפך עליי הגלגל לטובה. בפתע פתאום החלו אנשים להתעניין בעסק החדש, וכך הצלחתי בחסדי שמים לסגור כמה עסקאות טובות שבהן הרווחתי סכום נאה שאף כיסה לי את רוב החובות שצברתי בחודשים האחרונים.

ראיתי במאורע נס גלוי, כביכול אומרים לי משמים; עשית למען כבוד שמים, כעת זכית בסייעתא דשמיא.

ואם אני הקטן זכיתי לישועה כה גדולה בזכות שזיכיתי את הרבים בעניית אמן, על אחת כמה וכמה אתם, 'בני אמונים', שאחראים למהפכה העצומה שחלה בשנים האחרונות במצווה זו, בוודאי תזכו לנסים ולנפלאות ותראו אך טוב וחסד כל הימים. אמן.

בברכה וברוב יקר,

ד. מ. ב.

'גבאי אמן'

